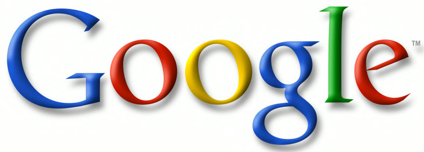

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor JULIJ 1840.

TE AMSTERDAM, BIJ
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 320.

MDCCCXL.

De prijs is 30 Cents.

Printed in the Netherlands

BOEKBESCHOUWING.

Tweede Tiental LEERREDENEN, *over het Boek van Daniël, door* PIETER JAN LAAN, *rustend Predikant bij de Hervormde Gemeente te* Amersfoort. *Te* Utrecht, *bij* J. G. van Terveen en Zoon, 1839. 334 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2,75.

Eindigden wij onze beschouwing van het eerste deel, voor de maand Sept. 1838, met de vermelding, dat de Eerw. LAAN beloofde, hetzelve nog door *een* ander deel van gelijke grootte te laten opvolgen; *wij zien hoe* dat hij woord gehouden heeft.

Had hij de vier *eerste* Hoofdstukken van dit Bijbelboek, op *de* daar gezegde wijze, behandeld in het eerste deel, in dit tweede heeft LAAN den inhoud der twee volgende Hoofddeelen, in de vijf eerste hier voorkomende Leerredenen, stichtelijk overwogen, terwijl de vijf andere tot teksten hebben: *Dan.* VII: 13, 14. IX: 1—19. IX: 20—27. XII: 2, 3. en XII: 13.

Met het eerste vijftal der hier voorkomende Leerredenen, heeft de rustende Leeraar dus de zes eerste Hoofdstukken van DANIËL, die van eenen *historischen* inhoud zijn, en van den Profeet in den derden persoon gewagen, afgehandeld; en in de vijf *laatste* van dezen bundel de aandacht bepaald bij de zes laatste Hoofdstukken, welke gezigten be-

helzen, die de Profeet in den eersten persoon medegedeelt; zoodanig echter, dat hij niet vervolgt gelijk hij begonnen was, maar zich bepaald heeft bij eenige keurstoffen, waarin alleen het IXde Hoofdstuk *geheel* tot tekst genomen is. (*)

In de eerste Leerrede heeft LAAN 1.) het geschiedverhaal toegelicht en ontvouwd, en 2.) bij de gewigtige leeringen ter toepassing de aandacht bepaald, welke in hetzelve vervat zijn; terwijl de orde van behandeling der tweede is: Wij zullen, de gewigtige geschiedenis van dit vijfde Hoofdstuk vervolgende, bezien: 1.) dat, onder het bestel der Goddelijke Voorzienigheid, de profeet DANIËL ten hove werd ontboden, en, met de vleijendste belofte, uitgenoodigd, om de wonderletteren te lezen en te verklaren (vs. 10—16); 2.) hoe deze Godsgezant

(*) Ik ben wel, zegt hij zelf later, door velen aangezocht, om dit geheele Bijbelschrift bij vervolg te verklaren, maar ik ben overtuigd, dat dit, om meer dan eene reden, minder geschikt zoude wezen voor den Christelijken predikstoel, dan wel voor den boekhandel. Daarom heb ik wel lust, hierover kortelijk mijne gedachten, door de drukpers mede te deelen, in eenige weinige aanhangsels tot dit mijn werk, indien mijne lezers dit verlangen. Wij gelooven dat LAAN met de volvoering hiervan hun allen eene dienst zal bewijzen, die met belangstelling deze Leerredenen zullen hebben gelezen, waarin het toch ook reeds een voornaam gedeelte uitmaakt, den gewigtigen inhoud van dit Bijbelboek te verklaren, bijzonder uit de geschiedenis.

zelf aan die vorderingen voldeed, na eene ernstige redevoering, ter bestraffing van den Koning, te hebben gehouden (vs. 17—28); 3.) hoe de Vorst aan DANIËL de beloofde eer opdrong, maar, in dien zelfden nacht, van kroon en leven werd beroofd, vs. 29, 30. Terwijl wij eindelijk 4.) de lessen, die wij hier ontvangen, willen opzamelen en ons ten nutte maken.

De *drie* hierop volgende Leerredenen, het VIde Hoofdstuk tot onderwerp hebbende, dienen even eens ter toelichting van het daarin medegedeelde, en om er een heilzaam gebruik van te leeren maken.

In de eerste derzelve wordt 1.) het begin beschouwd der Medisch-Persiaansche heerschappij en de *verheffing* van DANIËL in dezelve; 2.) de *boosaardige nijd der* Grooten tegen hem, die eenen *valstrik bewerkte bij den* Koning voor dezen eerwaardigen *Profeet*, en 3.) de standvastige vroomheid van dezen *Gods-man*, welke hem, tot vreugde zijner vijanden, in dien valstrik geleidde, en, zonder Gods wonderdadige bewaring, zoude hebben omgebragt.

De tweede stelt voor 1.) hoe DANIËL, ondanks de *spijt* des Monarchs, in den Leeuwenkuil werd *geworpen*, (vs. 13—20) en 2.) de wonderbare uitredding van dezen vromen, en de geduchte straf, die zijne vijanden moesten ondergaan.

In de derde, wordt 1.) het belangrijk bevelschrift van den Medisch-Perziaanschen Monarch, tot eer van Israëls God, en DANIËLS bijzondere voorspoed

 toe-

toelichtend overwegen, en 2.) heeft LAAN eenige belangrijke aanmerkingen medegedeeld, welke het bestuur des Hoogen Gods betreffen, die, met de beproeving en uitredding van DANIËL, de heerlijkste bedoelingen had, zelfs voor het Joodsche volk, gelijk de ondervinding heeft geleerd.

De zesde Leerrede is gehouden, ook ter gedachtenis der Kerkhervorming, op Zondag avond 31 Oct. 1824 (de 307de verjaring van deze heugelijke gebeurtenis). In dezelve heeft LAAN 1.) de heerlijke teekening van die beminnelijke CHRISTUS-regering, in den tekst voorkomende, wat van nader bij beschouwd, en vervolgens gehandeld, over de vervulling dezer Profetische schilderij.

»De Profeet DANIËL zag," dus lezen wij hier onder andere, »in zijnen droom, *vier* woeste dieren, het eene na het andere, uit de zee opkomen en woeden, terwijl er geen twijfel is, of deze beesten beteekenen Koningrijken en Heerschappijën, die elkander zouden opvolgen, en in het wereldgebied vervangen. Deze *vier* Monarchijen zijn, sedert DANIËLS tijd, door de geschiedenis zoo duidelijk aangewezen, dat ik mij moet verwonderen, dat hierover nog in ernst getwist kan worden. Zij zijn *vooreerst:* de *Babylonische*, door CYAXARES *den tweeden*, anders DARIUS *den Medier* genoemd, of nog liever, onder denzelven, door zijnen Veldheer CYRUS of KORES, vernietigd; *ten tweede:* de *Medisch-Persiaansche* of *Perzische*, met DARIUS en CYRUS begonnen, en door ALEXANDER *den Grooten*,

ten, Koning van *Griekenland*, overmeesterd; *ten derde*, de *Grieksche*, door de *Romeinsche* voleindigd; *eindelijk* de *Romeinsche*, reeds, sedert vele eeuwen, als algemeene Wereldheerschappij, eerst in het *Westen*, daarna in het *Oosten*, verstorven, maar nog bestaande in derzelver *tien hoornen*, of Koningrijken, welke uit dezelve, als eene *vijfde* regering over de volken, zoude voortkomen, en zoowel in de *Openbaring* van JOHANNES, als bij DANIËL, zijn aangewezen. Dit *tiental* Koningrijken, uit de *Romeinsche* heerschappij voortgesproten, bestond er juist in *Europa*, ten tijde van den Keizer KAREL *den Vijfden*, nadat het overblijfsel van het *Romeinsche* rijk, in het *Oosten*, door de *Turken*, was vernietigd. En van deze *tien* heb ik, gedurende mijnen leeftijd, *een*, te weten *Frankrijk*, zich bovenmate zien verheffen; *drie* groote Monarchen vernederen, de tijden en wetten veranderen, eene heerschappij des gewelds, in navolging der *Romeinen* vestigen, maar daarna deze Wereldmonarchij weder wonderlijk zien verdelgen, gelijk in mijn *Teksthoofddeel* wordt voorzegd, maar te weinig opgemerkt."

» De verdelging van dien *grooten hoorn* ging al zeer *plegtig* en buitengewoon toe. Het kwam aan den verrukten geest van DANIËL voor, dat er *troonen*, *regterlijke* stoelen werden gezet, en een Hemelsche vierschaar werd gespannen, om te vonnissen over de wereld, en in het bijzonder over den *grooten hoorn*, die *groote dingen sprak*, en

 zich

zich als in eenen rang met den Allerhoogsten plaatste; van welk vonnis de uitkomst was, dat het *vierde* dier gedood, en deszelfs ligchaam ter verbranding werd overgegeven, terwijl eerst die *groote Hoorn*, en vervolgens de andere *Hoornen* werden weggeruimd."

»De *groote Hoorn* schijnt reeds, op eene wonderbare wijze, bij ons leven, vernietigd. De verbranding van het ligchaam des *Romeinschen* staats, en de geheele afschaffing der regeringsvormen, van denzelven afhankelijk, en op denzelven sedert eeuwen gegrond, om voor eene geheel andersoortige Regeringswijze plaats te maken, zijn dingen, die wij reeds aanvankelijk zien, maar verder, in het geloof, verwachten, en de toekomst moet ophelderen." —

In de eerste Leerrede over het IXde Hoofdstuk bepaalt LAAN de aandacht: 1.) bij den tijd, de aanleiding en den algemeenen inhoud van DANIËLS gebed; 2.) bij zijne ootmoedige schuldbelijdenis; 3.) bij zijne billijking van des Heeren strafgerigten en 4.) bij zijne beden om verlossing; terwijl de tweede dient, om 1.) de voorzegging, door vergelijking met de vervulling, regt te leeren verstaan, en 2.) haar gewigt voor ons Christelijk geloof daaruit aan te wijzen en te betuigen. In de verklaring en berekening der getallen, is LAAN den Hoogleeraar A. KLUIT gevolgd, volgens zijne verhandeling, over de *LXX werken van Daniël*, welke hier met reden zeer wordt aangeprezen.

Bij

Bij de behandeling van *Dan.* XII:2, 3, in de IXde Leerrede, verklaart LAAN al aanstonds die woorden te houden voor eene treffende voorspelling, zoowel van de opstanding der dooden, ten tijde van het algemeen en jongste gerigt, als van het wijdverschillend lot der opstandelingen, in dien gedachten stond; welk bekend en door velen aangenomen, maar door niet weinigen ook bestreden gevoelen in het eerste deel als aannemelijk wordt voorgesteld, terwijl daarop verder de geheele uitvoering en toepassing hier, naar zijne bijzondere wijze van zien, natuurlijk gebouwd is.

In de laatste Leerrede eindelijk wordt 1.) de tekst beschouwd met betrekking tot den Profeet DANIËL, die nu weldra zoude sterven, en daarna dit woord als of het tot ons gesproken ware, overgebragt en alzoo daarvan een toepasselijk gebruik gemaakt.

Alzoo hebben wij den lezer den inhoud dezer Leerredenen eenigzins nader doen kennen en verklaren aan het slot onzer beschouwing, dat de Eerw. LAAN daarin weder vele treffende bewijzen gegeven heeft van zijne ernstige, gemoedelijke, regt christelijke denkwijze, die uit den schat zijner verkregene ervaring en tevens uit zijn ijverig voortgezet onderzoek, zijne medechristenen geleerd heeft krachtig toe te spreken en tot eene getrouwe beoefening van de onfeilbare leer der Goddelijke Openbaring in de H. Schriften vervat, overtuigend en indrukwekkend te bewegen. De taal der ernsti-

stige waarschuwing, maar ook die der aan- en bemoediging, wordt hier gesproken en er kan dus uit de lezing groot nut getrokken worden. Men zal wel niet in alles, wat zijne bijzondere opvatting en verklaringen betreft, met hem kunnen of ook behoeven in te stemmen, maar echter zich verpligt gevoelen op te merken niet slechts, dat LAAN een kundig en ijverig onderzoeker is, maar ook, dat hij niet op losse gronden redeneert, en even zeer verwijderd is van den geest van dweepzucht en separatisme, welke thans zoo vele ongelukkige slagtoffers maakt, wegens de bedriegerijen der menschen, de grove onkunde van velen en de slechtheid van eenigen, als van de ligtzinnigheid onzer eeuw en de zucht om het scepticisme en het ongeloof, dat de rust der zielen verstoort en zedeloosheid en ongodsdienstigheid bevordert.

Men meene ook niet, dat LAAN eigendunkelijk in het bepalen van tijden en gelegenheden gewoon is te werk gegaan, gelijk sommigen maar al te veel gedaan hebben en nog gewoon zijn.

»Echter," schreef hij b. v. hier, »is de tijd, *wanneer* dit zijn zal, door de Profeten niet voorzegd; en, indien al, ten minste niet met *die* bestemdheid, met welke het uur der Verlossing uit *Babel* was aangewezen, maar uitgedrukt in raadselachtige getallen, en donkere voorstellingen van gebeurtenissen, die het heil der wereld moeten voorafgaan, vergezellen en opvolgen. Het is uit dien hoofde bijna niet mogelijk, om, even gelijk

DA-

niël, ten aanzien der Verlossing van *Israël*, uit het Profetisch woord te bepalen de eeuw of den tijd, wanneer *de Aarde vol kennis des Heeren zal zijn, gelijk de wateren den bodem der zee bedekken.* Het blijft echter nuttig dat welgeoefende Christenen, op eene zedige wijze, hunne gedachten laten gaan, en elkander mededeelen over hetgene, dat de Profeten desaangaande voorspeld mogten hebben, dewijl God dit gedeelte zijns Woords, aan zijne Kerk, niet te vergeefs heeft gegeven, maar om het naarstig te lezen en te onderzoeken. De gewone Christen bediene zich daartoe van een gezond oordeel over de toeliehting van anderen, en neme er het zijne uit, zonder echter stoute bepalingen en uitrekeningen, tot welke geen grond is, *aan te nemen*, en op dezelve staat te maken! *Hij wachte* zich vooral voor dringende gebeden, om spoedige vervulling, wanneer de verwachting van verhooring alleen gebouwd zoude zijn op onzekere en strijdige berekeningen van dagen en jaren, die telkens hare meesters hebben beschaamd gemaakt!"

Dat hij tegen schadelijke wangevoelens weet te waarschuwen, kan men onder andere, uit het volgende opmaken:

»*Er zijn* menschen, die zich zelve of anderen voor zeer vroom houden, wanneer zij hiervan ten bewijs kunnen aanvoeren gebeden, stichtelijke gesprekken, huisselijke Godsdienst, al bleef er ook op de eerlijkheid en trouw in aardsche zaken nog veel aan te merken. Doch dit is geenszins de leer

des

des Bijbels. CHRISTUS zelf heeft gezegd, *dat hij, die in aardsche zaken ontrouw is, nog ontrouwer in het hemelsche is.* PAULUS, *dat hij, die, door luiheid, zijn huishouden verwaarloost, het geloof heeft verloochend, en zich erger dan een ongeloovige gedraagt.* En JACOBUS schrijft: *de zuivere en onbevlekte Godsdienst voor God en den Vader is deze; weezen en weduwen te bezoeken in hunne verdrukking, en zich zelven onbesmet te bewaren van de wereld.*"

Doch er worden niet minder gevonden, die overhellen tot het gevoelen, dat het eenzaam bidden en overdenken, de huisselijke Godsdienst, en dergelijke oefeningen min noodzakelijk, overtollig zijn, of een bijwerk, dat nu en dan kan geschieden; terwijl slechts eerlijkheid en deugd, (de een neemt deze woorden wat naauwer dan de ander,) den waren vromen kenmerken; zonder dat zij gaarne hechten op het *zich onbesmet bewaren van de wereld*, waarvan JACOBUS spreekt. Doch zij worden wederlegd door de Godsvrucht van DANIËL, die, *drie* tijden des daags, belijdenis deed voor zijnen God, en daarmede aanhield, zelfs in het grootste gevaar zijns levens. Daarenboven is hunne grove dwaling gemakkelijk te betoogen."

Wij voegen er nog het volgende ter bevestiging bij:

» Het is van het grootste belang, *dat wij in God, als onzen God gelooven, en, wat ons ook overkomt, op Hem ons vertrouwen stellen.*"

» Hij,

„*Hij*, die dat kan doen en doet, is in waarheid gelukkig, opgeruimd en dapper. *Hij* vreest geen kwaad, wacht zijn lot met kalmte af, gelijk DANIëL, al moest hij ook naar den kuil der leeuwen; en de *Heer* laat degenen niet beschaamd uitkomen, die Hem verwachten."

„Gelust het sommigen, om zulk een gemoedsbestaan, als het uitwerksel van dweeperij, te lasteren, ik noem het reine Godsvrucht, vol van verstand. *Echter* onder voorwaarde, dat men daarbij, op eene behoorlijke wijze, werkzaam is. *Dan is* het dweeperij, en dikwijls nog erger, te weten huichelarij en boosheid, wanneer men op God vertrouwt, of laat ik liever zeggen, voorgeeft te vertrouwen, in het midden zijner ongeregtigheid, in eene *kwade zaak*, bij het aanwenden van ongeoorloofde strekken en slechte middelen; of wederom, wanneer men, hoogmoedig en traag, de middelen verwaarloost, door welke de Heer wil werken, en tot welker gebruik Hij den mensch, als een redelijk schepsel, verpligt. Gij, die uwen vervallen handel, of uwe nering tracht te stevigen, door bedrog en slinksche streken, gij hebt geen regt om in dezen op God te vertrouwen, want Hij zegent nimmer woeker noch bedriegerij. En, schijnt Hij het al te zegenen, door uwe list te laten gelukken, gij ontvangt uw gewin niet in zijne gunst. Het is voor u geen zegen, maar een vloek. Gij, die te lui zijt tot werken, of te trotsch om ter hand te nemen het gene, waartoe des Heeren Voorzienigheid

heid u roept, zoudt gij op God vertrouwen, dat Hij, door buitengewone wegen, u en de uwen zal onderhouden? Maar heeft Hij niet in zijn Woord betuigd, dat de luiaard arm, en de hoogmoedige vernederd zal worden? Gij, die wijs in uwe oogen, het middel verwaarloost, dat God, in zijne Voorzienigheid, deed uitvinden, tot heil van het menschdom, om eene besmettelijke en vreesselijke kinderziekte voor te komen, of te verzachten, zoudt gij op God vertrouwen? Neen! het zelfsverwijt moet u, bij het omkomen van uw kroost, benaauwen. Maar hij, die zich op eenen goeden weg bevindt, en zich, in ongelegenheid, van de voorhanden zijnde eerlijke middelen bedient, hij vertrouwe op God, die hem zal helpen en redden! Wee u, die zulk een vertrouwen dweeperij durft noemen! Op wien of waarop wilt gij dan vertrouwen? Op een denkbeeldig toeval? Op uwe medemenschen? Op uw eigen doorzigt, op uwe krachten? Maar *vervloekt is de man, die op eenen mensch vertrouwt, en vleesch tot zijnen arm stelt, en wiens hart van den Heer afwijkt, maar gezegend is de man, die op den Heer vertrouwt, en wiens vertrouwen de Heer is.*"

God spare nog eenige jaren dezen getrouwen, en alhoewel rustenden echter nog zeer nuttig werkzamen man en zegene zijnen arbeid!

Jo-

JODOCUS HERINGA, EL. Z., *als voorganger der Christelijke Gemeente, geschetst, in eene Leerrede van* HERMANNUS BOUMAN. *Te* Utrecht, *bij* J. G. van Terveen en Zoon, 1840. *VIII en* 36 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is* 50 *Cents.*

LEERREDE, gehouden den 9 *Februarij* 1840, *na het afsterven van den Hoogleeraar* J. HERINGA, EL. Z., *door* H. E. VINKE, *Hoogleeraar te Utrecht. Te* Utrecht, *bij* J. G. van Terveen en Zoon, 1840. 26 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is* 40 *Cents.*

HERINNERING aan J. HERINGA, EL. Z., *door eenen zijner Leerlingen.*

> Naar 't heilig graf, dat hem bewaart
> Ga ik in vrome bedevaart
> En denk aan vroeg're dagen....

Tweede druk. Te Utrecht, *bij* C. Bielevelt, 1840. 40 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is* 50 *Cents.*

ONTBOEZEMING bij het onverwacht afsterven van den Hoog Geleerden Heer JODOCUS HERINGA, EL. Z., *Hoogleeraar in de Godgeleerdheid aan de Hoogeschool te* Utrecht, *ontslapen in den ouderdom van ruim* 74 *jaren, in den nacht van den* 17 *Januarij* 1840. *Tweede druk. Te* Utrecht, *bij* C. Bielevelt, 1840. 7 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is* 15 *Cents.*

De Hoogleeraar JODOCUS HERINGA, EL. Z., heeft zich

zich als Leeraar, Hoogleeraar en Schrijver eenen grooten roem verworven, welke nog verhoogd werd, door zijn uitstekend gedrag en voorbeeldigen wandel. Geen wonder dus dat zijn afsterven velen trof, dat de treurige mare daarvan zich spoedig overal verspreidde en eene ongemeene aandoening verwekte. Het was te verwachten, dat men van die gelegenheid gebruik zoude maken, om aan zijne verdiensten hulde toe te brengen en ook aan het Publiek zijne bijzondere hoogachting voor den onvergetelijken Afgestorvene te betoonen. Dit is, onder andere, ook in de hier boven aangekondigde stukjes op eene dezen waardigen Overledene vereerende wijze geschied.

De Hoogleeraar BOUMAN gaf deze Leerrede over *Klaagl.* V: 16*a*: *De kroone onzes hoofds is afgevallen;* en stelde daarin aan de Utrechtsche Gemeente voor, welk eene uitnemende kroone HERINGA ons was, en wees vervolgens aan, welke gevoelens en gezindheden ons betamen, daar ons die kroone ontnomen is.

»Wat deze Leerrede betreft," zegt de Hoog Eerw. prediker, »Christelijke Lezer! die U, op de volgende bladeren, met bescheidenheid, wordt aangeboden; ik hield die (*), en geef haar uit om den aandrang van mijn eigen hart te bevredigen; dat zoo gaarne hem vereert, die boven mijnen lof, ja! nu boven allen menschelijken lof verheven is.

Wordt

(*) Op den 26 Januarij 1840, in de Janskerk.

Wordt, door de uitgave, ook aan anderen eenig genoegen gegeven, en vooral eenig nut verschaft; het zal mij tot blijdschap zijn. Onderscheidene aanmerkingen kunnen op die Leerrede gemaakt worden, tegen welke ik haar niet verdedigen zal. Komt zij aan sommigen te lang voor; men vergeve mij, dat ik, haar voor de pers gereed makende, hier en daar iets uitgebreid, en zelfs gewaagd heb er eene enkele aanteekening bij te voegen. Vinden misschien anderen haar min naauwkeurig geordend; zij worden verzocht de kunstelooze uitstorting van het bewogene hart gunstig te verschoonen. Maar niets zoude mij meer smarten, dan dat iemand, die BRAUNIA niet gekend heeft, twijfelde, of wel hetgeen ik, omtrent zijn karakter, gezegd heb, eenvoudig naar het leven zij voorgesteld. Ik heb hem gekend, zóo als hij was, nadat hij, hoe langer zoo meer, met Gods hulp, de zwakheden overwonnen had, die zijn karakter, zoo wel als dat van elk' ander' mensch, aankleefden. Velen mogen hem langer gekend hebben; weinigen hebben meerdere gelegenheid gehad om te weten, hoe hij waarlijk was, in gezondheid en ziekte, in blijdschap en tegenspoed; zoo wel, wanneer hem de hulde van *eerbied* en bewondering ruimschoots toegebragt werd, *als* wanneer hij zijne beste pogingen miskend zag. En diezelfde Man, op wiens lippen steeds behoedzame voorzigtigheid woonde, was jegens zijne vrienden, wier bescheidenheid en toegenegenheid hij meende te kennen, niet zelden openhartig, meer

 dan

dan zij zelve verlangen mogten. Voorts betuig ik, waarde Lezer! dat ik mij tot pligt gesteld heb om, aangaande het karakter van onzen waarden Ambtgenoot, geen enkel woord te zeggen, dat ik niet, zoo kieschheid en bescheidenheid het toelieten, met onwedersprekelijke bewijzen, ontleend uit hetgene ik zelf van hem gezien en gehoord heb, staven konde. God heeft mij, op mijnen levensweg, vele goede menschen doen ontmoeten; maar niemand, wiens wandel mij bleek, met grooter regt, een *aanbevelingsbrief* ter eere van het hemelsche Christendom genaamd te mogen worden. Daarom dan moest het, bij de vermelding van zijn voorbeeld, mijn hartelijkste wensch zijn, dat daardoor velen zich opgewekt mogten gevoelen, om (zonder slaafsche nabootsing van hetgeen aan hunne jaren en omstandigheden minder voegen zoude), in hunne betrekking en naar de mate hunner gaven, zoo als hij deed, voorzigtigheid met kracht, bedaardheid met ijver, bovenal gehechtheid aan Christelijke beginselen en Christelijk geloof met onbekrompene goedwilligheid jegens allen te vereenigen. Moge het den Algoede genadig behagen, daartoe mijne geringe poging bij iemand te zegenen, zoo zal deze Leerrede niet vruchteloos zijn uitgegeven!"

De Eerw. VINKE heeft zijne Leerrede over *Job* I:21*b*: *De Heere heeft gegeven* enz., opgedragen aan de nabestaanden, leerlingen en vrienden des Ontslapenen, en daarin aangewezen, hoe veel reden zij hebben, om, bij de herinnering aan wijlen den

in

in zulk opregten voortreffelijken man, met hem, zich Godverheerlijkend voor te stellen: 1.) wat HERINGA was, en 2.) hoe men zijne nagedachtenis Christelijk behoort te vereeren.

Er is geen twijfel aan, of beide deze Gelegenheidsredenen zullen met eene bijzondere aandoening gehoord en derzelver uitgave voor velen hoogst aangenaam zijn. De Christelijke gevoelens daarin levendig voorgesteld, mogen door eene gepaste lezing meer algemeen worden, en alzoo de nagedachtenis van wijlen den oudsten Utrechtschen Hoogleeraar tot zegen verstrekken!

In N°. 3. zal zeker ieder, die aan de wijze denkt, waarop HERINGA ontsliep, de herinnering gepast vinden aan de volgende dichtregels van VONDEL:

Hij hiel met waeken en gebeden
Stantvastigh en gedurigh aen,
En zocht de kruisbaen op te treden,
Waer langs Godts Zoon is voorgegaen.

— — — — — — — — — —

Toen 's levens krachten hem begaven,
De geest van flaeute allengs bezweek,
Vloogh hij met blijdschap in Godts haven,
Een uitgang, die geen doot geleek.

— — — — — — — — — —

De milde hemel wil het geven
Dat wij ons spieglen aen zijn ent,
En volgen op zijn stichtigh leven,
Bij Godt en d' Engelen bekent.

Die ongenoemde zijner leerlingen heeft hier eene bijdrage willen leveren, om het beeld van den *voortreffelijken mensch*, den *nederigen Geleerde*, den *uitnemenden leermeester* en den *voorbeeldigen Christen* in HERINGA te doen bewaren. Men gevoelt en proeft hier overal den wakkeren leerling, die bezield is met warme hoogachting voor zijnen voormaligen meester, en dus uit het hart spreekt.

Welgemeend zijn ook de weinige regels in N°. 4. vervat, van iemand, die ook het zijne heeft willen aanwenden, om de nagedachtenis te vereeren van den Ontslapenen.

Met den Schrijver van N°. 3. zien wij verlangend uit, naar een naauwkeurig levensberigt van dezen beroemden man, die waarlijk niet traag was in het benaarstigen en zoo veel goeds, vooral in den besten tijd zijns levens, gesticht heeft.

Wat vooronderstelt de stichting der Christelijke Kerk door een Gekruiste? Naar het Hoogduitsch van Dr. C. ULLMANN, *Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te* Heidelberg. *Te* Amsterdam, *bij* J. C. Sepp en Zoon, 1840. *IV en* 45 *blads. In gr.* 8vo. *De prijs is* 50 *Cents.*

Dat de vraag: hoe JEZUS leer zulk eenen verbazenden opgang heeft kunnen maken, hoe zijne Godsdienst eene zoo groote uitgebreidheid verkregen heeft en zijne Gemeente zoo talrijk geworden is, of

al ook heeft kunnen worden, heeft — en geen wonder waarlijk! niet zelden de aandacht opgewekt en groote verwondering gebaard. Voegt men daarbij de nadere beschouwing van den inhoud zijner leer, die zoo weinig met de menschelijke trotschheid overeenstemt en hoe verschrikkelijk men tegen de uitbreiding en belijders daarvan gewoed heeft, dan kan het niet anders, of men moet daarin iets buitengewoons vinden, een raadsel, tot welks opheldering de ons ingeschapene zucht ter verklaring ons schijnt te dringen, maar waartoe men dan ook spoedig blijkt, op de gewone wijze, niet in staat te zijn.

Terwijl eenigen ligtzinnig en trotsch daaruit aanleiding genomen hebben, tot voor het Christendom onteerende gevolgtrekkingen, hebben anderen, door liefde tot de waarheid gedreven, het onderzoek voortgezet en zijn alzoo tot het verstandig besluit geleid, dat men hierin een aanmerkelijk bewijs te meer aantreft, voor de Goddelijkheid des Goddelijken stichters en voor de Goddelijkheid van het Christendom.

Dat de Hoogleeraar ULLMANN tot deze laatsten behoort, blijkt uit het korte opstel, dat den lezer hier vertaald wordt aangeboden, en door ons over het algemeen met genoegen gelezen is. Dezulken die gevaar mogten loopen van zich door eenen STRAUSS en soortgelijke beruchte ongeloovigen van het spoor te laten brengen, uithoofde van hunne onkunde, kunnen er althans eenigzins uit zien, hoe onver-

standig het is, zich door drogredenen te laten vervoeren tot ongeloof en afval, hetwelk altoos zulke rampzalige gevolgen na zich sleept.

Te regt heeft ULLMANN toch, en aannemelijk niet slechts, maar ook overtuigend voor dezulken die denken kunnen en willen, hier doen in 't oog vallen, dat de stichting der Christelijke Kerk door een Gekruiste, wel verre van aanleiding tot twijfelzucht en ongeloof te geven, voor iemand die nadenkt, zelfs een geenszins verwerpelijk bewijs oplevert voor de waarheid en Goddelijkheid van het Christendom.

»Trekken wij," dus besluit hij zijn kort betoog hier, »trekken wij nu al het beweerde te zamen, dan volgt hieruit: dat de Kerk, gelijk wij haar nu zien bestaan, slechts dan door een Gekruiste kon gesticht worden, indien deze door eene zeldzame geestelijke, zedelijke en Goddelijke persoonlijkheid, door eene magtige, alles overtreffende liefde en door eene leer vol waarheid en krachtige werking, zijne volgelingen aan zich boeide en den grond leide tot eene nieuwe hoogere ontwikkeling van het zedelijk Godsdienstige leven. Doch tevens moest, omdat dit door den bijzonderen toestand des volks en der tijden werd bedongen, de hoogere magt Zijns geestes en Zijn Goddelijk beroep ook uiterlijk uit voldoende teekenen blijken. En eindelijk was het noodzakelijk, dat de aanstoot, die, in weerwil van alle deze uitlokkende en boeijende trekken, toch in den kruisdood lag, nog door eene volgende on-

onwijfelbare levensverschijning en verheerlijking werd weggenomen. Daardoor *slechts* was de bovengenoemde tegenspraak, die in de stichting der Kerk door een Gekruiste ligt, op te heffen. Doch dit is ook de wezenlijke inhoud onzer Evangeliën, wel breeder in enkele bijzonderheden ontwikkeld, die wij niet te voren konden vaststellen, omdat in zulk eene beduidende en belangrijke levensontwikkeling noodzakelijk veel oorspronkelijks en zelfs wonderspreuken moesten voorkomen, maar in grondtrekken zoo ingerigt, als wij het tot geschiedkundige ontwikkeling der zaak behoeven. Wanneer nu, aan den eenen kant, de hoofdbestanddeelen der levensverschijning van JEZUS, niet als iets willekeurigs mogen beschouwd worden, maar in zamenhang *met* het geheel — wij zwijgen nog van *de ideale geldigheid*, die wij hier in het geheel niet willen beschouwen — haren geschiedkundigen noodzakelijken grondslag hebben; en wanneer, aan den anderen kant, de oorkonden bestaan, die ons hetzelfde, bij overlevering, berigten en ons door haren inhoud eene voldoende oplossing van het raadsel geven: waarom willen wij dan aan dezen geen geloof hechten, als wij toch in de hoofdzaak het meest wezenlijke van datgene moeten vooronderstellen, hetwelk zij ons berigten, om de merkwaardigste verschijning in het Godsdienstig leven der volkeren verklaarbaar te vinden"

Wij prijzen dit boekje dan ter lezing aan, — hoezeer wij hier niets nieuws hebben aangetroffen, —

vooral voor de zoodanigen, die geene gelegenheid hadden, of welken het aan tijd ontbreekt, om meer uitvoerige werken raad te plegen, waarin op eene allezins voldoende wijze de in- en uitwendige bewijzen voor de waarheid en Goddelijkheid van het gezegend Christendom worden voorgesteld, ontwikkeld, aangedrongen en bevestigd. Zij kunnen er zich voordeel mede doen.

De ware en valsche VERDRAAGZAAMHEID, *of* ELI, GALLIO *en* PAULUS. *Een woord voor onzen tijd, tot allen, die de Geesten beproeven of ze uit God zijn. Door* PIETER ERNST. *Te* Schoonhoven, *bij* S. E. van Nooten, 1840. 31 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is* 30 *Cents.*

Op den titel afgaande zou men hier veel kunnen verwachten, maar bij de inzage dan ook zeer zich te leur gesteld bevinden. De onder den naam van J. ERNST schuilende Landgenoot, niet gewoon naar het schijnt voor het Publiek te spreken, heeft geoordeeld, in dit blaadje, eens te moeten wijzen op en te herinneren aan drie in den Bijbel genoemde voorbeelden, ELI, GALLIO en PAULUS, om alzoo de ware van de valsche verdraagzaamheid te leeren onderkennen. Ten aanzien van den eersten, vestigt hij de aandacht op 1. *Sam.* III: 13: *Hij heeft ze niet eens donker aangezien;* belangende den tweeden wijst hij op *Hand.* XVIII: 17: *En Gallio trok*

trekt zich geen van deze dingen aan; en betreffende den laatsten, werpt hij een blik op 1 *Cor.* XIII:7: *De liefde ... verdraagt alle dingen.* Bij den eersten vindt hij verdraagzaamheid uit zwakheid, bij den tweeden uit onverschilligheid en bij den laatsten uit liefde.

Dit is nu wel niet onaardig uitgedacht, maar niet oordeel- en redeneerkundig bewezen. Wij twijfelen niet aan het goede oogmerk van den Schrijver, maar er wordt meer vereischt om voor het Publiek als raadgever op te treden. Bij nader indenken, dus twijfelen wij niet, zal hij zelf duidelijk inzien, dat het hoofdgebrek hier is — en ongelukkig genoeg is dit ook dikwerf bij anderen maar al te zeer het geval, ja het kwaad — het verwaarloozen van eene goede *definitie.* Eerst stelle hij eene goede bepaling van het woord *verdraagzaamheid*, make er dan eene omschrijving van en beproeve het vervolgens, om eene redevoering over dit onderwerp op te stellen; ten einde later, als hij daartoe opgewektheid gevoelen en zich bekwaam oordeelen zal, te beproeven, over de heilzame uitwerking van lofwaardige verdraagzaamheid, of over de schadelijke gevolgen van onchristelijke onverdraagzaamheid te schrijven en anderen in te lichten omtrent dit onderwerp.

VOORLEZINGEN over de uiterlijke Kanselwelsprekendheid, *volgens* J. L. EWALD, *door* J. CLARISSE. (*Nieuwe, overgewerkte uitgave.*) *Te* Arnhem, *bij* C. A. Thieme, 1839. *XIV en* 520 *bladz. In gr.* 8*vo*. *De prijs is f* 4,80.

Deze nieuwe uitgave draagt met regt, op den titel, den naam van *overgewerkte*. De sterke aftrek van dit werk, is mij, schrijft CLARISSE, een spoorslag geweest, om hetzelve bij deze nieuwe, sedert vele jaren verlangde, uitgave, geheel over te werken, te beschaven en door een behaagltjker vorm, door drie inleidende Voorlezingen, door meerderen rijkdom van waarnemingen en lessen, alsmede door aanhaling vooral van zulke schrijvers, die men hier minder zoeken zou, nog meer aan te bevelen. En later, aan het slot der vijfde Voorlezing, doet de Hoogleeraar zelf aldus zijne orde van bewerking nu gevolgd kennen:

»Thans denk ik u meer *Voorlezingen*, (ze zijn 30 in getal) over, dan wel *Aanteekeningen*, op het werkje van EWALD voor te houden. Zoo de stijl daardoor van het naïve welligt iets verliezen zal, en deftigheid vroegere gemeenzaamheid doorgaans vervangen, — dit zult Gij, vertrouw ik, mij te eer ten goede houden, naar mate het, *deels* tot bekorting zal kunnen dienen, en gevolgelijk, ook in *dit opzigt*, aan het regtmatig verlangen van som-

vereenigen voldoen, *deels* strekken zal tot afsnijding van minder ter zaak dienende uitweidingen. Intusschen zal, met Uw *verlof*, ook nu weder eene, onnatuurlijk stijve en overdrevene deftigheid vermeden, en misschien, te gelegener tijd, aan opgeruimdheid en luimige scherts, met matiging echter, een plaatsje worden ingeruimd."

»Op dien voet dan wenschende voor U over het belangrijk onderwerp te handelen, stel ik mij voor: — *eerstelijk* U, in elke Voorlezing, een stuk, een of meer paragrafen, uit EWALD's werk, zoo letterlijk getrouw, als mij mogelijk zijn zal, vertaald mede te deelen, zonder nu zulke veranderingen, hier en daar, als vroeger, mij te veroorloven: — *daarna* over den inhoud van dat stuk, of van een gedeelte daarvan, nader te spreken; hetzij tot ontvouwing, *hetzij* tot bevestiging, hetzij tot opheldering door voorbeelden, hetzij welligt ook eene enkele reis tot teregtwijzing naar mijn bijzonder inzien. Die stukken zullen grooter of kleiner uitvallen, naar mate dezelven mij meer of minder van gewigt, meer of minder aanleiding gevende tot nuttig onderwijs, zullen voorkomen. Zelden zal ik mij veroorloven den Schrijver, als het ware, in de rede te vallen: evenwel, nu en dan, wanneer mij zulks, of volstrekt noodig, of altoos van buitengewoon belang, mogt voorkomen, zal ik die vrijheid, onder Uw welnemen, gebruiken. Gij zelven zult zekerlijk hem wel allereerst bestuderen, en daarna U van mijne opmerkingen willen bedienen.

nen. Het geschiede met genoegen, en worde bekroond door den zegen des Allerhoogsten!"

Het boek zelf heeft ongetwijfeld door deze verandering gewonnen en het nuttig gebruik is er door bevorderd. Deze Voorlezingen kenmerken overal den Geleerde, die uit zijnen schat door studie, lectuur en veeljarige ondervinding verworven, de jongelingschap weet te onderrigten en te inspireren. Het spreekt wel van zelf, dat ieder bekwaam en geleerd man zijne wijze van zien en voordragen heeft; maar wij kunnen den lezer verzekeren, dat men niet alleen EWALD, maar ook onzen geëerden Landgenoot met zeker genoegen en voordeel zelfs, daar zal hooren, waar men meent van den eersten of laatsten, of ook wel van beiden, eenigzins te mogen of te moeten verschillen. Ook achten wij het van belang voor leergierige Studenten, die zich tot het eerwaardig Predikambt met ijver voorbereiden, dat CLARISSE hier hen bekend maakt met de gezegden, gevoelens en schriften van anderen, en hun overvloedige gelegenheid verschaft tot verdere overweging en raadpleging; en zij zullen dan ook geene reden hebben, om zich te beklagen, dat de verbeteraar ter waarschuwing en verbetering soms wat breedsprakig is en tot een aantal zoogenoemde kleinigheden afdaalt, of ook zulke bijzonderheden, waarnemingen, herhalingen en anekdoten vermeldt, die men hier wel minder zoude hebben kunnen verwachten. Men kan er, hem kennende, den Hoogleeraar CLARISSE uit proeven, die ook hier herin-

nert

zet aan het bekende zeggen: *nunquam satis dicitur quod nunquam satis discitur.*

Wij prijzen dus de lezing en beoefening van dit werk bijzonder onze aanstaande en jonge Godgeleerden ernstig aan, met de verzekering, dat zij alsoo van EWALD en CLARISSE, beiden in deze bekwame leidslieden en getrouwe wegwijzers, veel zullen kunnen leeren. De Hoogleeraar CLARISSE eindigt dit werk met deze gepaste, zedige en hartelijke toespraak aan zijne kweekelingen:

»Mijne Heeren! indien onze Gesprekken tot die pligtmatige en aangename oefening den moed en lust in Uw hart verlevendigd hebben, en geene onnuttige handleiding bij dezelve mogen geacht worden; — indien ik er ook maar iets aan moge toegebragt hebben, dat door U en anderen de prediking van het Evangelie, in 't bijzonder wat het uiterlijke aangaat, »eerlijk en met orde," en overeenkomstig met derzelver hoofdbedoeling, tot zegen voor velen, verrigt worde; zoo zal mijne dankstoffe aan God groot en overvloedig zijn. Ik gevoel zelf te wel, hoeveel er aan dit — gelijk aan al mijn overig — werk zelve, ontbreke, om er mij veel op te laten voorstaan. Vult Gij bij vervolg, uit eigene ervarenis, dit te kortkomende en gebrekkige aan. Bij voortgezette oefening en opmerkzaamheid zal het U aan stoffe daartoe nimmer ontbreken. En, ziet Gij dan — misschien vele jaren na mijn verscheiden — mijne met U gehoudene Gesprekken, mijne voor U gehoudene Voorlezingen

nog

nog eens in, het moge U alsdan nog eene aangename herinnering zijn van het goede, dat bij U, ook daardoor, onder Gods zegen, ontwikkeld, gezuiverd, bevestigd was, en van het nut, langs dien weg, in de Gemeente van CHRISTUS, door Uwe voortreffelijke Evangelieprediking, gesticht! Zoo blijve dan mijn aandenken, met dat mijner waardige Ambtgenooten, in Uwe harten leven: gelijk in het mijne de gedachtenis onuitdelgbaar is der groote en wijze Mannen, aan wier voeten het mij gegeven werd, als jongeling, te mogen zitten! Zoo moge de Goddelijke goedkeuring op Uwen getrouwen arbeid in zijne dienst rusten! Vaart wel, bestendig wel, mijne geliefde Vrienden! Gods genade zij met U!"

»Ik eindig wederom, gelijk voorheen, met het zeggen — doch nu in zijn geheel — over te nemen van den vromen Kerkvader AUGUSTINUS: »*Longior evasit liber hic quam volebam, quamque »putaveram. Sed legenti vel audienti, cui gra»tus est, longus non est: per partes eum legat, »qui habere vult cognitum: quem vero cognitionis »ejus piget, de longitudine non queratur. Ego »tamen Deo nostro gratias ago, quod in his — — »non qualis ego essem, cui multa desunt, sed »qualis esse debeat, qui — — non solum sibi, »sed etiam aliis, laborare studet, quantulacunque »potui facultate disserui.*"

De

De Vriend van den LANDMAN. Handboek voor allen die belang stellen in de bevordering en den bloei van Land- en Tuinbouw, Veeteelt en Boomkweekerij. Verzameld en bewerkt door R. C. EEKLAAR. *Tweede Deel. Te* Nijmegen, *bij* D. J. Haspels, 1838. *IV en* 768 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 4,00.

De rubrieken zijn: Land- en Tuinbouw, Veeteelt, Boomkweekerij en Verscheidenheden.

Vooraf gaat eene korte handleiding tot de Inlandsche Schaaps-teelt, getrokken uit de handleiding tot de inlandsche schaaps-teelt, door Dr. A. NUMAN, en over de onbeweegbare vloeistoffen in den Dampkring bevat.

Wij kunnen geen minder gunstig getuigenis van dit tweede Deel afleggen, dan wij van het eerste gedaan hebben (*), en verwijzen onzen lezer, die nog met het doel van den wakkeren en vlijtigen Verzamelaar dezes werks niet bekend mogt zijn, naar die beschouwing. Het is wel waar, dat hij zich aan geene orde gehouden en alles op eene zonderlinge wijze door een geworpen, of nu dit en *dan* weder een geheel ander stuk of berigt gegeven heeft van verschillenden oorsprong en landaard, zoodat b. v. op de vertaling van een stuk, van J. W. VON SCHWERTZ, *Anl. zur praktischen Ac-*

(*) In dit Tijdschrift voor Januarij 1839, bl. 38—44.

Ackerbau) over de *stoffen welke als strooisel voor het vee dienen kunnen*, onmiddelijk volgt, uit de *Allgem. Deutsche Gartenzeitung*, eene op veeljarige ondervinding gegronde aanleiding tot betere teeling van Bloemkool, en na een stukje van C. H. DIETRICH, over de *Aspersieteelt*, terstond geplaatst; voorkomt een onderrigt over de *bijënteelt*, enz.; doch dit aanzien van een zoo bont allerlei, moet zijne verdediging daarin vinden, dat dit geschrift eene soort van repertorium is, waarin door den Verzamelaar nu dit dan dat wordt opgenomen, naar het hem voorkwam. Het is dan ook geen leesboek, geschikt, om achter een af te lezen, maar om van tijd tot tijd geraadpleegd te worden, omtrent een onderwerp, waarin men bijzonder belang stelt en waaromtrent men verlangt te raadplegen wat er hier, als door anderen opgegeven, opgemerkt of aangeprezen is. De voor aan gestelde inhoud kan dus, zoo lang de bladwijzer ontbreekt, het gebruik daartoe gemakkelijker maken. Wij hadden wel gewenscht, dat de Heer ENKLAAR zich meer moeite gegeven had, om hier en daar althans opzettelijk den belangstellenden lezer te berigten, omtrent hetgeen door eigene Landgenooten geleverd of met een gewenscht succes in beoefening gebragt is en wordt. Men vindt hier b. v. opgegeven van HERMSTÄDT, over de bereiding eener zeer goede kaas, die aan de Limburger kaas gelijk is:

» Men kan deze kaas op drie verschillende manieren bereiden:

a.)

a.) Geheel uit vette melk. Men krijgt alsdan de zoogenoemde roomkaas:

b.) Half uit vette en half uit afgeroomde melk, en

c.) Geheel uit afgeroomde, maar toch nog zoete melk."

»Voor dat men de melk doet stremmen wordt dezelve gemeten:

»Tot eene roomkaas rekent men (volgens gewigt, 9, tot eene magere kaas slechts 6 ℔ melk."

»*Om de melk te stremmen*, bedient men zich van *de kalfsleb*."

»Ter bereiding der kalfsleb wordt de maag van een versch geslagt kalf, benevens de daaraan zittende kleine maag of kuit en de daarin bevatte kern, (d. i. de daarin bevatte melk) gezuiverd en gewasschen. *Hierop* legt men de kern op een *bord*, *doet er eene* kleine handvol zout bij en laat haar dan een of twee uren staan. Ook in de maag doet men eene handvol zout en wrijft haar hiermede zoo van buiten als van binnen in. Hierop legt men de kern benevens het zout wederom in de maag, voegt er nog wat zout bij, bindt vervolgens de maag toe en hangt haar in eenen schoorsteen om te rooken. Nadat zij zeer ligt gerookt is, *legt* men haar op den grond, of hangt haar in eene *luchtige* kamer op. De aldus toebereide maag is nu geschikt, om er leb of lubbe van te maken."

»Ten dien einde lost men eene handvol zout in een pond water op, giet dit vocht, nog warm

zijnde, in de maag en doet er nog een weinig zout bij. De zoo met zout gevulde maag wordt nu in eenen pot gelegd, waarin zich de goede leb allengs als eene vloeibare zelfstandigheid verzamelt."

» Om twee emmers melk (de emmer volgens het gewigt op 36 pond gerekend) door middel van de leb te doen stremmen, heeft men niet meer dan 10 of twaalf druppels daarvan noodig, evenwel meer of minder naarmate van de sterkte der leb."

» Men mengt de leb met de melk terdege onder elkander, maakt het mengsel in eenen koperen ketel tot 33—36° REAUMUR heet, waarbij de melk spoedig stremmen zal."

» Na het stremmen blijft de melk zoo lang staan tot dat zij bij elkander getrokken is. Vervolgens wordt er met een mes een kruis in gesneden, in welken toestand men de melk nog een tijd lang laat staan om er de hui te laten afloopen."

» Nu vervaardigt men uit plaaken zoo vele vierkante kaasvormen als men noodig heeft, in dier voege, dat iedere vorm voor eene roomkaas 6 □ duimen grondvlakte heeft bij 12 duim diepte, voor eene magere kaas daarentegen slechts 9 duim hoogte."

» Ieder van deze vormen is, zoowel in den bodem als aan de zijden, voor het afloopen der hui met kleine gaten doorboord."

» Zijn de vormen in gereedheid, dan wordt de gestremde melk, met eenen doorslag, (teems of zeef) uit het stremvat genomen en van daar met eenen kleinen schuimspaan in de kaasvormen gedaan

en

er zoodanig verdeeld, dat er in ieder even veel komt."

»Nu blijven de vormen staan, ten einde de hui door de in den vorm aangebragte gaten wegvloeije. Hierop zet men de kaas met de vormen in eenen luchtigen kelder op houten roosters."

»Zijn de kazen op de roosters behoorlijk hard geworden, dan worden ze uit de vormen genomen en elke, om den tweeden of derden dag, met eene *kleine handvol* zout op alle zijden ter dege ingewreven."

»Zijn de kazen in den kelder een weinig verder uitgedroogd, zoo worden zij, om volkomen te droogen, op met stroo belegde horden gelegd. De vette worden tot dit einde in eene luchtige kamer op eene *tafel*, *de magere* daarentegen op den grond uit *elkander gelegd*: waarbij zij alle 2 a 3 dagen eens met bier of met water (zonder zout) gewasschen worden."

»Zullen de kazen, vooral de magere, door en door geel en vet worden, zoo legt men dezelve in eene vochtige lucht uit een, maakt ze vervolgens ook met jong bier nat of doet er gist van bier op en, wanneer ze zeer mager zijn, zet men ook wel twee *of* vier kazen op elkander."

»*Heeft* men de roomkazen te vroeg gezouten, dan worden ze geheel vet en vallen dikwijls uit een. — Maar ook de magere worden ten eenemale geel, vet, week en smakelijk. Geheel magere worden maar weinig gezouten."

HANDBOEK voor alle Standen, bevattende: aanwijzing van alle de in het Rijk bestaande Ministeriën, Regerings-Departémenten, hoogere en lagere Regtbanken, Raden, Commissariaten, Collegiën, Lands en Provinciale Besturen, voorbeelden van Requesten, modellen van verschillende onderhandsche Acten, enz., enz., enz. Tot gebruik voor allen, die bij hoogere en lagere Besturen iets te verzoeken, te reclameren of voor te dragen hebben, gelijk ook voor hen, die zonder hulp van Practizijns onderhandsche verbindtenissen willen aangaan. Of de Nieuwe Koninklijke Secretaris, herzien en met de Nederlandsche Wetgeving in overeenstemming gebragt, door Mr. P. F. TIMMERS VERHOEVEN. *Te* Dordrecht, *bij* Blussé en van Braam, 1840. *VIII en* 632 *blads. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 4,80.

Meer dan twintig jaren geleden kwam dit voor velen nuttig Handboek uit, met dit berigt van de Uitgevers:

» Belangrijke wenken omtrent den brieven- en inzonderheid requesten stijl, — eene volledige opgave der wetten betrekkelijk de requesten; — eene aanwijzing, bij wien men zich hebbe te vervoegen, en op welke wijze men personen van hoogen stand, rang en gezag behoort te naderen; — eene verzame-

me-

voeging van voorbeelden en formulieren van verzoekschriften, en modellen van verschillende soorten van onderhandsche acten. Dit is, behalve nog onderscheidene andere en zeer veel te pas komende aanwijzingen, de hoofd-inhoud van dit *Handboek*."

De Uitgevers vleijen zich, dit Werk tot de meest mogelijke volledigheid te hebben gebragt, om alzoo hetzelve tot een algemeen nuttig gebruik te kunnen doen dienen; ten welken einde men ook, achter hetzelve, een zeer gemakkelijk en voldoend Alphabetisch Register geplaatst heeft."

Het werd wel ontvangen en eene nieuwe uitgave noodzakelijk. Mr. P. F. TIMMERS'VERHOEVEN verzocht zijnde, om de bezorging daarvan op zich te nemen, zegt daarvan in het voorwoord voor deze *tweede uitgave:*

»*De gansche* oplage der vorige uitgave van dit Werk geheel uitverkocht zijnde, besloten de Uitgevers, terwijl er nog gedurige aanvrage van hetzelve plaats had, tot eenen herdruk van dit Handboek; te meer nog, daar er, sedert het jaar 1817, in verschillende takken van het Bestuur onzes Vaderlands, en vooral ook, door de invoering der nieuwe wetgeving, omtrent dat onderwerp, belangrijke veranderingen hebben plaats gegrepen."

»De *Uitgevers* verzochten mij, de taak der herziening op mij te willen nemen, en, ofschoon ik gaarne erken, in bekwaamheden en oordeel verre achter te staan bij den vorigen bezorger van dit Werk, zoo besloot ik dan toch aan de uitnoodiging

 ge-

gehoor te geven. Ik heb het Werk zelf tot grondslag genomen, en mij alleen tot de herziening bepaald, in zoo verre er door latere Wetten en Besluiten in de behandelde onderwerpen veranderingen zijn daargesteld."

»Overigens is er bij deze nieuwe uitgave niets te berigten, dan alleen, dat de ingewijden ook thans niet uit het oog verliezen, dat het Handboek alleen voor den minkundigen geschreven is, en zich alzoo niet onderscheiden kan door wetenschappelijke vormen, en voor hen belangrijke wenken en opmerkingen."

De lezer ziet hieruit de verklaring van den uitvoerigen titel, en ontvangt van ons de betuiging er bij, dat de Heer Mr. TIMMERS VERHOEVEN, gelijk ook niet anders te verwachten was, zijne taak zeer goed volbragt heeft, zoo verre dit namelijk doenlijk is. Er komen namelijk van tijd tot tijd, en ontstonden ook reeds eene en andere verandering, welke men hier niet kan aantreffen, maar die er door den houder en gebruiker bij aangeteekend kunnen en dienen te worden.

Het gebruik is allezins aan te prijzen, gemakkelijker nog gemaakt door den bladwijzer achter aan geplaatst. Wij twijfelen dus geen oogenblik, of deze verbeterde uitgave zal goeden aftrek vinden.

De

De Belgische OMWENTELING. 1828—1839. *Persoonlijke herinneringen, met bevestigende Bijlagen, door* DE POTTER. *Eerste Deel, eerste en tweede Stuk. Naar het Fransch. Te Dordrecht, bij* H. Lagerweij, 1839. *XII en* 258 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs van beide Stukjes is f*3,00.

De Belgische omwenteling, zegt de beruchte Schrijver, ontvangen in 1828, geboren in 1830 en overleden in 1839, behoort voortaan aan de geschiedenis (*schandelijker gedachtenis*, voegt de Recensent er bij). Mijne *herinneringen* van deze omwenteling, *ofschoon louter persoonlijk*, zullen niet nutteloos wezen (mogt het zijn ter waarschuwing!) voor degenen, die later het levensberigt der afgestorvene zullen te boek stellen. Met zeker onaangenaam gevoel vernamen wij de uitgave en vooral ook de vertaling van dit geschrift, om redenen, welke wij hier wel niet zullen behoeven op te geven aan een geëerd Publiek, dat niet zonder verontwaardiging aan den man denkt, die zich zelven zoo schandelijk heeft ten toon gesteld.

Maar aangenaam was ons, toen wij ons tot de lezing toch moesten zetten, het Voorberigt van den ongenoemden Overzetter, waarvan wij oordeelen den inhoud als *antidotum* hier te moeten overnemen:

»De beruchte DE POTTER, de man der Belgische re-

revolutie, die, toen zijn Vaderland, onder het wijs, weldadig, regtvaardig en grondwettig bestuur van een goed en groot Koning, eenen nooit gekenden voorspoed genoot, door de sluwste middelen zijne Landgenooten tegen de Regering opruide en, onder zamenwerking met vele medepligtigen, zijne pogingen bekroond zag, door de omverwerping van de bestaande orde van zaken, tot onberekenbaar nadeel dergenen, wier belangen hij zeide voor te staan — deze man slaat een' rugwaarschen blik op hetgeen hij zelf voornamelijk *zijn* werk noemt, en maakt het publiek deelgenoot van zijne beschouwingen."

» Misschien — zoo denkt gij welligt — vervult dit terugzigt hem met schaamte en berouw; immers, verschrikkelijk moet hem het denkbeeld vallen: »ik heb door mijne woelingen (de onreine bron derzelve nog daargelaten) hetzij regtstreeks, hetzij in de gevolgen, die ik niet meer verhinderen kon, zulk eene vreesselijke reeks van algemeene en bijzondere rampen veroorzaakt, en tot welk einde?!...." Gij bedriegt u, Lezer; de Heer DE POTTER heeft zich de, wij willen hopen ook voor hem, pijnlijke gewaarwording bespaard om juist op deze jammeren die, tusschen beide gezegd, wel ten kwade bedacht, maar door God genadig ons ten goede gekeerd zijn, bijzonder het oog te vestigen. Hij schreef dan ook, misschien daarom, geene geschiedenis der Belgische revolutie, maar louter zijne *persoonlijke herinneringen* uit

uit *deszelve*, en wel met het doel om te *bewijzen*, *dat* hij goed *en* pligtmatig gehandeld heeft, en gij *hem* dus groot onregt aandoet, door hem uwe achting te onthouden, terwijl hij er echter *bijvoegt*, *dat* hij uwe verachting dragen kan."

» Meent echter niet dat, hoezeer de *Heer* DE POTTER zich op zijn doen verheft, hij daarom geen reden zou vinden om zich te beklagen; integendeel, hij beklaagt zich in de meeste opzigten, maar — *over* anderen, niet, of althans weinig over zich zelven. Hij wilde het *goede*, en het Nederlandsch Gouvernement vervolgde hem; de mannen, die met hem zamenspanden tot de grondlegging en verdere voltrekking van het gebouw der revolutie, vielen hem naderhand ook af, gaven aan de zaken eene *geheel andere* wending, dan hij had gewenscht; *hij werd miskend* — in één woord, hij is een martelaar; en nu zal zijn schrijven dienen om zijne bedoelingen bloot te leggen en tevens de mannen te doen kennen, die zich aan het roer der zaken plaatsten en zich van hem zeer gaarne ontdeden."

» Er zijn dikwijls slechts eenige kwaadwillige scheepelingen noodig om een vaartuig te doen schipbreuk lijden; maar hebben zij daarbij ten doel om, *zoodra de* kiel gestrand is, den Kapitein en de Stuurlieden van boord te jagen en de lading te plunderen, dan ziet men bijna altijd, dat bij de verdeeling van den buit de vroegere eensgezindheid in openbaren twist verkeert; en de bedaarde aanschouwer komt uit deze twisten veelmaals bijzon-

derheden te weten, die anders welligt geheim gebleven waren en hem rijke stof geven tot nuttige opmerking."

Uit dat oogpunt beschouwd, behelzen DE POTTER'S *persoonlijke herinneringen* wezentlijke bouwstoffen voor de eigenlijke geschiedenis der Belgische Omwenteling, en derzelver verzameling vormt, gelijk wij hier boven reeds zeiden, een opmerkenswaardig Geschrift."

» Dit getuigenis willen wij echter meer bijzonder toegekend hebben aan dat gedeelte van zijn verhaal, 't welk in het volgende stuk een' aanvang neemt. De Uitgever namelijk besloten hebbende, het werk, dat uit twee deelen bestaat, in vier stukken het licht te doen zien, zoo hebben wij het eerste deel dáár afgebroken, waar DE POTTER, na de *glorieuse* September-dagen, als de groote burger, in triomf te *Brussel* werd ingehaald, dewijl daarmede een eerste tijdvak wordt besloten. Hij, dit erkennen wij, was verpligt dit tijdvak vooraf te behandelen, wilde hij aan zijn voornaam doel, zoo 't schijnt, beantwoorden en wat verder gebeurde op zijne wijze in 't licht stellen; maar dit belette niet, dat zoo onverschillig het ons was, wie der oproerkraaijers de Belgische gans, na het beest magtig geworden te zijn, het best geplukt hebbe, wij nogtans ter oorzake van het voorafgaande verhaal (den inhoud van dit eerste stuk) bezwaarlijk te bewegen waren om de vertaling te ondernemen. Die oneerbiedige toon omtrent onzen

ver-

vereerenswaardigen Koning, die miskenning, verdraaijing en belastering van de bedoelingen zijner regering, welke, zij moge, gelijk alles in de wereld onvolmaakt is, somwijlen gedwaald hebben in de aanwending der middelen, altoos te goeder trouw het belang en het waarachtig welzijn der Belgische provinciën had behartigd, was ons bij eene eerste inzage geweldig tegen de borst; doch daar het werk evenwel vertaald zou worden, en men ons daartoe slechts de voorkeur verleende, ondernamen wij eene tweede lezing van de zeventien eerste hoofdstukken en — oogenblikkelijk daarna maakten wij een begin om dezelve in onze moedertaal over te brengen."

»De Heer DE POTTER spreekt een en andermaal van wijzigingen, die zijne denkbeelden ondergingen (het gewone middel om zich voor de beschuldiging van *inconsequentie* te vrijwaren) maar nu ondervonden wij ook iets dergelijks, want onze denkbeelden werden in waarheid gewijzigd. Had ons in den beginne een gevoel van ergernis belet, zijn verhaal, gelijk men wel zegt, op de keper te beschouwen, thans vertoonde het zich aan ons in deszelfs, zoo wij meenen, waarachtig licht, en wij gedachten aan 's Konings beroemden oudoom, FREDERIK DEN GROOTEN, die, bij zekere gelegenheid, van de zuiverheid zijner zaak overtuigd, een schimpschrift op zijn persoon en bestuur liet afnemen en lager hangen, opdat het volk het des te gemakkelijker zou kunnen lezen; want, voorwaar, de onbeschaamde herhaling van honderdmaal voldingend

we-

wederlegde grieven, en die zelfs niet eens het beginsel, maar slechts het voertuig zijn geweest; de winderige redenering over staatkundige hervormingen, die meer het kenmerk dragen van alles op het spel zettende dweeperij, dan van gezond verstand, de beschuldigingen, waarvoor geldige bewijzen ontbreken, en dat uit eenen tijd toen het Gouvernement door verraders was omringd, — dat alles vermag zelfs geene *schaduw* te werpen op Koning WILLEM's vijftienjarig bestuur over *België*, — waar alle inwoners gehandhaafd werden bij het genot der staatkundige, burgerlijke en godsdienstige regten, hun door de Grondwet toegekend, waar alleen losbandigheid werd te keer gegaan, en waar, onder den invloed van deze, door de wet alleen begrensde, vrijheid, de maatregelen der Regering tot bloei en welvaart des lands zulke gezegende vruchten droegen, dat dit tijdvak, gelijk VAN KAMPEN zich teregt uitdrukt: »de eeuw van SALOMO bij de *Hebreeuwen* herinnerde." Wij stonden inderdaad verwonderd, dat DE POTTER sedert 1828 niet meer had kunnen bijeenbrengen om het oproer te regtvaardigen, wij vonden den oogst al zeer gering en de republikeinsche revolutie-man werd ons meer belagchelijk dan hatelijk. Geen de minste moeite hebben wij dan ook genomen, om van de menigvuldig voor de hand liggende bronnen gebruik te maken, ten einde den Schrijver te wederleggen, en alzoo in den poel der ongeregtigheid om te wroeten. Veeltijds hadden wij meer lust om den man

wat

wat voort te helpen, want iemand, die het zoo goed meent en die in de wereld zoo gedupeerd wordt, mag men waarlijk wel eens eene handreiking doen. Dezelve beteekent echter niet veel, vlugtig is de vertaling en vlugtig ook zijn de aanteekeningen ons uit de pen gevloeid. Daar hij nu vervolgens meer over de *frères compagnons* gaat handelen; die, in overeenstemming met de Londensche Conferentie van *België*, een afzonderlijk koningrijk gemaakt hebben, zoo meenen wij dit voortaan gerustelijk aan hem alleen te kunnen overlaten."

Wie nu lust heeft om dit opstel van een man, die eene bijzondere rol gespeeld heeft, en door de diepe vernedering waarin hij zich zelven gestort heeft, tot een afschrikkend voorbeeld verstrekken kan, in het *Nederduitsch* te lezen, kan zich daarmede onledig houden; men verzuimt echter niets wezenlijks, wanneer men het nalaat.

Zijne verdediging van zich zelven moge hier of daar den man doen beklagen, maar zeker is zij niet geschikt, om voor hem eenige achting te verwekken. Ja zelfs niet, om de verachting te verminderen, welke hij zich waardig gemaakt heeft. Uit het bijgevoegd berigt blijkt, dat het overige spoedig volgen zal.

Zes

Zes kleine NASPELEN, bij het uitgaan der Kerk; getrokken uit de Preludiums voor het Orgel, door W. G. HAUFF, *Organist van de Groote Kerk te* Groningen. *Te* Groningen, *bij* J. Oomkens. *De prijs is* 60 *Cents.*

Voor dezulken die niet onverschillig zijn, omtrent de wijze, waarop het orgel bij het eindigen van de openbare Godsdienstoefeningen bespeeld wordt, en zich wel eens moesten ergeren over de ongeschikte manier, waarop zij zulks hooren moesten, zal ook deze poging ter verbetering welkom zijn.

VEERTIEN gemengde twee-, drie- en vierstemmige Liederen; met accompagnement van de Piano-Forte. Eerste bundeltje. Te Groningen, *bij* A. Kamerlingh, Wz. *De prijs is* 80 *Cents.*

Voorzeker zal als een welkom geschenk voor de jeugdige liefhebbers der zangkunst, deze verzameling zijn van twee-, drie- en vierstemmige oorspronkelijk Hoogduitsche liederen. Wij twijfelen niet aan den bijval dien deze proeve erlangen zal, en hopen dat eene tweede niet minder gelukkig zal uitvallen. Wij verwachten er dan ook een loflied in aan den Verlosser.

MEN-

MENGELWERK.

ANTWOORD AAN D°. *HALON*, OVER ZIJNE OPVATTING

VAN

JOH. XX: 8*b*. — καὶ ἐπίστευσεν.

Gij hebt mij en zeker ook vele anderen, waarde Vriend! genoegen gedaan, met de ontwikkeling uwer opvatting van de genoemde plaats van JOHANNES, waarover wij in onzen vriendenkring verschilden en in korte woorden onze meening uitdrukten. Gaarne nam ik uw voorstel aan, om onze verschillende meening nader uit een te zetten, en in dit geval door een algemeen gelezen Tijdschrift publiek te maken. Dit kan nuttig zijn en niemand zal er zich toch aan ergeren, wanneer men *aldus* verschilt: en welke meening men ook omhelze, ja het zij men zelfs tusschen de verschillende meeningen weifelde, de geloofwaardigheid des Evangeliums zal er niet bij lijden. Ik wil dan ook nu mijn woord houden en mijne bedenkingen tegen uw gevoelen en de gronden voor het mijne inbrengen. Want *hoe veel* gij ook *voor* het uwe hebt bijgebragt, er is mijns inziens *nog meer tegen* hetzelve te zeggen, en ik ben door de ontwikkeling uwer

op-

opvatting niet alleen niet van meening veranderd, maar nog meer in de mijne versterkt, dat namelijk JOHANNES niet heeft willen zeggen, *toen te gelooven, dat Jezus uit de dooden verrezen was, of zelfs werkelijk dit toen geloofd heeft.* Over het algemeen geloof ik, dat ingenomenheid met JOHANNES den wensch deed ontstaan, om hem ook hier hooger te stellen, dan de overige Apostelen, (hetwelk duidelijk zigtbaar is bij de oudste Kerkvaders) en dat dit ook wel eenigen invloed op uwe opvatting gehad heeft, waarbij het gevoel zoo sterk mede spreekt, meen ik bespeurd te hebben. Ik wil hiermede volstrekt niet zeggen, dat gij hierbij het taalgebruik en de gezonde uitlegkunde hebt over het hoofd gezien, of een krank gevoel gevolgd zijt, (want dat doet gij nooit) ik wil er zelfs gaarne bijvoegen, dat gij bewezen hebt, dat uwe meening niet alleen niet de grootste ongerijmdheid, maar zelfs niet ongerijmd is, (zoo als wijlen P. BROUWER meende, die wel eens, hetgeen voor veler meening inderdaad ongerijmd was, heeft voortgebragt) doch ik meen bespeurd te hebben, dat gij aan uw gevoel, hoe gezond ook, wel wat veel toegevende, onbewezene veronderstellingen en gevolgtrekkingen hebt gemaakt en op den eenvoudigen natuurlijken schrijftrant van JOHANNES en den eenvoudigen natuurlijken gang van zaken niet zoo gelet hebt, als ik meende te moeten doen. Intusschen ik erken, dat het gevoel hier wel mag medespreken en men het karakter en de denkwijze van JOHANNES niet

voor-

voorbij moet zien, en hieraan hoop ik met mijne meening niet te kort te doen. Hoewel nu VAN DER PALM het wat erg gemaakt heeft, door aan mijne beroemde voorgangers, die in vele andere punten ook hem uitnemend hebben voorgelicht, op dit punt gezond gevoel en taalkennis te ontzeggen, zoo wil ik mij daardoor evenmin laten afschrikken, als gij het u liet doen door het gezag van andersdenkenden. Wij zijn het toch goed eens, dat gezag ons niet uitsluitend leiden moet. Anders zou ook het uwe veel bij mij gelden. Ik wil mij dan ook geenszins beroepen op het gezag dergenen, die aan mijne zijde staan, zelfs niet op dat van den kantteekenaar. Doch ter zake, zonder beroep op gezag, en, zoo als gij hebt gedaan, reden gevende.

Gij zijt begonnen met eene definitie van geloof en hebt, naar aanleiding van *Hebr.* XI: 1., aangenomen, dat *geloof in 't algemeen eene overtuiging is van dingen, die men niet ziet, en die dus alleen door het verstand begrepen worden.* Die verklaring mag ik op *alle geloover* niet onvoorwaardelijk toepassen. Dáár ter plaatse wordt het door aangewezene voorbeelden opgehelderd, maar het is duidelijk dat, in de schriften van de Apostelen, menigmaal geloof, niet in dien zin voorkomt, ook niet bij JOHANNES. Ik vereenig mij zelfs niet met LÜCKE, die in zijnen Commentaar (2e uitgave, want in de 1e had hij onze meening voorgestaan) ter dezer plaatse beweert, dat JOHANNES

πίστευειν in deze hoofdstukken zonder onmiddelijke nadere bepaling des voorwerps, (objectbestimmung) maar altijd in Godsdienstige betrekking gebruikt XIX:35. XX:25, 27, 29, (hetgeen ons bovendien een weinig duister is). Doch dit dáár gelaten, zoo meen ik dat b. v. tegen uwe opvatting van geloof strijdt, *Joh.* IV:39, 41, 42. en IX:18. Ik houde het er voor, dat geloof hier voorkomt in den zin *van iets voor waar houden*, of op getuigenis van anderen, of van hetgeen men zelf ziet. Hoe kunt gij b. v. uwe opvatting toepassen op het geloof van THOMAS, die *geloofde*, toen hij JEZUS *zag?* Door zijn zien van den persoon werd hij overtuigd, dat het verhaal van JEZUS opstanding uit de dooden waarheid was. Wanneer gij nu zulk geloof te dezer plaatse in JOHANNES veronderstelt, als *Hebr.* XI:1. wordt voorgesteld, dan moet gij ook aannemen, *dat zijn geloof een vaste grond was der dingen, die hij hoopte*, en waar vindt gij één bewijs, dat JOHANNES en de discipelen (die hoopten, dat hij degene was, die Israël verlossen zou) de opstanding hoopten of wenschten? Volgens mijne opvatting beteekent het geloof van JOHANNES hier niets anders, dan dat hij voor waarheid hield, hetgeen MARIA MAGDALENA gezegd had, dat het ligchaam van JEZUS uit het graf was weggenomen. Wij kunnen toch de bedenking van LUCKE niet beamen, als of JOHANNES dan had moeten schrijven: ἐπίστευσεν τῇ γυναικι, of τῷ λογῳ ᾧ εἶπεν ἡ Μαρία, omdat die constructie bij JOHANNES

en voorkomt II:22, waarvan hij echter elders afwijkt en zich korter uitdrukt, zoo als onder anderen IV:53. Doch II:22 moest hij dit toevoegsel geven. Wij voor ons zouden evenwel meenen, dat JOHANNES, indien hij had willen zeggen te gelooven, dat JEZUS uit de dooden was opgestaan, hij er dit zou hebben bijgevoegd en geschreven hebben: ἐπίστευσεν, ὅτι Ἰησοῦς ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν. Het eerste behoefde hij niet uit te drukken, want hiervan was gesproken, namelijk, dat het graf ledig was, maar van de opstanding had hij in zijn vroeger verhaal nog geene melding gemaakt. Het komt ons ook zoo natuurlijk voor, dat zijn geloof hier betrekking heeft op de waarheid van het verhaal van MARIA MAGDALENA. Deze vrouw toch, zoo als wij haar ook door JOHANNES kennen, bezat een opgewonden gemoed en sterke verbeeldingskracht, zoodat zij de dingen niet zoo naauwkeurig opnam, gelijk zij ook daarom niet deed bij de verschijning van JEZUS zelven. Zij nu was de discipelen ontmoet en had hen verhaald, wat zij meende gezien te hebben. Is het wonder, dat dezen aan het werkelijk bestaan hiervan twijfelden, dat zij het er voor hielden, dat haar vlugtige blik zich kon hebben bedrogen, dat zij afging op den eersten indruk harer verbeelding, en dat zij dus zelve wilden zien, wat er van de zaak was? Van hier hun naauwkeurig onderzoek en het naauwkeurig verhaal van JOHANNES. JOHANNES zag, bevond het alzoo, gelijk MARIA gezegd had en geloofde. Zijn zien be-

paalde zich bij het graf en de bewijzen, dat het ledig was, dat het ligchaam des Heeren zich daarin niet bevond; en hij geloofde, wat MARIA gezegd en gezien had. Indien hij haar verhaal niet betwijfeld had, zou hij of niet grafwaarts behoeven gegaan te zijn, of reeds uit haar verhaal hebben opgemaakt en geloofd, dat JEZUS uit de dooden was opgestaan. Vervolgens komt het mij hoogst raadselachtig voor, waarom, indien JOHANNES in de opstanding van JEZUS, door hetgeen hij met PETRUS zag, geloofd had, hij dit geloof, al ware het slechts vermoeden, aan PETRUS niet zou hebben medegedeeld; even als hij later, toen hij door de verschijning van JEZUS reeds overtuigd was geworden van de waarheid zijner opstanding, en hem bij eene nieuwe verschijning eerder herkende dan de overigen, dit niet voor zich hield, maar aan PETRUS juist zeide: » *Het is de Heer*." Gij hebt dit wel voor uwe meening bijgebragt, maar het schijnt ons toe, meer voor de onze alzoo te pleiten. Dat hij toch toen *verder*, of laat ik liever zeggen *beter*, zag, dan de overigen en daardoor het wezenlijk voorwerp herkende, is geen bewijs, dat hij hier (te dezer plaats XX:8) zonder het zien des voorwerps, geloofde in de opstanding. En als ik nu bedenk, dat hij zijn Evangelie schreef lang na de bevestigde waarheid der opstanding, dan kan ik mij naauwelijks verbeelden, dat, als hij reeds hier aan de opstanding des Heeren geloofd had, hij dit zoo twijfelachtig zou hebben uitgedrukt; ja ik houde het er voor, dat *hij* het

mis-

misschien geheel zou verzwegen hebben, zoowel uit ijdeligheid, als ook omdat dit zijn getuigenis van zich zelven niets afdeed voor de waarheid van de daadzaak: en daartoe brengt hij in zijn Evangelie altijd zijn eigen getuigenis bij, en dit behoort zelfs tot het doel en kenmerkende van zijn Evangelie.

Ziet nu zijn geloof op de waarheid van MARIA's getuigenis en op de daadzaak, die hem voor oogen was, dan is zijn bijzonder getuigenis ook hier niet overbodig en men behoeft niet de toevlugt te nemen tot de lezing εἶδον καὶ ἐπίστευσαν (Cf. GRIESBACH). PETRUS zag en geloofde wel eveneens als JOHANNES, maar JOHANNES gaf het van zich zelven afzonderlijk op, gebruikende daartoe het enkelvoud, waartoe ook het afzonderlijk bezien van het graf en de gang zijns verhaals aanleiding gaf. Wat hij *zag, geloofde* hij, hield hij niet voor schijn. Zoo zeggen wij ook menigmaal, als wij iets zien, welks bestaan wij weleer alzoo betwijfelden, »nu geloof ik het," en meer heeft JOHANNES hier niet willen zeggen. Hij geloofde het wegnemen des Heeren, omdat hij het ledige graf zag, gelijk THOMAS de herleving van JEZUS geloofde, omdat hij hem aanschouwde. Hoe natuurlijk is dan niet zijne enkele vermelding, dat hij geloofde, en zijn verder zwijgen! Wij kunnen het ons zoo verbeelden, dat beiden zich verwonderden, al staat dit niet in 't bijzonder aangaande JOHANNES opgeteekend, zoo als van PETRUS. Zij wisten niet regt wat hiervan te denken, en zoo gingen beiden zwijgend naar huis,

 d. i.

d. i. waarschijnlijk naar de plaats, waar de andere discipelen waren (κατ᾽ ἀγωγὴν zegt EUTHYMIUS). Of nu hetgeen LUKAS XXIV: 9, 10 en 11. verhaalt, vóór of na dit gezamelijk bezoek van het graf door JOHANNES en PETRUS gebeurd is, kan ik niet voldingend beslissen. Moeijelijk of onmogelijk is toch zijn verhaal met dat der overige Evangelisten in alles overeen te brengen; en hierin wil ik wel een *Straussiaan* zijn, die, op het voetspoor van mannen, die evenwel niet, gelijk hij, hierom de geloofwaardigheid der verschillende Evangelisten betwijfelden, de oude harmoniën verwerpt, waarin men, door schikken en plooijen, geen dienst heeft gedaan aan de waarheid en die eerder verduisterde dan in 't licht stelde. Ik houde het er nogthans voor, dat ook LUKAS waarheid schrijft; en dan maak ik daaruit op, dat de elf Apostelen, waaronder dus ook JOHANNES, de woorden der vrouwen, welke boodschapten, dat het graf ledig was, en dat Engelen haar de opstanding van JEZUS verkondigd hadden, *voor ijdel geklap hielden en haar niet geloofden*. Waarschijnlijk is dit wel gebeurd, vóór dat JOHANNES en PETRUS grafwaarts gingen, doch het blijkt hieruit dan toch, dat zij geen denkbeeld hadden van de opstanding, en, volgens het verhaal der Emmausgangers, *Luk.* XXIV: 24, had hun grafbezoek dit nog niet in hen gewekt. Onder die sommigen hunner, die zij verhalen dat tot het graf gegaan waren, zal dan ook JOHANNES bedoeld zijn, en deze bevonden het slechts alzoo, gelijk ook de vrou-

moeten gezegd hadden. Had nu JOHANNES iets meer geloofd, zou hij dan ook, tot de anderen weergekeerd, geheel gezwegen hebben? Volgens MARCUS XVI:11. geloofden de discipelen zelfs niet, toen MARIA MAGDALENA later hun zelf verkondigde, dat zij den Heer gezien had. Zou toen JOHANNES, als hij had geloofd, zich nog verborgen hebben gehouden? want toen had hij het graf reeds bezocht. Dit is toch hoogst onwaarschijnlijk.

Doch ik wil tot het verhaal van JOHANNES zelve terugkeeren, hetwelk natuurlijk hier het meeste opheldert, en waaruit gij dan uwe sterkste bewijzen ontleent, bijzonder daarop hechtende, dat hij, de linnen doeken en den zweeldoek opgerold ziende liggen, met zijn verstand inzag, dat het ligchaam des *Heeren niet kon zijn weggenomen*, gelijk MARIA *gezegd had*. Ik geef u volkomen toe, dat men hieruit te regt vermoeden kon, dat het lijk *niet gestolen was* door de vijanden, die daarin niet zoo zorgvuldig zouden zijn te werk gegaan. Maar JOHANNES dacht dit alleen niet. MARIA had uit hetgeen zij gezien had ook opgemaakt, dat het slechts was weggenomen, maar dacht er niet over dat de vijanden het hadden gestolen, zoo als blijkt uit haar gezegde vs. 15. Geenzins stem ik u evenwel toe, dat JOHANNES inzag, dat het niet kon zijn weggenomen of verplaatst. Als dit zoo ware, konden het ook de anderen hebben ingezien, en MARIA dacht juist aan wegdragen naar elders. Gij veronderstelt, dat, indien JOZEF en NIKODEMUS dit gedaan

 duan

daan hadden, deze het dan aan de discipelen of vrienden des Heeren zouden gezegd hebben, waartoe geen de minste grond bestaat. Want wij weten niet, dat deze mannen tot nog toe in eenige betrekking tot de discipelen stonden, hetwelk zelfs onwaarschijnlijk is. De discipelen zouden anders welligt zich bij hen vervoegd hebben, om berigt in te winnen. Maar het vermoeden, dat zij het ligchaam des Heeren naar elders hadden overgebragt, kon zeer gemakkelijk in JOHANNES opkomen, die XIX: 42. schrijft, dat zij, om de voorbereiding der Joden, dáár het ligchaam des Heeren hadden geborgen, omdat het graf nabij was, (als of dit slechts eene voorloopige begravenis ware geweest). Dewijl zij toen reeds het ligchaam des Heeren, (volgens XIX: 40) naar de gewoonte der Joden, in linnen doeken met specerijen hadden gebonden, hetwelk slechts eene voorloopige zalving was geweest, zoo kon men ligtelijk denken, dat bij de nadere zalving, (welke ook de vrouwen hadden willen bewerkstelligen) de windselen, die bij de eerste gebruikt waren, ter zijde gelegd, en met bijzonder daartoe geschikte verwisseld waren; in welk vermoeden ook dit nog sterken kon, dat zij de kostbare specerijen niet zagen, (ten minste wordt daarvan geen gewag gemaakt) en dit kon hen doen denken, dat deze mede weggenomen, en dáár, werwaarts men het ligchaam had verdragen, tot hetzelfde einde gebruikt waren. — Eindelijk het 9e vers, hetwelk gij meent dat *tegen* uwe opvatting

niet

niet strijdt, schijnt mij toe geheel *tegen* dezelve te zijn en de onze te regtvaardigen. Gij brengt het οὐδέπω ᾔδεισαν tot het vroegere betwijfelen der opstanding door al de discipelen, op welk laatste ik vooraf aanmerk, dat zij minder twijfelden, als wel geheel ongedachtig of ongeloovig waren. Gij beweert, dat JOHANNES, in vs. 9, bijzonder reden zou geven, waarom ook *hij zelf* vroeger niet geloofde in de opstanding, eer hij het graf had gezien en *het* ook hem had ontbroken aan helder inzigt in de Schrift. Ik druk ook op dat laatste: Maar welk inzigt in de Schrift kon hem de aanblik in het graf geven? Intusschen gij erkent hier mede, dat hij vroeger hiervan *geen inzigt* had. Doch later *zegt* gij, dat JOHANNES evenwel dieper inzigten *reeds vroeger* verkregen hebbende, de eerste en *welligt de eenige* was, die, zonder den Heer te zien, geloofde in zijne opstanding, en dat het inzigt in eene heerlijke, hoewel in de wijze nog duistere ontwikkeling, hem moed had gegeven, om bij het kruis tegenwoordig te zijn. Doch daarbij stonden immers ook MARIA, de moeder des Heeren en MARIA MAGDALENA? Van waar ontleenden deze dien moed? daar deze volgens uwe meening niet die heldere inzigten hadden en ze ook niet bij het graf openbaarden. Ik stem u dit toe, maar pas het ook toe op JOHANNES, wiens meerdere liefde, even gelijk de vrouwen, hem drong om den geliefden Meester in den bangen doodstrijd niet te verlaten. *Overigens* schijnt het mij toe, dat uwe meening

 vol-

volgens welke JOHANNES in vs. 9. vóor zich in 't bijzonder *van zijn vroeger ongeloof* reden zou geven, het meervoud, dat hij hier gebruikt, geweld aandoet. Mij komt het voor, dat juist JOHANNES dit 9e vers er bijvoegt om op te helderen, dat men niet moest meenen, dat zijn geloof, waarvan hij gewaagd had, op de opstanding betrekking had, daar hij nog geen inzigt in de Schriften had: en bij hem is het ideaal des geloofs, geloof naar de Schriften. Dit had hij nog niet, evenmin als zijne mede-discipelen. Zijne uitdrukking ziet niet slechts op het vroegere, maar ook op het tegenwoordige, en door het meervoud sluit hij zich zelven in. Οὐδέπω beteekent toch op de 5 plaatsen des N. T., waar het voorkomt *Luk.* XXIII:53, *Joh.* VII:39. XIX:41, 1 *Cor.* VIII:2, en te dezer plaatse *nog niet*, zoo als te regt in onze overzetting bewaard is. Had hij willen zeggen, dat zij tot nu toe de Schriften niet hadden verstaan, maar nu wisten, dan zou hij al de discipelen tot geloovigen gemaakt hebben, doch dan zou hij waarschijnlijk het Plusperfectum gebruikt hebben. Maar dit heeft hij niet gedaan. Meent men nu, als hij zich zelven hierin mede had begrepen, dat hij dan den 1en persoon plur. en niet den 3en moest gebruikt hebben, zoo zou men, behalve de schrijfwijze van JOHANNES en der Evangelisten, het volgende vers voorbijzien. JOHANNES begreep zich zelven dan mede in het 9e vs., en hij heeft dus gezegd of gemeend, dat de reden van aller ongeloof onkunde in de Schrif-

Schriften was. Dit erkent gij ook, doch tot het vroegere het alleen brengende, zoudt gij mannenen, dat de discipelen, vóór zij JEZUS hadden gezien, in zijne opstanding naar de Schriften geloofden: en zij werden door JEZUS (*Luk.* XXIV: 25) juist over dit hun ongeloof of onverstand en onnadenkendheid bestraft. Zij werden daaraan eerst indachtig, zoowel als aan de woorden van JEZUS, toen hij verrezen hun verscheen, gelijk *Joh.* II: 22 reeds opgegeven was, waar men, bij de woorden »*als hij opgestaan was*," noodzakelijk denken moet," »*als hij opgestaan en hen verschenen was*," of men brengt de getuigenissen der Evangelisten zoodanig in tegenspraak, dat hunne geloofwaardigheid vervalt. LUCKE, om dit er nog bij te voegen, meenende dat er in vs. 8 en 9 eene tegenstelling van geloofswezen wordt voorgesteld, stelt, dat JOHANNES op hooger standpunt stond dan de overigen, doch stelt ten slotte PETRUS weder met hem gelijk, zeggende: vol van verwachting gingen de *beide* jongeren naar huis, dat namelijk het wonder, waarvan zij een donker gevoel hadden, zich verder ontsluijeren zou. Ik bespeur hieruit, dat men het moeijelijk kan volhouden, om JOHANNES in zijn geloof verre boven de andere discipelen te stellen, hetgeen hij dan ook mijns inziens zelf niet gedaan heeft. Ik wil hierbij mij niet beroepen op de lezing in Codex D. οὐκ ἐπίστευσεν, die in eenig opzigt *voor*, doch eigenlijk geheel *tegen* uwe meening is. Want dan zou JOHANNES aan opstanding

ge-

gedacht en zó niet geloofd hebben. Doch dit veronderstel ik niet en ik houde die lezing voor eene *glosse*.

Ziedaar, waarde Vriend! wat ik *tegen* uwe meening en *voor* de mijne te zeggen had. Het is wel wat uitvoerig voor een brief, maar een brief, die gedrukt wordt, mag wel wat langer zijn, indien ik maar niet noodeloos omslagtig geweest ben, hetgeen gij mij dan wel vergeven zult. Gij hebt mij herinnerd, dat ik op mij genomen heb, u van de onhoudbaarheid uwer opvatting te overtuigen. Het was mij ontgaan dit gezegd te hebben, doch ik geloof het op uw getuigenis, en ik geloof tevens dan te veel te hebben gezegd. Want wanneer, zoo als gij zelve opgeeft, ieders individueel gevoel beslissen moet, hoe kan dan mijn individueel gevoel de zaak uitmaken, hoezeer ik het, even als gij ook gedaan hebt, redelijk heb trachten te laten spreken? Ik zou verre boven al mijne geleerde voorgangers moeten staan, indien ik de zaak kon uitmaken en ik gevoel mij verre beneden hen. Maar ik herinner mij hierbij eene opmerking van USTERI: (Theol. stud. u. kritik. 1832 h. 4 s. 769) *dat de Theologische standpunten steeds zeer verschillend zullen wezen, en er alzoo naauwelijks eene verklaring zal kunnen geleverd worden, aan welke eene algemeene toestemming zal kunnen ten deel vallen en die boven alle tegenwerpingen verheven zoude zijn. Men zal zich alzoo moeten vergenoegen met die verklaring, welke aan de minste zwarigheden onderhevig is.* Daarvoor houde

ik

ik voor mij ten dezen opzigte de mijne. Houd gij nog de uwe, ik heb er vrede mede. Misschien past gij hierop het *non liquet* toe, hetwelk wel eens minder goed is toegepast. — Ik trachtte de zaak slechts tot waarschijnlijkheid te brengen. Meer verlangt *gij* zeker niet, die er van overtuigd zijt, dat niet alles mathematisch zeker en helder *als* het zonnelicht is. Dat behoeft ook niet. Dan waren wij *spoedig* uitgepraat, en wat zoù dan in hoogeren zin *ons* geloof wezen? Doch genoeg, mijn Vriend! Dat nu anderen oordeelen. Ik wil u intusschen verzekeren van mijne hoogachting en vriendschap bij overeenkomst en verschil. (*)

G. Mei 1840. Uw CHELIDON.

DE WAARHEID VAN JONATHAN'S BETUIGING:

»*Bij den Heer is geen onderscheid om te verlossen door velen of door weinigen.*" (1 Sam. XIV: 6*b*.)

IN EENIGE BIJZONDERHEDEN BETOOGD, UIT DE GESCHIEDENISSEN VAN *ISRAËL* EN *NEDERLAND*.

Gelijk er, onder de volken der oude wereld, geen volk bestond, hetwelk in alles wat hetzelve overkwam, duidelijkere bewijzen genoot van de bewaring en bescherming van den Allerhoogsten God, die

(*) *Recensent* heeft zich nimmer kunnen overtuigen, dat het gevoelen van CHELIDON met genoegzame gronden kan bestreden worden.

die het meermalen uit de grootste ongelegenheden en rampen verloste, dan het oude *Israël*, het oude volk van God; zoo vinden wij ook in de nieuwe geschiedenis, in die der latere volken, geen volk, dat hierin meer met het oude *Israël* overeenkomt, dan ons gezegend Vaderland. Ja! het oude *Nederland* is door God uit kleine en nietige beginselen voortgebragt; aan hetzelve heeft de Heere groote dingen gedaan. Ja, het is God, die hetzelve, even gelijk weleer *Israël*, gadesloeg en meermalen zelfs onverwacht tot deszelfs redding opdaagde. Van daar is het dan ook, dat de lotgevallen van het Israëlitische rijk, die ons in het heilig Bijbelboek bewaard zijn, zoo zeer overeenstemmen met de geschiedenissen van ons land en volk. Duidelijk blijkt ook de waarheid van de aan het bovenschrift dezes gestelde spreuk, uit de geschiedrollen van beide volken. — *Eerstelijk* zullen wij derzelver waarheid uit *Israëls* geschiedenis betoogen, en *daarna* zulks insgelijks uit de geschiedrollen van ons dierbaar Vaderland en volk doen.

I. De waarheid, »*dat er bij den Heere geen onderscheid is om te verlossen door velen of door weinigen*," blijkt vooral in de geschiedenis van *Israël* uit de volgende bijzonderheden:

1. *Uit den uittogt der Israëliten uit Egypte.* Wie toch was het anders dan God, die de Israëliten verloste uit de handen van FARAO, die hen niet wilde laten trekken? Wie verloste hen van al dien druk, smaad en hoon, die zij onder *Egypte's* wree-

wreeden dwingeland te verduren hadden? Wie deed hen veilig, als op een effen pad, door de *Roode zee* gaan; wie bevrijdde hen van de bedreiging, die de koning hen deed, zoodra zij aan den verschrikkelijken staat van ellende en slavernij ontkomen waren, door hen met paarden, wagens, ruiters, en hunne goden na te trekken om hen terug te halen? Wie was het, die FARAO met geheel zijn leger niet door de *Roode zee* trekken, maar hen daarin jammerlijk deed omkomen en vergaan? Niemand anders dan God, die verlossen kan en wil; die daartoe geen hulp van menschen en groote armeën behoeft, maar door één wenk, één teeken, één magtwoord, degenen die Hij beschermen wil, zijne nabijzijnde hulp doet ondervinden; het was die God, *die alles*, waaruit *Israël* zich onheil voorspelde, *nog ten goede* bestuurde, want bij Hem, die altijd regeert, is geen onderscheid in verlossing: Hij kan, Hij wil helpen, ja volkomene uitkomst geven.

2. Herinneren wij ons GIDEON's *strijd met de Midianieten.* Met een leger van 32,000 man toog hij ten strijde uit, maar God verkoos slechts uit deze 300 mannen, waardoor Hij *Israël* wilde redden en verlossen. De veldheer trok met dezen, in het oog van menschen geringen, maar door Gods hand sterken hoop volks voorwaarts, overviel de vijanden en doodde en verstrooide dezelve wijd en zijd. Zoo bleek het dan inderdaad, dat de Heere geene menigte behoeft, om tot het heil van menschen

schen of volken werkzaam te zijn: maar dat Hij alles doet, wat Hem behaagt, door middelen, waarover de menschen moesten verbaasd staan, en dat de hulp des Heeren, al schijnt zij somtijds aan ons oog kortstondig voordeel te zullen aanbrengen, menigwerf onze gedachten verre overtreft, doordien het bij de uitkomst treffend blijkt, dat de Heer meer dan bestand is tegen alle magten der aarde.

3. Wij zien zulks ook in *het voorval bij Mispa.* De Philistijn, trotsch op zijne krijgsmagt, begint invallen te maken in het leger van *Israël*, maar de profeet des Heeren, SAMUËL, wendt zich in den gebede tot Jehova God. Hij smeekt om hemelsche hulp en ondersteuning; en God, die zijn gebed verhoorde, daagde spoedig tot *Israëls* verlossing op. Terwijl de Philistijnen als vijanden komen aanrukken, wordt in een oogenblik de heldere lucht door Gods arm verdonkerd; dikke zwarte wolken komen hun boven het hoofd drijven; er ontstaat een onweder, dat boven de aanvallers losbreekt; de bliksemschichten en hagelsteenen storten in menigte op de vijanden neder. Ieder gevoelt den angst in zijn gemoed. De moed begeeft hen, en de wapens weggeworpen hebbende, gaan zij vlugten. De Israëlieten vervolgen hen hierop en rigten eene groote slagting onder hen aan (*). Ja, zoo

(*) Lezenswaardig, ten opzigte van dit voorval, is de schoone Leerrede van den Hoogleeraar VAN HENGEL, in den bundel Akademische Vaderlandsche Leerredenen, pag. 155—178.

zoo was de Heer ook toen voor hen een redder en verlosser, gelijk Hij het nog is voor elk, die met vertrouwen tot Hem keert. Hij is de zijnen nabij, bij Hem is geen onderscheid in de verlossing, Hij gebruikt alles tot zijne oogmerken, en »*werkt alle dingen naar den raad van zijnen wil.*" (*)

4. *In de gelegenheid, toen* JONATHAN *dit betuigde*, ligt dit ook opgesloten. In den oorlog met de Philistijnen ging deze godvruchtige en tevens dappere held, op zekeren dag, dat men stilstand van wapenen had, een strooptogt maken in het leger der vijanden, en zulks deed hij buiten weten zijns vaders, alleen van zijnen wapendrager vergezeld. Schoon niemand uit het geheele leger wist, waarheenen hij gegaan was, liet de vurige jongeling zich echter door niets in zijn voornemen belemmeren. Vol vertrouwen op God spreekt hij zijnen wapendrager aan om met hem den kans te wagen; vol vertrouwen op God begon hij den strijd, en versloeg, alleen door zijnen jongen vergezeld, eene Philistijnsche bezetting van 20 manschappen en verspreidde daardoor grooten schrik en ontzetting in het leger der vijanden, dat, hun heil zoekende in de vlugt, de bewaring zag, die God aan zijnen vereerder schenkt en de waarheid bevestigde van zijn betuiging: »*Bij den Heere is geen onderscheid om te verlossen door velen of door weinigen.*"

5. *In*

(*) *Efez.* 1:11.

5. *In* GOLIATH. Deze, die, in zijnen trotschen en vermetelen waan, meende, dat hij, die de opperste uit het leger der Philistijnen was, ook de opperste was van alles wat bestaat, zag zijnen hoogmoed diep gefnuikt. Want de Heer, die den hoon en de smaad door dien vermetelen aan Hem zelven en zijn volk gedaan zag en hoorde, die wilde ook dien verwaanden straffen. Daar komt de herdersknaap DAVID, hij de door God geroepene, hoewel niet de sterkste uit het geheele leger, maar die het volste en vaste vertrouwen op den Heer zijnen God koesterde, treedt nader, en gaat den reus bevechten. Één steen in den slinger is genoeg voor den Heere; DAVID zwaait en het is reeds beslist, want God was met hem en *Israël* door God verlost, kon juichen: » *De Heer heeft ons geholpen, Hij is ons tot heil geweest, de regterhand des Heeren doet krachtige daden.*" (*)

6. *In* ASA's *strijd tegen* ZERAH. Wie was het anders, dan God, die dezen koning, den zoon van ABIA, die deed wat goed was in de oogen des Heeren (†), zoo nadrukkelijk bijstond en bewaarde? ASA werd gedrongen om te strijden met een weinig versterkt leger tegen een vijandelijk heer, dat tweemaal zoo groot was als het zijne, doch zijn vertrouwen op God werd niet te leur gesteld. Neen zijne taal: » *Het is niets bij u, o Heere! te helpen, hetzij den magtigen, hetzij den krachteloo-*

(*) *Psalm* CXVIII: 13—15. (†) 2 *Chron.* XIV: 2.

teesen, (*) die zoo geheel in gevoelens als in bewoordingen overeenstemde met de aan het hoofd dezes gestelde betuiging van JONATHAN, werd niet verijdeld, maar verhoord. God zond hem zijne *hulp* neder van boven. ZERAH vlood met geheel zijn leger, want, hoe groot hetzelve ook was, was hij nogthans niet tegen God bestand. Welke pogingen hij ook doen mogt, om voor zich de overwinning te behalen, het werd alles wederom vernietigd door den Heere, die alleen verlossen kan dengenen dien Hij wil.

7. Gedenken wij verder aan *de ballingschap van het Joodsche volk in Babel*, dan zullen wij JONATHAN's gezegde ook daarin hare waarheid zien erlangen. JUDA's stam, die wegens hunne zonden 70 jaren daar moesten vertoeven, maar die ook aan *Babels* stranden dezelve beweenden, (†) zij werden door God verlost en bevrijd. Hij, de Heer, wist eenen CYRUS te bewegen, om al het volk van *Juda*, dat onder zijne heerschappij stond, terug te laten trekken en van de knellende banden der ballingschap te bevrijden, ja hen op nieuw behulpzaam te zijn in het herbouwen van de stad en den tempel. Zoo bleek het dan ook hieruit, dat één, in Gods hand dikwerf meer vermag, dan duizen-

(*) 2 *Chron.* IX:11*b*. Om deze plaats wel te verstaan is, hetgene onze geleerde kantteekenaars er bijgevoegd hebben, niet ondienstig nagelezen te worden.

(†) *Psalm* CXXXVII:1.

zenden, tegen wien de hand des Heeren is opgeheven.

8. En zouden wij dit ook niet bevestigd zien, in *de laatste algemeene verstoring van Jeruzalem.* Toen toch Keizer TITUS dáár verscheen met zijn geducht leger, moest de stad, hoe dapper zij zich ook verdedigde, eindelijk bukken, want God was toen met den magtigen. TITUS was niet alleen gewapend met het wraakzwaard der Romeinen, maar ook met dat van God, wiens lang getergd geduld nu ophield en die hier zijne wraak over hen uitstortte. Ja, toen werden zij gestraft wegens het verwerpen van Gods Zoon, toen kwam diens bloed over hen en hunne kinderen, naar hunnen geuiten wensch, (*) toen was de hand des Heeren over hen en bragt hun geene verlossing aan, terwijl Hij den magtigen Vorst de overwinning deed behalen.

II. Na het betoogen van deze waarheid, uit de geschiedenis van *Israël*, blijft mij nog overig zulks te doen *uit de geschiedenis van Nederland.* Ten einde hierin wel te slagen, zullen wij ons voornamelijk bepalen bij de vier volgende punten:

1. Wie herinnert zich niet de 16e eeuw, toen ons Vaderland door den Spaanschen geweldenaar FILIPS II, op eene barbaarsche wijze, gefolterd en vertrapt werd; ons gering land, van weinige strijdkrachten voorzien, waagt met biddend opzien tot God,

(*) *Matth.* XXVII: 46.

God, den kamp tegen den onderdrukker! Het houdt vol onder de zigtbare hulp van den Allerhoogsten; 80 jaren lang strijdt het onder Gods bestuur en zijne veelvermogende ondersteuning tegen den dwingeland en zegeviert eindelijk met roem en luister. Jehova maakte het groot, en deed het kleine leger onzer voorvaderen dikwerf groote voordeelen, luisterrijke zege behalen. Hoe duidelijk zien wij dit toch in de overmeestering van de stad *Brielle*, den *1 April* 1572, door de watergeuzen. Zij ondernamen dit, schoon weinig in getal zijnde; ja zij voerden het gelukkig uit zonder een vooraf doordacht plan, zonder dat zij deszelfs gevolgen konden berekenen. En toch wilde God het zoo gunstig bestieren, dat het de grondslag van 's lands verlossing wierd. *Zoo* moest dus een stormwind niet *alleen tot* teeken dienen van Gods hulp, neen ook het middel daartoe zijn. — En hoe duidelijk blijkt ook Gods tusschenkomst, in de belegering van *Leiden*, toen de nood het hoogste was geklommen! — Hoe duidelijk blijkt zulks in den orkaan die geheel en al *Spanje's* vloot vernielde; die vloot, die bestemd was, om *Holland* en *Engeland* te verderven, die door den trotschen Koning *onoverwinnelijk* genoemd was, die vloot wordt door een orkaan geteisterd en geheel vernield! — Ja zelfs zon en wind, en het stuiven van zand waren middelen in de hand des Allerhoogsten, om *Spanje's* magt te doen bukken, en aan Prins MAURITS de zege te schenken, schoon ook toen weder het Spaansche leger,

 dat

dat van ons Vaderland in aantal en krachten verre weg overtrof. Ja onder al de worstelingen, die *Nederland* met *Spanje* te verduren had, zag men Gods hand meestal aan de zijde der Nederlanders, om hun vertrouwen op zijne almagt te beloonen. Of leerde de uitkomst niet, dat de magt en welvaart van den dwingeland gekrenkt, het overheerschende *Spanje* vernederd was, maar Nederlands volk bevrijd door dien God, » bij wien geen onderscheid is om te verlossen." Ja in die oude dagen, die niemand onzer beleefd heeft, deed God aan *Nederland* groote dingen, waarvan de nakomelingschap nog mag gewagen, en met *Israël*, Hem ter eere betuigen: » *De Heer heeft groote dingen aan ons gedaan, dies zijn wij verblijd.*" (*)

2. En zagen wij zulk eene hooge onzigtbare Godheid, in de verlossing van het oude *Nederland* van *Spanje's* magt en geweld door ongedachte en dikwijls in onze oogen geringe dingen, ook uit den oorlog van 1672 en 1673 blijkt duidelijk, dat de Heer den krachteloozen zoowel als den magtigen kan helpen en zoowel door weinigen als door velen verlossing kan aanbrengen.

Het was in het jaar 1672, dat de Koningen van *Frankrijk* en *Engeland* met den Bisschop van *Munster* en den Keurvorst van *Keulen* zamenspanden om ons Vaderland te verdelgen en te onder te brengen. Tienmaal grootere krijgsmagt ver-

(*) *Psalm* CXXVI: 3.

vermeld hebbende, dat wij konden vergaderen, scheen alle hoop op behoudenis voor *Nederland* verdwenen en deszelfs ondergang gewis. Maar wat ook die dwingelanden ons ten verderve mogten bedenken; God wist, ook door dit klein getal, hulp, redding en verlossing te verleenen. Ja, toen was God *Oud-Nederland* nabij, toen bewaakte Hij het en deed *Groningen* behouden en met de behoudenis van deze stad, was ook voor ons geheele Vaderland de redding aangebroken. Geheel *Nederland* kon vrijer ademhalen, sedert God den vijand van *Grane's* vest verdreven had. Dat was het werk van Gods alvermogen, van Hem, tot wien alles in dien tijd de toevlugt nam. — Getuige daarvan ook het jaar 1673, in den strijd met *Engeland*, toen een onzer Godvruchtige Admiraals der vloot, (*) zelfs voor het aangaan van den strijd, betuigde: »Omdat onze vloot klein schijnt te zijn, heb ik te grooter vertrouwen van eene goede uitkomst, niet op onze magt, maar op Gods almagtigen arm." En als zoodanig betoonde God zich toen ook. Merkelijk was Hij aan de zijde der Nederlanders, zoo als de Godvruchtige Admiraal zelf na den bloedigen strijd betuigde, zeggende: »dat God door hunne kleine magt groote wonderen had gedaan." Ja! Gij liefderijke God! gij waart het, die toen onze voorouders deed zegepralen. Vol mededoogen zaagt Gij neder op het oude *Neder-*

der-

(*) De groote M. A. DE RUITER.

ld, dat elk er over verbaasd moest staan en gedrongen werd om te bekennen: » *De Heer regeert.*" (*) Ja wij werden door God verlost van den dwingeland, wiens magt tot eene voorbeeldelooze hoogte was gestegen, zoodat geen menschelijk kracht of vermogen meer in staat scheen om hem paal of perk te stellen. In 1812, (om van dit ééne slechts melding te maken) drong hij met een leger van meer dan 200,000 manschappen *Rusland* binnen, terwijl de krijgsmagt van Keizer ALEXANDER tegen hem niet bestand was: alles scheen voor hem te moeten bukken, maar het verbranden van *Moskou* werd de morgenschemering van eenen nieuwen dageraad voor *Europa!* Nu begon de fortuinzon van NAPOLEON voor hem te tanen en werd *verduisterd*, *tot* dat razende honger, pest, koortsen en grimmige elementen zich tegen hem verhieven, en zijne wapenen vruchteloos maakten. Teregt zegt daarom de dankdagsbrief van 1814: » Zoo keerden zich de elementen, op Gods bevel, tegen den toomeloozen overheerscher." En zoo werd ook onze verlossing in het allernaauwste verbonden, met al dit gebeurde. De slag bij *Leipzig* bezegelde van de nederlaag van NAPOLEON, en de volksvrienden stelden in den herfst van 1813 de Nederlands burgers voor, het juk des Keizers af te schudden. Dit wordt gedaan. *Nederland* erkent

(*) *Ps.* XCVII: 1. — Woorden van den Eerw. Heer WILLMET.

derland. Gij hebt ons Vaderland, toen het hunnen inwoners bang was, door uw alvermogen gered; ja Gij hebt uwe sterkte bekend gemaakt onder *Nederland!*

3. En keeren wij nu tot latere tijden terug, denken wij aan de overheersching van NAPOLEON over ons land en zien wij tevens de hand Gods, die ons gering land zoo zigtbaar bewaarde, ook in dit opzigt zullen wij JONATHAN's betuiging bewaarheid vinden.

» Voor ons geheele Vaderland," zoo schreef een opregt Vaderlandsminnaar, (*) » is er geen tijd, » sedert dien van *Alba*, ongelukkiger geweest, dan » de jaren voor onze gezegende verlossing in 1813; » geen verlossing kon merkwaardiger, onverwach- » ter en gelukkiger voor ons wezen."

De aartsdwingeland NAPOLEON BUONAPARTE, die bijna alle volken van *Europa* in eene zee van bloed en tranen dompelde, had het rijk der *Nederlanden* ook onder zijn dwangjuk gebragt. » Gelijk de Israëlieten weleer door FARAO en de Egyptenaren, zoo zijn ook de Nederlanders jaren achtereen van de Franschen zeer smadelijk behandeld, onteerd en verdrukt geworden. Maar een regtvaardig en goedertierend God zag onze moeite, Hij hoorde ons zuchten en vervulde onze wenschen. Hij maakte onverwachts, veel spoediger dan wij hadden kunnen denken, een einde aan den slechten staat onzer zaken, zoo zelfs

(*) H. WESTRA, in zijn Proza en Gezangen, pag. 36.

zeld, dat elk er over verbaasd moest staan en gedrongen werd om te bekennen: » De Heer regeert." (*) Ja wij werden door God verlost van den dwingeland, wiens magt tot eene voorbeeldelooze hoogte was gestegen, zoodat geen menschelijk verstand of vermogen meer in staat scheen om hem paal of perk te stellen. In 1812, (om van dit ééne slechts melding te maken) drong hij met een leger van meer dan 200,000 manschappen *Rusland* binnen, terwijl de krijgsmagt van Keizer ALEXANDER tegen hem niet bestand was: alles scheen voor NAPOLEON te moeten bukken, maar het verbranden van *Moskou* werd de morgenschemering van eenen helderen dageraad voor *Europa!* Nu begon de gloriezon van NAPOLEON voor hem te tanen en werd verduisterd, tot dat razende honger, pest, koortsen en grimmige elementen zich tegen hem verhieven, en zijne wapenen vruchteloos maakten. Teregt luidde daarom de dankdagsbrief van 1814: » Zoo » wapenden zich de elementen, op Gods bevel, te» gen den toomeloozen overheerscher." En zoo stond ook onze verlossing in het allernaauwste verband, met al dit gebeurde. De slag bij *Leipzig* weergalmde van de nederlaag van NAPOLEON, en edele volksvrienden stelden in den herfst van 1813 aan Nederlands burgers voor, het juk des Keizers af te schudden. Dit wordt gedaan. *Nederland* erkent

(*) *Ps.* XCVII: 1. — Woorden van den Eerw. Heer Ds. WILDSCHUT.

kent zich niet langer onderworpen aan *Frankrijk*. De vereenigde mogendheden rukken aan, en in Januarij 1814 *Parijs* binnen. NAPOLEON wordt gevangen genomen en in ballingschap naar het eiland *Elba* verwezen. O wat al gebeurtenissen, in kort bestek, toen in ons Vaderland voorgevallen, die de duidelijkste bewijzen zijn van Gods helpende hand. Neen, dat alles was geen blind toeval, maar een werk van den grooten Alregeerder, aan wien wij het danken moeten, » dat wij niet vernield zijn, » dat Zijne barmhartigheden over ons geen einde » hebben." (*)

4. En letten wij nu nog, *ten vierde*, op de overwinningen bij *Quatre Bras* en *Waterloo*, door de hulp van den Almagtigen God behaald.

Toen in 1814 BUONAPARTE door de verbondene mogendheden geheel overwonnen, onttroond en naar het eiland *Elba* verwezen was, waanden wij Nederlanders ons voor altijd volkomen voor hem beveiligd te wezen. Daarom was het ook eene plotselinge schrikmare voor geheel *Europa*, maar vooral voor den pas gegrondvesten Staat der *Nederlanden*, dat hij, de gehate dwingeland, op den 1 Maart 1815 weder in *Frankrijk* aangeland was. Nu begonnen veler gemoederen aan het behoud van ons land te wanhopen, maar nu kwam ook wederom Gods hand tusschen beiden en hielp ons klein Vaderland, om, met de overige bondgenooten, den trots

(*) *Klaagl.* van *Jerem.* III: 22, 23.

trots des dwingelands te vernederen en te knakken. Onvergetelijk zijn ons de 16 Junij des jaars 1815, toen onze heldhaftige Kroonprins met de verbondene legers, bij *Quatre Bras*, door de Franschen met eene groote overmagt werd aangevallen, maar hen heldhaftig op de vlugt joeg. En dan de 18 Junij daaraanvolgende bij *Waterloo!* Dáár werd het glorietijdstip der overwinning geboren. De moorddadigste veldslag ving aan, en menschenbloed werd er bij *stroomen* vergoten. Lang stond de kans hagchelijk en gevaarlijk voor ons en onze bondgenooten, reeds begon het leger van Hertog WELLINGTON te deinzen, maar daar ontstaat eensklaps eene wanorde in het leger der Franschen; nu rukt het leger der bondgenooten aan, slaat en doodt wat *gedood* kan worden, en het behaalt door Gods tusschenkomst de volmaaktste overwinning. NAPOLEON had gedacht, in *Brussel*, over Nederlands vernedering te juichen, maar God de Heer veranderde dit zijn oogmerk ten zijnen nadeele. Wat hij *Nederland* had toegedacht, had God voor hem bereid. Hij, op de vlugt geslagen, en ter naauwernood aan 's vijands handen ontsnapt, deed te *Parijs* dadelijk afstand van den troon, en wilde over Zee naar *Amerika* ontsnappen, doch hij geraakte in handen van zijne vijanden, die hem toen voor levenslang naar St. *Helena* verbanden, alwaar hij den 5 Mei 1821 gestorven is. — Zoo werd hij, die zich aan God gelijk waande, door God vernederd; maar de Heer der Heeren, die de zijnen bewaart,

en

en over ons Vaderland waakte, schoon hetzelve de glansrijkste overwinning. Wel mogen wij nu hierom het den Israëlitischen dichter nazeggen: » *Hij heeft groote koningen verslagen.*" (*)

Hier zijn mijne beschouwingen ten einde. Mogt ieder die dit leest, zich gedrongen gevoelen om aan den Allerhoogsten zijne dankbaarheid te betuigen. Mogt ieder gevoelen, welke onschatbare zegeningen hij al van den hoogen God ontving, en zijn leven doorbrengen in de dienst des Heeren! Dan zal gewis de Heer met ons volk blijven, en ons zegenen! ja dan zal Hij, de God des vredes, de Heer zijn en blijven van *Nederland!*

P. Mei 1840. A......

HET BEELD DER VERGANKELIJKHEID.

Zaagt gij, LINA! niet die Roos,
  Gistren welig bloeijen,
Door haar schoonheid, door haar pracht,
  Hart en zinnen boeijen?
Hoe bekoorde zij het oog,
  Door haar frissche kleuren!
Hoe vervulde zij de lucht,
  Met haar balsem geuren!

Zaagt gij niet, hoe al 't gebloemt,
  Voor haar schoon moest wijken,

Als

(*) *Psalm* CXXXVI:17.

Als zij daar in hoogtijds dosch,
  Heerlijk stond te prijken?
Het kon haar de Koningin,
  Van den Lusthof noemen:
Zij verdiende d' eernaam van
  't Pronkjuweel der Bloemen.

Lina! en wat is zij thans!
  Ziet het, nu gij heden,
Weer de Rozenhaag bezoekt,
  Ligt ze in 't stof vertreden.
Voor een enklen vlaag des winds,
  Die haar steel deed breken,
En in 't zand haar nederwierp,
  Is zij straks bezweken.

Ja, wat kortlings nog zoo schoon,
  Ons heeft toegeschenen:
Al die luister, al die praal,
  Is zoo snel verdwenen.
Daar ligt zij, der maagdenpronk,
  Van haar tooi ontheven,
Door het mulle zand bedekt,
  Kleurloos, zonder leven.

O! mijn lieve! mogt dit Beeld,
  't Jeugdig harte u treffen!
Mogt het u tot leering zijn,
  En u doen beseffen,
Dat en jeugd en schoon vervliegt,
  Dat het goed der aarde,
Wuft is als het Lenteweêr,
  En van weinig waarde.

Maar

Maar een onverganklijk heil,
Ligt in 't pligtbetrachten:
Dat toch schenkt ons eenen schat,
Boven alles te achten.
Mot noch roest verteeren dien,
Niets kan dien ons rooven:
't Is een schat, die nooit vergaat,
Want hij komt van boven.

o Verhef u dan, mijn Kind!
Nooit op 't goed der aarde,
Dat zoo ligtelijk vergaat,
Luttel is van waarde.
Streef naar hooger duurzaam heil,
Dat u meer kan geven:
Dat schenkt u, reeds hier op aard,
Een gelukkig leven.

Amsterdam. F. WIJSMAN.

AKA-

AKADEMIE-NIEUWS.

LEIDEN.

SERIES LECTIONUM,

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA HABENDARUM
à DIE 2 SEPTEMBRIS 1840.

RECTORE MAGNIFICO
JOANNE RUDOLPHO THORBECKE.

FACULTAS JURIDICA.

	Horâ.
J. R. THORBECKE explicabit Historiam Juris *Romani, diebus* Martis, Jovis et Veneris	IX.
Historiam Europae diplomaticam a regno LUDOVICI XIV usque ad Congressum Viennensem, diebus Martis, Mercurii et Jovis .	I.
Historiam Politicam et Juris Civilis Patriae nostrae, inde a CAROLO V, diebus Lunae, Martis et Mercurii	XII.
Historicam tradet Legis Fundamentalis, cum aliis nostri aevi Legibus Fundamentalibus comparatae, interpretationem, diebus Lunae, *Martis* et Mercurii	XI.
H. G. TYDEMAN Encyclopaediam Juris tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii .	XII.
Jus Mercatorium Belgicum, ex novo Codice, edit. LIPMANNI, tradet diebus Martis, Mercurii et *Jovis*	I.
Oeconomiae Politicae principia, ad patriam nostram adplicata docebit, die Lunae .	I et II.

Et

Horâ.

Et die Veneris . . . . . I.

Statisticam Patriae describet, die Jovis . XII.

Et die Veneris . . . XI et XII.

C. J. VAN ASSEN interpretabitur libros Digestorum, diebus Martis, Jovis et Saturni . VIII.

Institutiones Juris Civilis Romani, diebus Lunae et Mercurii . . . IX—XI.

GAJI Commentarios Institutionum, et selectos auctorum classicorum locos ad Jus Civile pertinentes, diebus Jovis et Veneris . . IX.

Jus Civile hodiernum, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . . . . VIII.

Ordinem judiciorum et rem judiciariam privatam cum exercitationibus forensibus, die Jovis XI.

Die Veneris . . . . . . X.

Et die Saturni . . . . . IX.

H. COCK tradet Jus Naturale, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . . . . . VIII.

Jus Publicum et Gentium, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . X.

Jus Criminale, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris . . . . IX.

FACULTAS THEOLOGICA.

J. CLARISSE Apologeticen tradet, diebus Lunae et Mercurii . . . . . . X.

Theologiam Moralem exponere perget, diebus Lunae et Mercurii . . . . . . XI.

Historico-Criticam in aliquot Libros Sacros utriusque Testamenti Introductionem dabit, diebus Martis et Jovis. . . . . . XI.

W. A. VAN HENGEL Epist. Pauli ad Romanos interpretabitur, diebus Lunae, Mercurii et Veneris; Theologiam Pastoralem tractabit, diebus Martis et Jovis . . . . . VIII.

De

Horâ.

De praecipuis Theologiae Dogmaticae capitibus auditores interrogabit, diebus Jovis et Veneris . . . . . . IX.

Cum Theologiae studiosis provectioribus de variis rebus gravioris argumenti familiariter colloquetur, die Veneris . . . V sqq.

Oratoriae Sacrae exercitationibus praeërit, die Jovis. . . . . I.

H. C. KIST Historiam Ecclesiasticam docebit imprimis recentiorem, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . . . XII.

Theologiam Naturalem tradet die Jovis et Veneris . . . . XII.

Monumenta Historiae Ecclesiasticae veteris explicabit, diebus Jovis et Veneris. . . XI.

Exercitia disputandi, de quaestionibus argumenti potissimum Historico-Theologici, moderabitur, *die Saturni* . . . . . I.

Orationibus Sacris praeërit, die Martis . II.

J. F. VAN OORDT, J. G. FIL., Theologiam Christianam Theoreticam tractabit, diebus Martis, Jovis et Veneris . . . . . X.

Et Mercurii . . . . . . IX.

Introitum in Theologiam dogmaticam tradere perget, die Veneris . . . . I.

De institutione Oratoris et Antistitis Sacri exponet, additis exercitiis cum homileticis tum oratoriis, diebus Martis et Jovis . . I.

Publice disputandi de locis Theologicis opportunitatem praebebit, die Saturni . . I.

FACULTAS DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

G. G. C. REINWARDT Chemiam universam theoreticam et experimentalem exponet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . XI.

 Rei

Hora.

Rei Herbariae fundamenta tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . I.

Plantarum Historiam illustrabit, verno et aestivo tempore matutino, iisdem diebus et Jovis. VII.

Mineralogiae et Geologiae elementa tradet, diebus Jovis et Veneris . . . . I.

J. DE GELDER Calculum Differentialem et Integralem, diebus Lunae et Mercurii . . XII.

Mechanicam Analyticam, diebus Martis et Jovis . . . . XII.

Partem Theoreticam et Practicam Paedagogices, ad disciplinas Mathematicas relatae, futuros Gymnasiorum Praeceptores docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . XI.

P. J. UYLENBROEK Physicam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . XII.

Arithmeticam Universalem sive Algebram explicabit, die Jovis . . . . . . I.

Et Veneris . . . . . VIII et I.

J. VAN DER HOEVEN Anatomen et Physiologiam comparatam tradere perget, diebus Lunae et Martis . . . . . . XI.

Aestivo tempore . . . . . X.

Primas lineas Zoologiae tradet, diebus Mercurii, Jovis et Veneris . . . XI.

Ornithologiam exponet, diebus Martis et Jovis. I.

Animalium fossilium historiam tradet, praemissis Geologiae elementis, die Mercurii . I.

Entomologiam explicabit diebus et horis dein indicandis . . . . . I.

A. H. VAN DER BOON MESCH Chymiae doctrinam ejusque in artibus usum exponet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . IX.

Pharmacologiam chymicam docebit, diebus Lunae et Mercurii . . . . XII.

Oe-

Horâ.

Oeconomiam ruralem tradet, diebus Martis et *Jovis* . . . . . . XII.

Chymiam practicam et experimenta instituendi artem docebit, die Saturni . . . V—VII.

G. J. VERDAM, Prof. Extraordinarius, elementa Geometriae planae et Trigonometriam rectilineam tradet, diebus Mercurii et Jovis. VIII.

Et die Veneris . . . IX et X.

Stereometriam et Trigonometriam Sphaericam, hujusque usum explicabit, diebus Lunae et *Martis* . . . . . VIII.

Geometriam, quam vocant *Descriptivam*, docere perget, diebus Martis et Jovis . IX.

Geometriam Analyticam, itemque Calculum Differentialem et Integralem exponere paratus est.

Si qui sint Commilitiones, qui Staticam et Dynamicen, aliasve Disciplinarum Mathematicarum *partes explicari* sibi cupiant, Eorum *studia lubentissime* adjuvabit.

Methodum docendi Matheseos elementa futuris Gymnasiorum praeceptoribus explanabit, diebus et horis, in Auditorum commodum constituendis.

FACULTAS PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

J. H. VAN DER PALM, quantum aetas et valetudo patiatur, studiis juvenum Academicorum non deërit.

M. SIEGENBEEK Historiam Patriae, ad ductum Compendii, a se editi, enarrabit, diebus Martis, Mercurii et Jovis . . . . X.

SPIEGELII carmen didacticum, *Speculum cordis* (*Hertspiegel*) dictum, selectis auditoribus *gratis* explicare paratus est, horis postea constituendis.

Hora.

Exercitia oratoria moderabitur, hora, auditoribus commoda.

J. BAKE interpretabitur DEMOSTHENIS *Leptineam* et *Midianam*, tum SOPHOCLIS *Antigonam*, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis. X.

Antiquitates Atticas explicare perget, ordinem secutus libri Schoemanniani, diebus Lunae et Mercurii . . . . . . I.

In Scholis Paedagogicis tractabit, *Historiam Criticam Oratorum Atticorum*, iisdem diebus. II.

J. NIEUWENHUIS Logicam docebit, diebus Veneris et Saturni . . . . IX.

Metaphysicam, die Jovis . . . V.

Diebus Veneris et Saturni. . . . XI.

Historiam Philosophiae explicabit, diebus et horis Auditoribus commodis.

P. HOFMAN PEERLKAMP explicabit Historiam Universalem ex Summario edito Leidae apud C. C. van der Hoek, a. MDCCCXL, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis. . . . XI.

Interpretabitur Libros I et II *Histor.* T. LIVII, et HORATII *Carmina*, adhibitis hominum doctorum judiciis de editione Harlemensi a. 1834, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . IX.

C. L. MAHNE Antiquitates Romanas tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . XII.

Historiam Artium et Doctrinarum studii apud Romanos exponet, diebus Jovis et Veneris . XII.

J. H. SCHRANT praecepta stili Neêrlandici seu Eloquentiae, nec non Oratoriae artis externae, tradet, diebus Martis, Jovis et Veneris . II.

VONDELII Tragoediam *Gijsbrecht van Amstel* interpretabitur, diebus Lunae et Mercurii. II.

Sacrae Eloquentiae historiam criticam, cum veteris tum recentioris aevi,

nec

Hora.

nec non Antiquitates Germanicas tradet diebus et horis Auditoribus commodis.

H. E. WEIJERS Sermonis Hebraei elementa tradet, tum Grammaticâ explicandâ, tum analyticis exercitiis moderandis, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . VIII.

De iisdem elementis cum tironibus familiariter domi colloquetur, die Mercurii, horis vespertinis . . . . V—VII.

Litterarum Arabicarum, Chaldaïcarum et Syriacarum initia docebit, diebus Jovis et Veneris VIII.

Et diebus Martis et Jovis . . . I.

Provectioribus gratificari perget interpretando *Chrestomathiam Arabicam*, a Cl. KOSEGARTENIO editam, die Lunae . . . . I.

BAR HEBRAEI Chronicon Syriacum, die Mercurii . . . . . . I.

BIDPAJI Fabulas, a SACYO editas, die Veneris I.

A. RUTGERS JESAJAE Vaticinia adversus gentes exteras et tertium PSALMORUM librum interpretabitur diebus Lunae et Martis . . IX.

Secundum SAMUELIS librum cursoria lectione tractare perget, die Mercurii . . . I.

Antiquitates Israëlitarum explicabit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . XII.

J. BAKE et P. HOFMAN PEERLKAMP praeërunt disputandi exercitiis, diebus Jovis . . I.

FACULTAS MEDICA.

G. SANDIFORT Anatomiam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris X.

Physiologiam, Anatome comparata illustratam, iisdem diebus . . . . IX.

Methodum secandi cadavera, quotidie, hiberno tempore . . . . . III—V.

Horá.

M. J. MACQUELYN Supellectilem Pharmaceuticam duce Pharmacopoeâ Belgicâ explicare perget, et praecepta Diaetetica tradet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . VIII.

Doctrinam Morborum Chronicorum cum exercitatione in Nosocomio Academico, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Saturni . IX.

J. C. BROERS Theoriam disciplinae Chirurgicae exponet, diebus Martis, Mercurii et Veneris. XII.

Exercitationibus Clinicis, in Nosocomio Academico habendis, vacabit quotidie . VIII.

Collegio casuali, diebus Lunae, Jovis et Saturni . . . . . XII—III.

Operationibus Chirurgicis hiberno tempore, horis dein indicandis.

Artem Obstetriciam Theoreticam et Practicam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . . . X.

Medicinam Forensem, die Mercurii et Veneris I.

C. PRUYS VAN DER HOEVEN Pathologiam docebit, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . I.

Medicinam Practicam cum exercitatione in Nosocomio Academico, quotidie . . . XI.

Historiam Medicinae tradet, diebus Martis et Jovis. . . . . I.

M. J. MACQUELYN et C. PRUYS VAN DER HOEVEN disputandi exercitiis praeërunt, die Jovis . III.

P. O. VAN DER CHIJS, titulo Prof. extraord. ornatus, Numismaticam generalem tradere paratus est diebus et horis, quae auditoribus convenient.

F. KAISER, Astronomiae Lector, Astronomiam Theoreticam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . IX.

As-

Horâ.

Astronomiam Practicam, iisdem diebus . X.
Artis observandi exercitiis quotidie praeëunt.
Provectioribus discipulis, disquisitionis Cl. HANSEN, aliorumque, de perturbationibus, quas motus corporum coelestium patiuntur, aptis horis, commentabitur.

Astronomiam quam popularem vocant, tradet die Mercurii, horâ vespertinâ . . VI.
Astronomiae primas notitias mathematicas, secundum *Lectiones Cosmographicas* a Clarissimo DE GELDER editas, tradet eodem die horâ vespertinâ . . . . VII.
Singulos suos auditores, ad coelum, tubi optici ope, perlustrandum, aptis temporibus evocabit.

G. G. BRILL, Lector Germanicarum Litterarum, aget de GOETHII tragoediae, cui nomen Faustus, *parte secunda*, diebus Martis et Veneris, horâ *post* meridiem . . . VI.
Commilitonibus vero harum litterarum rudibus grammaticam docendis, cum imperitioribus vero legendis facilioribus intellectu scriptis, vacabit horis, de quibus convenerit.

G. KNIPPENBERG, Academicus Artis Gladiatoriae Magister, aptum et elegantem gladii usum quotidie docebit.

Bibliotheca Academica, Lectionum tempore, diebus Lunae, Mercurii, Veneris et Saturni, ab horâ XII ad III; Feriarum tempore, diebus Mercurii et Saturni, ab horâ XII ad II, unicuique patebit.

SCHOOL-NIEUWS.

BERGEN OP ZOOM.

Den 1 Julij 1840. Na den afloop der Examina werden heden, in de Luthersche Kerk, de bevordering en prijsuitdeeling aan de Latijnsche scholen plegtig gevierd. De Rector opende dezelve met eene Redevoering: *Over de verdeeling der landerijen door Lycurgus, met het hooge belang onzer inlandsche Koloniën vergeleken.*

Daarop werden tot de Hoogeschool bevorderd, de jongeling: H. STEENBERG, *met den hoogsten lof*, die met bevalligheid eene door hem zelven bewerkte redevoering uitsprak: *de legibus Lycurgi*, en dén eersten prijs ontving; en de jongeling F. VAN DER KROON, *met veel-lof*, insgelijks met een prijs, die *over het schoone en aangename der letteren* declameerde.

Tot de hoogste orde der eerste klasse werd verhoogd: T. MOESMAN. Tot de tweede orde van de derde klasse: L. DE ROOCK. Tot de hoogere orde van de vierde: T. VAN OPDORP. Tot de lagere orde derzelfde: J. SMELTZER en C. DIRKS, pares. Uit het tirocinium tot de hoogere orde der zesde, gelijkstaande, E. VORSTMAN en A. VORSTMAN.

Alle welke jongelingen, met prijzen bekroond zijnde, daarvoor op eene gepaste wijze hunnen dank betuigden; zijnde deze plegtigheid met orgelmuzijk aangevangen, afgewisseld en besloten.

KERK-

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

ARNHEM. Zie Junij 1840.

NIJMEGEN.

HORSSEN, den 14 Junij 1840. Onze Leeraar, L. G. TH. CREUTZBERG, maakte ons heden het overlijden bekend van den Wel Eerw. Heer HENDRIK WILLEM VAN WOELDEREN, rustend Pred. te *'s Heerenberg*, die aldaar den 4 Junij, in den hoogen ouderdom van 86 jaren en 3 maanden, na een *kortstondig* lijden ontslapen is. Daar de Overledene in *deze Gemeente* voor meer dan eene halve eeuw zijn dienstwerk aanvaardde, en slechts korten tijd op deze zijne eerste standplaats werkzaam was; zoo werden er in onze kleine Gemeente nog slechts enkelen gevonden, die den waardigen Herder in hunne eerste jeugd gekend hadden. Naar aanleiding van *Hebr.* IV:6–12, sprekende over de ware rust, die na de schijnbare en onvolmaakte dezer aarde den getrouwen volgeling des Heeren *verbeidt*, wekte onze Leeraar ons op, om, naar het *voorbeeld* des Overledenen, onzen eeuwigen Herder met blijmoedig vertrouwen, stille gehoorzaamheid en werkzamen ijver derwaarts te volgen.

ELST vakant. Zie Junij 1840.

ZUTPHEN.

's HEERENBERG, den 4den Junij 1840. Onze

waardige rustende Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer HENDRIK WILLEM VAN WOELDEREN, ontsliep heden zacht en kalm in den hoogen ouderdom van ruim 86 jaren. In den jare 1779 in de H. Dienst ingezegend te *Horssen*, werd zijn Eerw. vervolgens naar deze Gemeente beroepen, en alhier den 13den Januarij 1782 bevestigd. Sedert 1835 genoot zijn Eerw. onder ons eene eervolle rust.

Na eene korte toespraak bij het graf gehouden te hebben, bepaalde de tegenwoordige Leeraar der Gemeente ons daags daaraanvolgende bij de gewone Pinksterstof, en nam daaruit aanleiding, om ons te herinneren, hoe ook de ontslapen Voorganger gedurende een tijdperk van 53 jaren ter verkondiging, meerdere vestiging en verbreiding van het Evangelie der zaligheid, had medegewerkt, van welks eerste invoering in de wereld wij thans gedachtenis vieren; ons opwekkende om zijne nagedachtenis in zegening te houden, door getrouwe behartiging van zijne lessen en vermaningen, en alzoo dankbaar te zijn voor de onderscheidene voorregten, die wij genoten, door de grondvesting van het Christendom ons aangebragt.

GEESTEREN, 12 Julij 1840. Wij hadden het genoegen onzen nieuw beroepenen Leeraar, J. D. MAALDRINK, Kandidaat tot de H. Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*, onder ons bevestigd te zien; door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer MOLHUIZEN, Pred. te *Deventer*, aan wien de Consulent, F. W. E. SNEL, Pred. te *Gelselaar*, dit werk gaarne had afgestaan. De Bevestiger sprak naar aanleiding van *Spreuk.* XXIX: 18*a.*: *Over de hooge belangrijkheid der Evangeliebediening, ter bevordering van waarheid en zedelijkheid onder de menschen;* — de Bevestigde *over den dienaar des Evangelies, als een ge-*

genaamt van Christus en den invloed daarvan op Gemeente en Leeraar tevens, volgens 2 *Cor.* V : 20*a*. De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en den Consulent, ook door de Heeren: VAN RIJSDORP, SCHEIJ, TEN BREUJEL, RAPPARD, ROLAND, VAN MAURIK en COLDEWEIJ, Predd. te *Deventer*, *Borculo*, *Diepenheim*, *Beusichem*, *Voorst*, *Ruurlo* en *Heemse*; terwijl eene groote schare, ook van elders opgekomen, deze plegtigheid bijwoonde.

WINTERSWIJK vakant. Zie Nov. 1839.

AALTEN. Zie Mei 1840.

BOMMEL.

AALST. Zie Mei 1840.

DEIL EN ENSPIJK. Zie Junij 1840.

HARDERWIJK.

ELSPEET, den 22 Junij 1840. Maakte onze Leeraar, Ds. S. H. SIJPKENS, ons den 31 Mei l.l. bekend, dat zijn Eerw. eene beroeping ontvangen had van de Gemeente te *Woudsend*, in *Vriesland*, en dezelve in ernstige overweging had genomen: heden mogten wij tot onze blijdschap hooren, dat zijn Eerw. voor de beroeping bedankt had. Doch onze blijdschap werd dadelijk gestremd, doordien zijn Eerw. tegelijk bekend maakte heden morgen eene beroeping te hebben ontvangen van de Gemeente te '*s Greveldui̇n Cappelle*, in *Noord-Braband*, en dat dezelve door zijn Eerw. in beraad was genomen.

ELSPEET, den 12 Julij 1840. Heden maakte onze Leeraar, Ds. S. H. SIJPKENS, ons bekend, dat zijn Eerw. zich verpligt had gevonden de beroeping naar '*s Greveldui̇n Capelle*, aan te nemen.

Op brieven van Heeren Kandidaten kan door den Kerkeraad geen antwoord gegeven worden.

HAR-

HARDERWIJK. Zie Mei 1840.

OOSTERWOLDE staat vakant te worden. Zie Mei 1840.

ZUID-HOLLAND.

's GRAVENHAGE.

RIJSWIJK, 14 Junij. Gaf onze Leeraar, Ds. C. L. JUNGIUS, ons voor 14 dagen kennis, eene beroeping ontvangen te hebben naar de Gemeente van *Alkmaar*, heden werden wij verblijd door de mededeeling, dat hij, na rijp beraad, vrijheid gevonden had, voor die beroeping te bedanken en zich bij vernieuwing aan ons te verbinden.

MONSTER, den 12den Julij. De op Ds. D. MIDDELKOOP uitgebragte beroeping tot Predikant dezer Gemeente, met de vereischte goedkeuringen bekrachtigd zijnde; zoo heeft dezelve zijn dienstwerk heden onder ons aanvaard; predikende naar aanleiding van *Marc.* XVI: 15*b*. *Predikt het Evangelie!* nadat hij tot dit dienstwerk was bevestigd, door den Consulent dezer Gemeente, Ds. J. C. SEPP, Pred. te *ter Heide*, die daarbij tot tekst gekozen had, *Deut.* XXXIII: 11*a*. *Zegen Heere zijn vermogen, en laat U het werk zijner handen wel gevallen.*

LEIDEN.

AARLANDERVEEN, 14 Mei. Onze Leeraar, Ds. J. J. KNAP, maakte ons heden bekend, dat zijn Eerw. zich verpligt gevonden had voor de beroeping naar *'s Greveldui Capelle*, onder de Klassis van *Heusden*, van welke ons voor drie weken was kennis gegeven, na ernstig beraad te bedanken.

KAT-

KATWIJK AAN DEN RIJN, den 14 Junij. Heden werd onze beroepen Leeraar, Ds. J. G. ZIRPFENCHT, onder ons bevestigd, door den Consulent J. VAN HARDERWIJK, Pred. te *Katwijk aan Zee*, welke bij die gelegenheid predikte over 1 *Cor.* I: 17*b*. *Om het Evangelie te verkondigen enz.*

Aan zijn Wel Eerw. is Akte van Lidmaatschap in de Klassen verleend.

OUDE EN NIEUWE WETERING, 28 Junij 1840. Nadat onze naar *Monster* beroepen Leeraar, Ds. D. MIDDELKOOP, op den 26sten dezer, door den Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur van *Leiden*, Ds. R. W. VAN ROSSUM, Pred. te *Alphen*, in tegenwoordigheid van den Consulent dezer Gemeente, Ds. H. VAN SCHELLE, Pred. te *Langeraar*, van zijne betrekking op Klassis en Gemeente behoorlijk was losgemaakt, nam zijn Eerw. heden van ons een hartelijk en zegenend afscheid, predikende over *Psalm* CXXXVII: 5. *Indien ik u vergete, o Jeruzalem! zoo vergete mijne rechterhand (zich zelve).*

OUDE EN NIEUWE WETERING, 1 Julij. 1840. De Kerkeraad reeds handopening bekomen hebbende tot het beroepen van eenen Herder en Leeraar, in plaats van Ds. MIDDELKOOP, vertrokken naar *Monster*, maakte daartoe heden, onder voorzitting van den Consulent, de navolgende nominatiën.

Twaalftal:

DD. R. A. BRUENER, Pred. te *Piershil*. H. C. DE GRAAF, Th. Dr. in *'t Woud*. D. VAN WIJNGAARDEN, te *Waarder*. B. M. BOMMEZIJN, te *Almkerk* en *Emmickhoven*. A. DE ROOIJ, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht* en Hulpprediker te *Dordrecht*. C. L. B. JONQUIERE, Pred. te *Hoogmade* en *Rijpwetering*. L. J. L. VAN HECK, te *Schipluiden*. J. ROOIJ, Kandidaat bij het Provin-

vinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*. H. DE VRIES, bij dat van *Gelderland*. J. J. BOELE, bij dat van *Noord-Braband*. J. P. BRIËT, Pred. aan *de Meern*, en J. SINNINGHE DAMSTÉ, Pred. te *Vriescheloo*.

Zestal:

DD. DE GRAAF, Th. Dr., BRUNNER, BONNEZIJN, JONQUIERE, VAN WIJNGAARDEN en VAN EECK; de drie laatsten met het lot tegen BRIËT.

Drietal:

DD. DE GRAAF, Th. Dr., BRUNNER en BONNEZIJN.

Uit welk drietal dadelijk tot Herder en Leeraar dezer Gemeente beroepen werd, Ds. E. A. BRUNNER, Pred. te *Piershil*, aan wien de beroepsbrief, na de agreatie van den Hoog Edel Geb. Ambachtsheer der Heerlijkheid *Alkemade*, bekomen te hebben, ten spoedigste zal worden toegezonden.

DORDRECHT.

MIJNSHEERENLAND VAN MOERKERKE, 2 Julij 1840. Onze Leeraar, Ds. J. KNOTTENBELT, met 1 Julij dezes jaars, op deszelfs verzoek, door Z. M. Emeritus verklaard, *salvo honore et stipendio*, werd heden van zijne betrekking tot deze Gemeente, en de Klassis van *Dordrecht* losgemaakt, door Ds. J. C. SNELTJES, Pred. te *Klaaswaal*, daartoe van wege het Klassikaal Bestuur gecommitteerd, in tegenwoordigheid van den Consulent A. H. BERKHOUT, Pred. te *Heinenoord*.-

MIJNSHEERENLAND VAN MOERKERKE. Ter vervulling der vakature, ontstaan door het Emeritaat van Ds. J. KNOTTENBELT, en na verkregene handopening tot het beroepen van eenen anderen Leeraar, heeft de Kerkeraad, in tegenwoordigheid van den Consulent, op vertoonde Akte van Collatie van den Ambachtsheer dezer plaats, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. KNOTTENBELT, met overlegging van het bewijs der speciale vergunning van

Z.

Z. M., in hare vergadering, gehouden den 2 Julij, tot Herder en Leeraar dezer Gemeente beroepen, den Wel Eerw. Heer W. C. KNOTTENBELT, Theol. Doct. en Kandidaat tot de H. Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*.

GIESSEN NIEUWKERK c. a., 5 Julij 1840. Met aandoening vernam heden de Gemeente van haren geliefden Herder en Leeraar G. ALTING BÖSKEN, dat zijn Eerw. eene beroeping naar de Gemeente van *Waddingsveen en Bloemendaal* ontvangen had, en dezelve ten ernstigste in overweging zoude nemen.

ST. ANTHONIE POLDER vakant. Zie Dec. 1839.

DORDRECHT vakant. Zie April 1840.

GOUDA.

WADDINGSVEEN, den 25 Junij. Heden is, door den Eerw. Kerkeraad alhier, gemaakt het volgende twaalftal:

DD. G. ALTING BÖSKEN, Pred. te *Giessen Nieuwkerk*. H. J. SCHRÖDER, te *Vinkeveen*. A. J. SCHILT, te *Nootdorp*. J. W. VAN HILLE, te *Maasbommel*. C. L. B. JONQUIÈRE, te *Hoogmade*. J. D. BLOEMEN, te *Oirschot*. J. C. SEPP, te *ter Heide*. H. VAN DER MANDELE, te *Egmond aan Zee*. W. BEZEMER, te *Berlicum en Rosmalen*. P. J. ZAALBERG, te *Nieuw-Beijerland*. T. VAN DER VLIET, Hulpprediker te *Gouda*. J. RIJSDIJK TAKENS LAMBRECHTS, Hulpprediker te *Amsterdam*.

Op het zestal werden geplaatst:

DD. ALTING BÖSKEN, SCHRÖDER, SEPP, JONQUIÈRE, VAN DER MANDELE, RIJSDIJK TAKENS LAMBRECHTS.

En op het drietal:

DD. ALTING BÖSKEN, SCHRÖDER, JONQUIÈRE.

Uit welk drietal op den 2 Julij beroepen is, Ds. G. ALTING BÖSKEN, Pred. te *Giessen Nieuwkerk*.

LEERDAM, 5 Julij 1840. Heden mogt onze jongste Leeraar, Ds. J. A. VAN RIJK VAN VOORN-

BUIJ-

NUIJSEN, gedachtenis vieren van zijne 25 jarige Evangeliedienst in de Gemeenten van *Zoelmond* en onder ons. — Naar aanleiding van 1 *Tim.* I: 5, werden wij door zijn Eerw. er bij bepaald, dat een ongeveinsd geloof, een goed geweten, en liefde uit een rein hart, noodzakelijk waren; hoe daartoe op te wekken, steeds het doel van deszelfs arbeid, ook onder ons, was geweest; vurig wenschende de zoo gewigtige, hem toebetrouwde taak met ijver voort te zetten, opdat de Gemeente ook aan zijne zorg toebetrouwd, in geloof en liefde toeneme.

Wij bidden, dat zijn Eerw., met deszelfs Ambtgenoot, nog lang onder ons mag worden gespaard en gesterkt, en dat de dienst onzer beide Leeraren, ter opbouwing van het rijk van CHRISTUS onder ons, gezegend zij.

KEDICHEM vakant. Zie Junij 1840.

MEERKERK staat vakant te worden. Zie Junij 1840.

BRIELLE.

PIERSHIL, 12 Julij. Onze Leeraar, Ds. E. A. BRUNNER, gaf ons heden morgen berigt, dat eene beroeping naar de Gemeente van *Oude Wetering*, waarvan hij in den loop der week de legale kennisgeving had ontvangen, door zijn Eerw. is in beraad genomen.

OUDENHOORN, 12 Julij. Heden morgen vernamen wij van onzen Leeraar, Ds. C. A. KAM, dat zijn Eerw. den vorigen avond eene wettige beroeping had ontvangen naar de Gemeente van *Oost-* en *West-Souburg*, en dat hij heden over drie weken ons zijn besluit zou mededeelen.

NOORD-

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

MUIDEN vakant. Zie Nov. 1839.

AMSTERDAM (Eng. Herv. Gem.) vakant. Zie Febr. 1840.

AMSTERDAM vakant. Zie Mei 1840.

HAARLEM.

HEEMSTEDE, den 6 Junij 1840. De Kerkeraad heeft in deszelfs vergadering van den 3den dezer, in tegenwoordigheid van den Consulent der Gemeente, Ds. G. SWALUË, Pred. te *Zandvoort*, op vertoonde Acte van dispectie van den Hoog Wel Geb. Heer H. A. BEELS, Heer van *Heemstede*, *Rietwijk* en *Ristwijkeroord*, Ridder der M. W. O. 4de Klasse, enz. enz., tot Herder en Leeraar dezer Gemeente beroepen, den Wel Eerw. en zeer Gel. Heer H. BEETS, Theol. Doct. en Kandidaat tot de *Heilige Dienst* bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, welke deze beroeping, onder inwachting der vereischte approbatiën, heeft aangenomen.

WORMERVEER, 12 Julij 1840. Was de 20 Junij ll. voor onzen Leeraar G. JELGERSMA, een dag van vreugd, uithoofde zijner vijfentwintig jarige huwelijks vereeniging; die van heden, waarop hij de gedachtenis van zijnen vervulden Evangelie arbeid, gedurende een gelijk tijdvak, vieren mogt, was mede voor hem een dag van dankbare blijdschap. Openlijk bragt hij, naar aanleiding van 1 *Tim.* I:12: *Ik danke hem, die mij bekrachtigd heeft*, hulde toe aan den Heer der Kerk, voor al het goede, *door hem*, al die jaren, zoo hier als elders, ondervonden. Het plegtige der feestviering werd nog verhoogd door een afwisselend koorgezang van het alhier opgerigt zanggezelschap.

 Had-

Hadden vele Leden der Gemeente hunne belangstelling in het geluk van hunnen Leeraar, vroeger door gelukwenschingen aan den dag gelegd, ook nu ontving hij ondubbelzinnige bewijzen van hartelijke toegenegenheid.

HAARLEM. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het Emeritaat van Ds. P. H. HA-HUIJS, *salvo honore et stipendio*, ingegaan 1 Julij dezes jaars, is door den Grooten Kerkeraad, den 4den Junij gemaakt, dit twaalftal:

H. L. OORT, te *Hoorn*. H. H. J. HOLTZEM, te *Zierikzee*. H. A. JENTINK, te *Harlingen*. J. L. KOTTING, te *Alkmaar*. P. A. ROMIJN, te *Weesp*. P. JAS, Theol. Doct. te *Purmerende*. C. KRABBE, te *Zutphen*. J. J. SLUITER, te *Voorschoten*. W. R. VEDER, Theol. Doct. te *Zutphen*. A. C. DE MEIJIER, Theol. Doct. te *Arnhem*. J. BECKERS BORLEE, te *Nijmegen*, W. P. A. BOUMAN, te *West-Zaandam*.

Den 11 Junij dit zestal:

KRABBE, OORT, JENTINK, ROMIJN, JAS en HOLTZEM.

Den 25 Junij dit drietal:

KRABBE, JAS, ROMIJN.

En is daaruit den 7 Julij beroepen, Ds. C. KRABBE, Pred. te *Zutphen*.

WORMER. Zie Junij 1840.

ALKMAAR.

SCHOORL, c. a., 14 Junij 1840. De Kandidaat tot de H. Dienst P. H. HAM, voor onzen Leeraar Ds. J. H. TERSTEEG, uit vriendschap eene beurt waarnemende, maakte der Gemeente van *Groet* en *Kamp* op eene allezins treffende wijze bekend met het afsterven van eenen harer vorige Leeraren, den Wel Eerw. Heer T. RAMPEN, welke in haar midden werkzaam was van het jaar 1791—1800.

WIERINGERWAARD, 14 Junij 1840. Heden

MEI

werd ons door onzen Leeraar, [illegible], kennis gegeven van het afsterven van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer T. KAMPEN, rustend Predikant in de *Zuidzijpe*, welke van het jaar 1800 tot 1832 het Evangelie der zaligheid in deze Gemeente verkondigd heeft. — Sprekende over *Hebr.* IX:27a, bepaalde zijn Eerw. ons bij onze sterfelijkheid, en wekte ons ernstig op, om de gedachtenis van den Overledenen, als die eenes getrouwen Evangeliedienaars, in zegening te houden, en veel te gedenken aan 's mans vaderlijke vermaningen, opwekkingen, waarschuwingen en vertroostingen.

HIPPOLITUSHOEF, den 22 Junij 1840. Gisteren maakte onze Leeraar, [illegible], ons bij de openbare Godsdienstoefening bekend met het afsterven van onzen voormaligen Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer TAMIS KAMPEN, bij die gelegenheid ons in het algemeen de zekerheid van den dood herinnerende; en hen, die den Overledene in zijne Evangeliebediening alhier gekend hebben, opwekkende, zijner prediking te gedenken en dezelve in liefde te betrachten. Van den 14 Nov. 1784 tot den 21 Aug. 1791, was de thans ontslapene in onze Gemeente werkzaam, daarna in de Gemeenten van *Groet* en *Kamp* en de *Wieringerwaard*; en nadat hij nog ongeveer tien jaren van zijne bediening mogt rusten, is hij overgegaan naar zaliger gewesten, in den gezegenden ouderdom van 84 jaren en vier maanden.

ALKMAAR, 28 Junij 1840. Onze hooggeachte Leeraar, F. L. DEN KINDEREN, gevoelde zich, door afneming van het zintuig des gezigts, gedrongen, de bediening van het Evangelie, welke hij sedert 1797 in ons midden met ijver en getrouwheid had waargenomen, neder te leggen.

Bij besluit van Z. M. van 7 April ll. N°. 80,

 gun-

HOORN.

GROOTEBROEK. Zie Jan. 1840.

EDAM.

HOLIJSLOOT, den 28 Junij 1840. Nadat Ds. E. WINKEL, door Z. M. onzen geëerbiedigden Koning gunstig Emeritus verklaard zijnde, door Ds. A. J. BEGEMANN, Pred. te *Monnikendam*, als Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Edam*, in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. H. RITTER, Pred. te *Broek* in *Waterland*, behoorlijk van zijne betrekking op de Klassis van *Edam* en op zijne Gemeente ontslagen was, nam zijn Wel Eerw. heden afscheid van ons, met eene Leerrede over *Numeri* VI: 22—27. Op den volgen Zondag, den 21 Junij, had zijn Wel Eerw. de Gemeente van *Uitdam* zegenend vaarwel gezegd in eene Leerrede naar aanleiding van den Brief van JUDAS vs. 2. — De waardige Grijsaard smake nog het genot der rust, hem zoo welverdiend toegekend!

EILAND MARKEN staat vakant te worden. Zie April 1840.

NIEUWENDAM. Zie Mei 1840.

ZEELAND.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, is, op den 7den Mei ll., in de uitoefening van al de deelen der H. Bediening in de Hervormde Kerk, voor een onbepaalden tijd geschorst, Ds. JOHANNES ...ESTHOF, voormalig Predikant te *Kolijnsplaat*.

MIDDELBURG.

MIDDELBURG, 28 Junij 1840. Na verkregene handopening van het Departement voor de

 ker-

gunstig Emeritus verklaard zijnde, *salvo honore et stipendio*, in te gaan 1 Julij 1840, werd zijn Eerw. volgens Kerkeorde behoorlijk losgemaakt, van zijne betrekking op de Klasse en Gemeente van *Alkmaar*, door zijnen Ambtgenoot, J. BOLDINGH, Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur. Heden nam zijn Eerw. een zegenend en hartelijk afscheid van de Gemeente, naar aanleiding van *Openb.* II: 10*b*. *Zijt getrouw tot den dood, en ik zal u geven de kroon des levens.*

Wij wenschen, dat de waardige man de overige dagen zijns levens Gods zegen geniete in zijne welverdiende rust, en gesterkt worde, om der Gemeente door omgang en raadgeving, door lessen en voorbeeld, steeds nuttig te zijn.

ALKMAAR, 9 Julij 1840. De Wel Eerw. zeer Gel. Heer C. L. JUNGIUS voor de beroeping naar deze Gemeente bedankt hebbende, is de navolgende nominatie gemaakt:

R. J. KONING, Pred. te *Limmen*. A. B. SCHRODER, Pred. te *Calantsoog*. B. S. TENCKINCK, Pred. te *Bergen*. P. N. HAM, Kandidaat tot de H. Dienst. G. E. W. DE WIJS, Pred. te *Jisp*. J. H. DUMANS, Pred. te *Edam*. F. W. VAN ANDEL WEIJERS, Pred. te *Spijk*. A. VAN MAURIK, Pred. te *Ruurlo*. H. M. VAN LOON, Pred. te *Korendijk*. P. A. ROMIJN, Pred. te *Weesp*. J. WOUTERS, Pred. te *Vlieland*. W. MOL, Pred. aan de *Vuursche*.

Op het zestal werden geplaatst:

F. W. VAN ANDEL WEIJERS, A. VAN MAURIK, P. A. ROMIJN, H. M. VAN LOON, J. WOUTERS, en W. MOL.

Op het drietal:

P. A. ROMIJN, F. W. VAN ANDEL WEIJERS, en A. VAN MAURIK.

En daaruit beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. VAN MAURIK, Pred. te *Ruurlo*.

HOORN.

HOORN.

GROOTEBROEK. Zie Jan. 1840.

EDAM.

HOLLISLOOT, den 28 Junij 1840. Nadat Ds. Z. L. WIJKEL, door Z. M. onzen geëerbiedigden Koning gunstig Emeritus verklaard zijnde, door Ds. A. J. HECKMANN, Pred. te *Monnikendam*, als Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Edam*, in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. R. RITTER, Pred. te *Broek* in *Waterland*, behoorlijk van zijne betrekking op de Klassis van *Edam* en op zijne Gemeente ontslagen was, nam zijn Wel Eerw. heden afscheid van ons, met eene Leerrede over *Numeri* VI: 22—27. Op den vorigen Zondag, den 21 Junij, had zijn Wel Eerw. de Gemeente van *Uitdam* zegenend vaarwel gezegd in eene Leerrede naar aanleiding van den Brief van JUDAS vs. 2. — De waardige Grijsaard smake lang het genot der rust, hem zoo welverdiend toegekend!

EILAND MARKEN staat vakant te worden. Zie April 1840.

MEUWENDAM. Zie Mei 1840.

ZEELAND.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, is, op den 7den Mei ll., in de uitoefening van al de deelen der H. Bediening in de Hervormde Kerk, voor een onbepaalden tijd geschorst, Ds. JOHANNES WESTHOF, voormalig Predikant te *Kolijnsplaat*.

MIDDELBURG.

MIDDELBURG, 28 Junij 1840. Na verkregene handopening van het Departement voor de

kerkelijke Zaken, heeft de Breede Kerkeraad alhier, ter vervulling der bestaande vakature, het navolgende twaalf-, zes- en drietal geformeerd:

Twaalftal:

DD. J. F. KUYPER, te *Maassluis*. R. POSTHUMUS MEIJES, te *Sneek*. J. A. ANSPACH, Th. Doct. te *Deventer*. J. E. DE VOOGD, te *Nijmegen*. A. M. SNOUCK HURGRONJE, Th. Doct. te *Veere*. G. MOLENKAMP, te *Delft*. H. J. HOFSTEDE, te *Gorinchem*. A. TAK, te *Engelen*. J. G. VAN CRAEYENHUIJZEN, te *Zutphen*. A. A. C. BONNET, laatst te *Maassluis*. J. F. ASMA, te *Schiedam*, en J. D. STEFFENROGGE, te *Zierikzee*.

Zestal:

DD. G. MOLENKAMP, J. A. ANSPACH, J. E. DE VOOGD, R. POSTHUMUS MEIJES, J. F. KUIPER en A. M. SNOUCK HURGRONJE.

Drietal:

DD. G. MOLENKAMP, J. A. ANSPACH en J. F. KUIPER.

Waaruit beroepen is, Ds. G. MOLENKAMP, Pred. te *Delft*, die deze beroeping heeft in beraad genomen.

OOST- EN WEST-SOUBURG, den 30 Junij 1840. Op heden is onze, door Z. M. onzen Koning goedgunstiglijk Emeritus verklaarde Leeraar, Ds. B. LOOZE, van zijne betrekkingen op deze Gemeente en de Klassis van *Middelburg*, in tegenwoordigheid van den Consulent Ds. P. STEENMEIJER, Pred. te *Ritthem*, losgemaakt door Ds. H. M. BOUVIN, Pred. te *Koudekerke*, daartoe door het Klassikaal Bestuur van *Middelburg* gecommitteerd, hebbende Ds. LOOZE van de Gemeente afscheid genomen Zondag den 28sten, met eene Leerrede over *Filipp.* I:9, 10, 11.

OOST- EN WEST-SOUBURG, den 6 Julij 1840. Ter vervulling der vakature, ontstaan door het Eme-

Emeritaat van Ds. B. LOOZE, heeft de Kerkeraad, na verkregen handopening, in tegenwoordigheid van den Consulent Ds. J. STEENHEIJER, te *Ritthem*, en met medestemming van Jonkheer Mr. PASPOORT VAN GRIJPSKERKE, Burgemeester dezer Gemeente, als Gecommitteerde van den Ambachtsheer Jonkh. SCHORER VAN DE COUDBURGEN, gemaakt dit zestal:

C. A. KAM, te *Oudenhoorn* bij *den Briel*. H. E. C. VAN OOSTERZEE, te *Elkerzee* in *Schouwen*. B. MORRIS, te *Wijk*, in het land van *Heusden*. J. STEENHEIJER, te *Ritthem*. H. M. BOUVIN, te *Koudekerke*, en J. HAMBURG, te *West-Kappelle*.

Uit welk zestal met eenparigheid van stemmen is beroepen, Ds. C. KAM, Pred. te *Oudenhoorn* bij *Brielle*, aan wien van dit beroep dadelijk is kennis gegeven.

VLISSINGEN. Zie Febr. 1840.

KLEVERSKERKE. Zie Mei 1840.

ZIERIKZEE.

St. MAARTENSDIJK vakant. Zie Junij 1840.

GOES.

's HEER ARENDSKERKE EN BAARSDORP, den 5 Julij 1840. De dag van heden was voor ons gewigtig, vermits onze Gemeente, door het overlijden van den waardigen grijsaard, J. BEKKERS, ten vorigen jare herderloos geworden, op denzelven wederom eenen eigenen Leeraar heeft ontvangen. Onze Consulent, Ds. J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, Pred. te *Wolfaartsdijk*, beklom des voormiddags den kansel, en predikte over 2 *Tim.* IV:1–5; — nam vervolgens, ondersteund door de Wel Eerw. Heeren J. BURGERSHOUDT, rustend Pred. van *Stavenisse*, A. B. HAGEN, G. KAMERMAN, J. HERRBURG SMARKENBERG, J. P. BURGERSHOUDT en H. Q. JANSSEN, dienstdoende Predd. te *Heinkenszand*, *Kloetinge*, *Kattendijke*, *Dirksland* en *'s Heer*

Abts en Sinoutskerke, (die mede de handen oplegden, terwijl wéder de Voorzangers van deze en eenige naburige Gemeenten hun gezang versterkten) den Eerw. Heer A. NIEUWMEIJER, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, op eene plegtige wijze, op in de orde der Evangeliedienaren bij de Nederlandsche Hervormde Kerk; en droeg hem eindelijk het Herder en Leeraarswerk dezer plaatse over. — Des namiddags aanvaardde onze jeugdige Leeraar zijne bediening, met eene Leerrede over 2 *Cor.* II: 14—17.

COLIJNSPLAAT is vakant geworden. Op den 15 Mei j. l. werd Ds. J. WESTHOF, door den Praeses van het Klassikaal Bestuur van *Goes*, J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, als Gecommitteerde van hetzelve tot dat einde, ontslagen van zijne betrekkingen op deze Gemeente en op de Klasse van *Goes*, en de Herderlijke zorg hier ter plaatse bij voortduring aanbevolen aan den reeds fungerenden Consulent, Ds. P. J. LANDSBERGT, Pred. te *Wissekerke*, in *Noordbeveland*. — Heeren Kandidaten wordt berigt, dat men van voornemen is eenen reeds gevestigden Predikant te beroepen, zoodat verzoeken om predikbeurten nutteloos zijn.

IJZENDIJKE.

SAS VAN GEND. Zie Junij 1840.

UTRECHT.

AMERSFOORT.

WOUDENBERG, 7 Junij 1840. Onze hoog geachte Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. C. VAN MARKEN, die ons op Zondag 24 Mei ll. had kennis gegeven van zijne beroeping naar de Gemeente van *Wer-*

Warkendam en *de Werken*, verblijdde ons heden met het berigt van zijn bedanken voor hetzelve; hetwelk bij een vernieuwd aanzoek later bevestigd is.

AMERSFOORT. Zie April 1840.

VRIESLAND.

LEEUWARDEN.

GARIJP, SUAMEER EN EERNEWOUDE *vakant.* Zie Dec. 1839.

HARLINGEN.

ARUM, den 14 Junij 1840. Onze, van *Parrega*, c. a., beroepen Predikant, de Wel Eerw. Heer D. CANNEGIETER, werd heden onder ons in de Heilige dienst bevestigd, bij afstand van den Consulent dezer Gemeente, den Wel Eerw. Heer P. N. LOMANS, *Pred.* te *Pingjum*, door deszelfs Oom, den *Wel Eerw.* Heer H. G. CANNEGIETER, Pred. te *Zeerijp.* De Bevestiger had ten tekst, *Joh.* IX: 4. *Ik moet werken de werken desgenen, die mij gezonden heeft, zoo lang het dag is: de nacht komt, waarin niemand werken kan.* Des namiddags aanvaardde de Bevestigde de bediening onder ons, met eene Leerrede over 2 *Cor.* I: 24*b*. *Maar wij zijn medewerkers uwer blijdschap.*

SIXBIERUM vakant. Zie April 1839.

SNEEK.

WOUDSEND vakant. Zie April 1840.

PARRAGA vakant. Zie Junij 1840.

DOKKUM.

WANSWERD EN JISLUM. Op heden den 2 Junij 1840, heeft alhier onder voorzitting van den Consulent dezer Gemeente, G. LANDWEER, Pred. te *Birdaard*, ingevolge stemming van Hervormde

 Flo-

Floreenpligtigen, de benoeming van een Predikant plaats gehad, in plaats van den overledenen, den Wel Eerw. Heer J. LOS, en is alzoo met meerderheid van stemmen benoemd en daarop door den Kerkeraad beroepen, den Wel Eerw. Heer J. A. VIËTOR, Kandidaat tot de H. Dienst bij het Provinciaal Bestuur van *Drenthe*, die deze beroeping den 5 daaraanvolgende, onder inwachting der vereischte approbatiën bereidvaardig heeft aangenomen.

DROGEHAM. De Correspondent heeft wegens het afscheid van Ds J. PENON, beroepen naar *Weener* in *Oost-Vriesland*, nog geen berigt ontvangen. Hij kan echter melden, dat dit afscheid op den 5 Julij heeft plaats gehad, en dat ter vervulling van deze vakature, alreeds gunstig handopening verleend is.

SURHUISTERVEEN. De geachte Leeraar dezer Gemeente, Ds. J. LAMBERTS, kwam Zondag den 12 Julij, des namiddags te *Aalsum*, om zijnen vriend en voorganger in de H. Dienst alhier te bezoeken, en voor dezen eene predikbeurt waar te nemen. Op reize ongesteld geworden, moest hij dadelijk gaan leggen, en was Ds. DOUWES genoodzaakt voor de talrijk opgekomene schare op te treden. En reeds op den volgenden dag, den 13 Julij, is de waardige Ds. LAMBERTS overleden, nalatende eene Weduwe, voor welke de Ring van *Kollum* het *annus gratiae* zal waarnemen. Zoodat ook

SURHUISTERVEEN vakant is.

ANJUM vakant. Zie Junij 1840.

HEERENVEEN.

WIJNJETERP EN DUURSWOUDE, den 2 Julij 1840. Onze veel geachte Leeraar, de Wel Eerw. Heer B. BRANDSMA, aan wien op zijn verzoek, bij Koninklijk besluit van den 7 April ll., N°. 60, het

het Emeritaat was verleend, *salvo honore et stipendio*, om met den 1 Julij dezes jaars in te gaan, werd den 26 der vorige maand Junij van zijne betrekking op onze Gemeente ontslagen, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, den Wel Eerw. Heer C. H. VAN HERWAARDEN, Theol. Doct. en Pred. te *Beetsterzwaag*, in tegenwoordigheid van den Consulent onzer Gemeente, den Wel Eerw. Heer O. TEN CATE, Pred. te *Hoornsterzwaag*.

Op Zondag den 28 daaraanvolgende, eindigde zijn Wel Eerw. zijn dienstwerk, en nam afscheid van ons, met eene Leerrede over *Joh.* XVII: 4b. *Ik heb voleindigd het werk dat gij mij gegeven hebt om te doen.* Deze dag was voor zijn Eerw. en voor ons een aandoenlijke dag, daar zijn Eerw. bijkans 43 jaren onze Leeraar en voorganger was, en wij, een' zoo geruimen tijd, zijne nuttige Evangeliedienst genieten mogten. God, bidden wij, dat in alles ten goede met zijn Eerw. zal zijn al de overige dagen van zijn leven, en dat zijn Eerw. nog lang een aangenaam genot zal mogen hebben, van de rust, die hem na een veeljarigen Evangelie-arbeid is toegestaan. Dus is

WIJNJETERP c. a. vakant.

OOSTERHAULE, NYEGA EN OLDENOUWER, den 5 Julij 1840. Heden hadden wij het genoegen, dat onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. BEEKHUIS, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, in de H. Dienst onder ons bevestigd werd, door zijnen Broeder, den Wel Eerw. Heer A. BEEKHUIS, Pred. te *Tjerkgaast*, c. a., aan wien onzen Consulent dat werk volgaarne had afgestaan. De Bevestiger had ten grondslag zijner Bevestigingsrede, tot tekst verkozen, *Hand.* V: 42. *En zij hielden niet op alle* da-

dagen in den tempel en bij de huizen te leeren en Jesus Christus te verkondigen. De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en den Consulent, den Wel Eerw. Heer A. G. VISSING, Pred. te *Sint Johannesga*, mede door de Heeren H. SCHLIKKER, W. C. VAN DER ZWAAG en H. HELLEMA, respective Pred. te *Langweer*, *Dronrijp* en *Achlum*. De Bevestigde aanvaardde des namiddags zijn dienstwerk, met eene Leerrede over *Rom.* I: 11, 12. *Want ik verlange u te zien, opdat ik u eenige geestelijke gave mogte mededeelen, ten einde gij versterkt zoudt worden; dat is, om mede vertroost te worden onder u door het onderlinge geloove, zoo het uwe als het mijne.*

OVER-IJSSEL.

KAMPEN.

GENEMUIDEN, 17 April 1840. Nademaal het Ds. RIJKMAN, van *Nederlangbroek*, heeft goedgedacht, om voor het op zijn Wel Eerw. met algemeene stemmen, uitgebragte en herhaalde beroep herwaarts andermaal te bedanken; zoo is de Kerkenraad nog weder bijeengekomen op heden, om een nieuw beroep te doen, en heeft ter vervulling der hier nog bestaande vakature, met algemeenheid van stemmen benoemd tot Herder en Leeraar dezer Gemeente: Ds. A. W. BUNING, Pred. te *Oostermeer*, nadat alvorens op eene wettige wijze op een achttal waren geplaatst:

DD. A. W. BUNING, S. H. SIJPKENS, W. MOLENMANS, N. HAZEU, W. A. VAN MEURS, C. D. L. BÄHLER, H. M. RIETVELD CREIJGHTON en W. POLLEN, Kandidaat tot H. Dienst. Predd. te *Oostermeer*, *Veenendaal*,

Zaal, *Hurwenen*, *Longerhouw*, *Oosterwolde* en *Wilsum*.

Waaruit op het viertal werden gebragt:

DD. HUNING, VAN MEURS, SIJPKENS en RIETVELD CREIJGHTON.

GENEMUIDEN, den 6 Julij 1840. Ook Ds. A. W. HUNING, van *Oostermeer*, voor de op zijn Wel Eerw. onlangs uitgebragte beroeping hebbende bedankt, zoo is de Kerkeraad, onder voorzitting van den Consulent, W. SCHEURR, Pred. te *Mastebroek*, den 4 Junij overgegaan tot het maken van een nieuw twaalf-, zes- en drietal van Predikanten.

Naar volgorde der stemming werden geplaatst op het twaalftal:

DD. H. A. LAAN, Predd. te *Ottoland*. P. C. RIBBECK, te *Leusden*. W. A. VAN MEURS, te *Longerhouw*. W. HOLKMANS, te *Veenendaal*. N. HARFF, te *Hurwenen*. H. BLANKHART, te *Zwartsluis*. A. VAN MARLE, te *Heerde*. A. L. KIERS, te *Giethoorn*. J. H. LE COULTRE, te *Blokzijl*. H. GANN DUNN, te *Veenendaal*. H. RIETVELD CREIJGHTON, te *Wilsum*. J. A. VIëTOR, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*.

Op het zestal:

H. A. LAAN, W. A. VAN MEURS, P. C. RIBBECK, H. RIETVELD CREIJGHTON, A. VAN MARLE, LE COULTRE.

En op het drietal:

H. A. LAAN, W. A. VAN MEURS en P. C. RIBBECK.

Uit welk drietal, den 10 Junij, met algemeene stemmen beroepen is, Ds. W. A. VAN MEURS, Pred. te *Longerhouw* c. a., die, na eenige dagen van beraad, deze beroeping, onder inwachting der vereischte approbatiën, heeft aangenomen.

ZWARTSLUIS, 12 Julij. Onze oudste Leeraar, W. G. VAN DEN BROEK, van hier naar *Harderwijk* beroepen, en van zijne betrekking tot deze Gemeen-

meente en de Klassis van *Kampen*, door den Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. JENTINK, Pred. te *Steenwijkerwold*, behoorlijk ontslagen zijnde, heeft heden een openbaar en hartelijk afscheid genomen, naar aanleiding van 2 *Thess.* III:16. *De Heere nu des vredes zelve geve u vrede allen tijd in allerlei wijze. De Heere zij met u allen.*

BLOKZIJL. Zie Nov. 1839.

GRONINGEN.

WINSCHOTEN.

BELLINGWOLDE, jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1837.

NIEUW SCHEEMDA. Zie Jan. 1840.

APPINGADAM.

OOSTERWYTWERD vakant. Zie Sept. 1839.

GODLINZE vakant. Zie Dec. 1839.

MIDDELSTUM.

HORNHUIZEN vakant. Zie Mei 1839.

STITSWERD vakant. Zie Febr. 1840.

NOORD-BRABAND.

BREDA.

MOERDIJK. Zie Mei 1840.

CHAAM vakant. Zie Maart 1840.

HEUSDEN.

WAALWIJK, 14 Junij 1840. Onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer W. L. F. MOLTZER, Kandidaat tot de Heilige Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, werd heden onder ons bevestigd, door den Wel Eerw. Heer M. N. J. MOLTZER, Pred. te *Zierikzee*, bij vrijwilligen afstand van den Consulent, J. HOLDERMAN, Pred. te *Bezoijen*. De Bevestiger had tot tekst: *Hand.*

Hand. XI: 14a. De handoplegging geschiedde, behalve door den Bevestiger en Consulent, door de Wel-Eerw. Heeren: C. F. S. PAPE, H. J. DEN BOER, A. H. AKERSLOOT, J. LEEJDS, C. F. VAN SEYTEN, H. J. STRUICK, Predd. te *Sprang*, *Loon op Zand*, *Drunen*, *Babylonienbroek*, *Doeveren*, c. a., en *Poederoijen*. De Bevestigde aanvaardde des namiddags zijne bediening, met eene Leerrede over *Hand.* XX: 24.

Door het Klassikaal Bestuur van *Heusden*, is Ds. W. L. F. MOLTZER, als bevestigd Pred. te *Waalwijk*, tot Lid der Klasse van *Heusden* verklaard.

'S GREVELDUIN EN VRIJHOEVE CAPELLE, 19 Junij. Ds. J. J. KNAP, te *Aarlanderveen*, voor de beroeping herwaarts bedankt hebbende, beriep de Kerkeraad heden, onder voorzitting van den Consulent, Ds. A. VAN DER SLOOT, Pred. te *Waspik*, uit het vroegere drietal: SIJPKENS, KNAP en KALLENBACH, Predd. te *Elspeet*, *Aarlanderveen* en *Nijkerk*, Ds. S. H. SIJPKENS.

WERKENDAM EN DE WERKEN. Onze Leeraar, B. H. BÖSKEN, van hier beroepen naar *Vlissingen*, werd op den 28 Junij losgemaakt van zijne betrekking op deze Gemeente en de Klasse van *Heusden*, door Ds. J. VAN DUUREN, Pred. te *Slaeuwijk*, als daartoe door het Klassikaal Bestuur gecommitteerd. Op den zelfden dag nam zijn Eerw. van ons plegtig en hartelijk afscheid, met eene Leerrede over *Hand.* XX: 32.

WERKENDAM EN DE WERKEN, 23 Junij. Nadat Ds. J. C. VAN MARKEN, Pred. te *Woudenberg*, voor de beroeping bedankt had, heeft de Kerkeraad, onder voorzitting van den Consulent, R. H. ROMMERZIJN, Pred. te *Almkerk* en *Emmichoven*, andermaal de onderstaande nominatie gemaakt:

DD. G. A. BÖSKEN, Predd. te *Giessen Nieuwkerk*,

kerk. B. H. BOMMELIJN, te *Almkerk* en *Emmickoven*. H. M. BERNS, te *Renswoude*. DE BREMER, te *Nieuwpoort*. G. J. GIMBERG, te *Kortenhoef*. J. HOOIJKAAS, te *Middelharnis*. P. J. A. JUNIUS, Th. Dr. te *Geervliet*. J. P. KERKHOFF, te *Altforst* en *Appeltern*. G. L. VAN DER KUIP, te *Sliedrecht*. C. L. P. METHELERKAMP, Th. Dr. te *Zoest*. B. RIENSTRA, Th. Dr. te *'s Gravendeel*. J. VAN SCHEVICHAVEN, te *Heumen*, *Maalden* en *Groesbeek*.

Waaruit met algemeene stemmen beroepen is, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. P. KERKHOFF, Pred. te *Altforst* en *Appeltern*, van wien de Kerkeraad, den 6 Julij, het berigt mogt ontvangen, dat zijn Eerw. deze beroeping, onder inwachting der vereischte kerkelijke en koninklijke goedkeuringen, heeft aangenomen.

BEZOIJEN, 5 Julij. Onze Leeraar, Ds. J. BOLDERMAN, is, bij besluit van Z. M., den 19 Junij 1840, N°. 82, Emeritus verklaard, *salvo honore*, onder genot van een pensioen van *f* 700 's jaars, in te gaan met den 1 Oct. aanstaande. H. H. Kandidaten worden verzocht zich niet verder aan te melden, daar er bereids een genoegzaam getal aanvragen om eene predikbeurt bij den Kerkeraad is ingekomen.

HEUSDEN, 5 Julij 1840. Na het houden eener Leerrede, »*over het ontwikkelen en gebruiken onzer krachten, beschouwd als doel van ons leven op aarde*," naar aanleiding van *Joh.* IX:4, boezemde onze oudste Leeraar, C. W. PAPE, in een hartelijk gebed zijnen ootmoedigen dank uit voor den Heer der Gemeente, wegens de vervulling eener 25 jarige Evangeliedienst alhier. De Algoede vergezelle hem verder op zijne levensweg, ondersteune en sterke hem, gelijk tot hiertoe, genadig in zijne menigvuldige werkzaamheden, en doe vooral zij-

zijne Evangelieprediking tot eenen uitgebreiden zegen verstrekken, voor het rijk van Waarheid en Godzaligheid!

EINDHOVEN.

VELDHOVEN vakant. Zie Junij 1840.

DRENTHE.

ASSEN.

GIETEN. Zie Febr. 1840.

KOEVERDEN.

SLEEN. Zie April 1840.

LIMBURG, enz.

MAASTRICHT. (Nederduitsche Protestantsche Gemeente). Onze jongste Leeraar, Ds. H. J. VELDWIJK, heeft den 13den Junij bekend gemaakt, dat hij naar *Arnhem* beroepen is; en den 21sten heeft dezelve verklaard, deze beroeping aangenomen te hebben.

MEERSSEN EN SCHIMMERT. Zie April 1840.

WAALSCHE KERK.

'sGRAVENHAGE, 19 Mei. Door de Commissie tot de zaken der Waalsche Kerken is op heden tot de predikdienst toegelaten: de Heer LOUIS PAUL TRAUTMANN, Kandidaat in de Letteren en Godgeleerdheid aan de Hoogeschool te *Leiden*.

MIDDELBURG vakant. Zie Mei 1840.

VOORBURG vakant.

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

AMSTERDAM, den 24 Junij 1840. In de vergadering van het Collegie van Professor en Curatoren van het Seminarium der Remonstranten, is op heden, na afgelegd peremtoir Examen, tot de predikdienst bevorderd: de Heer JAN HERMAN DE RIDDER.

WADDINGSVEEN en } vakant.
MOORDRECHT }

BOSKOOP vakant. Zie Junij 1840.

EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

's GRAVENHAGE, 1840. Op Woensdag den 10den Junij dezes jaars is de twee en twintigste vergadering der Evangeliesch Luthersche Synode alhier geopend. In deze vergadering waren tegenwoordig van de Leden: uit de Predikanten, de Hoog Eerw. Heeren G. F. SARTORIUS, uit de Ring-Gemeente te *Amsterdam*, Prof. en Pred. aldaar; J. G. E. P. FORTMEIJER, uit den Ring van *Rotterdam*, en Pred. aldaar; H. J. MATTHES, uit den Ring van *'s Gravenhage*, en Pred. te *Leiden*; J. DECKER ZIMMERMAN, uit den Ring van *Utrecht*, en Pred. aldaar; J. G. LIERNUR, uit den Ring van *Haarlem*, en Pred. aldaar; G. ECKHART, uit den Ring van *Groningen*, en Pred. aldaar. Voorts van de Leden uit de Gemeenten, de Hoog Eerw. Heeren: H. H. KLIJN, Mr. A. J. LUBLINK en H. F. RIJBEN, uit de Gemeente te *Amsterdam*; C. L. A. SANDER, uit de Gemeente te *Rotterdam*; J. P. HOND, uit

uit die van *'s Gravenhage*; J. NIEUWENHUIS, *Prof.* te *Leiden*, en J. G. OPNEN, beide uit de overige Gemeenten. Alsmede de Hoog Eerw. Heeren: J. E. G. PLUSCHKE, gewoon Hoogleeraar aan het Evangelisch Luthersch Seminarium te *Amsterdam*, Praeadviserend Lid; J. C. LOMAN, Pred. te *Amsterdam*, Secretaris; R. T. F. REUDLER, Pred. te *'s Gravenhage*, Secundus-Secretaris.

Bij koninklijk besluit van 13 Januarij 1840, N°. 4, waren voor deze vergadering benoemd, tot President. Ds. J. DECKER ZIMMERMAN; tot Vice-President, Ds. G. F. SARTORIUS; tot Secundus Vice-President, Ds. H. J. MATTHES.

Nadat de Leden vereenigd waren, kwamen in de vergadering Zijne Excellentie de Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de zaken der Hervormde Kerk enz., benevens den Wel Ed. Gestr. Heer Secretaris en Adviseur bij deszelfs Departement. Nadat de President de zitting met het gebed geopend had, hield gemelde Zijne Excellentie eene treffende en op de omstandigheden des tijds passende aanspraak, waarbij deze twee en twintigste vergadering voor geopend verklaard werd. De President deze aanspraak gepastelijk beantwoord hebbende, werden de werkzaamheden begonnen en voortgezet tot en met den 19 Junij daaraanvolgende. Op dien dag de werkzaamheden voor dit jaar geeindigd zijnde, is de vergadering door den President met dankzegging en gebed gesloten.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

EMDEN, den 7 Julij. In de gewone zitting

 van

van den Hoog Eerw. Coetus van heden, stond binnen, de Wel Eerw. Heer Kandidaat G. J. WIARDA, ten einde, als beroepen Predikant in de Gemeente van *Suiderhuizen*, pro Ministerio, geëxamineerd te worden. En insgelijks de Wel Ed. Heer Student van de Groninger Hoogeschool, JOHANNES VAN BUIREN, uit *Emden*, om geëxamineerd te worden pro Licentia Concionandi, zich daartoe in de vorige zitting aangegeven hebbende. Beide werden, door den Hoog Eerw. Heer Praeses onderzocht, in het Hebreeuwsch, over *Psalm* II, en in het Grieksch over *Eph.* II; vervolgens over het stelsel der Christelijke Waarheden, en de overige hiertoe behoorende onderscheidene vakken. En nadat de eerste over den opgegeven tekst, *Eph.* II:20*b*—22, en de tweede over *Eph.* I:7, gepredikt had, had alles het gunstig gevolg, dat de Heer WIARDA, met volle ruimte, aan de roepende Gemeente werd toegewezen, en de Heer VAN BUIREN, met blijdschap, onder het getal der Oostvriesche Kandidaten opgenomen.

OLDERSUMMER-GASTE. In deze Stads-Heerlijkheid is, door de Wel Ed. Achtb. Magistraat der stad *Emden*, in der tijd, en ter vervulling der aldaar bestaande vakature, eene nominatie gemaakt van de Wel Eerw. Heeren H. F. HOUTROUW, Pred. te *Gandersum*, en de Kandidaten bij den Coetus, G. J. WIARDA en J. HEMKES, en, na op de nominatie in de stad gepredikt te hebben, de Kandidaat WIARDA daaruit beroepen. Deze beroeping echter geen gevolg gesorteerd hebbende, is bovenstaande nominatie weder aangevuld met den Wel Eerw. Heer H. BROEKSMID, Pred. te *Jaresum*, die daartoe, ter prediking op dezelve, den 16 Julij verwacht wordt.

WEENER vakant. Zie Maart 1837.

JEM-

JEMGUM vakant. Zie Junij 1839.
EMDEN (Fransche Gemeente) vak. Zie Jan. 1840.
BOHMERWOLD vakant. Zie Mei 1840.
SUIDERHUIZEN. Zie Junij 1840.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

SCHUTTEROP jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Junij 1840.

KREITS SYNODE DUISBURG.

SCHERMBEEK eene Predikantsplaats vakant.
GARTROP vakant. Zie Oct. 1832.

B E L G I Ë.

BRUSSEL. Den 23 en 24 Junij hield de *Belgische* Synode hare Jaarlijksche Zitting. De President, Ds. NORDIGER, Pred. te *Verviers*, door ongesteldheid verhinderd, werd vervangen door den Vice-President, Ds. DE FAYE, Pred. te *Doornik*. Na de verificatiën der volmagten, werd een *Reglement van Orde* vastgesteld, waarvan dat van de Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk ten grondslag diende. De bepaling echter, dat men niet buiten stemming mogt blijven, werd niet opgenomen. Vier reglementen reeds ontworpen, betrekkelijk de kerkelijke tucht, examen en toelating tot het predikambt, enz., enz., allen gegrond op de reeds bestaande reglementen bij de Nederlandsche Hervormde Kerk, werden besloten, aan de Kerkeraden om advies te zullen worden toegezonden, als ook een over de magt van *President*, *Vice-President* en *Secretaris*, in den tusschentijd

 der

der zittingen, en zullen deze in eene volgende *gewone* of *buitengewone* bijeenkomst behandeld en vastgesteld worden.

De laatste handeling, zijnde de benoeming bij gewone stemming van een *President*, *Vice-President* en *Secretaris*, voor het volgende Synodale jaar (Julij 1840 tot Junij 1841) werden verkozen: in plaats van den aftredenden President, Ds. ROEDIGER, Ds. DE FAYE, Pred. te *Doornik*, thans Vice-President; in plaats van dezen, Ds. SPORLEIN, Pred. te *Antwerpen*; en in plaats van den Secretaris, Ds. RICHARD, Pred. te *Luik*, Ds. DE VISMES, Pred. te *Dour* en *Mons*. — Reeds was de Heer BOREL, Ouderling te *Brussel*, tot Quaestor of Thesaurier benoemd.

Het Gouvernement heeft 1000 franken toegestaan voor de Synodale onkosten. De Synode vergadert ten huize van gemelden Heer Quaestor, gelijk ten vorigen jare ten huize van den Heer RAHLENBEEK, Ouderling en Lid der vergadering, uithoofde van de bekrompenheid der Consistoriekamer van de Fransch-Hoogduitsche Kerk te *Brussel*.

CORRESPONDENTIE.

Voor de plaatsing van het *iets over de uithuizigheid* enz., is te minder reden, dewijl daarvan onlangs reeds iets gezegd is.

Hoe welgemeend het dichtstukje *op den dood van een kind zij*, voor het publiek is het echter van minder belang.

Uit de *proeve eener herinnering aan de Lente dezes jaars*, zullen wij alleen mededeelen het *overzigt over de verschillende weêrsgesteldheid in de laatste voorjaren*.

Naam-

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Hervormde Kerk, met aanwijzing, onder welke der Provinciale Kerkbesturen hun Eerw's. geëxamineerd zijn.

GELDERLAND.

C. A. Moot.
P. N. Ham.
J. Rijsdijk Takens Lambrechts, Hulpprediker te *Amsterdam.*
J. Troste.
A. van Zuuk Wagenaar.
J. A. Timmerman.
J. A. Six Dijkstra.
D. Scheltema.
B. W. J. Kronenberg.
J. C. Römer.
J. A. van Krieken.
J. A. Diehl.
H. *de Vries.*
J. *Hook.*
J. W. A. Boers.
J. H. A. C. Hanewinckel.
A. Brouwer.
J. Reiners.
E. van Bolhuis.
J. H. B. Brouwer.
R. Hallink.
J. H. ter Meulen.

ZUID-HOLLAND.

G. J. C. Harmsen.
P. Wijnsouw.
A. W. Vermeij, Hulpprediker te *Amsterdam.*
D. C. van Leeuwen Boomkamp.
A. C. Hanegraaf.
A. J. C. van Blokhuizen.
IJ. Loots, J. Z.

H. Hiebink.
A. ten Bosch, Cz.
D. Bijdendijk.
N. T. van Meurs.
C. J. Krafft.
A. M. Oliphant.
B. Elferink.
A. H. Blom, Th. Dr.
P. Haesebroek.
H. H. Sluiter.
J. P. Huijgens.
U. J. W. Roldanus.
J. Kooij.
D. van der Hoff.
J. H. Jonckers.

NOORD-HOLLAND.

J. H. Chrisstoffels.
D. Uittenbogaart.
A. R. Hoetink.
A. Piper.
J. J. du Sart.
J. C. Smissaert.
H. Haesebroeck.
M. Hoogvliet, Adjutor interpretis Legati Warneriani aan de Hoogeschool te *Leiden*.
A. J. Clinge Liebert.
N. Jannink.
H. Marnstra.
D. G. van der Horst, Th. Dr.
G. Drost.
B. Gewin.
H. S. J. van Rijsoort.
J. P. van der Meer de Wijs, Th. Dr.
G. H. Dwars.
A. F. Gerlach.
J. M. van Griethuijsen.

G.

G. J. de Klerk.
W. H. Linse.

ZEELAND.

H. W. C. Heken.
A. van Simmeren.
D. van Leeuwen.
C. E. Stollé, Adjunct te *Maastricht*.
A. Meursinge, Adjutor interpretis Legati Warneriani aan de Hoogeschool te *Leiden*.
D. van den Berg.
E. C. Groeneveld.
H. Z. A. Gutteling.
L. van der Plas.
P. H. Pottum.
A. C. Bredius.
P. E. van Driest.
C. van Heusden.
S. W. la Lau.
T. H. van den Honert, Th. Dr.
A. A. van de Kasteele.
H. J. R. G. Theesing.
P. N. Zijnen, P. J. Z.
P. Hofman.
B. Renier.
P. L. de Gaaij Fortman.
J. W. Haverkamp Begemann.

UTRECHT.

J. J. Lepping.
H. D. Bonebakker.
A. C. Stucki.
A. van den Ham van Heijst.
Z. M. van Knijk.
A. G. van Moock.
J. van Kesteren.
J. Boele.
F. van der Vliet.

C. H. van Dam.
A. de Nooij, Hulpprediker te *Dordrecht.*
N. A. Kuiperi.
T. Bussingh de Vries, tijdelijk Hulpprediker te *Langerak*, bezuiden de *Lek.*
A. Pitlo.
D. Slothouwer.
A. W. Kamp.
R. A. Soetbrood Piccardt.
H. Ruijs.
S. Zandstra.
S. A. J. de Ruever Groneman, Th. Dr.
D. C. Pleijte, Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Doct.
D. J. van Haeften.
J. F. G. Brumund.
P. C. Farret.
H. P. Schuuring.
R. A. E. Snethlage.
P. A. Hajenius.
J. J. van Oosterzee, Th. Dr.
J. W. Nijenhuis.
A. J. J. Warnsinck.

VRIESLAND.

H. van der Helm.
K. H. B. Haselhoff Roelfsema, Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Doct. Rector te *Zevenaar.*
J. Kremer.
S. G. H. Hulsken.
J. ter Horst.
R. Beekhuis.
P. Post, Hulpprediker te *Pietersbieren.*
J. Niemeijer.
H. M. Metelerkamp Cappenberg.
G. de Bruin.
A. R. Holwerda, Hulpprediker te *Stitswerd.*
P. A. Koppius, Phil. Th. Mag. Litt. Hum. Doct.

M.

M. van Staveren, Th. Dr.
R. Ens.
P. H. B. Romer.
J. C. Fischer.
J. Koning.
J. J. E. Wilmers.

O V E R - IJ S S E L.

J. van Soelen.
H. N. Mulder, tijdelijk Hulpprediker te *Rolde*.
C. Ribbins, tijdelijk Hulpprediker te *Chaam*.
J. Buijs.
R. Jentink.
J. A. Barbas.
J. E. G. Landré.
A. L. van Woerden.
J. C. van der Veur.
P. H. J. Roos Schregardus.
L. J. van der Veen.
L. J. W. ten Bokkel.
J. M. D. Rombach.
M. D. de Bruyn.
H. J. Zilvergieter Hoogstad.
P. de Grient Dreux, Hulpprediker te *St. Johannisga*.
H. Indeweij, Dirksz.
J. F. L. Abresch.
J. A. ten Bokkel Huinink.
H. Schogt.
J. C. Verloren.
J. M. Verhoesen.
H. J. Janssen.
K. H. Kraamwinkel.
F. M. Caspers.
N. Osti.
P. B. van Buren.
J. J. Bos.

A. Davelaar.
H. Mensinga.
A. J. Boeser.
J. Dorper.
F. P. Florison.

GRONINGEN.

F. J. Stroman de Grave.
G. Holwerda.
B. F. Janssonius, tijdelijk Hulpprediker te *Solwert*.
E. H. Groenman.
Th. C. Cock Beilanus van Assen; tijdelijk Hulp-prediker te *Paesens*.
M. Werndly.
H. Dijkema.
S. Kruisinga.
P. P. Mulder.
G. Kim.
J. Doorenbos.
H. Braak, Jr.
A. A. van Riesen Scholtens.
C. J. Abresch.
E. van der Pers.
R. J. Enuma.
E. P. J. Jongsma.
S. Nicolai.
J. M. Doorenbos, H. Z.
J. P. Bruinewold Riedel.
W. Loleama.
W. F. Paehlig.

NOORD-BRABAND.

H. C. van Doorn.
J. J. Boele.
J. H. Coenraadts.
J. B. Hoon.
E. C. van der Zaag.
D. C. Thomkins.

G.

G. P. Wijnmalen.
F. H. Fynje.
R. R. Hirschig.
W. A. Hirschig.
E. Enklaar.
J. Wassenaar.
G. C. Prillevitz.
F. U. van Hengel.
H. van Dorsser.
W. Pollen.
J. W. Lem.
H. J. Fijnebuik.
J. Wigeri François.
A. F. van der Scheer.
M. J. van Vievliet.
J. M. Loois.
J. Saringar.
Z. H. Poppe.

DRENTHE.

G. Okken Dreesman.
A. Okken Dreesman.
W. Wijbenga.
J. de Vries.
A. Leemhuis, H. G. fil. Herm. et Ger. fr.
P. Buisman, D. fil. H. K. fr.
T. Römeling.
C. R. Sijtsma, tijdelijk Hulpprediker te *Hornhuizen*.
B. J. Cramer van Baumgarten, G. J. F. fil.
J. Kemlen.
S. Coolhaas van der Woude, Adjunct-Prediker te *Amerveen*, c. a.
A. J. Schey, Petr. fil. P. G. Fr.
E. P. Alderhoff, J. Fr.
G. Heeres, tijdelijk Hulpprediker te *Zuidhorn*.
H. van Gesseler.
A. A. ten Oever.

A.

A. Brouwer.
J. van der Werff, L. fil. H. fr.
A. Maagh Meijer, Joh. fil.
Æ. W. Begemann, S. H. A. fil.
B. Bennink Janssonius.
J. G. Borgesius Hemmes, J. H. fil.
T. W. van Sonsbeeck.
L. S. P. Meyboom, Th. Dr.
J. W. L. Scholtz, J. fil.
A. Boon, Corn. Fr. Th. Dr.

Naamlijst der DD. Kandidaten, onder het ressort der Waalsche Commissie.

N. J. Franchimont.
J. A. Hoorn.
P. H. E. Schusler.
J. A. Sloop.
F. C. van der Meer van Kuffeler.
M. Spruit.
J. H. Gerlach, Abr. fil.
L. P. Trautmann.

Naamlijst der DD. Kandidaten, die in het tweede vierde deel van het Jaar 1840, *tot Predikanten beroepen zijn.*

J. D. HAALDRINK, te *Geesteren.*
H. A. G. BRUMUND, te *Nieuwendam.*
H. VAN STRIEN, C.Z., te *Kleverskerke.*
R. C. H. RÖMER, te *Deil* en *Enspijk.*
H. VAN VOORST, te *Wormer.*
W. C. KNOTTENBELT, Th. Dr., te *Mijnsheerenland.*
N. BEETS, Th. Dr., te *Heemstede.*
J. A. VICTOR, te *Wanswerd.*
J. J. P. VALETON, (Waalsch. Gem.) te *Middelburg.*

Naam-

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Remonstrantsche Broederschap.

J. H. de Ridder.

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Evangelische Luthersche Kerk.

A. G. A. Gebing.
C. M. Moes.
W. D. Statius Muller.
J. H. M. Zimmerman.
A. H. Broens.
W. F. Barbiers.
A. J. K. Meijer.
J. Wilma.
J. F. Mammel.
J. B. Roll.

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Herstelde Evangelische Luthersche Kerk.

H. Joosten.
P. J. Helwig.

Naamlijst der DD. Kandidaten (Buitenlandsche) bij de Hervormde Kerk, met aanwijzing, onder welke Klasse hun Eerw's. geëxamineerd zijn.

OOST-VRIESLAND.

G. O. Dreesman.
H. H. Coster.
P. Buisman.
.. Pleines.
J. Hamkes.
A. W. Driemeijer.
H. Sissing.

M. Boelman.
F. Diddens.
L. L. Wijchgram.
J. van Buiren.

Naamlijst der DD. Kandidaten (Buitenlandsch) bij de Hervormde. Kerk, die in het tweede vierde deel van het Jaar 1840 *tot Predikanten beroepen zijn.*

G. J. WIARDA, te *Suiderhuizen.*

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

M. J. Iken.
G. W. Drees.

NB. *Zoo er, in deze Naamlijst der DD. Kandidaten, iets abusiefs mogt geplaatst zijn, verzoekt men daarvan opgave te doen, bij de Uitgevers dezes.*

BERIGTEN.

Bij het Ministerie der Hervormde Gemeente te *Hoorn* zijn, voor het fonds tot herbouw der Groote Kerk, ingekomen de navolgende bijdragen:

Van Ds. NABUIJS, te *Haarlem*, eene gift van N. N. als tweede termijn. *f* 25,—
» » OORT, » *Rotterdam*, voor den Kerkeraad van *Borselen.* » 5,—
» » DORDES en BROEKHOF, te *Medemblik.* » 310,—
» den Heer G. SOUTENDIJK, voor N. N. te *Amsterdam.* » 6,18⁵

De

De ondergeteekende Quaestoren der Weduwenbeurs van de Klassis van *Deventer*, brengen bij dezen ter kennis der trekkende Weduwen, dat in de Klassikale Vergadering van heden besloten is, wegens den verbeterden toestand van het fonds, gedurende het jaar, beginnende met den 1 Julij 1840, en eindigende met den 30 Junij 1841, de pensioenen nog met 5 pCt. te verhoogen; zullende dus in plaats van *f* 70, *f* 87,50, en in plaats van *f* 60, *f* 75 uitbetaald worden; overeenkomstig welke verhooging de Weduwen versocht worden, hare kwitantiën in te rigten.

Deventer, 24 Junij 1840.

E. L. SIEGMAN,
A. VERWIJS.

Een Kandidaat tot de Heilige Dienst zag zich *gaarne geplaatst* als Hulpprediker. Brieven *franco onder Letter* X, bij de Boekhandelaren G. BROUWER, te *Deventer*.

LEVENSBERIGT.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

Wijlen den Hoog Eerw. zeer Gel. Heer JOH. CHRISTOPH. WILH. KOPPELMANN, Lid van den Koninklijken Overkerkeraad van het *Graafschap Bentheim* en Predikant te *Ohne*, overleden den 9 Mei 1840, in den ouderdom van 90 jaren en bijna 3 maanden.

De Hoog Eerw. Heer J. C. W. KOPPELMANN, was geboren te *Bentheim* van fatsoenlijke ouders, in de maand Februarij 1750. Hij verloor dezelve, toen hij nog zeer jong was en werd door zijnen Oom, van Moeders zijde, den waardigen Leeraar FINCKE, te *Kappeln* opgevoed. Nadat hij zich, onder deszelfs leiding in de voorbereidende wetenschappen, geoefend had, wijdde hij zich aan de studie in de Godgeleerdheid, eerst te *Lingen* en daarna te *Duisburg*, toe. Proponent geworden zijnde, werd hij tot Rector der Latijnsche school te *Schutterop* aangesteld en in het jaar 1775 tot Adjunct-Pred. te *Brandlegt* beroepen, en den 17 December van dat jaar bevestigd. Hier trad hij in het huwelijk met Mejufvrouw RAPARDUS, dochter van zijnen Voorganger, die hem in haar eerste kraambed, door den dood ontrukt werd. Den 3 Mei 1786 werd hij naar *Ohne* beroepen. in plaats van den overledenen Leeraar, C. A. B. VISCH, en den 5 November dezes jaars door zijnen boezemvriend, Ds. KATERBERG, te *Schutterop* bevestigd, met eene Leerrede over 1 *Thes.* V:12, 13. In het volgende jaar trad hij in een tweede huwelijk, met Jufvrouw F. SCHNETLAGE, uit *Teklenburg*. De Overle-

ledene had vaak gelegenheid van standplaats te verwisselen. Hij wees echter alle aanzoeken daartoe, zelfs eene beroepsaanbieding tot Hoogduitsch Predikant te *Amsterdam*, van de hand. Te *Brandlegt* hield hij zich onledig met het onderwijzen van jonge lieden in de geleerde talen, om dezelve tot de Hoogeschool voor te bereiden. Te *Okne* zettede hij dat werk voort. Zijne meeste kwekelingen waren Nederlanders uit den aanzienlijken stand. Velen zijn, nadat zij hunne bestemming bereikt hadden, hem reeds voorgegaan in de eeuwigheid.

Uit het eerste huwelijk was den Ontslapene een eenige Zoon overgebleven, die het Leeraarsambt te *Gronau*, *Borne* en *Brandlegt* bekleedde, waar hij den 2 Februarij 1823 overleed. Zijne tweede Gade stierf in het jaar 1809. In dit huwelijk werden 7 kinderen, 5 zoonen en 2 dochters verwekt. Een der zoonen sneuvelde in den slag van *Waterloo*, den 18 Junij 1815, en eene gehuwde dochter overleed in het jaar 1837, zoodat nog eene dochter en 4 zoonen in het leven zijn, van welke een het Leeraarsambt te *Schutterop*, een tweede te *Brandlegt*, een derde te *Veldhuizen*, bekleedt; terwijl de vierde Koopman is. In het jaar 1826 werd de Overledene tot Schoolopziener in het Bovengraafschap benoemd. In het jaar 1830 tot eersten Overkerkeraad aangesteld. Hij was onvermoeid in de waarneming zijner ambtspligten, tot in den hoogsten ouderdom; terwijl hij niet alleen het Herder en Leeraarswerk in zijne Gemeente getrouw waarnam; maar ook de maandelijksche zittingen van den Overkerkeraad te *Noordhoorn*, ofschoon hij telkens 5 uren reizen moest, geregeld bijwoonde. Den 7 Junij 1837 was hij voor het laatste maal daarbij tegenwoordig. Den 9 Julij daaraanvolgende overviel hem op den predikstoel eene be-

roerte, die hem aan de eene zijde verlamde en tot eene verdere waarneming van zijn openbaar dienstwerk ongeschikt maakte. Nadat de predikdienst eenigen tijd door de naburige Predikanten en den Proponent BRABANDER waargenomen was, werd deze den 23 Augustus 1838 tot zijnen opvolger beroepen en den 11 November ingezegend. Gedurende de laatste twee maanden begonnen de krachten van den Grijsaard van dag tot dag af te nemen en in de laatste dagen konde hij niet verstaanbaar meer spreken. Hij drukte echter zijne gedachten en wenschen met de pen uit. Een uur voor zijnen dood schreef hij: »*wij moeten spoedig scheiden*," en *vijf minuten* voor zijn ontslapen: »*Vader! in uwe handen beveel ik mijnen geest en ook de mijnen.*" Hij wilde daar nog iets bijvoegen, maar onder het schrijven viel hem de pen uit de hand en — hij was niet meer!

De ontslapene Grijsaard, genoot de achting van de Hooge Regering, van Z. D. den Vorst van *Bentheim*, van zijn Ambtsbroeders, talrijke Vrienden en geheele Gemeenten, in de ruimste mate. Voor weinige jaren ontving hij van het Hooge Koninklijke Ministerie van geestelijke zaken, te *Hannover*, op aanbeveling van de Klassis van het *Graafschap Bentheim*, eenen vereerenden brief, wegens zijne getrouwe dienstvervulling, sedert zoo vele jaren, vergezeld van een aanzienlijk geschenk. Bij gelegenheid der bevestiging van zijnen opvolger bood hem de Gemeente, eenen zilveren beker met een gepast opschrift, tot een blijk van liefde en dankbaarheid aan. Hij verdiende die ook; want hij was gedurende eene halve eeuw, niet alleen haar Leeraar, maar in vollen nadruk haar Herder. — De verlegene vond bij hem raad, de kranke hulp en troost, terwijl hij de verdoolden tot het regte pad

op

op de liefderijkste wijze zocht terug te brengen. Hij was een ijverig voorstander der zuivere Evangelieleer. JEZUS CHRISTUS de gekruiste was de hoofdinhoud zijner Leerredenen en gelijk hij zijne toehoorders tot het geloof in hem, werkzaam door liefde en heiligheid des levens, zocht te bewegen, zoo ging hij hun ook daarin voor. Hij bewandelde sedert vele jaren den weg der Godzaligheid. Van den tijd af dat hij door de beroerte aangetast werd, leefde hij geheel voor de eeuwigheid; droeg zijn lijden met christelijke gelatenheid en beschouwde hetzelve als een middel, om hem van deze wereld los te maken, terwijl hij elken dag den dood als zijnen gids naar een beter Vaderland te gemoet zag.

Het stoffelijk overschot van den waardigen man werd Woensdag avond, den 13 Mei, besproeid met de tranen van zijne hem liefhebbende Kinderen en Gemeente, naar de laatste rustplaats gebragt en met het stof zijner Gade vereenigd.

Zijne nagedachtenis zal bij de Gemeente en bij allen die hem gekend hebben, in zegening blijven en de naam van Vader KOPPELMANN altijd met achting en liefde genoemd worden.

LETTER-NIEUWS.

De Boekhandelaar J. van der Vliet, Cz., te *Rotterdam*, heeft uitgegeven en bij de voornaamste Boekhandelaren in het Rijk verkrijgbaar gesteld:

Iets voor het Hart van Lijdenden, of *de Rampspoeden van dit leven en de groote Geluksaligheid in God*, op eene christelijke, gemoedelijke, troostvolle en zakelijke wijze met elkander in beoefening gebragt, tot bevordering van ziels- en ligchaams Heil der *Lijdende* Menschheid. Prijs *f* 2,75.

De Erven Thierry en Mensing, Boekhandelaren te *'s Gravenhage*, hebben uitgegeven en alom verzonden:

Naamregister der Predikanten van de Nederduitsche, Waalsche en Engelsche Kerken in het Koningrijk der Nederlanden, enz.; alsmede der Curatoren en Professoren van de Hooge Scholen en Athenaeums, en der Rectoren, Conrectoren en Praeceptoren van de Latijnsche Scholen, veranderd tot den eersten Junij 1840. Prijs 90 Cents.

Bij G. T. N. Suringar, te *Leeuwarden*, is van de pers gekomen:

Bijdragen tot de Geschiedenis van het Tooneel, de Tooneelspeelkunst en de Tooneelspelers in Nederland. Door Mr. A. van Halmael, Jr. *f* 1,20.

De Uitgever vertrouwt dat deze *Bijdragen*, als behoorende tot de *Geschiedenis der Nederlandsche Letteren en Wetenschappen*, aan alle beoefenaars van dezelve en inzonderheid ook aan de bezitters van het onder dien titel uitgegeven werk van Prof. van Kampen, hoogst welkom zullen zijn.

Waldemar de Overwinnaar, of *Denemarken en de Denen in het glansrijkst tijdperk hunner geschiedenis*; door B. S. Ingemann. Uit het Deensch. Derde en laatste deel. De drie deelen, ieder van een afzonderlijk vignet voorzien, kosten gezamentlijk *f* 8,90.

Voor de beoefenaars van de Geschiedenis, zoowel als voor het roman-lezend publiek eene interessante en onderhoudende lectuur.

De

De Erven Thierry en Mensing, Boekhandelaren te *'s Gravenhage*, zullen in de maand September eene *publieke Verkooping* houden eener verzameling van BOEKEN, waaronder veele belangrijke *Godgeleerde Werken* voorkomen. De Catalogus verlangende, gelieve men dezelve franco aan te vragen, wanneer dezelve, zoodra die gereed is, zal worden toegezonden.

MET SUCCES WORDT GEDEBITEERD:

De Taalkunst der Taalkunsten, of ter aanleering der Fransche taal meest bespoedigende en volledigste *Leerwijze* in Europa, 2de druk, 600 bladz. Prijs *f* 6,00. Door G. J. Dekker, *Professeur in Talen*, Amsterdam, Leliegracht hoek Heerengracht. Deze in *drie werelddeelen* verspreide *Methode*, waarvan de uitkomsten door eene *Gouden Medaille* werden bekroond, mag op de vereerendste aanprijzingen van beroemde Vaderlandsche Geleerden bogen; inzonderheid op het *getuigschrift* van den Wel-Edel Gestrengen Heer Mr. J. van Lennep, *Lid van het Koninklijk Nederlandsch Instituut*, enz. enz.

Afzonderlijk van de *Taalkunst* enz. zijn te bekomen: 1°. *Practicale Uitspraak*, 2de druk *f* 1,00. — 2°. *Woordenboek en vervoeging van alle Fransche Werkwoorden* (ten getale van 4524), *het Verleden Deelwoord door één' regel*, enz. enz., 3de druk *f* 0,75. — 3°. *Geslacht-Woordenboek* van 18,880 *Zelfstandige Naamwoorden door één' regel*, enz., 2de druk *f* 0,60.

Tabellen-Galerij. Prijs *f* 30,00. Waardoor men alle gronden of regelen der Fransche taal in twee uren kan onderrigten.

NB. Deze Werken zijn tegen contante betaling te bekomen bij Dekker en bij de Erven Wed. F. G. Onnen de Linden, Bijbel-Magazijn op den Singel bij de Blaauwburgwal, N°. 820.

INSTITUTION DEKKER PENSION:

Bij Dekker in de kost zijnde, kan men de Fransche taal in zeer korten tijd vlug leeren spreken en grondig schrijven. Met vrij appartement bij het jaar *f* 500. bij de maand *f* 50.

IN-

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor augustus 1840.

te AMSTERDAM, bij
de ERVEN D. onder de LINDEN en ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 320.

MDCCCXL.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

GIDEON voor den Engel des Heeren. Leerrede over Rigt. VI:17—24. *Gevolgd door eenen brief over de Godheid van den Heere* JEZUS CHRISTUS. *Door* L. GAUSSEN, *Hoogleeraar aan de Theologische School, en vroeger Predikant te* Genève. *Uit het Fransch vertaald. Te* Amsterdam, *bij* H. Höveker, 1839. 80 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs is* 80 *Cents.*

Men zal zich, bij het lezen van dezen titel, welligt verwonderen, hoe hier, bij de Leerrede over *Rigt*. VI:17—24, een brief gevoegd is, over de Godheid van den Heere JEZUS CHRISTUS; beide van den Zwitserschen Hoogleeraar GAUSSEN. Ook de Vertaler heeft het niet noodig geacht, in een Voorberigt daarvan eenige rekenschap te geven. Maar bij de lezing der Leerrede zal deze bevreemding ophouden; daar de Schrijver de vraag: wie was die geheimzinnige Engel, welke aan GIDEON verscheen? dus beantwoordt:

» Deze Engel des Heeren, Christenen! was die zelfde Zaligmaker, die zelfde Meester, die zelfde Trooster, welken wij in last hebben u van dezen kansel te verkondigen; en het was op deze wijze, dat *Hij* zijne verschijning in het vleesch, als 't ware, voorbereidde, dien geheel onbegrijpelijken loopbaan van vernedering, ja, van vernietiging, waartoe Hij later moest afdalen om ons te verlossen. — Het was Die, die genoemd wordt » HET BEELD DES

K 2 CH-

» ONZIENLIJKEN GODS! het afschijnsel zijner Heerlijk-
» heid, en het uitgedrukte beeld Zijner Zelfstan-
» digheid." Het was Die, waarvan PAULUS zegt,
dat » alle de Engelen Gods Hem aanbidden." —
Het was Die, welken hij noemt » onzen grooten
» God en Zaligmaker JEZUS CHRISTUS."

» En let wel, mijne Broeders! dat dit hier geene
loutere vooronderstelling van onzentwegen, geene
menschelijke uitlegging is; neen, het is een Schriftmatig
beginsel, waaromtrent de Heilige Geest geenerlei
twijfel heeft willen overlaten."

» En in waarheid; hoort, hoe PAULUS ons verklaart,
dat die Engel des Heeren, welke de kinderen
Israëls in de woestijn geleidde, de Heere
JEZUS CHRISTUS was: » En laat ons CHRISTUS niet
» verzoeken," zegt hij, » gelijk de Israëliten Hem (*)
» verzochten in de woestijn, en werden van de
» slangen vernield." — » Want de steenrotse, die
» volgde, was CHRISTUS. — En MOZES, zich aan
» hun hoofd stellende, achtte de versmaadheid om
» CHRISTUS grooteren rijkdom te zijn, dan de schat-
» ten van *Egypte*."

» Hoort hoe PETRUS ons verzekert, dat het CHRISTUS
was, die de oude Profeten bezielde."

» Hoort JOANNES, wanneer hij aan ons getuigt,
dat toen JESAJA, bij den dood des Konings UZZIA,
den Heere zag, zittende op Zijnen troon, en de
Se-

(*) Dit woordje *Hem*, staat *niet* in den tekst, 1 *Kor.* X : 9. *Red.*

Seraphim die zich het aangezigte met de vleugelen bedekten, en de Heere Zijnen Profeet den last oplegde, *tot het volk te zeggen:* »Hoorende hoort, »maar en verstaat niet, en ziende ziet, maar en »merkt niet," »dat JESAJA dit zeide, toen hij de heerlijkheid van den Heere JEZUS CHRISTUS zag en van Hem sprak."

»En bevreemdt het u, den Heere nu eens te hooren spreken als Degeen die zendt, en dàn weder als *Degene die gezonden wordt*, hoort dan het woord des Heeren, bij den Profeet ZACHARIA: »Juicht en verblijdt u, gij Dochter SIONS! want »ziet, Ik kome, en Ik zal in 't midden van u »woonen, spreekt de Heere. En deze Heidenen »*zullen* te dien dage den Heere toegewijd worden, »en *zullen* mij tot een volk wezen; en Ik zal in »'t midden van u woonen, en gij zult weten DAT »DE HEERE DER HEIRSCHAREN MIJ GEZONDEN HEEFT."

»Om kort te gaan, hoort den Heere JEZUS zelve, wanneer Hij tot de Joden zegt: »Eer ABRAHAM »was, BEN IK! ABRAHAM heeft met verheuginge »verlangd mijnen dag te zien, en hij heeft ze ge»zien en is verblijd geweest."

»Hoort hem in zijn antwoord aan PHILIPPUS, op diens vraag: »Heere, toon ons den Vader!" »Hoe, PHILIPPUS!" zegt de Heere: »ben ik zoo »langen tijd met uliedeu, en hebt gij mij niet ge»kend! Die mij gezien heeft, die heeft den Vader »gezien; hoe zegt gij: toon ons den Vader! — »Ik en de Vader zijn één."

» En inderdaad, NIEMAND HEEFT OOIT GOD GEZIEN," zegt JOANNES, » de Zoon, die in den schoot » des Vaders is, heeft Hem ons geopenbaard. De » Vader werkt tot nu toe, en de Zoon werkt ook. » Want in den beginne was het WOORD, en dat » Woord was bij God, en het was God. Alle » dingen zijn door hetzelve gemaakt; en dit Woord » is vleesch geworden, en heeft onder ons ge» woond."

» Gij ziet het dus, mijne *Broeders! er is overvloedige stof* om met grond te besluiten, dat *Die*, welke aan GIDEON verscheen onder den eikenboom te Ophra, en die tot hem zeide: » Vrees niet, » omdat Ik met u ben, zoo zult gij de Midianiten » slaan als een eenig man." ook Die is, welke dertienhonderd jaar na GIDEON en twintig jaar na CLEOPAS, aan PAULUS verscheen in de stad van *Corinthe*, tot hem zeggende: » Zijt niet bevreesd, » maar spreek en zwijg niet;" — Die, welke, zestig jaren na CLEOPAS, aan JOANNES verscheen op het eiland *Patmos*, hem versterkende met dit getuigenis: » Vrees niet, Ik ben de eerste en de » laatste: en DE LEVENDE; en ik ben dood geweest, » en ziet ik ben levendig in alle eeuwigheid — en » alle de Gemeenten zullen weten, dat ik het ben, » die harten en nieren onderzoeke;" — Die, welke ook nog heden ten dage aan ons verklaart: » waar » twee of drie in mijnen Naam vergaderd zijn, » ben ik in het midden van hen;" — kortom, het is de God-Zaligmaker, geopenbaard in het een en

't an-

't ander Testament. »Hij was in de wereld, en
» de wereld is door Hem gemaakt," zegt JOANNES,
» maar de wereld heeft Hem niet gekend. Hij is
» gekomen tot het Zijne; maar de Zijnen hebben
» Hem niet aangenomen. — Hij is de waarachtige
» God en het Eeuwige leven."

» Deze gedachte, mijne Broeders! deze groote gedachte, is de zon van het Oude Testament; zij verheldert hetzelve geheel, en verspreidt er een weldadig licht over; voor het oog der geloovigen openbaart zij reeds dáár, de uitnemende grootheid en volmaakte overeenstemming van alle de Goddelijke Openbaringen; zij maakt de letter van het Woord levendig, door hen ook dáár reeds dien Verlosser en Zaligmaker te doen zien, die altijd dezelfde is. — Met de kennis van deze waarheid, verklaart zich geheel het Oude Testament, het geheele Boek opent zich; — zonder deze kennis, is hetzelve onverklaarbaar, bevreemdend: het schijnt zichzelven tegen te spreken; het is een gesloten Boek, en, om met JESAJA te spreken: » een ver-
» zegeld boek, hetwelk men aan iemand geven zou,
» zeggende: lees en verklaar ons dit! en hij zou
» antwoorden: Het is verzegeld, hoe zoude ik zulks
» kunnen doen?"

De Hoogleeraar heeft namelijk niet de zoo merkwaardige geschiedenis eigenlijk willen behandelen, en daarom ook slechts een gedeelte daarvan tot tekst gekozen; hetgeen wij echter niet als navolgingwaardig kunnen aanprijzen. Trouwens gehoorde-

deze Leerrede is meer bijzonder, dan geregeld en voortreffelijk te noemen. GAUSSEN heeft daarin opzettelijk alles zoodanig ingerigt, dat zijn bijzonder doel met deze behandeling en uitgave overal uitkomt, en willen doen gevoelen, hoe de Christenen, naar zijne leiding, van het verkozen gedeelte der geschiedenis een stichtelijk gebruik kunnen maken. Hij spreekt hier dan ook overal met hoogen ernst en gemoedelijke Godsvrucht, erkent en leert de eenheid Gods, ijvert te regt voor het geloof aan de Goddelijke verhevenheid van CHRISTUS, maar spreekt, hoe welmeenend ook, echter soms te sterk en stellig. Welk bedachtzaam en kundig beschouwer zou b. v. den moed hebben, hem na te zeggen: *Het was nimmer de persoon des Vaders, die zich in het O. T. aan de menschen openbaarde?* Hoe toch zou, om maar iets te noemen, daarmede overeengebragt kunnen worden de leere, zoo duidelijk b. v. *Hebr.* I: 1 voorgesteld?

Wij willen niet beweeren, dat de Godvreezende Schrijver der denkwijze zoude zijn toegedaan in de vorige eeuw in *Engeland*, door zekeren Schrijver voorgestaan, en door eenen *Swedenburger* en sommige anderen Mystieken aangenomen; volgens welke het er zoo verre van daan zoude zijn, dat JEZUS niet met eene Goddelijke eer zou moeten gediend worden, dat Hij veeleer alleen van ons behoort aangebeden te worden — dat de onzigtbare God van ons noch gekend noch gediend kan, maar vereerd moet worden in zijnen Zoon, die zich aan

ons

ons ligchamelijk geopenbaard heeft; eene leere, welke geheel strijdig is met den inhoud en het doel der H. Schrift, en als het voortbrengsel van verwarde breinen aangemerkt, maar ook als eene schadelijke leugentaal verworpen moet worden.

Men zie b. v. eens in *Matth.* VI: 10, *Joan.* XVII: 3, 1 *Cor.* XV: 27 en 28, en lette op de doorgaande leer van JEZUS zelven en van zijne Apostelen, welke daarmede geheel strijdig is., Men late zich toch niet door eigen overleggingen of de willekeur van anderen, hoe goed zij het ook schijnen te meenen, van de waarheid afleiden, en wachte zich zorgvuldig voor eenen ijver zonder verstand, opdat de schoone en zielzaligende leere van het Evangelie niet onteerd en geene leugenleere wordt voortgeplant!

Het aanhangsel, of de uitweiding ten betooge der Godheid van den Zaligmaker, beslaat 40 bladzijden, is als een brief ingerigt van eenen ongenoemden, die de gevoelens van een ARIAAN was toegedaan en daarom teregt moest worden gewezen. Daarna treft men eene opeenstapeling van Bijbelplaatsen aan, om te bewijzen 1.) dat JEZUS CHRISTUS de ware God is, en 2.) dat de Godheid en de menschheid zich, in zijnen persoon, op eene geheimzinnige en verborgene wijze vereenigd hebben. In ons Land ontbreekt het niet aan betere Verhandelingen over het onderhavige onderwerp; men denke b. v. aan die van wijlen den Hoogleeraar VAN DE WIJNPERSE en A. G. UHLE, en de werken van

het Haagsch Genootschap voor 1792, en wij kunnen dus de noodzakelijkheid niet inzien, om zulk een gebrekkig stuk van vreemden grond ook, al op onzen bodem over te planten.

Langer kunnen wij ons met deze stukjes niet bezig houden, terwijl wij, zonder het goede oogmerk van Schrijver en Overzetter eenigzins te betwijfelen, den lezer kunnen en moeten verzekeren, dat er waarlijk in ons Vaderland geen gebrek is aan beter geschrevene eigene werken, die met gezonde uitlegkunde eene betere leiding aanwijzen en onder Gods zegen tot bevordering van ware stichting dienen kunnen. Alleen moeten wij er tot slot den raad bij voegen, dat zij, die deze lettervruchten willen lezen, het met oordeel des onderscheids moeten doen. Als men b. v. hier leest: »Het zal u gegeven worden, om met kracht en nadruk te begrijpen, dat het Evangelie niet zoo zeer eene wet, maar wel eene daad bevat; en welk eene daad? eene blijde boodschap — de blijde boodschap van eene geheel vrijgunstige, vrijmagtige kwijtschelding, van eene algeheele kwijtschelding, van eene kwijtschelding door God zelven uitgevaardigd:" dan moet men niet voorbijzien, hoe de Heere JEZUS zelf gewoon was de menschen te onderwijzen (zie b. v. *Matth.* V, VI en VII), en dat de Apostelen, door zijnen Geest geleid, een zeer aanmerkelijk gedeelte hunner ons nagelatene H. Schriften hebben toegewijd, aan de duidelijke voordragt van de leer der zeden of pligten, waardoor de Christenen zich be-

behooren te onderscheiden, om niet slechts Christenen in belijdenis of geloof, maar ook in hun geheele leven te zijn. Plaatsen zoo als *Matth.* V: 20, *VI: 21*, *Rom.* VI: 15, 2 *Cor.* V: 10, behooren ook tot de Evangelieleer. Men zie toch toe om geene aanleiding te geven, dat de menschen zich op valsche gronden gerust stellen.

Eenige leelijke drukfouten ontsieren den anders goeden druk.

GESCHIEDENIS der Christelijke Godsdienst en Kerk; ten behoeve van Christelijke Huisgezinnen en Waarheidsvrienden, ter verlevendiging van Evangelisch Geloof en Blijdschap. Uit het Hoogduitsch van K. L. SACKREUTER, *vertaald door* I. BUSCH KEISER, *Predikant te* Mensingeweer. *Eerste Deel. Te* Groningen, bij R. J. Schierbeek, 1840. *X en* 363 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 3,25.

» De Heer SACKREUTER gaf," gelijk door den Vertaler naar waarheid is aangemerkt in het Voorberigt, » vroeger eene beknopte geschiedenis van de Christelijke Godsdienst en Kerk uit, van welke bij in 1834 reeds eene vierde uitgave mogt beleven. Zoowel door de dagbladen en tijdschriften, als door brieven en mondelinge gesprekken, werd hij aangezocht, om dezelve uit te breiden, vooral ten dienste van onderwijzers en beschaafde leeken, daar

er

er in *Duitschland*, anders overstroomd met boeken, nog behoefte aan zoodanig werk bestond. Aan die uitnoodiging trachtende te voldoen, deed hij zijn best, om deze geschiedenis zoo voor te stellen, dat er eene hoogere waardering van het zuiver Evangelie, en meerdere gehechtheid aan het geloof door kunde geboren worden bij elken onbevooroordeelden lezer. Dit boek is wel op denzelfden leest als het kleine leerboekje geschoeid, hetzelve van stap tot stap volgende; maar het vormt toch ook op zich zelve een geheel."

»Hij verzekert, zijn werk met bezadigdheid en onpartijdigheid te hebben geschreven, en in zijne oordeelvellingen der Christelijke liefde en verdraagzaamheid niet te kort gedaan te hebben, hoewel hij de waarheid ook niet bemantelde, en zijn best deed, ook aan anderadenkenden haar in hare voortreffelijkheid te doen zien. — Hij heeft niet nagelaten, onder het opstellen, de meest bekende grootere werken over de Kerkelijke geschiedenis, te gelijk met vele kleine, minder bekende verhandelingen, ja zelfs onderscheidene bronnen te raadplegen, zonder zich daaraan slaafsch te boeijen. Het was hem ook niet zoo zeer te doen, om eene opeenstapeling van daadzaken, namen en jaargetallen, dan veeleer om de pragmatische ontwikkeling van de volgorde der gebeurtenissen, ten einde de oorzaken en gevolgen aan te wijzen, het belangrijke van het minder belangrijke te schiften, en daardoor zoo wel tot een juist oordeel te leiden, als een aangenaam on-

onderhoud te verschaffen. Het laatste meent hij hoofdzakelijk, door het inlasschen van enkele schilderingen, karakterteekeningen, levensbeschrijvingen, of merkwaardige gezegden van beroemde mannen, door het mededeelen der geloofsmeeningen van de onderscheidene Christelijke genootschappen, met beoordeelende aanmerkingen over dezelve, bewerkt te hebben."

Met den Eerw. KEISER kunnen wij betuigen, dat hij hiermede een lezingwaardig en nuttig werk geleverd heeft, hetwelk verdiende ook in onze taal te worden overgebragt, als geschikt, om dezulken vooral, die niet in de gelegenheid zijn, om grootere werken zich aan te schaffen en behalve den Bijbel andere bronnen raad te plegen, te onderrigten en tevens den Christen, die door geene banden van menschelijk gezag in het Godsdienstige gekneld wordt, zijn voorregt dankbaar te doen beseffen. SACHSSE heeft een geregeld overzigt hier gegeven, is aan de geschiedenis getrouw gebleven en heeft zich beijverd om, als een verlicht vriend der waarheid, haar hier duidelijk te doen kennen.

Na in dit eerste deel de geschiedenis van het Christendom van deszelfs Goddelijken Stichter en van Zijne heilige Gezanten kort en bondig te hebben geschetst, volgens het N. T., handelt hij hier opzettelijk over de vervolgingen door de Joden en Heidenen tegen het Christendom aangewend, en bepaalt verder de aandacht bij de zegepraal van het Christendom over het Heidendom, bij de verdere uit-

uitbreiding van hetzelve, vooral in *Duitschland*, en bij de beperking van het Christelijk gebied door den valschen Profeet MAHOMED, — gaat de verbastering na door partij- en twistzucht — door het bijgeloof in plegtigheden en leerstellingen — door het Monniken- en Kloosterleven en door het Pausdom veroorzaakt, herinnert de beruchte kruistogten in de XIde, XIIde en XIIIde eeuwen onzer jaartelling, doet de beroemdste Voorloopers der Kerkhervorming kennen, en eindigt dit deel met de vermelding van den *Hussiten-oorlog* en de herinnering aan de *Boheemsche Broeders* van de XVde eeuw.

Ten blijke dat de vertaling goed is uitgevallen en van de juistheid der hier medegedeelde aanmerkingen, iets meenende te moeten mededeelen, kiezen wij daartoe het volgende:

» Het pausdom is dus, gelijk uit het medegedeelde blijkt, eene vrucht van bedrog, verwekt door list en treken, gevoed door de sluwheid van deszelfs hoofden, en in stand gehouden door aanmatiging en magtspreuken. Dat het zulk eenen ontzettenden wasdom verkreeg, sproot echter uit den toenmaligen tijdgeest, de onmondigheid der volkeren, de zwakheid der vorsten, de oneenigheden en hartstogten der grooten, maar vooral uit het erkennen van een nieuw *geestelijk* of *kanoniek regt*, waarbij bijkans alle aangematigde voorregten van den pauselijken stoel kracht van wet verkregen, en hetwelk de oppermagt van den paus tot den grondslag van al-

alle kerkelijke wetgeving verklaarde. Dit nieuwe kanonieke regt heeft men te danken aan den Benedictijner monnik GRATIANUS, leeraar in de regten te *Bologna*, die in het midden van de twaalfde eeuw (1151) de aanwezige oudere kerkelijke wetten, pauselijke besluiten en *decretalen*, benevens de *canones* of regelen der Synoden, wetenschappelijk gerangschikt, uitgaf. Deze verzameling van wetten verkreeg reeds spoedig de pauselijke goedkeuring. Later werd zij met nieuwe verordeningen vermeerderd, en langs dezen weg ontstond het beroemde Kanonieke wetboek — het zoogenaamde *Corpus juris canonici* — hetwelk de hierarchie door middel van het regt trachtte te bevestigen. — Nogtans poogden de pausen hunne magt ook uit te breiden, en hunnen invloed op de geheele westersche kerk te vermeerderen door geestelijke *straffen* en *bedreigingen*, jegens alle dwaalgeloovigen en weerspannigen. Daartoe behoorden inzonderheid de *ban*, het *interdict* en de *inquisitie*, waarbij men nog de ketterjagten mag voegen, als zij *het kruis lieten prediken*."

Benevens dit slot:

»De Boheemsche en Moravische broeders verdienen, in meer dan één opzigt, onze oplettendheid van trouwe vereerders des Heeren, die de opgevolgde verbetering der Kerk bij uitnemendheid in de hand gewerkt hebben, en waaruit later de Evangelische broedergemeente (Hernhutters) is gesproten. Dit trachten naar het betere, was het morgenrood van eenen schoonen dag."

Wij

Wij hopen, wanneer wij het volgende deel, waarnaar wij verlangen, zullen hebben ontvangen, nog eenmaal op dit in ons oog voor onzen tijd ook belangrijk werk, terug te komen.

LEVENS- en KARAKTERSCHETSEN ter bevordering des Christendoms. Uit het Hoogduitsch. Eerste Deel. Te Doesborgh, *bij* Kets *en* Lambrechts, 1839. *VI en* 196 *bladz. In gr. 8vo. De prijs is ƒ* 1,90.

Met eene gepaste zedigheid geeft de ongenoemde Vertaler, in zijne Voorrede, hier verslag van zijn werk, en verzoekt met belangstelling eene getrouwe zoowel als welwillende beoordeeling van dezen zijnen eersteling in het werk der overzetting van buitenlandsche werken, ten einde of niet meer voort te gaan met hetgeen hij nu begonnen heeft, of om zich voortaan meer in ledige oogenblikken bezig te houden met het vertolken van werken, die hem der overbrenging in onze taal wel waardig schijnen. Het is ons derhalve bijzonder aangenaam, de verzekering te kunnen geven, dat deze eerste proeve zoo goed over 't algemeen is uitgevallen, dat wij hem durven aanmoedigen, om zijnen overigen tijd verder ook aan dergelijk aangenaam en nuttig werk te besteden. De keuze is inderdaad gelukkig uitgevallen, de inhoud van het overgezet boek aangenaam en nuttig en de vertaling doorgaans zoo vloeijend,

jend, dat men slechts zelden bemerken kan hier eene overzetting te lezen. Drukfeilen zijn er eenige overgebleven, als *overdrenging*, *staan* voor *slaan*, *Armenhuis*, tweemaal dezelfde regel, namelijk op pag. 125 onder en op bladz. 126 boven aan, *het huis*, en weinige anderen. Wij zullen *ons wederzien* zal wel geene drukfout zijn, vermits het meermalen herhaald is, en dus meenen wij den Overzetter dit als verkeerd te moeten doen kennen: en des te meer daar ook anderen niet zelden deze fout begaan. In het Nederduitsch moet men zeggen: wij zullen *elkander* wederzien. Op bladz. 12, reg. 10, is aan de woorden: Ik stelde die mooije Genever klok uit de gedachte, het voegwoord vergeten: er moest ingevoegd zijn: *toen*, *dadelijk*, of *aanstonds*, of *nu*. Het is, leest men elders, als *bezate* hij een menschelijk hart. — Als het in Grunbach *lage*. — Daar had liever *bezat* en *lag* voor gedrukt moeten zijn. *Dat deed er niets aan*, gelijk op pag. 14 gelezen wordt, is ook minder te verdedigen. Waarom niet liever: maar *wat schade?* of dit *moge* zijn, of op dergelijke wijze.

Wij hebben ook nog iets op den inhoud aan te merken, om te toonen, dat wij gaarne aan het verzoek van den Vertaler voldoen. Hij had hier en daar wel eene aanmerking moge maken, ten voordeele van den Nederlandschen lezer. Nu en dan is dit wel geschied, maar niet altoos, en dáár, waar dit ons voorkwam te behooren. Wij bedoelen vooral het VIde Hoofdstuk, over het vieren

van den Zondag bij den Heer BARCLAY. Daar toch wordt wezenlijk te veel voet gegeven aan het, hier en daar in sommige streken vooral van ons Vaderland toenemend, inderdaad beklagenswaardig verwaarloozen van de Namiddag-Godsdienstoefeningen, vooral bij dat soort van menschen, voor welke dit werkje, volgens de Voorrede, voornamelijk zal geschreven zijn. Het was dus wel noodig geweest hier tegen eene menschkundige waarschuwing te plaatsen; waartoe het waarlijk aan stof en redenen niet ontbreekt.

Wij verlangen naar het vervolg, en vertrouwen, dat de Vertaler het door ons aangemerkte zal beschouwen als een blijk, dat wij zijn eersteling met onpartijdige welwillendheid beschouwd hebben en wenschen, dat hij er het bedoelde gebruik van zal maken. Het slot schrijven wij hier ten besluite over, als eenigzins nader ook den inhoud doende kennen:

» Wij hebben des Heeren BARCLAY's woning gezien, toen hij haar eerst door gebed inwijdde; — wij hebben haar gezien, toen er de zegen van kroost op nederdaalde, — toen zij met leven, vreugde en hoop van eene ijverige jeugd vervuld was, — toen armen en verlatenen daarin werden opgenomen, — toen een gevoelig geldverlies met kalmte en waardigheid gedragen werd, — toen zich het gezellig genoegen om den haard schaarde, — toen de zonen en dochters gelukkig in het huwelijk traden; — maar nooit hebben wij in haar zulk een ge-

geluktig uur aanschouwd, als *dat*, waarop de getuipnis werd gegeven, dat de dood voor den Christen geenen prikkel heeft."

ARCHIEF voor Kerkelijke Geschiedenis, inzonderheid van Nederland. *Verzameld door* N. C. KIST en H. J. ROYAARDS, *Hoogleeraren te* Leiden *en* Utrecht. *Negende en Tiende Deel. Te* Leiden, *bij* S. en J. Luchtmans, 1840. *Deel IX* 536 *en Deel X* 400 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs der beide Deelen is f* 10,60.

Aan de strekking, om de geschiedenis alleen uit hare *eigenlijke* bronnen te putten; om daartoe aan het licht te brengen, wat, tot schade der wetenschap, nog in het verborgen schuilde en om de behandelde onderwerpen met eenen meer dan vlugtigen blik te overzien, maar om overal, zoo veel mogelijk, tot in den grond der zaken door te dringen; zijn de Hoogleeraren KIST en ROYAARDS ook in deze beide Deelen zoo getrouw gebleven, dat men er dit heilzaam oogmerk duidelijk in ziet doorstralen. Men ontdekt dit reeds uit de vooraan *geplaatste* inhouds-opgave, maar nog veel meer bij de *beschouwing* der behandeling zelve.

Ook hier heerscht eene aangename verscheidenheid, zoowel als eene doorgaans naauwkeurige en oordeelkundige leerzame bewerking.

Met de bijdrage van den Predikant E. B. SWA-

LEE, van *Goes*, wordt dit Deel aangevangen, waarop, in het Xde, eene afbeelding volgt van den Kardinaal VAN CUSA, medegedeeld door den eerstgenoemden verzamelaar van dit *Archief*, die daartoe door de vriendelijkheid van den Eerw. M. MARTINI, den tegenwoordigen bestuurder der nog bloeijende, door CUSA in zijne geboorteplaats *Cues* aan *de Moesel* gestichte weldadige inrigting. In deze verhandeling worden *eerst* eenige bijzonderheden medegedeeld betreffende CUSA's vroeger en later leven, denk- en handelwijze, vorming en opklimming tot de hooge kerkelijke waardigheid, welke hij bekleedde, en daarbij nagegaan, hoe hij kan geacht worden zich zelven gelijk te zijn gebleven en als *Hervormer* te beschouwen is; *vervolgens* heeft SWALUE de aanleiding uit een gezet tot zijne komst als pauselijk gezant naar *Noord-Nederland*, waarbij de Godsdienstige, kerkelijke en burgerlijke toestand onzes Vaderlands in aanmerking wordt genomen, en *eindelijk* zijn hier 's mans verblijf en verrigtingen hier te Lande in beginsel, invloed en gevolgen ontwikkeld. Dit stuk, met verscheidene belangrijke bijlagen voorzien, was waardig hier geplaatst te worden, en getuigt van den ijver en de bezadigdheid van zijnen Opsteller.

Ter nadere toelichting of regtvaardiging van enkele punten in deze verhandeling, heeft SWALUE zijne *nalezing* hier ook ter plaatsing geleverd, het beloop kortelijk medegedeeld van het op den titel genoemd stukje, datgene aangestipt wat hij belangrijk

rijk achtte voor het door hem geleverde en tusschen twee haakskens het verschil vermeld tusschen hem en den Prof. SCHARPFF, met een enkel woord zijn eigen gevoelen stavende, waar hij meende daartoe regt te hebben. Ook dit lazen wij met veel genoegen. Het medegedeelde door Prof. KIST, in de laatste bijlage, zal niemand ongepast noemen.

Het levensberigt van den Kardinaal W. VAN ENKENVOIRT, tijdgenoot en vriend van Paus ADRIAAN, door den Hoogleeraar H. J. ROYAARDS geleverd, behelst ook een aantal bijzonderheden, welke niet algemeen bekend waren, maar kan natuurlijk niet die belangstelling opwekken, als het medegedeelde over N. VAN CUSA. Deze was toch een veel belangrijker man dan W. EIKENWORT of ENKEVOIRT.

Het *overzigt over het onderteekenen der formulieren* van Ds. BORSIUS is met bezadigdheid, zoowel als met naauwkeurigheid bewerkt, en men zal dit resultaat niet anders dan goed kunnen keuren:

» Mogten dan deze bladeren inzonderheid hiertoe strekken, dat zij van den eenen kant sommigen terug bragten van die eenzijdige en hoogst partijdige beoordeeling van dit belangrijk tijdperk onzer Kerkelijke Geschiedenis, waarbij men al wat vroegere Synoden gedaan hebben, ter handhaving van de leer der Hervormde Kerk, als gewetensdwang veroordeelt, zonder in 't minst te letten op den loop der gebeurtenissen; en, bij de loffelijke vermelding dergenen, die zich hiertegen stelden, nogtans het verkeerde in hunne handelwijze verzwijgt, niettegen-

 staan-

staande men zulks in de tegenpartij meermalen sterk laakt. Mogt daarenboven dit mijn geschrift ook dienen, om van de andere zijde dezulken, die voor de Kerkleer, zoo als men die in vroegere Formulieren vindt uitgedrukt, met warmte ijveren, de voorbeelden van der Vaderen gematigdheid, betrekkelijk eenige duistere leerpunten, niet vruchteloos te herinneren, opdat men toch geene twisten vernieuwe over dingen, die ons te hoog zijn, en waarbij slechts de hoofden warm worden, waar de harten koud blijven. Bovenal strekke het, om ons aan te sporen tot eigen aanhoudend onderzoek van Gods Woord, opdat wij daaruit mogen vernemen, wat waarheid is. Ja, dat zij en blijve ons, overeenkomstig het grondbeginsel der Hervorming en den inhoud onzer Belijdenis (Art. 7), de eenige regel van geloof en wandel, dan zullen wij van het regte spoor niet afdwalen, en daarbij ook de waarheid betrachten in liefde."

Hoewel de Hoogleeraar KIST zijn stukje, de onderteekening der *Formuliere voor Hoogleeraren en Doctoren der Godgeleerdheid* enz. reeds lang voor de drukpers gereed gemaakt had, zou hij het misschien hier nog geene plaats gegeven hebben, indien het niet aan deze verhandeling zoo natuurlijk aansloot, dat het als een vervolg op dezelve kan worden aangezien. KIST moge zelf aanmerken, dat hij geen hoogst belangrijk resultaat den lezer hieruit kan toezeggen, als historische bijdrage kan het echter dienen.

Het iets over J. LUDOLF (alias LEUTHOLF), van wien

naar

naar waarheid onder andere het getuigenis gegeven werd, dat hij was *clarus literarum studiis*, *atque linguarum Habessinorum praecipue*, *quorum litteris et historiae tantum lucis attulit*, *quantum in Europa nemo*, was ons bijzonder aangenaam. Het zal velen verheugen, hier door Prof. WEIJERS, vooral naar den zeldzaam geworden Commentarius van CHR. JUNCKER, nader bekend gemaakt te worden met eenen Geleerde, die van bijzonder gelukkige omstandigheden een zoo bijzonder gelukkig gebruik heeft weten te maken, dat hij hoogen lof verdient, en de beminnaren der Oostersche Letterkunde, vooral van de Aethiopische taal en geschiedenis, zeer aan zich verpligt heeft. Beide de korte brieven, hier vervolgens in het Ethiopisch en in het Nederduitsch naauwkeurig vertaald en toegelicht, zijn, om meer dan eene reden, merkwaardig en dienen om onze hooge gedachten omtrent de geleerdheid en den ijver van JOB LUDOLF te versterken, gelijk de noeste vlijt, door WEIJERS aan deze mededeeling besteed, met grond van dezen onzen jeugdigen geleerden Landgenoot in zijn vak, zoo God hem leven en gezondheid bewaart, nog veel goeds, ook tot meer algemeen nut, doet verwachten. Het verheugt ons dat deze bijdrage in dit Archief is opgenomen.

Het reisjournaal en de bijdrage tot de geschiedenis *ter aanmoediging* van het gebruik der Evangelische gezangen, trekken hier onder de speciosa nog al de aandacht, terwijl er onder de andere ook gevonden worden, die kunnen doen lagchen.

Met den aanvang van het tiende Deel wordt ons door Heeren verzamelaren berigt gedaan, dat dit Archief met hetzelve gesloten wordt, maar dat zij voornemens zijn, onder eenen eenigzins veranderden titel, deze verzameling voort te zetten.

»Met de voorgenomene verandering," zeggen zij later, »bedoelen wij slechts een reeds zoo breed uitgeloopen werk niet nog meer te doen aangroeijen. Wij wenschen daardoor, zoowel den pligt der bescheidenheid te vervullen jegens de zoodanigen, wien welligt het telkens toenemend aantal Deelen bezwarend viel; als anderen aan te moedigen, die, buiten aanraking gebleven met den vroegeren voorraad, daardoor ook van hetgeen nog volgen moest werden afgeschrikt. En zullen er, gelijk wij hopen, onder onze lezers ook zulken gevonden worden, die tot geene der beide opgenoemde klassen behooren: wij twijfelen niet, of dezen zullen het *Eerste Deel* der Nieuwe Verzameling met dezelfde toegevendheid en liefde ontvangen, als zij het *Elfde Deel* der Oude zouden gedaan hebben. Inmiddels echter dat zulk een *Eerste Deel* het licht ziet, hopen wij, door het geven van een *Algemeen Register* op het geheele werk, aan een ons kenbaar geworden verlangen van velen te voldoen, en meerdere gemakkelijkheid aan te brengen in het zoeken en gebruiken van het geen in tien Deelen verspreid ligt." Dit laatste geschiedde spoedig!

Ten aanzien van het eerste hier voorkomend opstel, doet KIST opmerken, dat het als ten vervolge, al-

althans ter aanvulling, geschreven werd zijner verhandeling: *over de Christelijke Kerk op Aarde*, en van hetgeen hij over *den oorsprong van het Bisschoppelijk gezag*, in het IVde Deel van dit *Archief* heeft medegedeeld.

» Hij wenscht zulks daarom niet over het hoofd gezien, opdat men wete, dat niet juist wederlegging van het gevoelen van anderen, maar nader onderzoek en naauwkeuriger uiteenzetting van sommige belangrijke punten, zijne hoofdbedoeling bij dezen, indedaad niet uit de hand beslagen, arbeid geweest is. Ook het vrijmoedige woord, over eene in de Duitsche wetenschap meer en meer zich openbarende, der geschiedkundige en Christelijke waarheid, indien al niet vijandige, dan toch hoogst nadeelige strekking, waarmede hij dit opstel besloten heeft, zal, uit dit oogpunt beschouwd, gelijk hij hoopt, hem niet ten kwade geduid worden."

Het is er zoo verre van af, dat zulks met grond zoude kunnen geschieden, dat wij ons veeleer verzekerd houden, dat de geheele kritische redenering en wederleggende beschouwing van het door ROYAARDS gestelde, en met meer vertooning en omhaal, voorzeker dan grondig en overtuigend beweerde, ook naar het gevoelen van anderen, die in deze oordeelen kunnen, tot zulk een resultaat natuurlijke aanleiding gaf en daarop behoorde te volgen. Men doe er zich dus voordeel mede. KIST heeft zijnen tegenspreker hier goed onder de oogen gezien en getoond, dat zijn gevoelen noch wille-

 keu-

keurig, noch onbedacht kan genoemd worden, en dat hij ziet op de gevolgen.

Wij bedanken de Heeren ROYAARDS en KIST voor de, onder dezelfde rubriek, hier geleverde, zoo geheel verschillende, mededeelingen, de eerste betreffende de inwijding der nieuwe Kerk te *Freiburg*, en de tweede, belangende het derde eeuwfeest der Jesuiten-orde. Die allocutie, al zijn de akten daaromtrent ook nog niet gesloten, is zóó kenmerkend, dat zij wel mag opgemerkt worden.

» Zij," zeggen wij met den Hoogleeraar KIST, » ontdekt ons den (*verschrikkelijken*) geest, die de herleefde Jesuiten-orde bezielt, de wenschen en de hoop, welke zij koestert, de middelen en wegen, langs welke zij haar doel tracht te bereiken en te verwezenlijken. Alles, wat hier, niet slechts in het algemeen, aangaande hetgeen de Societeit nopens zich zelve meent, en roemt, en predikt, maar ook in het bijzonder, aangaande het in onzen tijd gebeurde in *Spanje*, *Frankrijk*, *België*, *Nederland*, *Pruissen*, *Oostenrijk*, *Beijeren*, *Italië* (den *e stemmate Longobardico* voortgesproten Prins-Kardinaal ODESCHALCHI), en inzonderheid in *Engeland* (verg. *Progrès du Catholicisme dans la Grande Bretagne*, uit *Fraser's Magazine* overgenomen in de *Revue Britannique*, Sept. 1839), gezegd wordt, is de vrucht van fijne en rijpe opmerking, en kan den toets der geschiedenis en van een scherpziend onderzoek doorstaan. Ook met betrekking tot taal en stijl, is het stuk op verre na niet zoo plomp,

als

als het sommigen zal kunnen schijnen. Om kort te gaan, het is een waardig pendant der *Epistolae obscurorum virorum* uit den tijd der hervorming; en eenigermate kan het voor onze dagen zijn, hetgeen PASCAL's beroemde *Lettres Provinciales* voor een vroeger tijdperk van echt Katholijken tegenstand tegen den overmoed en antichristelijke beginselen en pogingen der Jesuiten, geweest zijn. Niet het Protestantismus alleen wordt hier gewaarschuwd voor de lagen, welke in onzen tijd op nieuw, en ingewikkelder, en fijner, en boosaardiger misschien, dan men algemeen vermoedt, tegen hetzelve worden gesmeed; maar de eerwaardige Katholijke Kerk zelve wordt er door opmerkzaam gemaakt op den *smet*, *die* haar aankleeft, en op de gevaren, welke haar *bedreigen*, zoo lang zij het blinde werktuig is *eener partij*, welke zich zelve alleen bedoelt, en voor welke *niets* heilig is, ten koste waarvan zij hare bedoeling meent te kunnen bereiken."

Van wien eigenlijk afkomstig is de spreuk, door den beroemden H. WITSIUS tot zinspreuk gekozen, weten wij, zoo min als KIST, te berigten. Ook stellen wij meer belang in den inhoud, dan in den oorsprong.

De Historische stukken, over de Geldersche Synode in 1580 te *Harderwijk* gehouden, en nopens het kerkelijk Orgelgebruik bijzonder in *Nederland*, verdienden wel hunne plaats. Wij hadden het laatste ten voordeele van dit stichtelijk gebruik bij de openbare Godsvereering, gaarne meer stellig aangeprezen en geeindigd gezien.

Van

Van het door Mr. J. T. BODEL NYENHUIS, en Ds. G. D. J. SCHOTEL medegedeelde, was een en ander niet onnoodig geplaatst te worden: de vragen en antwoorden aan het H. Avondmaal had men echter wel mogen achter laten.

Belangrijker evenwel kwamen ons de vier volgende bijdragen voor.

Den liefhebberen van Munten heeft KIST met de laatste mededeeling zeker geen ondienst gedaan.

Wij wenschen dat de Heeren Uitgevers verder veel aanmoediging zullen erlangen, om voort te gaan met dit nuttig werk, en zullen bij de toezending van het vervolg, ook onzen Lezer er verder bij bepalen.

HOLLAND'S ROEM in Kunsten en Wetenschappen, met Aanteekeningen en Bijdragen, door HENDRIK Baron COLLOT D'ESCURY, *Heer van* Heinenoord. *Zesde Deel, tweede Stuk. In* 's Gravenhage *en te* Amsterdam, *bij* de Gebroeders van Cleeff, 1839. *VIII en* 323 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 3,20.

De Edele Schrijver levert hier weder ten vervolge een belangrijk stuk van zijn gewis iederen Nederlander alleraangenaamst werk, waarbij wij reeds meermalen in dit Tijdschrift met groot genoegen onzen Lezer bepaalden. Hij behandelt hier de *vesting-* en *water-bouwkunde*, aan de hand der Va-

Vaderlandsche Geschiedenis, en vangt met eene inleiding aan, waarin hij kortelijk, maar gepast, het een en andere herinnert, uit hetgene de oudheid heeft berigt. Daarop ter zake getreden onderhoudt hij den Vaderlandlievenden lezer op eene gepaste, zedige wijze, door hem eenige voorname mannen en gebeurtenissen te doen kennen, en verder te verwijzen naar zulke werken, die met het gewenscht gevolg geraadpleegd kunnen worden. In het bijzonder, wat het eerste onderwerp aangaat, heeft hij welverdiende hulde toegebragt, aan de belangrijke schriften van DE JONGE, *Geschiedenis van het Zeewezen*, en BOSSCHA, *Neêrlands Heldendaden te Land*, wier namen even als de zijne nog door de nakomelingschap zullen geroemd worden, als van mannen, die Neêrlands roem op eene waardige wijze door hunne pen gehandhaafd hebben. COLLOT D'ESCURY moge bij herhaling hier zediglijk erkennen, minder als ingewijde in dat vak daarover te kunnen spreken, hij heeft toch op eene waardige wijze hier zijne kennis aan de geschiedenis doen uitblinken en verscheidene aanmerkingen medegedeeld, die den schranderen waarnemer doen opmerken. Na b. v. over het bij verrassing innemen van *Wesel* gesproken en de gegronde aanmerking te hebben overgenomen van den beroemden LUZAC, dat dit een bewijs oplevert voor het gewigt van het stadhouderlijk gezag, en dat een veldheer, staande onder de belemmering van eenen *Politieken* raad, of van de bepaalde bevelen eener Staatsvergadering

zich

weest, meer dan één boekdeel moeten schrijven; ik vertrouw echter genoeg er van gezegd te hebben, in een werk van algemeen overzigt en beschouwing, waarvan de waterbouwkunde slechts een klein gedeelte kon uitmaken, en ik stelle mij dan ook nu voor, om, in het volgende Deel, tot de vermelding dergenen over te gaan, die door de beoefening der Natuurkunde onder ons hebben uitgemunt, en daarmede in mijn overzigt degene te paren, die in Chemie, Botanie, Natuurlijke Historie, en hen mede, die in de onderscheidene tot de Geneeskunde behoorende vakken, het gebied der wetenschappen hebben uitgebreid, en daardoor der Natuurlijke Wijsbegeerte, van welke deze de onderdeelen of de verschillende takken uitmaken, zijn bevorderlijk geweest."

Ten besluite onzer korte beschouwing willen wij mede onze hulde bewijzen aan den nu wijlen bekwamen en beroemden Landgenoot, door het volgende over te nemen:

»Anders, (dan dat van den zoo vroeg (reeds in 1807) ons ontrukten CONRAD) » was het lot van den grijzen BLANKEN, die niet lang geleden zijnen nuttigen werkkring besloot, doch na twee en zestig jaren het land, in meer dan éene waterstaatkundige betrekking, te hebben gediend. Onder de openbare werken, welke het vaderland hem te danken heeft, behoort vooral opgemerkt te worden *het Groot Kanaal;* hierdoor kan men zeggen, dat hij zich een' naam geheel *Europa* door verworven heeft;

zich afhankelijk stellende, nimmer eene dergelijke krijgsverrigting zoude hebben ondernomen, laat hij er op volgen:

»Mag ik er bijvoegen, dat zoo de Keizer van *Duitschland* de onzalige magt van den Weener Hofkrijgsraad had kunnen of durven bedwingen, noch het revolutionaire *Frankrijk*, noch de dwingeland van den tijd, *Weenen* zou zijn binnen getrokken, en de vrijheid van *Europa*, gedurende zijne alleenheersching, aan banden gelegd hebben; dan zou Aarts-Hertog KAREL vóór hem, vereenigd met FREDRIK van *Oranje-Nassau*, ware dezen onvergelijkelijken Vorst een langer leven door de Voorzienigheid beschoren geweest, het Fransch geweld vóór den inval in *Rusland*, waar het verpletterd werd, met vrucht hebben kunnen te keer gaan."

Wij dachten daarbij onder anderen ook aan SUWAROW, in *Italië*.

Met geen minder genoegen zal men gewis de behandeling hier van het tweede vak lezen, eene zaak voor ons van zoo groote aangelegenheid en welke hier, hoe kort ook, echter als zoodanig behandeld is. Wij achten het niet ondienstig, het besluit hier te laten volgen:

»Zoo heb ik dan, hetgeen mij omtrent onze waterbouwkunde, in een en ander van derzelver vakken, merkwaardigs voorkwam, voor den lezer ontvouwd, en ik heb desaangaande te boek gesteld wat ik kon, niet wat ik moest, want dan had ik, vooronderstelde dat ik er voor berekend ware geweest,

west, meer dan één boekdeel moeten schrijven; ik vertrouw echter genoeg er van gezegd te hebben, in een werk van algemeen overzigt en beschouwing, waarvan de waterbouwkunde slechts een klein gedeelte kan uitmaken, en ik stelle mij dan ook na voor, om, in het volgende Deel, tot de vermelding dergenen over te gaan, die door de beoefening der Natuurkunde onder ons hebben uitgemunt, en daarmede in mijn overzigt degene te paren, die in Chemie, Botanie, Natuurlijke Historie, en hen mede, die in de onderscheidene tot de Geneeskunde behoorende vakken, het gebied der wetenschappen hebben uitgebreid, en daardoor der Natuurlijke Wijsbegeerte, van welke deze de onderdeelen of de verschillende takken uitmaken, zijn bevorderlijk geweest."

Ten besluite onzer korte beschouwing willen wij mede onze hulde bewijzen aan den nu wijlen bekwamen en beroemden Landgenoot, door het volgende over te nemen:

»Anders, (dan dat van den zoo vroeg (reeds in 1807) ons ontrukten CONRAD) »was het lot van den grijzen BLANKEN, die niet lang geleden zijnen nuttigen werkkring besloot, doch na twee en zestig jaren het land, in meer dan ééne waterstaatkundige betrekking, te hebben gediend. Onder de openbare werken, welke het vaderland hem te danken heeft, behoort vooral opgemerkt te worden *het Groot Kanaal;* hierdoor kan men zeggen, dat hij zich een' naam geheel *Europa* door verworven heeft;

heeft; althans zijne diensten werden ten gevolge daarvan buiten 's lands begeerd, en *Polen* wilde hem aan het hoofd eener groote onderneming stellen; ja, bij het denken aan het verwezenlijken van een nog reusachtiger ontwerp, had men in *Amerika* reeds vroeger verlangd, hem zijne talenten te zien besteden; maar hij rekende zich aan de dienst van zijn land verbonden, en vaderlandsliefde, men moet dit ter eere van zijne nagedachtenis in het geheugen doen bewaard blijven, vaderlandsliefde deed hem eer en voordeel opofferen aan hetgeen hij voor pligt hield. Het ware te wenschen, dat eens een ervarene in het vak hem wetenschappelijk tot een onderwerp van beschouwing stelde: het is bekend, hoe hij steeds van groote ontwerpen zwanger ging, en onvermoeid en zonder ophouden, groote en uitgebreide werken deed tot stand komen, waaromtrent evenwel de deskundigen niet altijd met hem eenstemmig waren, gelijk wij uit de geschiedenis van den tijd weten; ik voor mij geloove, dat de ondervinding, voorzeker steeds de beste leermeesteres, daaromtrent het pleit zal moeten beslechten, maar een man van zijne waterbouwkundige kennis, verdient dat de aandacht op hem gevestigd worde. Doch die BLANKEN beoordeelen wil, moet met de noodige kundigheden toegerust zijn, om dit naar eisch, en alzoo ten algemeenen nutte, te kunnen verrigten. Wanneer men toch op zijne schriften, die vele zijn, let, zal men moeten erkennen, dat hij een man is geweest van meer dan

bui-

buitengewone bekwaamheid; het zij men toch naslaat, hetgeen hij over de verbetering van den sluizenbouw geschreven heeft, het zij men aan zijne nieuwe Merwede denkt, of zijne latere Memoriën en Geschriften overweegt, altijd zal men den in het vak ervaren man aantreffen, en hem geenen billijken lof mogen ontzeggen."

De toegevoegde aanteekeningen en bijdragen getuigen insgelijks van des Schrijvers naauwkeurigheid, en van zijne zucht, om aan het doel te beantwoorden.

CHINA. *Toestand en vooruitzigten van dat Rijk; inzonderheid ten aanzien der Evangelieverspreiding; met narigten omtrent de oudheid, uitgestrektheid, bevolking, benevens de letterkunde en Godsdienst der Chinezen. Door* W. H. MEDHURST, *Afgevaardigde van het Londensch Zendeling Genootschap. Uit het Engelsch vertaald door* ADR. VAN DRINSE, *rustend Predikant van* Ostende. *Eerste Deel. Met platen. Te* Rotterdam, *bij* van der Meer en Verbruggen, 1839. *XI en* 303 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs is* *f* 6,90.

»In het jaar 1816 genoodigd zijnde," zegt de Heer MEDHURST, »eene reis langs de noord-oostelijke kust van *China* te ondernemen, ten einde te onderzoeken, of dat land al of niet voor het Evangelie geopend

opend stond, en al het daarbij gebeurde opgeteekend hebbende, nam hij bij zijne terugkomst voor, een dagverhaal, met eenige korte aanmerkingen over den toestand van vreemdelingen in *Canton* en de gesteldheid der Christelijke Gemeente uit de inboorlingen aldaar, in het licht te geven. In den loop zijner reis door *Engeland*, ter bevordering van de zaak der zendelingen ondernomen, vond hij het intusschen noodig, met meerdere breedvoerigheid over den staatkundigen, zedelijken en geestelijken toestand der Chinezen uit te weiden en een geregeld verslag te geven van de pogingen, aangewend, om hen met het Evangelie bekend te maken. Deze berigten met aandacht aangehoord zijnde, en zekere belangstelling in het lot van *China* opgewekt hebbende, ontstond bij hem het denkbeeld, dat dit opgewekte gevoel welligt zou uitgebreid en versterkt worden door eene uitgave van den algemeenen staat van CHINA; deszelfs STAAT en VERWACHTINGEN met bijzondere betrekking tot de VERSPREIDING van het EVANGELIE."

» De gewigtigste bijzonderheid nopens den toestand van dat land is deszelfs bevolking, waaromtrent zoo vele verschillende gevoelens zijn voorgedragen, en welker heil te bevorderen Christelijke zendelingen zoo hartelijk verlangen. Naar haar bedrag is daarom onderzoek gedaan, en men heeft beweerd, dat de hoogste telling, welke van het Chinesche volk gegeven wordt, waarschijnlijk de regte is. Hunne beschaafdheid en staatkundige gesteldheid ko-

komen vervolgens in aanmerking; en daarna wordt een en ander gezegd over hunne zonderlinge taal, alsmede over den staat der opvoeding onder hen. De invoering van eene nieuwe Godsdienst in dat land bedoelende, behoort men natuurlijk te onderzoeken, welke der Chinezen tegenwoordige inzigten van Goddelijke en eeuwige zaken zijn, en de gebreken hunner stelsels aan te toonen, ter hunner voorbereiding om een ander aan te nemen. Alvorens over de laatste pogingen der Protestanten, om *China* met het Evangelie bekend te maken, te handelen, werd het noodig geoordeeld de vroegere werkzaamheden van andere zendelingen te vermelden, en dienvolgens vindt men hier eene korte opgave van den ijverigen en volhardenden arbeid der Syrische, Nestoriaansche en Catholijke Christenen. Daarop volgt eene beschrijving van de zendingen naar *Canton*, de Zee-engten en *Batavia*, met opgave van hetgeen er gedaan is, om het Evangelie, door middel van afschriften der Heilige Schriften en traktaten, langs de kust van *China* te verspreiden. Deze beschouwing wordt besloten met den wensch om meerdere arbeiders, bij de vermeerderde gelegenheden om het aangevangen werk te kunnen voortzetten, kunnende men alleen van de aanwending der verordende middelen den Goddelijken zegen op onzen arbeid verwachten."

Dit eerste Deel behelst deze elf Hoofdstukken:

Hoofdst. I. Tijdrekening en uitgestrektheid van *China*. H. II. Waarschijnlijke Bevolking. H. III. Tel-

Telling der Bevolking. H. IV. Godsdienstige bedenkingen over dezelve. H. V. Staat der beschaving in *China*. H. VI. Regering en Wetten. H. VII Taal- en Letterkunde. H. VIII. De Godsdienststelsels in *China*. H. IX. Roomsch-Catholijke Zendingen in dat and. H. X. Protestantsche Zendingen naar *Canton*. en H. XI. Vervolg van dezelve.

In het eerste Hoofdstuk, laat zich MEDHURST veel gunstiger uit over de tijdrekening der Chinezen, dan men gewoon is geworden; hetgeen wel een nader onderzoek waardig schijnt. Naauwkeurig geeft hij den oorsprong der benaming van dit Rijk op, en doet de verbazende uitgestrektheid van hetzelve op deze wijze kennen:

» Het hedendaagsche Chinesche rijk is bijzonder belangrijk van wege de uitgebreidheid zijns grondgebieds. Het eigenlijke *China*, hetwelk, met zijne achttien rijke en vruchtbare gewesten, ieder van welke in uitgestrektheid en bevolking aan sommige Europesche koningrijken gelijk is, thans eene oppervlakte van 1,298,000 vierkante mijlen beslaat, is zoozeer vergroot, door de aanvoeging van *Chineesch Tartarijë*, eene weinig bevolkte, maar uitgestrekte landstreek, zich uitstrekkende van de zee van *Ochotsk*, ten oosten, tot *Bukaria*, ten westen, en van de *Altay*- en *Nershink*-bergen, ten noorden, tot den grooten muur, ten zuiden."

» Ter versterking van de magt van *China* strekt niet weinig, dat de aangrenzende landen, *Thibet* aan de de ééne en *Corea* en *Loo-choo* aan de ande-

dere zijde, bijkans geheel aan zijnen invloed onderworpen zijn; terwijl de belangrijkheid dezes rijks in de oogen der oostersche volken nog verhoogd wordt, door dat hetzelve *Cochin-China*, *Camboja*, *Burmah* en *Siam* ook onder zijne cijnsbare koningrijken telt. Welk eene overgroote heerschappij ligt er dus voor ons ter beschouwing, zich uitstrekkende over vijf en dertig graden breedte en zeventig lengte, en beslaande eene oppervlakte van iets meer dan 3,000,000 vierkante mijlen."

»Het Chinesche rijk neemt, op onze kaart van de oppervlakte der aarde, eene niet geringe plaats in. Geen wonder dan, dat de Chinezen hun land willen beschouwd hebben als het middelste koningrijk, hetwelk alle binnen de vier zeeën insluit, en dat bij hen de wereld en hun rijk, woorden van eenerlei beteekenis zijn. Het is waar, dat een groot gedeelte van deze landschappen uit onbewoonbare woestijnen bestaat en dat *Chineesch Tartarije* slechts vier bewoners op een vierkante mijl heeft; doch evenwel oefent de regering van dat land haren invloed uit over een bijna grooter gedeelte van de oppervlakte der aarde, en over eene talrijker bevolking, dan die van *Engeland* of van *Rusland*. Hare bevelen worden gehoorzaamd van *Peking* tot *E-le* en van de hoofdstad tot *Canton*, door verscheidene honderden millioenen volks. Door nieuwe aanwinsten van grondgebied heeft zich het Chinesche rijk tot in de nabijheid der Britsche bezittingen uitgestrekt; en, ofschoon oorspronkelijk van

 de

de Engelschen zoo ver afgelegen, schijnt het van over de *Himlaija*-bergen de hand uit te strekken ter uitnoodiging van de westersche volken, om onder hen de blijde boodschap der zaligheid, welke alle schepselen raakt, te verkondigen."

In het tweede Hoofdstuk wordt dit ongemeen magtig volk van ettelijke Honderd millioenen wel ondernemend, maar niet oorlogzuchtig genoemd. Derzelver bedrijvigheid en schranderheid strekt tot een bewijs, dat eene overvloedige bevolking, waardoor de noodwendigheden des levens moeijelijker te verkrijgen zijn, de ligchaams- en geestkrachten opwekt. De kindermoord bepaalt zich in *China* alleen tot het vrouwelijk geslacht. Zij onderhouden dit schandelijk gebruik louter om huishoudelijke redenen, ten einde zich de moeite en kosten te sparen, om een nutteloos en lastig wezen op te voeden, hetwelk waarschijnlijk meer zal kosten dan het ooit kan opbrengen, wanneer het ten huwelijk zal worden verkocht. Ondertusschen schijnt dit akelig lot slechts of naauwelijks ééne van de duizend pas geborene dochters te treffen. Na tamelijk breedvoerig over de zoo zeer verschillende opgaven gehandeld te hebben, verklaart hij, na rijpe overweging, na de geduldigste nasporingen en na uitgebreide navragen onder het volk gedurende meer dan twintig jaren, in de volle overtuiging te verkeeren, dat de Chinesche bevolking is 361,221,900, behalve nog een millioen van de inwoners van *Formosa* en de verschillende stammen van *Chineesch Tar-*

Tartarije, onder den schepter van den Keizer van *China*. De belasting per hoofd zal niet veel meer dan 30 Cents zijn; op de vraag, hoe de Regering met 50 of zelfs 56 millioen ponden sterling eenen uitgebreiden stand van burgerlijke en krijgsambtenaren, behalve eene land- en zeemagt van bijkans een millioen manschappen, onderhouden kan? moet men bedenken, dat de soldij van een' Chineschen krijgsman slechts 20 Cents per dag is, dat de belooning van den hoogsten Ambtenaar bij de Regering geene 8,000 ponden sterling in het jaar te boven gaat, dat er niet meer dan één ambtenaar uit de 10,000 inwoners is, en dat de meesten van deze jaarlijks niet meer dan 50 ponden sterling trekken. Daarenboven is er in *China* geene nationale schuld: zoodat de geheele inkomst tot werkelijk onderhoud des bestuurs dient en er geene rente behoeft betaald te worden voor voormaals gemaakte schulden, door volgende geslachten te voldoen."

Volgens de berekening met de gewone opgave der inboorlingen overeenkomende, is een tot twee per Cent het hoogste, hetwelk van de voortbrengsels door het Bestuur als schatting gevorderd wordt.

Van de treurige opmerking, dat meer dan driehonderd en zestig millioenen menschelijke wezens, ruim een derde dus van het menschelijke geslacht uitmakende, in één land wonende, onder den schepter van een alleenheerschenden Monarch, door dezelfde bedriegelijke wijsbegeerte geleid en met den-

zelfden geest van ongerijmde bijgeloovigheid bezield zijn — gebruik makende, heeft MEDHURST, in het vierde Hoofdstuk zijne bedenkingen als een Christen medegedeeld en doen gevoelen, dat zoo lang *China* niet met het Evangelie wordt bekend gemaakt, de grootste helft van het werk der verspreiding van Gods woord nog als onbegonnen blijft. Hij redeneert hier met kracht, en verklaart, dat de opium *China* tot de uiterste zedeloosheid verleidt, en een der grootste hinderpalen wezenlijk is voor de invoering van het Christendom.

Steeds zijne roeping gedachtig, heeft MEDHURST ook het vijfde Hoofdstuk zoodanig ingerigt, dat hij kortelijk naar de geschiedenis, in eenige bijzonderheden, ook van elders niet onbekend, aanwijst, dat men verpligt is den Chinezen eenen zekeren rang onder de beschaafde volken toe te kennen, en doet opmerken, hoe deze hunne beschaafdheid hoogst bevorderlijk kan zijn, om hen de bekendmaking van het Evangelie te doen aannemen.

Het zesde Hoofdstuk over de Regering en Wetten, doet den staat van beschaving nog nader kennen, behelst vele belangrijke mededeelingen en levert eene, hoe zeer beknopte, echter levendige beschrijving van de stad *Peking*, alles vermengd met zulke aanmerkingen, die van het goede oordeel getuigen des mededeelers, hoezeer ze niet alle daarom even juist zullen bevonden worden.

De berigten nopens de Chinesche Taal- en Letterkunde leest men, in het zevende Hoofdstuk, met ge-

genoegen, als gesteld door iemand, die er mede bekend is.

In de drie voornaamste onderscheidene zoogenaamde Godsdienststelsels, namelijk van CONFUCIUS, LAOTSZE en BUDDHA, wordt, in het achtste Hoofdstuk, een wij naauwkeurig, niet volledig berigt, gegeven, dat overeenstemt, doorgaans althans, in hetgeen ook van elders, b. v. door ZIMMERMANN's *Taschenbuch* (*) bekend is, ook uit de reizen van DE GUIGNES, naar *Peking* enz., en uit die van K. GUTZLAFF, langs de *Kusten van China*. Te regt heeft de Schrijver, na de opgave van deze verwarde stellingen en begrippen, deze aanmerking gemaakt:

» Men vraagt met verwondering: is dit nu eene waardige wijze van Godsvereering, door een groot, beschaafd en geleerd volk, zoo als de Chinezen zijn, aangenomen? — Is het, na al het onderwijs van hunne geroemde wijzen, het gesnap over de eeuwige rede en de menschwordingen van den goddelijken BUDDHA, zoo ver met hen gekomen, dat die wijze, hemelsche mannen bij hunne Godsdienst eene onnoozelheid en ongerijmdheid ten toon spreiden, tot welke kinderen naauwelijks zouden kunnen vervallen. Het is zoo, wij vinden in hunne plegtigheden niets van die onreinheid of wreedheid, wel-

(*) *Taschenbuch der Reisen*, IXter Jahrgang. Het werk van PREMARE, *Notitia linguae sinicae* getiteld, schijnt aan den bekwamen Zendeling niet onbekend gebleven te zijn. *De Red.*

welke de Godsdienst van *Indië* zoozeer ontsiert; maar wij vinden bij hen eene kindcfachtigheid, welke men van een volk, in vele andere opzigten zoo schrander, niet ligtelijk zou hebben verwacht. Zóó waar is het dat de wereld met al hare wijsheid God niet heeft gekend; en dus blijkt de noodzakelijkheid eener Goddelijke openbaring, om den mensch op den weg naar den hemel te geleiden. Het mag den Deïsten in *Europa*, die zoo veel onderrigts aan de Heilige Schriften ontleenen, ofschoon zij zulks niet willen erkennen, gemakkelijk vallen een stelsel te maken van natuurlijke Godgeleerdheid, hetwelk aannemelijk schijnt; maar laten zij zich naar *China* begeven, waar men weinig of volstrekt geen licht van eene Goddelijke openbaring heeft, dan zullen zij zien, hoe de wijsten in zaken van Godsdienst ellendig mistasten, en hoe ver zij zelfs bij kinderen, in het Christendom geboren, te kort schieten."

Uit de oude en latere geschiedenis heeft MEDHURST, in het negende Hoofdstuk, het noodige aangemerkt, en niet verzuimd ook aan te stippen, waarom de Katholijke Zendelingen niet beter geslaagd zijn; alzoo zich eenen geschikten overgang bereidende tot het volgende Hoofdstuk, waarin de hoofdzaak is, de vermelding van hetgeen door het Engelsche Genootschap gedaan is en bijzonder van het door den Heer MORRISON zoo ijverig verrigte werk, weswegens men niet nalaten kan, wijlen dien braven Zendeling te roemen.

Het

Het laatste Hoofdstuk berigt, dat de Schrijver den 21 Julij 1835 in *Canton* kwam, met oogmerk, om naar de kleine Gemeente der Christenen onder de inboorlingen, door Dr. MORRISON vergaderd, onderzoek te doen en eene reis langs de kusten, ter uitdeeling van Christelijke boeken onder de Chinezen, te ondernemen, en deelt zijne opmerkingen mede, over de gesteldheid der zendingen en de Kerk der inboorlingen in *Canton*; eindigende hetzelve met een beklag, over het weinige belang, door de Britsche Kerken in *Canton* gesteld, en eene alleszins gegronde aanwijzing, welke voorzigtigheids-maatregelen er moeten genomen worden, en wat er vereischt wordt in de zendelingen, die hier met vrucht zullen werken.

Binnen kort hopen wij onzen lezer ook van het tweede Deel eenig berigt te geven, waarin van zijne reis verslag wordt gedaan. Het aangestipte zal ondertusschen dienen kunnen, om den Geëerden Overzetter te overtuigen, dat wij in dit door hem vertaalde werk belang stellen, en hetzelve waardig achten gelezen te worden.

»In *Engeland*," zegt hij, »werd het werk met zulk eene graagte ontvangen, dat er reeds drie uitgaven, elk van vijftienhonderd exemplaren, bestaan. Zulk een ruim vertier mogen zich Vertaler en Uitgevers in ons beperkt Vaderland niet beloven; maar evenwel vleijen zij zich, dat het werk vele lezers zal vinden, en ook door de geëerde Bestuurders van 'Bijbel- en Zendelinggenootschappen,

pen, aan welke hetzelve wordt opgedragen, zooveel mogelijk zal worden verspreid. Hunne krachtige ondersteuning aan den waardigen GUTZLAFF, dien ijverigen Zendeling onder de Chinezen, geeft te meerder voedsel aan de hoop, dat zij ook langs dezen weg de belangstelling hunner Christelijke landgenooten in dit rijk met driehonderd en een en zestig millioenen inwoners zullen trachten op te wekken en te vermeerderen."

WAAROM is de Jenever erger dan de Cholera? en: kan hij afgeschaft worden in Nederland? *door* A. R. VAN NOOTHOORN. *Te* Doesborgh, *bij* Kets en Lambrechts, 1839. 50 *blads. In kl.* 8*vo. De prijs is* 45 *Cents.*

Hoe zullen wij over dit boekje oordeelen? De titel is reeds zonderling, althans het eerste gedeelte. Men heeft toch van wijlen den grooten HUFELAND kunnen leeren, dat het misbruik van de sterke dranken een groot voordeel verschaft aan de verschrikkelijke werking der Aziatische braakziekte, zoodat de vrees voor dezelve als een niet te versmaden middel mag worden aangemerkt, om toch matig te leven, en vooral zich te hoeden voor het overvloedig genot van jenever, brandewijn, en alle andere verschillende sterke dranken.

De ondervinding heeft voorwaar niet onduidelijk geleerd, voor allen, die zien willen, dat de cholera

het

het ligchaam verwoest, maar ook, dat het misbruik van sterken drank ziel en ligchaam verderft en den mensch stoot in eene ijsselijke poel van ellende.

Wat de andere vraag aangaat, of namelijk de *Jenever* afgeschaft kan worden in ons Land? Daarover kan men verschillend oordeelen, en deze is eene zaak, welke men voorzeker in geene weinige bladzijden kan afdoen.

De Schrijver heeft hier dan ook aan dit onderwerp zich niet gewaagd, en het eene is zoo min als het andere door hem grondig behandeld.

Heeft hij dan hier niets goeds gezegd? Zeer zeker, maar hij heeft het niet doelmatig, niet redeneerkundig, niet zoo gedaan, als het behoorde te geschieden. Alleen op den zonderlingen titel afgaande, zou men hier geheel wat anders verwacht hebben.

Hij heeft eenige gedachten gemeld, maar ze niet uitgewerkt. Zelf schijnt hij het nog met zich zelven niet eens te zijn. Ja — ofschoon dit zeker geheel strijdig zijn zou met zijn verlangen, kan dit weinig afdoend geschrift — gewis tot verkeerde gevolgtrekkingen vervoeren en alzoo schadelijk werken.

Het stukje had dus liever ongedrukt moeten blijven.

JAAR-

JAARBOEKJE voor de Doopsgezinde Gemeenten in de Nederlanden. 1838 en 1839. *Te* Amsterdam, *bij* M. Schooneveld en Zoon, 1840. *VI en* 151 *bladz. In* 12*mo. De prijs is f* 1,40.

Wordt ons een Jaarboekje voor de Doopsgezinde Gemeenten ter beoordeeling toegezonden? vraagde Recensent zich zelven verwonderd af, toen hij het hier aangekondigde werkje in handen kreeg. Een Jaarboekje van eene Gemeente, die ons nimmer van hare berigten aangaande het Kerkelijke voorziet, en wat meer is, ons zelfs eenmaal zeer euvel duidde, dat wij een berigt, haar betreffende, in ons maandwerk durfden opnemen. Voorzeker eene vergissing. Maar neen! het boekske ligt voor ons, en is ons ter beoordeeling ingezonden, het is eene waarheid!!!!!

Wij zullen ons echter vergenoegen met de uitgave aan te kondigen, want wij zijn, om bovengemelde reden, huiverig het werkje te beoordeelen, en bovendien is het niet zoodanig, dat onze goed- of afkeuring veel tot het debiet zoude toe- of afdoen; immers het is van de *Doopsgezinde* Gemeenten, en, men vergeve het ons, ook meest *alleen* voor *die* belangrijk; aan vreemden zullen er dus juist wel niet vele exemplaren van gedebiteerd worden.

Het komt ons echter voor, en dit is de eenige aanmerking, die wij ons verstouten den Eerw. Ver-

za-

aanmerken te maken, dat het hierin opgenomen Kerknieuws, wanneer men voortgaat om ieder jaar, of, zoo als Zijn Eerw. zegt, welligt om de twee jaar een dusdanig Jaarboekje uit te geven, niet alleen veel nut, maar wel al deszelfs belangrijkheid zal verliezen, ten minste alleen strekken voor eene korte herinnering van hetgeen in de laatste jaren al zoo wat heeft plaats gevonden. Men houde ons deze aanmerking ten goede.

Wij wenschen Verzamelaar en Uitgever ruime medewerking en groot debiet, en stappen van dit Jaarboekje af, hetwelk wij wenschen dat jaarlijks in belangrijkheid moge winnen.

MEN-

MENGELWERK.

AANMERKINGEN MET OPZIGT TOT LAND-PREEKEN;

EENE VOORLEZING IN DEN RING VAN *SCHARWOUDE*,

DOOR

J. C. MOHR,
Predikant te *Warmenhuizen*.

Wij zijn, waardige Medebroeders! wij zijn *alle* Land-predikanten, en onze toehoorders, op eene enkele uitzondering na, zijn al te maal landlieden; en in onze tegenwoordige Ringsvergadering iets willende voorlezen, lustte het mij, u eenige *Aanmerkingen* mede te deelen met *opzigt tot landpreeken*, d. i. zulke preeken als voor den landman de geschiktste zijn. Niet als of ik de Broeders lessen wilde geven, hoe men voor de landlieden prediken moet. Gij allen weet dit zoo goed, en misschien beter dan ik; en den onderwijzer onder Broeders te spelen, zou niemand minder passen dan mij, die niets meer ben dan een ander. Van zulk eene verwaande gezindheid, daarvoor kent gij mij te wel, ben ik geheel vrij. Alleen ons onderling nut is mijne bedoeling, en daartoe wil ik, over het aan-

ge-

gegeven onderwerp als een Broeder onder broeders spreken. Maar treden wij ter zaak:

Eene Landpreek moet geschikt zijn om eenen landman te stichten, of hem van de waarheden der Christelijke Godsdienst op zulk eene wijze te onderrigten, te overtuigen en tot beoefening van dezelve te bewegen, welke tot zijn tijdelijk en eeuwig geluk toereikend is. Men moet de Landlieden leeren kennen, wanneer men hun Predikant zijn wil, en hunnen geheelen toestand, gemoedskrachten, kennis, zeden en levenswijze navorschen. Zij hebben geoefende zinnen, en de rede is bij velen in zoo goeden staat, als bij den Geleerden; want eene boerderij en landhuishouding op eene geschikte wijze te besturen, vordert even zoo veel verstand als eene Dissertatie te schrijven. Zij hebben niet zoo geheel stompe en plompe zinnen, dat zij eene scherpzinnige uitspraak, eene welgekozene gelijkenis, eene verhevene gedachte niet zouden kunnen proeven, en hunne eigene invallen zijn somtijds zoo veel te aardiger en naïver, hoe natuurlijker zij zijn, en hoe minder zij door eenen bedorven smaak vervalscht zijn. Van geleerdheid hebben zij geene kennis, en men kan bij hen noch de zaken, noch de kunstwoorden der wetenschappen veronderstellen. Hunne zeden zijn eenvoudig, meer eerlijk dan fijn; doch niet zonder sporen van het menschelijk bederf, inzonderheid wat de heerschappij der begeerten betreft; die zij minder weten in te toomen, dan die gene, welke door den omgang met de groote

wereld zeer dikwerf onder de verpligting worden gebragt, zich zelven te overwinnen, of ten minste te veinzen. Hunne levenswijze is hard, moeijelijk, met vele ongemakken bezwaard, en zij ondervinden meer dan andere, dat wij ons brood in het zweet onzes aangezigts moeten eten, waarom zij een bijzonder medelijden verdienen. — Hieruit volgt, dat eene goede Landpreek de volgende eigenschappen hebben moet:

Vooreerst, *de meest mogelijke duidelijkheid*, welke bestaat in zulk eene inrigting der voordragt, dat de Landman, bij zijne bekwaamheden en kennis, daardoor een duidelijk, juist en volledig begrip der zaak, van welke men spreekt, verkrijgen kunne. De rede behoort zoo ingerigt te zijn, dat de toehoorders, bij sterk nadenken, dezelve niet alleen verstaan *kunnen*, maar ook bij gewone opmerkzaamheid noodzakelijk verstaan *moeten*: *non solum ut possit intelligi oratio*, *sed etiam ut non possit non intelligi*. Het licht moet niet gezocht worden, maar zich zelven aanbieden, en als het ware opdringen: het moet in de oogen vallen, en men moet de oogen niet kunnen open doen, zonder het te zien. Men moet zich ten eenenmale van alle theologische en filosofische kunstwoorden onthouden, welke voor deze soort van toehoorders zoo goed als Arabiesche zijn; wijl zij het *eene* zoo min als het *andere* verstaan. Men zoude ook kwalijk doen, wanneer men in den waan Bijbelsch te prediken, de tropische en technische spreekmanie-

ren

ren der *Heilige* Schrift met vlijt opzoeken en in eene preek op elkanderen stapelen wilde. Deze waren in hunnen tijd duidelijk, inzonderheid die uit de Joodsche eeremoniedienst genomen of ontleend zijn; maar thans vereischen zij eene verklaring, wanneer zij zullen verstaan worden. Men moet de zaken met zulke kenmerken beschrijven, die den toehoorders bekend zijn, en nooit datgene, hetwelk donker is, op eene even donkere wijze verklaren. Men moet met eigenlijke woorden spreken, wanneer men de menschen één begrip van de zaak geven wil: want figuren behooren tot sieraad, maar niet tot verklaring. De raadselachtige manier van uitdrukking, welke de zaak slechts half of van verre toont, kan eenen Wijsgeer wel aangenaam zijn, maar niet den Landman, dien men het denken gemakkelijker maken moet. Al te lange perioden, die hij niet overzien kan, verwarren en vermoeijen hem, en hij heeft aan het einde het begin vergeten. Tot de duidelijkheid draagt het meeste bij eene geschikte regeling der zaken, of zulk eene verbinding derzelven met elkanderen, dat het bekende voor het onbekende, het gemakkelijke voor het zware gezet worde, en zich de begrippen uit elkanderen op eene natuurlijke wijze ontwikkelen en oplossen.

Ten tweeden wordt tot eene goede Landpreek gevorderd: *eene zekere bondigheid*, die den toehoorder voldoet, en hem wel niet met zaken overlaadt, maar hem toch ook niet ledig laat aan kennis,

nis, en hem de regte maat derzelve toedeelt. De rede moet een mergachtig en gespierd ligchaam zijn, hetwelk een goed aanzien en te gelijk eene zekere sterkte heeft, om de gemoederen aan te grijpen, te overtuigen en te bewegen. De stoffen moeten welgekozen, *ad rem*, interessant, gewigtig en aangenaam zijn, en den hoorder dadelijk bij den eersten opslag innemen. De uitdrukkingen moeten hare goede beteekenissen hebben, en gedachten te weeg brengen, die het gemoed eene wezenlijke bezigheid geven. Want de landman weet insgelijks leeg stroo, kaf en schillen, van koorn en eene dergelijke spijze zeer goed te onderscheiden, en wordt verdrietig, wanneer hij ledig is en niets te denken heeft. Het onnut sieraad der welsprekenheid en de welluidenheid der woorden verstaat en proeft hij in het geheel niet, even zoo min hij zich aan eene dunne pap verzadigen kan; maar hij wil krachtige, voedzame spijzen, dat zijn zaken, hebben, indien men hem bevredigen wil. Wat de bewijzen betreft, zoo moet men zich wachten, hem daarmede niet te bedriegen, en al te zwakke en ontoereikende gronden aan te voeren, welke te kennen geven, dat men of zelve weinig verstand heeft, of bij zijne toehoorders niet veel daarvan veronderstelt. De beste en bruikbaarste soort derzelve wordt uit Gods woord genomen, hetwelk zij voor waar houden, daar men niet ligt eenen Deïst onder hen aantreft. Men moet spreuken of gezegden voor hen uitzoeken, welke geene wijdloopige verklaring behoeven,

en

en datgene op de kortste en duidelijkste wijze zeggen, hetwelk men bewijzen wil. Ondertusschen zijn toch de bewijzen der Godsdienst, uit natuurlijk bekende waarheden, niet geheel ter zijde te stellen, en het is allezins zeer goed, de overeenstemming der rede en openbaring, de noodzakelijkheid van een Hoogst wezen en van Zijne dienst en vereering, de regtvaardigheid Zijner opperheerschappij over de menschen, de inwendige schoonheid en de waarde der deugd, en de afschuwelijkheid en schadelijkheid der ondeugd op eene overtuigende wijze voor te dragen. Men moet de bewijzen niet halen uit de hoogere wereldwijsheid en uit zulke begrippen en leerstellingen, die dezelve eigendommelijk zijn, en niemand zou ons verstaan, wanneer wij het bestaan van God uit het begrip van het volmaaktste wezen wilden afleiden. Men moet grondstellingen uit het gewone leven en uit het gezond menschen-verstand nemen, waar naar een verstandig mensch handelt en oordeelt en die overal toegestemd worden. Met dezelve moet men de stelling, die men bewijzen wil, op zulk eene geschikte manier verbinden, dat de waarheid van dezelve iederen opmerkzamen en verstandigen mensch dadelijk *in de oogen* straalt. De waarheid heeft eene *onwederstaanbare* magt, den bijval der menschen naar *zich te trekken*. Even zoo min als ik het er voor houden kan, dat de muur zwart is, wanneer ik zie, dat hij wit is, even zoo min kan ik ook loochenen, dat er een God is, wanneer ik op toerei-

 ken-

kende gronden inzie, dat Hij is. Alleen komt het er op aan, dat men de gave bezit, de waarheid van den regten kant te toonen, en haar in zulk een licht te plaatsen, dat hare stralen den behoorlijken invloed op de gemoederen hebben. De hoorder moet zich zelven dwaas, ongerijmd en onverstandig voorkomen, indien hij niet gelooven wilde, wat hem voorgedragen wordt. Hij moet overtuigd worden, dat het billijk, heilzaam, roemrijk en aangenaam zij, de vermaningen op te volgen, die hem gegeven worden, en dat hij er schade, schande en verdriet van hebben zou, indien hij zich niet waarschuwen liet. En het is geene geringe kunst, lieden van middelmatige vatbaarheid eene waarheid derwijze duidelijk te maken, dat zij derzelver gewigt gevoelen, en haar niet wederstaan kunnen.

Ten derden. Eene landpreek moet een zeker sieraad hebben, hetwelk echter ook *landelijk* en overeenkomstig den oord zijn moet, waar zij gehouden wordt. Zij moet van alle die wanstaltigheden vrij zijn, welke eene rede bij ieder verstandig mensch, en zoowel bij den landman, als bij den burger en hoveling walgelijk én gehaat maken. Alle *tautologie*, alle ledige en niets beduidende bijwoorden en omschrijvingen, alle taalfouten en onjuiste woordvoegingen moeten zorgvuldig vermeden worden. De uitdrukking moet eenvoudig en natuurlijk, maar niet kruipend en gemeen; ongedwongen, maar niet slordig; gemakkelijk en duidelijk, maar niet ledig en waterig zijn. Eene gelij-

lijkenis, die niet verre gezocht, smakeloos en alledaagsch, maar overeenkomstig de zaak is, zich van zelve aanbiedt, en van het land zelve genomen is, voldoet den hoorder zeker; waarom ook onze Heiland zelve zich zeer dikwijls van dezelve bediend heeft. De bloemen, waarmede men zijne rede bestrooit, moeten ook op den grond en bodem des landmans gewassen en hem dus van nature bekend en aangenaam zijn. Hij is ook voor de edele gewaarwordingen der Godsdienst en voor vrome gemoedsaandoeningen vatbaar, inzonderheid, wanneer hij in zijne jeugd wel onderrigt is, en daarvan eenen vroegtijdigen indruk bekomen heeft, die in zijn leven niet geheel verdwijnt. Hij kan ook hartelijke, deelnemende tranen weenen, van eerbied en hoogachting voor en bewondering van God doordrongen, van vreugde verrukt, van verlangen ontvlamd, van medelijden versmolten, van schrik ontroerd worden. Men moet slechts weten, hem van die zijde te roeren en aan dien kant aan te tasten, waar hij het gevoeligst is. De zachtroerende, smeltende en innemende welsprekenheid rigt meer bij hem uit, dan de voortslepende, bruischende en heldhaftige, wijl hij wel voor sterke en levendige, maar niet voor al te verhevene en groote gewaarwordingen vatbaar is, die hij wel van verre bewondert, maar niet in staat is te vatten. De cieraden moeten doorgaans nuttig zijn. Zij moeten de toehoorders niet alleen vergenoegen, onderhouden, den tijd korten en vermaken, maar zij moeten

hun gewigtige, noodige en heilzame zaken aangenaam en bevallig maken, en als het ware suiker op gezonde en voedzame spijze strooijen, opdat zij ze gaarne tot zich nemen. De gezwollene, hoogdravende en opgeblazene manier van spreken, welke voor de Godsdienst eene ontheiliging is, past geheel niet voor eene verstandige voordragt, het minst echter voor eene preek, die voor den boer of landman bestemd is, voor wien ook de ware hoogheid der rede reeds te hoog is, wanneer zij zich derwijze verheft, dat slechts lieden van de fijnste gewaarwording en verhevene denkwijze dezelve bereiken kunnen.

Mogt iemand vragen: Moet niet eene stadspreek dezelfde eigenschappen hebben, indien zij nuttig worden zal, en waarin is zij dus onderscheiden van eene landpreek? Ik antwoorde: Zij komen beide in zeer vele stukken met elkanderen overeen, en eene goede landpreek kan ook in de stad haar nut hebben; wijl er in de steden lieden van even zulke beperkte zielsvermogens, middelmatig inzigt in de Godsdienst, en gewone gezindheden, als op het land zijn. Doch men kan in steden en op Hoogescholen wat meer theologische geleerdheid, hoogheid en scherpzinnigheid der welsprekenheid aanvoeren dan op het land, omdat daar toch lieden zijn, die zulks verstaan en zich ten nutte maken kunnen. — De verlichting van den Geest Gods, een gezond menschen verstand, en gezuiverde smaak en het opregt oogmerk, de eere Gods en de ware zaligheid

heid zijner hoorders te bevorderen, zullen ieder regtschapen Predikant ingeven, hoe veel hij van menschelijke geleerdheid en welsprekenheid ten voordeele der Godsdienst gebruiken kunne; ten einde zijne hoorders, als levende steenen op te bouwen tot een geestelijk huis, tot een heilig priesterdom, om geestelijke offerhanden op te offeren, die Gode aangenaam zijn door JEZUS CHRISTUS. 1 *Petr*. II: 5.

OVERZIGT OVER DE VERSCHILLENDE WEERSGESTELDHEID IN DE LAATSTE VOORJAREN.

Vele landlieden zullen zich het, voor land en vee zoo hoogst ongunstige, jaar 1829, nog wel zeer goed kunnen herinneren.

De lentedagen van dat jaar waren ook al niet zeer voordeelig, het koude en schrale weder, gedurende de maand April, hield velden en boomen in eenen achterlijken toestand. De Meimaand gaf geen enkelen verkwikkenden regen, maar kenmerkte zich door aanhoudende droogte, veelal van harde winden vergezeld gaande; hierdoor geraakten de weilanden steeds meer en meer ten achteren, zoo dat vele veehouders, van hun tot de hooiteelt bestemde landen, nog eenige stukken aan het vee hebben moeten afstaan. De veelvuldige regens, die vervolgens gedurende de maanden Julij en Augustus zijn gevallen, hebben niet alleen de hooibouw zeer be-

 na-

nadeeld, maar bovendien bij het rundvee, doch wel insonderheid onder de schapen, eene ziekte doen ontstaan, die duizenden dezer nuttige dieren heeft geveld.

Het volgend jaar 1830, heeft wel zeer schoone lentedagen opgeleverd, de Meimaand was in der daad aangenaam. Minder gunstig evenwel, was het weder in Junij en Julij, veelal koud, met aanhoudende zware regens, welke ook ditmaal de hooiteelt benadeelden, en even als in het vorige jaar, bij het schaap, de noodlottige waterzucht, *of het ongans*, op nieuw verwekte; waardoor weder eene aanzienlijke slagting onder het wolvee werd te weeg gebragt.

De lente van 1831, was zeer schoon, en leverde den beminnaren van het buitenleven, zeer genoegelijke dagen op. De landman mogt zich nu, na een tweetal ongunstige jaren, bij voorraad verblijden bij het vooruitzigt, hetwelk hem nu een beter deed belooven.

Nà eenen zachten winter had men in het volgend jaar 1832, nog al tamelijk gunstig voorjaars weder; de lentedagen waren niet onbevallig; de landerijen over het algemeen zeer goed.

Nu echter deed zich weder een ander onheil op: door het steeds vermenigvuldigen der muizen, werden de vooruitzigten voor den landman meer en meer verontrustend: gelukkig evenwel werd, ten gevolge eener spoedig invallenden dooi, op den 2den Februarij 1833, vergezeld van zware sneeuw-

jagt

jagt en regen, dit zoo gevreesd ongedierte, het-welk reeds zoo veel nadeel aan wei- en hooilanden had toegebragt, op eens als *weg gevaagd.* Na een langen nawinter, hadt men in 1833, nog al reden om over de weersgesteldheid, gedurende de lente, te vrede te zijn; de weilanden, die door de muizen nog al zeer waren benadeeld, herstelden zich langzamerhand.

De overgang dezes jaars, tot het volgende 1834, zal velen van wege den hevigen storm zeker nog zeer goed heugen.

Na eenen zachten winter, volgde nu eene koude en schrale lente; immers tot primo Mei was het weder steeds koud en ruw, en dienvolgens zeer ongunstig voor land en vee. De Meidagen waren intusschen alleraangenaamst en voordeelig voor den plantengroei, en welstand van het vee. Over het geheel heeft dit jaar zich door eene aangename weersgesteldheid gekenmerkt.

Het weder was gedurende de lentedagen van 1835, nog al zeer verschillend, veelal onstuimig en regenachtig, met enkele malen sneeuw.

Overigens was dit jaar gemiddeld vrij warm, en bij uitstek droog in de zomermaanden Julij en Augustus. Hoezeer de hooiteelt en zuivelmaking door het weder nog al zeer werd begunstigd; zoo maakte de veeman in deze streken, bij het einde des jaars, voor zich, toch eene slechte rekening.

Schoon de volgende winter niet zeer streng was, zoo bleef het weder tot in April en Mei 1836, toch al-

altijd koud en ruw, met meestal noorden en noordwesten winden; ten gevolge waarvan boomen en planten, door vertraagden groei, zeer laat aan den gang geraakten.

De weersgesteldheid van dit jaar, schoon niet geheel ongunstig, kan echter geenszins als bijzonder aangenaam worden beschouwd, daar dezelve zich meer door schraalheid, koelheid en onregelmatigheid, dan door warmte en bestendigheid heeft onderscheiden. De stormen van 29 *November*, 25 en 26 December, zal ieder zich nog wel zeer goed kunnen herinneren.

Na eene zachten winter, leverden de maanden Maart en April van 1837, niets op dan koud, ruw en onstuimig weder; alleen de laatste week van April, was nog al tamelijk gunstig voor den groei der gewassen. De eerste drie weken van Mei waren, door de aanhoudende harde winden, sneeuw- en hagelbuijen, en gedurige nachtvorsten, voor hooi- en weilanden, voor boomen, moezerij en vee, al zeer ongunstig.

Overigens heeft in den voorzomer de droogte aan vele weilanden nadeel toegebragt; terwijl veelvuldige regens in Julij en Augustus, op het nahooi, en de gezondheid der schapen zeer nadeelig heeft gewerkt.

Er werd dezen zomer weinig meer gemolken; en de hooiteelt viel bovendien ongunstig uit.

Was de veeman reeds een ongunstig jaar doorgeworsteld, hem scheen nog een erger voorbehouden.

Na

Na eenen vrij strengen en langdurigen winter, was het voorjaarsaisoen van 1838, buitengewoon laat aangekomen, ja, het lenteweder was bijna niet meer opgewerkt, wijl de overgang van den winter tot den zomer, schier onmiddellijk plaats vond. Ten gevolge van het afwisselend weder van dooi en vorst in Februarij, zijn de wei- en hooilanden allerverschrikkelijkst benadeeld. Op vele weilanden was het gras geheel dood gevrozen, en hadden deze het aanzien van bouwland. Verscheiden landlieden hebben hun vee moeten verkoopen.

Gedurende de maanden Maart en April, hebben de vele nachtvorsten, sneeuw- en hagelbuijen en harde winden, de door den wintervorst geteisterde velden, nog grootelijks benadeeld. Terwijl nog bovendien het schrale weder en de voortdurende droogte, tijdens de Meimaand er insgelijks zeer ongunstig op werkte.

Uithoofde er over het geheel veel te weinig hooi werd ingezameld, zoo heeft men in deze streken van *Noord-Holland*, in den herfst, veel vee moeten verkoopen.

Het natte weder in Julij en Augustus, heeft weder een groot aantal schapen aan het ongans doen omkomen. Daar de weilanden over het algemeen, geen genoegzaam gras opleverden, om het gewone getal vee te kunnen voeden, en de koeijen bovendien weinig melk gaven, was dit jaar, om deze en meer andere redenen, ondanks de hooge kaasprijzen, voor den veehouder al zeer nadeelig.

Na

Na eenen korten winter, volgde in 1839, eene al te koele lente, het koude en schrale weder hield ook nog een groot gedeelte der Meimaand aan; ook dit maal werd al het voorhanden hooi vervoerd: gelukkig heeft men van elders nog al veel kunnen aanvoeren. Gelijk sedert een paar jaren, geraakten ook nu de boomen weder laat in blad en bloei.

Hoezeer de lente ons nu de weilanden in een meer gunstig gewaad deed voorkomen, zoo mogt echter de landman zich toch ook ditmaal *nog over* geen voordeelig gewas verheugen; ook de hooibouw viel niet zeer gunstig uit: de inzameling van dit belangrijk wintervoeder werd veel bemoeijelijkt door de veelvuldige regens in de maanden Julij en Augustus; welke de natte weersgesteldheid, ook nu, gelijk meermalen, voor het schaap zeer nadeelig deed uitvallen.

Na een fraaijen herfst zijn wij dan nu eindelijk genaderd tot het jaar 1840, welks jaarmerk ons nog doet denken aan dat jaar, waarvan men zoo veel wist te vertellen, te meer nog, wijl ook nu, gelijk toen, de vorst op Drie-Koningendag is begonnen.

Met dat al weten wij, dat, hoezeer de vorst in Januarij nog eenige dagen aanhield, de laatste helft reeds zacht en regenachtig weder heeft opgeleverd. Overigens hebben de maanden Februarij, Maart en April, zich door eene aanhoudende droogte gekenmerkt, waarvan welligt, in de geschiedenis *der* meteorologie, schaars eenig voorbeeld zal zijn aan te wijzen.

Niet

Niet slechts toch was eene zoo langdurige droogte in dit jaargetijde inderdaad iets zeldzaams, maar bovendien was de gesteldheid van het weder, tijdens deze drie maanden, zoo geheel gunstig en voordeelig; voor den mensch niet alleen, maar ook voor land en vee.

En schoon de Meimaand ook enkele koude dagen gaf, zoo was zij toch over het geheel schoon en vruchtbaar.

De landman mogt nu tijdig zijn vee, in goed bezette weiden brengen, en hoezeer nog soms drukkende omstandigheden zijn bedrijf vergezellen, zoo vindt hij toch nu over het algemeen reden tot dankbare tevredenheid.

Beemster, J. BOUMAN.
Junij 1840.

HET HOL TE CASTLETON, IN DERBYSHIRE,

DOOR *MORITZ* BEZOCHT,

(in 1782).

Honderd en zeventig mijlen van *Londen* had ik afgelegd, toen ik den top bereikt had van eenen der hoogste bergen, die voor mij lagen, en nu op eens onder mij een heerlijk dal ontwaarde, hetwelk met rivieren en beekjes doorsneden, en van rondom door bergen omringd was. In dit dal nu lag *Castleton*, een stadje met nederige huisjes, dat van een slot, welks ruïnen hier nog te zien zijn, zijnen naam

naam ontleent, die eigenlijk uit *Castle town* zamen getrokken is.

Een smalle weg, die ter zijde van den berg naar beneden kronkelt, voerde mij in het dal tot in eene straat van *Castleton*, waar ik eene herberg vond, in welke ik terstond mijn middagmaal hield, en onmiddelijk daarop mijnen togt naar het hol voortzette.

Eene kleine beek, die midden door het stadje vloeit, bragt mij aan deszelfs ingang. Hier stond ik eene wijl van verwondering en verbazing opgetogen, over de ontzettende hoogte der steile rots, die ik voor mij aanschouwde, aan beide zijden met groenende struiken omwassen; boven — de afbrokkelende muren van een grijs kasteel, dat eenmaal op deze rots stond, en beneden aan haren voet — eene verschrikkelijke opening, de ingang tot het hol, waarin het menschelijk oog, dat uit het heldere daglicht daarin blikt, te vergeefs iets meer dan helsche duisternis poogt te ontdekken. Terwijl ik zoo vol verwondering dáár stond, bemerkte ik aan den ingang een' man, wild en ruw van uitzigt, die mij met eene holle stem vroeg, of ik de spelonk begeerde te zien? Toen ik hierop bevestigend antwoordde, vroeg hij andermaal, of ik ook over de rivieren wilde gezet worden, en bepaalde tevens eene kleine hoeveelheid gelds, die ik hem daarvoor moest betalen. Deze man had met zijne zwarte, borstelige haren, en vuile, gescheurde kleederen, zulk een wild en met CHARON overeen-

kom

komstig voorkomen, dat de zonderlinge begoocheling, die den mensch bij de beschouwing van dit onderaardsch natuurgewrocht bevangt, reeds hier, bij mij, haren aanvang nam.

Zoodra ik zijnen eisch had ingewilligd, beval hij mij, hem onbedeesd te volgen, en ik trad met hem de spelonk binnen.

Ter linker zijde van den ingang lag een afgehouwene boomstam, waarbij de knaapjes van het oord speelden.

De weg ging eenigzins steil naar beneden; zoodat het daglicht, door de opening naar binnen vallende, zich allengs in schemering verloor. En welk een tooneel bood zich eensklaps, na eenige schreden, aan onze oogen aan! Onder het ontzettend gewelf van het hol ontdekte ik, ter regter zijde, een geheel onderaardsch dorp, welks inwoners (daar het juist Zondag was) voor de deuren hunner woningen vrolijk en vergenoegd met hunne kinderen van den arbeid uitrustten.

Nauwelijks hadden wij deze kleine hutjes eenige schreden achter ons, of ik zag eene menigte ginds en herwaarts verspreide raderen, waarop deze onderaardsche bewoners, in de week touw vervaardigen.

Ik verbeeldde mij, hier het rad van IXION en den onophoudelijken arbeid der *Danaïden* te aanschouwen.

Naarmate wij dieper afdaalden, scheen ook de opening, waardoor het daglicht inviel, kleiner te worden, en de duisternis nam bijkans met elke schrede

 toe,

toe, tot eindelijk nog slechts eenige stralen, als door eene kleine sleuf, binnen drongen, welke de dunne rookwolkjes verwden, die door de schemering, aan het gewelf des hols naar boven kronkelden.

Dit trapsgewijze toenemen der duisternis, doet eene zoete *Melancholie* ontstaan, terwijl men de zachte afhelling des hols afdaalt, als ware zonder smart en droefenis onze levensdraad afgesneden, en wandelde men rustig het land te gemoet, waar geen rampspoed meer is. Eindelijk sloot zich het hooge gewelf der rots, gelijk de hemel zich aan de aarde schijnt aan te sluiten, toen wij aan eene deur kwamen, waar ons eene oude vrouw uit eene der hutten twee toortsen bragt, waarvan elk onzer er eene in de hand nam.

Mijn gids opende nu de deur, welke de zwakke schemering ten eenenmale uitsloot, die er te voren nog te zien geweest was, en ons in het binnenste eens nachtelijken tempels voerde, welks voorhof wij tot nu toe slechts betreden hadden.

Hier was de doorgang zoo eng, dat wij niet dan diep gebukt er door konden komen; spoedig echter konden wij ons uit onze benaauwde houding oprigten, en welke was mijne verbazing, toen ik plotseling de ontzettende lengte, breedte en hoogte van een gewelf, zoover het flaauwe toortslicht toeliet, overzien kon, waarbij de verbazende opening die wij het eerst binnen gekomen waren, in geene de minste aanmerking kwam. Nadat wij hier, een tijd

tijd lang, als onder een' zwarten middernachtelijken hemel op eene effene zandachtige vlakte gewandeld hadden, daalde eindelijk de rots allengskens weêr neder, en wij bevonden ons al ras aan den oever eener tamelijk breede rivier, die het flikkeren van ons toortslicht, te midden der duisternis, geheimzinnig weerkaatste.

Aan den oever vonden wij een ligt bootje, welks bodem met stroo bedekt was, vastgemaakt. Hierin legde ik mij, op verzoek van mijn' leidsman, zoo lang ik was, neder; daar, volgens het zeggen van dezen, de rots boven het midden der rivier, schier de oppervlakte van het water aanraakte. Toen ik mij in hetzelve neergelegd had, waadde hij zelf tot de *heup in het* water, en trok het schuitje met zich voort.

Overal in de rondte heerschte eene stilte, plegtig als die der graven, en hoe verder de boot voortzwalpte, des te lager daalde de rots, even als eene donker-graauwe wolk, neder, tot ze eindelijk bijna langs mijn aangezigt schaafde, en ik moeite had het licht, dat ik in mijne hand hield, om laag te houden. Dit benaauwend standpunt, *op* hetwelk het mij voorkwam als lag ik in eene *beslotene* doodkist, waren wij echter spoedig te boven gekomen; want de rots steeg naar den anderen kant weer omhoog, en mijn geleider zette mij weldra aan de overzij aan wal.

Onze weg werd thans nu eens breed en hoog, dan weder op eens naauw en laag.

Aan weerszijden zagen wij, in 't voorbij varen, eene menigte groote en kleine versteende planten en dieren, bij dewelke wij ons echter niet durfden ophouden, zoo wij niet meer dagen in het hol wilden doorbrengen.

En zoo kwamen wij aan de tweede rivier, die echter niet zoo breed was als de eerste, en waarvan wij den tegenovergestelden oever konden zien; mijn geleider droeg mij op zijne schouders over deselve, vermits er geen schuitje tot overvaren was.

Hierna gingen wij wederom weinige schreden en kwamen weer aan een watertje, dat zich in de lengte voor ons uitstrekte, en ons eindelijk tot geheel aan het einde der grot voerde.

De weg, dien wij ter zijde van dit riviertje betraden, was nat en glibberig, en werd bij wijlen zoo smal, dat men niet zonder moeite den eenen voet voor den anderen kon nederzetten.

Desniettemin wandelde ik met genoegen op dezen onderaardschen oever rond, en vermaakte mij in de wonderbaarlijke gestalte van alle voorwerpen rondom mij, in dit rijk der duisternis en der schaduw: toen op eens de liefelijkste toonen van verre mij in de ooren drongen.

Ik bleef vol verwondering staan en vroeg mijnen gids, wat dit beduidde? hij antwoordde mij: dit zult ge zoo aanstonds zien.

Hoe meer wij echter voortgingen, des te meer verloren zich de harmonische klanken; het geruisch werd zwakker en loste zich in een zacht geplas, als

dat

dat van den nedervallenden regen op. En hoe groot was mijne verwondering, toen ik, na eenige oogenblikken, werkelijk eenen regen boven uit eene rots, als uit eene dikke wolk naar beneden zag storten, welks droppelen, die thans, als even zoo vele parelen, in onze lichten schitterden, juist dat melodisch geruisch in de verte veroorzaakt hadden. Het was namelijk eene stofbeek, die, door de aderen der rots heen geweld, zich naar beneden stortte.

Wij durfden met ons licht er niet te digt bij komen, daar hetzelve ligtelijk door de nedervallende droppelen kon uitgebluscht worden, en wij alsdan den terugweg welligt te vergeefs zouden gezocht hebben. Wij zetten derhalve onzen koers langs den oever van het watertje voort, en zagen dikwerf ter zijde zulke groote kloven in den rotswand, dat zij wederom nieuwe holen gelijk schenen. Bij geene echter van dezelve hielden wij ons op, maar vervolgden onzen weg, tot dat mij mijn geleider voorbereidde, tot eene der prachtigste verschijningen, die ons thans te wachten stond.

En naauwelijks waren wij eenige schreden voortgegaan, of wij traden eenen majestueusen tempel binnen, voorzien met prachtige gewelven, die op de schoonst gevormde pilaren rustten; — een gewrocht, dat zoo zeer zijnen aanbiddelijken Maker verried! — Deze onderaardsche tempel, waaraan geene menschen-hand gelegd was, scheen mij op dat oogenblik toe, in regelmatigheid, pracht en schoonheid de heerlijkste gebouwen te overtreffen.

Vol eerbied en verbazing zag ik hier, in de verborgene diepte der Natuur, de Majesteit des Scheppers doorstralen, die ik in deze plegtige stilte en in deze heilige duisternis aanbad, eer ik de zaal dezes tempels verliet.

Wij naderden thans het doelwit onzer reis. — Ons trouwe riviertje geleidde ons door het overige gedeelte der grot heen, waar de rots zich nog voor het laatst welft, en dan, nederzinkende, zich met den vloed vereenigt, die hier eenen kleinen halven cirkel vormt, en zóó het hol *sluit*, dat geen sterveling een' voet verder zetten kan.

Mijn geleider sprong hier in het water, zwom eenige oogenblikken onder water langs de rots, en kwam er geheel nat weêr uit, om mij te toonen dat het onmogelijk is verder te gaan, zoo deze rots niet misschien eenmaal met buskruid van een gescheurd, en hier een tweede hol ontdekt worde.

Thans, meende ik, zouden wij den naasten weg terug kiezen; maar neen! ik moest nog grooter moeijelijkheden doorstaan, nog schooner natuurtooneelen aanschouwen, dan ik tot nu toe gedaan had.

Mijn gids wendde zich, toen wij terug moesten keeren, linksom, werwaarts ik hem door de opening van eene hooge zijrots volgde.

Hier vroeg hij mij, of ik goed vond, dat wij een aanmerkelijk eind wegs onder eene rots doorkropen, die bijna de aarde aanraakte; en toen ik hierin toestemde, beval hij mij hem te volgen, doch waarschuwde mij tevens mijn licht wel in acht te nemen.

En

En zoo kropen wij op handen en voeten, in het natte zand, door de opening in de rots voort, die op sommige plaatsen naauwelijks ruim genoeg was, om er het ligchaam door te wringen.

Toen wij dezen vermoeijenden doortogt volbragt hadden, zag ik een steilen heuvel, zoo hoog, dat hij zich in de hoogste rots als in eene wolk scheen te verliezen.

Deze heuvel was zoo nat en glibberig, dat ik bij de eerste schrede, die ik tegen denzelven op wilde doen, terstond neêr viel. Mijn gids vatte mij bij de hand, zeggende, dat ik hem maar gerust volgen en mij op hem verlaten moest, daar hij steeds wist vasten voet te zetten.

Wij bestegen nu zulk eene hoogte, en van weerszijden gaapten ons zulke afgrijselijke afgronden aan, dat ik nog duizel, wanneer ik er aan denk.

Toen wij eindelijk den top bereikt hadden, plaatste mijn leidsman mij op een punt, waar ik vasten voet zetten kon, en beval mij daar, stil te blijven staan. Intusschen ging hij zelf, met zijne toorts, den heuvel af, en liet mij daar geheel alleen. Ik verloor hem een tijd lang uit het gezigt, tot ik eindelijk niet hem, maar zijn licht diep in den afgrond terug ontdekte, waaruit het als eene schoone star scheen te glanzen.

Nadat ik mij eene wijl in dezen onbeschrijfelijk schoonen aanblik verlustigd had, kwam hij weêr omhoog, en bragt mij den steilen en voorbeeldeloos gladden heuvel gelukkig af. Toen ik

nu omlaag stond, steeg hij op, en liet zijn licht boven, door eene kleine opening, flikkeren, terwijl ik het mijne met de hand bedekte; en nu was het alsof in eenen donkeren middernacht, *door dikke wolken*, *eene gouden star liefelijk* heen blonk, — een aanblik, die alles wat ik gezien had, in schoonheid overtrof.

Nu was onze reis geheel voleind, en wij keerden, met veel moeite en bezwaar, door onzen engen weg terug.

Wij betraden op nieuw den tempel, dien wij zoo straks verlaten hadden, hoorden op nieuw het plassen des regens, zacht ruischend van nabij, en liefelijk klinkend in de verte, en keerden over de stille rivieren, en door de wijde ruimte des hols, tot het enge poortje terug, waar wij van het daglicht afscheid hadden genomen, en dat wij nu, na lange duisternis, weder begroetten.

Eer nog mijn geleider het poortje opende, zeide hij, dat ik thans een' aanblik zoude hebben, waarbij al de vorige niet te vergelijken waren. Ik bevond dat hij gelijk had; want terwijl hij het poortje eerst half opende, was het mij werkelijk als deed ik een' blik in *Elysium*; in zulk een wonderbaar, verkwikkend schemerlicht deden zich alle voorwerpen voor. De dag scheen allengs aan te breken, en nacht en duisternis weken. In de verte zag men eerst weêr den rook der hutten, en dan de hutten zelve; en toen wij hooger opstegen, zagen wij nog de knapen bij den omgehouwenen boom

spe-

spelonk, tot eindelijk de rozenkleurige purperstrepen des hemels, door de opening des hols, schemerden, en juist, toen wij er uit kwamen, de zon in het westen neêr zonk.

Ik had dus bijna den geheelen namiddag, tot aan den avond, in de spelonk doorgebragt, en toen ik mij nu eens bekeek, zag ik mij, in mijn' ganschen plunje, tamelijk aan mijn' gids gelijk, en mijn schoeisel hing naauwelijks nog aan mijne voeten, zoo zeer was het, van het langdurige gaan in het natte zand en op de harde puntige steenen, geweekt en van een gescheurd.

Ik betaalde voor dit rondleiden, niet meer dan eene halve kroon, (ongeveer 3 gulden) en eene fooi voor mijn' geleider; want het eerste is niet voor hem, maar hij moet het zijnen meester geven, die van de opbrengsten dezes hols zeer deftig leeft, en er dien man op na houdt, om hetzelve aan de menschen te laten zien.

Utrecht, 1840. B.

ANEKDOTE BETREFFENDE *PAGININI*.

De beroemde PAGININI kwam eens in een winkel te *Frankfort*, om een paar handschoenen te koopen. Men bood hem handschoenen *à la Giraffe* aan. Deze bevielen hem niet, en hij verzocht, om eene andere soort, *naar een ander dier* benoemd. »Ziedaar dan," zeide de winkelbediende, »een paar *a lá Paginini*."

HEILWENSCH AAN DE HERVORMDE GEMEENTE VAN *DEN HAM*, BIJ GELEGENHEID VAN DE INWIJDING DER VERNIEUWDE KERK ALDAAR, DOOR MIJ UITGESPROKEN DEN 17den MEI 1840, NA DE INWIJDINGS-REDE VAN MIJNEN VRIEND, H. L. C. E. BAKKER, HERDER EN LEERAAR DIER GEMEENTE.

Heil u, gemeente van *den Ham!*
 Met deze tempelwanden.
Wie hier ook heden tot u kwam;
 Hij doet zijn reukwerk branden,
En dankt met u den Hemelheer,
 Die, wat de tijd deed zwichten,
U dit gebouw ter Zijner eer,
 Voor 't oude in plaats, deed stichten.

Deez' tempel, schoon in vorm en bouw,
 Zij menig jaargetijde
Getuige van des Bouwheer's trouw,
 Aan wien uw hart hem wijdde;
Zij u, en eens uw nageslacht,
 Wanneer ge er u verzamelt,
De plaats, waar u de zegen wacht
 Van Hem, wiens lof ge er stamelt.

Daartoe moog' God u steeds, als nu,
 De beste leeraars geven;
Die vol van ijver, slechts voor u
 En hunnen Zender leven:
Die met een *onverwrikt geloof*
 Aan JEZUS dienst zich wijden,
En steeds voor dwaze zelfmin doof,
 Zich *in uw heil* verblijden!

Daar-

Daartoe zij u Zijn Geest nabij,
  Die moge uw hart verlichten!
En voere in u steeds heerschappij,
  En doe de dwaling zwichten!
Die zij, wanneer gij hier vergaart,
  Bestendig in uw midden,
En voere uw zielzucht hemelwaart
  Bij 't danken en bij 't bidden!

De doop moog' hier de reinste vreugd,
  Den diepsten eerbied wekken
Voor Hem, die ons in 's levens-jeugd
  Reeds tot zich wilde trekken;
Die ons, schoon midden in den dood,
  Door CHRISTUS wil vergeven,
En uit genade ons 't rijk ontsloot
  Van eeuwig, zalig leven!

Dat zij, die hier aan God den Heer
  Hun dierb're telgen wijden,
Zich in hun welvaart meer en meer,
  Vol ondermin verblijden!
En steeds getrouw aan eed en pligt,
  Het kroost aan hen gegeven,
Door voorbeeld en door onderrigt,
  Op 't pad der deugd zien streven!

Dat beiden, maagd en jongeling,
  Die hier Gods naam belijden,
Volijvrig steeds in hunnen kring,
  Aan zijne dienst zich wijden!
En hoe de zonde vleijen mag,
  Haar lokstem wederstreven,
En altijd met het diepst ontzag
  Voor hunnen Schepper leven.

Zij

MORGENLIED. (*)

Lieflijk licht! uit 's hemels zalen
  Is het, dat gij 't aardrijk naakt.
  Schoone dag, gij zijt ontwaakt!...
'k Groet u, scheemrende ochtendstralen!
Nu ge uit purper neêr komt dalen,
  En mijn ziel van wellust blaakt.

Heilig uur van smachtend zwijgen!
  Welk genot schenkt gij aan de aard,
  Als ze uw scheemrend licht ontwaart,
Dat, door 't loof der wilgen twijgen,
't Al herleving doet verkrijgen,
  En verrukking om zich schaart!

Juichend uur! wat pracht, wat luister
  Wijdt zich aan uw lieflijkheid,
  Wen de zon heur stralen spreidt;
En het somber nachtlijk duister
Wijkt voor zulk een pracht en luister,
  Vol verheven majesteit!

Magtig God! hoe zal 'k U danken,
  Bij 't genot, dat Gij mij biedt,
  Als mijn oog uw grootheid ziet! —
'k Juich, al is 't in schaamle klanken,
Daar mijn ziel haar God moet danken: —
  Heer! versmaad dit offer niet!

Haarlem, A. VAN DER ELST, Jr.
1 April 1840.

ON—

(*) Naar muziek van den Heer J. H. SCHMITZ.

Zij 't huwlijk rijk in waar genot,
  Hier kerk'lijk ingezegend,
En toeve 't echtpaar 't zaligst lot,
  Slechts schaars door ramp bejegend;
Bij ieder komst in dit gebouw,
  Dan stelle 't hun voor oogen,
Hoe deugd, vereend met liefde en trouw,
  Hun heilstaat kan verhoogen!

Men zitte hier aan 's Heeren disch
  In stillen ootmoed neder;
En smaak, na schuldbelijdenis,
  De blijde hope weder:
Dat God, die zijnen Zoon ons gaf,
  Ook alles eens zal geven,
En hem, die steeds gelooft, ten staf
  En steun zal zijn door 't leven.

Zoo blijv' deez' tempel, door de magt
  Van Hem, den Heer der Heeren,
Nog eeuwen lang in volle kracht,
  En elk gevaar trotseeren!
God zie met welgevallig oog
  Uw hulde in deze muren,
En doe ze, wat hier zwichten moog,
  Den versten tijd verduren!

H. GALLOIS,
Predikant te *Vriezenveen*.

MOR-

MORGENLIED. (*)

Lieflijk licht! uit 's hemels zalen
  Is het, dat gij 't aardrijk naakt.
  Schoone dag, gij zijt ontwaakt!...
'k Groet u, scheemrende ochtendstralen!
Nu ge uit purper neêr komt dalen,
  En mijn ziel van wellust blaakt.

Heilig uur van smachtend zwijgen!
  Welk genot schenkt gij aan de aard,
  Als ze uw scheemrend licht ontwaart,
Dat, door 't loof der wilgen twijgen,
'tAl herleving doet verkrijgen,
  En verrukking om zich schaart!

Juichend uur! wat pracht, wat luister
  Wijdt zich aan uw lieflijkheid,
  Wen de zon heur stralen spreidt;
En het somber nachtlijk duister
Wijkt voor zulk een pracht en luister,
  Vol verheven majesteit!

Magtig God! hoe zal 'k U danken,
  Bij 't genot, dat Gij mij biedt,
  Als mijn oog uw grootheid ziet! —
'k Juich, al is 't in schaamle klanken,
Daar mijn ziel haar God moet danken: —
  Heer! versmaad dit offer niet!

Haarlem, A. VAN DER ELST, Jr.
1 April 1840.

(*) Naar muziek van den Heer J. H. SCHMETZ.

ONSTERFELIJKHEID.

Is 't nu dat de geest desgenen,
die JEZUS van de dooden heeft
opgewekt, enz.
Rom. VIII: 11.

Wat zal ik zijn, als deze droom van dagen,
Voor altijd eens, mijn' dreeven blik ontzijlt?
Wat zal ik zijn, als God mij af komt vragen,
Wanneer mijn geest niet meer beneden wijlt?
Zal ik vergaan? word ik als asch vertreden,
Gedompeld in het stof, dat mij omhult?
Of wordt mijn wensch, in 't onvergank'lijk Eden,
Naar hemelvrede en zaligheid vervuld?

Blijf ik steeds hier, een eeuwge doodrust slapen,
Wanneer mijn geest vergeefs haaf woning beidt?
Of word ik dáár, weêr in een beeld herschapen?
Of toeft mijn geest soms in vergetelheid?
Verzellen mij mijn tranen en mijn zuchten,
Ook dáár, aan gene zij van 't koele graf?
Of heb ik dan geen onheil meer te duchten,
En wischt men mij de bleeke wangen af?

Ik blik tot U, oneindig hoog Verheven!
Tot U, die aller hart en nieren kent;
Een licht van troost omstraalt mij hier in 't leven,
Dat gij, alwijze God! ons liefdrijk zendt.
Gij wildet mij dien troost hier niet doen derven,
Gij hebt uw' liefde voor uw kindren veil;
Of wilt gij dat de zoon des stofs moet sterven,
Ontneem hem dan den voorsmaak van uw heil;

Dat

Dat geene hoop zijn hart dan meer versterke,
  Als hem de smart het zoetste heeft geroofd;
Geen voorgevoel in zijn gemoed dan werke,
  Den ernst van hem, die 't eeuwig heil gelooft.
Ontneem hem ook zijn trek naar 't zalig leven;
  Wisch uit zijn hart, de liefde tot U, God!
Ook dan, als hij den laatsten snik zal geven,
  Verduister hem ook zijn toekomstig lot.

Maar neen, die heilge dorst, dat zielsverlangen,
  Zal met den dood niet spoorloos onder gaan:
Maar ééns, ja ééns zal onze ziel erlangen,
  Der zaalgen prijs na d' afgeloopen baan.
Te koen zij soms ons handelen en zorgen,
  Te koen doorloope men Gods wijzen wil;
Wij weten niets, voor ons is 't al verborgen,
  En staan voor zijne magt, eerbiedig stil.

Ik zal bestaan! Aan welken band van 't leven,
  Hij ook de wil des Allerhoogsten bindt;
Waar Hij mij roept, zal ik mij ook begeven,
  Hij brengt mij dáár, waar Hij het beste vindt.
Wees kalm mijn ziel! Ach! staak dat rustloos jagen,
  Ge ontvlugt weldra deez' ijdle aardsche baan;
Als ééns de stond mijns stervens heeft geslagen,
  Dan landt gij daar, van waar gij zijt gegaan.

Amsterdam, 1840. E. GRADIS.

SCHOOL-

SCHOOL-NIEUWS.

KAMPEN.

Den 22 Junij 1840. Na voorafgegaan Examen, op Donderdag l. l., had heden, in de vroeger Waalsche Kerk, de Jaarlijksche Promotie en Prijsuitdeeling plaats van de leerlingen der Latijnsche scholen alhier.

Nadat de Rector deze plegtigheid had geopend met eene voorafspraak, waarin *hij zijne hoorders* vooral opmerkzaam maakte op den gewigtigen overgang van het Gymnasium tot de Akademische lessen, werden drie kweekelingen, alle om hunnen ijver, met prijzen voor de Oude Talen bekroond, tot deze lessen bevorderd. De eerste, F. F. L. U. LAST, nam afscheid van de scholen, na gesproken te hebben, *de Horatii Carm. L. III carm. IX*; de tweede, T. H. BONDAM, *de vera bellorum, quae cum Persis Graeci gesserunt, origine;* de derde, T. H. REVIUS, *de collegio augurum apud Romanos.*

In de andere klassen werden bevorderd en met prijzen voor de Oude Talen beloond: van de tweede naar de eerste: A. C. LEENDERTS en E. NEURENDORFF; van de derde naar de eerste: C. G. J. FELS en J. E. BOS, beide op den eersten prijs aanspraak gemaakt hebbende, alsmede J. A. RUIJS; van de derde naar de tweede: W. G. TOP; van de vijfde naar de vierde: J. M. F. ALFERINK, J. H. VAN DER DUSSEN, J. A. KOOIMAN, S. H. DE LA SABLONIÈRE en H. J. RAMBONNET.

Bovendien werden er belooningen uitgereikt, voor de Geschiedenis, de prijs aan T. H. BONDAM, getuigschriften aan F. F. L. U. LAST en J. E. BOS;

voor

voor de Aardrijkskunde, de prijs aan J. E. BOS en getuigschriften aan F. F. L. U. LAST, T. H. BONDAM, J. A. BUIJS, C. G. J. FELS, E. NEURDORFF en J. A. BOEHAN; voor de Mythologie, de prijs aan J. A. BOEHAN, en getuigschriften aan J. H. VAN DER MEER en S. H. DE LA SABLONIÈRE; voor de Wiskunde, de prijs aan W. G. POP, met het lot tegen E. NEURDORFF; getuigschriften, behalve aan den laatstgenoemde, aan F. F. L. U. LAST, T. H. BONDAM, A. C. LEEMBRUGGEN en J. A. BUIJS.

Nadat deze jongelingen op gepaste wijze hunnen dank aan de Edel Achtbare H. H. Curatoren des Gymnasiums hadden geuit, besloot de Rector deze plegtigheid, die velen tot zich had getrokken, en op eene aangename wijze door orgeltoonen was afgewisseld.

HAARLEM.

Den 23 Junij 1840. Heden werd alhier de gewone halfjarige Promotie der Leerlingen van het Gymnasium naar hoogere klassen en orden, en uitdeeling van prijzen aan boven hunne medeleerlingen uitmuntende jongelingen gehouden. Bij deze gelegenheid werden, uit de eerste orde van de eerste klasse, naar het Akademisch onderwijs bevorderd en met prijzen begiftigd twee uitmuntende jongelingen: A. J. DE GRAAFF en H. A. COELEN, na het houden van door hen zelven opgestelde redevoeringen, hebbende de eerstgenoemde gesproken: *de M. Ulpio Crinito Trajano;* de laatstgenoemde: *de Pericle.* Van de tweede orde van de eerste klasse werden bevorderd naar de eerste orde: P. W. MEERBOOM, met een prijs, A. V. TEDING VAN BERKHOUT en W. K. KORNER. Van de vierde orde gingen over naar de derde: T. KLIPPINK, met een prijs, D. J. C. VAN LENNEP, A. C. W. SCHOLTEN VAN ASCHAT en P. A. CHARBON SLUYTERMAN. Van de bovenste orde van

 de

de tweede klasse werden naar de vierde orde va de eerste klasse bevorderd: H. J. GUICHERIT, m een prijs en C. KOKER MEELBOOM. Van de bene denste orde gingen over naar de bovenste: F. T. J. D GOELEN, met een prijs en H. W. A. VOS. Van d bovenste orde van de derde klasse, gingen over naa de benedenste orde van de tweede klasse: S. SY-BRANDI, met een prijs, K. DE WAARD, L. J. EGE-LING, C. W. W. HOL en A. H. GOEELING. Van de benedenste orde, gingen over naar de bovenste L. F. GOTELING, met een prijs, J. C. VAN EEMEELE en J. SANDER. Uit de eerste orde van de vierd klasse, werd J. LOOSJES naar de bovenste orde va de derde klasse met een prijs bevorderd, en naa de benedenste orde van de derde klasse: H. BROO en H. A. JILLISSE. Uit de tweede orde naar d eerste gingen over: H. A. MEELBOOM, met een prijs A. KLIPPINK, W. B. WESTERMAN, A. W. F. VOS e G. C. KONING. Van de derde orde ging over naa de eerste: J. P. DE GRAAFF, met een prijs, e naar de tweede orde: G. H. SNELLETJES. Op he aan de Latijnsche scholen verbonden Instituut va Fraaije Wetenschappen enz., ontving S. J. DE GRAAFF als het Instituut verlatende, een prijs van goed-keuring over zijn gehouden gedrag en vorderin-gen, en in de eerste orde: D. J. C. VAN LENNE een prijs in de Talen; S. SYBRANDI, een prijs in d Mathesis en een vereerend getuigschrift in de We-tenschappen. In de tweede orde ontving C. KOKE MEELBOOM een prijs in de Talen, in de Mathesis e in de Wetenschappen; J. H. GUICHERIT een veree rend getuigchrift in de Mathesis; L. F. GOTELIN een vereerend getuigschrift in de Wetenschappen A. C. W. SCHOLTEN VAN ASCHAT een prijs in de We tenschappen; K. DE WAARD een prijs in de Mathesi en vereerend getuigschrift in de Wetenschappen

E. KLIPPINK een vereerend getuigschrift in de Wetenschappen. In de derde orde ontving B. G. A. VOS een prijs in de Talen en in de Mathesis en een vereerend getuigschrift in de Wetenschappen; F. T. J. A. COELEN een prijs in de Talen en een vereerend getuigschrift in de Mathesis en in de Wetenschappen; J. LOOSJES een prijs in de Mathesis en in de Wetenschappen; J. C. VAN BEMMELEN een vereerend getuigschrift in de Wetenschappen. In de vierde orde ontving C. W. W. MOL een prijs in de Talen en in de Mathesis; A. W. F. VOS een prijs in de Mathesis; H. BROOS een vereerend getuigschrift in de Mathesis en een prijs in de Wetenschappen; H. A. KEELBOOM een prijs in de Mathesis. In de vierde orde ontving A. B. GOZELING een prijs in de Talen en in de Mathesis; J. P. DE GRAAFF een vereerend getuigschrift in de Mathesis; en A. KLIPPINK een vereerend getuigschrift in de Mathesis en een prijs in de Wetenschappen. De met prijzen begiftigden spraken hunne dankbetuiging, of gratiarum actiones, uit in Latijnsche dichtmaat, voor de ontvangen prijzen; van het Instituut werd uit aller naam dankzegging gedaan, door J. C. VAN LENNEP in het Engelsch, en door PH. W. KEELBOOM in het Fransch.

GRONINGEN.

Den 6 Julij. Nadat het gewoon halfjaarlijksch Examen der leerlingen van het Gymnasium alhier gehouden was, had heden de openlijke prijsuitdeeling en bevordering naar hoogere klassen plaats. Na eene korte voorafspraak van den Rector, beklom de verdienstelijke jongeling, R. FEITH, het spreekgestoelte, en sprak zijne declamatio: *de Brasida, prudentiae civilis et militaris exemplo*; d. i.: *over den Spartaanschen veldheer* BRASSIDAS, *als een voorbeeld van staatkundige en krijgskundige* be-

bekwaamheid, met bevalligheid uit. Na met den Latijnschen prijs te zijn begiftigd, werd hij met zijne verdienstelijke medeleerlingen, B. F. BRUGSMA (welke den Griekschen prijs verwierf), W. A. OFFERHAUS en L. J. WICHERS, naar de Akademische lessen bevorderd. Van de tweede orde der eerste klasse, gingen naar de eerste orde over: B. D. H. TELLEGEN, R. T. H. P. L. A. VAN BONEVAL FAURE, J. EINTHOVEN, TH. WOLDRINGH, A. S. HOITSEMA en H. H. OKKEN. Van de tweede klasse, werden naar de tweede orde der eerste klasse bevorderd: C. W. P. A. A. VAN BAERLE, G. W. HORA SICCAMA en J. S. VAN RÖSKEL; op deze klasse verwierven *de beide* eersten den Latijnschen en J. S. VAN RÖSKEL den Griekschen prijs. Van de eerste orde der derde klasse werden bevorderd, naar de tweede klasse: G. BAART DE LA FAILLE (met den Latijnschen en Griekschen prijs), IJ. R. HOEKSEMA VAN SAANEN, J. F. LEWE VAN NYENSTEIN en T. MESDAG. Van de tweede orde der derde klasse, tot de eerste orde dier klasse: H. J. VERSCHUIR (met den Latijnschen en Griekschen prijs), T. S. REIDING FRIMA, H. BELLINGA GORTER, N. E. DINCKGREVE. Van de bovenste orde der vierde klasse, gingen over naar de tweede orde der derde klasse: H. J. A. HECKER (met den Latijnschen en Griekschen prijs) en A. MEES. Van de tweede orde der vierde klasse, naar de eerste orde dier klasse: T. FOLMER (met den Latijnschen en Griekschen prijs). Van de vijfde klasse, naar de tweede orde der vierde klasse: J. R. DINCKGREVE IJ. R. HOEKSEMA E. J. HUBER, J. E. W. VERSCHUIR en E. C. PAHHLIG. Op deze klasse verwierf J. R. DINCKGREVE den Latijnschen en E. C. PAHHLIG den Griekschen prijs. — Met een getuigschrift van vlijt en goed gedrag werden vereerd, op de vijfde klasse: IJ. R. HOEKSEMA en E. J. HUBER.

Voor

Voor de Geschied- en Aardrijkskunde werden met prijzen begiftigd, eerste klasse: B. D. H. TELLEGEN; tweede klasse: C. W. P. A. A. VAN BAERLE en J. R. HOEKSEMA VAN SAANEN; derde klasse: H. R. CARTA; vierde klasse, en tevens voor de nieuwe Aardrijkskunde: J. R. DINCKGREVE. Voor de Fabelkunde, eerste klasse: J. S. VAN RÖNKEL; tweede klasse: IJ. HOEKSEMA VAN SAANEN; derde klasse: F. J. H. SORMANI. Voor de Wiskunde, eerste klasse; L. J. WICHERS; tweede klasse: J. F. LEWE VAN NYENSTEIN en T. MESDAG; derde klasse: J. R. DINCKGREVE. De plegtigheid werd met muzijk begonnen, afgewisseld en besloten.

OLDENZAAL.

Op den 10 Julij l. l. had alhier des voormiddags, in de Gereformeerde Kerk, de gewone jaarlijksche promotie en prijsuitdeeling aan de leerlingen der *Latijnsche school* plaats. Deze plegtigheid werd ditmaal, op verzoek des Rectors, weder bestuurd door den Conrector F. DE VOOGT, die, na eene korte Prolusio, in welke hij den staat der school, gedurende het afgelopene schooljaar, schetste, terstond tot het werk zelve der bevordering overging. In de eerste klasse ontving eenen prijs: H. TEN CATE HOEDEMAKER, uit *Hengelo*. Van de tweede tot de eerste klasse, ontving eenen prijs: H. A. K. KIRCH. Van de derde tot de tweede gingen over; H. J. HELDERMAN en C. L. WEITZEL, van welke de eerste eenen prijs ontving. Van de vierde klasse (hoogste des Conrectors) tot de derde (laagste des Rectors) werden bevorderd: B. J. WILLEMSEN en E. A. BEIJERINK, de eerstgemelde met eenen prijs, terwijl S. J. I. NIEUWENHUIS nog een tijd lang in die zelfde klasse blijft. Van de vijfde tot de vierde ging over: J. POL, uit *Groningen*, met eenen prijs, terwijl J. WISSINK nog eenigen tijd blijft.

Van de zesde tot de vijfde werd bevorderd: A. WUBBELS, met eenen prijs, op welke klasse nog blijven, W. BITTERD, uit *Losser*, J. ALINK, uit *Denekamp*, G. TER HORST en H. LAMMERINK. Voorts ontvingen vereerende getuigschriften: voor de Wiskunde: C. L. WEITZEL; voor de Geschiedenis en Fabelkunde: E. A. REINERINK; en voor de Aardrijkskunde: S. J. J. NIEUWENHUIS.

Al de met prijzen bekroonde jongelingen volvoerden hunne *Gratiarum actiones* aan Heeren Curatoren met eene gepaste vrijmoedigheid; waarna de Conrector met de gewone aanspraken en dankbetuigingen dit schoolfeest sloot; hetwelk *overigens*, onder afwisselend orgelmuzijk, tot genoegen van alle aanwezigen ten einde liep.

LOCHEM.

Den 23 Julij 1840. Na voorafgaand Examen had alhier de Promotie plaats. De veel belovende jongelingen, P. VAN GENDEREN STORT en H. VAN IJSSEL GROOTHUIS, ontvingen *praemia*, voor welke zij met gepaste vrijmoedigheid de Heeren Curatoren bedankten. — De eerste, P. VAN GENDEREN STORT hield eene redevoering: *de amore patriae, praesertim in Neerlandia conspicuo*, en werd tot de Akademische lessen bevorderd. De Rector PERRLKAMP sprak de jongelingen kortelijk aan, en gaf zijne tevredenheid te kennen over de vorderingen, welke zij in het afgeloopene jaar hadden gemaakt. — Met een uitmuntend orgelmuzijk werd deze vergadering besloten.

BOLSWARD.

Den 27 Julij 1840. Nadat, op den 24 dezer, het gewoon halfjarig Examen op de Latijnsche school alhier had plaats gehad, bij welke gelegenheid de leerlingen voldoende blijken hunner vorderingen hadden gegeven, had heden nademiddag de *open*-

li-

lijke bevordering der leerlingen en de uitdeeling der prijzen, in de Kerk der Doopsgezinden, plaats, houdende de Rector eene oratio: *de Romanorum studiis Literariis, eörum vi et efficacia in alias gentes.* Vervolgens werden tot hoogere klassen bevorderd: van de tweede orde der tweede klasse, tot de eerste orde: T. HANEGRAAF; van de eerste orde der vierde klasse, tot de derde klasse: T. KUIPER en L. HALBERSMA, en van de eerste orde der vijfde klasse, naar de vierde klasse: J. JAKLES, aan welke allen prijzen werden uitgereikt, zoowel die welke na, als na het Winter-Examen waren toegekend. Getuigschriften ontvingen: T. KUIPER en L. HALBERTSMA, voor de Fabelkunde, en T. HANEGRAAF en J. JAKLES, voor de Geschiedenis en oude Aardrijkskunde; alle welke jongelingen daarvoor gepastelijk hunnen dank aan Curatoren betuigden.

Voorts eindigde deze plegtigheid, welke door orgelmuzijk werd afgewisseld, met eene toespraak van den Rector aan zijne leerlingen.

ALGEMEENE SYNODE DER HERVORMDE KERK IN HET KONINGRIJK DER *NEDERLANDEN.*

1840.

Uit kracht van het Algemeen Reglement voor het Bestuur der Hervormde Kerk in het Koningrijk der *Nederlanden*, art. 20, en eene daarmede overeenkomstige dispositie van Zijne Excellentie den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk, d. d. 20 Mei l.l., N°. 4, is de Hooge Kerkvergadering op den eersten Julij, in het lokaal voor hare zittingen bestemd, zamen gekomen.

Tot leden der Synodale Vergadering waren, volgens art. 17 van het Algemeen Reglement, door de natemelden Provinciale Kerkesturen benoemd, de navolgende Hoog Eerwaardige Heeren:

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, de Heer BERNARDUS TE GEMPT, Predikant te *Batenburg*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, de Heer ABRAHAM VERWEY, BZN., Predikant te *Leiden*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, de Heer HENRICUS WEYLAND, Predikant te *Amsterdam*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, de Heer CHRISTIAAN DE VISSER, Predikant te *Tholen*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, de Heer JOHANNES EWALDUS KIST, Predikant te *Zeist*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*, de Heer GERHARD VAN DER TUUK, Predikant te *Berlicum*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*, de

de Heer ERNST LODEWIJK SIEGMAN, Predikant te *Delden*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, de Heer MELCHIOR CORSTIUS, Predikant te *Beerta*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, de Heer ABRAHAM LOSGERD, Predikant te *Grave*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*, de Heer GERARDUS BENTHEM REDDINGIUS, Theol. Doct., Predikant te *Assen*.

Uit de Commissie tot de Huishoudelijke zaken der *Waalsche* Kerken, de Heer PIERRE JAQUES MARCUS, Predikant te *Delft*.

Uit de Commissie tot de zaken der Protestantsche Kerken in Nederlands *Oost-* en *West-Indië*, de Heer GERRIT RUITENSCHILD, Th. Doct., Predikant te *'s Gravenhage*.

En als Ouderling uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, de Heer JEAN DE ROUVILLE, Ouderling te *Brielle*.

Deze waren alle tegenwoordig, benevens den Secretaris der Synode, ISAAK JOHANNES DERMOUT, Hofprediker van Z. M. den Koning der *Nederlanden*, en Predikant te *'s Gravenhage*, met deszelfs Secundus, den Heer JACOBUS JOHANNES ROOSEBOOM, Predikant te *'s Gravenhage*, ten einde den Secretaris in de waarneming zijner functiën de noodige hulp te bewijzen, en, in geval van noodzakelijke afwezigheid, zijne plaats, met regt van stemming, te vervullen. Ook was de Quaestor-Generaal, de Heer JAN REINHARD SCHOLTEN, Ouderling te *Amsterdam*, ter Vergadering tegenwoordig.

Tot praeadviserende leden, waren door de godgeleerde Faculteiten der Hoogescholen afgevaardigd:

Door de godgeleerde Faculteit te *Leiden*, de Hoogleeraar JOAN FREDERIK VAN OORT, WIE.

Door de Godgeleerde Faculteit te *Utrecht*, de Hoogleeraar HERMANUS JOHANNES ROYAARDS.

Door de Godgeleerde Faculteit te *Groningen*, de Hoogleeraar LOUIS GERLACH PAREAU.

Volgens kennisgeving van Zijne Excellentie den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk, d. d. 30 Mei N°. 4, bleek het, dat door Zijne Majesteit, bij Hoogstdeszelfs Besluit van den 31 Mei N°. 83, benoemd waren:

Tot President dezer Synodale Vergadering, de Heer Dr. G. BENTHEM REDDINGIUS; tot Vice-President de Heer G. VAN DER TUUK en tot deszelfs Secundus de Heer H. WEYLAND.

De leden gezeten zijnde, verscheen in de Vergadering Zijne Excellentie de Minister van Staat, belast met de Generale Directie der Hervormde Kerk, enz., vergezeld door den Wel. Ed. Gestr. Heer Secretaris en Adviseur.

De President opende de Vergadering met het gebed: waarop Zijne Excellentie de Minister van Staat, met eene daartoe ingerigte aanspraak deze *vijf en twintigste* bijeenkomst van de Algemeene Synode der Hervormde Kerk, in naam van Zijne Majesteit den Koning, voor geopend verklaarde.

Nadat de President de aanspraak des Ministers op gepaste wijze had beantwoord, rigtte Zijn Hoog Eerw. het woord tot de leden dezer Vergadering, om hen tot de gewigtige werkzaamheden, waartoe zij waren zamengekomen, in te leiden.

Den 15 daaraanvolgende zijn de werkzaamheden dezer hooge Kerkvergadering ten einde gebragt en met gebeden en dankzeggingen gesloten.

KERK

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

TERWOLDE, den 12 Junij 1840. Het is voor Kerkvoogden en Notabelen, als vertegenwoordigers dezer Gemeente, eene aangename taak, langs dezen weg openlijk te kunnen berigten, dat wijlen de Heer GERRIT NOORDIJK, laatst gewoond hebbende op het Buitengoed *Zorgvliet* alhier, en aldaar overleden in de maand November des vorigen jaars, nadat zijn Wel Edele, in den jare 1827, ons Kerkgebouw geheel voor eigen rekening met een nieuw, bij uitnemendheid fraai en kostbaar Orgel, met 18 registers en twee handklavieren versierd, en daarenboven ook de kosten van onderhoud en het doen bespelen van hetzelve, gedurende deszelfs leven, geheel ten zijnen laste genomen had, bij uiterste wilsbeschikking, aan de Hervormde Kerk alhier heeft gelegateerd eene kapitale som van *drie Duizend Guldens*, vrij van successieregten uit te keeren, ten einde uit de opkomsten van die te betalen de tractementen van Organist en Orgeltrapper, benevens de kosten van stemming des Orgels. Zijnde dit legaat, nadat tot deszelfs aanvaarding vooraf de vereischte koninklijke autorisatie was aangevraagd en verkregen, bereids door des Overledenen testamentaire Executeuren in dank aan ons uitbetaald en tot een rentgevend kapitaal belegd.

Vre-

Vrede zij de assche van dezen onzen weldoener, wiens nagedachtenis gewis onder ons in dankbaar aandenken zal blijven. Mogt dit zijn edel voorbeeld alom vele navolgers vinden.

ARNHEM, 30 Junij 1840. Ds. HOOIJER, van *Zalt-Bommel*, voor de beroeping herwaarts bedankt hebbende, heeft de Groote Kerkeraad der Hervormde Gemeente alhier, op den 4den Junij, het drietal aangevuld met Ds. OORT, Pred. te *Hoorn*, zoodat het toen alzoo was zamengesteld:

DD. VELDWIJK, te *Maastricht*. SLUITER, te *Voorschoten*, en OORT, te *Hoorn*; waaruit, op den 11 Junij, beroepen is, Ds. H. J. VELDWIJK, te *Maastricht*, die deze beroeping, na eenig beraad, heeft aangenomen.

NIJMEGEN.

BATENBURG, 28 Junij 1840. Onze Leeraar, B. TE GEMPT, vierde heden plegtig gedachtenis zijner vijf en twintig jarige vervulde Evangeliedienst. Belangstellende vrienden en bekenden woonden met de Gemeente deze feestviering bij. Met een diep getroffen hart beklom zijn Eerw. den predikstoel, en sprak, naar aanleiding van *Hand.* XX:24, *over de zedelijke kracht, waarmede de bedienaar van het Evangelie bovenal moet toegerust zijn, om, voor geene moeijelijkheden terugdeinzende, met volhardenden ijver steeds te blijven beantwoorden aan zijne gewigtige roeping.* Gaarne stemden allen met zijn Eerw. in de dankzegging in, welke hij Gode toebragt, terwijl zij zich tevens vereenigden in hartelijke gebeden, dat die zedelijke kracht hem verder mogt ondersteunen, om met volhardenden ijver te blijven beantwoorden aan zijne gewigtige roeping.

ALTFORST EN APPELTERN, 5 Julij 1840. On-

Onze Leeraar, Ds. J. P. KERKHOFF, maakte ons heden bekend; dat hij zich verpligt had gevonden, de beroeping naar *Werkendam* en *de Werken*, 14 dagen geleden op hem uitgebragt, aan te nemen, zoodat deze Gemeente eerlang staat vakant te worden.

Daar de Kerkeraad zich reeds bepaald heeft tot de keuze van enkelen, zoo wordt aan de Heeren Kandidaten tot de H. Dienst, die op hunne aanvragen om eene predikbeurt geen schriftelijk antwoord hebben ontvangen, langs dezen weg gemeld, dat aan hunne aanvragen geen gevolg heeft kunnen gegeven worden.

ELST vakant. Zie Junij 1840.

ZUTPHEN.

HUMMELO, 19 Julij 1840. Deze dag was voor onze Gemeente een feestdag. Aan ons nieuw fraai ingerigt Kerkgebouw was door de Hoog Wel Geb. Vrouwe, Mevrouw VAN HEECKEREN VAN ENGHUIZEN, een Orgel ten geschenke gegeven. Dit Orgel, dat door een bevallig uiterlijk aanzien, onze Kerk versiert, en als speeltuig voldoende is voor dezelve, was in orde gebragt door den Heer A. A. KRUITER, Orgelmaker te *Huissen*, die zich hierdoor aanbevelingwaardig gemaakt heeft; weshalve wij, uit naam van de Hoog Wel Geb. Heer en Vrouw VAN HEECKEREN VAN ENGHUIZEN, zijnen naam met lof vermelden. Heden werd hetzelve plegtig ingewijd. Onze Leeraar, W. H. MOORREES, sprak bij die gelegenheid, naar aanleiding van *Psalm CXLIV*: 9, over de hooge waarde van dit geschenk, waardoor ons Godsdienstig gezang zal worden begeleid door de toonen der muzijk. Onder gedurige afwisseling van de gewijde muzijk, die ons gezang vergezelde, werd ons die waarde voorgehouden, daarin te vinden: dat het overeenkomt met eene

waar-

waardige vereering van God; dat het bestemd is, om een hoofdbestanddeel onzer gemeenschappelijke Godsvereering, het gezang, te verbeteren en te veredelen; dat het daardoor belooft, de gezegende uitwerking van onze openlijke Godsvereering te vermeerderen. Daarna werd de verschuldigde dank gebragt aan de Hoog Wel Geb. Vrouwe, die dit geschenk gaf. Te gelijkertijd was er gelegenheid, om nog dank te zeggen aan andere weldoeners, die door geschenken aan de Kerk, de Gemeente aan zich verpligt hadden. Het genoegen van dezen dag werd verhoogd door den Heer VAN DER DUSSEN, Organist van de Groote Kerk te *Arnhem*, *die*, niet alleen des voormiddags, onder onze Godsdienstige gezangen, maar ook des namiddags, in een daartoe afgezonderd uur, afgewisseld door onzen Organist, B. MAANDAG, ons de welluidende toonen van ons Orgel deed hooren.

RUURLO, den 2 Augustus. Ontvingen wij, den 12den der vorige maand, het berigt, dat onze Leeraar, Ds. A. VAN MAURIK, eene beroeping ontvangen had naar de Gemeente van *Alkmaar;* heden maakte zijn Eerw. ons bekend, dat hij, na ernstig beraad, zich verpligt had gevonden, deze beroeping, onder inwachting der vereischte approbatiën, aan te nemen; zoodat deze Gemeente eerlang staat vakant te worden.

De Kerkeraad dezer Gemeente maakt van deze gelegenheid tevens gebruik, om aan H. H. Kandidaten, die zich om eene predikbeurt hebben aangemeld, te berigten, dat aan hun Eerw. verzoek niet kan worden voldaan, aangezien dezelve vastelijk besloten heeft, om, ter vervulling der aanstaande vakature, *eenen Predikant* te beroepen.

WINTERSWIJK vakant. Zie Nov. 1839.

AALTEN. Zie Mei 1840.

BOM-

BOMMEL.

AALST, 2 Aug. 1840. Heden werd onze beroepen Leeraar, Ds. C. D. LOUIS BÄHLER, in zijne Evangeliedienst alhier bevestigd, door den Consulent dezer Gemeente, Ds. J. L. J. HALLO, Pred. te *Neder-Hemert*, met *Col.* III: 23, 24. De Bevestigde aanvaardde zijne dienst onder ons, met *Hand.* XVI: 9*b*.

DEIL EN ENSPIJK, den 9 Aug. 1840. Onze beroepen Leeraar, R. C. H. RÖMER, Theol. Doct. en Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, werd heden onder ons bevestigd, bij afstand van den Consulent dezer Gemeente, Ds. W. LAMMERÉE, Pred. te *Geldermalsen*, door deszelfs Behuwd-Vader, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer W. L. VAN OOSTERZEE, A. L. M. Phil. Doct. en Pred. te *Goes*, met eene Leerrede over *Joh.* IV: 35*b*—38. *Ziet ik zegge u, heft uwe oogen op en aanschouwt de landen; want zij zijn al reeds wit om te oogsten*, enz. De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en Consulent, door twee onzer vorige Leeraren, Ds. J. C. RIEHM, Theol. Doct. en Pred. te *Amsterdam*, en Ds. L. VAN HAAFTEN, Pred. te *Goes*, benevens de HH. H. J. BETTING, H. HULSTIJN, D. J. H. VAN TUSSENBROEK, G. RIBBIUS, W. VAN DER VEER, M. P. VAN DORSBURGH, J. POST, C. SWALUE en R. VAN STIJL, Predd. te *Beest*, *Varik*, *Rumpt*, *Tuil*, *Zoelmond*, *Tricht*, *Asch*, *Zandvoort* en *Zelhem*. De Bevestigde aanvaardde des namiddags zijn dienstwerk onder ons, predikende over *Col.* III: 16*a*. *Het woord van Christus wone rijkelijk in u in alle wijsheid.*

HARDERWIJK.

HARDERWIJK, 19 Julij 1840. Op heden werd Ds. W. G. VAN DEN BROEK, van *Zwartsluis* tot

tot ons overgekomen, in de Heilige Dienst alhier bevestigd, door zijnen Ambtgenoot, Ds. C. WITTEVEEN, met 1 *Pet.* I:24, 25. De Bevestigde heeft zijne intrede gedaan, daartoe tot tekst nemende, 2 *Cor.* IV:7. *Maar wij hebben dezen schat in aarden vaten*, enz.

OOSTERWOLDE, den 26 Julij. Heden nam onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer C. D. LOUIS BÄHLER, beroepen zijnde naar de Gemeente van *Aalst*; — nadat zijn Wel Eerw. te voren van zijne betrekking op de Klassis van *Harderwijk* en de Gemeente van *Oosterwolde*, behoorlijk was ontslagen; — afscheid van deze Gemeente, met 2 *Thess.* III:16*a*. *De Heere nu des vredes zelve geve u vrede alle tijd, in allerlei wijze.*

ELSPEET staat vakant te worden. Zie Julij 1840.

ZUID-HOLLAND.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland* is tot de predikdienst toegelaten, de Heer PIETER ABRAHAM BORGER, Theol. Doct.

's GRAVENHAGE.

DELFT, 19 Julij 1840. Onze jongste Leeraar, Ds. G. HOLKENKAMP, maakte ons voor veertien dagen bekend, dat hij eene beroeping naar de Gemeente van *Middelburg* ontvangen had. Heden mogten wij van hem vernemen, dat hij, na ernstig beraad, vrijheid gevonden had om voor die beroeping te bedanken, terwijl hij zijn dienstwerk onder ons voortzettede, met eene Leerrede over *Gal.* V:6*b*.

's GRAVENHAGE. Aan Ds. MIDDELKOOP, bevestigd Predikant te *Monster*, is Akte van Lidmaatschap der Klassis van *'s Gravenhage* afgegeven.

ROT-

ROTTERDAM.

ROZENBURG, den 22sten Dec. 1839. Onze Leeraar, P. MORILJON LOIJSEN, wijdde heden ons vernieuwd en verfraaid Heiligdom in, met *Ps. XCIII: 5b. De heiligheid is uwen huize sierlijk, Heer! tot lange dagen;* hieruit aanleiding ontleenende, *om ons bij de herinnering onzer voorregten in den vernieuwden tempel te wijzen op den grooten pligt, om door ons Christelijk gedrag den uiterlijke sieraad door innerlijke heiligheid te verhoogen.* Dankbare hulde werd gedaan aan Z. M. onzen geliefden Koning, aan de Heeren Gedeputeerde Staten, en aan het Hoog Eerw. Synode der Hervormde Kerk, wegens de belangrijke bijdragen, waardoor wij in staat gesteld werden zoo tot de verbetering van ons Kerkgebouw, als tot eenige noodige verbetering aan de Pastorie.

De Heer zegene de dienst onzes Leeraars in dit ons verbeterd en vernieuwd Kerkgebouw, en wone met zijne genade en Geest in onzen tempel, en zoo zij zijn oog nacht en dag open over dit huis!

OVERSCHIE, 29 April. Bij uitersten wil van wijlen den Hoog Welgeb. Heer JOHANNES ELIZA CATTELLAVERT, is, aan het Hervormd Diaconie-fonds van onze Gemeente, gelegateerd de somma van 5000 Guldens, tot de aanvaarding van welk legaat reeds autorisatie van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning gevraagd is. Mogt deze Gemeente meermalen de bewijzen ontvangen van den waren Godsdienstzin en de liefderijke mededeelzaamheid van den nu, zoo wij vertrouwen, in den Heer ontslapene, deze zijne uiterste wilsbeschikking was daarvan wederom een nieuw blijk. Wij gevoelden ons verpligt, door dit berigt, eene dankbare melding te maken van dit liefdewerk, om zoo welverdiende hul-

hulde toe te brengen aan de nagedachtenis van dezen Afgestorvene, wiens naam bij ons in zegenend aandenken blijven zal.

CHARLOIS, den 25 Junij. De Wel Eerw. Heer C. BURT ANDRIESSEN, Pred. in deze Gemeente, door Zijne Majesteit den Koning Emeritus verklaard zijnde, *salvo honore et stipendio*, is door den Wel Eerw. Heer D. J. VAN BRANDENBURGH, daartoe door het Klassikaal Bestuur van *Rotterdam* gecommitteerd, van zijne betrekking tot deze Gemeente, de Kerkeraad en de Klassis van *Rotterdam* ontslagen. Zijn Wel Eerw. wenschte, indien zijne krachten mogten toenemen, eene *Afscheids-rede* te houden. — De Kerkeraad is van voornemen een Predikant te beroepen, Dus is

CHARLOIS vakant.

LEIDEN.

OUDE EN NIEUWE WETERING. Zie Julij 1840.

DORDRECHT.

GIESSEN NIEUWKERK, 21 Julij 1840. Had onze geliefde Herder en Leeraar ons, den 5den j. l. kennis gegeven van zijne beroeping naar *Waddingsveen* en *Bloemendaal;* heden vernamen wij, dat zijn Eerw. zich verpligt gerekend had, dezelve aan te nemen, onder inwachting der noodige goedkeuringen.

RIJSOORD, 2 Aug. Heden maakte onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer D. DAGEVOS, der Gemeente bekend, den dood van den Wel Eerw. Heer PETRUS FAASSEN DE HEER, die, van het jaar 1787 tot 1794, het Evangelie der zaligheid onder ons verkondigd heeft. Bij die gelegenheid werden ook degenen, die den Overledene gekend en gehoord hadden, opgewekt, om deszelfs gegeven lessen en vermaningen, zoo veel mogelijk, zich te herinneren en betrach-

trachten, en werd de Gemeente aangespoord, om zich voor den dood te bereiden.

St. ANTHONIEPOLDER vakant. Zie Dec. 1839.

DORDRECHT vakant. Zie April 1840.

RIJNSHEERENLAND van MOERKERKE. Zie Julij 1840.

GOUDA.

KEDICHEM vakant. Zie Junij 1840.

MEERKERK staat vakant te worden. Zie Junij 1840.

WADDINGSVEEN. Zie Julij 1840.

BRIELLE.

PIERSHIL, 1 Aug. Onze Leeraar, Ds. E. A. BRUSSER, heeft de beroeping naar *Oude* en *Nieuwe Wetering*, onder inwachting der vereischte goedkeuringen, aangenomen.

OUDENHOORN, 2 Aug. Heden maakte ons onze Leeraar, Ds. C. A. KAN, bekend, dat hij zich verpligt had gevonden, om de beroeping naar *Oost-* en *West-Souburg* aan te nemen en predikte bij die gelegenheid over *Joh.* IV:34.

De Kerkeraad berigt langs dezen weg aan H. H. Kandidaten, die zich om eene predikbeurt hebben aangemeld, dat slechts een klein getal tot het doen hooren hunner predikgaven zal worden uitgenoodigd. Men verzoekt uit dien hoofde van alle verdere aanvragen verschoond te blijven, en tevens, dat zij, die geen antwoord op hun schrijven ontvangen, zulks gelieven aan te merken als een bewijs, dat het niet mogelijk was aan hunne aanvraag te voldoen.

ZWARTEWAAL, 9 Aug. Onze Leeraar, dezen morgen predikende over *Joh.* XI:11*b*: *Onze vriend slaapt;* maakte ons bekend het overlijden van Ds. E. EVERAARS, die ruim 25 jaren met alle trouw en

over aan onze hoogere belangen arbeidde en sints 1824 eene eervolle rust genoot. Dit berigt werd met levendige aandoening ontvangen, en onze Leeraar nam deze gelegenheid waar, om ons op te wekken, de gedachtenis van dien braven man in eere te houden, en zijne vaderlijke lessen, vermaningen en vertroostingen bij voortduring op te volgen.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM, den 31 Julij 1840. Heden overleed alhier, aan een verval van krachten, in den ouderdom van 84 jaren en 7 maanden, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer FERDINAND EVERAARS, laatst Pred. te *Zwartewaal.* Hij genoot, sedert het jaar 1824, eene eervolle rust. Zijne laatste jaren bragt hij in deze stad genoegelijk door, ten huize van zijne eenige Dochter, gehuwd met den Apotheker TERMAAT. Hij genoot steeds eene goede gezondheid, en kende geene gebreken van den ouderdom, alleen eene toegenomene doofheid belette hem, tot zijn leedwezen, in den laatsten tijd, gelijk hij vroeger gewoon was, aan de openbare Godsdienstoefening deel te nemen. Hij was in zijne rust altijd werkzaam. Zijne zucht naar kennis en zijn lust tot onderzoek en oefening bleven hem bij tot in zijne laatste levensdagen. Hoe meer hij intusschen hieraan zocht te voldoen, des te meer ondervond en erkende hij het gebrekkige en onvolledige van onze tegenwoordige kennis, en verlangde hij naar de volmaaktere, die hij in het hoogere leven verwachtte. Daarop was steeds zijne hope gevestigd; en in die hope ontsliep hij, van zij-

zijn kinderen bemind, en hoog geacht van allen, die hem van nabij hadden leeren kennen.

MUIDEN vakant. Zie Nov. 1839.

AMSTERDAM (Eng. Herv. Gem.) vakant. Zie Febr. 1840.

AMSTERDAM vakant. Zie Mei 1840.

HAARLEM.

BLOEMENDAAL, den 26 Julij. Heden werden wij op eene aangename wijze verrast, naardien wij, onder de ingezamelde liefdegiften voor de Armen onzer Gemeente, een Bankbillet groot *f* 1000 vonden. De kiesche wijze, waarop deze ruime gift gegeven werd, verbiedt ons te onderzoeken, van waar zij kwam; echter achten wij ons verpligt, deze liefdedaad dankbaar te vermelden en er eene openbare vermelding in dit Tijdschrift van te doen, opdat ook andere vermogenden mogen worden uitgelokt, om dit Christelijk voorbeeld na te volgen.

WORMER. Zie Junij 1840.

HEEMSTEDE. Zie Julij 1840.

HAARLEM. Zie Julij 1840.

ALKMAAR.

DEN HELDER. Voor het *Nieuwediep of Willemsoord*. Uit eene nominatie door den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., den Koning aangeboden, en waarop geplaatst waren de Heeren: L. V. LEDEBOER, Pred. te *Kolkorn*. C. N. DE GRAAF, Theol. Doct. en Pred. in *'t Woud*, en J. H. CARPENTIER ALTING, Pred. te *Purmerland*.

Is de Heer L. V. LEDEBOER, Pred. te *Kolkorn*, benoemd als Pred. aan *den Helder*, en zal naar Kerkenorde aldaar worden beroepen.

ALKMAAR. Ds. A. VAN MAURIK, Pred. te *Ruurlo*, heeft de beroeping naar deze Gemeente, onder inwachting der noodige approbatiën, aangenomen.

ALKMAAR, 16 Julij 1840. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het Emeritaat van *Ds.* F. L. DER KINDEREN, is heden het volgende twaalftal uitgebragt, alphabetisch gesteld:

Ds. DUMANS, te *Edam*. HAM, Kandidaat tot de Heilige Dienst. HASEBROEK, te *Heilo*. HUPKENS, te *Hoogkarspel*. KONING, te *Limmen*. VAN LOON, te *Korendijk*. VAN MARKEN, te *Woudenberg*. PRINS, Th. Dr. te *Eemnes Binnendijk*. SCHREUDER, te *Calantsoog*. TENCKINCK, te *Bergen*. WOUTERS, te *Vlieland*. DEWIJS, te *Jisp*.

Den 23 Julij is, uit het bovengemeld twaalftal, dit zestal geformeerd, almede alphabetisch *gesteld*:

Ds. DUMANS, HASEBROEK, VAN MARKEN, PRINS, SCHREUDER en TENCKINCK.

Drietal:

Ds. DUMANS, VAN MARKEN en PRINS.

En daaruit is den 6den Aug. beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. J. PRINS, Theol. Doct. en Pred. te *Eemnes Binnendijk*.

DEN HELDER, 6 Aug. 1840. Heeft het Z. M. onzen geëerbiedigden Koning behaagd, bij Besluit van 1 Maart, N°. 99, te bepalen, dat de Hervormde Gemeente van *den Helder* (*Willemsoord* of het *Nieuwediep* daaronder begrepen) voortaan door twee Predikanten zal worden bediend, geadsisteerd door den Predikant C. DE COCK, van *Huisduinen*. Heden ontvingen wij kennisgeving van Hoogstdeszelfs nader Besluit van 27 Julij l. l., N°. 86, waarbij, overeenkomstig de voordragt van den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., tot tweeden Predikant alhier benoemd wordt, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer L. V. LEDEBOER, Pred. te *Kolhorn*, die naar Kerkorde zal beroepen worden.

HOORN.

HOORN.

GROOTEBROEK. Zie Jan. 1840.

EDAM.

MARKEN, 19 Julij. Nadat onze, naar *Meersen* beroepene Leeraar, Ds. J. O. HARGER, op den 16den dezer, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Edam*, Ds. J. H. DUMANS, Pred. te *Edam*, in tegenwoordigheid van den Consulent, van zijne betrekking op Klassis en Gemeente, behoorlijk was ontslagen, nam Zijn Eerw. heden van ons afscheid, met eene Leerrede over 1 *Cor.* II: 1—5.

NIEUWENDAM. Zie Mei 1840.

HOLIJSLOOT staat vakant te worden. Zie April 1840.

ZEELAND.

MIDDELBURG.

VLISSINGEN, 5 Julij 1840. Onze, van *Werkendam en de Werken*, beroepen Leeraar, Ds. J. H. BÖSKEN, werd heden in de bediening onder ons bevestigd. Deszelfs jongste Ambtgenoot, Ds. W. TERBOOIJ APÉL, heeft de bevestiging verrigt, naar aanleiding van *Joh.* XIII: 20, en de Bevestigde had voor zijne Intree-rede ten tekst gekozen, 1 Cor. XV: 10*b*.

MIDDELBURG, den 31 Julij 1840. Ds. HOLLENKAMP, Pred. te *Delft*, voor de beroeping herwaarts bedankt hebbende, heeft de Breede Kerkeraad heden op nieuw geformeerd het volgend twaalftal van Predikanten:

J. E. DE VOOGT, te *Nijmegen*. A. M. SNOUCK HURGRONJE, Theol. Dr. te *Vere*. J. VAN LEEUWEN, te

te *Vrouwenpolder*. J. R. WERRINCK, te *Vlaardingen*. J. A. ANSPACH, Theol. Dr., te *Deventer*. J. T. W. KONINGSFELDT, te *Melis en Marienkerke*. W. TERHOOIJ APÈL, te *Vlissingen*. A. VAN, te *Engelen*. H. J. HOFSTEDE, te *Gorinchem*. A. F. KUIPER, te *Maassluis*. H. H. C. KOOLHAAS, te *Doetichem*, en H. P. DE KANTER, te *Brielle*.

KLEVERSKERKE, den 2 Aug. 1840. Onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. VAN STRIEN, CZ., Kandidaat tot de H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, werd heden onder ons bevestigd, door den Wel Eerw. Heer J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, aan wien de Consulent, R. HOOGEZAND, Pred. te *Arnemuiden*, na vriendelijk verzoek, de Bevestigings-Leerrede heeft afgestaan, die bij deze gelegenheid sprak, naar aanleiding van *Hand*. XX: 28. *Zoo hebt dan acht op u zelven en op de geheele kudde, over welke u de Heilige Geest tot opzienders gesteld heeft, om de gemeente Gods te weiden, welke Hij verkregen heeft door Zijn bloed*. De handoplegging geschiedde, nevens den Bevestiger en Consulent, beiden voornoemd, door de Wel Eerw. Heeren: C. SCHIETEKATTE, Emer. Pred. te *Schoondijke*. L. JUTTING, Pred. te *Nieuwland en St. Joostland*. J. J. VAN DEINSE, Pred. te *Middelburg*. J. KALDENBACH, Pred. te *Veere*. A. DE RONDE BRESSER, Pred. te *Oudelande*, J. J. SNOUCK HURGRONJE, Jr., Th. Dr., Pred. te *Gapinge*. Des namiddags begon de Bevestigde zijne Evangelieverkondiging in ons midden, met eene Leerrede over 1 *Cor*. I: 23a. *Wij prediken Christus den gekruisten*.

OOST- EN WEST-SOUBURG, 1 Aug. 1840. Heden ontvingen wij het berigt, dat de Wel Eerw. zeer Gel. Heer C. A. KAM, Pred. te *Oudenhoorn*, bij *Brielle*, onze op hem uitgebragte beroeping,

on-

onder inwachting der kerkelijke en koninklijke approbatiën, heeft aangenomen.

GAPINGE, den 9 Aug. Gaf onze Leeraar, Ds. J. J. SNOUCK HURGRONJE, Jr., Theol. Dr., ons den 19 Julij j. l., kennis, dat hij eene beroeping had ontvangen naar de Gemeente van *Kolijnsplaat*, heden berigtte hij ons, dat hij zich verpligt had gevonden, die beroeping, onder inwachting der vereischte approbatiën, aan te nemen.

H. H. Kandidaten worden door den Kerkeraad berigt, dat er zich reeds een genoegzaam aantal, ter verkrijging eener predikbeurt, heeft aangemeld, terwijl die Heeren, welke op hun schrijven geen antwoord onvangen, dit als een bewijs gelieven aan te merken, dat aan hun verzoek niet is kunnen worden voldaan.

ZIERIKZEE.

St. MAARTENSDIJK vakant. Zie Junij 1840.

GOES.

KOLIJNSPLAAT, den 17 Aug. Ter vervulling van de hier ontstane vacature, werd op heden, door onze Kerkelijke Vergadering, een zestal van Predikanten gemaakt, en daarop geplaatst:

DD. J. J. SNOUCK HURGRONJE, Th. Dr., M. WAS, G. J. GISBERG, P. H. VAN HULSTEIN, D. BRESSER en C. W. SCHULLER, Predd. te *Gapinge*, *IJzendijke*, *Kortenhoef*, *Bekerke*, *Nieuwpoort* en *Kruisland*. De drie eersten op het drietal geplaatst zijnde, is daaruit beroepen, Ds. J. J. SNOUCK HURGRONJE, Th. Dr. Pred. te *Gapinge*.

IJZENDIJKE.

SAS VAN GEND. Zie Junij 1840.

UTRECHT.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, is den 5 Aug. tot de predikdienst toegelaten: de Heer ALBERTUS MINDERTS BOKMA DE BOER.

AMERSFOORT.

AMERSFOORT, 17 Julij 1840. Ter vervulling van de bestaande vakature, is, door den Breeden Kerkeraad, op heden wederom geformeerd (*) het navolgend twaalftal van Predikanten:

C. L. P. METELERKAMP, Th. Dr., te *Zoest*. P. A. BONIJN, te *Weesp*. J. R. WERNINCK, te *Vlaardingen*. J. F. KUIJPER, te *Maassluis*. J. C. VAN MARKEN, te *Woudenberg*. R. VERLOREN, *Th. Dr.*, te *Dalfsen*. J. H. DUMANS, te *Edam*. I. GERRITSE, te *Zoelen*. J. SIBLESZ, te *Vaassen*. J. P. H. REIJERS, te *Valkenswaard*. J. PLEIJTE, te *Nieuwenhoorn*. J. P. VAN HARENCARSPEL, te *Wageningen*.

Waaruit door denzelven, op den 24 Julij l.l., op het zestal zijn gebragt:

J. P. VAN HARENCARSPEL, J. F. KUIJPER, P. A. BONIJN, J. H. DUMANS, J. R. WERNINCK, J. SIBLESZ.

AMERSFOORT, 19 Julij 1840. Heden avond nam de Wel Eerw. Heer G. J. BRANDT WIJSMULLER, als beroepen Predikant aan *den Moerdijk*, van onze Gemeente afscheid, met eene Leerrede over *Rom.* XVI: 24. Bijna vijf jaren had zijn Eerw. als Hulpprediker onder haar, met ijver en trouw gearbeid, en zich regtmatige hoogachting bij haar verworven. Blijvend zij de vrucht van zijne bediening onder ons, die hem met onze beste wenschen vergezellen, bij het aanvaarden van den nieuwen werkkring, in welken de Heer der Ge–

(*) Dewijl de voorgenomen beroeping uit het vorig drietal geen voortgang kan hebben.

Red.

Gemeente hem heeft willen plaatsen. Hij vinde dáár in de liefde zijner Gemeente, vooral in eenen overvloedigen zegen op zijne Evangelieprediking, de aanmoediging tot, en de belooning van de ijverige en gemoedelijke vervulling zijner bediening. Zijn opvolger onder ons, de Wel Eerw. Heer D. C. MOLKINS, Kand. bij het Prov. Kerkbestuur van *Noord-Braband*, heeft op den volgenden Zondag, 26 Julij, l. l., zijne betrekking aanvaard, met eene Leerrede over *Hand.* XVI : 30*b*.

EEMNES BINNENDIJK, 9 Aug. 1840. Heden werd ons, door onzen Leeraar J. J. PRINS, Th. Dr., kennis gegeven van de beroeping door den Kerkeraad te *Alkmaar*, op Zijn Wel Eerw. uitgebragt, en door hem voor eenen onbepaalden tijd in ernstige overweging genomen.

V R I E S L A N D.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Vriesland*, zijn den 5 Aug., l. l., tot de predikdienst bij de Nederlandsche Hervormde Kerk geadmitteerd: TONNIS VAN DUINEN en ADRIAAN CORNELIS VAN HAARSKERKEN, Kandidaten in de Letteren en Godgeleerdheid bij de Hoogeschool van *Groningen*.

LEEUWARDEN.

BEERS EN JELLUM. Op den 28 Junij dezes jaars, heeft de Wel Eerw. zeer Gel. Heer T. E. HEBIUS, van Zijne Majesteit onzen geëerbiedigden Koning, bij Besluit van 7 April, l.l., N°. 80, *salvo honore et stipendio*, *Emeritus* verklaard zijnde, afscheid genomen van deze zijne Gemeente, bij welke hij 38 jaren lang, met den meesten ijver en getrouwheid in de dienst des Evangelies is werkzaam geweest: bij die gelegenheid predikende over 1 *Joh.* II : 3. Zijn Eerw.

Eerw. is den 2 Julij daaraanvolgende, van zijne betrekkingen tot de Klassis van *Leeuwarden*, en tot zijne Gemeente eervol ontslagen, door den Wel Eerw. Heer C. A. KUIPERS, Lid van het Klassikaal Bestuur van *Leeuwarden*, en Pred. te *Boxum* en *Blessum*, in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. A. SNETHLAGE, Pred. te *Hijlaard*, c. a.

JORWERD, den 2 Julij 1840. Onze hooggeachte Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. PENNINGA, bij Besluit van Zijne Majesteit, van 7 April, d. j., N°. 80, het Emeritaat verkregen hebbende, in te gaan 1°. Julij, werd heden van zijne betrekking tot de Klassis van *Leeuwarden*, en tot deze Gemeente, eervol ontslagen, door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer C. A. KUIPERS, gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Leeuwarden*, en Pred. te *Boxum* en *Blessum*, in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. H. STEENHUIS DIJKEN, Pred. te *Widum*. Wegens ligchaamsongesteldheid werd onze Leeraar bovengenoemd verhinderd, op gebruikelijke wijze van deze Gemeente afscheid te nemen.

OENKERK, GIEKERK EN WIJNS, den 19 Julij. Heden namiddag heeft onze Leeraar, B. H. HABBEMA, naar aanleiding van 1 *Sam.* VII : 12*b*.: *Tot hiertoe heeft de Heer geholpen*; onder ons gedachtenis gehouden van zijne 40 jarige Evangeliedienst in drie Gemeenten, eerst te *Tjerkgaast*, daarna te *Buitenpost* en vervolgens alhier. Na den God zijner hulpe en weldadigheid, voor de vele zegeningen in die reeks van jaren genoten, ootmoedige dankerkentenis te hebben toegebragt, verbond Zijn Eerw. zich op nieuw, ter verdere waarneming van zijn Leeraarswerk, zoo lang de Voorzienigheid het hem zal vergunnen. God, die Zijn Eerw. tot hiertoe hielp, late het hem voortaan ook aan Zijnen bij-

stand

stand niet ontbreken, en doe ons van zijne verdere Evangeliedienst een dankbaar en onze zaligheid bevorderend gebruik maken.

DAARD, den 24 Julij 1840. Heden overleed alhier onze Leeraar en Vriend, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. A. LIEUWENS, in den ouderdom van 54 jaren en 2 dagen. Na eene langdurige sukkeling, in de laatste dagen vooral van een zwaar lijden vergezeld, eindigde Zijn Eerw. zijne aardsche loopbaan. Geduldig en onderworpen, droeg hij de hevigste benaauwdheden, en zacht en kalm was zijn verscheiden.

In 1809 werd zijn Eerw. Predikant te *Ulsen*, in het Graafschap *Bentheim*, in 1811 te *Oldeholtpade*, c. a., Klassis *Heerenveen*, in 1819 te *Grouw*, en sedert 1830 te dezer plaats. In iedere Gemeente mogt hij zich verblijden in de bewijzen van achting en liefde, en ook in deze Gemeente ondervond hij vele blijken van toegenegenheid. Zijn Eerw. laat eene bedroefde Weduwe en een tiental Kinderen na, waarvan vijf uit een vorig huwelijk, waarvoor, door den Ring van *Wirdum*, het *annus gratiae* zal worden waargenomen. De overledene heeft op zijn ziek- en sterfbed de begeerte geuit, dat er geen bijzonder levensberigt van hem in de *Boekzaal* zou geplaatst worden.

Op den 2den Aug., is, bij afstand van den Consulent dezer Gemeente, J. DOLL, Pred. te *Grouw*, door den tijdelijken Hulpprediker, D. SCHELTEMA, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, in eene openbare rede, voor de *Gemeente* plegtig en treffend aan dit afsterven gedacht. Zijn Eerw. vertroostte en bemoedigde de bloedverwanten en vrienden van den Overledene, naar aanleiding van *Hebr.* IV:9.: *Daar blijft dan een ruste over, voor het volk Gods;* en besloot

sloot zijne hartelijke toespraak met een woord te afscheid van de Gemeente, welke zijn Eerw., gedurende 3 maanden, als Hulpprediker gediend had.

GROUW, den 26 Julij 1840. Onze Leeraar, J. DOLL, gaf ons op heden kennis van het overlijden van onzen voormaligen Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. A. LIEUWENS, op den 24 dezer, in het naburig *Idaard*, (zie bovenstaand berigt) in den ouderdom van 54 jaren, plaats gehad hebbende. Gedurende een tijdvak van 11 jaren, van 1819 tot 1830, was zijn Eerw. in deze Gemeente, als een ijverig Evangeliedienaar werkzaam, en maakte zich de achting en liefde, die hij onder ons genoot, door de getrouwe vervulling zijner pligten, waardig. Van deze kennisgeving maakte onze tegenwoordige Leeraar bovengenoemd gebruik, om ons op te wekken, dat wij met dit, ook voor ons, door de herinnering van zijne Evangeliedienst, zoo treffend sterfgeval, ons voordeel zouden doen tot eene ernstige voorbereiding, overeenkomstig de lessen van het Evangelie, voor den onverbiddelijken dood, om eenmaal met een geloovig vertrouwen op eene zalige onsterfelijkheid deze wereld te kunnen verlaten.

GARIJP, SUAMEER EN EERNEWOUDE vakant. Zie Dec. 1839.

HARLINGEN.

SIXBIERUM vakant. Zie April 1839.

SNEEK.

WOUDSEND vakant. Zie April 1840.

PARRAGA vakant. Zie Junij 1840.

DOKKUM.

ANJUM, den 29 Junij 1840. Heden morgen werd deze Gemeente door den tweeden Consulent, Ds. L. A. C. REIGERSBERG, Pred. te *Oude Nijkerk*, meer opzettelijk bepaald bij het zoo onverwacht als treurig afsterven van haren Leeraar, Ds.

J.

r. [illegible], in den ouderdom van 52 jaren. De Spreker herinnerde ons, hoe de Overledene in den jare 1813, na voor het aanbod van *Veenwouden* en een van *Ameland's* Gemeenten te hebben bedankt, bij ons was overgekomen — hoe hij, naderhand te *Beernbergum* beroepen zijnde, evenwel verkozen had, hier te blijven, en hoe hij alzoo, gedurende 27 jaren, onder ons werkzaam zijn mogt, ter opwekking van Christelijken Godsdienstigen zin en wandel. Na de ontwikkeling van den gekozen tekst, *Joh.* XVII: 15, werden wij verder, naar aanleiding van denzelven, bepaald bij de groote waarde van het voorregt, dat de Heer der Kerk het ons, op onze reize naar het graf, niet ontbreken liet aan Leeraars, die ons den weg wijzen, ter verkrijging van een heilgoed, dat ook door den dood ons niet kan worden ontnomen, daarna herinnerd, dat de dankbare waardering van deze liefde des Heeren tot onze behoudenis zich ook bij ons moest hebben geopenbaard, in een belangstellend hooren naar, eene gewillige opvolging van deze aanwijzing van den levensweg, en eindelijk opgewekt, om, als staande bij het graf van onzen ontslapen Leeraar, ons zelven ernstig te beproeven, of wij alzoo zijne prediking ontvangen, en wat wij daardoor in Christelijk geloof en liefde voor de eeuwigheid gewonnen hadden.

Terwijl de Ring het *annus gratiae* waarneemt, bewaart zij het stille aandenken aan haren overleden Ambtgenoot, en gedenkt in hare voorbidding aan de bedroefde Weduwe, die met hare vier vaderlooze Kinderen, in God haren besten steun en troost moge vinden!

DROGEHAM, den 5 Julij. Ds. J. PENON, van hier beroepen naar *Weener*, in *Oost-Vriesland*, is door den Gecommitteerde van het Klassikaal Be-

Bestuur van *Dokkum*, Ds. H. F. P. FOCKEMA, Pred. te *Twijzel*, c. a., in tegenwoordigheid van den Consulent Ds. L. D. WESTERLOO, Pred. te *Augustinusga*, c. a., van zijne betrekking als Predikant dezer Gemeente, ontslagen, en heeft heden van ons afscheid genomen, met eene Leerrede over *Hebr.* XII: 25. *Ziet toe*, enz. Zoodat

DROGEHAM vakant is; men hoopt den 19 Aug. eene beroeping te doen.

SURHUISTERVEEN, den 26 Julij 1840. Dezer dagen leed onze Gemeente een treffend verlies, door het alleronverwachtst afsterven van haren waardigen Leeraar, J. LAMBERTS. Voor veertien dagen verkondigde hij hier nog met lust en opgewektheid het woord des levens, en begaf zich vervolgens op weg naar het, eenige uren van hier, gelegene *Aalsum*, bij *Dokkum*, waar hij voor onzen vorigen Leeraar, den Wel Eerw. Heer J. BOUWES, eene liefdebeurt dacht te vervullen. Reeds bij het aanvaarden van dien togt gevoelde hij zich ongesteld, en eene koorts deed hem daarop den volgenden dag, ten huize zijns Vriends, en in de armen zijner trouwe, van hem onafscheidelijke Gade, zacht en, zoo wij vertrouwen mogen, zalig ontslapen.

Bij dit plotselijk en aandoenlijk afsterven bepaalde ons, door ontstentenis der Consulenten, de Wel Eerw. Heer H. F. T. FOCKEMA, Pred. te *Twijzel* en *Koten*, in eene heden uitgesproken Lijkrede, waarin aan de nagedachtenis van den Afgestorvenen, die nederig en opregt, minzaam en dienstvaardig, geloovig en in God gesterkt, zijne niet van moeijelijkheden bevrijde loopbaan heeft voleindigd, eene welverdiende hulde werd toegebragt. Insonderheid nam de Spreker deze gelegenheid waar, om het diep neêrgebogen gemoed der Weduw-

duws op te beuren, en de talrijke schare zijner hoorders tot betamelijke deelneming te stemmen, terwijl hij, naar aanleiding van *Joh.* XI: 35: *Jezus weende;* dit onderwerp behandelde: *de rouw over ontslapene braven en geliefden, vergeleken met Jezus droefheid bij Lazarus graf, nevens den troost en het bestuur, gelegen in dit voorbeeld van den Heer der heerlijkheid.*

De Overledene, geboren te *Veenhuizen*, in het voormalige Graafschap *Bentheim*, mogt eenen 73 jarigen ouderdom bereiken, waarvan hij de 13 laatste jaren, met gemoedelijken ijver en getrouwheid, het H. Dienstwerk onder ons verrigtte; zijnde vroeger, van 1809 tot 1827, daarin werkzaam geweest te *Meethuizen*, in de Klassis van *Appingadam*, en te *Wons* en *Engwier*, in die van *Harlingen;* terwijl hij achtervolgens in de Gemeente van *St. Johannisga* en *Delstrahuizen*, als ook in die van *Garijp*, *Suameer* en *Eernewoude* begeerd, ja zelfs nog in den avond zijns levens, van hier naar *Kondum* beroepen werd. Trouwens hij was een goed man, die, onder een eenvoudig kleed, veel geest en edelaardigheid van inborst met eenen rijken schat van Christelijk geloof en deugd, verborg. Ook vroeger aan de *Groninger* Hoogeschool, waar hij wel kort, maar met veel vrucht, van 1803 tot 1806, verkeeren mogt, verwierf hij de belangstelling en achting zijner Leeraars, blijkens hunne loffelijke getuigschriften, daarvan aan hem afgegeven; terwijl hij in laatstgenoemd jaar, te *Dokkum*, met ruimte onder het getal der Vriesche Proponenten werd opgenomen. Zacht ruste zijn stof in 's aardrijks schoot, en eens blinke hij onder degenen, die velen geregtvaardigd hebben! Voor de hoogbejaarde Weduwe, die in God hare sterkte vinde! zal het *annus gratiae* door de Ring-Predikan-

kanten, waaronder de Ontslapene vele vrienden telde, worden waargenomen.

WANSWERD EN JISLUM. Zie Julij 1840.

HEERENVEEN.

WIJNJETERP EN DUURSWOUDE vakant. Zie Julij 1840.

OVER-IJSSEL.

ZWOLLE.

ZWOLLE, 26 Junij. Onze hooggeachte *Leeraar*, G. H. VAN SENDEN, zag heden den dag aangebroken, waarop hij, voor vijf en twintig jaren, werd ingezegend in de bediening des Evangelies. In de voormiddag Godsdienst, onder het geleide van den Breeden Kerkeraad, terwijl de Gemeente, in grooten getale vergaderd, zijn Wel Eerw. met een toepasselijk Gezang ontving, trad hij voor ons op, ter gedachtenis van den ondervonden Goddelijken Zegen en hulp, gedurende dit tijdvak, in de Gemeenten van *Nendorp*, *Middelbert*, en, sints acht jaren, onder ons. Tot grondslag van zijner rede werd gelegd 1 *Tim.* I:12. *Ik danke Hem, die mij bekrachtigd heeft, mij in de bediening hergesteld hebbende.* Na in deze woorden de herinneringen van den Apostel en de gewaarwordingen, door dezelve in hem verwekt, te hebben voorgesteld, hechtte zijn Wel Eerw. daaraan zijn herdenken op dezen dag, en liet zich, bij de gevoelens, die hetzelve in zijn binnenste te weeg bragt, door des Apostels voorbeeld besturen. De Heer der Gemeente spare zijn Wel Eerw. nog lang voor ons, Hij bekrachtige hem bij voortduring, opdat de arbeid ook van dezen onzen *Leeraar* over-

overvloediglijk gezegend blijve tot verlichting, vertroosting en heiliging der Gemeente!

DEVENTER.

OOTMARSUM. Op heden, den 30 Junij, werden onze beide Leeraren, de Wel Eerw. Heeren H. WEDDELINK en P. IMMINK, (bij Besluit van Zijne Majesteit. d. d. 7 April, N°. 80, Emeritus verklaard) van hunne betrekking op deze Gemeente en de Klassis losgemaakt, door den Wel Eerw. Heer H. H. EVERS, Pred. te *Enschedé*, als daartoe gecommitteerd door het Klassikaal Bestuur van *Deventer*, in bijzijn van den Consulent, Ds. J. H. STORK, Pred. te *Weerselo*.

Op den voorgaanden Zondag, den 28 Junij, hadden genoemde onze Leeraren hun dienstwerk neergelegd. De eerstgemelde, nadat hij ruim eene halve eeuw, waarvan 37 jaren in deze Gemeente, in de H. Bediening was werkzaam geweest, nam van ons afscheid met *Hand.* XX:32. Voor den laatstgenoemde, die 39 jaren onder ons het Evangelie verkondigd had, maar door ongesteldheid sedert geruimen tijd verhinderd werd zelf de dienst waar te nemen, sprak tot ons deszelfs Zoon, de Wel Eerw. Heer W. J. IMMINK, Pred. te *Doesborgh*, over *Jak.* V:9*b*. Dat het werk door hen onder ons verrigt, steeds vruchtbaar blijve, en zij hunne dagen onder het genot eener genoegelijke rust doorbrengen!

KAMPEN.

ZWARTSLUIS, 1 Aug. Ter vervulling der openstaande Leeraarsplaats in deze Gemeente, heeft de Kerkeraad dit twaalftal van Predikanten geformeerd:

J. SIBLESZ, te *Vaassen*. J. C. EIJKMAN, te *Neerlangbroek*. L. ADRIANI, te *Lutjebroek*. H. RIETVELD

 CREIJGH-

CREIGHTON, te *Wilsum* J. J. KNAP, te *Aarlanderveen*. J. C. P. OTTE, te *Westerschelling*. A. L. KIERS, te *Giethoorn*. S. HOGERZEIL, MZ., te *Fijnaart*, C. A. P. J. TER PLEGT, te *Urk*. A. W. BUNING, te *Oostermeer*. B. FIJNEBUIK, te *Hoogeveen*. H. J. HATTINK, te *Rijssen*.

Waaruit op het zestal geplaatst werden:

SIBLESZ, EIJKMAN, KNAP, HOGERZEIL, MZ., FIJNEBUIK, HATTINK.

Op het drietal:

SIBLESZ, HOGERZEIL, MZ., HATTINK.

En daaruit beroepen, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. SIBLESZ, Pred. te *Vaassen*.

BLOKZIJL. Zie Nov. 1839.

GENEMUIDEN. Zie Julij 1840.

GRONINGEN.

WINSCHOTEN.

BELLINGWOLDE, jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1837.

NIEUW SCHEEMDA. Zie Jan. 1840.

APPINGADAM.

MEEDHUIZEN, den 19den Julij 1840. Onze Leeraar, Ds. A. VISSCHER, maakte ons heden, het H. Avondmaal bedienende, in zijne voorafspraak bekend, dat een onzer vorige Leeraren, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. LAMBERTS, Pred. te *Suurhuisterveen*, den 13den dezer, zeer onverwacht, te *Aalsum*, in het 73ste jaar zijns levens overleden was.

Ruim twaalf jaren, van den 30 April 1809, tot den 11 November 1821, verkondigde hij in deze Gemeente het Evangelie der zaligheid. Of-

schoon

schoon reeds bijna 19 jaren van hier afwezig, werd het berigt van zijnen dood met algemeene deelneming en aandoening vernomen. Onze Leeraar wekte ons bij deze gelegenheid op, om geduriglijk aan den dood, die ons onverwacht kan overvallen, te gedenken, voorts dien waardigen, ijverigen en minzamen man in zegenend aandenken te houden; aanwijzende, dat wij dit op geene waardigere wijze kunnen doen, dan door het van Hem ons verkondigde en bij voortduring ons verkondigd wordende woord Gods en des eeuwigen levens ter harte te nemen, opdat wij ons alzoo voor de zaligheid in eene betere wereld mogen voorbereiden en ontvangbaar maken.

OOSTERWYTWERD vakant. Zie Sept. 1839.

GODLINZE vakant. Zie Dec. 1839.

MIDDELSTUM.

HORNHUIZEN, den 1 Mei 1840. Ter vervulling van de vakature, veroorzaakt door het overlijden van den Heer J. C. THEMMEN, laatst Predikant in de gecombineerde Gemeente van *Hornhuizen* en *Kloosterburen*, is op heden benoemd, door den Heer R. P. MEIJER, Collator dezer plaats, en ten zelfden dage kerkelijk beroepen, de Wel Eerw. Heer L. S. P. MEYBOOM, Theol. Doct., Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*, tot Predikant alhier; welke beroeping door zijn Eerw. in afwachting der vereischte approbatiën, is aangenomen.

Aangezien reeds de koninklijke approbatie, bij Besluit van Z. M. van den 3 Julij 1840, N°. 140, is verkregen, zoo zal de bevestiging, zoodra mogelijk, plaats hebben.

STITSWERD vakant. Zie Febr. 1840.

KERK-NIEUWS.

251

NOORD-BRABAND.

BREDA.

CHAAM vakant. Zie Maart 1840.

MOERDIJK. Zie Mei 1840.

HEUSDEN.

'sGREVELDUIN EN VRIJHOEVE CAPELLE. Zie Julij 1840.

WERKENDAM EN DE WERKEN. Zie Julij 1840.

BEZOIJEN staat vakant te worden. Zie Julij 1840.

EINDHOVEN.

VELDHOVEN vakant. Zie Junij 1840.

DRENTHE.

ASSEN.

GIETEN. Zie Febr. 1840.

KOEVERDEN.

SLEEN, den 26 Julij. „Nadat het verzoek van den Kerkenraad, om de agreatie van Z. M. voor de hier beroepene Kandidaat O. SCHULTZ, met een gunstig gevolg was bekroond, en de kerkelijke en koninklijke approbatiën waren ingekomen, wierd op heden onze beroepene Leeraar bevestigd, door den Consulent dezer Gemeente, den Wel Eerw. Heer W. SCHELTEMA, Pred. te *Oosterhesselen*, met eene Leerrede over 1 *Cor.* IV: 4. De inzegening geschiedde met oplegging der handen, door den Consulent en door den Wel Eerw. Heer J. W. LIEFSTINCK, Pred. te *Odoorn*.

Des nadenmiddags aanvaardde de Bevestigde zijne Evangeliedienst onder ons, met eene Leerrede over 2 *Cor.* IV: 7.

LIM-

LIMBURG, enz.

MEERSSEN en SCHIMMERT. Zie April 1840.
MAASTRICHT staat vakant te worden. Zie Julij 1840.

WAALSCHE KERK.

MIDDELBURG, 19 Julij. Heden werd de Wel Eerw. Heer J. J. P. VALETON, Kandidaat onder het ressort der Waalsche Kerk, onder ons bevestigd, door Ds. J. A. VAN HAMEL, Pred. te *Haarlem*, welke tot grondslag zijner Leerrede had, 1 *Tim.* IV: 16. De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger, door de Wel Eerw. Heeren J. J. VAN DEINSE en A. SLOTEMAKER, Predd. bij de Ned. Herv. Gem. alhier, J. DE ROCHEFORT, Emeritus Pred., A. M. SNOUCK HURGRONJE, J. H. SOLI en J. APPEL, Predd. te *Vere*, *'s Gravezande* en *Cockenge*. Des avonds aanvaardde de Bevestigde zijn dienstwerk, tot tekst zijner Intre-rede hebbende, *Rom.* I: 12.
VOORBURG vakant.

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

BOSKOOP, 27 Julij 1840. Ter vervulling der bestaande vakature, is tot Leeraar dezer Gemeente beroepen, de Wel Eerw. Heer J. H. DE RIDDER, Proponent bij onze Broederschap, die dit beroep, onder inwachting der vereischte goedkeuringen, heeft aangenomen.
WADDINGSVEEN en } vakant.
MOORDRECHT }

HERSTELDE EVANGELISCH LUTHERSCHE GEMEENTE.

AMSTERDAM, den 5den Aug. 1840. Heden werd de vijfde Algemeene Kerkelijke Vergadering der Herstelde Evangelisch Luthersche Kerk, in het Koningrijk der Nederlanden, gehouden.

De Hoog Edel Gestrenge Heer, Mr. P. A. BRUGMANS, Staatsraad in Buitengewone Dienst, Lid van het Amortisatie Sijndicaat, enz. enz.; door Zijne Excel. den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de zaken der Hervormde Kerk enz., bij Besluit van den 21sten Julij, j. l. N°. 1, verzocht en gecommitteerd, om bij deze Vergadering Hoogstdeszelfs plaats te vervullen, opende dezelve na den Gebede van den Voorzitter, *in naam des Konings.*

Tegenwoordig waren de Hoog Eerw. Heeren J. A. HELPER SEEBRUGGER, Pred. te *Amsterdam*, *President.* F. C. C. EVERTS, Pred. te *Enkhuizen*, *Vice-President.* D. R. UCKERMAN, Pred. te *Amsterdam*, *Secretaris.* A. EBELING, Lid van den Raad der stad *Amsterdam.* C. L. ENGELBERTS, G. H. BEUVER, Jr., F. G. BEERMAN, J. H. MASCHHAUPT en J. H. HUMPEROW, alle van *Amsterdam.* J. G. CLANT, Pred. te *Medemblik.* H. KERKHOFF, Pred. te *Gorinchem.* H. GROENEWEGEN, Pred. te *Harlingen.* W. H. THORBECKE, Pred. te *Zwolle.* J. H. SONSTRAL, Pred. aan *den Helder.* A. COERENGEL, Ouderling te *Medemblik*, en R. J. WIEGEL, Ouderling te *Gorinchem.*

De vele werkzaamheden werden achtervolgens voortgezet en op den 8sten Aug. geëindigd; wanneer de Hoog Edel Gestrenge Heer BRUGMANS, met betuiging van zijne tevredenheid over den Christelij-

lijken zijn, welke onder de beraadslagingen kenbaar was geweest, deze Vergadering, in den naam des Konings, voor gesloten verklaarde.

Moge het dankgebed, hetwelk alstoen door den Voorzitter hemelwaart werd ontboezemd, den Heer der Kerk welbehagelijk zijn geweest, en de bede om Zijnen zegen over de genomene besluiten tot meerderen bloei van het Kerkgenootschap, uit genade verhoord worden!

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-FRIESLAND.

EMDEN. In onze Coetuële Vergadering van den 4 Aug., stond binnen, de Wel Eerw. Heer J. PENON, verzoekende, als bevestigd Pred. in de Gemeente van *Weener*, tot Lid van den Coetus te worden aangenomen, hetwelk gaarne werd toegestaan.

WEENER, den 12 Julij 1840. Heden werd de van *Drogeham*, herwaarts overgekomen, Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. PENON, als tweede Leeraar, onder ons bevestigd, door den Hoog Eerw. zeer Gel. Heer H. H. HESSE, Generaal-Superintendent, Consistoriaal-Raad, en Pred. der Hervormde Gemeente te *Aurich*, met eene Leerrede over 2 *Kor.* VI: 34. *Wij geven geenen aanstoot in eenig ding, opdat de bediening niet gelasterd worde; maar wij, als dienaars Gods, maken ons zelven, in alles aangenaam.* Waarop de Bevestigde des namiddags zijn werk aanvaardde, met 2 *Cor.* IV: 13. *Zoo gelooven wij ook, daarom spreken wij ook.*

JEMGUM vakant. Zie Junij 1839.
EMDEN (Fransche Gemeente) vak. Zie Jan. 1840.
BOHMERWOLD vakant. Zie Mei 1840.
SUIDERHUIZEN. Zie Junij 1840.
OLDERSUMMER-GASTE. Zie Julij 1840.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

SCHUTTEROP jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Junij 1840.

KREITS SYNODE DUISBURG.

SCHERMBEEK eene Predikantsplaats vakant.
GARTROP vakant. Zie Oct. 1832.

CORRESPONDENTIE.

De uitboezeming op den 24 *Aug.* 1840 en de *Bemoediging* bevatten te weinig degelijks, om geplaatst te worden.

Het *Volkssprookje* heeft vele wat al te populaire regels en is te uitgerekt. Is er ook niet reeds voor eenigen tijd iets dergelijks hier of daar geplaatst?

Het *Maaijers-liedje*, en *Hollands herlevende Zeevaart*, komen ons voor te weinig zaken te behelzen.

Het rijmwerk : *de werkzame Predikant* getiteld, is, onzes inziens, beneden kritiek.

Het onderwerp: *Vaderlandsliefde, de bron van veel blijdschap*, zou eene meer juiste en geregelde be-

behandeling vorderen, dan in het ons onderscheiden titel gezonden stukje geschied is.

Iets van GESNERS *ware verheuenheid* zullen wij onder een juister titel plaatsen.

Het Besluit uwe wenschen enz. is een bekend verhaal.

De *Oogst* en *een heldere Nacht*, bezitten geene waarde, om geplaatst te worden.

De verdediging van Jezus in het kiezen van Judas tot zijnen Apostel, is, wegens stijl en noodeloozen omslag van woorden, niet geschikt, om aan het publiek te worden aangeboden, terwijl de verdediging zelve verre is van overtuigend te zijn.

Men leze op bladz. 745 en 795 van de *Boekzaal* voor *Junij*, HAAKSTRA in plaats van HARMSTRA. De onduidelijkheid van het schrift is de oorzaak der verkeerde naamlezing en plaatsing.

LETTER-NIEUWS.

GOEDKOOPE AFLEVERING

EENER

VERNIEUWDE UITGAVE

VAN

TAFEREELEN UIT DE GESCHIEDENIS DER CHRISTELIJKE KERK,

DOOR

H. VAN HEYNINGEN,

Predikant te *Meppel*.

In groot kwarto, met 24 Kunstplaten, in kartonnen band; à *f* 10, wordt uitgegeven bij P. Meijer Warnars, te

te *Amsterdam*. Een uitvoerige Prospectus van bovengenoemd Werk, is gratis bij alle Boekhandelaren te bekomen.

De Boekhandelaar J. van der Vliet, Cz., te *Rotterdam*, heeft uitgegeven en bij de voornaamste Boekhandelaren in het Rijk verkrijgbaar gesteld:

Iets voor het Hart van Lijdenden, of *de Rampspoeden van dit leven en de groote Gelukzaligheid in God*, op eene christelijke, gemoedelijke, troostvolle en zakelijke wijze met elkander in beoefening gebragt, tot bevordering van ziels- en ligchaams Heil der *Lijdende* Menschheid. Prijs ƒ 2,75.

Voor Hoogduitsch Taal-Onderwijs zijn bij Blussé en van Braam, te *Dordrecht*, van de pers verschenen en alom te bekomen:

I. J. C. de Wilde, *Hoogduitsche Spraakkunst*, ten dienste der Nederlandsche Jeugd, met toepasselijke Opstellen. Prijs ƒ 2,40.
II. ———— *Gids voor de Hoogduitsche Taal*, in 4 deelen, bevattende Zamenspraken. Taalkund. Oefeningen, Taaleigen en Spreekwoorden. Prijs ƒ 0,90.
III. ———— *Fehlerhafte Ausgaben, zur Anwendung der Deutsche Sprachregelen.* Prijs ƒ 0,50.
IV. ———— *Samlung Ausgewählter Stucken in Proza und Poesie.* Prijs ƒ 1,25.
V. H. L. Schulz, *Hoogduitsch Leesboek*, in Proza en Poezij. Prijs ƒ 1,25.
VI. J. C. de Wilde, *Introduction aux Classiques Français, ou Litterature de la Jeunesse.* Prijs ƒ 2,20.
VII. P. Weeda, *Geschiedenis van de Togten en Ontdekkingen der Nederlanders in Asië, Afrika, Amerika en Australien.* Prijs ƒ 0,80.
VIII. ———— hetzelfde werk met vier platen, in carton. ƒ 1,20.

Bij

Bij S. en J. Luchtmans, Boekhandelaren te *Leiden*, is uitgekomen:

Mr. J. da Costa, *Voorlezingen over de verscheidenheid en de overeenstemming der vier Evangeliën*, of proeve van de middelen, welke de Bijbel ook den niet wetenschappelijken onderzoeker aanbiedt tegen de aanvallen van het ongeloof, bepaaldelijk tegen het *Leben Jesu* van Dr. D. F. Strauss, eersten deels, eerste stuk. *f* 1,25.

Voorts zijn bij hen nog te bekomen:

Mr. G. Groen van Prinsterer, *Beschouwingen over Staats- en Volkerenregt*. Eerste deel. Proeve over de middelen waardoor de waarheid wordt gekend en gestaafd. *f* 3,00.

Tweede deel, eerste stuk. *De maatregelen tegen de afgescheidenen aan het staatsregt getoetst.* *f* 0,70.

Tweede deel, tweede stuk. *Bijdrage tot herziening der Grondwet in Nederlandschen zin.* *f* 1,40.

N. C. Kist, *Leerrede ter viering van het elfde Eeuwfeest der invoering van het Christendom in Nederland, en van den 322sten jaardag der Kerkhervorming*, met een naschrift over Willebrord. *f* 0,70.

J. F. van Oordt, J. G. fil., *Oratio de vero in Theologia unice sectando.* Prijs 50 Cents.

A. H. Blom, *Dissertatio Theologica inauguralis; de fratribus et sororibus Jesu Christi.* *f* 1,50.

De Ondergeteekende, meermalen verzocht, zijn werk over de *Psalmen*, (*de Psalmen kortelijk opgehelderd en tot stichting der Christenen bewerkt*,) waarvan het eerste stuk, *Psalm* I—XXI, bij den Heer J. Oomkens in *1819*, en het tweede deels eerste en tweede stuk *Psalm XXII*—XLI, bij den Heer J. W. Brouwer in 1823 gedrukt en uitgegeven is, en waarmede het eerste boek der Psalmen compleet is, te vervolgen; — heeft de eer bij dezen aan het Publiek te berigten: dat de Heer J. Oomkens voornoemd op zich genomen heeft,

heeft, de gemelde vervolgen bij stukjes te drukken en uit te geven.

Dit vervolg kan, daar het eerste boek der Psalmen afgewerkt is, nu ook als een nieuw werk beschouwd worden.

Daar er echter vele koopers der eerste stukken overleden zijn, en voor zulk een vervolg-werk niet wel eene eigenlijke inteekening kan geopend worden, zoo verzoekt de Ondergeteekende, om van een genoègzaam debiet verzekerd te zijn, allen, die hierin belang stellen, hiervan, met opgave van het getal exemplaren, dat zij begeeren, aan de Heeren J. Oomkens, of W. J. Brouwer, Boekhandelaren te *Groningen* en *Leeuwarden*, of aan den Ondergeteekenden voor den eersten November e. k. kennis te geven.

T. E. MEBIUS,
rustend Predikant, thans nog woonachtig te Beers, *in* Vriesland, *een en een half uur van* Leeuwarden.

IN-

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

MENGELWERK.

Over-

INHOUD.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor september 1840.

TE AMSTERDAM, BIJ
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 220.

MDCCCXL.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

Institutiones Theologiae Naturalis. In scholarum usum delineatae a P. HOFSTEDE DE GROOT, *Theol. Doct. et in universitate Groningana Prof.*

> Domine, quia fecisti nos ad te, inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.
>
> AUGUSTINUS.

Editio altera, emendatior et multum auctior. Groningae, ex officina W. Zuidema, *Bibliopolae* CIƆIƆCCCXXXIX. *In 8vo.* 198 *pag. Constat* ƒ 2,20.

Vijf jaren ruim geleden, gaf Prof. P. H. DE GROOT zijne *Institutiones Theologiae Naturalis*, uit, om tot eene handleiding te verstrekken, ten gebruike en tot grondslag van zijn Akademisch onderwijs. Wij hebben daarvan, in dit Tijdschrift, de verdiende loffelijke melding gemaakt, voor April 1835, bladz. 423 en verv. Dat Compendium besloeg slechts ruim 50 bladzijden. Bij het collegie houden hierover, bevond hij, dat het van belang ware, aan hetzelve eene meerdere uitgestrektheid te geven. Hij *besloot* dus deze nieuwe verbeterde en veel meer uitgestrekte, of liever uitvoeriger bewerkte, uitgave het licht te doen zien; wel in de eerste plaats ook voor zijne studenten, maar ook tevens voor ande-

 ren,

ren, die verlangen mogten zijn gevoelen, zijne argumenten, beoordeelingen, gronden en bronnen nader te leeren kennen. Tevens werd hij te rade, dit werkje op te dragen aan den Hoogleeraar R. H. ZULOTS, *qui antea ei praeceptor fuit excellentissimus et nunc ejus affinis est et collega conjunctissimus. Ut publice testaretur, quo ergo eum sit animo grato amorisque pleno et palam ostenderet se gratissimum erga illum esse discipulum et amicum. Jam leve quidem est*, inquit, *quod tibi offero munus, nec tamen, ut puto, tibi ingratum. Agit enim de rebus gravissimis*, quae tibi quoque curae cordique sunt, easque *philosophice explicat*, *Kantii etiam tui*, quem jam *ante triginta annos Tu maxime faciebas, ratione saepissime habita. Nam et ego eum habeo inter Philosophos recentiores magnum, dignissimumque cujus opera etiam nunc a nobis legantur et relegantur. Nec tamen Tu probes, si aut illi viro summo aut cuipiam alii me manciparim! Libertas fuit, de qua primum tuum scripsisti opusculum Academicum eamque unam maxime in omnibus semper adamas rebus. Hac ubivis et hic etiam me reperies usum.*

Gelijk nu niemand dit laatste hier anders zoude hebben kunnen verwachten, zoo vindt men het ook bij de lezing gedurig en op eene aangename wijze bevestigd.

Onnoodig achten wij het, hier eene opgave van den inhoud en de wijze van behandeling te laten volgen, daar wij dezelve reeds, ter aanprijzing, in dit

Tijd-

Tijdschrift duidelijk genoeg hebben doen kennen. Behalve eene veel meerdere uitgebreidheid, heeft deze uitgave ook eene grootere volledigheid ontvangen en zal dus voor de gebruikers zeker ook eene grootere waarde hebben verkregen. Het is waar, voor een Compendium of kort begrip, om tot een grondslag op het collegie te gebruiken, is het breedvoerig genoeg; maar het kan toch den Schrijver, bij het bijzonder onderwijs voor zijne Leerlingen, niet moeijelijk vallen, hen hierover verder nuttig bezig te houden, en het een en ander, naar hunne vatbaarheid en bij opklimming, nader toe te lichten, te ontwikkelen, te staven en verder aanleiding te geven, tot hunne vorming en bekwaammaking. Ook anderen is alzoo de weg gewezen, om verder te vergelijken en te toetsen, *ut ita clarius emergat veritas Divina.*

Het is er dus zoo verre van af, dat wij deze uitgave overtollig zouden willen achten, dat wij het integendeel er voor houden, dat HOFSTEDE DE GROOT hierdoor een verdienstelijk werk geleverd heeft, hetwelk velen met vrucht zullen kunnen gebruiken; waartoe wij het dan ook gerustelijk aanprijzen. De Hoogleraar heeft zich toch alle moeite gegeven, om zich duidelijk uit te drukken, wel te onderscheiden, de zaken goed uit een te zetten en de verschillende stelsels en gevoelens zoodanig te doen kennen en beoordeelen, dat men niet alleen zijne wijze van zien en voorstellen leert verstaan, met de redenen waarom, maar ook overvloedige aanlei-

ding erlangt, om verder waarheidlievend en wijsgeerig te onderzoeken en de beste kennis te leeren doen.

Als een liberaal en tevens scherpzinnig *onderzoeker* spreekt HOFSTEDE DE GROOT met vrijmoedigheid, geeft gedurig aangename blijken van een fijn oordeel, en laat het gelukkig ook niet ontbreken aan gepaste wenken, voor velen zoo noodige, als nuttige waarschuwingen, en zoodanige aanmerkingen die, hetzij dan van anderen ontleend, hetzij ook voortgevloeid uit eigene ervaring, eene zeer *heilzame* strekking hebben, en, hopen wij, niet uit het oog zullen verloren worden.

Met veel goedkeuring lasen wij hier onder andere: Patefactio est, qua aliquid patefit sive aperitur, quod sine hac patefactione ignotum, obscurum, opertum est. Ratio *instrumentum* est, quo e rerum natura nostras de Deo notitias haurimus; sed etiam quatenus est pars rerum naturae, fons est, unde ipsa illas haurit. Melius autem duplicem Dei patefactionem significare volentes, Theologi antiquiores loquebantur de *natura* et *scriptura*, quam recentiores de *ratione* et *patefactione*.

En later: Quid vero philosophi recentiores, qui melius quam antiquiores de rebus Divinis sunt ratiocinati, debeant Religioni Christianae, inquisitu admodum est difficile nobis nescientibus, quo loco nunc sese tueretur philosophia, nisi exstitisset Religio Christiana. Nec tamen verosimile videtur, gentes Germanicas ulterius in Philosophia fuisse pro-

progressuras, quam progressa erat Graeca, sine ista Religione; quum haec ipsa Religio Germanos in humanitatis cultusque viam duxerit, in quam eos ducere non potuisset Graecorum ars et sapientia, Germanis minus aptae. Item nulla unquam fuit gens per se ipsa ad philosophiam aptior, quam Graeca; quae, uti nunc non superatur, imo ne aequatur quidem, in poësi, eloquentia, arte statuaria, sic forte etiamnum in philosophia teneret principatum, nisi Religionis Christianae auxilio eam hac in provincia vicissent Germani. Ista vero de re quidquid statuas, hoc constat, auxilium a Religione hacce cum reliquae Philosophiae, tum Theologiae naturali praestitum esse ingens. Est duplex maxime. *Primo* Religio Christiana Philosophorum *illustrat mentem*, de Deo, de universo condito, de Providentia Divina, de natura humana, de nostra cum Deo Conjunctione multa docendo, quae postquam in ista patefactione singulari exposita viderit ratio nostra, ipsa etiam et perspicere et ex universali patefactione derivare potest; nam longe facilius est inventa meditari et probare, quam nova invenire. Sic igitur Religio illustrat omnes etiam ipsius hostes, qui modo aliquam ejus notitiam acceperunt. Etenim Neoplatonici vetusti ac Deistae recentiores, egregia quaeque ex omni rerum natura Jure ac merito duxerunt, quae inde tamen non duxissent, nisi eadem illa in patefactione Christiana adesse perspixissent. Deinde Religio Christiana hominum *excitat ingenium*. Qui torpent et stu-

stupent, hos quasi e somno expergefacit; qui discere et inquirere conantur, his stimulos addit; qui antea multis modis impediebantur, quominus recte inquirerent et philosopharentur, hos offendiculis et obicibus liberavit; etenim polytheïsmum evertit, superstitionem infregit, ad inquirendi et philosophandi libertatem evocavit; ita ut hujusce Religionis auxilio jam debeant philosophi, quod rarius impediantur repagulis istis, quibus plerumque retinebantur Gentiles sapientissimi.

Wie zou ook niet het belangrijke erkennen van dit besluit, en deze beantwoording der tegenwerping, bij gelegenheid der behandeling van het *zedelijk kwaad* in de wereld: Malum morale est quidem: nam fingi potest mundus sine eo; verum non *in* ipsa natura morali est situm, sed in naturae moralis abusu, quem in hominibus liberis liberorumque hominum societate cavere ne sapientissimus se potentissimus quidem potuit nisi ipsa naturâ morali tollenda..... Neque objiciamus, ergo potius tollendam fuisse libertatem, quippe quae tanto abusui dat ansam. Hoc qui postulat, idem velit regem, ne male agant cives, hos omnes catenis vincire servilibus; id est, civitatem a rege esse tollendam; nam, libertate sublata nostra morali erimus nom amplius naturae morales, perfectionis et beatitudinis semper increscentis capaces; erimus animalia; non erit in terris mundus moralis.

Dat wij niet alles hier even juist bevonden hebben en hier en daar ook meenden van den verstan-

di-

eigen Schrijver een weinig te moeten verschillen, zal wel ieder bevoegd beoordeelaar gemakkelijk bevroeden. Het zou ons echter te lang moeten bezig houden, zulks hier in alle bijzonderheden aan te wijzen en te beredeneren. Evenwel willen wij, ten blijke dat wij deze *Institutiones* niet vlugtig, maar con amore gelezen hebben, iets kortelijk aanstippen, om alzoo ook aan het eigen verlangen des Schrijvers, in de opdragt vermeld, eenigzins immers te voldoen.

Is het wel *zoo* onbepaald waar: Quod homo non *ob* argumenta credit, sed ei per argumenta illustratur et distincte proponitur id, quod credit?

Kan men alle effata *conscientiae* wel als *axiomata* beschouwen?

Is de vergelijking wel als juist te verdedigen: uti *si corpus* nostrum patitur aliquid mali, oritur febris, quae expellat malum; sec si spiritus male agit, adest mox mali sequela (conscientiae morsus, metus poenae, poena ipsa), quasi febris, quae malum expellat?

Is de stelling: uti animalibus nesciis in hac terra est mundus spiritualis, sic nobis nesciis in *hac terra* esse possit mundus aliquis, praeter corporeum et spiritualem, — niet meer vreemd, dan gegrond te achten?

Zou de zoo algemeen gebruikelijke uitdrukking: *omnia ex nihilo facta esse*, als *inepta* zoo geheel zijn af te keuren, en kan men de *voluntas Divina* wel als *materia* aanmerken?

Bij de beschouwing van het hier aangemerkte, omtrent het zoo verschillend beschouwde *scopus creationis*, vraagden wij ons zelve: Zou de fijne onderscheiding tusschen *causa*, *finis* et *consilium*, hier aangewezen, wel geheel verdedigbaar zijn en zou er niet met grond aanmerking kunnen gemaakt worden op dit gestelde: Consilium creationis in Deo esse non posse, nisi ut naturae suae amorique satisfaciat, liquet ex observata horum hominum natura, qui etiam aliquam quasi creandi facultatem a Deo acceperunt. Nam cur pictor et poëta artificiosa sua opera procreat? Cur pater gignit et instituit libros? Cur magister discipulos informat? Cur rex populum curat civitatemque creat novam legislator? Quidnam harum rerum omnium agendarum in ipsis hominibus est consilium; nisi hoc, ut naturae suae desiderio amorique suo satisfaciant?

Hoe is de leer van Gods volzaligheid, overeen te brengen met de stelling: Dei beatitatem incrementi esse capacem?

Toegestaan zijnde, dat de *liefde* omnem omnino contineat Dei perfectionem, volgt daaruit dan nog wel, dat men de Goddelijke eigenschappen, in het onderwijs doorgaans aan den Goddelijken wil toegekend, liever aan zijne liefde zoude hebben te verbinden, zoodat men aanwijze: ut ipsi sit Amor *sanctissimus*, *justissimus*, *liberrimus*, omnipotens, *immutabilis*, aeternus necessarius? Te regt heeft ook de Hoogleeraar doen opmerken: spiritum si

es-

esse aliquem dicimus, significamus negative, ei non esse corpus, *positive*, adesse ei intelligendi et volendi facultatem. Zou de leer van AUGUSTINUS omtrent het liberum arbitrium, Deo attributum niet eenigzins althans stroken met en bevestigd worden door de Apostolische redenering, b. v. *Rom.* IX voorkomende?

Deze zijn eenige der bedenkingen, welke ons bij de lezing voorkwamen, en waarover wij den bekwamen Schrijver, (die met zooveel zelfsovertuiging bijzonder ook heeft aangewezen: *Religionem primitus pertinere ad sensum*, hac tamen restrictione addita, Religionem pertinere ad sensum, ut imperfectam tantum aut perversam dicat Religionem, quae cognitione et actione caret, nullam, quae *sensu est destituta*) wel eens nader zouden willen hooren.

Wij eindigen deze korte beschouwing: want de weinige overgebleven drukfeilen, b. v. quod voor quoad, propietates voor proprietates, zal ieder eenigzins geoefend lezer gemakkelijk zelf verbeteren; en met ons den Hoogleeraar onze erkentenis betuigen voor dezen naar ons oordeel over het algemeen zoo wel geslaagden als met zorgvuldigheid en heiligen ijver vervaardigden arbeid; niet twijfelende of deze zijne belangrijke poging zal veel nut stichten en onder Gods zegen medewerken, om het veilig midden te helpen bewaren en bevorderen, tusschen de overdrevene denkbeelden en gevoelens van de onderscheidene wijsgeeren en Godgeleerden, van vroe-

ge-

geren en ook van onzen tijd vooral, welke hij zich de noodige moeite gegeven heeft hier aan de studerende jongelingschap bijzonder nader te leeren kennen; voor de tirones wel onderscheidende in het citeren illorum scripta iis utiliora a minus laudandis vel necessariis.

Geschiedenis der ISRAELIETEN vóór de tijden van JEZUS. *Door* JOHAN JACOB HESS, *in leven Evangeliedienaar te* Zurich. *Uit het Hoogduitsch overgezet. Tweede druk. Negende en Tiende Deel. Te* Amsterdam, *bij* J. F. Schleijer, 1839. *Negende Deel XX en* 408, *Tiende Deel XIV en* 287 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs der beide Deelen is ƒ* 6,00.

In deze deelen wordt de behandeling der gewijde geschiedenis van het Israëlietische volk onder de Koningen op de door HESS aangevangene, leerzame, toelichtende, pragmatische manier voortgezet en voleindigd. Alzoo is hier een aanvang gemaakt met de beschouwing der geschiedenis onder REHABEAM, door wiens onberedeneerde drift en dwaasheid de ongelukkige scheuring des Rijks voornamelijk veroorzaakt, immers zeker verhaast werd. Het eerste boek is dan ook daaraan geheel toegewijd, terwijl het begint met zijne komst tot de regering en eindigt met zijnen dood. In het tweede Boek vervolgt HESS de geschiedenis tot den dood van ASA; in het der-

derde tot den dood van JOSAPHAT; in het vierde tot den dood van JOAS; in het vijfde tot den ondergang van het koningrijk Israël; in het zesde tot de regering van JOZIA; in het zevende tot de wegvoering van JECHONIA naar *Babel*, en in het achtste tot de verwoesting van *Jeruzalem*.

Op eene aangename wijze en met naauwkeurigheid zijn de verhalen van dit gedeelte des Oude Testaments hier aaneengeschakeld voorgedragen, verrijkt met een aantal gegronde aanmerkingen, en vermengd met zulke uitweidingen, als dienen kunnen, om een gepast overzigt van het geheel op te leveren, en den minkundigen lezer het een en andere toe te lichten, dat anders door hem minder goed begrepen zoude worden. Zoo vindt men hier *b. v. de* juiste aanmerking, door velen voorbijgezien: »*offeren op de hoogten*, was de *laagste* trap van de Gode mishagende eeredienst; beeldendienst, eene *veel hoogere*; dadelijke *afgoderij*, de *hoogste*;" eene aanmerking, die veel lichts verspreidt.

HEEZ' heeft hier over de *wonderen*, naar de behoefte van dezen tijd, zoo leeren oordeelen, als overeenkomt met den heiligen eerbied, dien men voor de H. Schriften koesteren moet. Zijne tusschen-invoeging van de redenen, verrigtingen en lotgevallen der Profeten, en de aanmerkingen tot *het* regte verstand van dezelve, gelijk ook over de *scholen der* Profeten, verdienen zeer behartigd te worden en verspreiden veel licht. Wie zal ook niet de opmerking zeer juist vinden:

Het

» Het wordt, in het vervolg onzer geschiedenis, hoe langer hoe gewigtiger, elk voorkomend blijk van eene meer vrije en geestelijke wijs van denken over de godsdienst op te merken; voor eerst, omdat juist door deze bijzonderheid de schriften en handelingen der Profeten (ook reeds der vroegere) zich zoo aanmerkelijk onderscheiden, dat men juist dit als een voornaam kenmerk kan aanzien van hunnen denktrant, die zooveel van den gewonen verschilde; — ten tweede, omdat men bevinden zal, dat in het eind deze zelfde edeler denkbeelden over de verheerlijking van God zich zeer wel schikken met de gevoelens van onzen Zaligmaker en zijne Apostelen, en door dezelve tot volmaaktheid gebragt zijn; —, eindelijk, omdat onweêrsprekelijk blijkt, dat die meer vrije en zuivere eeredienst der Profeten in het geheel niet (gelijk men het wel eens verkozen heeft voor te stellen,) eene geringachting dier gewigtige gebeurtenissen insluit, tot gedachtenis van welke de hooge feesten ingesteld, en die den Israëliet, uit de aloude geschiedenis zijner natie, zoo bekend waren; maar veelmeer altoos regtstreeks doelde op die gebeurtenissen, als zaken, die tot het wezen der Theocratie behoorden."

Niet minder gepast is de volgende:

» De tien stammen waren dan nu niet volkomen in denzelfden zin, als JUDA en BENJAMIN, een voorwerp van die goddelijke besturing, welke betrekkelijk was op den beloofden Verlosser en Koning uit het huis van DAVID."

» Se-

»Sedert de scheuring van dit koninklijke huis, bevonden zij zich als op eenigen afstand geplaatst, en konden van hunne Koningen niet regtstreeks verwachten, hetgeen den stammen, die het huis van DAVID getrouw bleven, was toegezegd; ook hadden zij, bij hunne verhuizing naar vreemde landen, niet zulke heugelijke vooruitzigten in het toekomende, als die JEZAIA en JEREMIA, bij de aannadering der Babylonische gevangenis, openden. Men vindt geen spoor, dat aan de onderdanen van JEROBEAM en zijne opvolgers ronduit dergelijke beloften gedaan waren, als aan hen, die het huis van DAVID en den tempel getrouw bleven. Alle de Godspraken, welke op eenen hersteller van het geluk en stichter eener nieuwe Godsregering doelen, zijn met de aloude toezegging, die de opvolging op den troon aan nakomelingen van DAVID verzekerde, onafscheidelijk vereenigd; en dus kon het Koningrijk der tien stammen, in zoo verre het, sedert de scheuring, een bijzonder staatkundig ligchaam uitmaakt, niet deelen in de verwachting van eenen Messias, dan in zoo verre mogelijk was, dat hetzelve nog eens weder met JUDA tot één godsdienstig ligchaam vereenigd werd."

»Maar wegens den afkeer tusschen ISRAËL en JUDA, die van de zijde der Koningen van *Israël* zorgvuldig levend gehouden werd, kon de hoop van zulk eene vereeniging in het Koningrijk der tien stammen, ten dien tijde, niet algemeen de overhand krijgen; ofschoon het thans reeds een gedeel-

deelte van het ontwerp der *Voorzienigheid* uitmaakte, dat de vanéén verwijderden eens wederom één ligchaam zoude worden. En dus blijkt dan uit alles, dat de uitzigten in het toekomende voor de tien stammen, bij de Assyrische ballingschap, veel duisterder geweest moeten zijn, dan die voor JUDA, bij de Babylonische; vooral dewijl het rijk *Israël* nooit zulke toezeggingen had, die op een regerend huis zagen, hetwelk eens alles weder onder zich vereenigen zou."

»Gaan wij nu nog éénen stap verder, wij zullen bevinden, dat juist ten tijde, dat, door de verstrooijing naar *Assyrië*, de hoop, van door eigene Koningen verlost en gelukkig te worden, voor *Israël* verdween, de verwachting van in eenen nakomeling van DAVID nog eens eenen verlosser te vinden, die zijns gelijken niet hebben, en de natie voor altoos gelukkig maken zou; door de Profeten in *Juda* ten top werd gevoerd. Dit moet voor den onderzoeker der Theocratie van gewigt zijn; want het versterkt en voedt niet alleen in in het algemeen de verwachting op eenen grooten Verlosser, maar het verbindt dezelve hoe langer hoe naauwer met het koninklijke huis, hetwelk nu reeds zoo menig geslacht van Koningen in *Israël* overleefd, en tevens reeds zoo menigen braven Monarch had opgeleverd."

Het ontbreekt ook niet aan zulke aanwijzingen, welke den opmerkzamen beschouwer aanleiding geven, om verder na te denken over bijzonderheden, wel-

welke verschillend aangemerkt en verklaard zijn geworden. Hoe nuttig kan ook voor velen, die anders gevaar loopen van zich door drogredenen tot ongeloof te laten verleiden, eene aanmerking als deze dienen; zelfs bij de wonderwerken der Heilige geschiedenis wordt de wet der spaarzaamheid in acht genomen; want niet alleen dat er geene overtollige wonderen geschieden, maar zelfs degene, die verrigt worden, zijn naauwkeurig voor de omstandigheden en de behoefte berekend, waartoe zij geschikt zijn, veroorzaken buitendien zoo weinige veranderingen als mogelijk is, en stuiten overal elders den geregelden loop der natuur niet.

De slotaanmerking eindelijk, — want wij kunnen nu *niet meer* aanvoeren, — hoe geschikt is zij niet, om den goeden geest op te doen merken, welke, gelijk in de andere geschriften van wijlen dezen waardigen man, zoo ook in het onderhavige doorstraalt!

» *Zelfs* de verbanning der Israëliten uit hun vaderland gaf, gelijk het vervolg ons zal doen zien, menigvuldige aanleidingen, om den waren God ook aan hunne overwinnaren te doen kennen op eene wijze, dat het hen, zoo al niet van de dwaasheid der afgoderij ten volle genas, nogtans hunne oplettendheid daarop vestigde, hen beschaamde, en hun menige loffelijke getuigenis van de magt en grootheid van dezen God afperste."

» Te minder derhalve kon de, voor tegenwoordig

dig opgeschorte, regering der Koningen uit het huis DAVID, of ook de verwoesting van SALOMON's tempel, de aanbidders van JEHOVA in hunne verwachtingen verbijsteren. Ook deze laatste gebeurtenis kwam niet onvoorziens. Zij was reeds terstond bij de inwijding des tempels, door SALOMO, gedreigd, in geval de natie en hare Koningen zich aan Afgoderij overgaven. Met den tempel hield evenwel de betrekking niet op, waarin de Godheid, aan welke dezelve gewijd was, voor lang met de natie getreden was. Met de verhuizing der natie naar *Assyrië* en *Babylon* hield zij niet op een voorwerp der Goddelijke besturing, een middel ter bereiking van grooter bedoelingen te zijn. En door de wegvoering van den ongelukkigen nakomeling van JOSUA en DAVID, werd de belofte niet van kracht beroofd, die uit dit huis heil en zegen deed verwachten. (Men behoefde ook bij deze verhuizing de hoop zelfs niet op den, nog in leven zijnden, JECHONIA alleen te bouwen, dien wij in het vervolg weder in welstand zullen zien rijzen). De bronnen van alle deze geweldige schokken van dezen Theocratischen staat ontsprongen niet zoo zeer uit den aard dier Godsregering zelve, volgens welke, gelijk MOZES reeds voorspeld had, eene algemeene ballingschap der natie mede eene der straffen zou zijn, over aanhoudende Afgoderijën, en gevolglijk eene staving der wet, gelijk dan ook MOZES reeds, in geval er zulk eene algemeene ballingschap mogt plaats hebben, even-
wel

wel de instandblijving der natie, met ronde woorden voorzeide. Welk eene zonderlinge onderneming *zou het* dan niet zijn, indien men gebeurtenissen, *die* zoo naauwkeurig volgens een, voor lang gemaakt ontwerp, op elkander volgden, als bewijzen tegen dit ontwerp, of tegen de wezenlijkheid eener Theocratie, die naar een geregeld plan haar doel nadert, wilde aanvoeren. In tegendeel, naar mijn inzien, levert ons het thans doorgeloopen tijdperk, hetzij men hetzelve van den kant der gebeurtenissen zelve, of van den kant der vroegere Godspraken, die den sleutel dezer gebeurtenissen zijn, beschouwt, een nieuw bewijs voor de Goddelijkheid van een werk, hetwelk zijns gelijke niet heeft on-*der de geschiedenissen* van alle volken der aarde."

Het aangestipte in deze korte beschouwing zal wel genoegzaam zijn, om de aandacht voortdurend op dit werk te vestigen, welks vertaling in zeer goede handen gevallen is. Men besluite hieruit *echter* niet, dat wij het in alles met den Heer [illegible] volkomen eens zouden zijn, maar wij achten het onnoodig bij deze tweede uitgave onze aanmerkingen mede te deelen; te minder, daar wij met zoo veel ruimte de algemeene lezing kunnen aanprijzen. Daarenboven betreffen dezelve meerendeels *zoodanige* punten of wijzigingen, waarin men, *zonder groot* nadeel, verschillen kan, en waarover wij *ons* ook in dit Tijdschrift meermalen hebben uitgelaten.

Of Jona door eene haai is ingeslokt geworden, ge-

gelijk hij meende, of door een ander zeedier; — of HISKIA door pestbuilen is bezocht geworden, gelijk zijn gevoelen was, of aan een ander doodelijk *oogmerk* geleden heeft; — of de geschiedenis van den Profeet JONA *zinnebeeldig* moet genoemd, of liever uit een eenigzins ander oogpunt beschouwd moet worden, daarover zal men wel geen harnas behoeven aan te gespen.

In de anders zeer goede vertaling, heeft ons het hier zoo dikwerf gebezigd werkwoord *nedersmijten* te zeer gehinderd, dan dat wij den geëerden Overzetter niet zouden verzoeken, hetzelve in het vervolg minder te gebruiken.

CHINA. Toestand en vooruitzigten van dat Rijk; inzonderheid ten aanzien der Evangelie-verspreiding; met narigten omtrent de oudheid, uitgestrektheid, bevolking, benevens de Letterkunde en Godsdienst der Chinezen. Door W. H. MEDHURST, *Afgevaardigde van het Londensch Zendeling-Genootschap. Uit het Engelsch vertaald door* A. VAN DEINSE, *rustend Predikant van* Ostende. *Tweede Deel. Met platen. Te* Rotterdam, *bij* van der Meer & Verbruggen, 1839. *X en* 304 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs is f*

Met het twaalfde Hoofdstuk vangt dit deel aan, waarin de zending naar *Malacca*, aan de oost-

zij-

zijde der zeeëngte van dien naam gelegen, en bezocht in 1814 door MILNE, op zijne reis van *Java* naar *China*, waar MEDHURST, in Junij 1817, tot zijne hulp aankwam, wordt medegedeeld. De korte schets van de verrigtingen en uitwerkingen der Zendelingen aldaar, wordt besloten met de aanmerking, dat de werkzaamheden der Amerikaansche broeders in deze zending aanvankelijk gezegend zijn geweest, en dat men voor het vervolg, onder Gods zegen, op gelukkige uitkomsten rekenen kan.

Het dertiende Hoofdstuk heeft tot opschrift: de zending naar *Batavia*. Bij deze mededeeling van eene en andere bijzonderheid, bemerkt men, dat de Heer MEDHURST geen Hollander is. Met genoegen leest men hier iets tot lof van den voormaligen *Gouverneur*, den Baron VAN DER CAPELLEN, schoon met leedwezen, dat men van zijne aanwijzing geen beter gebruik schijnt gemaakt te hebben. *Boter van Buffels* gemaakt, gelijk men hier aangeteekend vindt, zal wel eene fout in de vertaling zijn.

Het veertiende Hoofdstuk, Reizen langs de kusten van *China* vermeldende, begint met de aanteekening:

»De Protestantsche zendelingen, op *China* verlangende te werken, bepaalden gedurende een vierde deel eener eeuw hunne pogingen tot die gedeelten, waar Europeërs zich doorgaans ophouden, of waar de *Britsche* en Hollandsche regeringen hun bescherming verleenden. Zich buiten het Rijk gesloten beschouwende en eene groote menigte van Chinesche land-

landverhuizers in de verschillende *streken* van den Maleitschen *Archipel* vindende, zochten zij eerst deze te verlichten, in de hoop dat zij, behoorlijk onderwezen zijnde en naar hun geboorteland terugkeerende, het Evangelie, hetwelk zij geleerd hadden, zouden medenemen en hetzelve onder hunne landgenooten verspreiden. Met dit doel vestigden zich onze broeders in de onderscheidene volkplantingen rondom *China*, leerden hunne taal, rigtten scholen op, schreven en drukten boeken, traden met het volk in gesprek en poogden *vergaderingen* aan te leggen, ten einde het Woord des levens in dezelve te prediken. Sedert den aanvang hunner zendingen hebben zij de Heilige Schriften vertaald, en tweeduizend geheele Bijbels, tienduizend Testamenten, dertigduizend afzonderlijke boeken over de Schrift, en omstreeks een half millioen traktaten in de Chinesche taal gedrukt; daarenboven nog vierduizend traktaten in de talen van den Maleitschen *Archipel*. Omtrent tienduizend kinderen hebben de zendelingscholen bezocht; nagenoeg honderd personen zijn gedoopt, en verscheidene inboorlingen zijn predikers geworden, één van welke zijnen landgenooten in het binnenste des Rijks het Evangelie verkondigd en vervolging voor de zaak van JEZUS geleden heeft. Zulk eene uitkomst kan niet anders dan de vrienden der zendingen hoogelijk verblijden, en bij een terugzigt hiervan mogten zij, die in dit werk zijn werkzaam geweest, God danken en moed nemen."

»Maar

»Maar dit alles is nog ver af van de vurige wenschen des zendelings te voldoen, of van het hem voorgestelde doel bereikt te hebben. Wat er ook in de volkplantingen reeds gedaan moge zijn, de vrienden van *China* kunnen zich niet tevreden stellen, vóór er op het moederland zelve eene poging zij aangewend; en daar de verhuizers slechts weinige zijn in vergelijking van de zoo groote bevolking, zoo maken de bekeerlingen onder de volkplanters slechts een klein gedeelte uit van het geheele Rijk."

»Terwijl de overige broederen op de gevestigde zendingsposten werkzaam waren, behaagde het Gode eenen man te verwekken, die het wagen wilde het Evangelie in *China* zelve in te voeren. De Heer GUTZLAFF, een Duitsch zendeling, door het Nederlandsche Zendelinggenootschap afgevaardigd, na zich eerst naar *Siam* begeven en in dat Rijk twee jaren lang, niet zonder merkelijken zegen, gearbeid te hebben, vertrok in 1831 in een inboorlingsvaartuig naar de haven van *Teen-tsin*, twee dagreizen van *Peking* af gelegen. Hij had bij zich eene groote hoeveelheid van Christelijke boeken, en een' kleinen voorraad van Europesche geneesmiddelen. Nu en dan een Chineesch gewaad dragende en den naam van eenen der inboorlingen aannemende, werd hij als een lid van die groote natie erkend. Een' zwakken staat van gezondheid genietende, blootgesteld aan de achterdocht en het verraad der inboorlingen en varende in een onsterk schip, door onbedrevene lie-

lieden bestuurd, bevond hij zich *dikwijls* in dreigend gevaar: maar hij werd uit deze en *alle* andere gevaren genadiglijk gered, tot dat *hij* in de haven zijner bestemming aankwam. Aan den wal in de stad *Teen-tsin* wonende, werd hij aangekondigd als »een zoon van den westelijken oceaan," die den beschavenden invloed van de bewoners des hemelsche Rijks genoten had, en die nu kwam, om wederkeeriglijk hen met de kennis der geneesmiddelen te bevoordeelen. In het huis, in hetwelk hij zijn' intrek had genomen, kwamen zoo velen hem bezoeken, dat zeker man hem van den kapitein der jonk voor eene groote som wilde koopen, met het doel om koopers voor zijnen winkel te winnen. Bijkans eene maand hield hij zich aan deze plaats op, en een' gelijken tijd in Chineesch *Tartarije*, waarna hij naar *Macao* terugkeerde."

Met genoegen verneemt men hier de naauwgezetheid van onzen Reiziger, om zich te hoeden van zelfs den schijn te vermijden, als konde hij den schandelijken invoer en handel van den opium in *China* ook maar eenigzins goedkeuren, en tevens het besluit, om een vaartuig te huren, om alleen bevracht met hetgeen tot de gelukkige uitvoering van het groot en gewigtig plan, den Chinezen met het Christendom bekend te maken, langs *de gezegde* kusten te varen; van welke reis het vijftiende Hoofdstuk den hoofdinhoud uitmaakt: zoodanig namelijk, dat alleen, immers voornamelijk, zulke voorvallen en omstandigheden worden aangehaald, welke

eenig

eenig licht kunnen verspreiden over het land en deszelfs inwoners, en eenige kennis aanbieden, van den aard der verkeering, welke vreemdelingen met het volk van *China* in staat zijn te houden. De reis ving, van *Kapsing-moon*, den 26 Aug. 1835 aan. Zij kwamen in de gelegenheid, om, in verscheidene Dorpen, eene rijke uitdeeling van boeken te doen, welke met gretigheid ontvangen werden. Vervolgens weder vertrokken, bereikten zij den 16 Sept. de baai *Ke-san-so*; van de verrigtingen aldaar wordt in het zestiende Hoofdstuk berigt gedaan. Deze berigten zijn doorgaans kenmerkende en dienen, om ons de Chinezen langs de kusten in de Dorpen van eene zijde nader te doen kennen, welke door de beschrijvingen van anderen *niet weinig* bevestigd worden; waaruit men ook ziet, dat ook bij hen eene aanmerkelijke verscheidenheid plaats vindt, in denkwijze en karakter. Uit sommige ontmoetingen bleek het, dat er veel meer tijdingen door het geheele land verspreid worden, dan vreemdelingen zich wel verbeelden; maar *ook*, dat lage trekken eigen zijn aan het karakter der Chinesche Mandarijnen, onder welke zij zelden eenen waarlijk achtenswaardigen mensch ontmoetten. Kieschheid van gevoel en opregtheid van beginsels zijn onder hen onbekend en de voornaamste Magistraatspersonen geraken gewoonlijk, langs *slinksche* wegen en door bedrog, tot hunnen hoog verhevenen rang.

In het zeventiende Hoofdstuk ontmoeten wij onze

reizigers op de zuidzijde van *Shan-tung* en vernemen hunne ontmoetingen en verrigtingen in die streken van het groote Rijk. De Christelijke lezer zal zich met den wensch des Schrijvers zeker gaarne vereenigen:

»Moge het den Heere, naar Zijne oneindige goedertierenheid, behagen, de uitdeeling van drieduizend boeken aan de noord-, en van zeshonderd aan de zuidzijde van deze kaap met Zijnen zegen te achtervolgen; en mogen de gesprekken, nu en dan met dit volk gehouden, eens veel nut stichten, tot grootmaking Zijnes naams."

Van de werkzaamheden in de Provincie *Keang-soo* en van hunne ontmoetingen aldaar, berigt ons het achttiende Hoofdstuk, bij welke gelegenheid onze zendeling doet gevoelen, waarom hij oordeelde zich met vastheid en deftigheid onder de Chinezen te moeten gedragen.

Hetgeen den Schrijver met zijne reisgenooten in *Che-keang* en *Fuh-keen* wedervaren is en hoe zij ook door een groot aantal boeken, waaronder uittreksels uit de H. Schriften, aan de daarnaar zeer verlangende bewoners uitdeelden, wordt in het negentiende Hoofdstuk vermeld.

Het twintigste behelst de volgende ontmoetingen en een aantal belangrijke aanmerkingen, voor dezulken, die met de Chinezen nader bekend verlangen te worden. Zoo leest men hier: »zij, die met de Chinesche Edicten, waarbij zoo dreigend als gestreng het zorgvuldig afweren van vreemdelingen geboden

en

en alle verkeer met hen zeer stellig verboden wordt, niet bekend zijn, zouden zich hierdoor zeker laten afschrikken. Maar in de Voorrede b. v. van de boodschap, welke van *Peking* aan den Onderkoning van *Canton*, werwaarts MEDHURST nu was teruggekeerd, na, in onderscheidene gedeelten van vier Provinciën en in vele Dorpen, achttien duizend boeken, waarbij zes duizend uittreksels van de H. Schriften, te hebben uitgedeeld, gekomen was, een bevel in zich behelzende om onze verdere werkzaamheden te verhinderen, zegt de Keizer dat » hij terstond, nadat de *Amherst* en andere schepen gepoogd hadden in de binnenwateren door te dringen, aan al de burgerlijke en militaire ambtenaren orders gegeven had om vreemde vaartuigen zonder eenige toegeeflijkheid den toegang te beletten." De vreemdeling, dit lezende en zich verbeeldende dat bevelen in *China* zoo stiptelijk als in *Europa* gehoorzaamd worden, zou zeker verwachten, dat men het naauwkeurigste toezigt op vreemde schepen, die de kusten naderen, zou houden: evenwel toen de Schrijver, verscheidene jaren na den togt van de *Amherst*, zijne reis deed, vond hij dat strenge toezigt geenszins: zijn schip mogt in de verschillende havens veilig ankeren, en hij ging met zijn gevolg aan wal, ongestoord door de dorpen rondloopende en met het volk sprekende, wordende slechts zeldzaam door de Mandarijnen verhinderd."

» Vervolgens verklaart de Keizer in zijn edict, dat » de bepalende wetten ten allen tijde moeten ge-

gehoorzaamd worden, *ten einde de waardigheid* van het Rijk te handhaven, en onheilen in de toekomst te voorkomen." Uit deze zinsnede zou iemand, der zaken min kundig, ligtelijk opmaken, dat de wetten van *China*, gelijk die der Meden en Perzen, onveranderlijk waren, en dat alzoo de pogingen der Christenen, om de kennis der Evangelieleer onder de Chinezen te verspreiden, geheel vruchteloos zullen zijn: maar bemoedigend *is het*, te kunnen verzekeren, dat de wetten der Chinezen veranderd zijn en telken jare *veranderd worden*. Wanneer een wèlbegrepen eigenbelang het aanraadt en een krachtig betoog der vreemdelingen er hen toe dringt, aarzelen de hoofden des hemelschen Rijks niet, om van hunne eeuwig onveranderlijke wetten af te wijken; en wanneer de vreemdelingen hen slechts weten te overtuigen, dat die wetten niet langer meer uitvoerbaar zijn, heeft men voorbeelden, dat zij uit zich zelve voorslagen van schikking gedaan hebben. De verbreiders van het Christendom moeten slechts volharden in hunne pogingen om het volk te verlichten: wanneer de regering dan ziet, dat zij buiten staat is zulks te verhinderen, zal zij òf hare oogen sluiten voor hetgeen zij niet weren kan, òf geregeld toelaten hetgeen anders op eene ongeregelde wijze toch geschiedt."

»Maar de Keizer heeft reeds in dit zelfde *edict* der wereld gezegd, dat hij de invoering van *Christelijke* boeken in zijne staten niet kan beletten. Hij verklaart daarin, dat »stipte orders waren gegeven

om

om een waakzaam oog op vreemde schepen te houden en dezelve weg te zenden; » en echter erkent » hij, dat een Engelsch vaartuig, zonder zich aan de wetten te storen, langs de kusten heen zeilt." Hij beweert eene zee- en landmagt op die kusten te hebben, en echter, het onvermogen der keizerlijke troepen, om de vreemde schepen af te weren, belijdende, vervoegt hij zich bij » het barbaarsche oog," den Superintendent van den Britschen handel, in de haven van *Canton*, met verzoek om toe te zien dat » de bepalende wetten stiptelijk gehoorzaamd worden."

De twee laatste (het een en twintigste en twee en twintigste) zijn toegewijd, aan de aanwijzing, welke *de geschiktste* arbeiders zijn, om in *China* het ware *Christendom* te doen kennen, en welke de benoodigdheden voor de Protestantsche zending ten nutte van dat groote Rijk zijn.

Deze beide, en wel bijzonder het laatste Hoofdstuk, zijn zeer lezenswaardig. Men hoort daarin duidelijk den man van kunde en ervaring spreken, die tevens met een heilige geestdrift vervuld is voor de zoo wenschelijke uitbreiding van het dierbaar Evangelie onder die millioenen van menschen, welke daaraan dringende behoefte hebben en er als nog van verstoken zijn. Vooral worde het zoo verstandig aangemerkte, omtrent het vertalen en drukken *in de Chinesche* taal, ter harte genomen! De Bijbelgenootschappen, — waarvoor de lust en ijver ook in ons Vaderland steeds toenemen! — gaan

ijve-

ijverig voort met derzelver belangrijke bemoeijingen en werden vooral ook door ruime bijdragen in de gelegenheid gesteld, om met die van *Engeland* vooral, en van andere Landen en Rijken, krachtdadig mede te werken, ten einde het woord Gods ook in de Chinesche taal aan vele millioenen onzer natuurgenooten duidelijk bekend werde, om er daardoor gezegenden invloed, onder den zegen van Hem, dien wij als den almagtigen Koning der Kerk met mond en hart en daden hebben te vereeren, uit te oefenen, ten zegen van het menschdom!!

Achter aan is nog geplaatst een zeer merkwaardig aanhangsel, behelzende 1.) eene lijst van boeken gedrukt te Canton en *Malacca*; 2.) een lijst van de te *Batavia* gedrukte boeken, geschreven door W. H. MEDHURST, in de Chinesche en Maleitsche talen. Traktaten van onderscheidene Schrijvers te *Batavia* gedrukt; in het Maleitsch, door de Heeren [illegible], [illegible] en door het Genootschap van *Soerabaja*, in het Latijnsch door den Heer [illegible], in het Javaansch door den Heer [illegible]; en 3.) eene lijst van boeken te *Singapore* gedrukt in de Maleitsche taal. Dit aanhangsel wordt besloten met de volgende gewigtige mededeeling:

» Van vele boeken, te *Malacca*, *Penang* en *Singapore* gedrukt, is geen geregeld berigt ingekomen, zoodat het moeijelijk is het juiste getal derzelve op te geven. Intusschen blijkt, zoo ver wij hebben mogen opmaken, dat van den jare 1810 tot het jaar 1836 gedrukt zijn geworden:

te

te *Malacca* en *Canton*	450,469	boeken en traktaten	
» *Batavia*	191,394	»	
» *Penang*	93,900	»	
» *Singapore*	66,000	»	
	751,763	»	

in zich bevattende 2,075 geheele Chinesche Bijbels, 9,970 Nieuwe Testamenten, en 31,000 afzonderlijke gedeelten der H. Schrift, en 2,000 afzonderlijke Evangeliën in dezelfde taal. Rekent men het getal bladzijden van elk der gedrukte werken, zoo zal men zien, dat de broederen in de Zendingen van den *Ultra-ganges*, in de onderscheidene landstreken, omtrent acht millioenen bladzijden van Godsdienstige boeken, door middel van hunne drukpersen, in *het licht hebben* gegeven."

Deze beschouwing, waarmede wij, wegens het belangrijke der zaken, den lezer een weinig langer meenden te moeten bezig houden, eindigende, prijzen wij het gebruik van dit werk aan, en twijfelen niet, of dezulken, die niet enkel lezen, om zich te vermaken, zullen het met belanglangstelling lezen, en zich gaarne vereenigen met de door ons verklaarde wenschen.

De platen zijn niet zeer duidelijk uitgevallen.

REIS

ijverig voort met derzelver belangrijke bemoeijingen en worden vooral ook door ruime bijdragen in de gelegenheid gesteld, om met die van *Engeland* vooral, en van andere Landen en Rijken, krachtdadig mede te werken, ten einde het woord Gods ook in de Chinesche taal aan vele millioenen onzer natuurgenooten duidelijk bekend worde, om er deszelfs gezegenden invloed, onder den zegen van Hem, dien wij als den almagtigen Koning der Kerk met mond en hart en daden hebben te vereeren, uit te oefenen, ten zegen van het menschdom!!

Achter aan is nog geplaatst een zeer merkwaardig aanhangsel, behelzende 1.) eene lijst van boeken gedrukt te *Canton* en *Malacca*; 2.) een lijst van de te *Batavia* gedrukte boeken, geschreven door W. H. MEDHURST, in de Chinesche en Maleitsche talen. Tractaten van onderscheidene Schrijvers te *Batavia* gedrukt; in het Maleitsch, door de Heeren THOMSON, ROBINSON en door het Genootschap van *Sourabaja*, in het Luttinesch door den Heer BRUCKNER, in het Javaansch door den Heer BRUCKNER; en 3.) eene lijst van boeken te *Singapore* gedrukt in de Maleitsche taal. Dit aanhangsel wordt besloten met de volgende gewigtige mededeeling:

»Van vele boeken, te *Malacca*, *Penang* en *Singapore* gedrukt, is geen geregeld berigt ingekomen, zoodat het moeijelijk is het juiste getal derzelve op te geven. Intusschen blijkt, zoo ver wij hebben mogen opmaken, dat van den jare 1810 tot het jaar 1836 gedrukt zijn geworden:

te

te *Malacca* en *Canton*	450,469	boeken en traktaten
» *Batavia*	191,394	»
» *Penang*	93,900	»
» *Singapore*	66,000	»
	751,763	»

in zich bevattende 2,075 geheele Chinesche Bijbels, 9,970 Nieuwe Testamenten, en 31,000 afzonderlijke gedeelten der H. Schrift, en 2,000 afzonderlijke Evangeliën in dezelfde taal. Rekent men het *getal* bladzijden van elk der gedrukte werken, zoo zal men zien, dat de broederen in de Zendingen van den *Ultra-ganges*, in de onderscheidene landstreken, omtrent acht millioenen bladzijden van Godsdienstige boeken, door middel van hunne drukpersen, in *het licht hebben* gegeven."

Deze beschouwing, waarmede wij, wegens het belangrijke der zaken, den lezer een weinig langer meenden te moeten bezig houden, eindigende, prijzen wij het gebruik van dit werk aan, en twijfelen niet, of dezulken, die niet enkel lezen, om zich te vermaken, zullen het met belanglangstelling lezen, en zich gaarne vereenigen met de door ons verklaarde wenschen.

De platen zijn niet zeer duidelijk uitgevallen.

REIS

REIS door Nederland *en* België, *met toepassing op het lager onderwijs, de instellingen van liefdadigheid en de gevangenissen in die beide landen. Door* RAMON DE LA SAGRA, *Afgevaardigde bij de Cortes van* Spanje, *Corresponderend Lid van het Koninklijk Instituut van* Frankrijk, *enz. In twee Deelen. Eerste Deel* Nederland. *Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1839. 344 *blads. In gr. 8vo. De prijs is f* 3,00.

Voor hen, die wel eens eenen vreemdeling willen hooren, wanneer hij zich opzettelijk bezig houdt met eene beschrijving van het land onzer geboorte en van dat, met hetwelk wij, treuriger gedachtenis! eenige jaren vereenigd moesten zijn, zal deze reis zeker niet dan welkom kunnen wezen. In dezen tijd moet zulk eene gelegenheid te meer de nieuwsgierigheid opwekken, daar die buitenlander een Spanjaard is, en wel een Afgevaardigdigde bij de Cortes van dat Land, en een Corresponderend lid is van het Koninklijk Instituut van het aan *België* grenzend *Frankrijk*.

Zeker hadden wij er dan ook eerder melding van gemaakt, indien deze Reis ons eerder ter beschouwing voor dit Tijdschrift ware ter hand gesteld.

De wijze van behandeling is allezins doelmatig, en getuigt zeer van de bekwaamheid, den ijver en de edele denkwijze des verzamelaars, die deze berig-

rigten met de hoogstmogelijke naauwkeurigheid heeft zoeken bijeen te brengen, en doet zijn hart niet minder dan zijn verstand eere aan. Hij doet verslag van zijne bevinding, en geeft tevens, met groote erkentelijkheid dikwijls, zijne bronnen op, en vermeldt met onderscheiding de namen van hen, die zich in deze zoo welwillend omtrent hem betoonden. Het goede dat hij opmerkte, waarnam en hoorde, wordt met lof vermeld en ook niet vermimd, het naar zijn oordeel nog verkeerde te gispen en het geen nog te verbeteren is, soms gemoedelijk aan te wijzen.

Overal ontmoet men hier den beschaafden en bescheidenen, en dus ook onpartijdigen beoordeelaar, en men heeft als Nederlander alle reden, om over den *Schrijver* tevreden te zijn.

Niet alles echter is even naauwkeurig en juist, maar daartoe waren ook een langer verblijf en een meer algemeen bezoek van de onderscheiden plaatsen onzes Vaderlands noodzakelijk geweest.

Wij oordeelen hiermede genoeg gezegd te hebben, om de aandacht op deze zoogenaamde reis te vestigen, en willen deze beschouwing van het eerste Deel eindigen, met dit volgende, uit Hoofdstuk III (betreffende de kolonie van weldadigheid) over te nemen, ten blijke ook hoe wèl de edele Spaansche *Schrijver* denkt:

» *De Zondag* van den 8 Julij was een der dagen, dien ik in de koloniën doorbragt, en de tooneelen, waarvan ik toen getuige was, hebben in mijne ziel

een' onbeschrijfelijk diepen indruk achtergelaten. Te midden van onbegrensde vlakten, alle met het rijke groen van tuin- en veldgewassen overdekt en van talrijke kanalen, lanen en wegen doorsneden, rijzen de voor de weezen en de bedelaars bestemde gebouwen statig omhoog; terwijl men verder de, door de vrije kolonisten en hunne huisgezinnen bezeten, hoeven op gelijke afstanden over de gansche uitgestrektheid der koloniën verspreid ziet liggen. — De aankomst van den Generaal, den waarachtigen vader en beschermer dezer verlatenen, had onder de geheele bevolking eene feestelijke stemming en kennelijke blijdschap te weeg gebragt."

»Tegen tien uur begon deze vroeger zoo beklagenswaardige menigte, — die tot een leven van ongeluk of misdaad zou zijn veroordeeld gebleven, zoo de Christelijke liefdadigheid de hand niet tot hare redding had uitgestrekt, — hare schreden tempelwaarts te rigten, ten einde den God van goedertierenheid te danken voor de onverwachte weldaden, waarmede hij haar hier mildelijk overlaadde. Hier en daar, op verschillende punten der onafzienbare vlakte, teekenden zich tegen den gezigteinder talrijke, uit vrije kolonisten, bedelaars van beide geslachten, weesjongens en weesmeisjes bestaande groepen af, die nader en nader kwamen en alle hare rigting naar de Kerk namen, welke nagenoeg in het middenpunt der kolonie gelegen is. — Allen waren zij met de grootste zindelijkheid gekleed, allen krachtig en gezond, allen vrolijk en

te-

tevreden. Ouden en jongen groetten den Generaal met gelijken eerbied; en vooral de kinderen legden door hun vrolijk gelaat, hunne vriendelijke lachjes en knikjes, de liefde, welke zij den vader en weldoener, dien de Voorzienigheid hun in hem beschikt had, op eene roerende wijze aan den dag. Men moet het met eigen oogen gezien hebben, om zich een denkbeeld te kunnen vormen van dit zoo vrolijke, zoo levendige schouwspel in den verwijderden, ver van het gewoel der steden gelegen uithoek des Rijks, en te midden der zandige, vroeger geheel onvruchtbare heidevelden, waar een genootschap menschenvrienden al de ellenden en al de wonden der Nederlandsche natie had bijeengebragt."

» De ware vaderlandsliefde, de wijsheid der eeuw, de meest verlichte weldadigheid en de Christelijke liefde hebben hare krachten ter vruchtbaarmaking van woestenijen en tot het heil van ongelukkigen vereenigd, en een gering getal jaren is voldoende geweest, om deze verwonderlijke wedergeboorte van barre heiden in bloeijende landouwen, van eene rampzalige in eene gelukkige bevolking te doen plaats hebben. Ik zag den bewerker dezer gezegende herschepping voor mij, en in billijke geestdrift had ik hem misschien als eene godheid op aarde kunnen aanbidden, zoo een nog levendiger; nog dieper gevoel mij niet tempelwaarts had gedreven en gedrongen, den Hoogen God, het beginsel en den oorsprong aller zegeningen, de hulde

van mijnen dank en mijne bewondering eerbiedig toe te brengen."

» De Gereformeerde Kerk is een wijd, regelmatig achtkant gebouw, en met eene breede *galerij* in het rond voorzien. — In weinig oogenblikken was de geheele ruimte met kolonisten en weezen opgevuld, welker vereeniging een schouwspel opleverde, dat zich onmogelijk beschrijven *laat*. — Na de inleiding van den Leeraar, werd door de vrouwelijke weezen een gezang aangeheven, *begeleid* door eene muzijk, welke door *kolonisten zelven* werd uitgevoerd. De leerrede werd met de meeste aandacht aangehoord; schoon ik de woorden al niet verstaan konde, kon ik toch over den indruk oordeelen, dien dezelve te weeg bragten. Meermalen zag ik tranen de oogen der *hoorders* bevochtigen, en konde op veler gelaat de uitdrukking van ongeveinsde ontroering lezen. — Met aandoening sloeg ik dit schoon tooneel van Godsdienstviering gade, toen een nieuw bewijs mij den invloed openbaarde, dien de Christelijke liefde reeds op de gemoederen dezer ongelukkigen verkregen had. Toen men namelijk het armenzakje deed rondgaan, legden eene menigte kolonisten en een nog grooter aantal jonge lieden er hunne *gave* in neder: een schitterend blijk voorzeker van waarachtige liefdadigheid, daar de bewoner dezer koloniën toch slechts het strikst noodzakelijke geniet en de geringste aalmoes, die hij uitreikt, hem zelv' eene ontbering moet kosten."

» Na

»Na de dienst, keerden allen op dezelfde wijze naar hunne kolonie en hunne bijzondere woonstede terug, waar hen een gezond en overvloedig middagmaal wachtte."

»Altijd in het gezelschap van den Generaal en de voornaamste ambtenaren, ging ik nu den kinderen, meisjes en jongens, bij hun aan tafel gaan, een bezoek geven. Luide en ongedwongen legden alle de blijdschap aan den dag, die de tegenwoordigheid van hunnen beschermer hun veroorzaakte; en, getuige dezer vreugde, kon ik mij niet weerhouden, dezen toe te voegen: »Generaal, voor dat ik deze koloniën gezien had, bewonderde ik reeds de zorg en inspanning, die hare vestiging u moest gekost hebben, en beklaagde u zelfs, in zeker opzigt, om al de moeite, die gij u getroost hadt. Sedert ik uwe inrigtingen echter ten vollen ken, is mijne bewondering toegenomen, en ik beklaag u niet meer. Waarlijk, gij zijt redelijk beloond, Generaal!!!" — De Minister drukte mij de hand, en liet mij op zijn gelaat al de zelfvoldoening eener edele ziel lezen."

»Wij zetteden ons belangrijk onderhoud voort; ik verloor geen woord van zijnen mond en teekende al de cijfers, al de berekeningen op, die ik zonder deze voorzorg had kunnen vergeten."

»*Op deze reis* ben ik tot de stellige overtuiging gekomen, dat niet alleen de bloeijende toestand der koloniën aan de kundigheden, den ijver, den invloed, de werkzaamheid en de volharding van den

Generaal VAN DEN BOSCH moet worden dank geweten, maar tevens, dat de eenige mogelijkheid, om eene zoo uitgebreide, zoo ingewikkelde, zoo hoogst moeijelijke onderneming tot een gewenscht einde te brengen, hierin bestaat, dat men de leiding daarvan aan een waarlijk groot en uitstekend man opdrage, die, met al de waardigheid van het openbaar, ook tevens die van het persoonlijk karakter, benevens hooge talenten en bekwaamheden, in zich vereenigt."

Van het andere Deel hopen wij *spoedig ook melding* te kunnen maken.

Vervolg op het Groot PLAKKAATBOEK *of Verzameling van Wetten, betrekkelijk het openbaar Bestuur in de* Nederlanden; *uitgegeven met vergunning van Zijne Majesteit den Koning, verleend bij Besluit van den* 13 *Maart* 1837, (Staatsblad N°. 8.) *en met aanteekeningen verrijkt, door* G. LUTTENBERG, *Secretaris der Stad* Zwolle *en Procureur bij het Provinciaal Geregtshof van* Overijssel, *en bij de Arrondissements-Regtbank te* Zwolle. (*Zamenstelling der Regterlijke magt en beleid der Justitie. Algemeene en plaatselijke Policie, veiligheid en openbare orde*). *Te* Zwolle, *bij* J. J. Tijl, 1839. *IV* 125 *en XII bladz. II* 197 *en XX bladz. In gr.* 8vo. *De prijs dezer beide stukken is f* 7,15.

Aangemoedigd door de goedkeuring van een aanmer-

merkelijk Publiek, zet de Heer LUTTENBERG zijnen arbeid met ijver voort, en levert hier weder een paar vervolgen op het *Groot Plakkaatboek;* het eene de wetten en verordeningen betreffende, aangaande de Regterlijke magt en het beleid der Justitie, en het andere, nopens de algemeene en plaatselijke Policie, veiligheid en openbare orde.

Het eerste behelst 1.) eene zamenstelling der voornaamste verordeningen, uitgevaardigd sedert het ophouden van het Groot Plakkaatboek voor de herstelde orde van zaken in 1813, terwijl het tweede gedeelte de wetten en verordeningen doet kennen, uitgevaardigd na die gelukkige verandering van zaken, in zoo verre namelijk die mededeeling nuttig kan gerekend worden.

»*Ik heb*," schrijft hij, »voorts gemeend, tot het rubriek: *Zamenstelling der Regterlijke magt en beleid der Justitie* te moeten brengen, behalve de daartoe betrekkelijke grondwettelijke en andere algemeene bepalingen, in de eerste plaats al de algemeene wetten betrekkelijk het personeel der Regterlijke Collegiën en Ambtenaren, als: de vereischten in de Regters gevorderd wordende, het costuum, de beëediging, de installatie, de bezoldiging enz., en, in de tweede plaats, die verordeningen, welke men als reëele wetten zoude kunnen beschouwen; waartoe voornamelijk die behooren, welke tot de zamenstelling en de bevoegdheid der regtbanken betrekking hebben; terwijl de reglementen op de afwisseling en de orde van de inwendige

V 4 dienst

dienst van zelve hier eene plaats moest verkrijgen."

» De wetten en reglementen betrekkelijk de onderscheidene orden en vereenigingen, die, uit den aard der zake, onafscheidelijk zijn van de regterlijke organisatie, kwamen van zelve hier ook in aanmerking, als:

1°.) de orde der Advocaten, *door een beroemd regtsgeleerde genoemd, eene orde even zoo noodzakelijk als de justitie zelve;*

2°.) de Notarissen, *die vereerenswaardige bewaarders van het openbaar vertrouwen, van de overeenkomsten en van het vermogen der ingezetenen;*

3°.) de Procureurs, *wier kunde, gepaard met eerlijkheid, den regelmatigen loop der zaken verzekert en de getrouwe naleving der regtsvormen waarborgt; vormen, die altijd van gunstigen invloed op den afloop der zaken zijn, wanneer kwade trouw ze niet misbruikt om de waarheid te benevelen, en*

4°.) de Deurwaarders, *die de ingezetenen voor de Regters dagvaarden, en die, in naam der justitie, bevelen doen en dezelve ten uitvoer leggen.*"

» De wetten betrekkelijk de bevoegdheid der administratieve autoriteit en de regtspleging in zake van belastingen zullen in eene afzonderlijke aflevering van het *Vervolg op het Groot Plakkaatboek* voorkomen, en ik heb daarom in de onderwerpelijke aflevering slechts de voornaamste verordeningen,

gen, betrekkelijk die onderwerpen aangestipt, ten einde de eenheid te bewaren."

»Dat ik de organieke wet op het Notarisambt in haar geheel heb opgenomen, is geschied, omdat die wet, al wordt zij ook weldra door eene nieuwe vaderlandsche vervangen, nogtans van toepassing zal blijven op alle acten, die sedert 1811 zijn gepasseerd, en dit is ook de reden waarom ik haar met een gedeelte mijner aanteekeningen heb verrijkt; gaarne had ik die in haar geheel medegedeeld, doch ik vreesde dan te langwijlig te worden."

»Eindelijk, ook nu weder heb ik de tijdsorde gevolgd."

In het korte Voorberigt voor het tweede stuk, *hier boven* geannonceerd, zegt de Heer LUTTENBERG:

»*Naar de* beteekenis, die men gewoon is aan het woord *Policie* te geven, hebben wij ons bepaald tot alles wat de algemeene en plaatselijke policie, veiligheid en openbare orde aangaat; terwijl de verordeningen, die men, bij eene wetenschappelijke indeeling, ook wel eens onder het rubriek van policie plagt te brengen, als die betrekkelijk de drukpers, de geneeskunde, de maten en gewigten enz. als afzonderlijke voorwerpen van beheer zijnde, ook bij eene afzonderlijke aflevering van het *Vervolg op het Groot Plakkaatboek* zullen behandeld worden."

»Bij vorige afleveringen heb ik, kortheidshalve en ter besparing van kosten, zoodanige verordeningen, die reeds in haar geheel in een vorig

stuk waren opgenomen, enkel bij den titel aangewezen, met verwijzing naar de plaats, waar zij te vinden zijn, en terwijl deskundigen hieraan hunne goedkeuring hebben gehecht, zoo heb ik deze wijze van handelen ook nu weder gevolgd."

» Hoezeer het *Vervolg op het groot Plakkaatboek* eigenaardig bestemd is, om alleen de wetten, koninklijke besluiten en andere acten van het algemeen Bestuur te bevatten, met verwijzing naar de onderscheidene provinciale en plaatselijke verordeningen, zoo heb ik echter begrepen, dat het niet onnuttig ware, om met een woord melding te maken van zoodanige provinciale verordeningen over belangrijke onderwerpen, die in de provinciën zijn uitgevaardigd, en door den druk te mijner kennis waren gekomen, met aanwijzing waar dezelve zijn te vinden."

» Ik heb ook nu weder mijne beste pogingen aangewend, om dit werk zoo volledig en zoo goed als mij mogelijk was uit te voeren, en toch zal hetzelve zeker zijne gebreken hebben; maar ik vertrouw ook zeker, dat de bescheidene en kundige beoordeelaar groote reden van verschooning in de moeijelijkheid der taak zal vinden; terwijl ik er de stellige belofte bijvoeg, dat het onvolledige, hetgeen ik mogte ontwaren, bij de te zijner tijd te gevene supplementen, als waarvoor het werk bijzonder is ingerigt, zal hersteld en aangevuld worden."

Het eerste gedeelte bevat dus ook weder de verordeningen vóór de herstelde orde van zaken in

1813

1813 en het *tweede* die, welke vervolgens gegeven zijn.

Het is ons bij het doorzien gebleken, dat LUYMAN ook hier oordeelkundig, naauwkeurig en met de vereischte kortheid en volledigheid is te werk gegaan, en dat het gebruik gemakkelijk gemaakt is, door de achter aan gevoegde bladwijzers.

Wij vertrouwen derhalve, dat velen over deze uitgave tevreden zijn en het vervolg met verlangen zullen te gemoet zien.

Oud-Hollands DEUGD in hare waardij geschetst en ter beoefening aangeprezen, of zet de tering naar de nering. Eene gewigtige les voor alle standen der maatschappij, door A. BIBEN, *Predikant te* Edam. *Te* Edam, *bij* J. L. Rolff, 1839. 150 *bladz. In kl.* 8vo. *De prijs is f* 1,10.

Het spreekwoord, welks behandeling de inhoud is dezer verhandeling, zal, zeggen wij met den verdienstelijken Grijsaard RAVEKES, door niemand nieuw of *onbekend* geoordeeld worden. Maar wanneer men de dagelijks meer en meer toenemende verwaarloozing opmerkt van de heilzame les, die hetzelve bevat, en de jammerlijke gevolgen, welke deze verwaarloozing na zich sleept, komt men in verzoeking om te gelooven, dat het juist de oudheid en het *algemeen bekende* is, waardoor het indrukwekkende der spreuk maar al te zeer plaats ge-

gemaakt heeft voor eene *gedachtelooze gewoonte*, of wel somtijds voor eene geheel verkeerde toepassing. Om de nadeelen, hieruit voortvloeijende, lezoo veel mogelijk voor te komen en door eene levendige en juiste voorstelling der beteekenis van dit spreekwoord, het heilzame van hetzelve aanschouwelijk te maken, en alzoo diep in het hart te drukken, schreef de verdienstelijke Maatschappij tot *Nut van 't Algemeen* als prijsstoffe voor: een naar de vatbaarheid des gemeenen mans ingerigt vertoog, waarin het spreekwoord: *zet de tering naar de nering*, uitgengezet en ontwikkeld wordt, en op eene eenvoudige, duidelijke en bevallige wijze wordt aangetoond, hoe aangenaam, nuttig en pligtmatig de betrachting der les zij, in gezegd spreekwoord vervat. Daarop werden twaalf Antwoorden ingezonden, en aan dat van den Eerw. F. VAN DER PLOEG door Heeren Beoordeelaren de gouden eereprijs toegewezen, ten gevolge waarvan hetzelve ook reeds in het licht gegeven en aan alle de leden dezer loffelijke Maatschappij gezonden is.

De Eerw. BIBEN had met dit stukje ook naar den prijs gedongen, en was een van de twaalf, die, door het onderwerp bekoord, daaraan hunne krachten beproefden. Hij begreep, schoon hulde doende van de naauwgezette billijkheid der beoordeelaars, zijnen arbeid echter niet als verloren te moeten achten, en keurde het niet ongepast, ook zijne verhandeling te laten drukken, ten behoeve der zoodanigen, die zulk eene teregtwijzing mogten

noo-

noodig hebben, onverschillig tot welk een stand en kring zij behooren.

Het stukje is onderhoudend en afwisselend geschreven, behelst veel goeds en kan ter bereiking van het goede oogmerk medewerken. De prijsverhandeling van den Eerw. VAN DER PLOEG voldoet ongetwijfeld veel beter aan het doel en heeft den eereprijs verdient, maar maakt toch de lezing van deze bijdrage niet geheel overtollig. De inrigting is ook van eenen geheel anderen aard, en de rijkelijk tusschen ingevoegde versjes van wijlen den beroemden CATS zullen velen wel bevallen.

De WERELDBURGER. Een geschiedkundige roman uit de jaren 1830—1832. *Naar het Hoogduitsch van* FERDINAND STOLLE, *schrijver van* 1813, Elba *en* Waterloo, *enz. In twee Deelen. Te* Groningen, *bij* R. J. Schierbeek, Jr. 1840. *Eerste Deel* 302, *Tweede Deel* 295 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs der beide Deelen is f* 5,80.

De door zijne beide keurige Romans, het jaar 1813 en *Elba* en *Waterloo*, bij ons Publiek reeds zoo gunstig bekende Duitsche Schrijver, heeft op nieuw in het hier aangekondigde verhaal den beminnaars der romantisch-geschiedkundige lektuur eene wezenlijke dienst bewezen, en wij gelooven dat ons Hollands publiek den Vertaler voor zijne genomen moeite gaarne dank zal weten. Wij lazen de-

dezen roman met wezenlijk genoegen, en, hoewel onzes achtens, vele der daarin voorkomende redeneringen over wereldburgerschap enz., even goed gemist hadden kunnen worden, betuigen wij gaarne, dat de Schrijver door de zamenstelling van dit verhaal allen lof verdient. Hij schijnt juist de woelige tooneelen van den nieuweren tijd als het geschiktste onderwerp voor zijne welversneden pen te kiezen, en is op dit uitgebreide veld dan ook geheel te huis.

Wij aarzelen niet dezen *Wereldburger* aan onze lezers ten volle aan te bevelen.

MEN-

MENGELWERK.

REBEKKA, BETHUËLS DOCHTER.

GENES. XXIV: 27.

NAAR HET HOOGDUITSCH GEVOLGD

DOOR

J. C. MOHR,

Predikant te *Warmenhuizen*.

» Niet in het uiterlijke," lezen wij 1 *Pet.* III: 3—5, » in *hairvlechten*, in gouden omhangselen, of in » het aantrekken van kostbare kleederen bestaat het » sieraad der vrouwen; maar inwendig in het bin- » nenste des menschen, in het onveranderlijke van » een teeder en zacht gemoedsbestaan, hetwelk bij » God eene hooge waarde heeft. Zoo versierden » zich ook de heilige vrouwen uit den ouden dag." Treffender en schooner had de Apostel de waarde van eene vrouw niet kunnen aanduiden, dan in deze weinige woorden geschied is. Niet door *schoonheid*, pronk of uiterlijke beschaving, maar door het *onveranderlijke* van een teeder en zacht gemoedsbestaan verkrijgt de vrouw hare waarde. Waarlijk eene treffende uitspraak! welke verdiende, in goud gegraveerd, en als een Amulet (medal-

daljon) elke vrouw om den hals gehangen te worden. Ten tijde van den Apostel PETRUS was de vrouwelijke kunne niet meer dat, wat zij zijn moest; en de geheele brief, uit welken de zoo even aangehaalde plaats ontleend is, leert, dat de zedeloosheid der vrouwen van dien tijd zeer groot was. Daarom scheen den Apostel eene vermaning als de tegenwoordige voor haar noodzakelijk; daarom hield hij het voor zijn oogmerk dienstig, haar op het navolgenswaardig voorbeeld der heilige vrouwen uit den ouden dag opmerkzaam te maken.

Maar wie zijn nu wel *deze heilige vrouwen uit den ouden dag*, die hij tot een voorbeeld aanbeveelt? Daar een Apostel, die niet lang geleden nog een Jood was, hier spreekt, zoo kan hij niemand anders meenen, dan de in de geschiedenis des Joodschen volks beroemd gewordene vrouwen, de stammoeders des Joodschen volks, de echtgenooten der achtenswaardige Aartsvaders en van andere vrome en beroemde Israëlieten, met welker deugden ons de heilige oorkonden der Hebreërs bekend maken (*).

Dit

(*) Welke geheel andere wezens zijn niet de heilige vrouwen uit *Palestina*, dan de meeste onder de zoogenaamde heiligen der Christelijk-papalische Kerk! Godsdienstige dweeperij, Fanatisme en kleingeestige, beuzelachtige klooster-Ascetiek omgaf haar met eenen heiligen nevel, door welken niet zelden de zwartste vlakken heenschemerden. Niet hare deugden, maar menschen van gelijke, en dikwerf nog ergere zondige bewegingen canoniseerden haar. Aan de legenden dier

Dit blijkt nog meer uit het volgende vers, waar hij, in plaats van veler voorbeeld, alleen dat van SARA, ABRAHAM's huisvrouw, aanvoert, en zijne lezeressen opwekt, als *derzelver dochters*, even zoo verstandig met hare mannen om te gaan, als zulks door de Echtgenoot van den grooten Aartsvader geschiedde. *Heilige Vrouwen* noemt hij ze in denzelfden zin, in welken alles *heilig* heet, wat in de Godsdienst-oorkonden der Hebreërs als groot, eer- en navolgenswaardig geschilderd wordt. Dus, die eerwaardige Matronen, welke ons in onze heilige schriften tot voorbeelden van navolging worden voorgesteld; zij, welker grootste opschik in het *onveranderlijke van een teeder en zacht gemoedsbestaan bestond*, hetwelk bij God en menschen eene *groote waarde* heeft. Eene SARA, die door buig-

zaam-

heiligen bespeurt men het duidelijk, dat het aan hare vervaardigers moeite verschafte, zeer veel loffelijks, *zelfs* ten koste der waarheid, van haar zamen te flansen, de keerzijde daarentegen zoo veel mogelijk te verbergen en daarbij wonder op wonder te stapelen. De vervaardigers van de heilige oorkonden der Hebreërs schilderen hare heilige vrouwen zoo als zij waren, niet wezens der inbeeldingskracht, nooch ideälische schepsels. Zij stellen natuurlijk en onopgesmukt hare deugden, alsmede hare gebreken en ondeugden, voor; en *dat het* getal der eerste grooter is, dan die der laatste, zulks is niet aan die verzamelaars, maar aan die individuën zelve en aan die tijden toe te schrijven, toen Godsvrucht in het hart zetelde; en zich naar buiten in daadwerkelijkheid vertoonde.

zaamheid en toegevenheid jegens haren man zoo ongemeen uitmuntte; eene REBEKKA, BETHUËLS dochter, vol van maagdelijke liefde en moederlijke teederheid; eene RUTH, het beeld van stille huisselijke deugd, die haar dierbaar Vaderland verliet, om hare geliefde, ongelukkige schoonmoeder bijstand te bieden, en die, in armoede eerlijk en welgemoed, zich de achting van hare nieuwe medeburgers en de liefde van eenen regtschapen man verwierf; eene *dochter van* JEFTA, een voorbeeld van kinderlijke liefde en van aan Godsdienstig vooroordeel opgeofferde onschuld; eene heldhaftige DÉBORA, die eenen held tot redding des Vaderlands aanblaast en bezielt; eene koninklijke ESTHER, die zich, door schoonheid, verheft, door schranderheid hare magt bevestigt, en door Patriotisme zich aan hare in druk en ellende smachtende natie groot en verdienstelijk maakt.

Uit alle de opgenoemde *heilige* vrouwen kies ik thans REBEKKA, BETHUËLS *dochter*, die wij ons in eenige trekken willen voorstellen, zoo als zij ons voorkomt *Genes.* XXIV en XXVII. — *Twee* voorvallen uit haar leven verdienen eene uitvoerige schildering. In het *eerste* verschijnt zij zekerlijk ongelijk beminnenswaardiger, dan in het *tweede*; maar ook hier zal de teedere moederliefde voor haren hartezoon ons weder eenigermate met haar verzoenen, wanneer wij ook de onregtvaardigheid, die zij jegens den minder beminden zoon begaat, misbillijken moeten. Het karakter van REBEKKA behoort

niet

niet tot de uitstekende; geene groote schitterende daad heeft haar leven verheerlijkt; maar desniettemin is zij eene der belangrijkste personen der oudheid. Den Israëlieten was zij te dier tijd als ABRAHAM's schoondochter, als IZAÄK's echtgenoot en JACOB's moeder, ongemeen gewigtig. Maar ook voor ons moet dit vrouwelijk karakter dan nog aanlokkend zijn, wanneer zelfs de Hebreeuwsche oudheid haar niet geheiligd had.

Van hare opvoeding en de geschiedenis harer jeugd, werdt ons niets verhaald. De heilige oorkonde, *Genes.* XXIV, laat ons haar dadelijk als eene schoone jonge dochter van aangezigt, die nog maagd was en nog geenen man bekend had (vs. 16), zien, hoe zij, eene kruik op hare schouders dragende, uit de stad (*Nahor* in *Mesopotamië*) komt, om uit de voor de stad liggende bron water te halen. Zonder voorgevoel van haar lot, verrigt zij de gewone bezigheid, en is voornemens weder naar huis te gaan, toen een vreemdeling met het bescheiden verzoek naar haar toetrad: »laat mij een weinig uit uwe kruik drinken!"

Wij weten, wie de vreemdeling was; een oude, getrouwe dienstknecht van ABRAHAM, dien deze uit het land *Kanaän*, waar hij thans leefde, hier heen, naar zijn dierbaar Vaderland, gezonden had, om in dezen oord voor zijnen zoon IZAÄK eene huisvrouw te zoeken. Eene bijzondere opdragt! maar ook te gelijk een bewijs van het groote vertrouwen, dat de oude dienstknecht verdiende. Waarom zond hij

 zij-

zijnen zoon, die geene Kanaänitische vrouw nemen moest, niet zelven derwaarts op een huwelijk uit? Wij weten hierop verder niets te antwoorden, dan dat ABRAHAM dit niet wilde. »Wacht u," zegt hij vers 6, »dat gij mijnen zoon niet weder daarheen (naar *Mesopotamië*) brengt." Daarenboven was IZAÄK thans nog over den dood zijner moeder SARA bedroefd (Hoofdst. XXIV: 67. en XXIII: 1.) en wilde, in deze stemming, waarschijnlijk niets weten van een huwelijk, dat echter zijn vader *voor nuttig* hield. De oude dienstknecht ontving de opdragt van ABRAHAM, om voor zijnen zoon eene gade in dezen oord op te zoeken. Maar hoe nu eene gelukkige keuze te doen? Geheel vreemd waren hem wel de familiebetrekkingen van zijnen Heer niet, en zoo moest en kon hij dan ook weten, dat hier bloedverwanten van hem leefden. Doch dat hij ze zoo maar aanstonds aantreffen, dat deze hem dadelijk aannemen, en terstond in een huwelijk met den verren en onbekenden neef bewilligen zouden — dat moest, volgens de vrome voorstelling der oude wereld, de Godheid bewerken. Deze treedt bij de oude wereld altijd als bemiddelaar in, waar de menschen om goeden raad verlegen zijn. Dit geschiedt ook hier vs. 12—14. Doch wij keeren tot REBEKKA terug.

Het goedhartige meisje was aanstonds bereid het verzoek van den dorstigen reiziger te vervullen. »Drink, mijn Heer!" zeide zij, en ijlings liet zij de kruik op hare hand nederzakken en gaf hem te drin-

drinken, vs. 18a. Zij doet echter nog meer dan de bescheiden vreemdeling verzoekt. Alleen voor zich had hij eenen lafenisdronk verzocht; doch zoo onbescheiden wilde hij niet zijn, ook voor zijne kameelen om water te vragen. REBEKKA onthief hem van deze zorg, vs. 19, 20. »En als zij hem »had laten drinken, zeide zij: ik wil ook voor »uwe kameelen putten, tot dat zij alle gedronken »hebben. En ijlings goot zij de kruik uit in den »drinkbak, en liep voor de tweedemaal naar de »bron, om voor al zijne kameelen te scheppen." Inderdaad, eene in het aan water arme Oosten grootere gedienstigheid dan bij ons, waar het water onder dingen gerekend wordt, die niets waard zijn, *en die* men dus ook wel aan eenen vreemdeling *wegschenken* kan! Doch, ook zonder deze plaatselijke waarde, was het een voorbeeld van eene zeldzame goedhartigheid. Wie geeft zich gaarne met eenen vreemdeling eene dubbele moeite? En nog daarenboven een schoon, welgesteld, jong meisje! Inderdaad, ik twijfel zeer, of de oude knecht in onze zelfzoekende en gemaskerde tijden een dienstvaardig meisje van dien aard zoude gevonden hebben! Onze jonge meisjes kunnen zich met zulke nietige zaken niet bemoeijen! Onze dochters van aanzienlijke afkomst hebben meer te doen, dan zulke geringe bezigheden der huishouding waar te nemen!

Naauwelijks bemerkt zij het geschenk, (vs. 22) hetwelk de vreemdeling haar, ter belooning harer dienstvaardigheid, overreikt. Alleen speelden hare

 ge-

gedachten op de vraag: »Is er ook ruimte in uws »vaders huis, om ons te herbergen?" *In overvloed!* hernam REBEKKA, en liep dadelijk heen, om de toestemming harer ouders te bewerken. Zeker, ook zonder dit geschenk zou zij zulks gaarne gedaan hebben. Zij had er toch niet naar gevraagd, of haar voor de dubbele moeite van het water putten ook iets geworden zou. Geheel anders was het gesteld met haren broeder LABAN. Zulke menschen moeten eerst *het loon hunner diensten* voor oogen zien, eer zij aan het werk gaan. Het was duizend tegen één gewed, dat hij, zonder het geschenk, hetwelk de vreemdeling aan zijne zuster gegeven had, geen hand noch voet zoude verroerd hebben. Maar thans, nu hij (vs. 30) »de gespen en armringen aan zijns zusters handen" ziet, is hij geheel werkzaamheid. Dat is eerst een man! dacht hij; die is milddadig, aan hem is wat te verdienen. Nu werden er alle aanstalten tot zijne herberging en een goed onthaal gemaakt. »Kom binnen," *riep* hij hem vrolijk en vriendelijk toe, »kom *binnen*, »gij gezegende des Heeren! waarom blijft gij bui- »ten staan? Ik heb het huis opgeruimd en ook »voor uwe kameelen plaats gemaakt, vs. 31." Is het niet, als of men de taal van menigen Egoïst van den nieuwen tijd hoort? Hoe beijvert hij zich nu, om den vreemdeling gedienstig te zijn, en door voorkomenheid zich bij hem in te dringen! Ziet eens, hoe hij zelf de kameelen in den stal brengt en oppast! — hoe hij bezig is, water aan te *halen*,

om

om den welkomen gast en zijne begeleiders een voetbad (*) te bezorgen! — hoe hij zich spoedt, om hen met spijs en drank te verkwikken.

Alleenlijk de oude had thans eene gewigtigere bezigheid af te doen, dan eten en drinken. »Hij »zeide: ik wil niet eten, voor dat ik eerst de zaak, »om welke ik gekomen ben, afgedaan en mijn »doel bereikt heb." Wij behoeven onzen lezers niet eerst te zeggen, om welke zaak hij gekomen was, en aanzoek doen wilde. BETHUËLS dochter was het, om welke hij voor zijnen jongen Heer kwam vrijen. Hij herhaalt, naar de zeden en gebruiken der oude wereld, elk woord, dat hem ABRAHAM gezegd had, en verhaalt het voorgevallene bij de bron, met de grootste wijdloopigheid. Eindelijk sluit hij zijn verslag met volgende woorden (vs. 49): »Zijt gij nu degenen, die aan mijnen Heer vriend»schap en trouw wilt bewijzen, zegt het mij dan; »zoo niet, zegt het mij dan evenwel, opdat ik mij »ter regter of slinker wende."

Welk

(*) In het Oosten was, en is het nog heden ten dage, een algemeen gebruik, den gast, bij zijne intrede in huis, water aan te bieden, om de handen en voeten daarmede te wasschen. Dit geschiedde ook, wanneer men vreemdelingen bij zich ter maaltijd genoodigd had, voor en na den maaltijd. Hieruit laat zich onder anderen ook het *voetwasschen* verklaren, waarvan *Joh.* XIII: 4 en verv. gesproken wordt. Verg. ook *Luk.* VII: 44.

Welk een zonderlinge *huwelijksvoorslag!* wie zal er toch dadelijk in zijn gesprek vrij vooruit komen, en met ronde woorden verklaren, dat, zoo de eene hem, tegen verwachting, een weigerend antwoord geven mogt, hij naar eene andere wilde gaan vrijen. Geduld, jonge dochters! Volgens onze zeden zou zulk eene openhartigheid zekerlijk met alle goede levenswijze strijdig geweest zijn; maar niet zoo in de aartsvaderlijke eeuw. Toen sprak men nog, zoo als men dacht. Hadden REBEKKA en hare bloedverwanten hunne toestemming tot dit huwelijk niet willen geven, dan zouden zij hun besluit even zoo onbewimpeld te kennen gegeven hebben. De voorvrijër ware dan met zijn korfje, zoo als wij het noemen, verder gegaan, en had dáár, in het verrigten zijner boodschap, dezelfde taal gevoerd.

»Maar waarom wendde hij zich niet eerst tot »REBEKKA, die hier de hoofdpersoon was?" Antwoord: Dit ware een groot vergrijp en een grove misslag tegen de beschaafdheid en welvoegelijkheid geweest — en zoo onwellevend handelde onze oude niet. In het Oosten is de vrouw — ergert u daar niet aan, Nederlandsche jonge dochters! — eene bezitting, waarover de ouders, broeders en bloedverwanten naar welgevallen kunnen beschikken. Niet tot haar, maar tot hare voogden (vader, broeder enz.) moet men zich wenden; deze beslissen over haar lot; zij zelve heeft in deze gewigtige aan-

aangelegenheid geene stem. Dit Oostersch gebruik verdient alleszins onze billijke afkeuring. Maar juist diegene, welke daartegen zoo luide schreeuwen, bedenken niet, dat het, in ons verlicht *Europa*, in dit opzigt niet veel beter gesteld is, en dat wij de zaak alleen in een fijner kleed weten te steken. Van de dochters van Koningen, Vorsten en andere zoogenaamde staatspersonen, wil ik in het geheeel niet eens spreken, daar het algemeen bekend is, dat zij niet naar eigene keus, maar naar het belang van staat, naar staatkunde, uitgehuwelijkt, of, om juister te spreken, verkocht worden. Maar zijn ook niet in de andere standen, rang, rijkdom, familieverbindtenissen meestendeels *de stichters* der huwelijken? De vader *vindt het* met zijn oogmerk en voordeel *overeenkomstig* en wil het zoo; de moeder wendt alle kunsten der overreding aan, en de broeder vloekt, dat men zijn geluk en den luister der familie aan de eigenzinnigheid van een dwaas meisje opofferen wil — en het arme schepsel wordt met een verscheurd en van een gereten hart in de armen van eenen echtgenoot geworpen, dien zij dikwijls noch beminnen, noch achten, noch verdragen kan!

Doch ik wil mij tot geene uitweidende tusschenrede laten verleiden, hoezeer de stof daartoe ook aanleiding geeft. Het tegenwoordig geval behoort buiten dat tot de uitzonderingen. Haar vader, BETHUËL, en haar broeder LABAN, (die in de familie eene beslissende stem scheen te hebben, want

hij wordt hier nog voor zijnen vader genoemd) (*) zeggen vs. 51. »Daar staat REBEKKA voor u, »(vraag haar dus zelve, en, wanneer zij er in »bewilligt) zoo neem ze en trek henen; zij zij de »vrouw van den zoon uwes Heeren, overeenkom- »stig JEHOVA's beschikkingen." Ook naderhand wordt het (vs. 58) aan haren vrijen wil en vrije keuze overgelaten: *Wilt gij met dezen man henen trekken?* waarop zij dadelijk verklaart: *ik wil met hem trekken!* Hier was dus aan geen' dwang te denken. Het hing ten eenenmale van haar zelve af, of zij met hem trekken, of in het vaderlijke huis blijven wilde.

Een waagstuk was het zekerlijk altijd, hetwelk REBEKKA door dit huwelijk ondernam. Wel is waar, de man, wiens èchtgenoot zij worden zou, was een bloedverwant van haar, en zijne familie was haar ontegenzeggelijk ook als eene regtschapene en welgegoede afgeschilderd geworden; maar — had deze man ook een goed karakter? kwam zijne denkwijze met de hare overeen? was hij — eene gewigtige vraag voor een jong meisje — een welgemaakt, gezond, bevallig jongeling? Dit alles waren vragen, die vooraf dienden beslist te wezen. Wie weet ook, of zij hieromtrent vooraf geene nadere berigten heeft in-

(*) Doorgaans heeft in het Oosten de *broeder* eene soort van magt over zijne zuster, en bij hare uithuwelijking bijzonder belang. Daarom moet men zich bij vrijerijen voornamelijk ook tot hem wenden.

ingenomen? Het verhaal is immers zeer kort. Maar gesteld ook, dit ware al eens niet geschied; hoe menige stap geschiedt er niet in ons leven, wiens gevolgen wij zoo naauw niet berekenen! Hoe dikwerf zijn wij juist in die oogenblikken het minste voorzigtig, waarin wij zulks het meeste zijn moeten. Daarenboven heeft het geheele voorval zoo iets romanesks — en voor welk meisje zou zulks niet eene onbeschrijfelijke bekoorlijkheid hebben? Eerst de ontmoeting bij de bron — en nu dadelijk zulk een onverwachte huwelijksvoorslag! Een uitlandsch jongeling uit eene aanzienlijke familie vraagt om hare hand; hij veracht de schoonheden van zijn eigen land, en vraagt REBEKKA. Zekerlijk vrijdde hij eigenlijk niet naar REBEKKA; maar hoe gemakkelijk speelt hier niet de eigenliefde een klein bedrog? Het komt haar voor, als of IZAÄK zelf haar onder duizenden had uitgekozen, daar het toch eigenlijk alleen de oude was, die haar tot eene vrouw voor zijnen Heer uitkoos. In de geheele gebeurtenis lag, zoo voor haar, als voor hare gansche familie, deze troostrijke leer (vs. 50): *Dit komt van den Heere!* Het was Gods schikking; en naar deze moet men zich voegen.

REBEKKA vertrekt met den ouden knecht, vergezeld van de zegeningen harer betrekkingen. »Gij »zijt," zoo riepen zij (vs. 60) de wegreizende na: »Gij zijt onze zuster! neem toe in duizend millioe»nen, en uwe nakomelingen bezitten de poorten »uwer vijanden!" Dit is ongetwijfeld een gedeelte

of

of stuk uit het oudste bruiloftsgedicht, *dat* wij bezitten, en hetwelk in een volkslied is *bewaard gebleven*. Een gelijk huwelijksgezang hieven de inwoners van *Bethlehem*, bij het trouwen van BOAS en RUTH, aan, (*Ruth* IV: 11, 12). Vele kinderen en nakomelingen te hebben, was, in de oogen van den Oosterling, een bij uitstek groot geluk, eene geheel bijzondere eer. Kinderen en afstammelingen te hebben, zijn daarom de spil en het punt, *waarom* en *op* alle gelukwenschen der oude Hebreërs draaijen en uitloopen, en ook de *hedendaagsche* Joden volgen nog hierin de gewoonte hunner voorvaders. De vergelijking wordt dan altijd van de vrome voorvaders, en, bij bruilofte, voornamelijk van onze REBEKKA; van RACHEL en LEA, JACOBS vruchtbare vrouwen, en van andere uit den ouden dag ontleend.

Doch wij willen thans REBEKKA op hare reize naar den beminden volgen. In het geleide van hare slavinnen en van hare voedster DEBORA, verliet zij het vaderlijke huis, en *toog den man na*. Zij deed de lange reis op een kameel; eene manier van reizen, welke, nog heden ten dage, in het Oosten, de gewoonlijkste is. Het laat zich gemakkelijk begrijpen, hoe hare verwachting, gedurende de geheele reis, gespannen moest zijn, en hoe zij gedurig hooger stijgen — hoe haar hart gedurig *sterker* kloppen moest, hoe meer zij het doel van het zelve naderde. Reeds is zij niet meer ver van de woning, waar haar de minnaar ontvangen *zal*;

zie!

zie! daar aanschouwt zij op eens op het veld, eenen man, die haar te gemoet komt, en wiens geheele uiterlijk voorkomen, hem als eenen man van aanzien kenbaar maakt. Hoe! wanneer deze de minnaar eens ware? Hij zij, wie hij wille, de welleveheid jegens den aanzienlijken vreemdeling, vordert het, dat zij van den kameel afstijgt, en volgens Oostersche gewoonte, hem groet. Vs. 64. »REBEKKA hief hare oogen op, en zij zag IZAÄK; »toen viel zij van den kameel." (*) Na dit welleveheidsbewijs, moest zij ook dadelijk weten, wien hetzelve gold. »Wie is," dus vraagt zij met drift aan haren geleider: »wie is de man, die ons op »het veld te gemoet komt?" En nu verbeelde men zich de blijde vrolijke verrassing, in welke haar het antwoord van den ouden knecht verplaatst:

dit

(*) *Zij viel van den kameel*, zal wel hoofdzakelijk niets anders beteekenen, als: *zij wierp zich snel*, of *zij steeg haastig van den kameel af*, en zoo kan תִּפֹּל allezins vertaald worden. Met dat al zou men ook de gewone beteekenis *vallen* zeer wel kunnen behouden, en verdient, indien ik wel zie, verre weg de voorkeur. Terwijl zij wilde afstijgen, viel zij van den kameel af. De begeerte om te weten, wie de vreemdeling zij, het ongeduld om in hem den beminden te aanschouwen, maakt haar onvoorzigtig; zij wil afstijgen en — valt! Overigens is het afstijgen van kameel, ezel, wagen enz., nog heden de gebruikelijke en zeer lastige gewoonte in het Oosten, waardoor de geringe zijne hoogachting jegens den aanzienlijken te kennen geeft.

dit is mijn Heer! Dus had haar hart wel regt gevoeld, en haar voorgevoel haar niet bedrogen. *Hij* was het — hij was, uit reikhalzend verlangen om haar te zien, haar te gemoet gegaan op het veld; hij had haar in de verte bespied; hij ijlde nu herwaarts, om de nog niet geziene beminde in zijne armen te sluiten. Duizenderlei gevoelens overweldigen bij dit ééne woord het meisje; de maagdelijke schaamte kan den aanblik des jongelings niet verdragen. Vs. 65. » Toen nam zij den mantel en » omhulde, bedekte zich met denzelven." Zonder sluijer had zij zeker niet gereisd, want welk eene onwelvoegelijkheid ware dat niet in het Oosten! Maar de sluijer scheen haar thans niet genoeg te omhullen; zij moest het gezigt ook nog met den mantel bedekken. Of misschien had zich de sluijer bij het snel afstijgen, verschoven, of was wel geheel afgevallen. — Kortom, zij hulde of wikkelde zich in haren mantel (*) — om ja, niet van hem gezien te worden,

(*) צָעִיף vs. 65, wordt in onzen *Staten-Bijbel*, door VAN DER PALM, en door die onzer uitleggers, welke ik heb kunnen raadplegen, *sluijer* vertaald. LUTHER heeft het in zijnen tijd overgezet door *mantel*. Mijnes inziens is dit ook de juiste vertaling, en het gansche verhaal pleit voor dezelve. Zonder sluijer toch, was zeker REBEKKA niet op reis gegaan; dit zoude tegen alle welvoegelijkheid van dien tijd gestreden hebben; waarom het al zeer *mal* is, wanneer men den geschiedschrijver verhalen laat, dat zij zich bij hare ontmoeting met IZAÄK met den sluijer bedekte: waardoor den alle na-

den, van welken zij zoo gaarne wilde gezien zijn! Een trek, welke de maagdelijke natuur geheel kenschetst.

Jammer, dat onze verhaler zoo kort is in de schildering van het tooneel der ontvangst of verwellekomst. Dat het geen gewoon geweest zij, laat zich verwachten en vermoeden. Door zijne kortheid, heeft hij ons dit genot onttrokken, en wij kunnen het hier bloot met zijne woorden opgeven, vs. 67. »En IZAÄK bragt haar in de tent (de »woning, het vertrek) zijner moeder SARA, en »hij nam REBEKKA, en zij werd hem ter vrouw, »en hij had ze lief. Alzoo werd IZAÄK getroost »over (het verlies, den dood) zijner moeder." Zoo veel uit het *eerste* tijdperk hares levens.

(*Het vervolg en slot in de volgende maand.*)

IETS

naïviteit, die in het verhaal ligt, gauschelijk verloren gaat, maar welke, naar mijne opvatting van het voorval, behouden wordt. Behalve te dezer plaats, komt צָעִיף in den geheelen Bijbel slechts *twee* malen voor, t. w. Gen. XXXVIII : 14 en 19, en ook daar ter plaats moet het, blijkens het verband en de geheele toedragt der zaak, door *mantel* vertaald worden, zoo als ook LUTHER aldaar vertolkt heeft; en dat deze vertaling ook taalkundig te verdedigen is, zal elk wel met mij willen toestemmen, die weet dat צָעִיף afstamt van den radix צָעַף cujus primaria significatio est in het Arabisch: *duplum efficere*, inde *tegere*, *occultare*, porro, *induere vestem*, *pallam*, *amiculum*; houdende ik צָעִיף niet voor eenen *reismantel* van aanzienlijke vrouwen. (Men verg. echter MICHAËLIS *Suppl. ad Lex. Hebr.* in voce, et WINERI *Lex. Hebr.*)

IETS OVER HET BIDDEN.

Het bidden, dat ook het danken in zich sluit, is voorwaar een der heiligste christenpligten, ons door de Godsdienst voorgeschreven; ja, hetgeen meer zegt, een der grootste voorregten, van hetwelk het ons vergund wordt, gebruik te mogen maken. Of is het geen onschatbaar voorregt, dat het aan den diep afhankelijken, zondigen mensch vrijstaat, zijne belangen aan den Almagtigen Schepper, Onderhouder en Bestuurder des heelals, op te dragen; om als kind te mogen spreken tot Hem, den vlekkeloos Heiligen, die, schoon Hij een ontoegankelijk licht bewoont, nogtans op Zijne menschenkinderen nederziet, omtrent deze vaderlijk gezind is, en verklaart, in al hunne behoeften, zoo voor dit, als voor het volgende leven, te willen voorzien. Niemand, die eenigen prijs op Godsdienst stelt, en eenigermate gevoel heeft, van de betrekking, waarin hij tot den hoogen God staat, zal aarselen dit gereedelijk te erkennen. En niettegenstaande dat, is het evenwel een bedroevend verschijnsel, dat daarover, door velen, vooral in onze dagen, zoo ligtzinnig gedacht wordt. Of ontbreekt het wel aan de zulken, die het bidden voor niets meerder achten dan voor een uitwendig nutteloos bedrijf, waaraan sommigen uit kracht van opvoeding, als aan eene verjaarde gewoonte, nog vast-

vasthouden; die het beschouwen als iets, waar boven de man van verstand en wereldkennis zich behoort te verheffen; terwijl onder anderen, tot welke zoodanig eene denkwijze nog niet is doorgedrongen, en die zich dus van hen onderscheiden, velen gevonden worden, die, zoo men slechts eenigzins van nabij met hunne huisselijke inrigting bekend is, ja, wel doen blijken, dat zij op de prijzenswaardige gewoonte van nu en dan op gezette tijden, zoo als des morgens en des avonds, gelijk ook vóór en na den maaltijd, te bidden en te danken gezet zijn, doch dit veelal doen, of wel bij uitsluiting door kinderen laten doen, op eene wijze, meer geschikt om de achtbaarheid des gebeds te verminderen, dan wel om die te verhoogen, geenszins om aan kinderen en jonge lieden daaromtrent, eenen betamelijken eerbied in te boezemen.

Een paar voorbeelden, waarvan het eene mij door een geloofwaardig getuige werd verhaald, terwijl het andere door mij in eigen persoon is waargenomen, zullen genoegzaam zijn, om het vroeger gezegde, als werkelijk zoo bestaande, te staven.

Zoo verhaalde mij eens iemand, dat hij aan het huis van den Heer L. was geweest, juist op den tijd, dat het middagmaal zou gebruikt worden. Toen men aan tafel gezeten was en gereed stond met eten aan te vangen, zeide de Heer L. tot zijne vrouw: Kom, Beste! dien gij nu al vast de spijs maar voor, terwijl zal onze Professor, (zoo noemde hij zijn twaalfjarig zoontje,) zijne gaven eens laten hoo-

hooren. Allons WILLIAM! *ferm uit de borst* gesproken, en den vereischten nadruk op de woorden gelegd. Mijn vriend dacht niet anders, dan dat hier een of ander van buiten geleerd versje, of wel eenig ander stukje zou worden opgezegd; maar neen! tot zijne groote verwondering, was het een gebed, dat hij zich op de Fransche school had eigen gemaakt, en dat de Vader, die zeide voor zich zelven met bidden of danken weinig op te hebben, hem alleen liet opzeggen, ten einde hem daardoor aan zekere vrijmoedigheid, en ook tevens aan eene goede en juiste uitspraak der Fransche taal *te gewennen*. Hier werd dus niet gebeden, maar alleen eene bloote taaloefening gehouden. Er had ook hoegenaamd geen bewijs van eenigen eerbied plaats; integendeel, het slotwoord: Amen, door WILLIAM uitgesproken, werd onmiddelijk door een luid bravo van den Vader achtervolgd.

En nu het voorbeeld, dat mij weinige jaren geleden, in eigen persoon is voorgekomen.

Eens, gelijk meermalen, aan het huis van zekere Weduwe, Mejufvrouw X. zullende eten, zoo kwam ik daar eenige oogenblikken te voren, en vond de goede vrouw in hevig geschil met hare dienstmeid, over het niet *wel* en tijdig genoeg gereed maken der spijzen. Heftige tegenspraak maakte de drift gaande, en was oorzaak, dat ter wederzijde het eene harde woord het andere opvolgde, en als het ware verdrong. Gedurende dit alleronaangenaamst voorspel, naderde al vast de tijd, dat men met *eten*

be

beginnen zou; doch ziedaar, wederom iets.... Het oudste zoontje, een knaapje van ongeveer 10 jaren, gewoon zijnde aan tafel overluid het gebed te doen, was niet tegenwoordig. Speelziek van aard, had hij aan den tijd van eten niet gedacht. In aller ijl werd iemand naar de straat gezonden, met den last, om den stouten rekel, gelijk men zich uitdrukte, wanneer men dien vond, gevoelig naar binnen te drijven, dat dan ook welhaast gelukte. Schreijende en snikkende aan den disch gekomen, viel dáár, over dat terugblijven, niet weinig voor, en het slot van alles was, dat moeder den knaap eene oorveeg gaf, met bijvoeging van: »Nu niet langer tegengebabbeld; hebben wij nog niet lang genoeg naar u gewacht? toe, ondeugd! bid, zeg ik u, of het zit er andermaal op." Waarop het kind dan ook met eenen afgebroken toon, die naauwelijks verstaan kon worden, eenige hoogst gebrekkig van buiten geleerde klanken opdreunde.

In dat huisgezin zal men nimmer nalaten te bidden, men zou daarvan teregt eene gewetenszaak maken; doch op hoedanig eene wijze dat geschiedt, daaromtrent bekommert men zich weinig of niet. Worden er slechts eenige woorden, zonder verstand en zonder den minsten eerbied uitgesproken, zoo heeft men gebeden, is voldaan, en acht ten dezen opzigte aan zijnen Christenpligt te hebben beantwoord.

Zonder mij te willen ophouden met de handelwijze van den Heer z., die mij voorkomt als iemand,

 die

die voor zich zelven met het heilige niet alleen den spot drijft, maar zich ook tevens werkzaam betoont, met alle godsdienstig gevoel in het hart zijner kinderen en huisgenooten te verstikken, door het eerwaardigste als een belagchelijke zaak te doen voorkomen: zoo bepaal ik mij alleen tot dat voorbeeld, waarvan ik zelf getuige was, en geef het in bedenking, of het welligt niet beter zijn zou, het gebed geheel na te laten, dan daarmede op zulk eene achtelooze, onverschillige wijze te werk te gaan? Welke indrukken moeten door zulk bidden, vooral bij kinderen, worden te weeg gebragt? Gewis geene, die in staat zijn, in het jeugdig gemoed eenen Godsdienstigen zin aan te kweeken. Want, wie toch (vraag ik) zal, zoo hij geroepen wordt, om aan iemand van magt en aanzien, aan wien hij tevens groote verpligting heeft, eenig verzoek voor te stellen, zoo maar onverschillig en zonder den minsten eerbied daar henen spreken? En beschouwt men dit als onvoegzaam, hoe veel minder zal het dan den allesbehoevenden mensch passen om, zonder het diepste ontzag, te naderen tot dat Wezen aller wezens, tot dien God, in wiens hand ons leven en bij wien alle onze paden zijn, die als de Alwetende onze harten doorgrondt, onze nieren proeft en aan wien wij eenmaal rekenschap zullen moeten afleggen? Oefenen wij toch in ons gebed gemeenschap met God, gelijk wij dat doen, zoo behooren wij doordrongen te zijn met het levendigst besef van Zijne grootheid en onze nietigheid;

van

van Zijne almagt en onze volslagen afhankelijkheid; van onze uitgestrekte behoeften en van de alles te boven gaande goedheid, waarmede de Hemelsche Vader dagelijks in dezelve wil voorzien; terwijl eene beschamende erkentenis onzer zedelijke onreinheid dien afstand nog oneindig grooter maakt. Die gevoelens moeten wij steeds zorgvuldig in ons aankweeken, die moeten reeds vroeg worden geprent in het gemoed der kinderen, die meer of minder aan onze zorg zijn toevertrouwd. Toonen wij in alle omstandigheden, op welk eenen hoogen prijs bij ons de pligt des gebeds staat, en dringen wij onze onderrigtingen, gelijk in alles, zoo ook in dezen, vooral door eigen voorbeeld aan! Doch daar het nogtans onmogelijk is, regt hartelijk te bidden, *tenzij het verstand* daarbij werkzaam is, zoo bediene men zich zelven van, noch ook leere zijnen kinderen geene andere woorden, dan die door den bidder verstaan en begrepen kunnen worden; doet men dit niet, zoo loopt men ligtelijk gevaar van aan den Hemelschen Vader iets in den gebede te vragen, dat men niet behoeft, of te danken voor iets, dat men volstrekt niet genoten heeft. Dit is niet zelden het geval bij menschen, die zich gedachteloos naar zekere formulieren rigten, waarin schaars hunne juiste toestand en behoeften staan uitgedrukt. Gewen u daarom vooral, om met uwe eigen woorden te bidden, en leer dit reeds vroeg aan uwe kinderen. God ziet op geene keur van uitdrukkingen, Hij ziet alleen op het hart, en het is daarom on-

eindig beter, en Zijner liefde welgevalliger, zoo men op eene eenvoudige wijze in kindertaal zijne nooden aan Hem voordraagt, dan wanneer men zich daartoe bedient van eene reeks van klanken, waarvan de zin noch meening verstaan wordt, en die dus onmogelijk uit de volheid des harten tot Zijnen troon kunnen worden opgezonden.

Haarlem, 24 Julij 1840.

J. D......

VERVOLG

OP HET

IETS OVER HET BIDDEN.

Wanneer men met eenige opmerkzaamheid het oog vestigt op de onderscheidene huisgezinnen, en zich van nabij bekend maakt met den gang, welke daarin ten opzigte van de opvoeding der kinderen gehouden wordt, zoo zal men ontwaren, dat het aan geene ouders ontbreekt, die, of te onkundig zijn, om hunne kinderen op de regte wijze bidden te leeren, of die zich van het zoo vaak nietig voorwendsel bedienen, dat zij zich met te veel bezigheden bezwaard zien, om zich daarmede te kunnen ophouden. Dezulke zijn wel verpligt zich aan zekere voorschriften te houden, en het is dan ook ten hunnen gevalle, dat ik hier een viertal voor-

beel-

beelden volgen laat. In den kindertoon, en zoo ik vertrouw, naar hunne vatbaarheid opgesteld, *had* ik bij de vervaardiging derzelve geene andere *bedoeling*, dan dat *zij* de plaats zouden vervangen van zoo vele anderen, die, hoezeer dan ook gansch ongeschikt, nogtans alleen uit het beginsel: dat het oude in alles ook het beste is, gebruikt worden. Of is het nog wel zoo geheel vreemd, dat men de kleinen iets laat van buiten leeren, — daaraan den naam van gebed geeft, schoon het geene der vereischten bezit, die noodwendig in een gebed gevorderd worden? Van dien aard toch zijn de zoogenaamde twaalf Geloofsartikelen, de Wet der tien geboden enz., opstellen, die, ofschoon minder dan in vroegeren tijd, echter ook nog bij sommige *eenvoudige* lieden voor gebeden gehouden worden. Dit *zelfde* geldt ook omtrent de aanhaling uit *Ps.* CXLV: »Aller oogen wachten op u," enz.; en die uit *Deut.* VIII: »Als gij dan zult gegeten hebben en verzadigd zijn," enz. Hoezeer dan ook nog wel als zoodanig gebezigd, zoo gevoelt toch immers de meest onkundige, dat dit geene gebeden zijn. Wel vinden wij de voornoemde aanhalingen bij onze formuliergebeden, de eene bij het gebed vóór, en de andere bij de dankzegging na het eten, doch gewis met geen ander oogmerk, dan om ons de betamelijkheid van het bidden en danken, op grond van Gods onfeilbaar woord, voor te houden, en niet, om die op zich zelven, geheel tegen derzelver bedoeling, als een voorschrift des gebeds te gebruiken.

VOORSCHRIFTEN VAN GEBEDEN VOOR KINDEREN.

MORGENGEBED.

Weldadig God en Vader! gezond en vrolijk zagen wij wederom het morgenlicht verrijzen, en danken daarvoor uwe onbegrensde goedheid. Geef, dat wij dezen dag en altijd, aan U onze dankbaarheid betoonen mogen, door ons vlijtig en gehoorzaam te gedragen: zoo zullen wij ons *eigen geluk bevorderen*, de achting en liefde van alle brave menschen verwerven, en op de goedkeuring kunnen rekenen van U, o God! die in CHRISTUS onze Vader zijt. Amen.

AVONDGEBED.

Gelijk een Vader voor zijne kinderen, zoo ook, en nog oneindig meer, zorgdet Gij, o God! voor ons op dezen dag. Dat hartelijke liefde jegens U, blijkbaar uit een gehoorzaam gedrag, de dank zij, die wij U daarvoor toebrengen: en kwamen wij daarin zoo dikwijls te kort, vergeef ons dat, o Vader! om JEZUS wil, en leer ons, door uwen Geest, ons nu voortaan meer bedachtzaam te gedragen. Bewaar en beveilig ons, onze lieve ouders en al onze medemenschen in den aanstaanden nacht, en doe ons te zamen na eene zoete rust, in den morgen van den volgenden dag wederom verheugd en dankbaar ontwaken. Amen.

GE-

GEBED VOOR HET ETEN.

Hemelsche Vader! Gij zijt de milde verzorger van al uwe schepselen; ook onze onderhouder en weldoener. Dat de gaven, die Gij ons thans wederom te genieten geeft, dienen mogen tot voeding en versterking onzer gezondheid, maar bovenal, dat wij door het gebruik daarvan worden opgeleid, tot een dankbaar en U welbehagelijk gedrag, door JEZUS CHRISTUS uwen Zoon, onzen nooit volprezen Zaligmaker. Amen.

DANKZEGGING NA HET ETEN.

Met een gevoelig hart erkennen wij uwe goedheid, o God en Vader! nadat Gij ons zoo mild verzadigd hebt. Dat onze dankbaarheid niet slechts besta in woorden, maar blijke uit geheel ons gedrag, en wij het er steeds op mogen toeleggen, om zoo te denken, te spreken en te handelen, dat wij een goed geweten voor U bewaren, en ons verblijden kunnen in de gedachte, dat uw oog ons overal gadeslaat, en Gij ons eenmaal door JEZUS CHRISTUS uwen Zoon oordeelen zult. Amen.

Haarlem, J. D......
24 *Julij* 1840.

DE VROEGE DOOD.

Doch im sturme bricht der Blüthen stengel,
Und im sturme bricht des Menschen Hertz:
Da ersçheint die Lieb' als Todesengel,
Und sie trägt ihn jubelnd himmelwärts.

T. KÖRNER.

Pas verguldde de ochtend zonne,
Met haar glans, der bergen top;
Of LUCILLE, een schoon, lief meisje,
Stond reeds van haar leger op.

»Moet ik niet een kransje strenglen?"
Sprak zij, opgeruimd van geest,
»Is 't niet morgen moeders jaardag,
»Voor mij 't heerlijkst vreugdefeest!"

En, zoo sprekend, ging zij zachtkens
Naar haar tuintje. — 't Lieve kind
Zweefde heen, vol englen wellust,
Als op d' adem van den wind.

Kalm en rustig, als in sluimring,
Stond daar boom en bloem en plant;
Doch, gereed zijnde om te ontwaken,
Bij een hooger zonne stand.

Hier zag 't meisje 't nachtviooltje,
Ginds den anjer zacht van kleur;
Maar, wat haar het meest bekoorde,
Was het rooesje en haar geur.

»Klein

»Klein, lief roosje! ik wil u plukken,
»'k Wil u vlechten in mijn krans,
»Opdat gij, als 't pronkjuweeltje,
»In mijn moeders haarvlecht glans'!"

Nu trad zij, vol zielsverlangen,
Waar en roos en anjer staan,
Die nog, door de dauw bevochtigd,
Als met paarlen zijn belaân.

Doch, geen bloem was nog ontloken,
Geen nog prijkte in hare pracht,
Of verspreide balsemgeuren,
Bij het wijken van den nacht.

»Ach!" zoo zuchtte nu LUCILLE,
»Schoon lief roosje, zacht en teêr!
»Neen, nog wil ik u niet plukken....
»Als ge ontwaakt zijt, keer ik weêr.

»Dat u eerst het koestrend zonlicht
»Wekke in pracht en majesteit;
»Dan zult ge in mijn kransje prijken,
»Tolkje mijner dankbaarheid!"

Zacht trad nu 't aanvallig meisje
Uit den bloemhof, — blijde vrees
Deed haar hartje sterker kloppen: —
Daar de zon al hooger rees.

Eindlijk stond zij in het zuiden,
Toen LUCIL haar korfje nam,
En, met innerlijk genoegen,
Zingend bij haar bloemperk kwam.

Maar,

Maar, verschrikt trad zij terugge ....
En bleef toen weemoedig staan;
Want, ach! de allerschoonste rozen
Waren kwijnende, of vergaan....

't Heete zonlicht van den middag,
Zengde ook 't liefste roosje, dat,
Door den worm van een gereten,
Geur noch aanzien meer bezat.

»Ach!" zoo snikte nu LUCILLE,
»Heerlijk bloempje! 'k minde u teêr....
»Nu ligt gij verschroeid, — ontbladerd! —
»Roosje! nimmer zie 'k u weer!" ....

Doch één enkele gedachte
Gaf haar troost in hare smart;
Langzaam droogde zij haar traantjes,
En steeds kalmer sloeg haar 't hart.

»Morgen zal 'k eene andre plukken,
»Voor die 't brandend zonlicht drukt,"
Sprak LUCILLE, »of voor de worm haar
»Van den teedren stengel rukt!"

Toen weer 't zonlicht rijzend daagde,
Aan d' azuren hemeltrans,
Trad LUCILLE in haar lief tuintje,
Gaarde bloempjes voor haar krans.

———

Niet

Neemt God zoo zijn liefste kinderen,
In hun jeugdig levensuur,
Niet tot zich, om hen te sparen
Voor 't verdervend zonde-vuur?

Welk een troost is dit voor ouders,
Die aan 't veege doodbed staan;
En, daar weenen om een liev'ling,
Die van hen is weggegaan!

Ouders! stort, stort vrij uw tranen
Bij de doodspond van uw kind;
Maar, bedenkt toch, dat gij 't eenmaal
In den Hemel wedervindt!

Dáár, dáár zult gij het aanschouwen,
Spelende om des Vaders troon,
Lovend blijde, op hemel wijze,
d' Eeuwgen Vader, Geest en Zoon!

Dáár, dáár knagen geene wormen!
Dáár, dáár zengt geen middaggloed!
Eeuwig, eeuwig is 't dáár Lente: —
God! uw doen is wijs en goed.

Haarlem, A. VAN DER ELST, Jr.
23 Junij 1840.

SCHOOL-

SCHOOL-NIEUWS.

LEIDEN.

Daar in het vorige jaar, door een misverstand, verzuimd is geworden, in deze bladen verslag te geven nopens de gesteldheid en de veranderde inrigting onzes Gymnasiums, zoo doen wij zulks thans, en nemen daartoe, vooreerst, uit het daarvan in 1839 uitgegeven verslag, het volgende over:

Met de tegenwoordige inrigting des *Gymnasiums*, heeft men zich voorgesteld de opleiding en voorbereiding der jeugd, tot het Academisch onderwijs, In aanmerking van den tegenwoordigen stand der wetenschappen en der studiën, heeft men gemeend het voorbereidend onderwijs meer te moeten uitbreiden en veelvoudiger te moeten maken, zonder aan de grondigheid en naauwkeurigheid te kort te doen. Ten dien einde heeft men, het onderwijs in de Oude Talen, als op de vroegere inrigting der Latijnsche Scholen, op den voorgrond stellende, niet al'een meer afzonderlijke les-uren bepaald voor het onderwijs in de Wiskunde, de Algemeene geschiedenis, Aardrijkskunde, Romeinsche en Grieksche Antiquiteiten, Geschiedenis en Letterkunde en beginselen der Wijsbegeerte en Logica, maar ook het aankweeken van de kennis der Hollandsche Taal (waarvan het onmisbare meer en meer door bevoegde regters erkend wordt) en der noodzakelijkste levende Talen, benevens der Hebreeuwsche Grammatica (ten behoeve van toekomstige Theologen), daaraan toegevoegd. Opdat evenwel dit uitgebreidere onderwijs daarom niet oppervlakkiger zou worden, en meer geleidelijk met den toenemenden ouderdom der leerlingen zou kunnen

wor-

worden voortgezet, heeft men gemeend eene verdeeling in zes klassen te moeten daarstellen, en voor elk derzelven, in den regel, eenen Cursus van één jaar te bepalen, terwijl men rekent, dat de geschiktste leeftijd, om deze voorbereidende loopbaan aan te vangen, is een twaalfjarige ouderdom, nadat de leerling vooraf het Elementaire onderwijs in het Hollandsch, Fransch, de Arithmetica, de beginselen der Aardrijkskunde, enz., genoten heeft.

Deze zes klassen zijn verdeeld in 4 scholen of lokalen: de eerste school bevat de 1e of hoogste Klasse; de tweede de 2e en 3e Klasse; de derde de 4e en 5e Klasse, en de vierde de 6e of laagste Klasse.

Voor elk vak van onderwijs is een afzonderlijk les-uur bepaald, welke uren zich in dier voege afwisselen, dat de leerlingen in hetzelfde lokaal blijven, en de Docenten zich telkens naar die school begeven, waar de bepaalde les moet gegeven worden; zoo dat, gelijk uit het Programma der lessen hierna volgende blijkt, geen der Docenten aan eene School uitsluitend verbonden is.

Het onderwijs duurt, te beginnen met half Maart, en te eindigen met half October, van des morgens 8—12, en 's namiddags 1—3 uren; alleen des Woensdags en des Zaturdags eindigt het onderwijs, des voormiddags ten elf ure. In de overige maanden beginnen de lessen ten 9 ure, en worden des Woensdags en des Zaturdags tot 12, en verder van 1—2 voortgezet.

Als methode is tot hiertoe aangenomen, eene huisselijke preparatie (met schriftelijke aanteekening) vóór, en eene repetitie op de School van elke les, benevens het van buiten leeren van hetgeen vast in het geheugen moet geprent worden.

Van

Van de verdiensten der leerlingen wordt, wat hun gedrag betreft, bij de dagelijksche lessen aanteekening gehouden, door Notae Diligentiae en Negligentiae. Verder zijn er, om hunne vorderingen op de proef te stellen, maandelijksche *Exercitia Scholastica* ingesteld, waarbij, òf in elk vak, aan de leerlingen een schriftelijk opstel, òf de Interpretatie van eenig stuk, dat tot het afgehandelde werk behoort, op de School wordt opgegeven, gedurende het les-uur, in het bijzijn van den Docent, zonder schriftelijke hulp of andere subsidia, te maken, en door den Docent te corrigeren, met adjudicatie van één, twee of drie goedkeuringsteekens (of geene), naar gelang van betoonde naarstigheid en naauwkeurigheid daarin, ten einde deze Exercitia, vereenigd met de overige notae bij de lessen verdiend, moge strekken tot een' maatstaf van meerdere of mindere aanspraak op belooning. Op de helft van den Cursus (vóór het begin der kers-vacantie) wordt door H. H. Curatoren een Inspectie-Examen gehouden, en op het einde van Junij, vóór het begin der groote Vacantie, een algemeen jaarlijksch Examen over alle de vakken van het gegeven onderwijs.

De jaarlijksche Cursus begint na de groote Vacantie, omstreeks half Augustus.

Het onderwijs zelf is thans opgedragen aan de navolgende Heeren Docenten:

Dr. A. J. J. BAKE, Rector.

Dr. W. H. D. SURINGAR, Prorector.

Dr. W. G. PLUIJGERS, 1e Praeceptor.

Dr. W. G. BRILL, 2e Praeceptor.

A. VAN LEEUWEN, Onderwijzer in de Arithmetica en Wiskunde; in dier voege, dat het onderwijs in het Latijn en Grieksch op alle de klassen wordt gegeven door den Rector, den Prorector en den

1en

1en Praeceptor, dat in het Hollandsch, Fransch en Hoogduitsch, alsmede in het Hebreeuwsch, door den 2en Praeceptor, dat in de Geschiedenis, door den Prorector, en dat in de overige vakken van Letterkunde, door den Rector.

De jaar-cursus, waarover bovengenoemd verslag loopt, was, uithoofde dat de installatie der Docenten niet vroeger had kunnen plaats hebben, eerst begonnen den 26 November 1838, en geëindigd met Junij 1839.

Het jaarlijksch Examen, gehouden ten overstaan van H. H. Curatoren op den 10, 11, 12, 13 en 14 Junij 1839, telkens des voormiddags van 8 tot 12 ure, en op hetwelk, zoowel door schriftelijke proeven, als door mondelinge ondervraging, de verdiensten en vorderingen der leerlingen zijn onderzocht, heeft toen allezins aan de verwachting voldaan, en bewezen, dat er, tot hier toe, geene reden bestond, om zich van de aangenomene leermethode, wat de hoofdzaken betreft, te verwijderen.

De Promotie vervolgens, op den 26 Junij 1839 gehouden, de eerste na de hervorming van het Gymnasium, werd geopend door den Rector, met eene redevoering: *de liberali puerorum institutione ad morum et temporum conditionem prudenter moderanda.* Voorts werden, in de verschillende hoofdvakken, waarin het onderwijs thans gesplitst is, aan de verdienstelijkste leerlingen prijzen uitgereikt, en wel

in het vak der Oude Talen:

In de 1e klasse aan J. G. KIST. In de 2e klasse aan E. A. BERKHOUT, A. A. A. BESIER en J. G. BLAAUW, terwijl dezelfden, benevens J. F. VAN DURA en J. HARTOG, naar de 1e klasse werden bevorderd. In de 3e klasse aan L. M. POPPE, P. J. UYLENBROEK en

C. A. BOONACKER, welke tevens alle naar de 2e klasse werden bevorderd. In de 4e klasse aan G. J. DRABBE, J. H. VERVOORT en P. H. BERKHOUT, welke, benevens J. A. VAN KETWICH VERSCHUUR, J. VERBOOM, H. OUDORP KORTEBRANT en T. J. VAN OOSTERZEE, naar de 3e klasse werden bevorderd. Uit de 5e werd naar de 4e klasse bevorderd: J. W. FELIX. In de 6e klasse werden in dit vak prijzen uitgereikt aan E. L. VAN EMDEN en A. A. SCHEFFT, welke, benevens W. J. A. BAKE, naar de 5e klasse werden bevorderd.

In het vak der Hollandsche en andere levende Talen:

In de 1e klasse aan J. G. KIST. In de 2e klasse aan J. G. BLAAUW. In de 3e klasse aan L. M. POPPE en P. J. UYLENBROEK. In de 4e klasse aan G. J. DRABBE, P. H. BERKHOUT en J. H. VERVOORT. In de 6e klasse aan E. L. VAN EMDEN en A. A. SCHEFFT.

In het vak der Geschiedenis:

In de 2e klasse aan A. A. A. BESIER. In de 3e klasse aan L. M. POPPE. In de 4e klasse aan G. J. DRABBE. In de 5e klasse aan J. W. FELIX. In de 6e klasse aan E. L. VAN EMDEN.

In het vak der Wiskundige Wetenschappen:

In de 1e klasse aan J. G. KIST. In de 2e klasse aan B. A. BERKHOUT en A. A. A. BESIER. In de 3e klasse aan P. J. UYLENBROEK en L. M. POPPE. In de 4e klasse aan G. J. DRABBE en J. H. VERVOORT. In de 5e klasse aan J. W. FELIX. In de 6e klasse aan W. J. A. BAKE, J. I. BAKE, E. L. VAN EMDEN en A. A. SCHEFFT.

Terwijl aan P. VAN OUTEREN (van de 1e. klasse) een getuigschrift verleend werd van bevordering tot de Akademische lessen.

Naar oud gebruik bedankten de leerlingen voor

de

de ontvangene prijzen, door eene Latijnsche *gratiarum actio.*

Aan het meergemeld Verslag over 1839, is voorts toegevoegd een Programma der lessen, gedurende den volgenden Jaar-Cursus te houden.

Het getal der leerlingen had dit jaar 27 bedragen. Uit het thans uitgegeven *tweede Verslag* van den staat des Gymnasiums, na afloop van den Jaar-Cursus, begonnen den 12 Augustus 1839 en geëindigd den 15 Junij 1840, ontleenen wij het volgende:

Het onderwijs op het Gymnasium is, gedurende dezen Cursus, volgens het plan en het Programma, bij het eerste Verslag opgegeven, geregeld voortgezet, en heeft zoodanige resultaten opgeleverd, welke de bijzondere tevredenheid en goedkeuring van H. H. Curatoren, bij de Examina op den 15 Junij en de vier volgende dagen gehouden, hebben mogen wegdragen.

De ondervinding in dezen Cursus opgedaan, heeft het, aangezien het tegenwoordige getal van Docenten, wenschelijk en meer doeltreffend doen achten, eenige verandering in te voeren in de bestaande verdeeling der klassen en lessen, welke verandering, op voordragt der Docenten, door H. H. Curatoren aldus is bepaald:

Vooreerst, dat, met afschaffing der klassenverdeeling, alleen die in *vier* scholen zal worden behouden; dat door de Docenten, onder goedkeuring van H. H. Curatoren, zal worden bepaald, wat, in de verschillende vakken van onderwijs, op elk *dezer* vier scholen, bij geregelde opvolging zal worden geleerd en behandeld; eindelijk, dat, zonder bepaling van tijd, voor de leerlingen de bevordering tot eene hoogere school, alleen zal gegrond zijn op de bevoegdheid daartoe, welke bij

elk half-jaarlijksch Examen uit de gemaakte vorderingen zal moeten blijken.

Ten andere, dat de afwisseling van Docenten in elke School zich hiertoe bepale, dat een enkel Vak of deszelfs Theorie aan éénen Docent opgedragen, door dezen in al de Scholen onderwezen worde; in dier voege, dat in de eerste, tweede en derde School de Theorie der Latijnsche Grammatica en de oefening in de Syntaxis, wordt opgedragen aan den Rector BAKE, die der Grieksche Grammatica en Syntaxis, aan den 1e Praeceptor PLUYGERS, en het onderwijs in de Historie in al de Scholen, aan den Prorector SURINGAR, terwijl de Interpretatie van het Latijn en Grieksch, in de eerste School, verblijft aan den Rector; in de tweede, aan den Prorector; in de derde, alsmede het Elementair onderrigt in de vierde School, aan den 1e Preceptor; blijvende het vak van het Hebreeuwsch, benevens dat der Hollandsche en der Moderne Talen, aan den Heer Praeceptor BRILL, dat der Arithmetica en der Wiskunde, aan den Heer Onderwijzer VAN LEEUWEN, en dat der overige, hier niet genoemde vakken, aan den Rector toevertrouwd.

Bij het begin, of gedurende den loop van dezen Cursus, hebben de Scholen verlaten, de leerlingen: J. VERBOOM, H. C. HAZENBERG, J. JESSE, H. B. VAN IZENDURG en H. A. HESS; terwijl als nieuwe leerlingen zijn ingeschreven: G. UYLENBROEK, L. C. DU RIEU, F. L. LANDT, J. W. G. VAN OORDT, D. B. P. KUURDERS en H. J. DEELEMAN; zoodat het getal derzelven op 27 is gebleven.

Naar het daaropvolgend Programma der openbare Promotie en Prijsuitdeeling, gehouden op Zaturdag den 27 Junij dezes jaars, werden tot de Akademische lessen, eervol met het houden eener Declamatie, bevorderd, de leerlingen der 1e klasse:

J.

J. G. KIST, E. A. BERKHOUT, J. G. BLAAUW en A. A. A. BESIER, terwijl desgelijks aan J. HARTOG en J. F. VAN DURA, een getuigschrift van bevordering tot de Akademische lessen werd verleend. Voorts werden nog uit de 2e tot de 1e school bevorderd: L. H. POPPE, P. J. UYLENBROEK, G. J. DRABBE en C. A. BOONACKER. Uit de 3e tot de 2e school: J. W. FELIX, en uit de 4e tot de 3e school: J. I. BAKE, H. ANDRESON, G. UYLENBROEK, L. C. DU RIEU en H. J. DEELEMAN; terwijl prijzen in elk der bijzondere vakken werden uitgereikt.

In het vak der Oude Talen:

In de 1e school aan J. G. KIST, E. A. BERKHOUT, J. G. BLAAUW en A. A. A. BESIER. In de tweede school aan L. H. POPPE, P. J. UYLENBROEK, G. J. DRABBE, C. A. BOONACKER, J. H. VERVOORT en P. H. BERKHOUT. In de 3e school aan E. L. VAN EMDEN. In de 4e school aan G. UYLENBROEK en H. J. DEELEMAN.

In het vak der Hollandsche en der moderne Talen.

In de 1e school aan J. G. KIST en J. G. BLAAUW. In de 2e school aan G. J. DRABBE, L. H. POPPE, P. J. UYLENBROEK en J. H. VERVOORT. In de 3e school aan J. W. FELIX, E. L. VAN EMDEN en A. A. SCHERFF. In de 4e school aan G. UYLENBROEK en H. J. DEELEMAN.

In het vak der Geschiedenis:

In de 1e school aan J. G. KIST. In de 2e school aan L. H. POPPE, P. G. UYLENBROEK en G. J. DRABBE. In de 3e school aan J. W. FELIX en E. L. VAN EMDEN. In de 4e school aan H. J. DEELEMAN.

In het vak der Wiskundige Wetenschappen.

In de 1e school aan J. G. KIST, E. A. BERKHOUT, A. A. A. BESIER en J. HARTOG. In de 2e school aan L. H. POPPE, P. J. UYLENBROEK, P. H. BERKHOUT, G. J. DRABBE en C. A. BOONACKER. In de 3e school aan J. W. FELIX, E. L. VAN EMDEN, P. L. LANDT en

A. A. SCHEFFER. In de 4e school aan J. L. BAKE, G. UYLENBROEK, L. C. DU RIEU en H. ANDERSON.

Hierop volgt, in bovengenoemd tweede Verslag, als in het eerste, een Programma der lessen voor den volgenden Cursus, alsmede der leerboeken welke gevolgd, en der Schrijvers, welke behandeld zullen worden; eindelijk een kort *Naschrift* in den tegenwoordigen tijd, een' wenk behelzende aan hen, ten wier behoeve de Gymnasiën zijn ingesteld.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

ARNHEM. Zie Aug. 1840.

NIJMEGEN.

ELST, 19 Aug. 1840. De Kerkenraad dezer Gemeente heeft op heden, ter vervulling der vakature, ontstaan door het overlijden van Ds. T. VERWEEL, na verkregen handopening, in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. J. D. C. KOCH, gemaakt de navolgende nominatiën, alphabetisch gesteld:

Twaalftal:

DD. W. A. BUEKERS, Pred. te *Elden*. H. CORNEEN, Pred. te *Gendt*. R. H. GRAADT JONCKERS, Pred. te

Huis-

Huissen. J. L. A. KREMER, Pred. te *Hesse* en *Leende.* N. T. VAN MEURS, Kandidaat tot de H. Dienst onder *Zuid-Holland.* E. MOLL, Th. Dr. Pred. te *Hengelo.* J. P. H. REIJERS, Pred. te *Valkenswaard.* P. H. VAN ROSSEM, Pred. te *Ellekom.* J. C. VAN SCHERMBEEK, Pred. te *Ter Wolde.* C. O. VOGEL, Pred. te *Oostwolde.* J. I. VAN WALSUM, Pred. te *Zwartewaal.* T. J. WIJNHOLDI, Pred. te *Otterloo.*

Zestal:

DD. BUSKERS, COENEN, GRAADT JONCKERS, VAN MEURS, MOLL en VAN SCHERMBEEK.

Drietal:

DD. VAN MEURS, MOLL en VAN SCHERMBEEK.

Zijnde daaruit aanstonds eenparig beroepen, Ds. J. C. VAN SCHERMBEEK.

ALTFORST en APPELTERN, den 30 Aug. Nadat onze Leeraar, Ds. J. P. KERKHOF, van zijne betrekkingen op deze Gemeente, en van die op de Klassis van *Nijmegen* ontslagen was, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, Ds. A. JONKERS, Pred. te *Heeteren*, in tegenwoordigheid van den Kerkeraad en den Consulent, J. W. VAN HILLE, Pred. te *Maasbommel*, c. a., nam zijn Eerw. op heden afscheid van ons, met eene Leerrede over I *Cor.* I: 4—10.

Den 10 Sept. Na verkregene handopening tot vervulling der ontstane vakature, heeft de Eerw. Kerkeraad, wettig vergaderd, de navolgende nominatie gemaakt van H. H. Kandidaten tot de H. Dienst, bij de onderscheidene Kerkbesturen.

Twaalftal:

DD. D. SLOTHOUWER, J. H. A. C. HANEWINCKEL, K. H. KRAANEWINKEL, A. W. KAMP, N. T. VAN MEURS, J. H. JONCKERS, Z. M. VAN KUIJK, J. NIERMEIJER, Jr. A. PITLO, A. BROUWER, D. C. PLEITE en L. VAN DER PLAS.

Zestal:

DD. SLOTHOUWER, KRAANWINKEL, KAMP, VAN KUIJK, NIEMEIJER en PLEIJTE.

Drietal:

DD. SLOTHOUWER, VAN KUIJK en NIEMEIJER.

Hierna is ten laatste een tweetal geformeerd, bestaande uit de Heeren SLOTHOUWER en VAN KUIJK.

En daaruit is met het lot verkozen, Ds. I. H. VAN KUIJK, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, wien de beroepsbrief onverwijld is toegezonden, en van wien reeds berigt is bekomen, dat zijn Eerw. de op hem uitgebragte beroeping, onder inwachting der vereischte approbatiën, heeft aangenomen.

ZUTPHEN.

ZUTPHEN. De Wel Eerw. zeer Gel. Heer C. KRABBE, onlangs naar *Haarlem* beroepen zijnde, heeft zich verpligt geacht, voor die beroeping te bedanken.

WINTERSWIJK vakant. Zie Nov. 1839.

AALTEN. Zie Mei 1840.

RUURLO staat vakant te worden. Zie Aug. 1840.

BOMMEL.

GELDERMALSEN, 6 Sept. 1840. Heden genoot onze Leeraar, Ds. W. LAMMERÉE het voorregt, om plegtige gedachtenis te mogen vieren van zijne 25 jarige Evangeliebediening in deze Gemeente, predikende bij die gelegenheid over *Rom.* I: 16. *Want ik schame mij het Evangelie van Christus niet: want het is eene kracht Gods tot zaligheid een iegelijk die gelooft.*

Zeer talrijk was de opkomst, ook uit naburige plaatsen. Algemeen en hartelijk de deelneming dezer Gemeente, waarvan zijn Wel Eerw. de treffendste bewijzen ondervinden mogt.

God spare hem nog vele jaren en doe zijne verde-

dere dienst strekken tot eenen uitgebreiden zegen voor deze Gemeente.

HARDERWIJK.

VAASSEN, 9 Aug. Aangenaam was het deze Gemeente, heden te mogen vernemen, dat hare Leeraar de beroeping naar *Zwartsluis*, op den 1 dezer ontvangen, den 7 dezer had afgewezen.

ELSPEET staat vakant te worden. Zie Julij 1840.

OOSTERWOLDE vakant. Zie Aug. 1840.

ZUID-HOLLAND.

ROTTERDAM.

CHARLOIS, 5 Aug. 1840. Ter vervulling der vakature, ontstaan door het Emeritaat van Ds. C. BURT ANDRIESSEN, en na verkregene handopening tot het beroepen van eenen anderen Leeraar, heeft de Kerkeraad, in tegenwoordigheid van den Consulent, de navolgende nominatiën gemaakt, op eene alphabetische wijze.

Twaalftal:

DD. ASTRO, Predd. te *Zegveld*. BEEKMEN, te *Berlicum* en *Rosmalen*. DE BOER, te *Loon op Zand*. DE BRUIN, te *Balk*. CALLENBACH, te *Nijkerk*. EIJKMAN, te *Nederlangbroek*. GIMBERG, te *Kortenhoef*. DE GRAAFF, Theol. Doct. in *'t Woud*. KNAP, te *Aarlanderveen*. VAN NECK, te *Schipluiden*. VAN RIJSOORT, Kandidaat tot de H. Dienst, en VAN ZIJL, te *Zelhem*.

Zestal:

DD. DE BOER, CALLENBACH, GIMBERG, DE GRAAFF, Th. Dr., KNAP en VAN NECK.

Drietal:

DD. H. J. DE BOER, G. J. GIMBERG en J. J. KNAP.

LEIDEN.

AARLANDERVEEN, 23 Aug. 1840. Heden

 wer-

werden wij verblijd door het berigt, dat onze Leeraar, Ds. J. J. KNAP, voor de op zijn Eerw. uitgebragte beroeping naar *Oosterwolde*, Klassis *Harderwijk*, van welke hij ons voor drie weken had kennis gegeven, na ernstig beraad bedankt had.

OUDE EN NIEUWE WETERING. Zie Julij 1840.

DORDRECHT.

St. ANTONIEPOLDER, 1 Sept. Uit een te voren geformeerd viertal, waarop geplaatst waren de Wel Eerw. Heeren: A. F. VAN DER SCHEER, S. W. LA LAU, G. J. DE KLERK en T. BUSSINGH DE VRIES, Kandidaten bij onderscheidene Provinciale Kerkbesturen, is heden, na het ontvangen der acte van electie van Z. M. den Koning, in tegenwoordigheid van den Consulent, kerkelijk beroepen, de Wel Eerw. Heer G. J. DE KLERK, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, die, onder inwachting der noodige approbatiën, deze beroeping bereidvaardig aangenomen heeft.

DORDRECHT vakant. Zie April 1840.

MIJNSHEERENLAND VAN MOERKERKE. Zie Julij 1840.

GIESSEN NIEUWKERK staat vakant te worden. Zie Aug. 1840.

GOUDA.

NOORDELOOS, 2 Aug. 1840. Heden gaf onze Leeraar, Ds. H. VAN MANEN, ons kennis van het overlijden van eenen onzer voormalige Herders en Leeraars, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer PETRUS FAASSEN DE HEER, in 78 jarigen ouderdom te *Scheveningen* overleden. Door hen, die zich zijner herinnerden, werd dit aandoenlijk berigt met belangstelling ontvangen; reeds in het jaar 1795 was zijn Eerw. van hier vertrokken, na slechts korten tijd in ons midden werkzaam geweest te zijn.

MEER-

MEERKERK, 30 Augustus 1840. Onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. H. SCHOLTEN, Litt. Hum. en Theol. Dr., benoemd als Hoogleeraar in de Godgeleerdheid aan 's Rijks Athenaeum, te *Franeker*, nam heden afscheid van ons, met *Luc.* X: 42*a*. *Een ding is noodig.* Zijn Eerw. was bevorens, den 28 dezer maand, eervol ontslagen van zijne betrekking op deze Gemeente en Klassis, door Ds. A. J. DIEMONT, Pred. te *Ameide*, Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Gouda*, in tegenwoordigheid van den Consulent dezer Gemeente, Ds. H. VAN MAREN, Pred. te *Noordeloos*. Onze beste wenschen vergezellen den waardigen Leeraar in zijnen nieuwen hoogeren werkkring.

WADDINGSVEEN. Onze beroepen Leeraar, G. FITRIG BÖSKEN, heeft de beroeping herwaarts aangenomen.

KEDICHEM vakant. Zie Junij 1840.

BRIELLE.

PIERSHIL, 6 Sept. Een aantal Kandidaten hebben verzocht, bij de aanstaande vakature dezer Gemeente, in aanmerking te komen. Kerkeraad en Gemeentebestuur hebben daaruit eenige, (zoo veel mogelijk *uit de oudste*) gekozen, welke nader zullen worden uitgenoodigd, om eene predikbeurt waar te nemen. Zij, die eene dergelijke niet ontvangen, gelieven het dus daarvoor te houden, dat aan hun verzoek niet kan worden voldaan.

OUDENHOORN staat vakant te worden. Zie Aug. 1840.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

KORTENHOEF, 6 Sept. Heden berigtte ons on-

onze Leeraar, G. J. GIMBERG, dat hij de beroeping naar de Gemeente van *Charlois* en *Katendrecht*, van welker ontvangst hij ons den 23 Aug. had kennis gegeven, onder inwachting der vereischte kerkelijke en koninklijke approbatiën, had aangenomen. Dus

KORTENHOEF staat vakant te worden. De Heeren Kandidaten, tot wier kennis deze aanstaande vakature nu eerst komen mogt, worden vriendelijk verzocht, geene moeite of onkosten aan te wenden, tot verkrijging van eene predikbeurt, daar zich reeds een overgroot getal heeft aangemeld. De genen, die verzocht zullen worden zich te doen hooren, zullen daarvan in tijds berigt ontvangen.

MUIDEN, 7 Sept. 1840. Ter vervulling der vakature, ontstaan door het overlijden van onzen Leeraar, Ds. B. J. EVERWIJN, werd door den Kerkeraad dezer Gemeente, na verkregene handopening, onder bestuur van den Consulent B. H. CARP, Pred. te *Muiderberg*, het navolgende veertiental gemaakt:

DD. G. J. GIMBERG, te *Kortenhoef*. J. WIGERI ABERSON, te *Ankeveen*. G. J. BRINKMAN, te *Oost- en West-Graftdijk*. B. H. CARP, te *Muiderberg*. J. KOSTER, te *Knollendam*. C. L. P. METELERKAMP, Th. Dr., te *Zoest*. J. P. HASEBROEK, te *Heilo*. R. HELLENDOORN, te *Hilversum*. P. MULDER, te *Nederhorst* (*den Berg*). H. M. BERNS, te *Renswoude*. J. VAN SCHEVICHAVEN, te *Heumen*. F. W. VAN ANDEL WEIJERS, te *Spijk*. H. J. HATTINK, te *Rijssen*. H. TER LET, te *Nije Horne* en *Oude Horne*.

Hieruit werd het volgende zevental geformeerd:

GIMBERG, KOSTER, BERNS, CARP, METELERKAMP, WEIJERS, HASEBROEK.

Op

Op het drietal werden geplaatst:
CARP, METELERKAMP en WEIJERS.
En werd daaruit heden beroepen: Ds. C. L. P. METELERKAMP, Theol. Doct. en Pred. te *Zoest*.

WEESP, 13 Sept. 1840. Gaf onze jongste Leeraar, Ds. P. A. ROMIJN, op Zondag 23 Augustus, aan de Gemeente kennis van eene beroeping naar de Gemeente van *Amersfoort*, en acht dagen daarna, van eene tweede beroeping naar die van *Haarlem*, heden verklaarde zijn Wel Eerw. zich verpligt gevonden te hebben, om de eerstgenoemde beroeping naar *Amersfoort* aan te nemen.

AMSTERDAM (Eng. Herv. Gem.) vakant. Zie Febr. 1840.

AMSTERDAM vakant. Zie Mei 1840.

HAARLEM.

HAARLEM, den 28 Junij 1840. Nadat onze Leeraar, Ds. P. H. NAHUIJS, op deszelfs verzoek, door Z. M. Emeritus verklaard, *salvo honore et stipendio*, van zijne betrekking tot de Gemeente en de Kerkeraad was losgemaakt, door Ds. J. S. VAN STAVEREN, daartoe gecommitteerd door het Klassikaal Bestuur van *Haarlem*, heeft zijn Eerw. heden in de Avond-Godsdienstoefening, zijn openbaar dienstwerk onder ons besloten, met eene Leerrede over *Marc.* XVI:16. *Die geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden, maar die niet geloofd zal hebben, zal verdoemd worden.*

NB. Wegens de late toezending kan dit nu eerst hier werden berigt.

HAARLEM. Ten gevolge van het bedanken van Ds. C. KRABBE, Pred. te *Zutphen*, voor de op zijn Eerw. uitgebragte beroeping, ter vervulling der vakature, ontstaan door het Emeritaat, *salvo honore et stipendio* verleend aan Ds. P. H. NAHUIJS, heeft de Groote Kerkeraad, den 7 Aug. l. l., uit het

het vroeger aangevulde gros van Predikanten, geformeerd dit twaalftal:

M. N. J. MOLTZER, Predd. te *Zierikzee*. A. C. DE MEIJIER, Th. Dr. te *Arnhem*. P. A. ROMIJN, te *Weesp*. W. R. VEDER, Th. Dr. te *Zutphen*. J. SICKENS BOELENS, te *Nijmegen*. J. J. SLUITER, te *Voorschoten*. J. L. KOTTING, te *Alkmaar*. H. L. OORT, te *Hoorn*. M. A. JENTINK, te *Harlingen*. P. JAS, Th. Dr. te *Purmerende*. N. J. A. ROLDANUS, Th. Dr. te *Schiedam*. en W. STORM, te *Delft*.

Van welke op den 11 Aug. op het zestal geplaatst zijn:

H. L. OORT, P. A. ROMIJN, M. N. J. MOLTZER, M. A. JENTINK, P. JAS, Th. Dr., en N. J. A. ROLDANUS, Th. Dr.

Den 14 Aug. op het drietal:

H. L. OORT, P. A. ROMIJN en N. J. A. ROLDANUS, Th. Dr.

En is den 25 Aug. daaruit beroepen tot Herder en Leeraar, Ds. P. A. ROMIJN, Pred. te *Weesp*.

HAARLEM, 12 Sept. Ds. P. A. ROMIJN, heeft, na beraad, voor de beroeping herwaarts, bedankt.

WORMER, den 13 Sept. 1840. Heden werd onze nieuwe Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. VAN VOORST, in zijne bediening bevestigd, bij afstand van den Consulent, den Wel Eerw. Heer zeer Gel. G. R. W. DE WIJS, Pred. te *Jisp*, door zijnen Oom, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. J. VAN VOORST, Pred. te *Amsterdam*. De Bevestiger had tot tekst, *Jac.* V: 19 en 20. *Broeders! indien iemand onder u van de waarheid is afgedwaald, en hem iemand bekeert, die wete* enz. De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en Consulent, door de Wel Eerw. zeer Gel. Heeren: W. RUITMAN, G. JELGERSMA, J. KOSTER, W. VAN DER LEEUW, J. BOLDINGH, J. RUIJS, H. M. BERSS, J. B.

Y BIJ-

NIJHOFF, M. J. SCHRÖDER en W. F. DE LEU, respective Predikanten te *Assendelft*, *Wormerveer*, *Knollendam*, c. a., *Amsterdam*, *Alkmaar*, *Rhenen*, *Renswoude*, *Kwadijk*, *Vinkeveen* en *Werkhoven*.

Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijn dienstwerk, met eene Leerrede, over *Rom.* I: 15 en 16. *Alzoo 't gene in mij is, dat is volvaardig, om u ook, die te Rome zijt, het Evangelie te verkondigen: want ik schame mij des Evangelie van Christus niet*, enz.

HEEMSTEDE. Zie Julij 1840.

A L K M A A R.

ALKMAAR, den 23 Augustus. De Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. J. PRINS, Theol. Dr. Pred., te *Eemnes Binnendijks*, heeft onze beroeping, onder inwachting der noodige approbatiën, aangenomen.

KOLHORN, 23 Aug. 1840. Onze Leeraar, de *Wel Eerw.* zeer Gel. Heer L. V. LEDEBOER, welke ons *heden* voor acht dagen bekend maakte, dat zijn Wel Eerw. door Zijne Majesteit den Koning tot tweeden Predikant aan *den Helder* (het *Nieuwediep* of *Willemsoord* er onder begrepen) benoemd was, en dien ten gevolge de beroeping naar Kerkenorde derwaarts ontvangen had, berigtte ons heden, dat zijn Wel Eerw. die beroeping, onder inwachting der vereischt wordende approbatie, had aangenomen, en alzoo

KOLHORN staat vakant te worden.

Heeren Kandidaten worden verzocht zich van alle verdere aanzoek om predikbeurten te onthouden, dewijl, in het geval dat men besluiten mogt eenen Kandidaat te beroepen, zich reeds een genoegzaam getal heeft aangemeld, om eene keuze uit dezelve te kunnen doen.

DEN HELDER, den 6 September. De Wel Eerw. zeer Gel. Heer L. V. LEDEBOER, Pred. te *Kol-*

Kolhorn, door Z. M. onzen Koning, benoemd tot Leeraar aan het *Nieuwen Diep* of *Willemsoord*, is daarop door onzen Kerkeraad, als zoodanig, kerkelijk beroepen, welke beroeping reeds kerkelijk geapprobeerd is, zullende dus naar ons verlangen, de tweede Leeraarsplaats alhier, spoedig vervuld worden.

ALKMAAR. Zie Aug. 1840.

HOORN.

GROOTEBROEK. Zie Jan. 1840.

EDAM.

NIEUWENDAM, den 9 Aug. 1840. Wij hadden het genoegen, onzen nieuw beroepen Leeraar, H. A. G. BRUMUND, Kandidaat tot de H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, heden onder ons te zien bevestigen, door den Hoog Eerw. Hoog Gel. Heer H. E. VINKE, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid aan de Hoogeschool te *Utrecht*, aan wien de Consulent, Ds. H. A. SIMONS, Pred. te *Zunderdorp*, dit werk had afgestaan. De Bevestiger had ten tekst: *Marc.* XVI : 15c. *Predikt het Evangelie;* en de Bevestigde aanvaardde zijne bediening onder ons, met *Matth.* XVII : 5c. *Hoort Hem.* De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en den Consulent, ook door den Hoog Eerw. Hoog Gel. Heer G. J. ROOIJENS, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Amsterdam*, alsmede door de H. H. Predd. STRONCK, te *Amsterdam*. DIEPERINK, te *Ransdorp* en *Schellingwoude*. RITTER, te *Broek* in *Waterland*. ANTINK, te *Buikslooi*, en BROERDELET, Emer. Pred. van *Purmerende*. Eene groote schare, ook van elders opgekomen, woonde deze plegtigheid bij.

HOLIJSLOOT, 19 Aug. 1840. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het Emeritaat van Ds. K. K. WINKEL, ging heden de Kerkeraad der

Her-

Hervormde Gemeente alhier, over tot het formeren van het navolgende achttal Kandidaten tot de H. Dienst, bij onderscheidene Provinciale Kerkbesturen:

P. N. HAM, G. DROST, H. DE VRIES, J. W. LEM, J. W. HAVERKAMP BEGEMANN, L. J. W. TEN BOKKEL, H. SCHOGT en A. C. STUCKI.

Waaruit dit viertal:

H. SCHOGT, L. J. W. TEN BOKKEL, J. W. H. BEGEMANN en A. C. STUCKI.

Uit welk viertal beroepen is: de Wel Eerw. Heer HERMANUS SCHOGT.

LANDSMEER, 2 Sept. 1840. Men verwijst van hier de Heeren Kandidaten, die, in weerwil van het berigt, onlangs van wege deze Gemeente in dit Tijdschrift geplaatst, van tijd tot tijd nog schriftelijke aanzoeken ten dezen doen, terug op even dat zelfde berigt.

MARKEN vakant. Zie Aug. 1840.

ZEELAND.

MIDDELBURG.

MIDDELBURG, den 1 Sept. 1840. Ter vervulling van de bestaande vakature, is op den 14 Aug. l.l., door den Breeden Kerkeraad, uit het vroeger medegedeelde twaalftal Predikanten, geformeerd het volgende zestal:

DD. J. H. WERNINK, te *Vlaardingen.* J. F. W. KÖNINGSFELDT, te *Melis- en Mariën-Kerke.* J. F. KUYPER, te *Maassluis.* H. J. HOFSTEDE, te *Gorinchem.* J. A. ANSPACH, Th. Dr. te *Deventer* en A. M. SNOUCK HURGRONJE, Th. Dr. te *Vere.*

Op het drietal werden geplaatst:

DD. J. F. KUYPER, J. A. AMSPACH, Th. Dr. en J. R. WERNINK.

Terwijl op den 23 Aug., daaraanvolgende, beroepen is, Ds. J. F. KUYPER, Pred. te *Maassluis*.

OOST- EN WEST-SOUBURG. Zie Aug. 1840.

GAPINGE staat vakant te worden. Zie Aug. 1840.

ZIERIKZEE.

St. MAARTENSDIJK vakant. Zie Junij 1840.

GOES.

KOLIJNSPLAAT. Ds. J. J. SNOUCK HURGRONJE, Th. Dr., Pred. te *Gapinge*, heeft onze beroeping, den 17 Aug., op zijn Eerw. uitgebragt, onder inwachting der noodige approbatiën, aangenomen.

IJZENDIJKE.

SAS VAN GEND EN PHILIPPINE, den 9 Aug. 1840. Wij hadden het genoegen onzen nieuw beroepenen Leeraar, K. H. TER WINKEL, Kandidaat tot de H. Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, onder ons bevestigd te zien, door den Wel Eerw. Heer N. BORSBOOM, Pred. te *Axel*, en Consulent dezer Gemeente. De Bevestiger had tot tekst: *Rom.* I: 16*a*. *Want ik schame mij het Evangelie van Christus niet.* De Bevestigde aanvaardde zijne Evangelie-bediening, met eene Leerrede over *Matth.* XI: 28. *Komt herwaarts tot Mij, allen die vermoeid en belast zijt, en ik zal u ruste geven.* De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger, ook door den Wel Eerw. Heer J. G. HIMMELSTEIN WALTER, Pred. te *Hulst*, terwijl eene groote schare, ook van elders opgekomen, deze plegtigheid bijwoonde.

UTRECHT.

UTRECHT.

AMERSFOORT.

AMERSFOORT, 18 Aug. 1840. Uit het te voren gemaakte zestal, is heden, door den Breeden Kerkeraad dezer Gemeente, uitgebragt het navolgend drietal:

P. A. ROMIJN, Pred. te *Weesp*. J. SIBLESZ, Pred. te *Vaassen* en J. P. VAN HARENCARSPEL, Pred. te *Wageningen*.

Waaruit vervolgens beroepen is, de Wel Eerw. Heer P. A. ROMIJN, Pred. te *Weesp*, die, na beraad, deze beroeping, onder inwachting der vereischte approbatiën, heeft aangenomen.

EEMNES BINNENDIJK, 23 Aug. 1840. Heden hoorden wij van onzen Leeraar, J. J. PRINS, *Th. Dr.*, het berigt, dat zijn Eerw. de beroeping naar *Alkmaar*, waarvan ons vroeger kennis gegeven was, gemeend had te moeten opvolgen; waardoor onze Gemeente eerlang staat vakant te worden. Ter vervulling dezer vakature, is reeds een zeker getal Kandidaten uitgenoodigd, om hunne predikgaven voor de Gemeente te laten hooren.

VRIESLAND.

LEEUWARDEN.

GARIJP, SUAMEER EN EERNEWOUDE vakant. Zie Dec. 1839.

BEERS EN JELLUM vakant. Zie Aug. 1840.

JORWERD vakant. Zie Aug. 1840.

IDAARD vakant. Zie Aug. 1840.

HARLINGEN.

SIXBIERUM vakant. Zie April 1839.

SNEEK.

PARRAGA, c. a., den 28 Julij. Heden werd hier door de Floreenpligtigen benoemd, en daarop door den Kerkenraad beroepen tot Predikant dezer gecombineerde Gemeenten, de Wel Eerw. Heer SIMON ZANDSTRA, Kandidaat tot de H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*. Zijn Eerw. heeft deze beroeping, onder inwachting van de noodige approbatiën, aangenomen.

WOUDSEND vakant. Zie April 1840.

DOKKUM.

DROOGEHAM, den 19 Aug. 1840. Met eenparigheid van stemmen van de aanwezige Hervormde Floreenpligtigen, is benoemd, en door den Kerkeraad, geadsisteerd door de Consulenten L. D. WESTERLOO en H. F. T. FOCKENS, Predd. te *Augustinusga* en *Twijzel*, beroepen de Wel Eerw. Heer O. KIM, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, die deze beroeping ook bereidvaardig heeft aangenomen.

AALSUM EN WETSENS, den 23 Aug. Onze Leeraar, Ds. J. DOUWES Sr., vierde heden, in de voormiddag Godsdienst-oefening, plegtig gedachtenis van zijne, op den 20 Aug., l. l., vervulde vijfentwintig jarige Evangeliedienst, in de Gemeenten *Gandersum*, (*Oost-Vriesland*) *Surhuisterveen* en onder ons. De tekst van zijne Feestrede, was 1 *Kor*. II : 2. In de namiddag Godsdienst-oefening, trad de Wel Eerw. Heer, Ds. J. DOUWES Jr., Pred. te *Zwaag Westeinde*, zoon van onzen Leeraar, op, en hield eene, naar de gelegenheid des tijds, gepaste Leerrede over 2 *Petr*. I : 4.

ANJUM vakant. Zie Junij 1840.

SURHUISTERVEEN vakant. Zie Julij 1840.

WANS-

WANSWERD EN JISLUM. Zie Julij 1840.

HEERENVEEN.

WIJNJETERP EN DUURSWOUDE vakant. Zie Julij 1840.

OVER-IJSSEL.

DEVENTER.

OOTMARSUM, twee Leeraarsplaatsen vakant. Zie Aug. 1840.

KAMPEN.

SCHOKLAND, den 30 Aug. 1840. Heden morgen maakte onze Leeraar, G. G. DE LA COUTURE, ons bekend, dat zijn Wel Eerw., op deszelfs daartoe gedaan verzoek, door het Klassikaal Bestuur van *Kampen* is verklaard geworden tot Emeritus Predikant, *salvo honore*. Zoodat

SCHOKLAND staat vakant te worden.

ZWARTSLUIS, 7 Sept. De Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. SIBLESZ, Pred. te *Vaassen*, voor de op zijn Wel Eerw. uitgebragte beroeping naar deze Gemeente bedankt hebbende, heeft de Breede Kerkeraad dit twaalftal geformeerd van Heeren Kandidaten tot de H. Dienst, bij verschillende Provinciale Kerkbesturen:

J. VAN DER WERFF, L. fil. H. fr., T. BUSSINGH DE VRIES, tijdelijk Hulpprediker te *Langerak*, beneden *de Lek*, C. J. KRAFFT, H. JANNINK, H. N. MULDER, tijdelijk Hulpprediker te *Rolde*, H. RUIJS, J. H. D. ROMBACH, N. T. VAN MEURS, IJ. LOOTS, JR. J. C. SMISSAERT, J. C. FISCHER, H. J. PIJNEBUIK.

Vervolgens op het zestal geplaatst:

VAN DER WERFF, KRAFFT, BUSSINGH DE VRIES, SMISSAERT, ROMBACH, JANNINK.

Drietal:

VAN DER WERFF, KRAFFT, BUSSINGH DE VRIES.

BLOKZIJL. Zie Nov. 1839.

GENEMUIDEN. Zie Julij 1840.

GRONINGEN.

Op den 5 Aug. l. l. is door het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, bij vonnis in hooger beroep gewezen, Ds. REINDER DAMSTÉ, Pred. te *Nuis* en *Niebert*, in de uitoefening van zijn ambt geschorst, voor den tijd van drie maanden.

GRONINGEN.

BELLINGWOLDE, jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1837.

NIEUW SCHEEMDA. Zie Jan. 1840.

APPINGADAM.

OOSTERWYTWERD vakant. Zie Sept. 1839.

GODLINZE vakant. Zie Dec. 1839.

MIDDELSTUM.

STITSWERD vakant. Zie Febr. 1840.

HORNHUIZEN. Zie Aug. 1840.

NOORD-BRABAND.

BREDA.

MOERDIJK, den 2 Aug. 1840. Onze beroepen Leeraar, de Kandidaat G. J. BRANDT WIJSMULLER, werd heden in de H. Dienst bevestigd, door den Consulent, den Wel Eerw. Heer S. BONDIUS VAN HERWERDEN, Pred. te *ter Heide*, met eene Leerrede over *Hand.* XXVIII:30, 31. *Paulus*

bleef

bleef twee geheele jaren in zijne eigene gehuurde woning, en ontving allen, die tot hem kwamen, predikende het Koningrijk Gods, en leerende van den Heere Jezus Christus, met alle vrijmoedigheid, onverhinderd. Hierop werd zijn Eerw. in zijn ambt ingezegend, onder oplegging der handen van gemelden Heer Consulent, alsmede van de Wel Eerw. Heeren: J. BACHIENE, G. D. J. SCHOTEL, Litt. Hum. Doct. Philos. Theor. Mag., M. NIERMEIJER en C. H. VAN HERWERDEN, HZ., Theol Doct., Predd. te *Hooge Zwaluwe*, *Lage Zwaluwe*, *Dinteloord* en *Prinsland*, en *Beetsterzwaag*. Des namiddags deed de Bevestigde zijne intrede, hiertoe ten tekst nemende, 2 *Kron.* I: 10*a*. *Geef mij nu wijsheid.*

CHAAM vakant. Zie Maart 1840.

HEUSDEN.

WERKENDAM EN DE **WERKEN**, 6 Sept. Onze van *Altforst* en *Appeltern* beroepen Leeraar, Ds. J. P. KERKHOFF, werd heden in de bediening onder ons bevestigd. Ds. E PIJNAPPEL VAN VOORTHUIJSEN, W. fil. Pred. te *Nijmegen*, heeft, bij vriendelijken afstand van den Consulent, de bevestiging verrigt, naar aanleiding van 1 *Cor.* IV; 1, 2, en de Bevestigde had voor zijne intrede de woorden gekozen: *Predikt het Evangelie*, Marc. XVI: 15.

Aan Ds. J. P. KERKHOFF, bevestigd Predikant te *Werkendam* en *de Werken*, is Acte van Lidmaatschap der Klasse van *Heusden*, door het Klassikaal Bestuur uitgereikt.

's GREVELDUIN EN **VRIJHOEVE CAPELLE.** *Zie Julij* 1840.

BEZOIJEN staat vakant te worden. Zie Julij 1840.

EINDHOVEN.

VELDHOVEN vakant. Zie Junij 1840.

DRENTHE.

ASSEN.

GIETEN, den 9 Aug. 1840. De op den Wel Eerw. Heer F. H. HEERSPINK, Kandidaat tot de H. Dienst, uitgebragte beroeping tot Predikant bij deze Gemeente, de koninklijke en kerkelijke approbatiën ontvangen hebbende, zoo heeft dezelve zijn dienstwerk heden aanvaard, met eene rede naar aanleiding van 2 *Cor.* IV:5. *Want wij prediken niet ons zelven, maar Christus Jezus den Heer.* Des morgens was zijn Wel Eerw., bij bereidvaardigen afstand van den Consulent, door zijn Wel Eerw. Broeder, den Wel Eerw. Heer J. B. F. HEERSPINK, Pred. te *Kolderveen*, in zijne betrekking bevestigd, met eene rede naar aanleiding van *Joh.* XXI:16. *Hij zeide wederom tot hem ten tweeden male: Simon Jona* (*zoon*)*! hebt gij mij lief? Hij zeide tot Hem: Ja, Heere! Gij weet dat ik u lief heb. Hij zeide tot Hem: Hoed mijne schapen.* De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger, mede door den Consulent der Gemeente, den Wel Eerw. Heer J. E. FRISSER, Theol. Doct. Pred. te *Gasselter Nieuwveen.*

LIMBURG, enz.

MEERSSEN EN SCHIMMERT. Zie April 1840.
MAASTRIGHT staat vakant te worden. Zie Julij 1840.

WAALSCHE KERK.

AMSTERDAM. De 25ste Jaarlijksche Vergadering

ring der Afgevaardigden der Waalsche Kerken, werd alhier, den 6den Augustus en volgende dagen, op de gewone wijze gehouden. De Wel Eerw. zeer Gel. Heer C. G. MERKUS, Predikant alhier en President der Waalsche Commissie, bestuurde derzelver beraadslagingen, en opende dezelve met een plegtig gebed en eene doeltreffende aanspraak, waarin hij het belang dezer Jaarlijksche Vergaderingen ontvouwde, en over het goede sprak, dat dezelve reeds uitgewerkt hadden, en onder den Goddelijken zegen nog zouden kunnen uitwerken. Door Ds. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ, Pred. te 's *Gravenhage*, en Secretaris der Waalsche Commissie, werd het Secretariaat waargenomen.

De vergadering bestond uit de volgende Leden:

De Leden der Commissie tot de huishoudelijke zaken der Waalsche Kerken, als:

Ds. C. G. MERKUS, Pred. te *Amsterdam*.

Ds. J. H. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ, Pred. te '*s Gravenhage*.

Ds. H. A. VAN DER BANK, Pred. te *Utrecht*.

Ds. P. MOUNIER, Pred. te *Rotterdam*.

Ds. P. J. MARCUS, Pred. te *Delft*.

Benevens den Heer J. J. CHABOT, Ouderling te *Rotterdam*.

En de afgevaardigden der Waalsche Kerken van *Amsterdam*: Ds. P. J. L. HUET. Sec. J. TEISSÈDRE L'ANGE, Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw. Ouderling W. H. DE VRIESE. Diaken E. ZWEERTS, Secundi. Ond. J. D. DE LA FONTAINE SLUITER. Diaken Mr. A. E. PENNING.

Rotterdam. Ds. G. H. H. DELPRAT. Sec. Ds. P. MOUNIER. Ouderling C. A. CANTZER CERTON. Sec. H. A. VAN OVERZEE.

Haarlem. Ds. J. A. VAN HAMEL. Ouderling C. D. HUET.

 Lei-

Leiden. Ds. J. H. MOQUETTE. Onderling J. C. BUCAILLE.

Utrecht. Ds. H. A. VAN DER BANK. Onderling F. J. J. DE FREMERY. Sec. J. S. VERHEIM.

's Gravenhage. Ds. J. C. J. SECRETAN. Onderling J. T. J. VAN GOENS.

Breda. Ds. L. G. JAMES.

Dordrecht. Ds. P. SERRURIER. Onderling F. VAN WAGENINGEN.

Leeuwaarden. Ds. F. C. J. VAN GEUNS. Onderling L. G. BOURICIUS.

Delft. Ds. P. J. MARCUS. Diaken J. B. HOEKWATER.

Arnhem. Ds. J. T. C. KRONENBERG.

's Hertogenbosch. Ds. A. A. T. MOUNIER. Onderling H. C. VAN CONVENT TER OEVER. Sec. Diaken H. G. VAN GRASVELD.

Groningen. Ds. G. J. L. D. POITEVIN.

Zwolle. Ds. P. H. O. DEELEMAN. Onderling J. C. Baron van HAARSOLTE VAN HAARST.

Middelburg. Onderling E. VAN DE GRAFT.

En wegens de Commissiën voor de verbetering van de tractementen, de Studenten- en Weduwen-beurzen, de Onderlingen BUCHLER, BUCAILLE, CHIMET en VAN OVERBEEK.

Behalve deze afgevaardigden, waren bij de Vergaderingen tegenwoordig: Ds. P. J. J. MOUNIER, Pred., A. LEHMAN DE LEHNSVELD, A. ZUBLI, W. DE CLERCQ, Onderlingen, en J. MESSCHERT VAN VOLLENHOVEN en C. J. FORTUYN, Diakenen te *Amsterdam*.

De kerkelijke rede, tot opening der Vergadering, werd gehouden door Ds. J. T. C. KRONENBERG, Pred. te *Arnhem*, over *Matth.* XXIII: 10*b*, en des Zondags werd de predikdienst waargenomen, des Voormiddags in de Wale Kerk, door Ds. DELPRAT, Pred. te *Rotterdam*, in het Wale Weeshuis, door Ds.

Ds. SERRURIER, Pred. te *Dordrecht*, en des avonds door Ds. VAN GOENS, Pred. te *Leeuwaarden*.

Na de plegtige openingsrede werden de gewone werkzaamheden voortgezet; de rekeningen der financiële Commissiën opgenomen en goedgekeurd; verschillende belangrijke voorstellen overwogen; aan den Heer J. H. DE GREEF, Student in de Godgeleerdheid te *Amsterdam*, werd eene der beurzen toegewezen; de zestallen voor de aftredende Leden der Waalsche Kommissien, in het aanstaande jaar, naar gewoonte, in gereedheid gebragt; de giften ingezameld, zoo voor de Waldensen, als voor andere weldadige doeleinden, alsmede de penningen, door onderscheidene Gemeenten, sints de laatste jaarlijksche Vergadering, door collecten of giften, ten behoeve van het Fonds voor Noodlijdende Kerken en personen, bijeen gebragt, ter somme van *f* 2070,01^{5}, voor zoo verre deze nog niet aan den Thesaurier der Alg. Herv. Synode, waren overhandigd; en den 11den Aug., werd deze bijeenkomst door den Voorzitter gesloten, onder hartelijke dankzegging aan God, en zegenbeden over Kerk, Koning en Vaderland.

De volgende bijeenkomst zal in 1841, te *Leiden*, of bij verhindering te *Breda* plaats hebben. Tot de opening derzelve is benoemd, Ds. J. A. VAN HAMEL, Pred. te *Haarlem*, en als Secundus, Ds. P. H. O. DEELEMAN, Pred. te *Zwolle*.

VOORBURG vakant.

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

DOKKUM, den 16 Aug, 1840. De dag van he-

heden was, voor de alhier gevestigde *vereenigde Christelijke* Gemeente, een dag van Godsdienstige feestvreugde. Haar Kerkgebouw, dat tot dus verre, uitwendig weinig aanzien had, en sedert lang gewigtige reparatie vorderde, is bijkans geheel van gedaante veranderd, en prijkt thans, met eenen netten sierlijken gevel, die het voor ieders oog als een Christelijk Bedehuis kenmerkt.

Ter gelegenheid van onze eerste Godsdienst-oefening, werd door onzen Leeraar, Ds. H. HUSSEN, eene plegtige Inwijdings-rede uitgesproken. Tot grondslag derzelve, strekten de woorden van onzen Heer, *Matth.* XXIII: 8*b*. *Een is uw Meester, en gij zijt allen broeders.* Welke woorden, als zinspreuk, boven den ingang van het vernieuwde Bedehuis geplaatst zijn.

Veel heeft tot verhooging van het feestgenot der aanzienlijke schaar, die aan deze plegtigheid deel nam, het heerlijk orgelspel bijgedragen van den Heer S. WILLEUMIER, Jr., van *Amsterdam*, onder wiens leiding, de schoone opgezongen liederen het hart tot den heiligsten eerbied voor den eenigen Meester stemden.

Mogt de indruk van dit, met zoo veel belangstelling, gevierde feest, blijvende zijn, dan wordt de uitwendige vernieuwing van haar Kerkgebouw voor de Gemeente, eene voortdurende oorzaak van de hoogste en heiligste vreugde.

FREDERIKSTAD AAN DE EIDER, 6 Sept. 1840. De dag van heden was voor ons en velen onzer medeburgers een ware Godsdienstige feestdag. Voor het eerst na langen tijd zagen Leeraar en Gemeente elkander in hun Godshuis weder; daar Ds. VAN RHIJN drie maanden met de zijnen in Holland afwezig was geweest. In dien tusschentijd was ons, voor zooveel het inwendige betreft, geheel verallen

en

en verouderd Kerkgebouw volkomen verbeterd en vernieuwd. De gemaakte veranderingen waren zoo aanmerkelijk, dat wij onze vorige Kerk daarin naauwelijks herkenden. Onze eerste zamenkomst in *dezelve* diende tot hare plegtige vernieuwde toewijding aan God en den Verlosser. Daar de Leeraar bij deze gelegenheid, gelijk zijn Eerw. van tijd tot tijd gewoon is te doen, in het Hoogduitsch sprak, waren onze stadgenooten van andere Gemeenten talrijk zamengevloeid. Het opschrift, dat wij in den steen buiten boven de kerkdeur hebben laten plaatsen: *Zalig zijn degenen, die het woord Gods hooren en dat bewaren!* (*Luc.* XI: 28) leverde den prediker tekst en stof tot eene indrukwekkende rede. Met een treffend gebed, waarbij de geheele vergadering opstond, was de inwijding van onzen vernieuwden tempel voltooid. De daarop gevolgde doopsbediening aan twee kinderen verhoogde nog de plegtigheid van het feest. Zoo is dan nu onze lang gekoesterde wensch, dien wij het vorige jaar bij de vernieuwing van ons Orgel uitten (zie *Boekzaal* voor de maand *Januarij* dezes jaars), vervuld en meer dan vervuld, en hebben wij een tempel, den naam, dien hij draagt en het oogmerk, waartoe hij dient, volkomen waardig. Daarvoor loven en danken wij Gods heiligen naam!

Wij hopen en bidden, dat de oogen des Heeren geopend zijn over dit huis dag en nacht, en zijn naam daarin bestendig wone, zoodat velen nu en later daarin Gods woord hooren, dat bewaren en zalig worden!

Deze gelegenheid nemen wij waar, om in ruimeren kring ter kennisse te brengen, wat onze Leeraar reeds in Holland hier en daar heeft verspreid: hoe hoogst gunstig namelijk *Frederikstad*, vooral wat handel, nijverheid en landbouw betreft; ge-

gelegen is, en hoe men, bij een matig kapitaal, met bijna zeker uitzigt op welslagen hier eene menigte zaken zou kunnen aanvangen, waartoe het den inwoneren veelal slechts aan de noodige opleiding, kundigheden of ondernemingsgeest ontbreekt. Zeer gaarne zouden wij daarom eenige landgenooten tot ons zien overkomen. God zij geloofd! de reden, waarom onze Vaderen hier zich vestigden, bestaat niet meer; maar velen trekken naar Oost en West om een bestaan te zoeken, dat zij welligt hier meer nabij in dit goede land zouden vinden. Zoo de aankomenden de Hervormde Godsdienst belijden, hetzij dan dat zij tot de kleinere Remonstrantsche of de grootere Gereformeerde Gemeente behooren, dan kunnen zij ook deelen in de voorregten, die de leden onzer Gemeente genieten, en die, wat onderwijs der kinderen en andere optigten betreft, aanmerkelijker zijn dan men zou vermoeden. Voorts zullen allen van regeringswege worden beschermd en geholpen. Nadere inlichtingen kan men van alle Kerkeraden der Remonstrantsch-Gereformeerde Gemeenten in het Vaderland ontvangen.

WADDINGSVEEN en MOORDRECHT } vakant.

BOSKOOP. Zie Aug. 1840.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

ZUIDERHUIZEN, den 16 Aug. Heden had hier de plegtige bevestiging plaats van onzen beroepen Leeraar, den Wel Eerw. Heer G. J. WIARDA, Kan-

Kandidaat bij den Oostvrieschen Coetus. De Hoog Eerw. Heer Superintendent en Predikant te *Cirkwerum*, S. MEIJER, hield daartoe de Leerrede over 1 *Cor.* I: 25*a*. De oplegging der handen geschiedde mede door de Wel Eerw. Heeren: VAN AMEREN, HAIJUNGA en MULLER, respective Predikanten te *Marienweer*, *Kanhuizen*, en *Loppersum*. Waarop de Bevestigde zijne intrede deed met *Col.* III: 15*a*. De Gemeente verblijdt zich over deze spoedige en gunstige plaatsvervulling.

EMDEN. In onze Coetuëele Vergadering van 4 September stond binnen, de Wel Eerw. Heer G. J. WIARDA, verzoekende, als bevestigd Predikant in de Gemeente van *Zuiderhuizen*, tot Lid van den Hoog Eerw. Coetus te worden aangenomen, hetwelk gaarne werd toegestaan.

Bij deze gelegenheid is ook het Examen pro Ministerio van den Wel Eerw. Heer Kandidaat J. HEMKES, beroepen Predikant in de Gemeente van *Oldersummer Gaste*, op den eersten Dingsdag in October vastgesteld.

JEMGUM vakant. Zie Junij 1839.

EMDEN (Fransche Gemeente) vak. Zie Jan. 1840.

BOHMERWOLD vakant. Zie Mei 1840.

OLDERSUMMER-GASTE. Zie Julij 1840.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

SCHUTTEROP jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Junij 1840.

KREITS

KREITS SYNODE DUISBURG.

SCHERMBEEK eene Predikantsplaats vakant.
GARTROP vakant. Zie Oct. 1832.

CORRESPONDENTIE.

Het uit *Zaltbommel* gezondene, zal geplaatst worden.

Ook het *bij den dood*, enz., uit *M*.

Alsmede *Phanuël*, van *G*.

Doch *het vallen der bladeren* is ons minder geschikt ter plaatsing voorgekomen.

Het stukje: *waarin onderscheidt zich*, enz., uit *N*., zal met eenige verbetering geplaatst worden.

BERIGT.

Het Schoolberigt van *Sneek* zal voor de volgende maand geplaatst worden.

LET-

LETTER-NIEUWS.

De Boekhandelaar J. van der Vliet, Cz., te *Rotterdam*, heeft uitgegeven en bij de voornaamste Boekhandelaren in het Rijk verkrijgbaar gesteld:

Iets voor het Hart van Lijdenden, of *de Rampspoeden van dit leven en de groote Gelukzaligheid in God*, op eene christelijke, gemoedelijke, troostvolle en zakelijke wijze met elkander in beoefening gebragt, tot bevordering van ziels- en ligchaams Heil der *Lijdende Menschheid.* Prijs *f* 2,75.

Door den Boekhandelaar S. E. van Nooten, te *Schoonhoven*, is op heden uitgegeven en verzonden:

I. H. van Heijningen, *Bijbeloefening over het Evangelie van Joannes*, eerste deel, à *f* 3,30.

II. J. B. Christemeijer, *Proeve van Beantwoording der Vraag*, wat is de reden, *dat wij*, *op het eerste aanschouwen van sommige menschen*, *een zeker gevoel van* behagen *of* mishagen *omtrent hen*, *bij ons waarnemen?* — Eene Bijdrage tot Mensch- en Zielkundig onderzoek, à 90 Cents.

En debiteert met succes:

III. J. B. Christemeijer, *Nieuwe Bijdragen tot de Geschiedenis van het Strafregt*; in verhalen, à *f* 3,35.

IV. Wed. van Meerten, *Mevrouw Belcour onder hare Gehuwde Vriendinnen*, à *f* 2,20.

V. ———————— *Toespraak* aan eenige jeugdige Vrouwelijke Lidmaten, bij het afleggen harer *Belijdenis* en hare eerste toenadering tot het *Avondmaal*; opgedragen aan Prinses Sophia, à 60 Cents.

Bij J. H. den Ouden, Boekverkooper te *Amsterdam*, komt heden uit en is verzonden:

D. Molenaar, Hervormd Leeraar te *'s Gravenhage*, *Adres*

Adres aan al mijne Hervormde Geloofsgenooten, tiende druk, vermeerderd met een Voorwoord van den Uitgever, toegepast op dezen tijd, 30 Cents.

Z. H. VAN DER FEEN, Med. Doct., *Opwekking aan de niet Afgescheidene Medeledematen der Gereformeerde Gemeente te Amsterdam, bij gelegenheid der openstaande Leeraarsplaats in onze Gemeente*, 30 Cts.

Te *Utrecht*, bij J. G. van Terveen en Zoon, is van de pers gekomen en alom verzonden:

I. *Twaalftal nagelatene Leerredenen*, door J. Heringa, Elz. *f* 2,00.

II. *Leerrede, gehouden na het afsterven van den Hoogleeraar*, J. Heringa, Elz., door H. E. Vinke, Hoogleeraar te *Utrecht*. *f* 0,35.

III. Jodocus Heringa, Elz., als voorganger der Christelijke Gemeente, geschetst in eene Leerrede, van H. Bouman, Hoogleeraar te *Utrecht*. *f* 0,50.

IV. *Hulde* aan Heringa, Elz., bij zijn graf, hem toegebragt door H. E. Vinke, Hoogleeraar, en A. Francken, Predikant. *f* 0,25.

Bovengemelde zijn eigenaars geworden van:

I. *Reglement op de administratie der Kerkelijke Fondsen, en de kosten van de Eeredienst*, bij de Hervormde Gemeente in de Provincie *Utrecht*. *f* 0,30.

II. W. ten Kate, *Handleiding voor de Armen-Administratiën*, 3e vermeerderde druk. *f* 0,75.

III. *Overzigt der Evangelien van Mattheus, Markus en Lucas*, benevens de gelijkluidende plaatsen van Johannes, naar de Synopsis van D. J. J. Griesbach en H. Roediger, en den Tekst van de Staten-Overzetting, met eene Voorrede van H. Bernsboogh. *f* 1,40, in plaats van *f* 2,80.

IV. Pictet, *Christelijke Gebeden*, op iederen dag der week en op bijzondere tijden. *f* 0,90.

Bij W. Willems, Boekhandelaar te *Amsterdam*, wordt thans uitgegeven:

LEERREDENEN

over gewigtige doch tevens moeijelijke gedeelten der

H.

H. Schrift, als: De Schepping der Wereld en hervorming der Aarde. *Gen.* I: 1—25. De Schepping en oorspronkelijke toestand van den Mensch. *Gen.* I: 26—31, II: 1—25. Geschiedenis van des menschen val. *Gen.* III: 1—8, De handelwijs van God met de gevallene menschen. *Gen.* III: 9—24. Tegenoverstelling van des menschen ongeluk, door Adam, en verlossing door Christus. *Rom.* V: 12—21, door J. Wijs, Jz.zoon, in leven Predikant te *'s Gravenhage.* f 1,80.

DE PLEGTIGE BEVESTIGING

van *Leerlingen tot Ledematen* de Hervormde Gemeente, naar *Rom.* V: 3—4, door G. H. van Senden, Predikant te *Zwolle.* f 0,40.

Laat de kinderkens tot mij komen! Mark. X: 13—16. Eerste kinderrede, door J. van der Horst, in leven Predikant te *Haarlem.* f 0,15.

Het volmaakte kind. Lukas II: 51 en 52. Tweede kinderrede, door denzelfden. f 0,15.

NB. De beide laatst genoemde, bij getallen van 25, voor f 3,00.

Bij R. J. Schierbeek, te *Groningen*, is van de pers gekomen en alom te bekomen:

Het tweede en laatste Deel van K. L. Sackreuter, *Geschiedenis der Christelijke Godsdienst en Kerk*; ten behoeve van Christelijke Huisgezinnen en Waarheidsvrienden, ter verlevendiging van Evangelisch Geloof en Blijdschap; uit het Hoogduitsch vertaald door L. Busch Keiser. De Vertaler heeft niet alleen eene smaakvolle overzetting van dit Werk geleverd, maar ook van de Geschiedenis van den aanvang en vestiging der Kerkhervorming in *Nederland* eene meer volledige schets gegeven, terwijl hij zich bekortingen heeft veroorloofd van bijzonderheden voor den Nederlander van minder belang. — Voor *Leesgezelschappen* is het bijzonder aanbevelenswaardig, daar hetzelve in eenen bevattelijken en onderhoudenden stijl geschreven is.

Ook is bij denzelven gedrukt, het voor ieder Christelijk Leeraar zoo onontbeerlijk Werk, getiteld: *Het*

Protestantsch Leeraarsambt, in deszelfs geestelen omvang; een Handboek der Praktische Godgeleerdheid, door L. Hüffell, vertaald en omgewerkt door I. Busch Keiser, 2 Deelen.

T. F. Uilkens, Paulus, *de Apostel van onzen Heer Jezus Christus*, 2 Deelen.

J. Corstius, *Handboek voor Kranken, Bejaarden en Stervenden*, 2de druk.

——— *Spreuken van onzen Heer*, 3 Deelen.

——— *De ware Vergenoegdheid*, 2 Deelen.

——— *Brief aan de Efeziërs.*

P. H. de Groot, C. H. van Herwerden, Cz., en M. A. Amshoff, *Christelijke Betrachtingen.*

Bij R. J. Schierbeek, Jr., te *Groningen*, zijn uitgegeven de navolgende, voor *Leesgezelschappen* uitmuntend geschikte, Werken:

I. F. Stolle, *De Wereldburger.* Een Geschiedkundige Roman uit de jaren 1830—1832. 2 Deelen, à ƒ5,80.

II. ——— *Elba en Waterloo.* Een Geschiedkundige Roman uit de jaren 1814 en 1815. 2 Deelen. à ƒ6,80.

III. M. Sagoskin, *De Russen in* 1612. 2 Deelen, à ƒ4,80.

IV. ——— *De Russen in* 1812. 3 Deelen, à ƒ5,50.

V. L. Lax, *De Rekruteur.* 2 Deelen, à ƒ6,00.

VI. W. R. Heller, *De verovering van Jeruzalem.* à ƒ3,40.

VII. *Noordsche Bloemen*, Uitgelezene Verhalen van Sagoskin, Bjelkin, Bulgarin en Narezchnij, à ƒ2,80.

VIII. Th. Gottfriedi, *Portefeuille van Verhalen en Legenden*, eerste stuk, à ƒ1,80.

Voorts debiteert hij met succes, het door onderscheidene Schoolbesturen enz., zoo ruimschoots aangeprezene: *Stel van XX groote Steendrukplaten*, ten dienste van het Aanschouwelijk Onderwijs in de Lagere Scholen, met de daarbij behoorende Aanwijzing nopens het gebruik, door B. Brugsma, à ƒ2,25 zwart, en ƒ3,75 gekleurd.

J.

J. P. Wijsmuller, Boekverkooper te *Amsterdam*, heeft uitgegeven en alom verkrijgbaar gesteld:

P. Horre, *Mevrouw van Rosenburg*, eene ware kindervriendin en hare kweekelingen, met gekleurde plaatjes, kl. 8vo. *f* 0,90.

Bovengemelde is door aankoop eigenaar geworden, van de onderstaande Kopijen, welke hij tot verminderde prijzen aanbiedt:

Adriaan, (H.) *Winter Avonden*, met gegraveerd Titel-Vignet, gr. 8vo. *f* 1,80.
Ancelot, (M.) *Zes maanden in Rusland*, met gegraveerd Titel-Vignet, gr. 8vo. *f* 1,50.
Clarke, (H. L.) *Leven van den Hertog van Wellington*, met het Portret. *f* 1,80.
Hamelsveld, (W. A.) *Leerredenen*, 1834, 35 en 36, gr. 8vo., met het Portret. *f* 1,50.
Mnemosyne, *Mengelingen*, voor Geschied- en Letterkunde, door H. W. en B. F. Tydeman, en Bodel Nyenhuis, 2 deelen, gr. 8vo. *f* 3,00.
Rijswijk, (G. J. van) *Leerredenen*, 2 deelen, gr. 8vo. *f* 3,00.
Thiele, (J. C. v.) *De Kluizenaar van St. Petersburg*, gr. 8vo. *f* 1,00.

Bij J. F. Thieme, te *Nijmegen*, is uitgegeven en alom verzonden:

I. *Aanteekeningen, gehouden op een reisje langs de Ahr en den Rijn.* Met 4 kwarto platen. *f* 1,60.
II. *Het Ahr-dal*, in 4 platen. Naar het leven, en op steen geteekend, door P. C. Christ, op roijaal Chinees papier. *f* 1,20.
III. Tweetal Platen van *Zutphen*, op roijaal fol. vel. pap. *f* 2,00.
En op Chin. papier *f* 2,50.

Behalve het voornoemde, worden met goed gevolg verkocht, de navolgende, bijzonder gunstig beoordeelde

ENGELSCHE TAALBOEKEN:

a. Nieuw Nederduitsch-Engelsch en Engelsch-Nederduitsch Woordenboek. 2 dln. *f* 10,00.

b. Handleiding voor hen, die in korten tijd de Engelsche Taal willen leeren spreken en schrijven. Naar het oorspronkelijke van D. Wilke, door D. Bomhoff, Hzn.; 2de veel vermeerderde druk. *f* 0.75.

c. Nieuwe Engelsche Spraakkunst, door H. E. Lloyd. Naar den 4den druk, voor Nederlanders bewerkt, door D. Bomhoff, Hzn.; 2de druk. *f* 2,40.

d. Engelsch Leesboek in proza en poëzij, bijeen verzameld door D. Bomhoff, Hzn.; 2 stukjes, 2de druk, ieder *f* 1,00.

e. Opstellen ter vertaling in het Engelsch, naar H. L. Lloyd, door D. Bomhoff, Hzn. *f* 1,00.

f. Beknopte Engelsche Spraakkunst, door D. Bomhoff, Hzn. naar de beginselen van H. E. Lloyd. *f* 1,00.

Bij P. van Zweeden, te *Groningen*, is uitgegeven:

Het leven van Jezus, critisch verdedigd tegen Dr. D. F. Strauss, door F. C. de Greuve, *f* 3,30.

Schmid, *Voorlezingen over het Wezen der Wijsbegeerte en hare beteekenis voor wetenschap en leven*, door F. C. de Greuve, 2 afdeelingen *f* 6,00.

F. C. de Greuve, *Brieven in antwoord op de brieven van den Hoogleeraar* Ph. W. van Heusde, benevens de Wederlegging van het 3de deel der Socratische school, in 2 stukken *f* 4,20.

Album Versjes en Bloemenspraak, 30 Cents.

IN-

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

MEN-

INHOUD.

MENGELWERK.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor OCTOBER 1840.

TE AMSTERDAM, BIJ
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 320.
MDCCCXL.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

De GODGELEERDHEID en de Omwenteling. Eene beschouwing van den invloed der hedendaagsche vorderingen in de Godgeleerde wetenschappen op den Staatkundigen en Zedelijken toestand der Volkeren. Naar het Hoogduitsch van D. K. G. BRETSCHNEIDER, *vertaald en met eenige aanmerkingen vermeerderd, door* H. NIEUBUUR FERF, *Schoolopziener en Predikant te* Bergum.

> Een iegelijk die uit de waarheid is, hoort mijne stem. JEZUS. *Joh.* XVIII : 37*b*.
>
> Wij vermogen niets tegen de waarheid, maar (alles) voor de waarheid.
>
> 2 *Kor.* XIII : 8.

Te Leeuwarden, *bij* L. Schierbeek, 1838. *XX en* 232 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2,40.

De Eerw. FERF las en herlas met een bijzonder genoegen de uitvoerige verhandeling van den door zijne schriften ook bij ons niet onbekenden Godgeleerde, D. K. G. BRETSCHNEIDER, Opperconsistoriaalraad en Superintendent te *Gotha*, *de Theologie en de Revolutie* getiteld: en werd te rade, om dezelve vrij te vertalen en, met eenige aanmerkingen voorzien, aan zijne hervormde Medechristenen ter versterking, gelijk het heet, in ons allerheiligst ge-

loof en ter geruststelling onder alle beroeringen onzer dagen, aan te bieden. Het levert toch, volgens zijne wijze van zien, zulk een bondig betoog van die waarheid in zich, dat de groote vorderingen in de Godgeleerde wetenschappen, vooral sedert den tijd van de gezegende Kerkhervorming, geenszins aanleiding hebben gegeven, noch tot die rampzalige twisten, verdeeldheden en omwentelingen, welker schokken ook ons dierbaar Vaderland zoo diep heeft gevoeld; noch tot dien oproerigen tuimelgeest, welken zoo velen in *Frankrijk*, *Italië* en in het zoo diep ongelukkig *Spanje*, bezielt; noch ook tot die verderfelijke zucht naar scheuring en afscheiding in de verschillende gezindten en afdeelingen der Protestanten, welke als eene aansteekende ziekte in *Duitschland*, *Zwitserland* en ook, helaas! in *Nederland*, op nieuw begonnen is te woeden. Het stelt ons in tegendeel als eene klaarblijkelijke waarheid in het helderst licht, dat alleen onkunde, gehechtheid aan een bijzonder kerkelijk leerstelsel, het lezen van allerlei geschriften, met verwaarloozing van het dagelijksch gebruik van den Bijbel, als de eenige kenbron, en de daaruit voortvloeijende dwalingen, bijgeloof en ongeloof, dweeperij en ligtzinnigheid, de rampzalige bronnen zijn van alle die onheilen, welke wij als een regt treurig verschijnsel in onze dagen waarnemen en betreuren moeten. Het versterkt ons in de overtuiging, dat alleen zuivere Bijbelkennis, vereenigd met de beoefening der Evangelische godsvrucht, zonder

eeni-

eenige menschelijke bijvoegselen en bepalingen, het duurzaam heil der wereld moeten bevorderen.

Hij geeft daarvan rekenschap in een uitvoerig voorberigt, en doet zijne denkwijze daarin kennen op eene wijze, welke hem als een zeer liberaal of vrij denkend Godgeleerde doet kennen, die voor zijne gevoelens met vrijmoedigheid uitkomt, en toont er eene eer in te stellen, met openlijk te verklaren, dat hij zich met den geest van den genoemden vermaarden Duitscher geheel vereenigen kan.

De Hoogduitsche schrijver heeft zich tot taak gesteld, te onderzoeken: of de vorderingen in de Godgeleerdheid van onzen tijd invloed op de staatkundige omwentelingen hebben gehad; of het waar zij, gelijk men beweert en vaststelt, dat de nieuwe wetenschappelijke Godgeleerdheid eene der werkzaamste oorzaken van die inwendige bewegingen geweest zij, welke de staatkundige en zedelijke orde der wereld hebben geschokt en haar nog bij voortduring bedreigen? En of daarentegen de oudkerkelijke Godgeleerdheid en derzelver herstelling in waarheid het beste en werkzaamste middel zij, om die bewegingen tot rust te brengen en de alleenheersching en de zedelijke orde te bevestigen?

Ter beantwoording dezer vragen, beschouwt BRETSCHNEIDER *eerst* den *staat der zake*, en werpt II. een blik op de tegenwoordige en voormalige gesteldheid der wereld. In de IIIe plaats volgen eenige bedenkingen, als ter voorbereiding, waar-

 van

van de uitkomst of de slotsom is — dat de wederherstelling van de oudere, in de leerstellige (*symbolische*) boeken, geheiligde (*gesanctioneerde*) Godgeleerdheid, als eene niet alleen niet wenschelijke, maar ook zelfs als eene geheel onuitvoerbare taak moet beschouwd worden.

De aandacht wordt nu verder gevestigd IV: op *den troon en de Roomsche Kerk*, en V: op het *Protestantsch Supernaturalismus en den troon*. Daarna zijn hier de rubrieken, van afdeeling VI: de wetenschappelijke Godgeleerdheid en de omwenteling; van VII: de aard der staatkundige bewegingen van onzen tijd; van VIII: het oud kerkelijk geloof en het Godsdienstig ongeloof; van IX: Eendragt tusschen het Godsdienstig geloof en de wetenschappen; en van X: de Godgeleerdheid en de zedelijkheid. De XIde afd. behelst eindelijk een overzigt van het geheel, en de XIIde levert, tot bijvoegsel: de *Hegelsche* wijsbegeerte als geneesmiddel dezer eeuw.

Bretschneider heeft, dit zal niemand kunnen ontkennen, over deze rubrieken veel goeds gezegd en een aantal bijzonderheden naar waarheid uitgedrukt. Men zal hem moeten toestemmen b. v. dat de staatkundige bewegingen van onzen tijd niet te wijten zijn aan de Godgeleerde verlichting, en dat zij evenmin door de wederherstelling der oudkerkelijke Godgeleerdheid kunnen hersteld worden. Het hier voorkomende over het Hegelsche spiritualisme doet duidelijk zien, dat hij, hoezeer ook rationalist

list en als zoodanig groot voorstander van eene wijsgeerige zoogenoemde hervorming, van oordeel is, dat eenigen zeer ten onregte daarvan veel goeds verwachten, oordeelende, dat de Bijbelsche Theologie van VOLKE en het stelsel van HEGEL, geene hoogere waarde hebben, dan de gevoelens van STRAUSS, in zijn *leven van JEZUS* openbaar gemaakt.

Oppervlakkig beschouwd, zou men wel niet het doel des Schrijvers kunnen worden ingenomen, en meenen kunnen, het daarvoor te moeten houden, dat men hem als eenen welgezinden en tevens bekwamen en verstandigen wegwijzer wel zou kunnen aannemen. Het heeft den schijn, alsof hij met den Bijbel zeer ingenomen en ook van gevoelen is, dat men daaruit in de Godgeleerdheid eindelijk wijs worden moet, en daardoor alleen tot rust komen kan.

Maar, wanneer men nu verder gaat nadenken, op een aantal plaatsen en uitdrukkingen hier voorkomende, dan wordt men ten deze althans zeer in twijfel gebragt, en komt men van lieverlede op de bedenking, of BRETSCHNEIDER wel consequent gebleven is, of hij wel opregtelijk zijne gevoelens heeft willen doen kennen, en vooral, of niet, het door hem hier zoo voorgestaan Concordaat tusschen de Godgeleerdheid en de wijsbegeerte uitloopt eindelijk, op de geheele ondermijning van het Bijbelsch gezag? Men hoore en toetse het hier als in het voorbijgaan gedurig voorkomend en herhaald beoordeelen, of laat ons liever zeggen, beslissend

verklaarde, onder andere over de *Theopneustie*, over de verzoening door CHRISTUS, over de zondenval, over de prediking der vergeving van zonden, over de opstanding der dooden enz., hetwelk geschiedt op eene wijze, welke moet doen erkennen, dat men het geloof daaraan, als niet door de wijsbegeerte gepredikt, behoort te bespotten. Dit althans is zeker, dat men naar het hier gestelde niet weet, hoe of nog verder het gezag van den Bijbel als *lapis lydius* eenigzins in aanmerking zou kunnen komen. Wat in den Bijbel waarheid is moet toch, volgens dezen rationalist, alleen de rede beslissend ons leeren. De Bijbel is alzoo geheel geen boek meer voor het algemeen, en men zal verstandiger handelen, met in het vervolg aan de nieuwere wijsbegeerte te vragen: wat waarheid is en waaraan men zich houden moet? Maar dan wordt men verder, BRETSCHNEIDER hier als den wegwijzer of raadsman willende volgen, in eene zeer groote verlegenheid gebragt, bij het door hem hier zelven ook aangewezene, althans gestelde en beweerde, omtrent de gevoelens van andere rationalisten, die hier door hem in het ongelijk en zeer ten toon gesteld worden. De Bijbel heeft zulk eenen diep verborgene geheimen en zoodanigen hoogst moeijelijk te ontraadselen zin, dat men, zonder de verhevene wijsbegeerte, er, niet alleen wat het wezenlijke betreft, eigenlijk niets van verstaan kan, maar ook zijn hoofd vervult en verwart met een aantal fabeltjes en dwaze verzinselen, welke voor het ge-

meen

menschen nog al gevallig zijn, aan hetwelk men toch alles wijs kan maken, maar die door al wat mondig is, als dwaze verbeeldingen uit misverstand ontsproten verworpen worden. De nieuwere wijsbegeerte is, blijkens het in deze verhandeling zelve voorkomende, hoe hoog zij hier ook verheven en schijnbaar verdedigd wordt, ook volstrekt niet te vertrouwen; vermits de voorstanders daarvan zoo zeer van elkander en wel in de juist meest gewigtige punten verschillen. (Men leze hier b. v. hoe HEGELS stelsel verguisd wordt!)

Er blijft dus, bij slot van rekening, wanneer men consequent zal willen wezen, niets over dan met het autonomisme aan te nemen en vast te stellen: *ieder* moet zijn eigen verstand volgen en met zijne *rede* raadplegen, om te kiezen wat hij b. v. van God, van eenen middelpersoon, van de eeuwigheid, van 's menschen natuur en bestemming en van zijn toekomend lot, verkiezen zal te gelooven.

Daar de rede ons nu niet zeggen kan: hoe wij b. v. *ons* God moeten voorstellen? of wij op vergiffenis, bij het besef van onze verkeerdheden en ongelijkvormigheid aan de eischen der practische rede, hopen kunnen — wat er na den dood van ons worden zal? Wat blijft er dan voor ons te doen? Wat anders, dan dat wij ons, zoo goed wij kunnen, zoeken te redden, te troosten en maar het goede der aarde genieten, zoo veel mogelijk ons hoedende voor ongelukken en onaangenaamheden, die ons, volgens het wereldsch beloop, tijdelijk na-

 deel

deel berokkenen of het genot des levens verbitteren kunnen.

Het is wel waar, dat dit hier niet alzoo eigenlijk geleerd, gesteld of met ronde woorden gepredikt wordt, maar men komt en moet tot zulke resultaten komen, wanneer men door verstandig nadenken hier vergelijkt, en behoorlijk doordringt tot de eigenlijke kern en alzoo de vraag zakelijk leert beantwoorden: Wat heeft de rationalist ons hier eigenlijk geleerd? Men zal dan wel een aantal overdrevene uitdrukkingen opmerken, schuinsche voorstellingen noteren en de sluwheid erkennen in de omkleeding hier doorblinkende, maar waarlijk geen groot wijsgeer behoeven te zijn, om te ontdekken, dat men, door dit geschrift, de waarheid niet leert kennen, maar, wanneer men niet zorgvuldig op zijne hoede is, tot het scepticisme van lieverlede vervoerd wordt.

Wij vonden ons verpligt ons gevoelen hier alzoo duidelijk te doen kennen, en den lezer te doen gevoelen, dat wij, — die niets willen afgedongen hebben van eenige goede aanmerkingen, welke hier van tijd tot tijd voorkomen, noch van de schranderheid des Schrijvers — geenszins oordeelen, dat deze verhandeling zou zijn, wat men, naar den titel, van eenen Opperconsistoriaalraad en Superintendent zou verwacht hebben, en dat zij de eer der vertaling waardig ware.

Men vertale toch niet alles wat maar voor de hand komt, en plege raad met de behoefte van

van onzen tijd, van ons land en van ons volk. Voor Geleerden, die met de schriften van eenen ECKERMAN en vele andere soortgelijke Schrijvers bekend zijn, was voorzeker de overzetting niet noodig, en waartoe zouden wij het groote Publiek met zulke schriften pogen te vermoeijen, die, bij het goede, hetwelk zij bevatten, niet zoodanig zijn ingerigt, dat men de lezing daarvan in den gemoede kan aanprijzen; daar ze, hoe fraai ook van titel en gemunieerd met krachtige motto's, meer geschikt zijn, om te verwarren en te verontrusten, dan om te leeren en te stichten.

LEERREDE over 's Heilands bede: Heilige Vader! bewaar ze in uwen naam! Uitgesproken, bij de plegtige bevestiging van Lidmaten, door A. RADIJS, *Predikant te* Doesborgh. *Te* Doesborgh, *bij* Kets & Lambrechts, 1839. 38 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 0,40.

De Eerw. RADIJS zijne oudste dochter met eenige andere jonge dochters, zijne kweekelingen, openlijk zullende aannemen, verkoos bij die plegtige en voor hem ook aandoenlijke gelegenheid tot tekst, de woorden van *Joan.* XVII : 11, op den titel uitgedrukt, als juist geschikt, naar zijne gedachten, om de overdenkingen behoorlijk te leiden.

Hij heeft deze bede zoo beschouwd en ontwikkeld, dat hij aanwijst, dat zij bij JEZUS haren grond vond, 1.) in de moeijelijke roeping zijner leerlin-

lingen, 2.) in de hooge waarde (*) hunner *getrouwheid*, en 3.) in zijn staat maken op 's *Hoogsten* liefde en trouwe; terwijl hij telkens deze *bijzonderheden* met de plegtigheid zelve in betrekking brengt; en op dit laatste zich vooral heeft toegelegd. De Leerrede wordt besloten met de bevestiging zelve, en met hartelijke aanspraken aan de nieuwe leden, aan derzelver naaste betrekkingen en aan de Gemeente, daar bij tegenwoordig.

Alles is regt Christelijk ingerigt en de toon gepast, het plan echter wat gedrongen, en het geheel dus eenigzins gekunsteld. Wij hadden gewenscht, dat RADIJS vooraf meer opzettelijk gesproken had, over de gelegenheid, bij welke de Zaligmaker deze bede tot God opzond, en het zou, onzes achtens, eene meerdere volledigheid aan het geheel verschaft hebben, indien hier de tegenstelling en vergelijking tusschen de leerlingen van JEZUS, voor welke Hij dit bad, en hen, voor welke RADIJS in het bijzonder nu sprak, duidelijk en in eenige bijzonderheden waren aangewezen. Van den tekst had dan ook nog beter gebruik kunnen gemaakt worden, daar de geheele Gemeente alzoo ook te levendiger zou gevoeld hebben, op welk eene wijze zij deze bede van den Heere JEZUS de hare behoorde te maken, om daarvan de heilzaamste gevolgen met grond te kunnen verwachten.

On-

(*) Moest dit niet *belang* of *gewigt* zijn?

De Rec.

Ondertusschen kan de lezing nut stichten, en gaarne stemmen wij in, met den wensch:

»Moge deze Leerrede vooral door u, mijne Waardsten! die heden de plegtige belofte van trouw aan uwe Christelijke roeping hebt afgelegd, gelezen en herlezen worden! Moogt vooral gij, mijn dierbaar kind! daarin de stem eenes bezorgden vaders hooren; mogen deze koude letters dan nog leerend en vertroostend tot u spreken, wanneer mijn stof reeds rust, in de blijde hoop des wederziens aan gindsche zijde der graven!"

»God zegene genadig dezen arbeid!"

Drie GESPREKKEN *over het werk van Dr.* D. F. STRAUSS, *getiteld: Das Leben* JESU, *kritisch bearbeitet; door* P. COOL, *Leeraar bij de Doopsgezinde Gemeente, te* Harlingen. *Te* Harlingen, *bij* M. van der Plaats, 1840. *XII en* 94 *bladz. In kl.* 8*vo. De prijs is ƒ* 1,00.

»Bij de ruchtbaarheid," zegt de Eerw. COOL, in het Voorberigt, »welke het werk van Dr. STRAUSS, ook buiten de theologische wereld, mede in ons Vaderland verkregen heeft, kwam het mij in mijne betrekking reeds menigmaal voor, dat men mij het verlangen te kennen gaf, om van dit zoo veel opzien barend Geschrift iets naders te weten. Waren nu allen, die dat verlangen koesteren, met de taal, waarin het geschreven is, genoegzaam bekend, er zou gemakkelijk aan kunnen voldaan worden, door hun, zoo al niet het werk zelf,

zelf, dan een der tegenschriften in handen te geven, die *Duitschland* in zoo groote menigte heeft opgeleverd. Doch daar velen zich van dezelve niet kunnen bedienen, scheen er mij behoefte te bestaan aan een Nederduitsch geschrift, hetwelk ook dezulken in de gelegenheid stelde, om hunne weetgierigheid aangaande deze zaak te bevredigen. Ik zoude het echter misschien nog niet gewaagd hebben, zelf eene poging tot vervulling van die behoefte te doen, had ik daartoe niet den stoot ontvangen, door het in het licht verschijnen van een Hoogduitsch werkje, ten titel voerende: *Zwei Gespräche über die Ansicht des Herrn Dr.* STRAUSS, *von der Evangelischen Geschichte; zur Belehrung und Beruhigung für nicht wissenschaftlich gebildete und nicht gelehrte Leser*, zonder den naam des Schrijvers, in het vorige jaar, te *Jena* gedrukt. De vorm des gespreks, de groote beknoptheid en populariteit — zoo iets had ik mij juist gewenscht. Toen ik het echter bij herhaling en naauwkeuriger had gelezen, behaagde mij de toon, waarop de Predikant tot den Schoolmeester — want tusschen deze personen heeft het gesprek plaats — en deze tot genen spreekt te weinig, en vond ik ook in de gevoelens, die de eerste, inzonderheid over de wonderverhalen des N. Testaments, blootlegt, te veel met mijne overtuiging strijdigs, dan dat ik van mij verkrijgen kon, het woordelijk over te brengen. Daarbij was de betoogvoering hier en daar zoo weinig bondig en klem-

klemmend, dat ik van mijn reeds opgevat voornemen afzag, en liever beproeven wilde, of ik niet, gebruik makende van datgene, wat mij uit dit werkje der overneming waardig toescheen, zelf iets dergelijks kon opstellen. In het eerste der hier volgende gesprekken alleen, hield ik mij eenigermate aan het beloop van het meergemelde boekje; in het tweede en vooral in het derde, hetwelk ik, om het gevoelen van STRAUSS volledig te leeren kennen, er meende te moeten bijvoegen, nam ik de vrijheid, mijnen eigenen weg te bewandelen, terwijl ik aan alles een meer Nederlandsch, en ook daardoor meer behagelijk, voorkomen poogde te geven, dat ik den persoon des Schoolmeesters in dien van THEODOOR veranderde."

Wien het zoo magtig uitgerekt werk van den Duitscher gelezen heeft, zal wel met ons, die ons daartoe de moeite gegeven hebben, willen erkennen, dat er geene reden is, om zich te beklagen, wanneer men daartoe geene gelegenheid vond. Er is reeds zoo veel tot wederlegging daarvan op verschillende wijze geschreven, dat het gevaar, om zich door de drogredenen van STRAUSS te laten vervoeren tot het verwerpen van het Goddelijk Evangelie, niet meer groot kan genoemd worden. Het is daarenboven ook zoodanig ingerigt, dat men — altans zoo ging het ons — nu eens den man beklaagt, die zijne talenten zoo erg misbruikt, en met zoo veel verwaandheid als heiligschennis, het allerheiligste heeft durven aantasten, maar dan ook weder moei-

moeite heeft om zijne lachspieren in toom te houden, wegens de opeenstapeling van onwaarschijnlijkheden, en alle wederlegging onwaardige *stellingen* en gevolgtrekkingen, die van allen grond ontbloot zijn; zoodat men naauwelijks gelooven kan, dat een Doctor in de Godgeleerdheid, in ernst dus gedacht en zijne eigene gevoelens voorgesteld zal hebben.

Ondertusschen komt het ons ook voor: dat de uitgave hare goede zijde heeft, en in eenen met het schijnbaar doel des Schrijvers, strijdigen of omgekeerden zin, wezenlijk nut kon stichten. Nu heeft men toch het *non plus ultra* van het ondermijnen des gezags van den Bijbel voor zich — nu kan men zien, waartoe het rationalisme eindelijk leidt, en hoeveel reden er dus is, om daar tegen op zijne hoede te zijn. Alzoo moeten de pogingen der ongeloovigen onder hooger bestuur medewerken, om het ware Christelijk geloof te bevestigen.

Wat nu het boekske betreft, dat wij thans voor ons hebben, wij roemen het goede oogmerk van den Eerw. COOL, erkennen over het algemeen het deugdelijke van den inhoud dezer gesprekken, en gelooven dat dezulken, voor welken dezelve eigenlijk dienen moeten, er nut uit kunnen trekken.

Dit worde door de uitkomst bevestigd!

Tot slot zij nog aangemerkt, wegens het, in de Voorrede medegedeelde, betreffende STRAUSS, dat hij, die ons de heilige waarheid als eene mythe wil doen voorkomen, hij moge ook nog zoo zeer we-

gens

gens zijne humoriteit geroemd worden, en in ons oog als een listig bedrieger, die zich zelven bloot stelt, prijs geeft en den naam van Christen onwaardig is, ofschoon hij ook nog schijnen moge dien te willen behouden.

GREGOOR VII, of de strijd tusschen Kerk en Staat in de XI^de Eeuw, door J. H. SONSTRAL, *Predikant aan* den Helder. *Eerste en tweede Stuk. Te* Amsterdam, *bij* G. J. A. Beijerinck, 1838. *Eerste Stuk XXII en* 254, *tweede Stuk van* 255 *tot* 464 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs der beide Stukken is f* 5,25.

De *beruchte* Paus, door de meeste aanklevers van het Roomsch Katholijk geloof hemelhoog verheven, is door anderen zeer vernederend beoordeeld. Allen, die met de geschiedenis maar een weinig bekend zijn, weten dit te wel, dan dat het noodig zoude zijn, zulks hier te bevestigen. Alleen achten wij het niet onvoegzaam hier den geleerden lezer te verwijzen naar FRED. SPANHEMII Hist. Eccles. a Christo nato ad Coeptam XVI seculo reformationem, die aan de behandeling van die geschiedenis, in de XI^de eeuw, eene belangrijke afdeeling gewijd heeft, met het opschrift: *Gregorii VII. Hildebrandi historia, facta et dogmata plane antichristiana;* waarin hij onder andere zegt en bewijst: Certe Papae hujus antichristianismus conspicuus fuit 1.) in mo-

moribus ejusdem quos describit *Benno*, auctor vitae et gestorum Hildebrandi, edita ab *Orthuino Gratio*, in fasciculo Rerum expetendarum, ubi videas imaginem hominis supra modum ignei, ardentis, intrepidi, prorsus impii, perfidi, crudelis, viri sanguinis, fastuosi, superstitiosi, pertinacis et insignis hypocritae, 2.) in aditu Pontificatus Simoniaco et fraudulento, post magnam vim opum Legationibus suis corrasam; *veneno* quoque sublatis prioribus aliquot pontificibus.

3.) In publicatis mox *Decretis* contra jus *investiturae*, seu imperatorium seu regium, (Laïcale dixerunt) etiam in Conferentes beneficia, jure antiquo *Regaliae*, sub poena excommunicationis.

4.) In superbissimis ejusdem literis, statim ab electione, ad imperatorem, reges, duces ac potestates missis, quibus passim *subjectionem* imperat, sub anathematis poena.

5.) In *creandis* et *deponendis* regibus, quia Caesaribus, et brutis fulminibus vibrandis in imperatorem, reges, principes, Archiepiscopos, Episcopos, ecclesias etc.

6.) In formula *juramenti* plane antichristiana, quam praescripsit Imperatori Romano eligendo, post mortem Rudolphi, suaeviae ducis, ab Hildebrando electi in locum Henrici. — Denique.

7. In bellorum flammis passim excitandis, non modo in Saracenos, in hostes Christiani nominis, sed et media in Europa, etc.

Daar de geschiedenis der *middeneeuwen* in de laat-

laatste jaren met eenen bijzonderen ijver op nieuw is bij de hand genomen, onderzocht en onderscheiden beoordeeld, is het geenszins te verwonderen, dat ook de man, die in de XIde eeuw eene zoo groote rol gespeeld heeft, bijzonder ter sprake kwam.

De Eerw. SONSTRAL, niet onbekend met hetgeen vooral in de laatste jaren over dezen Paus pro en contra geschreven is, vond zich opgewekt, om ook over hem het resultaat zijner vergelijkingen en overwegingen op te teekenen en zijne landgenooten nader met hem bekend te maken.

»Ik zal mij," dus schrijft hij in zijne Voorrede, »wel degelijk onthouden van de bewering, dat het leven van GREGOOR, in verband tot zijnen tijd, *zoo als het* hier geleverd wordt, aan alle vereischten, en vooral aan alle wetten der kunst zal voldoen; maar zoo het mij gegund zij iets zelf te zeggen, dan durf ik wel betuigen, dat ik getracht heb, mijnen held te leveren zoo als hij zich zelven heeft voorgedaan. Ten einde een zoo juist mogelijk *bepaald* begrip te geven van zijn denken, willen en streven, heb ik zorgvuldig de kerkelijke geschiedenis, en in het bijzonder van den tijd van KAREL *den Groote* tot aan BONIFACIUS VIII, nagegaan. Zoo viel mij de geest van GREGOOR niet uit de wolken voor de voeten. Zoo trad hij op, waar hij, *zoo* als hij was, niet kon achterwege blijven. Men zal, hoop ik, ontwaren, dat ik onpartijdig, koelbloedig, en niet zonder liefde voor waarheid,

 niet

niet zonder geloof aan menschelijke deugd ben te werk gegaan. Bedrieg ik mij niet, dan kan de *Katholijk* dit werk even zoo ter hand nemen als de *Protestant*. Er is over menschen tot menschen geschreven. — De mannen, die in onderscheidene betrekkingen ten tooneele verschijnen, heb ik gadegeslagen, hun geene rol geleend om der geschiedenis eene romantische kleur te geven, maar ze de hunne onbelemmerd laten uitvoeren.".

Onder de door hem gebezigde hulpbronnen, hier opgenoemd, heeft hij ook VOIGTS, HILDEBRAND, *als Pabst Gregorius der siebente und sein zeitalter*, niet vergeten.

Na, (met rede) in de inleiding, een korten blik geworpen te hebben op den tijd en de omstandigheden, waarin GREGOOR VII optrad, beschouwt hij

Hoofdst. I. de hervorming van den Roomschen stoel (onder den eed van keizer HENDRIK III) en deszelfs geschiedenis tot aan het Pausschap van NIKOLAAS I.

Hoofdst. II. HILDEBRANDS invloed onder het pausselijk bestuur van NIKOLAAS II en ALEXANDER II.

Hoofdst. III. GREGOORS pausschap tot den dood van den Keulschen kerkvoogd HANNO, in den jare 1075 voorgevallen.

Hoofdst. IV. GREGOORS triomf op HENDRIK IV.

Hoofdst. V. Hernieuwde strijd tot den dood van RUDOLF, koning van *Zwaben*, vereerd met eene gouden kroon, waar op het randschrift stond: PETRA dedit PETRO, PETRUS diadema RUDOLPHO.

Hoofdst.

Hoofdst. VI. GREGOORS vernedering en grootheid.

In de beide eerste Hoofdstukken houdt SONSTRAL *de* aandacht bezig met de geschiedenis, om nader aan te wijzen, wat vooral aanleiding gaf en medewerkte, om HILDEBRAND van onaanzienlijke afkomst, tot eenen GREGOOR VII te vormen en te verheffen. Hier komt ongetwijfeld veel voor, dat waar is en verdient opgemerkt te worden, maar het is ons al te breedvoerig voorgekomen, in een boek, dat dienen moet, om het leven en karakter van den genoemden Paus te schetsen. Er komen te vele onnoodige uitweidingen in voor, en er zou ook, b. v. op het gezegde omtrent HENDRIK IV, nog al het een en andere kunnen aangemerkt en afgedongen *moeten* worden.

Veel liever zou men, in het eerste Hoofdstuk, eene korte herinnering aan de omstandigheden des tijds gevonden hebben, en in het tweede het een en ander uit en naar de geschiedenis, om HILDEBRAND te doen kennen, voor dat hij Paus wierd. Daarop zou dan geschiktelijk gevolgd zijn, in eenige afdeelingen, een levendig tafereel van zijne daden en lotgevallen als Opperkerkvoogd, en tot slot eene daadzakelijke, wel gestaafde beoordeeling van den man, die zoo berucht geworden is, vooral ook door zijne groote sluwheid, onbeperkte heerschzucht en onverdragelijk egoisme.

Maar SONSTRAL heeft liever eene andere orde van behandeling willen volgen, naar de vrijheid,

welke hij als Schrijver nemen kon, en wij willen ook hierover geenszints met hem twisten. *Hij heeft* op deze wijze van de gelegenheid gebruik gemaakt, om door een aantal uitweidingen b. v. over *de* regten van de Roomsche Geestelijkheid, en *der* Vorsten, over het Coelibaat, de investituur, aan te toonen, dat hij met de geschiedenis niet onbekend is, verscheidene bronnen geraadpleegd en zich veel moeite gegeven heeft, om over een aantal personen en zaken uitspraak te leeren doen. Hij heeft ook zelfs niet vergeten alles aan te voeren, wat hij aantrof, en meende te kunnen dienen, om den vreeselijken egoist en ontembaren dwingeland, die zich alles als geoorloofd voorstelde en zelfs als pligtmatig en Godvruchtig stout weg en op harden toon wilde doen voorkomen, wat hij naar zijne sluwheid oordeelde dienstbaar te kunnen zijn ter bereiking van zijne heerschzuchtige bedoelingen — eenigzins althans te verdedigen, zich daartoe zelfs ook wel van 's Paussen eigene woorden, zoo als hij die aantrof, bedienende. Ten einde echter de kracht daarvan voor den eenvoudigen lezer wat te verzwakken, en hem dus te bewaren voor verkeerde niet door hem bedoelde gevolgtrekkingen, heeft hij, ook door korte aanmerkingen onder aan, gelegenheid gegeven, om verder na te denken en niet te veel af te wijken van dezulken, die HILDEBRAND houden voor een man, die te regt met een zeer zwarte kool in het boek der Geschiedenis van de XI^de eeuw geteekend staat.

Het

Het is er dan ook verre van daan, dat men hier eene lofrede op GREGOOR VII zoude aantreffen, daar SONSTRAL ja wel als onpartijdig beoordeelaar alles wat eenigzins tot verschooning van den man scheen te kunnen dienen, heeft overgenomen en aangemerkt en zoo veel mogelijk de gunstigste zijde opgezocht; maar daarom ook geenszins verzuimd de keerzijde openbaar te maken.

» De Paus (zegt hij *b. v.*) was het schepsel der tijden, niet des Christendoms. Hij was een hylozoïtisch wezen, de ziel der Kerk. Toen de Christenen in de middeleeuwen hunnen blik niet boven de wolken konden verheffen, lieten zij dien op *Rome* vallen, dat voor hen was, wat vroeger de Jeruzalemsche tempel voor den zinnelijken Jood geweest was — de zigtbare woning der Godheid, het geregtshof waar elk met den hemel afrekende: de paus was een ondergod in 's Heeren tempel. GREGOOR had lust, moed en kracht genoeg die rol te spelen. Het ging toen zoo als het altijd is gegaan: die er zijn belang bij vond, eerde hem als *zoodanig*; die er onder leed, verzette er zich tegen; die hem in schranderheid, magt en onverzettelijkheid gelijk stond, bleef ongerept; die zwakker was dan hij, moest bukken. Dit is het regt van den sterksten; wij veroordeelen het, maar het is met veroordeelen niet weggenomen."

» *Het* is mogelijk, dat GREGOOR voor de vrijheid der volken tegen despoten goede oogmerken gekoesterd hebbe; maar het is evenmin twijfelachtig,

dat hij door heerschzucht bestierd werd; van de geschiedenis maakte wat hij wilde; dat hij zich over alle vormen heenzette; minder vragende wat regt ware dan wat hem bevoordeelde; en hij verdient dus billijke berisping, dat hij zoo wel aan gekrenkte eigenliefde als aan een heerschzuchtig plan de rust en het geluk der menschheid ten beste gaf."

Het tooneel van Vorst HENDRIK als boeteling voor Paus GREGOOR VII, te *Canossa*, is hier levendig geschetst aan het einde van het vierde Hoofdstuk, en goed dienstbaar gemaakt tot inleiding op hetgeen vervolgens, naar het gekozen plan van behandeling, gegeven is.

Dat GREGOOR zich niet schaamde, om aan zijne staatkunde de rust van het ongelukkig *Duitschland* op te offeren, en dat hij, om door verdeeling te heerschen, de beide mededingers (HENDRIK en RUDOLF) in derzelver verwachting en eischen versterkte en zijne oppermagt op het bloed en de tranen der lijdende menschheid vestigde, is hier, Hoofdst. V, regt tijdig opgemerkt en aangetoond.

De hier medegedeelde briefwisseling tusschen de Saksers en GREGOOR, opent zelfs de oogen van hen, die anders nog al voor den Paus zouden hebben kunnen stemmen.

De verklaring: GREGOOR heeft voor dit slaw gedrag zuur geboet, maar zal, door standvastigheid in tegenspoed, ons even zeer met hem verzoenen, als HENDRIKS gedrag, na zijne vernedering,

zijne vorige ligtzinnigheid vergoedde: mag kenmerkend genoemd worden, en maakt het gissen naar des Schrijvers bedoeling onzes achtens niet zeer moeijelijk.

Op *Italië*, niet zonder reden het schouwtooneel van pausselijken worstelstrijd hier genoemd, een' naderen blik werpende, heeft SONSTRAL vooraf aangemerkt:

» *Het is* welligt een zegen voor de menschheid geweest, dat niet alle Italianen gebogen ter neêr lagen voor de voeten van GREGOOR. Wat had hij in dit geval kunnen uitvoeren? Wie hem wederstaan? Geheel *Europa* had hij kunnen vernederen, en misschien ware de geheele wereldlijke magt in de geestelijke weggesmolten. Maar zoo ondoorgrondelijk en weldadig tevens is de wijsheid der Voorzienigheid, dat zij, bij de bewegingen der wereld, tegenwigt weet te stellen. Geen bitterder vijanden telde GREGOOR, dan onder zijne eigene landgenooten."

Na het uiteinde van dezen Paus in Ballingschap vermeld te hebben, laat SONSTRAL ook de laatste lotgevallen van HENDRIK volgen, hetgeen niemand onverwacht kan noemen, die het voorgaande gelezen heeft.

Aan het slot resumeert hij eenigzins het verhandelde en poogt te doen zien, ook hoe hij meent dat, op grond van het aangemerkte en bijgebragte, over GREGOOR VII, *hier* ten voor- *daar* ten nadeele moet of kan geoordeeld worden.

De opmerkzame lezer kan dus het eene met het andere, deze eindelijke uitspraak met het te voren geschiedkundig medegedeelde en van tijd tot tijd daaromtrent aangemerkte vergelijken en overwegen, in hoe verre hij, den Eerw. Schrijver volgende, in staat is over HILDEBRAND naar waarheid te oordeelen.

Onze beschouwing hier moetende eindigen, betuigen wij, dat de werkzame Schrijver met regt kan verklaren, hier even min eene lofrede als eene vijandige beschouwing geleverd te hebben. Veel moeite heeft hij zich gegeven, om den lezer met de geschiedenis nader bekend te maken. Overvloedige gelegenheid is hier verschaft, om met een aantal bijzonderheden nader bekend te worden. Een aantal aanmerkingen en uitweidingen komen hier voor, welke verdienen behartigd te worden, gelijk zij het vernuft van den steller aanwijzen en ook zijne regt Christelijke denkwijze openbaren. De stijl is doorgaans levendig en aangenaam, de uitvoering zindelijk.

Hartelijk wenschen wij, dat ook de *Katholijk* dit werk leze en er zich voordeel mede doe. Ook deze poging van den begaafden Schrijver stichte dus veel nut.

GE-

GESCHIEDENIS der achttiende Eeuw, en der negentiende tot op den ondergang van het Fransche Keizerrijk; door F. C. SCHLOSSER, *Hoogleeraar te* Heidelberg. *Eerste Deel. Te* Groningen, *bij* W. van Boekeren, 1839. *IV en* 367 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 3,00.

»Wij verdeelen," zegt de Heer SCHLOSSER, »de geschiedenis der XVIII eeuw, om het overzigt er gemakkelijker van te maken, in vier deelen, die wij op de volgende wijze meenen te moeten kenschetsen.

In het eerste tijdperk werd *Frankrijk* groot en magtig door eene wijze van regeren, die het volk onderdrukte, terwijl het hof en de regering schitterden. Deze manier werd weldra door alle regeringen in *Europa* aangenomen en nagebootst; zelfs in die landen, waar de staatsvorm niet, zoo als in de meesten, militair-monarchaal was. Ceremonieel en stijfheid, loszinnigheid en verkwisting heerschten aan de hoven, waar grondstellingen werden nageleefd en in vertrouwde kringen verkondigd, die voor den gekunstelden maatschappelijken toestand en de voorregten van zekere standen en kasten verderfelijk moesten worden, zoodra zij in de letterkunde overgingen en van de hoven onder het volk zich verspreidden. LODEWIJK XIV had militair-monarchaal geregeerd: hij had voltooid wat

ni-

RICHELIEU en MAZARIN hadden aangevangen: hij had de geestelijk-adelijke aristocratie der middeleeuwen omvergeworpen: hij had het krijgswezen van den nieuweren tijd tot verderf der overblijfselen van het ridderwezen ontwikkeld, en een kunst en wetenschap begunstigd en bevorderd, die tot haren bloei geene vrijheid of geestdrift voor waarheid behoeft en evenwel den glans der aanzienlijken en der ijdelheid der rijken, zeer dienstbaar is. Terwijl in *Frankrijk* en spoedig in geheel *Europa*, waar men den Franschen toon naäapte, de hoogere en middelstanden zich hoe langer hoe meer van alle gemoedelijke volksbeschaving verwijderden en geheel nieuwe aanspraken deden gelden, begon, in den toon en in de modelectuur van deze zelfde standen, langzamerhand een radicaal-revolutionaire, of zelfs een democratische geest, bij eene onfatsoenlijke en dikwijls schaamtelooze taal, te heerschen. Reeds onder LODEWIJK XIV, bereidde BAYLE en een genootschap Parijsche spotters, onder welke VOLTAIRE reeds als jongeling schitterde, dezen omkeer vóór, die onder het regentschap plaats greep. Spoedig werd het onmogelijk een stelsel staande te houden, dat zelfs door diegenen, op wier voordeel het berekend was, ondermijnd werd. De stoutheid der denkbeelden en de vrijgeestige vlugt bij de beschouwing van goddelijke en menschelijke onderwerpen, die iedereen, die eenigen invloed wilde uitoefenen, moest hebben, of ten minste schijnen te bezitten, maakten de grondslagen der stu-

staten van *Europa* los, in zoo verre zij op christelijk-monarchale of aristocratisch-hierarchische grondstellingen gebouwd waren.

In het tweede tijdvak werd voleindigd, wat in het eerste begonnen was. Geweld moest overal den staat behouden, en de regenten schaamden zich niet, list en slechtheid, wanneer zij hiermede hun doel bereiken konden, aan zedelijkheid en regt voor te trekken. Het nieuwe regerende huis in *Engeland*, even als de Regent en zijn minister DUBOIS in *Frankrijk*, namen elk onzedelijk middel te baat, dat hun dienstig zijn kon, en beroemden zich op zulk eene handelwijze als op echte staatswijsheid. Hierdoor geraakte men in alle staten in een strijd met grondstellingen gewikkeld, die, ten spijte van politie, barbaarsche wetten en hierarchie, zich steeds meer uitbreidden en in de hooge kringen heerschten, terwijl men derzelver uitvinders vervolgde en de verbreiding van zulk eene leer onder het volk wreed bestrafte. Een eenige regent uit deze eeuw (FREDERIK II) huldigde reeds als jongeling de nieuwe leer van voortgang, van rasse ontwikkeling van industrie en verlichting, als den dageraad van een dag van geheel veranderde zeden, stelde zich aan het hoofd der in *Frankrijk* voor regering en geestelijkheid bestaande oppositie, en werd door de voorstanders van het oude, als de Antichrist gehaat, terwijl die van het nieuwe hem als den Messias begroetten. Als koning handelde hij even als BONAPARTE, zonder het volk te vragen, in

in den geest van het volk en huldigde de meening, die algemeen veld begon te winnen, zonder haar meer toe te staan, dan voor zijne plannen dienstig was. De geschiedenis van FREDERIK, zijn roem en populariteit bewijzen voldoende, dat het onmogelijk was, het stelsel der middeleeuwen uiterlijk in stand te houden, zoodra de geest er van geweken was, en dat de regeringen van *Europa* alleen de noodzakelijkheid volgden, als zij FREDERIK tot voorbeeld namen. *Frankrijk* alleen kon of wilde gedurende langen tijd zijn, tot nog toe volgehouden, stelsel niet laten varen, en besloot hiertoe niet, dan toen het reeds te laat was. Juist in dit tijdvak werd *Parijs*, hetgeen *Italië* eens geweest was, de leerschool van geheel *Europa*, het hof te *Versailles* verloor zijne beduidenis, en de kringen der hoofdstad en met deze de verkondigers der nieuwe wijsheid, werden de school en de leermeesters van alle hoogere beschaving in *Europa*.

In het derde tijdvak zegepraalde overal de nieuwe leer van voortgang met den tijd, van industrie en verbetering van den toestand aller klassen, ook van gevangenen en misdadigers; en zelfs in *Duitschland*, waar de oude middeleeuwsche regeringswijs, door de gemoedelijkheid van het volk, door den vorm des staats, door protestantsche orthodoxie en roomschgezinde hierarchie staande werd gehouden, viel het oude in een, omdat eene geheel nieuwe letterkunde het leven innam en de geheele wijze van denken veranderde. In dit tijdvak, dat tot

op

op de eerste voorteekenen der fransche revolutie duurt, vertoonen zich overal, midden in den *vrede*, terwijl de volken voorspoedig zijn en rust genieten, sporen van ontbinding, scheiding en inwendigen strijd, overal wrijving van willen en niet willen van werking en wederwerking, tot dat eindelijk in vele staten het nieuwe beginsel de bovenhand behoudt. Uit den christelijk-ridderlijken staat der middeleeuwen ontstaat een geheel nieuwe, die oogenschijnlijk de droomerijen der wijsgeeren verwezenlijkt, en het nieuwe geslacht zoowel aan den invloed van Grieken en Romeinen, als aan die der middeleeuwen onttrekt. Leenstelsel en hierarchie, en hiermede alles wat op gewoonte of overlevering steunde, moesten voor het licht des vijands wijken, hoogere eischen en behoeften van edele en Godsdienstige zielen werden bespot, en alleen het zakelijke, de eischen eener verfijnde zinnelijkheid en ziekelijke gevoeligheid werden behartigd en bevorderd.

Het laatste of vierde tijdvak strekt zich tot over het einde dezer eeuw uit, en bevat het geheele tijdsverloop tot op onze dagen: wij zouden dit in drie onderdeelen splitsen.

Het eerste omvat dien tijd, waarin het oude stelsel in *Frankrijk* te gronde gaat, en in alle andere staten meer of minder bedreigd wordt. Het tweede onderdeel van dit tijdvak is geheel militair. Het laatste bevat de vergeefsche pogingen, om het oude en zelfs den uiterlijken vorm van het oude te herstellen, de geschiedenis van de afwisselende lot-

ge-

gevallen der verdedigers van de regten des volks en hunner tegenstrevers, van den strijd tusschen zelfszucht, hardnekkigheid en bijgeloof en dweepende philanthrophie, van ware geestdrift voor de beschaving van het menschdom tegen ongeloof, verwaandheid, aanmatiging en verworpenheid, die hare ellendige plannen achter schitterende voorwendsels en woorden verbergen.

Het hoofddoel, zegt hij verder, bij het schrijven van dit werk was, om den zamenhang der staatkundige gebeurtenissen uit de wijzigingen van het huisselijke en burgerlijke leven aan te toonen: dus den geheelen uitwendigen vorm der beschaafde Maatschappij van onze dagen, benevens den voortgang der inwendige beschaving en de voornaamste veranderingen in dat gedeelte der letterkunde, hetwelk den geleerde niet uitsluitend aangaat, te ontwikkelen.

In de inleiding geeft SCHLOSSER verder eerst algemeene aanmerkingen over de staatkundige betrekkingen der verschillende staten van *Europa*, bij den aanvang der achttiende eeuw, en beschouwt vervolgens den toestand der letterkunde in *Engeland* en *Frankrijk*, tegen het einde der XVII[de] eeuw.

Hierop vangt hij het eerste tijdvak der achttiende eeuw, van het begin dier eeuw tot op den Oostenrijkschen successieoorlog, aan met de eerste afdeeling: Geschiedenis van de staatsveranderingen, van het burgerlijke en huisselijke leven in dit tijdvak.

Hoofdst. I. Spaansche successieoorlogen. § 1. Oor-

zaʼ

zaken van den oorlog. Toestand der hoofdmagten die hem begonnen. *Oostenrijk*, *Spanje*, *Frankrijk*, *Engeland*, de vereenigde *Nederlanden*. § 2. De Spaansche successieoorlog. § 3. Vrede van *Utrecht*, *Rastadt* en *Baden*, en de daarmede zamenhangende veranderingen in het zuidwestelijk deel van *Europa*.

Het tweede Hoofdstuk beschouwt den Noordschen oorlog, en de vestiging der militaire magt van *Rusland* in *Europa*. § 1. *Rusland*, *Denemarken*, *Saksen*, *Polen*, *Zweden*, tot op den vrede van *Altrakstadt*. § 2. *Rusland*, *Polen*, *Turkije*, *Saksen*, *Denemarken*, *Zweden* en *Pruissen*, tot aan de deeling der aan de Zweden ontnomene provinciën. § 3. Verdeeling der Zweedsche provinciën, Regering en levenswijze der hoogere standen in *Rusland*, *Pruissen* en *Duitschland*, waar het volk zich naar de hoven en den adel vormde.

Na alzoo het plan des Schrijvers en den hoofdinhoud van dit eerste Deel te hebben doen kennen, zal het wel naauwelijks noodig zijn aan te merken, dat SCHLOSSER eene belangrijke taak op zich genomen heeft en dat de verwachting hoog gespannen is; terwijl men wenschen moet, dat de uitkomst daaraan zoodanig beantwoorden zal, dat door dit werk aan de behoefte van onzen tijd voldaan worde.

Dit eerste Deel is, natuurlijk wegens den inhoud, niet bijzonder aangenaam om te lezen; ondertusschen heeft de Professor van tijd tot tijd door zijne aanmerkingen eene meerdere levendigheid aan

 het

het verhaal gegeven en ook door bijzondere gezegden en getuigenissen van anderen gepastelijk aan te halen en er tusschen te voegen, het eentoonige afwisselend zoeken te verzachten. Men ziet ook reeds hier, dat hij zich, door eene eigene originele manier van beschouwen en soms stouten beslissenden toon, bijzonder onderscheidt, de aandacht weet te wekken en gedurig stof tot nadenken verschaft. Voornamelijk trekt hier de aandacht zijne hier voorkomende karakterteekening van het hof van FREDERIK WILLEM I van *Pruissen*, en AUGUSTUS van *Polen*, gelijk ook die van PETER I, Czaar van *Rusland*, waarin de kennis der geschiedenis doorstraalt en de ijver, om de menschen en zaken vrijmoedig en krachtig te beoordeelen. Dat zijne bijzondere wijze van zien hierin haren invloed heeft uitgeoefend, is gemakkelijk te begrijpen, en de geoefende Nederlandsche lezer zal dus ook niet altoos even goed zich in deze met hem kunnen vereenigen. Hij zal echter meermalen reden vinden, om den Heidelberger Geleerde zijne goedkeuring te geven, wegens ettelijke belangrijke, soms ook ernstige wenken, die, ook bij de gebeurtenissen van onze dagen en de aangenomene levenswijze van velen, zeer te pas komen en wel behartigd mogen worden.

Langer kunnen wij ons bij dit eerste Deel nu niet ophouden, maar beloven den lezer, na de ontvangst der volgende Deelen, successivelijk dezelve te beschouwen.

De

De Belgische OMWENTELING. 1828—1839. *Persoonlijke herinneringen, met bevestigende bijlagen, door* DE POTTER, *tweede en laatste Deel. Eerste Stuk. Naar het Fransch. Te* Dordrecht, *bij* H. Lagerweij, 1840. 156 *bladz. In gr. 8vo. De prijs is f* 1,50.

De beruchte woelgeest gaat ook hier op dezelfde wijze voort, als hij begonnen was, met hetgeen hij van de Belgische omwenteling, waarin hij zelf zoo zeer zich had laten betrekken, weet te herinneren, en de zaken en gebeurtenissen voor te stellen, zoodanig als hem voorkomt, vooral ook tot eigene verantwoording het meest te kunnen strekken. Dit stukje behelst afd. XXXV tot LIII, waarvan de eerste tot opschrift heeft: Kort overzigt van mijn staatkundig gedrag. Vriendschapsbreuk met den Heer TIELEMANS. De Heer JOTTRAND. De *Policie;* en de laatste: Herroeping van de scheiding tusschen *Holland* en *België*, in naam der vrijheid. Bondgenootschappelijk verdrag. Innige vereeniging. Mijn gevoelen aangaande deze twee Combinatiën. Geloofsbelijdenis. Ondertusschen verklaart DE POTTER aan het slot van de XXXVIIIste, dat hij hiermede zijne *Herinneringen* eindigt, betuigende: konde ik, door de bladen, waarop zij geschreven staan, aan de vlammen te offeren, dezelve uit mijn geheugen verbannen, en uit mijne levensgeschiedenis wisschen,

 het

het vonnis ware spoedig geveld. Met de XXXVIIIste afd., vangt dus een *aanhangsel* aan, hetwelk begint de met reden op te geven, waarom hij zijn handschrift niet in 1838 reeds liet drukken, en het eerst een jaar later uitgaf, ofschoon hij volgens zijn zeggen, er geen woord aan veranderde.

Men kan, wanneer men verkiest, nu ook in onze moedertaal dus lezen, wat de beruchte POTTER van zich zelven schrijft, en den man beklagen of verachten, die eene zoo dwaze als bedroevende, ja belagchelijke rol gespeeld heeft. Men kan hier hooren hoe hij, niettegenstaande alle zijne misrekeningen en teleurstellingen, evenwel over zich zelven nog altoos te vreden blijkt te zijn, en zich niet schaamt zich een voornaam medewerker der beruchte revolutie (en dus een oproermaker) te noemen. Men hoort hier den man, die, niettegenstaande zijne wel verdiende vernedering, nog altoos de grootste Egoïst blijft, en stout, ja onbeschaamd als profeet spreekt, uit de hoogte oordeelt en zich beroemt, met te verklaren: »Ik neem geene openbaring aan, behalve die, welke God in den geest en in het hart (hoe of hij wel deze woorden in beteekenis hier wil onderscheiden hebben?) van elk met verstand begaafd menschelijk wezen heeft ingedrukt, en ik geloof aan geen enkele der Theologische leerstellingen, van welke secte het ook zij, zelfs niet van de minst leerstellige onder al de Christelijke gezindheden."

Geen wonder dus, dat deze meester politieus

met

met ieder een over hoop lag, dat niemand hem wezenlijke achting kan toedragen, en dat hij zoo laag heeft moeten vallen, na met zoo veel eigenwaan en vertoon te zijn opgetreden.

Wij kunnen dan ook niet inzien, wat Vertaler en Uitgever bewogen heeft, om dit geschrift in onze taal te doen uitkomen, hetwelk zich volstrekt van geene enkele zijde aanprijst.

BEKENTENISSEN van een' Boosdoener, of het leven van AMEER-ALI, *den Thugger. Eene Indiaansche geschiedenis, door Kapitein* MEADOWS TAYLOR. *Naar de tweede Engelsche uitgave. In twee Deelen. Te* Amsterdam, *bij* J. C. van Kesteren, 1840. *Eerste Deel IV en* 284, *Tweede Deel* 335 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs der beide Deelen is ƒ* 5,80.

Een zonderlinge smaak voorzeker, die behagen vindt in het lezen van deze aaneenschakeling van boosheden, moorden, bedriegerijen en euveldaden, zoo zwart, zoo menigvuldig en zoo koelbloedig bedreven, dat men zich niet kan verbeelden, hoe het mogelijk is dat deze bladen waarheid behelzen. Wij voor ons vonden er volstrekt geen behagen in, en dus had onzes inziens de vertaling wel achterwege kunnen blijven, van een werk, dat even arm is aan zedekunde, als een bedelmonnik aan wereldsche goederen, — dat even vervuld is met af-

geijselijke boosheden, als ontdaan van alle behoorlijke inkleeding, en dat wij wenschen en gelooven, en dan wel van eenen beschaafden tijd, dat niemand bezoeken zal. — Wij stappen van dit *verschrikkelijk* werk spoedig af, met den hartelijken wensch, dat nimmer weder in ons land eene zoo onnoodige vertaling van een zoo verfoeijelijk verhaal het licht moge zien.

ALBUM aan het schoone Geslacht toegewijd. Opgedragen aan Hare Keizerlijke en Koninklijke Hoogheid Mevrouwe de Princes van Oranje. *Eerste Jaargang. Twee Stukjes. Te* Gorinchem, bij J. Noorduyn, 1833. *XII* en 169 *blads. In kl. 8vo. De prijs der beide stukjes is* f 3,80.

»Een boek samengesteld, zoowel proza als poëzij bevattende, is (zegt de redactie) onze bedoeling, en vooral uit het eerste roepen wij de medewerking in der vaderlandsche Schrijfsters, welke reeds eenen gevestigden naam in dit vak mogten erlangen, en tevens anderen die bescheidenheid hebben van hare eigene zaken iets dienstigs, iets goeds en iets schoons daar te stellen. Zooveel doenlijk toch wenschen wij oorspronkelijke stukken te kunnen plaatsen, zonder daarom het goede te verwerpen, dat van vreemden bodem wordt overgeplant; hij gelijke waarde echter behoudt altijd hetgeen op eigen grond werd geteeld, in onze schatting, de voorkeur."

» Wij

»Wij roepen voor onzen arbeid uwe gunst in, vaderlandsche Maagden, Vrouwen en Moeders! aan welke dit *Album* is toegewijd. Onder het schild der Hooge bescherming, waarmede wij ons vereerd zien, en waaraan het werd opgedragen, moegt gij hier veilig niets verwachten, dan wat goed is en wel luidt, en beantwoordt aan hetgeen kiesch gevoel en gezuiverde smaak alhier regt hebben te verwachten. Ons duurzaam streven zal het zijn aan die verwachting te voldoen; uwe goedkeuring, uwe gunst is het wit, hetwelk wij beoogen. Dat te bereiken is onze hoogste wensch, en zeker gij zult die niet onbevredigd laten. Wij hopen het."

Dit album, dat zich door een fraai uiterlijk aanprijst, is opgedragen met een vers van den Heer A. VAN DER HOOP, Jr., aan Neêrlands voortreffelijke *Kroonprinses*, (nu *Koningin*) welke de liefde der Natie zoo waardig zich betoont. Deze aanvang stemt de uitgave hoog en doet gewis iets meer dan middelmatigs wachten.

De inhoud is: Aan het schoone Geslacht, door PETRONELLA MOENS. De schoone SOPHIA, door V. S. Schoonheid, door Q. J. G. Bladvulling, door B. De Duitsche Vorstin, door H. MARONIER. In het album van ***, door B. Roosje zonder doornen, door ERNST FRANK. Het verhoorde Gebed, door A. VAN DER HOOP, Jr. De Maagd, door B. Het vreemde Bezoek, door H. De Serenade, door L. J. A. TOLLENS, HZ. November 1813, in November 1838, herdacht, door J. V. HARDERWIJK, BZN.;

 Ca-

grijselijke boosheden, als ontdaan van alle behoorlijke inkleeding, en dat wij wenschen en gelooven, om den wil van onzen beschaafden tijd, dat niemand bevallen zal. — Wij stappen van dit *verschrikkelijk* werk spoedig af, met den hartelijken wensch, dat nimmer weder in ons land eene zoo onnoodige vertaling van een zoo verfoeijelijk verhaal het licht moge zien.

ALBUM aan het schoone Geslacht toegewijd. Opgedragen aan Hare Keizerlijke en Koninklijke Hoogheid Mevrouwe de Prinses van Oranje. *Eerste Jaargang. Twee Stukjes. Te* Gorinchem, *bij* H. Horneer, 1839. *XII en* 169 *bladz. In kl.* 8vo. *De prijs der beide stukjes is f* 3,80.

„Een kiesch mengelwerk, zoowel proza als poëzij bevattende, is (zegt de redactie) onze bedoeling, en vooral tot het eerste roepen wij de medewerking in dier vaderlandsche Schrijfsters, welke reeds eenen gevestigden roem in dit vak mogten erlangen, en boven anderen de bevoegdheid hebben voor hare eigene sekse iets doelmatigs, iets goeds en iets schoons daar te stellen. Zooveel doenlijk toch wenschen wij oorspronkelijke stukken te kunnen plaatsen, zonder daarom het goede te verwerpen, dat van vreemden bodem wordt overgeplant; bij gelijke waarde echter behoudt altijd hetgeen op eigen grond werd geteeld, in onze schatting, de voorkeur."

„Wij

»Wij roepen voor onzen arbeid uwe gunst in, vaderlandsche Maagden, Vrouwen en Moeders! aan welke dit *Album* is toegewijd. Onder het schild der Hooge bescherming, waarmede wij ons vereerd zien, en waaraan het werd opgedragen, moogt gij hier veilig niets verwachten, dan wat goed is en wel luidt, en beantwoordt aan hetgeen kiesch gevoel en gezuiverde smaak alhier regt hebben te verwachten. Ons duurzaam streven zal het zijn aan die verwachting te voldoen; uwe goedkeuring, uwe gunst is het wit, hetwelk wij beoogen. Dat te bereiken is onze hoogste wensch, en zeker gij zult die niet onbevredigd laten. Wij hopen het."

Dit album, dat zich door een fraai uiterlijk aanprijst, is opgedragen met een vers van den Heer A. VAN DER HOOP, Jr., aan Neêrlands voortreffelijke *Kroonprinses*, (nu *Koningin*) welke de liefde der Natie zoo waardig zich betoont. Deze aanvang stemt de uitgave hoog en doet gewis iets meer dan middelmatigs wachten.

De inhoud is: Aan het schoone Geslacht, door PETRONELLA MOENS. De schoone SOPHIA, door V. S. Schoonheid, door Q. J. G. Bladvulling, door B. De Duitsche Vorstin, door H. HARONIER. In het album van ***, door B. Roosje zonder doornen, door ERNST FRANK. Het verhoorde Gebed, door A. VAN DER HOOP, Jr. De Maagd, door B. Het vreemde Bezoek, door N. De Serenade, door L. J. A. TOLLENS, HZ. November 1813, in November 1838, herdacht, door J. V. HARDERWIJK, BEN.;

 Ca-

Calabrisch Gezang, door JAN - J. F. WIR. De verzoening, door L. J. A. TOLLENS, HZ. Liefde en Dwaasheid, door Q. J. G. Feest-Cantate, door E. M. CALISCH. MARIA, door F. H. GREB. Aan eene Moeder, door D. T. Het Kleinood, door J. F. HOEDIJK. Opheldering. Het verloren Paradijs, door R. J. GOLLENSTEDE. ANNA's Verjaardag, door E. Bladvulling. Liefde, door S. Goedhartigheid, door E. GEERTHA de Waarzegster, door AUG. STAFFORD. Aan Haar, door H. H. DE GRAAFF.

Wij hebben alle deze, uit den toegezondenen naar het schijnt ruimen voorraad, hier geleverde stukjes met aandacht gelezen. De lezer verlangt nu ons oordeel daarover te vernemen. Wij getuigen dan opregtelijk, dat het schoone geslacht dit album gerustelijk kan lezen, daar geen der stukjes hare kieschheid kwetsen zal; een kleine handvol vleijerij er hier of daar onder gemengd, moge haar doen glimlagchen, maar vele van haar weten reeds welk eene waarde zij daaraan moeten toekennen.

Er zijn zeer lieve stukjes onder, welke men met veel genoegen leest, waarbij men eenige, die minder aanprijzing verdienen, over het hoofd moge zien.

De smaak is onderscheiden; evenwel houden wij ons verzekerd, dat, onder de dichtstukjes, dat van Mejufv. P. MORNE niet het minst bevallen zal. De Feest-Cantate, op de Echtverbindtenis van Z. K. Hoogheid den Erfprins van *Oranje*, met H. K.

Hoog-

Hoogheid Prinses SOPHIA van *Wurtemberg*, door Y. H. CALISEN, verdiende in dezen Album te worden opgenomen.

Onder de prozastukjes houdt het *Roosje zonder doornen*, schoon wat lang, de aandacht goed bezig, en zal ANNA's *Verjaardag* zeker niet de minst aangename gekeurd worden. De *schoone Sophia* levert eene belangrijke waarschuwing voor jeugdige lezeressen, op eene wijze, welke zeer geschikt is om doel te doen treffen.

Eenige andere, — want wij achten het niet noodig van al het hier geplaatste verder melding te maken, — bevielen ons veel minder, b. v.: *de Verzoeking*, *het vreemde Bezoek*, *Geertha de Waarzegster*, en *het Kleinood*.

Ons dunkt, het overdrevene, romaneske en bijgeloovige moest meer vermijd worden, en de redactie zal weldoen, met het poëtische een weinig gestrenger te behandelen; ook laat de correctie nog al iets te wenschen overig.

Met dezen wenk op te volgen, zal het oogmerk de Uitgevers beter bereikt kunnen worden; waartoe het hun aan geene gelegenheid en aanmoediging ontbreke!

Tot een staaltje diene hier het dichtstukje *de Liefde*:

Of ik u min? — Kunt gij 't nog vragen,
 Wat dag aan dag getrouw, oprecht
 En onverdeeld mijn oog u zegt?
Als 't tot uw oog is opgeslagen?

Wat altijd u mijn mond verhaalt,
Als hij, o leven van mijn leven!
Aan 't purper van uw lip mag kleven,
Waarbij geen roos in schoonheid haalt.

ô Gij, gij weet het, dat mijn leven
Door u alleen zijn glans ontfangt,
Van u alleen zijn weelde erlangt,
En met het uwe is zaamgeweven!
Gij weet het dat de kelk der vreugd,
Die door mijn lippen wordt gedronken,
Alleen door u wordt ingeschonken,
Alleen door u mij 't hart verheugt!

Gij weet het, dat slechts ééns mijn lippen
Den nooit te breken eed van trouw,
Van liefde, die slechts sterven zou
Wanneer mij de adem mocht ontglippen,
In 't plechtigst levensuur ontvlood....
En ruischte hij niet u in de ooren,
U, wie het hart blijft toebehooren,
Dat 'k toen voor de eeuwigheid u bood?

Mijn toekomst is aan u verbonden:
Aan u ook knoopt zich mijn verleên,
En wat mij eens begeerlijk scheen,
Ik heb het al in u gevonden!
Gij zijt mijn baak op 's werelds stroom,
De bron waaruit mijn zangen wellen,
Waarheen steeds mijn gedachten snellen,
Mijn eerste en laatste liefdedroom!

Wat

Want zelfs, al kon uw hart vergeten,
Wat trouw het eens mij heeft beloofd,
Al wierd uw liefde me ook ontroofd,
Al moest mijn mond u trouwloos heeten;
Nog bleef mijn harte voor u slaan,
Ik zou het nooit eene andre wijden,
En achter 't donker floers van 't lijden
Zou 't licht der min nooit ondergaan.

Neen, nooit! — doch gij, ge blijft me minnen:
Niet waar? uw hart blijft hem gewijd,
Wiens hoogste goed gij waart en zijt,
Wien steeds uw beeld waart voor de zinnen,
Die — maar een traan rolt langs uw wang!...
ô Zalig mij dat heilrijk teeken!
Die traan mag van uw liefde spreken,
Gij mint mij tot uw oogen breken,
En ik — ik min u levenslang!

De ERFDOCHTER *van* Brugge, *een verhaal uit de Nederlandsche geschiedenis, door* T. C. GRATTAN, *uit het Engelsch. In drie Deelen.* Te Deventer, *bij* A. ter Gunne, 1840. *Eerste Deel IV en* 298, *Tweede Deel* 291 *en Derde Deel* 293 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs der drie Deelen is ƒ*8,70.

De roman, welken wij hierbij aan onzen landgenooten aankondigen, is, naar het Engelsch werk getiteld: *The Heiress of Bruges*, vertaald. — Be-

Bedriegen wij ons niet, dan zal dezelve velen welkom zijn en eene aangename uitspanning van gewigtiger bezigheden verschaffen. — Het is geen dagelijksch verschijnsel, een gedeelte van onze geschiedenis door een vreemdeling, vooral niet door eenen Engelschman, te zien bewerkt, maar wij moeten der waarheid hulde doen door te erkennen, dat de Schrijver van dit onderhavige werk blijken geeft van *wel* met onze geschiedenis bekend te zijn, en dat hij ook onpartijdig en onbevooroordeeld de zaken beschouwd en geschetst heeft. Hoewel het oorspronkelijke ons voor als nog onbekend is, en wij dus met grond over de vertaling niet kunnen oordeelen, gelooven wij echter dat dezelve meer dan redelijk, ja zelfs zeer goed geslaagd is. Het tijdperk, hetwelk GRATTAN zich ter behandeling heeft voorgesteld, is zeker een der belangrijkste van ons geschiedboek. De slag bij *Nieuwpoort* toch is eene dier gebeurtenissen, welke men niet op ieder blad aantreft, en Prins MAURITS, de dappere zoon van den edelen Vader, die toen als een heldere *star* aan den Europeschen hemel schitterde, heeft hier ook alle regt ervaren.

De behandeling is fiksch, en licht en schaduw komen er goed in uit; wel is de wijze van inkleeding eenigzints vreemd en bij ons minder gewoon, maar, wanneer men in het oog houdt dat het oorspronkelijke geschreven is voor eene natie, die in gevoel en denken zoo zeer van de onze verschilt, en dus ook eene andere wijze van schrijven verlangt dan

wij,

wij, moet men erkennen, dat de Schrijver allen lof verdient.

Wij kunnen niet langer bij dezen roman vertoeven, maar bevelen diene met alle ruimte aan het lezend publiek aan, hetwelk even als wij, niettegenstaande ons doorslaand gunstig oordeel, na volbragte lezing, wel zal erkennen, dat er geen goud zonder schuim, evenmin als een boek, verheven boven alle aanmerkingen te vinden is.

Mevrouw VAN ROZENBURG, *eene ware kindervriendin, en hare kweekelingen. Door* PETRONELLA MOENS. *Te* Amsterdam, *bij* J. P. Wijsmuller, 1840. 96 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 90 *Ct.*

»Onder het getal der van tijd tot tijd door mij (zegt de geachte Schrijfster,) in het licht gegevene kinderboekjes, bevond zich ook dat, hetwelk ik heden, als verjongd, veranderd en eenigzins omgewerkt mijne vrolijk opgroeijende en leergrage landgenootjes aanbiede. Bij de eerste verschijning was de titel van dit boekje: *Mevrouw* VELTMAN *en hare voedsterlingen, een geschenkje voor kinderen uit den beschaafden stand.* In het toenmalige voorberigt gaf ik de reden op, waarom ik het bijvoegsel: *uit den beschaafden stand*, had gekozen; en toch bleef mij het denkbeeld hinderen, dat ik aanleiding gaf om te denken, dat ik bij voorkeur schreef voor kinderen uit den beschaafden stand, dit

dit was zoo niet. Ik laat daarom dan ook *dat* bijvoegsel heden van den titel weg, dien de waardige Uitgever verlangde geheel te veranderen, *en ik* verkoos dan ook voor dien van: *Mevrouw* VELTMAN, *Mevrouw* VAN ROZENBURG. Deze toch zijn mijne meest geliefde bloemen, of zijn ook meestal welkom in de onschuldige kinderwereld, ja ik verbeeld mij, dat eene liefderijke opvoedster, die hare kweekelingen door nuttige gesprekken of leerzame verhalen onderhoudt, met het oog op eenen met smaak aangelegden bloemtuin, waarvan bloeijende rozen en liefiijk ontluikende rozenknopjes het schoonste sieraad uitmaken, ook niet weinig stof zal vinden, om het zachte gevoel voor de schoone natuur in de jeugdige hartjes te ontwikkelen. Ontvangt dan, lieve kinderen! uit alle standen! ook nog dit boekje, in den avondstond van mijn leven voor u omgewerkt, daar waar ik dacht u meer nuttig te kunnen zijn. Worden mijne geringe pogingen, door de bevordering van uwe ware belangen eenigzins bekroond, uit den grond van mijn hart zal ik den goeden God, die mij lust en krachten schonk, daarvoor danken, terwijl ik Hem om uw toenemend heil blijf bidden.

Wie zou niet door deze toespraak eener waardige vrouw, voor dit boekje worden ingenomen? Ondertusschen verblijdt het ons er te kunnen bijvoegen, dat het zich zelve wegens den aangenamen inhoud genoeg aanprijst, en dus waardig is aan de lieve jeugd ter lezing te worden geschonken.

MEN-

MENGELWERK.

REBEKKA, BETHUËLS DOCHTER.

GENES. XXIV—XXVII. (*)

NAAR HET HOOGDUITSCH GEVOLGD

DOOR

J. C. MOHR,
Predikant te *Warmenhuizen*.

Vervolg en slot van bladz. 327.

In het tweede tijdperk van REBEKKA'S leven is meer handeling en bedrijf, maar niet zoo veel beminnenswaardigheid. Reeds twintig jaren had zij met haren man in den echt geleefd; maar nog ontbrak haar het grootste geluk van denzelven, hetgeen naar de meening van den Oosterling door niets in de wereld kan vergoed worden — nog ontbraken haar *kinderen*. Maar ook deze zegen des hemels, naar welken zij en haar man zoo vurigljk wenschten en verlangden, werd haar eindelijk

(*Genes.*

(*) In de vorige *Boekzaal* bl. 311, staat abusief *Genes.* XXIV : 27, in plaats van *Genes.* XXIV—XXVII.

(*Genes.* XXV: 21.) ten deel, en de Voorzienigheid scheen haar, voor hare onvruchtbaarheid tot nog toe, daardoor schadeloos te stellen, dat zij *tweelingszoonen* baarde. Nu was de nakomelingschap op eens verzekerd! Nu werden op eens ABRAHAMS hoop en beloften op eene talrijke nakomelingschap vervuld. De latere geschiedschrijver doet ons, dadelijk bij de geboorte der knapen, het toekomstig lot hunner nakomelingen vermoeden, *Gen.* XXV: 22-26. Hij voert de latere gebeurtenissen ten tooneele tot op de *eerste oorzaak*, en schildert de lotgevallen der *Jakobieten* en *Edomieten*, daar hij JAKOBS en EZAU's geboorte beschrijft. »Tweederlei volken," zoo luidt de aankondiging vs. 23, »zijn in uwen »schoot, en tweederlei natiën zullen zich uit uw »ingewand van een scheiden, en het eene volk zal »sterker zijn dan het andere, en de meerdere zal »den minderen dienen."

IZAÄKS en REBEKKA's kindertucht verdient in eene hooge mate gelaakt en misbillijkt te worden. De heilige oorkonde verhaalt ons hiervan het volgende, vs. 27 en 28. »En als de knapen groot werden, »werd EZAU een jager en veld- of akkerman, maar »JAKOB werd een opregt, een vroom (*) man, en »woon-

(*) תָּם beteekent: *gelijkelijk, regt, volkomen*, die zoo is als hij zijn moet. De geschiedschrijver schijnt dit hier in den zin der moeder te zeggen: die naar de wenschen zijner moeder was, geheel zoo als zij wilde en verlangde — moeders kind.

Zou dit taalkundig te bewijzen zijn? *De Red.*

» woonde in tenten. (*)" En IZAÄK had ESAU lief » en at gaarne van zijn wildbraad; REBEKKA echter » had JAKOB lief." Hoe dikwerf feilen de ouders gewoonlijk in dit punt! En hoe ligt worden zij onregtvaardig jegens het kind, dat aan hunne lievelingsneiging niet voldoet. ESAU is een wilde knaap, die gaarne in het ruime veld rond zwerft, de jagt en den akkerbouw bemint. Deze wordt eens een regte Nomade, die zich in elken oord weet te handhaven, te vestigen en te onderhouden, en die ook eens voor geenen vijand wijken zal. Deswegens is hij ook de lieveling des Vaders, die zulke deugden en hoedanigheden weet te schatten, ofschoon hij zelf geene derzelve in uitstekende mate bezit. Des niet te min erkent en vereert hij in zijnen zoon een mannelijk karakter. Maar de moeder aanschouwt in hem slechts den wilden, ruwen jager, den waaghals, den ongepolijsten, onbeschaafden akkerman. Hoe geheel anders is daarentegen de zachte, gedweeë, volgzame JACOB! Hij blijft bij zijne moeder te huis, staat haar gewillig te dienst, en is bereid elke harer wenschen te vervullen. O, gewis, het is geene gemakkelijke overgave of opoffering voor op-

(*) Daar hier gesproken wordt van *Nomaden*, zwervende of rondtrekkende herders, zoo moet het ons niet bevreemden, dat hier ook van hutten, tenten, wandelende huizen gesproken wordt.

ouders, hunne lievelingsneiging zich te ontzeggen, en het minder beminde kind niet te laten voelen, dat hij de lieveling des harten niet is.

Onder deze omstandigheden moet het ons niet verwonderen, dat ESAU altijd meer aan den geliefden vader, JACOB daarentegen, altijd inniger aan de geliefde moeder zich aansluit; — dat de broederliefde in hunne harten altijd meer verkoelt en zich langzamerhand in doodelijken haat verandert. Maar REBEKKA kan nu niet meer hare neiging beheerschen en bedwingen; haar eersgeborene wordt haar met elken dag onverschilliger en onaangenamer, en de dagelijks zich vermeerderende teederheid voor haren harte-zoon, verleidt haar eindelijk tot openbare onregtvaardigheid jegens den eersten.

Intusschen verliep er een lange tijd, eer het werkelijk zoo verre kwam. Het lot der familie onderging verschillende veranderingen, welke de Geschiedschrijver, *Gen.* XXVI, uitvoerig beschrijft, maar die wij hier slechts in het voorbijgaan behoeven aan te stippen. ISAÄK trok, wegens eenen hongersnood, naar ABIMELECH, Koning der Filistijnen te *Gezar*, — waarschijnlijk wel dezelfde, bij wien ABRAHAM (*Gen.* XX: 1 en verv.) een vriendelijk onthaal gevonden had. Iets opmerkelijks en in het *oogloopende* hierbij is, dat zich hier tusschen REBEKKA en ABIMELECH, hetzelfde tooneel weder vertoont, dat reeds vroeger (*Gen.* XX: 2 en verv.) tusschen hem en SARA geschilderd was geworden.

den (*). Ook ISAÄK had, zoo als zijn vader ABRAHAM voormaals gedaan had, REBEKKA niet voor zijne *huisvrouw*, maar voor zijne zuster uitgegeven. De *reden*, daarvan wordt Hoofdst. XXVI: 7 dus opgegeven: » Want hij vreesde te zeggen, het is mijne vrouw; zij mogten mij wurgen, vermoorden om REBEKKA's wil, want zij was schoon van aangezigt." Reeds vroeger had de Koning, om dezelfde oorzaak, SARA in zijnen Harem begeerd, en ook thans schijnt hij hetzelfde oogmerk met REBEKKA gehad te hebben. Doch een toeval redde de beide echtgenooten uit deze verlegenheid, die enkel en alleen uit verberging der waarheid ontstond. Wij willen dit met de woorden der oorkonde verhalen: (vs. 8—11). » Als nu ISAÄK eenen langen tijd daar geweest was, zag ABIMELECH der Filistijnen Ko-

(*) Allezins in het oogloopend, want hoe *oud* moest niet deze ABIMELECH thans zijn? Zou hij ook niet vernomen hebben, dat IZAÄK een zoon van ABRAHAM en SARA ware? Of was het een andere Koning van dien naam? misschien de zoon van den vorigen? De heilige oorkonde zekerlijk zegt geheel niets daarvan. Of is ABIMELECH een eeretijtel van de Filistijnsche Koningen van GERAR? Of zou het misschien slechts een en dezelfde geschiedenis zijn, welke *nu eens* van ABRAHAM, *dan weder* van IZAÄK verhaald wordt? De latere verzamelaar verhaalt haar van beide om de verschillende zaken te vereenigen. Of kan niet IZAÄK hetzelfde gebeurd zijn, hetwelk ABRAHAM was wedervaren. Was dit aan een *Konings hof*, in het heete Oosten en bij die natuur menschen, wel zoo te verwonderen?

Koning, door het venster glurende, dat ISAÄK jokkende was (*) (dat ISAÄK stoeide) met REBEKKA, zijne huisvrouw. Toen ontbood ABIMELECH ISAÄK en zeide: »Waarlijk, ziet, zij is uwe huisvrouw; hoe hebt gij dan gezegd, *zij is mijne zuster?*" ISAÄK antwoordde hem: »ik dacht, ik mogt misschien sterven moeten om harentwil." ABIMELECH zeide: »Waarom hebt gij dit gedaan? Het had gemakkelijk kunnen gebeuren, dat iemand van het volk zich bij uwe vrouw gelegd, en gij alzoo eene schuld over ons gebragt had. Toen gebood ABIMELECH aan al het volk, en zeide: Wie dezen man of deszelfs vrouw aantast, die zal zekerlijk met den dood gestraft worden." — Men moet in der daad ABIMELECH's strenge naauwgezetheid volkomen regt laten wedervaren. Menig Israëliet zou misschien zoo niet gehandeld hebben.

Het vervolg der geschiedenis beschrijft ons verscheidene onrustige voorvallen uit ISAÄK's leven; hoe hij door de naburige *Nomaden*, wegens zijne zich

(*) LUTHER heeft het participium מְצַחֵק, dat daar naar mijn inzien hier eene dubbelzinnige beteekenis heeft, ongemeen teeder vertaald door *schertste*, (dass ISAÄK scherzset mit seinem weib REBECCA). *Genes.* XXI: 9. Waar de radix צָחַק insgelijks in participium voorkomt, heeft hij het door *spotter* vertolkt, waarvoor onze Staten overzetting in participium heeft *spottende*. Het futurum יִצְחַק *Genes.* XXI: 6. voorkomende heeft hij vertaald door *die zal met mij lagchen*, d. i. die zal zich met mij verheugen.

zich dagelijks vermeerderende rijkdommen, benijden en vijandig behandeld werd; hoe zij hem het bezit van eene bron of waterput (een gewigtig artikel in het oosten, van welke de geheele vestiging en welstand eener *Nomaden*-familie afhangt) betwistten; en hoe hij genoodzaakt werd uit den eenen oord naar den anderen te verhuizen. Eindelijk vond hij in *Berséba* eene rustige en bestendige verblijfplaats.

Maar nu verhaalt de Geschiedschrijver een mishuwelijk, waardoor de inwendige vrede niet weinig gestoord werd, vs. 34, 35. » Toen nu ESAU veertig jaren oud was, nam hij tot eene vrouw JUDITH, de dochter van BEËRI, des *Hethiters*, en BASMATH, de dochter van ELON, des *Hethiters* (*). Deze veroorzaakten ISAÄK en REBEKKA bitter harteleed." Men kan ligt denken, hoe zeer dit bijzonder den afkeer van REBEKKA jegens ESAU, die voorheen reeds diepe wortelen geschoten had, vermeerderen moest, en hoe inniger daarentegen hare liefde voor JACOB, den zoon harer neiging, worden moest. Wij, die de zaak uit een geheel ander oogpunt beschouwen, kunnen zekerlijk met JACOB niet in dezelfde mate te vreden zijn, in welke het zijne moe-

(*) De Polijgamie (veelwijverij) was in de Aartsvaderlijke eeuw geoorloofd en in gebruik, en was ook den Israëlieten geoorloofd onder de Mosaïsche huishouding. Over de veelwijverij vergelijke men MICHAËLIS, *Mosaisches Recht.* Zweiter Theil. S. 131—148, und *Ehegetzen Mosis* S. 308. WARNEKROS, *Joodsche oudheden*, bladz. 520.

moeder was. Hij verschijnt in zijne jeugd allezins *verwijfd*, *baatzuchtig* en *bedriegelijk*, en men behoeft, zoo als IMMANUËL BERGER (*Practische Einleitung in 's A. T.*, Erster Theil, S. 169, *Leipzig*, 1800) zeer juist aanmerkt, geen vijand van den Bijbel te zijn, om dit karakter in hem op te merken. Men moet de geschiedenis zijner jeugd nemen zoo als zij is, zonder zich door de gedachte, dat JACOB de stamvader van het Israëlitische volk zij, — te laten verblinden en omkoopen. Reeds voor de verhuizing der familie, waarvan wij boven gesproken hebben, had JACOB eene hooge mate van eigenbelang aan den dag gelegd, welke volstrekt onze afkeuring verdient. Hoofdst. XXV: 29—34. »En JACOB kookte een kooksel, of geregt; daar komt ESAU vermoeid uit het veld en zeide tot JACOB: laat mij toch spijzigen van die roode kost, want ik ben vermoeid, (daarom noemde men hem EDOM). (*) Toen zeide JACOB: verkoop mij heden uwe eerstgeboorte. (†) ESAU antwoordde: ziet ik

ga

(*) אֱדוֹם of אָדֹם beteekent eigenlijk *iets roodachtig*, *verw*, *haar* enz. ESAU kreeg dezen naam wijl hij van zijne geboorte af (Hoofdst. XXV: 25.) eene *roodachtige* (bruine) huid had, en wijl hij, voor een geregt van roode linsen, zijn eerstgeboorte regt aan zijnen broeder afstond. Zulke naambeteekenissen en naamspelingen beminnen de Oosterlingen zeer.

(†) Het *regt van eerstgeboorte*, of de *eerstgeboorte* bestond daarin, dat de oudste zoon een dubbel *erfdeel* bekwam, en een soort van oppergezag of heerschap-

ga toch sterven, (*) wat baat mij dan de eerstgeboorte? JACOB zeide: zweer mij heden! En hij zwoer hem en verkocht alzoo aan JACOB zijne eerstgeboorte. Toen gaf JACOB aan ESAU brood en het linsengeregt, en hij at en dronk, en hij stond op en ging henen. Alzoo verachtte ESAU de eerstgeboorte." Wie had zulk een gedrag van eenen broeder kunnen

schappij over zijnen jongeren broederen mogt uitoefenen. Zie MICHAËLIS, *Mosaïsches Recht.* 2 Theil. § 79. S. 65. en § 84. S. 83. WARNEKROS, *Joodsche oudheden*, Hoofdst. 41. § 2. bladz. 542.

(*) Namelijk van honger, thans hier op de plaats. Wanneer gij mij niet te eten gaaft, dan zou ik van honger versmachten moeten — en dan zou mij natuurlijk ook het eerstgeboorte regt niet helpen: Ik geef het er alzoo voor. Dit was in de daad een *pactum vi metuque extortum*, zoo als het de Juristen noemen. Over het geval, opgevat in bovenstaanden zin, die mij nog altijd als de natuurlijkste voorkomt, vergelijke men BUNTINGHE *Ges.* d. H. n. d. B. D. III. bladz. 169, 170, vooral *Aanmerk.* 197, bladz. 123. Wil iemand, om het gedrag van JAKOB te vergoelijken, zich de zaak zoo voorstellen, dat JAKOBS doel met zijnen voorslag aan ESAU zal geweest zijn, dat hij hem het linsen kooksel wilde afstaan, wanneer ESAU aan hem het regt van eerstgeboorte voor zoodanigen prijs, en op zulk eene voorwaarde, als waarvoor zij met elkanderen zouden overeenkomen, of waarover zij voorheen wel eens met elkanderen in onderhandeling geweest waren, zou verkoopen: hij kan dan hier voor gronden zamelen bij VAN DER PALM, *Bijbel voor de Jeugd*, D. II. 3 St. Hoofdst. 8. bladz. 78—80. Schooluitg.

nen verwachten! Hij kan het mede aanzien, dat ESAU bijna van honger versmacht, en hij zoekt van hem in dezen toestand, in welke hij, van den verschrikkelijksten honger gefolterd, alles zoude bewilligd hebben, nog voordeel te trekken! dat was hoogst onedel en onbroederlijk! Hoe dikwerf heeft men niet reeds ESAU daarover gelaakt en berispt, dat hij zóó onbezonnen en ligtzinnig geweest zij, voor een linsenkooksel het eerstgeboorteregt te verkoopen — en heeft daarom JACOB's onedele, baatzuchtige handeling, op den achtergrond en in de schaduw geplaatst. Misschien was ook thans reeds zijne moeder mede in het spel, ofschoon de oorkonde daarvan niet gewaagt. Alleenlijk daardoor zoude JACOB verder niet geregtvaardigd worden, even zoo min, als hij kan verontschuldigd worden bij de handeling, die wij zoo aanstonds verhalen willen, en waarbij ook REBEKKA, zoo als wij reeds boven aanmerkten, in een niet voordeelig licht verschijnt.

Door het boven vermelde mishuwelijk van ESAU had deze het laatste, bovendien zwakke, overschot der moederlijke liefde verloren. REBEKKA begon van nu af dezen zoon, die haar bij voortduring met zijne vrouwen smartelijk harteleed veroorzaakte, te haten en haren lieveling JACOB te bevoordeelen, en deszelfs welzijn te bevorderen. Dat JACOB hem het eerstgeboorteregt afgekocht had, en voor eenen zoo geringen prijs in dit gewigtig bezit geraakt was, moest haar allezins bekend zijn,

en

en het heeft in het geheel geene onwaarschijnlijkheid, wanneer men zelfs aanneemt, dat zij hem daarbij met raad en daad bijgestaan hebbe. Maar den gehaten ESAU zou ook nu nog het laatste voordeel, de *zegen* zijnes ouden vaders, die hem nog altijd zeer genegen was, ontroofd worden. Naar de voorstelling der oude wereld, hing van den zegen of vloek der ouders, het geluk of ongeluk der kinderen af. De zoon, wien zijn vader, bijzonder, kort voor zijnen dood vloekte, kon niet gelukkig worden; al zijne ondernemingen werden verijdeld, het was, alsof met den vloek des Vaders, de vloek des hemels over hem uitgesproken ware. Een voorbeeld daarvan levert ons de geschiedenis van NOÄCH, die zijnen zoon CHAM vervloekte, *Gen.* IX:21—29. *Daarentegen bouwde des vaders zegen de huizen der kinderen.* Als een voorbeeld kan ik hiervan aanvoeren, den plegtigen zegen, dien JACOB, kort voor zijnen dood, zijnen zonen mededeelde, *Gen.* XLIX.

Deze zegen zijnes ouden vaders nu, zou ESAU thans ontroofd worden. Om dit te bewerkstelligen, nam JACOB, op aanraden zijner moeder, zijne toevlugt tot eene list, door welke zoo wel de oude, eerlijke ISAÄK, als ook de zorgelooze ESAU bedrogen werden. ISAÄK was door ouderdom, van zijn gezigt beroofd geworden, en konde deswegens alleen nog maar door het gevoel onderscheiden. Hierop vestigden REBEKKA en JACOB hun plan. De oude vader, die vermoedelijk ook thans daarenboven krank was, begeerde van zijnen zoon ESAU, die een goed jager

 was,

was, dat hij hem een geregt wildbraad verschaffen zoude, *Gen.* XXVII:3, 4. » En maak mij daarvan eene smakelijke spijze, zoo als ik het gaarne heb, en breng het hier, dat ik ete, opdat mijne ziel u zegene, eer ik sterve." Dezen last en dit voornemen hoorde REBEKKA; en naauwelijks is ESAU vertrokken, of zij geeft aan JACOB dit bevel, (vs. 9, 10.) » Ga nu henen tot de kudde, en haal mij van daar twee goede jonge bokjes, opdat ik uwen vader daarvan eene smakelijke spijze bereide, zoo als hij het gaarne heeft. Dat zult gij uwen vader brengen om te eten, opdat hij u zegene voor zijnen dood." JACOB heeft wel geheel en al niets tegen dezen aanslag in te brengen, maar hij uit toch deze bekommering: zijn vader mogt hem door het gevoel onderscheiden, daar zijne huid glad, zacht, maar ESAU's huid ruig, harig was. Maar ook daarvoor weet de moeder wel raad te schaffen, zoo als wij dadelijk zien zullen. JACOB doet, zoo als zijne moeder hem bevolen heeft; en deze bereidt daarvan eene spijze, die de oude ISAÄK, welke ook zijnen smaak wel grootelijks kan verloren hebben, zeer wel voor wildbraad houden kon. Hierop trekt zij JAKOB, ESAU's kleederen aan, omwindt zijne handen en zijnen hals, met het vel van de jonge bokjes, en laat hem zoo als den ondergeschovenen ESAU met den lijfkost voor zijnen vader verschijnen. Deze verwondert zich niet weinig daar over, dat zijn ESAU reeds zoo *spoedig* weder van de jagt terug, en met de spijze ge-

gereed is, (*) maar heeft toch eenige bedenking wegens de stem. Hij verlangt daarom, dat zijn zoon nader bij hem komen, en zich zal laten betasten. Maar daarvoor is reeds gezorgd. De oude man weet nu niet meer hoe hij het heeft. Doch hij blijft in onzekerheid: (vs. 22). » De stem is JAKOB's stem, maar de handen zijn ESAUS handen." Dan weder voegt hij er de twijfeling verradende vraag bij, (vs. 24). » Zijt gij mijn zoon ESAU zelf?"

(*) Het geheele Stuk hier was een zamenweefsel van bedrog, waardoor de oude, blinde vader listiglijk moest misleid worden. Ik zou daarom, indien de aard der Hebreeuwsche taal het toeliet, dat het verbum substantivum הָיָה tweemaal in hetzelfde gezegde kon geëllideerd worden, niet vreemd zijn om den bij mij opkomenden inval te omhelzen, namelijk, dat in JAKOB's zeggen vs. 19. *Ik ben ESAU uw eerst geboren*, eene dubbele Ellipsis plaats grijpt in dezen zin: *Ik ben het; ESAU is uw eerst geboren*, welk kunstig listig gezegde JAKOB zal gebezigd hebben: *en* om bij dit schandelijk bedrijf op zijne wijze zijn geweten gerust te stellen, *en* om zijnen vader schandelijk te misleiden; daar hij dan naar zijne meening waarheid sprak, maar op zulk eenen toon, dat de kranke ISAÄK zijne woorden verstond in den zin van: *ik ben ESAU uw eerst geboren*; wordende zóó JAKOBS donkere betuiging voor zijnen ouden zwakken vader zeer bedriegelijk; terwijl JAKOB, eenmaal in het gedrang zijnde, op de nadere vraag van ISAÄK vs. 24, *of hij ESAU zelve ware* onbeschaamd een bevestigend antwoord gaf. — Dit sta hier ter onze waarschuwing: dat het eene kwaad het andere voortbrengt, en zonde zich met zonde straft.

zelf?" Eindelijk besliste (vs. 27) *de reuk zijner kleederen* allen nog overgebleven twijfel, en nu gaf hij den vermeenden ESAU zijnen vaderlijken zegen, (vs. 28, 29). Waarschijnlijk wilde de oude vader op deze wijze hem eene vergoeding geven voor het verloren eerstgeboorteregt. Alzoo verkreeg dan JAKOB, door listige onderkruiping, den vaderlijken zegen, die voor ESAU bestemd was. Men kan het zich naauwelijks voorstellen, hoe de oude wereld aan de wezenlijkheid en geldigheid van eenen zoo verworven zegen hebbe kunnen gelooven. Doch wij vinden meer voorbeelden van dit soort, maar niet het *doel* en *oogmerk*: waar alleen de woorden in aanmerking komen — bijna als in de Engelsche wetgeving. Zelfs ISAÄK is, als hij het bedrog daarop spoedig ontwaart, evenwel overtuigd, dat JAKOBS zegen geldig zij, en antwoordt den zich beklagenden ESAU, vs. 35: »Uw broeder is gekomen met bedrog, en heeft uwen zegen weggenomen." Zelfs ESAU schijnt daarvan overtuigd geweest te zijn; hij verzoekt alleen zijnen vader, dat hij hem toch nog eenen anderen zegen mogt mededeelen, het welk deze ook doet.

Dat ESAU in de eerste opwelling van zijnen toorn, in de hoogste mate op JAKOB boos is, en hem zelfs dreigt te vermoorden, is eene zeer gewone *psychologische* verschijning. Menschen van zulk een temperament, als ESAU, worden ligtelijk ontstoken, en zijn hevig in hunne hartstogten. Is echter de eerste opwelling voorbij, dan zijn zij ge-

gewoonlijk de goedhartigste menschen. ESAU's gedrag omtrent zijnen broeder in het vervolg is doorgaans onberispelijk en wezenlijk veel edeler, dan JAKOB het verdiend had. Deze schijnt ook in latere jaren zijn onregt ingezien en zich over zijne handelwijze geschaamd te hebben. Hij betoont zich ten minste zeer ootmoedig jegens hem, verg. Hoofd. XXXIII.

REBEKKA had haar doel bereikt. Maar zij moest thans van ESAU's wraakzucht alles vreezen; en daarom verwijderde zij haren lieveling een tijd lang van zich, tot dat ESAU's toorn weder bekoeld zoude zijn. Zij zond hem naar haren broeder LABAN, waarbij hij zich in zekerheid bevond. Misschien had zij hierbij ook wel ten oogmerk, dat JAKOB eene der dochters van haren broeder mogt ten huwelijk nemen — het geen ook in het vervolg geschiedde. Zoo veel is zeker, dat zij hem geene dochter des lands, ter vrouw wilde laten nemen. Dit blijkt duidelijk uit hare verklaring aan ISAÄK, vs. 46: »Ik heb verdriet in mijn leven, wegens de dochteren HETH's, indien JAKOB eene vrouw neemt van de dochteren HETH's, die zijn als de dochteren dezes lands — wat zal dan het leven zijn."

Uit dit alles straalt eene trouwe moederlijke teederheid en bezorgdheid voor het welzijn van haren zoon door. Jammer, dat hare moederlijke liefde te eenzijdig was, en dat zij haren afkeer van den minder beminden zoon doorgaans niet bedwingen konde; maar zich veel meer tot hardheid en on-

onregtvaardigheid jegens hem verleiden liet. Zij verdwijnt uit de geschiedenis, maar wij weten niet hoe? Waarschijnlijk maakte de ergernis over ESAU's gedrag en de angstige bezorgdheid *voor* en onrust *over* den zoon van haar hart, dien zij van zich verwijderen moest, spoedig na dit voorval, aan haar leven een einde. De Geschiedschrijver ten minste, spreekt, Hoofdst. XXVIII, bij JAKOBS afscheid alleen nog van zijn vader ISAÄK. Hij zou hoogst waarschijnlijk ook van de moeder gewag gemaakt hebben, wanneer zij nog in het leven geweest ware. Hare verkeerde kindertucht deed haar alzoo waarschijnlijk vroeger ten grave dalen.

DE

SCHULDBELIJDENIS

VAN EENEN

ENGELSCHEN MATROOS.

Een Amerikaansch zeekapitein verhaalt het volgende, aan welks waarheid niet kan getwijfeld worden.

Het schip, waarover ik het bevel voerde, lag zeilree, om van *Calcutta* naar *Amerika* te vertrekken, toen een zeeman mij zijne dienst kwam aanbieden. Hij gaf zich voor een' Engelschman uit,

uit, en scheen, naar zijn uiterlijk voorkomen, iets meer te zijn dan gemeen matroos. Hij was bleek en mager, en geheel zijn wezen droeg het kenmerk van eene zoo groote zwakheid, dat hij niet geschikt scheen, om de vermoeijenissen van eene lange zeereis door te staan. Maar, daar hij uitnemende getuigschriften, door achtingswaardige menschen geteekend, vertoonen kon, en bovendien verklaarde, dat zijn vermagerd voorkomen alleen veroorzaakt was door het Indisch klimaat, nam ik hem in mijne dienst, en wees hem zijne plaats aan onder de equipage.

Spoedig wekte deze vreemdeling aller opmerkzaamheid door zijne buitengewone ingetrokkenheid en door zijnen onwil, om zich aan de overige zeelieden aan te sluiten. Oogenschijnlijk was het geen hoogmoed van zijnen kant, die zijn gedrag bestuurde, maar scheen zijn inborst van nature terugstootend te zijn. Zijn blik was droevig en onrustig, en het gelukte hem eindelijk, door zijne korte, afgebrokene antwoorden allen van zich te verwijderen. Overigens echter kweet hij zich uitnemend van zijne pligten, gehoorzaamde zonder tegenspreken aan de bevelen, die hem gegeven werden, doch toonde zich in alles koel en koud, zonder aandoening of hartstogt.

In waarheid, hij was als 't ware een bewegelijk standbeeld; zijne gelaatstrekken geleken naar gebeiteld marmer, en zijne oogen hadden de uitdrukking van eene sombere vertwijfeling. Zelden zijn de

de bevelvoerenden op zoo groot een schip in onmiddelijke aanraking met de matrozen, en deze althans had niets, waardoor hij mij belangstelling inboezemde. Ik beproefde echter nu en dan hem te ondervragen, over zijne gezondheid of zijne geschiedenis. Zijne antwoorden waren eerbiedig, maar kort en onvoldoende, en zijne meerderen stootte hij, gelijk zijne gelijken, van zich.

Twee maanden verliepen, zonder dat er iets merkwaardigs gebeurde. Alleen bemerkte ik, dat hij hoe langer hoe magerder werd; hij klaagde wel niet, maar nam toch zigtbaar af. Ik wilde hem ontslaan van het zwaarste werk; maar hij antwoordde op kouden toon: »ik begeer niet ledig te »zijn; ik ben genoegzaam in staat, om mijne taak »te verrigten." Ik liet hem dan ook verder aan zich zelven over.

Kort daarna werd het zulk een onstuimig weder, dat ieder op zijnen post moest zijn. Ik liet den Engelschen matroos roepen, maar men berigtte mij, dat hij te zwak was, om van zijn bed op te staan. Zelf veel te doen hebbende, gaf ik bevel, om hem goed op te passen. Van dien tijd af kreeg ik, zoo dikwijls ik naar hem vroeg, ten antwoord, dat hij zich redelijk gevoelde, maar te zwak, om aan den arbeid deel te nemen, en dat het overigens bijna verlorene moeite was, om hem eenige bewijzen van belangstelling en medelijden te toonen, daar hij altijd op eenen terugstootenden toon antwoordde, en zich vergenoegde met nu en dan een

scheeps-

scheepsbeschuit te eten. Gedurende drie weken hield het onstuimige weder aan, en telkens had ik de handen zoo vol werks, dat ik naauwelijks aan den vreemdeling dacht. Mijn ligchaam was door vermoeijenissen afgemat, en twee uren rustige slaap schenen mij een groote weldaad.

Eindelijk stilden de stormen, tot blijdschap van geheel de equipage. De zee was volkomen effen en bedaard. Ik wierp mij tegen middernacht op mijn bed, en viel spoedig in diepen slaap. Ik had echter naauwelijks een half uur gelegen, toen ik gewekt werd door een vreemd gedruisch, en mij over einde oprigtende, bemerkte ik aan den ingang der kajuit een wonderlijk figuur, gewikkeld in een kleed, dat tot op den grond afhing. Een ontbloote arm kwam uit dat kleed te voorschijn, en men kon van de hand, die het kleed vasthield, de beenderen tellen. Het licht der volle maan stelde mij in staat, iederen trek van het aangezigt te onderscheiden, en de holle donkere oogen waren op mij gerigt op zulk eene wijze, dat ik onwillekeurig huiverde. Een oogenblik daarna was ik reeds ten bedde uit, en roepende: »wie zijt gij?" zonder antwoord te ontvangen, greep ik de uitgestrekte hand en hoorde mij de volgende woorden toefluisteren: »doe mij »geen kwaad, mijnheer! ik ben NED WILSON." Het was de Engelsche matroos, dien ik in drie weken niet had gezien, en die zoo veranderd en vermagerd was, dat ik hem niet herkende, dan na hem lang te hebben aangestaard.

»En wat is het dan," zeide ik op strengen toon, »dat u te dezer ure herwaarts voert? Ga spoedig »heen en leg u te bed!"

»Spreek niet zoo gestreng, ik bidde u," hernam hij met eene stem, zoo zeer van zijne vroegere verschillende, dat ik er van getroffen was.

»Wel nu!" hernam ik, zoo zacht mogelijk, »het zij zoo! maar zeg mij, wat doet u te middernacht in de kajuit komen, zoo ziek en zwak »als gij zijt. Het voegde u beter te bed te blijven. »Kom, ik ga u derwaarts terug brengen."

»Neen, neen!" riep hij, zijne hand op mijnen arm leggende, »mijne makkers zouden hooren, »wat ik u te zeggen heb en dat mag niet."

Ik kwam op de gedachte, dat hij niet wel bij zijne zinnen was, en zeide op nieuw: »kom, kom, »gij voegt beter op uw bed."

»Mijnheer!" antwoordde hij op plegtigen toon, »gij *moet* mij hooren. Ik ben van mijn sterfbed »opgestaan, om u te belijden, wat geen ander »menschelijk oor hooren mag, en wat echter ont»dekt moet zijn vóór ik sterve, of — mijne ziel »is voor altijd verloren."

Ik gaf eindelijk toe, zonder echter nog overtuigd te zijn, dat hij niet waanzinnig was. Toen ik hem ten derden male raadde, weder naar bed te gaan, opende hij den mond en zeide: »ik wil »gehoord zijn; ik heb daar regt op, omdat ik »sterven ga, en gij zult mij hooren, indien gij »eenig belang stelt in het behoud mijner ziel."

Ik

Ik noodigde hem daarop, om zoo kort mogelijk te *zeggen*, wat hem op het hart lag, en niet te *luid te spreken*, uit vrees dat zij, die in onze nabijheid sliepen, mogten worden gewekt. Hij wierp eenen onrustigen blik rondom zich en zeide, mij naderende: » Gij zweert mij plegtig, van nimmer » te zullen openbaren, wat ik u ontdek." Ik beloofde hem dat, en hij verhaalde mij, onder vele zuchten en in afgebrokene bewoordingen, de bijzonderheden van eene ijzingwekkende misdaad, die hij jaren te voren bedreven had. Mijne aandoening was onder dat verhaal schier zoo sterk als de zijne. En aan het einde zwegen wij beide eenige minuten.

» En nu," zeide hij, mij aanroerende en de oogen onafgewend op mij gevestigd houdende, alsof zijn eeuwig lot van mijn antwoord afhing, » en nu, » zeg mij, of mijne ziel voor altijd verloren is?"

» Uw misdrijf is vreesselijk," antwoordde ik hem, » maar voor iederen boetvaardigen zondaar is ge- » nadige vergeving te erlangen."

» Voor iederen boetvaardigen zondaar!" riep hij uit, » *God*, die mijn hart kent, weet, of ik in waar- » heid berouw heb, of niet; maar ik durf hem » niet om vergeving te smeeken, overtuigd, dat » mijn misdrijf te groot is, om te worden kwijt- » gescholden.

» En waarom stelt gij aan Gods oneindige ont- » ferming willekeurige grenzen? hernam ik.

Hier zweeg hij een oogenblik, in nadenken verzonken. Eindelijk antwoordde hij: » het is zoo

 lang

»lang reeds, dat ik gewoon ben in Hem een' ver-
»toornden Regter te zien, dat ik niet meer denken
»kan aan Zijne ontferming. Ik herinner mij al-
»leen, dat Hij aan den boosdoener de vreesselijkste
»strafoefening heeft bedreigd."

»Ongetwijfeld, Hij zal den boosdoener straffen,
»maar den berouwhebbenden en boetvaardigen zon-
»daar neemt Hij in genade aan."

»Hoe? voor mijn misdrijf zelfs, zoo groot, zoo
»gruwelijk, zou genade zijn?" riep hij met eene
bevende stem.

»*Het bloed van Christus reinigt van alle zon-
»den*," antwoordde ik.

»O! dierbare woorden!" zeide hij, »zij zijn mij
»als een droom, dien ik mij naauwelijks herinner.
»Ik heb ze, langen, zeer langen tijd geleden ge-
»hoord. Maar zijn ze ook tot mij, tot mij ge-
»rigt?"

Hier viel hij geheel uitgeput op een zitbank, en
met moeite bragt ik hem te bed. Ik bood hem
eenige ververschingen aan, die hem een weinig
verkwikten, en hem aan een zijner makkers toe-
vertrouwende, wilde ik hem alleen laten, om eenige
rust te genieten, die hij zoo zeer behoefde, toen
hij mij bad, om bij hem te blijven, en hem nog
eenige troostrijke woorden toe te spreken. Ik ant-
woordde hem, dat hij niet in staat was, mij dien
nacht aan te hooren, en dat ik tegen den morgen
bij hem zou terugkeeren. Hij strekte de hand uit,
als het ware, om mij terug te houden. Toen fluis-
ter-

terde ik hem in het oor: »ik moet u alleen met »God laten. Het is tot Hem, dat gij u met uwe »schuldbelijdenis en met uwe bede om vergeving »rigten moet. Ik kan u geene schuldvergiffenis »schenken, maar er is één algenoegzame Midde- »laar; die treedt voor ons tusschen; die kan en »wil u behouden. Hij roept ons allen, om tot »Hem *te komen* en het heil, dat Hij ons stervende »verwierf, geloovig aan te nemen." De matroos drukte mij de hand, en bad mij, om zoo spoedig mogelijk terug te keeren.

Toen ik des morgens terug kwam, bragt ik hem een Bijbel, dien hij met blijdschap ontving.

Hij was zeer zwak en sprak weinig; maar zijne zachte en ootmoedige antwoorden hadden de opmerkzaamheid zijner makkers tot zich getrokken, en zij hadden zich rondom hem verzameld, om hem de diensten te bewijzen, die hij behoefde. Ik hoorde hen met verwondering spreken over zijne zigtbare verandering. Hij zelf betuigde mij, een geheel ander mensch, als 't ware een nieuw schepsel geworden te zijn. En van dien dag af hield hij niet op, in de oneindige ontferming des Heeren zich dankbaar te verblijden.

Nog twee of drie weken leefde hij, en toen hij stierf, ontsliep hij in het geloof. Naarmate zijn ligchaam zwakker werd, scheen zijn geest in vrede en sterkte te winnen. De Bijbel lag aanhoudend geopend voor hem en hij bad zonder ophouden; men zag zijne lippen nog bewegen, toen hij niet

 meer

meer spreken kon. Hij drukte zijn levendig geloof in den Zaligmaker op hartroerende wijze uit en dankte mij, dat ik hem tot dien Zaligmaker geleid had.

Indien wij onze zonden belijden, God is getrouw en regtvaardig, dat Hij ons de zonde vergeve en ons reinige van alle ongeregtigheid.

Broeders! indien iemand onder u is afgedwaald, en hem iemand bekeert, die wete, dat die eenen zondaar bekeert van de dwaling zijnes wegs, eene ziel van den dood behouden zal, en menigte der zonden bedekken.

25 Sept. 1839. Uit den *Semeur.*

PHANUËL.

(*Naar het Hoogduitsch.*)

> *Ach! dat weldadigheid zich in de harten der koningen vestigde, en dat zij gevoelden, dat hunne arme onderdanen van hen verlangden, hetgeen hun God, als mensch en christen te veel gaf.*
>
> Vert.

SALOMO zat op den troon zijns vaders DAVID, en had den Heere een huis gebouwd, en hetzelve in het gezigt van geheel *Israël* ingewijd.

Tot dit feest, was ook PHANUËL, een jongeling, die

die met zijne moeder in het dal *Achor* woonde, naar *Jeruzalem* getogen, en had aldaar gebeden zeven dagen lang. Toen hij weder naar zijne hut terug keerde, overviel hem de avond in de vlakte bij *Jericho*, en hij zettede zich, van de hitte der zon en van vermoeidheid geheel uitgeput, onder eenen palmboom, welke aan het voetpad stond, neder. Hij dacht aan zijne moeder en aan de behoefte, welke onder haar dak huisvestte, en sprak bij zich zelven: goud en zilver is in *Jeruzalem* zoo gemeen als de steenen op de straten; overvloed en weelde, heerschen binnen deszelfs muren, en ik en mijne moeder vergaan van honger en ellende. Zoo dacht de jongeling, en eene stille traan gleed over zijne gebruinde wangen. Hij zuchtte, en eene weldadige sluimering drukte zijne vochtige oogleden toe, terwijl de koele avondwind met zijne zwarte lokken speelde. Zoo lag hij tot omtrent de vijfde ure in den morgenstond, en sliep zachter op de ruwe aarde, dan SALOMO, op deszelfs Tyreensche matten.

Toen hij zijne oogen weder opsloeg, zie, toen stond er voor hem, een groot man, die met vriendelijken blik hem groette. Goudgele lokken, golfden als zonnestralen van zijnen schedel zijne oogen waren als adelaarsoogen, en zijn gewaad was ligtblaauw en schitterend als de bliksem, des middernachts. »Wie zijt gij, mijn zoon," vraagde de vreemdeling? »Heer! ik ben een arme wees, die nog geenen dag ledig ging, en toch zelden voor

zich en zijne moeder brood heeft, tot den v
den avond!"

Zoo antwoordde PHANUËL, onderwijl hij zi
rigtte en zich voor den eerwaardigen vreemde
Wordt mijn dienaar, sprak weder de vr
ling, zoo zult gij brood in overvloed, en k
wijn en zijden kleederen hebben! PHANU
woordde en zeide: Ach Heer! hoe kan i
arme moeder verlaten, die mij geboren en
heeft, en nu slechts van mijner handen
leeft. Wilt gij uwen knecht weldoen, zoo
eene aalmoes, opdat ik haar eene lafenis v
reis medebrenge. De man lachte en s
heb geen geld dat de hand des kunstenaa
vaardigd heeft, maar daar, neem deze st
en draag ze in de koningstad, en vraa
naar KORAH, den schatbewaarder, die z
zelve afkoopen!"

Zoo sprak de schitterende en legde zes
in PHANUËL's regter hand, en ontweek in
kreupelbosschen en struiken, zonder dat
geling wist, waar hij verdween. PHANU
greep zijn' staf en keerde terug naar *Jer*
en vraagde naar KORAH's huis, den schatbe
des konings. Toen nu KORAH hem voor
komen, sprak PHANUËL tot hem: Heer! m
mij gezegd, dat gij deze steentjes van mij
zoudt, en nu ben ik gekomen, om dezelve
te bieden. KORAH beschouwde de steentjes
dat het ruwe opalen waren, zoo groot als

g geene gezien had. Toen werd hij toornig en p: deze steenen zijn meer dan 600 sikkels waard; n hebt gij dezelve ontvreemd? PHANUËL antordde weenend: Zoowaar de Heer leeft, een onende heeft mij dezelve geschonken, toen ik bij *richo* onder eenen palmboom uitrustte. KORAH den jongeling binden en wierp hem in eenen *rker*, en ging met de steenen naar SALOMO en *telde* hem wat geschied was. Toen liet de Kog den gevangenen voor zich brengen en vraagde n over alles wat hem ontmoet was, en merkte zijn spreken, dat een der onsterfelijken hem schenen was, om hem zijne armoede te ontne-n. Bind hem los, sprak de Koning tot den itmeester, en tel hem 1000 sikkels, en versier deze steenen de kroon mijns hoofds. De Heer t mij door dezen jongeling herinnerd, dat ik rmen in *Israël* zoude opzoeken en hunne tra- afwisschen. En SALOMO beval alle zijne ambren, dat zij de noodlijdenden van zijn rijk *den* opteekenen, en hij liet hun arbeid en brood eiken en een groot huis bouwen, voor de zieken rijsaards.

p den dag nu, dat de grond er toegelegd was, cheen de Engel des Heeren aan SALOMO in den m, en sprak hem aldus aan: » Zoo spreekt de er! gij hebt mij eenen tempel gebouwd, zoo de wereld er nog geen' gezien heeft, maar huis dat gij den armen wijddet, is nog schoo- in mijne oogen, dan het allerheiligste met de

 » gou-

»gouden wanden, waarin gij de ark des
»gezet hebt. En zie, ik ben de vrem
»den knaap verschenen, om u het noodl
»gebrek uwer broederen te herinneren!"

Toen zond de Koning zijne knechten
dal *Achor*, en liet PHANUËL tot zich roepen
tot hem: Vriend blijf bij mij in mijn h
de God Israëls heeft mij uitgekozen, om
mond tot mij te spreken.

Toen boog de jongeling zijn aangezigt
en antwoordde: Heer Koning, laat uw k
der wonen in het dal *Achor;* daar heb
goud dat gij mij gegeven hebt, akkers
en wijnbergen gekocht, en laat dezelv
door mijne arme buren, en ik deel m
vruchten hunner arbeid.

Toen beval de Koning den jongeling
kleed aan te doen, liet hem heen gaan
tot de magtigen, die om zijnen troon
»PHANUËL is wijzer dan ik, zijn vroom
»hem ingegeven, hetgeen de Heer door
»gel mij moest bevelen."

Maartensdijk, 1840. K. A

BLADVULLING.

Gelijk de rozenboom zamengesteld
zachtste bloemen en de scherpste doorn
de hemel somtijds helder en somtijds duist

telings eensluimig en stil is, zoo is des menschen leven vermengd met hoop en vreeze, met vreugd en zorgen, met genoegen en moeiten.

BURTON.

Toen GEORGE de IIde, Koning van *Engeland*, zijne tuinen te *Kent* en te *Richmond* voor het publiek had opengesteld, gedurende een gedeelte van den zomer, beklaagde de tuinman, die dit te lastig viel, zich bij den Vorst, dat het volk de bloemen afplukte. Hoe? antwoordde de Monarch, bemint mijn volk de bloemen, — dan moet gij er in het vervolg meer planten.

Groote werken worden niet door kracht, maar door volharding volbragt.

JOHNSON.

Men zegt dat JOHN DUNS, bijgenaamd *Scotus* of *de Schot*, een geleerde van de XIVde eeuw, aannam de Heilige Schrift achtereen te vertalen, zonder gedurende dat werk voedsel te gebruiken. Hij ondernam zijnen arbeid, en juist bij het eindigen van het laatste vers van het laatste hoofdstuk van JOHANNES Openbaring, overleed hij door gebrek aan voedsel.

S. Magazine.

Wel

Wel te denken is de weg om wel te handelen.

PALEY.

Dit zijn de kenteekenen van den waren wijze; hij laakt niemand, hij prijst niemand, hij verwijt niemand en spreekt nooit van zich zelven als van een bijzonder mensch.

EPICTETUS.

Eene vrij algemeene dwaling misleidt den mensch, deze namelijk, dat gebieden genoegelijk, maar onderwerping onaangenaam is. Het tegenovergestelde komt nader aan de waarheid. Gebieden is zorg, gehoorzamen gemakkelijk.

PALEY.

Tegen elke 100 menschen die voor den landbouw gebruikt worden, zijn er in *Italië* 30 geene landbouwers, in *Frankrijk* 50, en in *Engeland* 200.

Gemaaktheid is de grootste vijandin van weldoen en van dankbaarheid voor weldaden beide. Ik oordeel het de deugd van een wijs man te zijn, om eerder te trachten, dat de faam hem *volge* dan *vooraf ga*.

HALL.

Gij klaagt dat gij niet bidden kunt. — Alzoo hebt gij ten minste een verzoek te doen, waartoe ge verpligt zijt.

T. K. A.

WERK-

WERKDADIG CHRISTENDOM.

Gedurende de belegering van *Barcelona* door de Spanjaarden en Engelschen in den successie-oorlog in 1705, had het volgend waarachtig voorval plaats, hetwelk door een ooggetuige dusdanig wordt verhaald.

Een oud officier trad met deszelfs eenigen zoon, eén kundig en braaf jong mensch van 20 jaren, zijn tent binnen om te eten. — Gedurende het middagmaal, nam een kogel van het Bastion San Antonio, het hoofd van den jongen man weg. — De vader stond dadelijk op, staarde eerst op zijn zielloos kind, en daarna zijne oogen ten hemel heffende, zeide hij, terwijl tranen langs zijne wangen biggelden: »Vader! uw wille geschiede!"

Het was een eerbiedwekkend tooneel, en treft mij nog, nu ik het hier ter neder stel.

BIJ DEN DOOD

VAN

J. H. VAN DER PALM,

op den 8 *September* 1840.

Groot van zijn vroegste jeugd, vol licht, vol vuur en kracht,
Heeft VAN DER PALM zijn taak — zijn grootsche taak volbragt!

Geen

Geen duurzame eerezuil worde op zijn graf verheven;
Zijn naam — die 't marmer tart — blijft in zijn schriften leven:
Waar men geleerdheid schat en welbespraaktheid acht,
En 't Woord van God waardeert, wordt steeds zijn naam herdacht:
Meer dan één waerelddeel blijft hem met eerbied noemen;
En Neêrland zal zich steeds op zijn bezit beroemen!
Zijn zacht ontslaakte geest baadt reeds in 't eeuwig licht,
Waarop zijn oog en hart en streven was gerigt;
En eens zal ook zijn stof, dat in het graf moest zinken,
Verhéérlijkt door Gods magt, met starrenluister blinken! (*)

M., 14 Sept. 1840. C. V. E.

BIJ HET ZIEN VAN EENE SCHILDERIJ, VOORSTELLENDE:
HET SLAPENDE KIND *JEZUS*.

Schoon lief knaapje! sluimer zacht
Op dit geurig bed van rozen. —
Zend uw koeltjes tot dit oord,
Westlijk windje! wil hier poozen.

Hemelkoren! ruischt hem toe,
Serafs harpen! klinkt hem tegen,
Maar, toch zacht .... o! wekt hem niet:
Ook deez rust is de aard tot zegen.

Dra ontsluit hij de oogjes weêr,
Dan, gewekt door Zijnen Vader,
Brengt hij, door gehoorzaamheid,
Zondaars tot den Hemel nader!

Haarlem, A. VAN DER ELST, Jr.
Maart 1840.

PRO-

(*) *Dan.* XII: 3

PROGRAMMA

VAN HET

HAAGSCHE GENOOTSCHAP,

voor het Jaar 1840.

's GRAVENHAGE.

Bestuurders van het Haagsche Genootschap *tot Verdediging van de Christelijke Godsdienst* hebben, in hunne Vergadering van den een en twintigsten September dezes jaars, uitspraak gedaan over twee Verhandelingen, eene Hoogduitsche en eene Nederduitsche, betreffende de vrage: *In hoe verre bestond bij* JEZUS, *gedurende zijn aardsche leven, de bewustheid zijner Hoogere Natuur? En welk eenen invloed oefende die bewustheid op zijn denken, gevoelen en handelen!* De Hoogduitsche, met de Zinspreuk: Ὁ πατὴρ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ enz., oordeelde men door eenen niet onkundigen Schrijver, in eene geleidelijke en logische orde vervaardigd te zijn; maar toch weinig meer dan eene oppervlakkige schets te bevatten, zoo dat die op geene bekrooning kan aanspraak maken. De Nederduitsche, met de Zinspreuk: Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς enz., werd bevonden in het algemeen boven de andere uit te munten en bijzonder lof te verdienen van wege de kennis der zaken, de scherpzinnigheid van redenering en den Christelijken zin, welke er in doorstralen: doch Bestuurderen moesten tot hun leedwezen ook aan deze den eereprijs weigeren, wijl daarin het uitlegkundig onderzoek te zeer ontbrak, menige stelling zonder bewijs werd aangeno-

men

met en op het *in hoe verre* veel te weinig acht was geslagen. Er werd besloten deze Prijsvrage op nieuw ter beantwoording uit te schrijven, *zoo als* bij dezen geschiedt.

Vervolgens kwamen ter tafel drie Nederduitsche Verhandelingen over de vraag: *Wat heeft men, volgens de leer van JEZUS en de Apostelen, te denken aangaande eene voortdurende werking des Heiligen Geestes, en zulks in betrekking tot de werking, zoowel van het woord Gods, als van 's menschen zedelijke vrijheid?* De Verhandeling met de Zinspreuk: *waar de Geest des Heeren is, aldaar is vrijheid*, 2 *Kor.* III: 17*b*, werd geoordeeld als een populair geschrift wel niet geheel zonder waarde te zijn, maar vooral in wetenschappelijk onderzoek te kort te schieten en dus aan het doel van het Genootschap niet te beantwoorden. De twee andere werden bevonden, ofschoon van zeer verschillende beginsels uitgaande en tot zeer verschillende slotsommen leidende, hoogen lof te verdienen en zouden te gelijk bekroond zijn geworden; had de Schrijver, wiens opstel tot Zinspreuk droeg: *Non me cuiquam emancipavi*, zijn werk ook in behagelijker vorm gekleed, door helderder stijl aangeprezen, en overal evenzeer getoond, dat hij zijn onderwerp volkomen meester was; en die der Verhandeling, met de Zinspreuk: *De Heer is de Geest* enz., het tweede deel even naauwkeurig als het eerste bearbeid en hij in beide niet menigmaal bij vooronderstellingen gelaten, waar bewijs en, bijzonder, uitlegkundig bewijs gevorderd werd. Nu wordt de vraag op nieuw voor een' ieder, die zich daartoe opgewekt gevoelt, ter beantwoording opgegeven, met bijzondere uitnoodiging echter van de beide laatstgenoemde Schrijvers, om hieraan andermaal hunne krachten te beproeven.

Ein-

Eindelijk bragten Bestuurders hunne gevoelens uit omtrent eene Nederduitsche Verhandeling, met het bijschrift: *JACOBUS, een dienstknecht van God en den Heer JEZUS CHRISTUS*, en betrekkelijk de vraag: *Wie is de persoon, die zich aan het hoofd van den eersten algemeenen Zendbrief des Nieuwen Testaments JACOBUS een' dienstknecht Gods en des Heeren JEZUS CHRISTUS noemt? Waarin bestaat het kenmerkende der Geloofs- en Zedeleer, die in dezen brief voorkomt? En welk eene waarde hebben wij dan denzelven toe te kennen?* Deze Verhandeling oordeelde men, als een oppervlakkig stuk, te moeten ter zijde leggen.

Nog was uit *Duitschland* ingekomen een antwoord op de vraag, waarbij het Genootschap verlangd had: *Eene naauwkeurige voorstelling en beoordeeling van de bedenkingen, welke men in den laatsten tijd tegen de dusgenoemde Pastoraalbrieven van den Apostel PAULUS heeft ingebragt.* Doch daar deze Verhandeling met zulke bijlagen was ingezonden, dat de naam van den Schrijver niet onbekend kon zijn, begrepen Bestuurders dezelve niet in aanmerking te mogen nemen. De vraag werdt op nieuw uitgeschreven.

Ook werden herhaaldelijk, hetzij met, hetzij zonder verandering, ter beantwoording opgegeven de volgende Prijsvragen:

I. *Wat heeft men in de Godsdienst toe te kennen aan het gevoel?*

II. *Welk is het onderwijs des Bijbels ten aanzien eener overheerschende neiging van den mensch tot de zonde, vergeleken met hetgene Rede en Ervaring daaromtrent leeren?*

III. *Welke zijn de verschillende meeningen der latere Godgeleerden, omtrent de volmaakbaarheid der Christelijke leer; en in hoe verre kan dezelve,*

zonder krenking van het Goddelijk gezag de
gelies, worden aangenomen? Hoe kan zij,
Apostolische tijdvak en ook uit de volg
schiedenis der Christelijke Kerk, worden
derd? En wat mogen wij in de toekomst,
de volmaking dier leer hier op aarde, veru

IV. *Welk een denkbeeld geeft het onde*
Bijbels in het algemeen, en des Nieuwen
in het bijzonder, van Gods heiligheid? V
dit denkbeeld ook elders onder de besch
onbeschaafde volken der oudheid? En h
zelve, in allen gevalle, zijne verbreidin
wereld aan het Christendom te danken?

V. Daar niet alleen de Roomsch-Ka
maar in onzen tijd ook sommige Protesta
leer aangaande *de onzigtbare Kerk* b
vraagt het Genootschap: *Op welk eene w*
zich de leer aangaande de Onzigtbare K
vóór als na den tijd der Hervorming, ont
En welke waarde moet men, ook naar h
wijs des Nieuwen Verbonds, aan deze
kennen?

De antwoorden op de bovenstaande a
vragen moeten ingezonden worden vóór 1
ber 1841. Vóór 15 Maart 1842 wach
nootschap die op de volgende nieuwe Prij

I. *Op welke gronden rust het gezag*
door de Christenkerk aan de Apostel
toegeschreven?

II. *Eene vergelijking van de rigting,*
Apologetiek des Christendoms in latere e
nomen heeft, met die van vroegere eeuwen,
derzelver oorzaken en gevolgen helder u
het licht gesteld.

III. *Een beknopt overzigt van den o*
en voortgang, de toepassing en werkin

elen van Staatkundige, Burgerlijke, Gods-
ntige en Zedelijke vrijheid, inzonderheid wat
eft den invloed, welken het licht der vroegere
ddelijke Openbaringen, des Evangelies en der
vorming daarop geoefend heeft, en de slotsom-
, die hieruit mogen worden afgeleid ter ver-
ging en aanbeveling van de Christelijke Gods-
nst?

Bestuurders hebben besloten, op de voldoende
ntwoording van alle deze, bij herhaling opge-
ne, of nieuwe Prijsvragen eenen *verhoogden*
penning van *vier honderd gulden* uit te loven,
vrijlating aan de Schrijvers, om de waarde
el, of gedeeltelijk in geld te ontvangen.

olgens het Programma des vorigen jaars ver-
nt het Genootschap nog antwoorden, op de vraag
de leer van JEZUS, *omtrent de gemeenschap*
chen Hem en de geloovigen, vóór 1 December
s jaars: Opstellen om te dienen tot *een Lees-*
voor jonge lieden, vóór 1 Februarij 1841:
handelingen *over den aard der Godsregering in*
Israëlitischen Staat, en *over den invloed der*
gere Godsdienstige begrippen van de Schrijvers
Nieuwen Testaments, op hunne denkbeelden
voordragt der Christelijke leer, vóór 15 Maart
1: eindelijk *over* ERASMUS, *als Kerkhervormer;*
de Godsdienstige Partijen en Sekten in Ne-
nd; over de waarde van de Handelingen der
stelen, en *over de veranderingen der Godge-*
le wetenschappen in Nederland, vóór 1 Sep-
er 1841.

e Schrijvers, die naar den Prijs dingen, wor-
verzocht, hunne Namen niet bij de Verhan-
gen te stellen, maar dezelve met eene Spreuk
nderschrijven, en er bij te voegen een *verze-*
briefje, dezelfde Spreuk tot opschrift hebbende,

 waar-

waarin hunne namen en woonplaatsen gemeld zijn; voorts zich der *kortheid en klaarheid* te bevlijtigen, en hunne Verhandelingen in *goed leesbaar schrift*, liefst in de nederduitsche taal, of ook in de Latijnsche, Fransche of Hoogduitsche, met Romeinsche letters (naardien het met Hoogduitsche karakters, en onduidelijk geschrevene, niet in aanmerking gebragt wordt), *vrachtvrij*, en met eene bij het Genootschap onbekende hand geschreven, te zenden aan den Medebestuurder en *Secretaris* des Genootschaps, W. A. VAN HENGEL, *Theol. Doct. en Prof. te Leiden.*

Het zij op nieuw ter waarschuwing herinnerd, dat men zijne bekroonde Verhandelingen, noch afzonderlijk, noch in een ander werk, zal mogen uitgeven, zonder bewilliging van Bestuurders dezer Maatschappij.

Het Genootschap behoudt aan zich het regt, om naar goedvinden, ten algemeenen nutte, gebruik te maken van al de ingekomene Verhandelingen, en dezelve, schoon er de Prijs niet aan is toegewezen, ten deele gemeen te maken, hetzij alleen met bijvoeging der Zinspreuken, door de Schrijvers gebruikt, hetzij ook met uitdrukking van derzelver Namen, indien zij, daartoe verzocht zijnde, die gelieven te openbaren.

Eindelijk wordt herinnerd, dat geene ingezondene Verhandelingen door de Schrijvers kunnen worden terug bekomen, dan in kopij, welke, onder opgave van adres en waarborg van onkosten, door de Directie zal bezorgd worden.

SCHOOL-

SCHOOL-NIEUWS.

CULENBORG.

Den 3 Julij 1840. Heden had alhier, na voorafgegaan examen, op den 12 Junij, l.l., de promotie en prijsuitdeeling aan de Leerlingen van dit Gymnasium, in de Luthersche Kerk plaats. — De Rector, Dr. D. BALFOORT, opende deze plegtigheid met eene voorafspraak over de voortreffelijkheid der gedichten van HOMERUS, en met eene navolging in Nederduitsche verzen van eene der schoonste plaatsen uit de Ilias; — waarna de beide verdienstelijke Jongelingen, H. G. ALPHERTS en H. H. VAN DER WILLIGEN, (van *Rotterdam*,) tot de Academische lessen bevorderd werden, en, na met een' prijs begiftigd te zijn, het spreekgestoelte betraden. De eerste hield eene redevoering: *de Ciceronis oratione pro Archia poëta*, de tweede: *de Romanorum triumphis*. — Voorts werden met prijzen begiftigd en tot hoogere klassen bevorderd: van de tweede tot de eerste: J. H. STEIJNIGEWEG, (van *Rhenoij*); van de derde naar de tweede: C. HONDIUS, Lz., (van *Amersfoort*); van de vierde naar de derde: G. A. ALPHERTS, en eindelijk van de zesde naar de vijfde: D. NIESSEN, (van *Streefkerk*). De met prijzen vereerde Leerlingen betuigden met gepaste vrijmoedigheid hunnen dank aan H. H. Curatoren; waarna de Rector dit letterfeest besloot, met eene hartelijke toespraak aan de tot de Academische lessen bevorderde Jongelingen. — Een talrijk auditorium verhoogde deze plegtigheid, welke met orgelmuzijk begonnen, afgewisseld en geëindigd werd.

APPINGEDAM.

Den 8 Julij 1840. De Leerlingen der Latijn-

 sche

sche School alhier, werden heden namiddag, op het Raadhuis, ten overstaan van H. H. Curatoren, en in het bijzijn van een aantal voorstanders van onderwijs en letteren, in de Oude Talen, en in de verschillende andere vakken van onderwijs naar behooren, en ten genoegen van H. H. Curatoren onderzocht. Na eene korte Inleiding van den Rector, had de promotie plaats. Tot hoogere klassen werden bevorderd, R. PABUS CLEVERINGA, H. EL., P. ALTING MEES, G. C. P. POELMAN, J. MARISSEN VAN LOON, H. L. REIJNDERS, J. J. BULSING en B. VAN BUUREN. Met eene fraaije premie werd begiftigd, P. ALTING MEES, die zijne gratiarum actio, aan H. H. Curatoren, met duidelijkheid uitsprak. Voorts zijn met vereerende getuigschriften beschonken: B. J. BROESE, G. C. P. POELMAN, J. MARISSEN VAN LOON en B. VAN BUUREN.

ALKMAAR.

Den 13 Julij 1840. Heden had alhier, in de Kapelkerk, de openlijke bevordering der Latijnsche schooljeugd plaats. Nadat de Heer A. HIRSCHIG CZ., Phil. Theor. Math. et Litt. Hum. Doctor, als Rector dezer scholen, de plegtigheid met eene prolusio, *de disciplina scholastica* had geopend, werden tot hoogere orden en klassen bevorderd en met prijzen begiftigd: P. VAN WAAS, van de bovenste orde der vijfde tot de derde klasse; J. VAN LEEUWEN, van de benedenste orde der vijfde tot de bovenste der vierde klasse; J. H. FORREST VAN DER PALM, van de bovenste orde der zesde tot de bovenste orde der vijfde klasse; en D. F. VAN LEEUWEN, van de bovenste orde der zesde tot de benedenste orde der vijfde klasse; waarvoor elk hunner H. H. Curatoren zijnen dank betuigde, terwijl wijders aan een der nieuwelingen, M. E. VAN DER MEULEN, een prijs werd uitgereikt voor de Geschie-

de-

dentie, die op zijnen jeugdigen leeftijd vele blijl
van kunde in dezelve hebbende aan den dag gele
Voorts vatte de gemelde Heer Rector HIRSCHIG
dermaal het woord en hield eene sierlijke,
doorwrochte en alle blijken van buitengewone
kwaamheid kenmerkende redevoering in de Ned
duitsche taal: *Over natuur en geschiedenis*,
de middelen bij uitnemendheid, waardoor Grie
en Romeinen tot hun standpunt van kunst en
schaving zijn opgeklommen. Zijnde deze plegt
heid vereerd door de tegenwoordigheid der
Achtb. H. H. Burgemeester en Wethouders de
stad, benevens eene zeer aanzienlijke en talri
schare, met orgelmuzijk aangevangen, afgewiss
en gesloten.

SNEEK.

Den 16 Julij 1840. Na het gewoon halfja
examen van de Leerlingen der Latijnsche Scho
had heden, in tegenwoordigheid van Heeren B
gemeester en Wethouders, de openbare prom
en prijsuitdeeling plaats. Twee verdienstelijke J
gelingen: ANDRIES BLEEKER en PETRUS HENDRI
KOENEN, werden *magna cum laude*, tot het Hoo
onderwijs gepromoveerd; na eerst eene korte vo
afspraak van den Rector, hield eerstgenoemde e
oratio *de Q. Caecilio Metello Numidico*, en c
ving tot prijs, den *Bijbel*, naar de uitgave
VAN DER PALM, zeven deelen, in kwarto; de laa
genoemde deed eene oratio *de M. Catone Utice*
en bekwam tot prijs *Candolle, Elemens del*
tanie, vijf deelen; terwijl BLEEKER, den mathe
tischen prijs verworven hebbende, nog ontvi
Collet, Tables des Logarithmes.

Voorts werden met prijzen begiftigd, de
dienstelijke Jongelingen: JAN HENDRICUS GULDENA
FRANS HESSEL, GERRIT TEN CATE, REGNERUS R

BLOEMEN, ANASTASIUS ANTONIUS JORRITSMA en KLAAS OENES FRICKENS; en werden nog Mathematische prijzen uitgedeeld aan J. H. GULDEMANN, G. TEN CATE en K. O. FRICKENS. Alle dezen betuigden, in de Latijnsche taal, hunnen dank aan de Heeren Curatoren; en zoo eindigde deze plegtigheid, opgeluisterd door de tegenwoordigheid van velen, tot aller genoegen.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

TERWOLDE, 10 Sept. 1840. Onze Gemeente verloor, in wijlen den Heer GERRIT NOORDIJK, eenen milden gever; — zoodat wij, vooral met betrekking tot de armen in ons midden, reden hebben om zijn Eds. verlies te betreuren. — Met dankbaar gevoel des harten, maken wij openlijke melding van de laatste zijner menigvuldige giften, bestaande in eene som van *vijfhonderd Gulden*, bij uiterste wilsbeschikking door zijn Ed. aan de Diakonie dezer Gemeente gelegateerd.

TERWOLDE, 10 Sept. 1840. Het *berigt* aangaan-

genaamde eene ontvangene beroeping naar de Gemeente van *Elst*, ons voor eenigen tijd door onzen Leeraar, J. C. VAN SCHERMBEEK, bekend gemaakt, werd den 6den dezer achtervolgd door de mededeeling van zijn Eerw. genomen besluit, om aan die roeping gehoor te geven. — De Kerkeraad voornemens zijnde in deze vakature, door de beroeping van eenen Proponent te voorzien, hoopt eerstdaags de predikbeurten te regelen en daarvan aan H. H. Kandidaten berigt te zenden; terwijl diegenen, welke geen schriftelijk antwoord ontvangen, het daarvoor gelieven te houden, dat aan hun Eerws. verlangen niet heeft kunnen voldaan worden.

ARNHEM. Zie Aug. 1840.

NIJMEGEN.

HETEREN, 12 Oct. 1840. Op Zaturdag avond, den 3den dezer werd onze waardige Leeraar, ADRIAAN JONCKERS, ons, in den ouderdom van ruim 65 jaren, door den dood ontrukt; terwijl hij, bij gelegenheid der gewone vergadering van het Klassikaal Bestuur, bij zijne kinderen te *Nijmegen* gelogeerd was. Van een uitstapje naar het nabij gelegen *Beek* terugkeerende, maakte een geweldig toeval terstond een *einde* aan zijn voor velen zoo nuttig en dierbaar leven.

Geheel onverwacht vernamen wij den daaraanvolgenden dag dit plotselijk overlijden; want, schoon veler onzer reeds lang met bekommering hadden opgemerkt, dat de ligchaamskrachten van den nu Ontslapene van lieverlede schenen af te nemen, was echter in de laatste maanden en dagen zijns levens, zijn toestand schijnbaar zoodanig, dat men zich eerder, met eene gewenschte terugkeer van vorige krachten en gezondheid meende te mogen vleijen, dan voor zulk een spoedig einde zijner aardsche loopbaan te moeten vreezen.

Twee en veertig jaren lang mogten wij in hem eenen kundigen, ijverigen en braven Leeraar — ja eenen vriend en vader bezitten. Hij verkondigde het Evangelie der zaligheid, van welks waarheid, Goddelijkheid en hooge voortreffelijkheid hij ten volle doordrongen was, met hoogen ernst, onwankelbaren ijver en standvastige trouw. De uitwendige, maar inzonderheid de hoogere belangen zijner Gemeente lagen hem zwaar op het hart, en voor derzelver behartiging ontzag hij geene zorg of moeite.

Groot waren dan de verpligtingen, die wij aan hem hadden, en groot is dus voor ons zijn gemis; maar nog harder drukt dit, zoo op zijne diepbedroefde, brave en achtingswaardige Weduwe, Mejufvrouw L. GRAADT, die 38 jaren met hem in den gelukkigsten echt mogt vereenigd zijn, als op zijne talrijke kinderen en behuwdkinderen, wier geluk hij op alle mogelijke wijze zocht te bevorderen.

De nabuur en vriend van onzen overledenen Leeraar, Ds. L. BOOT, Pred. te *Randwijk c. a.*, gedacht op den volgenden Zondag, 11 Oct., aan den Ontslapene, naar aanleiding van *Joh.* XI: 11*b*. *Lazarus onze vriend slaapt*.

Die woorden des eeuwigen levens, waarop ook de Overledene zijn volkomen vertrouwen vestigde, mogen verder onze harten versterken: dat zij ook tot den besten troost voor de nagelatene weduwe en kinderen verstrekken!

Men verwachte in dit Tijdschrift geen nader levensberigt.

ELST. Zie Sept. 1840.

ALTFORST EN APPELTERN. Zie Sept. 1840.

ZUTPHEN.

ZUTPHEN, 12 Oct. 1840. Een onzer Leeraren, Ds.

Ds. C. BRAEBY, onlangs voor de eer der nominatie te *Haarlem* bedankt hebbende, is zijn Ambtgenoot, Ds. W. R. VEDER, Th. Dr., aldaar beroepen; doch ook door zijn Eerw. werd deze Gemeente verblijd, daar hij ons gisteren zijn besluit mededeelde, om bij ons te blijven.

AALTEN. Op den 9 Aug. l. l. is de Wel Eerw. Heer PAPE, Pred. te *Sprang*, die de koninklijke Collatie tot Herder en Leeraar dezer Gemeente had ontvangen, alhier kerkelijk beroepen.

WINTERSWIJK vakant. Zie Nov. 1839.

RUURLO staat vakant te worden. Zie Aug. 1840.

HARDERWIJK.

OOSTERWOLDE, den 28 Julij 1840. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van Ds. C. D. LOUIS BÄHLER, naar de Gemeente van *Aalst*, heeft de Kerkeraad, na verkregene handopening, het volgende zestal van Predd. geformeerd:

DD. J. J. KNAP, te *Aarlanderveen*. J. C. KIJKMAN, te *Nederlangbroek*. L. G. C. LEDEBOER, te *Benthuizen*. S. HOGERZEIJL, te *Fijnaard* en *Heiningen*. G. C. MONTIJN, te *Hoornaar*. P. D. KOOPMAN, te *Rinsumageest*, c. a.

De drie eersten zijn geplaatst op het drietal, en daaruit is met algemeene stemmen beroepen, Ds. J. J. KNAP; doch die, na beraad, voor deze beroeping heeft bedankt.

OOSTERWOLDE, den 27 Aug. 1840. Ds. J. J. KNAP voor de beroeping, op zijn Wel Eerw. uitgebragt, bedankt hebbende, heeft de Kerkeraad het volgende drietal geformeerd:

J. C. KIJKMAN, Pred. te *Nederlangbroek*. P. W. VAN KOSSUM, te *Elkum*. H RIETVELD CREIJGHTON, te *Wieuwerd*.

Waar-

Waaruit met algemeene stemmen is b
de Wel Eerw. Heer J. C. EIJKMAN, P
Nederlangbroek, die deze beroeping, on
wachting der vereischte goedkeuringen, he
genomen.

ELSPEET, 27 Sept. 1840. Nadat onze
Ds. S. H. SIJPKENS, van hier beroepen na
velduin Kapelle, op den 22 dezer maand
Kerkeraads-Vergadering, bij welke, als g
teerde van het Klassikaal Bestuur van *Ha*
de Wel Eerw. Heer G. LAMERS, Pred. te
wijk, en als Consulent dezer Gemeente
Eerw. Heer A. DEKKERS, Pred. te *Gard*
genwoordig waren, van zijne betrekking
en Gemeente wettig was ontslagen; heeft
Eerw. op heden zijne afscheidsrede gehoud
aanleiding van *Hand.* XX:26, 27. *Da*
tuig ik ulieden op dezen huidigen dag
rein ben van het bloed van u allen; wan
niet achtergehouden, dat ik u niet zoude ve
hebben al den raad Gods.

ELSPEET, 1 Oct. 1840. Na verkrege
opening van het Departement voor de z
Hervormde Kerk, is door den Kerkeraa
genwoordigheid van den Consulent, Ds.
KERS, Pred. te *Garderen*, tot Herder en
dezer Gemeente beroepen, de Wel Eerw.
Heer L. G. C. LEDEBOER, Pred. te *Benthu*

HEERDE, 4 Oct. 1840. Op den 10de
dezes jaars overleed alhier een landbou
voren papiermaker, JOHANNES DOCTER genaa
bij uitersten wil onze Diakonie met vers
landerijen begiftigde, en vervolgens, na a
eenige legaten aan bijzondere personen, on
vormde Kerk tot zijne eenige erfgenaam be
Nadat de bij de Wet vereischte koninklijke

rinatie tot aanvaarding gevraagd en verkregen was, bleek het, dat de Diakonie in het bezit werd gesteld van landerijen, ter waarde van plus minus vier duizend Guldens, en dat de erfenis voor de Kerk, na aftrek van de successie-regten, door haar voor de gansche nalatenschap te voldoen, de zeer aanzienlijke som bedroeg van ruim veertig duizend Guldens.

Het behoeft naauwelijks gezegd te worden, hoe welkom bovengenoemd legaat was, bij eene Diakonie, die niet dan uiterst spaarzaam in de dringendste behoeften van hare Armen kan voorzien; Hoe welkom gezegde erflating bij eene Kerk, die tot nog toe niet alleen met schulden bezwaard was, maar ook, blijkens herhaalden hoofdelijken omslag, geene genoegzame eigene fondsen bezat, om de onvermijdelijkste reparatiën te bekostigen!

De Afgestorvene begeerde in zijn leven den lof van menschen niet, en wij zouden daarom zijne nagedachtenis ontwijden, indien wij breedvoeriger waren in de vermelding zijner edele daad. Ongaarne echter verbergen wij den innigen dank onzer harten aan hem, die het werktuig zijn mogt in Gods hand, om aan onze Gemeente zoo bij uitnemendheid wel te doen. Zijn naam blijve in ons midden voortdurend in zegenend aandenken! Het goede, door hem aan ons gedaan, zij steeds van de nuttigste gevolgen, en bevorderlijk aan de dienst des Heeren, uit wien, door wien en tot wien alle dingen zijn, wien zij de heerlijkheid tot in eeuwigheid!

Alle ware Godsdienstvrienden en voorstanders onzer Hervormde Kerk, zullen zich voorzeker met ons verblijden in dit schitterend blijk van Godsdienstzin en onbekrompene weldadigheid, het bewijs opleverende, dat Nederland nog roemen mag in

Edel-

Edelmoedigen, die het voetspoor des braven
geslachts volgende, zich onwillekeurig een
gedenkteeken hebben opgerigt in de harte
dankbare tijdgenooten en nakomelingen.

ZUID-HOLLAND.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van
Holland is op den 7 Oct. tot de Predikdienst
laten, de Heer WILLEM FREDRIK HENZEL, Theo

's GRAVENHAGE.

SCHEVENINGEN, 11 Oct. 1840. V
is vergeten vermeld te worden, dat op
Julij 1840 alhier overleden is, in den ouder
78 jaren en 6 maanden, de Wel Eerw. ze
Heer PETRUS FAASSEN DE HEER, sedert 183
ritus Predikant der Nederduitsche Hervorm
meente te *Scheveningen*. Van den jare 179
zijn Eerw. alhier het Evangelie verkondig
dat hij, om zijne gehechtheid aan het H
Oranje, onder het Fransche bestuur, zijne G
verlaten, en in vreemde landen als in balli
moest omzwerven. De herstelling der zak
stelde hem ook in zijne Evangeliebediening,
eene vermindering van geestvermogens h
pligtte het Emeritaat te vragen, welke r
salvo honore et stipendio, vier jaren heeft
smaken. Onze jongste Leeraar, Ds. J. A.
MANS, herinnerde ons op den 2 Augustus
's mans onderscheidene verdiensten en menig
werkzaamheden, welke hij, zoowel aan de G
als aan het Vaderland, en wel in hagchelijk
standigheden, betoond had, en predikte bij

opgeheld. *Job* XIV: 14a. *Als de man gestorven is, zal hij dan weder leven?* 's Mans nagedachtenis zal hier nog lang levende blijven, met den wensch, dat zijn stof zacht moge rusten en rijpen voor den dag der opstanding. Vrede zij zijnen geest!

ROTTERDAM.

CHARLOIS, den 5 Aug. 1840. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het Emeritaat van onzen Leeraar, Ds. C. BURT ANDRIESSEN, is heden, onder voorzitting van den Consulent der Gemeente, Ds. H. J. VENEMA, Pred. te *Pernis*, door den Kerkeraad, de navolgende nominatie gemaakt, op eene alphabetische wijze.

Twaalftal:

Ds. ASTRO, Pred. te *Zegveld*. BEZEMER, te *Berlicum en Rosmalen*. DE BOER, te *Loon op Zand*. DE BRUINE, te *Balk*. CALLENBACH, te *Nijkerk*. EIJKMAN, te *Neerlangbroek*. GIMBERG, te *Kortenhoef*. DE GRAAF, Th. Dr., in *'t Woud*. KNAP, te *Aarlanderveen*. VAN BECK, te *Schipluiden*. VAN RIJSOORT, Kandidaat tot de H. Dienst, en VAN ZIJL, te *Zelhem*.

Zestal:

Ds. DE BOER, Pred. te *Loon op Zand*. CALLENBACH, te *Nijkerk*. GIMBERG, te *Kortenhoef*. DE GRAAF, in *'t Woud*. KNAP, te *Aarlanderveen*, en VAN BECK, te *Schipluiden*.

Drietal:

Ds. H. J. DE BOER, Pred. te *Loon op Zand*. G. J. GIMBERG, te *Kortenhoef*, en J. J. KNAP, te *Aarlanderveen*.

Waaruit op den 17 Aug., met eenparige stemmen beroepen is Ds. G. J. GIMBERG, Pred. te *Kortenhoef*, welk beroep, geapprobeerd door de Edele Achtbare Magistraat dezer Gemeente, den Beroepenen is toegezonden, die na beraad, verklaard heeft,

heeft, hetzelve te hebben aangenomen, onder inwachting van Klassikale en Koninklijke goedkeuringen.

ROTTERDAM, 13 Sept. Aan den avond van dezen dag, vierde onze geliefde Herder en Leeraar, Ds. P. W. VAN DEN BROEK, met de Gemeente, openlijk gedachtenis van zijne vijfentwintig jarige Evangeliebediening alhier. De grondslag zijner feestrede, was de betuiging van JEZUS, *Joh.* XVII:20. *Ik bid niet alleen voor dezen, maar ook voor degenen, die door hun woord in Mij gelooven zullen.* Naar aanleiding hiervan, werd door Zijn Eerw. aangewezen: »hoe de voorbidding van onzen Heer, de verkondigers van het Evangelie en ook de Gemeente, tot dankbaarheid opwekt, aanmoedigt en in liefde vereenigt." De belangstellende schare verheugde zich met haren Voorganger, en vereenigde zich met hem in hartelijke dankzeggingen en gebeden. De Heer beware hem nog lang tot rijken zegen voor de Gemeente, en geve hem hier en hier namaals ruime blijdschap door hen, die, ook door zijne prediking, in onzen Heer en Zaligmaker gelooven, ten eeuwigen leven!

LEIDEN.

WOUBRUGGE, den 6 Sept. 1840. Deze dag des Heeren was voor onze Gemeente hoogst aandoenlijk, door het afsterven van onzen geliefden Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer JOANNES HERINCK, in den ouderdom van 73 jaren; terwijl hij nog, op den vorigen rustdag, het Evangelie der zaligheid in ons midden mogt verkondigen. Een plotseling ontzinken van ligchaamskracht maakte, binnen een drietal dagen, zonder eenig smartgevoel of krankheid, het einde zijns aardschen levens, tot een zachten overgang, naar het huis zijns Hemelschen Vaders, waar hem het loon verbeidt, door

door den Heer der Gemeente, aan Zijnen getrouwen Dienaar beloofd.

Te Leiden geboren, in den jare 1767, trad hij in de bediening van het Evangelie, in 1790, te *Goudriaan*, waar hij 7 jaren werkzaam bleef, toen hij, in 1797, herwaarts beroepen werd, en gedurende 43 jaren, deze Gemeente heeft gesticht en opgebouwd, door eene zoo ernstige als oordeelkundige prediking van CHRISTUS den gekruisten, door naauwgezette herderzorg en liefderijk bestuur, gelijk mede door eenen voorbeeldigen wandel, tot den laatsten dag zijns levens. Wij treuren met zijne kinderen, over het verlies des dierbaren Overledenen; maar als de zulken, die zich zalig gevoelen door de hope des wederziens van hem, voor wien het leven in CHRISTUS was, en het sterven tot gewin.

Door den oudsten Leeraar uit den Ring van *Alphen*, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer LOBRY, Pred. te *Zwammerdam*, werden wij bij dit voor ons zoo treffend sterfgeval bepaald; predikende zijn Eerw. over 2 *Kon.* XXIII: 17. *Wat is dit voor een grafteeken, dat ik zie? En de lieden der stad zeiden tot hem: het is het graf van den man Gods!* Naar aanleiding dezer merkwaardige woorden, geleidde zijn Wel Eerw. ons in gedachten bij de laatste rustplaats onzes, als tolk van Gods raad en wil, grijs gewörden Leeraars, ons herinnerende, wat de eerwaardige man voor ons is geweest, en welke pligten op onze Gemeente rusten, om zijner gezegende nagedachtenis tot dank en eere te zijn.

De christelijke ootmoed, welke den ontslapenen steeds voor allen ophef en lof bescheiden deed terug wijken, en hem zelfs onlangs den dag zijner vijftig jarige Evangeliedienst verzwijgen deed, om dien alleen met ons, zijne geliefde Gemeente, te vie-

vieren, doet ons ook hier zijn stillen wensch nakomen, en geen ander levensberigt ter neder stellen.

WOUBRUGGE vakant. Heeren Kandidaten worden verwittigd, dat alhier, naar vroeger gebruik, een Pred. zal worden beroepen; weshalve de Gemeente zich verpligt gevoelt, hier openlijk haren dank te betuigen aan den Wel Eerw. Heer P. L. DE GAAIJ FORTMAN, Kandidaat tot de H. dienst, voor de belangelooze dienst in den laatsten levenstijd haars ouden Leeraars, door zijne voortreffelijke leerredenen bewezen.

HOOGMADE, 13 Sept. Met aandoening vernamen wij van onzen Leeraar C. L. B. JONQUIERE, het afsterven van Ds. J. HERNCK, Pred. te *Woubrugge*, welke in den jare 1808—1818, den tijd onzer vereeniging, met de naburige Gemeente van *Woubrugge*, ook Herder en Leeraar onder ons was. Onze Leeraar, die in den braven grijsaard eenen vaderlijken vriend mogt aanschouwen, leerde ons bij die gelegenheid, op welke gronden wij het sterven van een Christen, met stille blijdschap mogten vermeld zien, naar aanleiding van *Joh.* XI: 11*b*. *Onze vriend slaapt*; des Christens dood beschouwende als eenen kalmen slaap, om eens, op JEZUS roepstem, voor de eeuwige zaligheid te ontwaken.

OUDSHOORN, 4 Oct. 1840. Onze Leeraar, Ds. W. F. C. VAN LAAK, door Z. M. den Koning, benoemd tot Pred. bij de Nederduitsche Protestantsche Gemeente van *Maastricht*, en naar kerkeorde aldaar beroepen zijnde, maakte ons heden bekend, dat de beroeping door hem is aangenomen, Zoodat

OUDSHOORN staat vakant te worden.

OUDE EN NIEUWE WETERING. Zie Julij 1840.

DORDRECHT.

GOUDRIAAN, den 13 Sept. 1840. Heden maakte onze Leeraar, in zijne voorafspraak, ons het over-

verleden, bekend, van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer JOANNES HERRCK, Pred. te *Woubrugge*. Dit berigt werd door de weinigen, welke hem gekend hadden, toen hij van den jare 1790 tot 1797, met ijver en getrouwheid het woord des Evangelies, aan deze Gemeente verkondigde, met deelneming en belangstelling aangehoord.

DUBBELDAM, den 13 September 1840. Heden vernam de Gemeente het treurig berigt, dat, op den 3 dezer maand, te *Nijmegen*, in den ouderdom van bijna 58 jaren, was overleden, de Hoog Welgeboren Vrouwe THEODORA CORNELIA ELSABÉ Baronesse VAN VOORST, Echtgenoote van den Hoog Welgeboren Jonkheer CONRAAD CAREL VINCENT Baron VAN BOETSELAER, Heere van *Dubbeldam*, enz. enz. Zij stierf zacht en kalm, gemoedigd en gesterkt door het geloof in JEZUS CHRISTUS en aan Zijn Evangelie, dat in haar levendig en krachtig was. Onze Leeraar vereerde de nagedachtenis dezer godvruchtige, met eene Leerrede over *Psalm* CXII: 6*b*. *De regtvaardige zal in eeuwige gedachtenis zijn.*

MIJNSHEERENLAND VAN MOERKERKE, 4 Oct. 1840. Heden werd onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer W. C. KNOTTENBELT, Theol. Doct. en Kandidaat tot de H. dienst, bij het Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, plegtig in de Heilige bediening ingewijd. De Consulent dezer Gemeente, Ds. A. H. BERKHOUT, Pred. te *Heinenoord*, sprak bij deze gelegenheid eene rede, naar aanleiding van *Hand.* XV: 26. De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Consulent, mede door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. KNOTTENBELT, rustend Pred. van *Mijnsheerenland van Moerkerke*, Vader des Bevestigden, en door de Heeren: DD. H. VAN EIK, D. K. VAN MEERTEN, P. J. ZAALBERG, J. R. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, B. EIKESTRA, A. R.

B. BERGHEGE, J. C. HENTZEPETER, G. H. WOLVEKAMP, Predikanten te *Maasdam*, *Oud Beijerland*, *Nieuw Beijerland*, *Westmaas*, *'s Gravendeel*, *Hillegondsberg*, *Berkel* en *Roderijs en Berkenwoude.*

Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijn werk, sprekende over *Matth.* IV:4. *Daar is geschreven.*

Treffend en gewigtig was deze dag voor onze Gemeente; plegtig en aandoenlijk deze ure voor onzen afgetreden Leeraar. Verhinderd om, naar den wensch zijns harten, zelf het werk der bevestiging te vervullen, mogt het hem echter gebeuren, tegenwoordig te zijn bij de gewijde handeling; terwijl zijne en onze teleurstelling hare vergoeding vindt, in de hoop van hem eerlang voor ons te zien optreden. Vijf en veertig jaren lang, was hij een trouw Herder, en ijverig opziener onzer zielen. Zijn naam blijft onder ons in eere genoemd, de gedachtenis aan zijne bediening in zegening. Lof weigert zijne nederigheid. Moge zijn leven zijne lofrede wezen! Stil en vredig dale voor hem de avond van den wèl doorgebragten dag! De hoogschatting zijner Ambtgenooten, en de genegenheid zijner betrekkingen blijven hem vergezellen. Onze God en Vader zelf, sterke en leide Zijnen Dienaar! De genade van onzen Heer JEZUS CHRISTUS, waarvan hij de getrouwe getuige geweest is, voor de zielen van zondaren, zij zijne hoop, zijn uitzigt! Daar is na de ruste, die hij geniet, eene andere, aan gene zijde des grafs. Dat is de rust voor het volk van God. Spade, zacht en zalig zij zijn overgang!

DORDRECHT vakant. Zie April 1840.

GIESSEN NIEUWKERK staat vakant te worden. Zie Aug. 1840.

St. ANTONIEPOLDER. Zie Sept. 1840.

GOU-

GOUDA.

MEERKERK vakant. Zie Sept. 1840.

WADDINGSVEEN. Zie Sept. 1840.

KEDICHEM vakant. Zie Junij 1840.

BRIELLE.

PIERSHIL staat vakant te worden. Zie Aug. 1840.

OUDENHOORN staat vakant te worden. Zie Aug. 1840.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM (Eng. Herv. Gem.) vakant. Zie Febr. 1840.

AMSTERDAM vakant. Zie Mei 1840.

KORTENHOEF staat vakant te worden. Zie Sept. 1840.

MUIDEN. Zie Sept. 1840.

HAARLEM.

HAARLEM, 30 Sept. Heden werd door het Klassikaal Bestuur, Ds. HENDRIK VAN VOORST, als bevestigd Pred. van *Wormer*, tot Lid der Klassie van *Haarlem* verklaard, en zal aan zijn Eerw., daarvan de akte worden ter hand gesteld.

HAARLEM. Den 15 September stelde de Groote Kerkeraad alhier een nieuw twaalf-, zes en drietal zamen, uit het op nieuw aangevulde gros van Predikanten.

Op het twaalftal werden geplaatst:

DD. W. R. VEDER, Theol. Doct. te *Zutphen*. J. SICKENS BOELENS, te *Nijmegen*. A. C. DE MEIJIER, Theol. Doct. te *Arnhem*. P. JAS, Theol. Doct. te *Purmerende*. J. J. SLUITER, te *Voorschoten*. C.

KRABBE, te *Zutphen*. J. L. KOTTING, te *Alkmaar*. H. A. JENTINK, te *Harlingen*. H. S. J. HOLTIER, te *Zieriksee*. R. POSTHUMUS MEIJES, te *Sneek*. H. J. A. ROLDANUS, Theol. Doct. te *Schiedam*. L. VROOM, te *Zwolle*, de beide laatsten met het lot tegen W. P. A. BOUMAN, te *West-Zaandam*.

Op het zestal:

DD. W. R. VEDER, C. KRABBE, P. JAS, J. L. KOTTING, J. SIKKENS BOELENS en H. A. JENTINK, de beide laatsten met het lot tegen H. J. A. ROLDANUS.

Op het drietal:

DD. C. KRABBE, W. R. VEDER en P. JAS.

Den 24 September. Nadat Ds. C. KRABBE den Kerkeraad voor de eer der nominatie bedankt had, werd het drietal aangevuld met Ds. H. A. JENTINK, en daaruit beroepen, de Wel Eerw. en zeer Gel. Heer W. R. VEDER, Theol. Doct. en Pred. te *Zutphen*.

HEEMSTEDE, den 4 Oct. 1840. Heden werd onze nieuwe Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer NICOLAAS BEETS, Theol. Doct. en Kandidaat tot de H. dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, openlijk bevestigd, bij afstand van den Consulent dezer Gemeente, Ds. C. SWALUE, Pred. te *Zantvoort*, door den Wel Eerw. Heer J. P. HASEBROEK, Pred. te *Heilo*. De Bevestiger had tot tekst *Mal*. II: 7*b*. *Hij is een Engel des Heeren der heirscharen*. De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en Consulent, door de Wel Eerw. Heeren P. L. DER KINDEREN, Emer. Pred. van *Alkmaar*. H. B. ROMENY, Pred. te *Montfoort*, en J. H. TERSTEEG, Pred. te *Schoorl*, *Groet* en *Kamp*. De Bevestigde aanvaardde zijne bediening, met eene Leerrede over *Joh*. XVII: 17. *Heilig ze in Uwe waarheid*, *Uw woord is de waarheid*.

ASSENDELFT, den 4 Oct. Heden hadden wij het

het genoegen, dat onze Leeraar, Ds. W. RUITMAN, zijne vijf en twintig jarige Evangeliedienst vierde, met 2 *Cor.* X : 17, 18. De Gemeente toonde ook door daden hare opregte belangstelling.

HAARLEM, den 13 Oct. 1840. Nadat ook Ds. VEDER voor de beroeping herwaarts bedankt had, heeft de Groote Kerkeraad heden, uit het bestaande en aangevulde gros van Predikanten, een nieuw twaalf- en zestal zamengesteld, waarop geplaatst zijn:

DD. M. N. J. MOLTZER, te *Zierikzee.* J. L. KOTTING, te *Alkmaar.* C. L. JUNGIUS, te *Rijswijk.* J. P. HASEBROEK, te *Heilo.* W. STORM, te *Delft.* M. A. JENTINK, te *Harlingen.* J. J. SLUITER, te *Voorschoten.* N. J. A. ROLDANUS, Theol. Doct. te *Schiedam.* P. JAS, Theol. Doct. te *Purmerende.* A. W. M. JONGENEEL, te *Hillegom.* J. R. JENTINK, te *Nieuwkoop*, en J. SICKENS BOELENS, te *Nijmegen.*

Op het zestal:

M. N. J. MOLTZER, C. L. JUNGIUS, M. A. JENTINK, J. P. HASEBROEK, W. STORM en P. JAS, de laatste met het lot tegen J. L. KOTTING.

ALKMAAR.

ALKMAAR, 30 Sept. 1840. Door het Klassikaal Bestuur van *Alkmaar*, is, in deszelfs vergadering van 30 Sept. 1840, na afgelegd examen, volgens de Synodale verordeningen, akte van admissie tot den post van Catechiseermeester in de Hervormde Kerk, ter hand gesteld aan JOHANNES JACOBUS VAN VELZEN, van *Heilo.*

KOLHORN, 27 Sept. 1840. Op heden hield onze Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer L. V. LIDDERDOES, beroepen naar de Hervormde Gemeente aan *den Helder* e. a., zijne afscheidsrede, naar aanleiding van *Hand.* XX : 32, na alvorens van

zijne betrekking op deze Gemeente te zij
maakt, door den Wel Eerw. zeer Gel. He
DER SLUIS, Pred. te *Schagen*, Gecom
van het Klassikaal Bestuur van *Alkmaar*
genwoordigheid van den Consulent, den W
zeer Gel. Heer C. BROERSMA, Pred. te
gerhorn, c. a.

Daar zich reeds een genoegzaam aantal
ten tot de H. Dienst heeft aangemeld bij
keraad van *Kolhorn*, verzoekt men va
correspondentie verschoond te mogen zijn
Kandidaten gelieven het daarvoor te hou
wanneer zij geen berigt van den Cons
Kolhorn bekomen, aan hun verzoek om
dikbeurt niet kan voldaan worden.

DEN HELDER, 4 Oct. 1840. Heden
beroepen Leeraar, de Wel Eerw. zeer
L. V. LEDEBOER, in de H. Dienst ingezeg
zijnen Vader, den Wel Eerw. zeer Gel
LEDEBOER, Emeritus Pred. van *Wolvega*,
onze oudste Leeraar, B. G. CLEMENT, dit
heeft willen afstaan. De Bevestiger sprak
gens, in de Oude Kerk, eene Leerred
Col. III: 23 en 24, en de Bevestigde a
des avonds, in de Nieuwe Kerk, zijn di
met eene Leerrede over *Hand.* IV: 29*b*.

ALKMAAR. Zie Aug. en Sept. 184

HOORN.

SCHELLINKHOUT, den 16 Aug. 184
hield onze Leeraar, de Wel Eerw. H
PEKELAER, gedachtenis van zijne volbrag
rige Evangeliedienst in de Gemeente van
en onder ons. Hij sprak bij deze gelegen
Hand. XXVI: 22, 23. *Dan hulpe van*
kregen hebbende, sta ik tot op dezen dag
gende beide klein en groot, niets zeggend

God schenke hem verder zijne hulp in zijne Evangeliebediening!

GROOTEBROEK. Zie Jan. 1840.

E D A M.

BUIKSLOOT, den 16 Aug. 1840. Ons Kerkgebouw was, sints eenige jaren, in zeer slechten staat. De hoofdmuur inzonderheid was bouwvallig; de groote deur moest eindelijk gesloten blijven; vele en groote gebreken werden steeds meerder kennelijk en gevaarlijk. De Kerk geen fonds hebbende, is bij HH. Kerkvoogden teregt begrepen, dat, bij vrijwillige inschrijving, de Gemeente, wat zij vermogt behoorde zamen te brengen; hetwelk met veel belangstelling is geschied, ter somme van ruim ƒ 1000; en bij den Gemeenteraad besloten, tot dè zoo noodige herstelling, mede van het kerkepad en brug, benevens den Kerktoren, in drie jaren tijds, bij te dragen de som van ƒ 1200. Doch daar er veel meer noodig is bevonden, hebben Kerkvoogden zich eerbiediglijk gewend tot de Hoog Eerw. Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk, met dat gunstig gevolg, dat dezelve, ten jare 1839, besloten heeft ons te hulp te komen, met eene somma van ƒ 800. Op Hare voordragt heeft Z. M. ons met eene gelijke som begunstigd; en is door Hun Ed. Groot Achtb. de Heeren Gedeputeerde Staten nog ƒ 1000 daarbij gevoegd.

De werken ter herstelling hierop aanbesteed, en de bouwvallige hoofdmuur geheel afgebroken zijnde, is van den nieuwen, op den 4 Junij l. l., door onzen Leeraar, Ds. H. ANTINK, plegtiglijk de eerste steen gelegd, en eene gepaste aanspraak daarbij gehouden, in tegenwoordigheid van HH. Kerkvoogden en Notabelen, benevens eenige leden van den Kerkeraad en van de Gemeente; waarop het werk verder met goede orde, en naauwkeurig naar

het bestek der aanneming, is voortgezet
tooid, door den bouwkundige P. OTTO, alhier
achtig: zoodat wij, op heden, het voorregt
genieten, om de sints eenigen tijd met gebr
houdene, en weinige weken afgebrokene
dienstoefening, in ons hersteld Kerkgebouw
vreugde te hervatten.

Onze zeer geachte Leeraar, bovenge
verwelkomde de Gemeente in haar als geh
nieuwde Heiligdom, en ging dezelve voor
moedige dankzeggingen tot onzen God en
voor de begunstiging van dit werk, en de
daarin op nieuw aan haar bewezen; met
gebeden voor die allen, door welke Hij d
berekenbare weldaad aan haar heeft besch
vernieuwing het herstelde Kerkgebouw G
zijne openlijke eerdienst en der prediking
onschatbaar Evangelie toewijdende; bidden
het, onder Godelijke h e, tot in lan
dagen, ten uitgebreiden zegen, mogt blijven

In eene Leerrede over *Ps.* LXXXIV:
paalde zijn Wel Eerw. ons voorts bij *het*
name en belangrijke van de openbare God
oefeningen; na korte ontwikkeling der wa
in den tekst vervat, de Gemeente neven
kinderen vermanende, om hare dankbaarhei
te betoonen, door een naarstig en God
gebruik van het als op nieuw geschonken
het heilrijk doel, thans zoo goed ingerigte K
bouw. Terwijl, op het eind der rede, hul
toegebragt aan Z. M. onzen geëerbiedigden K
benevens de Hoog Eerw. Synode, aan wi
zooveel verpligt zijn, als ook aan Hun Ed.
Achtb. de Heeren Gedeputeerde Staten dez
vincie, die tot dit noodig werk zoo gunstr
ben bijgedragen; met gepaste aanspraken en

digìng aan het Ed. Achtb. Plaatselijk Bestuur, aan HH. Kerkvoogden, die, met zooveel gewheid, de meestmogelijke zorg en moeite, om werk tot stand te brengen, hebben aangewend, ook aan de Commissie van toezigt uit het Burjk en Kerkelijk Bestuur, en aan de Gemeente e, die hare Godsdienstliefde bij deze gelegen-, door vrijwillige giften, zoo kennelijk heeft ond, Waarbij ook tevens gedacht werd aan kundigen Bouwmeester en getrouwen Opzigter, leze onze plegtigheid tegenwoordig.

'et vrolijke Godverheerlijkende Psalmen en Geen werd de Godsdienstoefening afgewisseld en ingenaamd.

e Algoede geve zegen over dit werk, met duure stof en regt gestemde harten in de Gemeente, bij het dankbaar gebruik van dit Godsgebouw, jk te juichen: *Hoe liefelijk zijn uwe wonin-, o Heer der heirscharen!*

URGERDAM, den 4 Oct. 1840. Door de vrijgevigheid van Neêrlands grijs Staatshoofd, egd bij de milddadigheid van het Hoog Eerw. stelijk Synode der Hervormde Kerk in de *Neanden*, en de gunstige beschikkingen van hun Groot Achtb. de Gedeputeerde Staten van *rd-Holland*, werd de Gemeente alhier in staat ld om, in de plaats van haar oud en vervallen gebouw, eene geheel nieuwe Kerk te stichten. t van dezelve op den 19den Maart j. l., met dienstige plegtigheid en onder aanroeping van naam, door de oudste dochter van den Prent en die van den Burgemeester de eerste steewaren gelegd, werd de nieuwe Kerk heden iddag plegtstatig en ten aanhooren eener ontelijke menigte, aan de dienst des grooten Onaren gewijd. Onze Leeraar, Ds. D. BROEDE-

LET,

ZER, DS., had tot aanleiding zijner Inwijdingsrede gekozen, *Openb.* XXI: 22*a*. *En ik zag geenen tempel in dezelve.* Dat daarbij de openlijke erkentenis aan onze edelmoedige weldoeners in dezen, naast den eersten Oorsprong alles goeds, geenszins achterbleven, zal naauwelijks behoeven te worden vermeld. Moge dit feestuur en deze dag nog menigen heilzamen indruk nalaten, en lang in veler hart onvergetelijk blijven!

MARKEN vakant. Zie Aug. 1840.

HOLIJSLOOT. Zie Sept. 1840.

ZEELAND.

MIDDELBURG.

OOST- EN WEST-SOUBURG. Zie Aug. 1840.

GAPINGE staat vakant te worden. Zie Aug. 1840.

MIDDELBURG. Zie Sept. 1840.

ZIERIKZEE.

OOSTERLAND. Heden den 24sten September, in den vroegen morgen, werden wij in den diepsten rouw gedompeld, door het overlijden van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer GERBRAND HENDRIK SCHUTTER. Eene ongesteldheid van slechts weinige dagen maakte een einde aan het leven van hem, die, gedurende bijna eene halve eeuw, in de Heilige Bediening mogt werkzaam zijn, waarvan hij ruim 40 jaren deze Gemeente voorging als Herder en Leeraar, en onafgebroken bezig was ter hare opbouwing voor de zalige onsterfelijkheid. Hij bereikte den ouderdom van 72 jaren, en was de lust en vreugde van ons, zijne Echtgenoote, zijne vier kinderen, zijnes eenigen broeders en verdere bloedverwanten en vrienden.

n. Maar ook dit zelfde doet ons den waardigen rijsaard naoogen met kalme zielerust. Algemeen treurd door allen, die hem kenden, ontsliep hij het geloof aan zijnen Heer, door wien hij geleerd d met blijmoedigheid te sterven, in de zalige hoop s eeuwigen levens door Hem.

Zijn aandenken en zijn gemis zal voor zijne diep-eurende bloedverwanten, vrienden en Gemeente an wel onvergetelijk zijn, maar zijn overgang in en beter leven, zal allen daarbij steeds tot bemoe-iging verstrekken.

De Consulent en vriend des Overledenen, Ds. ı. J. DE VOS, Pred. te *Bruinisse*, bepaalde ons ıeden, den 4den October, bij dit treffend sterfgeval, en sprak ter onzer vertroosting, naar aanleiding van *Openb.* I: 18*b*.

Het *annus gratiae* zal voor de bedroefde Weduwe, door de Ringpredikanten, met bereidwilligheid worden waargenomen.

St. MAARTENSDIJK vakant. Zie Junij 1840.

GOES.

KOLIJNSPLAAT. Zie Sept. 1840.

IJZENDIJKE.

IJZENDIJKE. Op de legale kennisgeving der bevestiging van Ds. K. H. TER WINKEL, te *Sas van Gent* en *Philippine*, is aan zijn Eerw. Akte van Lidmaatschap dezer klasse afgegeven.

GROEDE. Onze geliefde Leeraar, Ds. G. G. BRUGMAN, heeft, op den 20 September j. l. de plegtige gedachtenis gevierd van zijne 25 jarige, in de Gemeenten van *de Bilt*, *Beverwijk*, en alhier vervulde Evangeliedienst. De tekst zijner dankrede was, *Ps.* CXIX: 65, *Gij hebt bij uwen knecht goed gedaan, Heer! naar uw woord.*

Predikanten van den IJzendijkschen en Sluisschen Ring,

Ring, hadden zich met de Kerkeraadsled
woonhuize van onzen Leeraar verzameld,
gezelden hem tempelwaarts, waar zij zich
met de groote menigte, van hier en elders
gekomen, vereenigden met de feestvriend
ootmoedige dankzeggingen en vurige gebede

Zoo vereerend het voor onzen Leeraar w
verrassend was het voor de verzamelde
toen, na het eindigen der gewone aansprak
delijk de Praetor van den IJzendijkschen R
Wel Eerw. Heer A. HOUTKAMP, Pred. te
vliet, het uitgesproken *Amen* herhaalde,
hartelijke en mannelijke taal, namens de
hunnen feestvierenden, Medebroeder en
gelukwenschte met het beleven van dien
vollen dag, en zoodanig eindigde, dat Le
Gemeente diep getroffen, en geheel gestemd
om de plegtigheid dankend te eindigen.

CHRISTUS, de Heer, zij verder met onze
aar — Hij blijve zijne sterkte — en zijn
geliedienst worde verder gezegend voor de Ge

UTRECHT.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van
zijn den 7 October tot de predikdienst gead
de Heeren: JOHANNES WILHELMUS ABRESCH
NOLDUS CORNELIS MONTIJN.

AMERSFOORT.

AMERSFOORT. Zie Sept. 1840.

EEMNES BINNENDIJK staat vakant te
Zie Sept. 1840.

WIJK.

NEDERLANGBROEK, 9 Aug. 1840.

raar, Ds. J. C. EIJKMAN, maakte ons heden end, dat hij andermaal voor de beroeping naar *udsend*, op hem uitgebragt, had bedankt.

EDERLANGBROEK, 20 Sept. Nadat onze raar ons wederom voor drie weken had kennis ven van het ontvangen eener beroeping naar *terwolde*, in *Gelderland*, vernamen wij heden, zijn Eerw. zich had verpligt gevonden, deze be- ping aan te nemen, zoodat deze Gemeente eer- staat vakant te worden.

ok brengt de Kerkeraad bij deze ter kennis de Heeren Kandidaten tot de H. dienst, dat, zij geen antwoord mogten ontvangen op hunne raag om eene predikbeurt, zij zulks gelieven te merken als een bewijs, dat aan hun verzoek kan worden voldaan.

VRIESLAND.

j het Provinciaal Kerkbestuur van *Vriesland*, den 7 October, l.l., tot de predikdienst mitteerd: HENDRIK ABEL NIEUWOLD en JAN O GRUTAMA; Kandidaten in de Letteren en e Godgeleerdheid, bij de Groninger Hoogeschool.

LEEUWARDEN.

ARIJP, SUAMEER EN EERNEWOUDE va- Zie Dec. 1839.

EERS EN JELLUM vakant. Zie Aug. 1840.

RWERD vakant. Zie Aug. 1840.

AARD vakant. Zie Aug. 1840.

HARLINGEN.

NGERHOU EN SCHETTENS, de 27 Sep. . Gaf onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer VAN MEURS, ons op den 14 Junij, l.l., ken- dat zijn Eerw. eene beroeping had ontvan- gen

gen naar de Gemeente van *Genemuiden*, en na ernstig beraad, onder inwachting der vereischte approbatiën, aangenomen, op den 25sten dezer maand, werd zijn Eerw. behoorlijk van zijne betrekking op Klassis en Gemeente ontslagen, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Harlingen*, den Wel Eerw. Heer J. CAMAIS, en in tegenwoordigheid van den Consulent; terwijl heden nadenmiddag zijn Eerw. van ons hartelijk afscheid nam, met eene Leerrede over 1 *Petr.* I: 25. *Maar het woord des Heeren blijft in der eeuwigheid, en dit is het woord, dat onder u verkondigd is.*

ARUM, den 4 Oct. 1840. Deze dag was voor ons een ware feestdag. Had een noodlottige brand op den 12 Feb. 1836, ons Kerkgebouw met orgel en genoegzaam alles wat er verder in was, vernield, thans mogten wij ons verblijden, dat alles weer was hersteld. Reeds voor bijna drie jaren was onze nieuwe Kerk, tot godsdienstig gebruik ingewijd, maar tot nog toe misten wij, door verschillende omstandigheden, ons orgel. Op dezen dag evenwel hadden wij het genoegen, dat wij ook een heerlijk nieuw speeltuig bij onze Godsdienst-oefening mogten hooren, en dat wij hetzelve aan de dienst des Allerhoogsten mogten toewijden. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer D. CANNEGIETER, J. J. ZOON, bestuurde de plegtigheid en sprak daarbij, naar aanleiding van 2 *Kon.* III: 15. *Nu dan, brengt mij eenen speelman; en het geschiedde, als de speelman op de snaren speelde, dat de hand des Heeren op hem kwam,* over de geschiktheid der muziek tot het verwekken van Godsdienstige gevoelens en gezindheden; terwijl orgelmuziek en gemeenschappelijk gezang, de feestelijkheid van den dag verhoogden.

Wij

Wij verheugen ons over dit speeltuig, dat wij geheel uit eigene fondsen weêr hebben kunnen bekomen, met dankbaarheid aan God; maar ook zijn wij hartelijk dankbaar aan de Heeren Kerkvoogden, die door hunne ijverige bemoeijingen deze zaak hebben tot stand gebragt, en aan den bekwamen werkmeester, den Heer D. YPMA, Orgelmaker te *Bolsward*, die hetzelve tot aller volkomen genoegen heeft gemaakt, en ook door dit werk blijken heeft gegeven van meer dan gewone bekwaamheid en goeden smaak, weshalve wij hem ook bij deze gelegenheid, tot het maken van orgels, aan alle Gemeenten van harte aanbevelen.

SIXBIERUM vakant. Zie April 1839.

S N E E K.

WOUDSEND, 16 Aug. Ds. BIEMAN, den 13 Julij hier andermaal beroepen zijnde, en, na een beraad van ruim drie weken, weder bedankt hebbende, is heden de Kerkeraad op nieuw vergaderd, om het beroepingswerk te hervatten. Door de meerderheid is daarop beroepen, de Wel Eerw. Heer J. J. KNAP, Pred. te *Aarlanderveen*, Klassis *Leiden*.

HEEG, 20 Sept. Heden mogten wij ons nieuw voltooid Kerkgebouw, ons Desideratum, plegtig inwijden. Bij deze voor den Leeraar en de Gemeente aangename plegtigheid, mogten wij onder de talrijke schaar ook zien het Hoofd van ons Grietenijbestuur en twee Leden van hetzelve, benevens zes naburige Predikanten. In deze eerste Godsdienstoefening in het nieuwe Heiligdom, was het onderwerp der rede en aandacht: voorledene en voortdurende Godsdienstige voorregten en onze voortdurende hooge verpligting, volgens *Hand.* II: 42.

PARRAGA. Zie Sept. 1840.

D O K K U M.

MORRHA EN LIOESSENS, den 12 Oct. 1840.

 He-

Heden is alhier overleden Ds. PT. T. VAN KLEFFENS, vroeger Pred. te *Nijehorne*, c. a., sedert 1811 in deze Gemeente, nalatende eene weduwe en minderjarige kinderen, voor welke het jaar van gratie, door den Ring van *Holwerd*, moet worden waargenomen. Aldus is

MORRHA EN LIOESSENS vakant.

ANJUM vakant. Zie Junij 1840.

SURHUISTERVEEN vakant. Zie Julij 1840.

WANSWERD EN JISLUM. Zie Julij 1840.

DROGEHAM. Zie Sept. 1840.

HEERENVEEN.

WIJNJETERP EN DUURSWOUDE vakant. Zie Julij 1840.

OVER-IJSSEL.

DEVENTER.

TUBBERGEN, den 7 Sept., j.l., overleed alhier onze geachte Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. G. J. H. HESSELINK. Door eene bijna vier jarige Evangeliebediening, ten naauwste aan deze Gemeente verbonden, werd zijn Eerw. na eene langdurige ongesteldheid, echter nog onverwachts haar door den dood ontrukt. De Algoede, wiens wijs, doch ondoorgrondelijk bestuur, wij daarin hebben te eerbiedigen, zij een weldadige Trooster, voor de diep bedroefde weduwe, een liefderijk verzorger en opvoeder voor haar nog zoo jeugdig kroost, en doe de Gemeente nimmer de menigvuldige teregtwijzingen en opwekkingen vergeten, welke zij, uit den mond van haren vroeg gestorvenen Leeraar, mogt ontvangen.

De nagelatene weduwe des Overledenen, voor het

-t laatste half jaar van het *annus gratiae* bedankt -ebbende, ziet men zich in de gelegenheid gesteld, -oedig tot de beroeping van eenen nieuwen Leer-r te kunnen overgaan.

TUBBERGEN, 12 Oct. 1840. H. H. Kandi-ten worden verzocht, geene verdere aanvrage om -edikbeurten aan den Kerkeraad dezer Gemeente willen toezenden, daar zich reeds een genoeg-zaam aantal heeft aangeboden, om hieruit eene -eus te doen. Zij, wier aanzoek zal kunnen worden -ngewilligd, zullen daarvan tijdig kennis erlangen.

OOTMARSUM, twee Leeraarsplaatsen vakant. -ie Aug. 1840.

K A M P E N.

ZWARTSLUIS, 15 Sept. Uit het te voren -eformeerde drietal van Heeren Kandidaten tot de H. dienst, is met meerderheid van stemmen be-roepen: de Wel Eerw. Heer JACOB VAN DER WERFF, L. fil. H. fr. Kandidaat tot de H. dienst, onder het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*, die deze beroeping, onder inwachting der vereischte approbatiën, volvaardig heeft aangenomen.

VOLLENHOVEN, 21 Sept. 1840. Heden ont-sliep onze rustende Leeraar, WILHELM SANDERS, in de hope des eeuwigen levens. Zijn Eerw. bereikte den ouderdom van bijna 78 jaren: 54 jaren diende hij zijnen Heer, in de verkondiging van het Evan-gelie, eerst gedurende omtrent 6 jaren in de Ge-meente van *Kuinre*, vervolgens één jaar te *Wan-neperveen*, en van 1791 tot 1838, in onze Ge-meente. Twee jaren genoot hij zijne welverdiende rust onder ons; en gaarne hadden wij hem een langduriger genot van die rust gegund, vermits hij nog, zoo lang zijne krachten dit toelieten, werk-zaam was, vooral ten nutte der jeugd, waaraan hij zich altijd veel had laten gelegen leggen. Wij be-

betreuren den dood van een man, die zeldzame kundigheden bezat, die van Gouvernementswege verkoren werd onder de leden der Commissie, in 's *Hage*, opgeroepen en vereenigd tot het ontwerpen van een plan, ter verbetering van het lagere Schoolwezen; die, ten gevolge daarvan, onder de eerste Schoolopzieners heeft behoord, in welke betrekking hij tot het einde zijnes levens is werkzaam geweest. Onze oudste Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. F. BARENDS, hield op den eerst volgenden Zondag, 27 Sept., l. l., eene opzettelijke Lijkrede over zijnen voormaligen ambtgenoot, naar aanleiding van *Matth.* XXV: 21. Ook in de namiddag Godsdienst van denzelven dag, heeft onze jongste Leeraar, Ds. DIBBITZ, die de opvolger is des Overledenen, met grooten lof van zijnen waardigen Voorganger gesproken, en ons opgewekt tot behartiging van dat Evangelie, het welk hij zoo vele jaren met ijver aan ons heeft verkondigd.

WANNEPERVEEN, den 27 Sept. 1840. Onze Leeraar H. W. HEMKES, heden morgen het H. Avondmaal zullende bedieven, maakte ons in zijne voorafspraak bekend, dat, op den 21 dezer, een onzer vorige Leeraren, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer WILHELM SANDERS, in den ouderdom van bijna 78 jaren, als rustend Pred. van *Vollenhoven* overleden was. Daar zijn Wel Eerw. hier, van 1790 tot 1791, Pred was, zoo waren er slechts weinige oude lieden in deze Gemeente, die het zich herinneren konden, dat zijn Wel Eerw. hier het Evangelie verkondigd had; doch de nabijheid van *Vollenhoven*, werwaarts zijn Eerw. van hier vertrokken is, deed hem naderhand van tijd tot tijd nog in deze Gemeente optreden, waardoor ook het jonger geslacht zijn Wel Eerw. kende.

Onze Leeraar wekte ons op, om dezen ouden Leer-

.eeraar in een gezegend aandenken te houden, n Hem nog na zijnen dood te vereeren, door het geloof in dien Zaligmaker, welke ons door vroegere n latere Leeraren verkondigd is en ook nog verkondigd wordt, en door een getrouw gebruik te naken van de aangebodene genademiddelen.

GENEMUIDEN. Zie Julij 1839.

SCHOKLAND staat vakant te worden. Zie Sept. 1840.

GRONINGEN.

WINSCHOTEN.

NIEUW SCHEEMDA. Alhier is voor de bestaande vacature, veroorzaakt door het overlijden van Ds. J. VAN DEN BROEK, uit eene vroeger gemaakte nominatie, tot Predikant verkoren en beroepen, Ds. C. VAN WEERDEN ABBESCH, Pred. te *Termunten* en *Borgsweer*, die, na eenigen tijd van beraad, deze beroeping heeft aangenomen, onder inwachting van de kerkelijke en koninklijke approbatiën.

MUNTENDAM, den 4 Oct. 1840. Het was heden voor deze Gemeente een hoogst belangrijke feestdag. Sedert vele jaren had zij, als burgerlijke Gemeente op zich zelve bestaande, maar kerkelijk gecombineerd met *Zuidbroek*, den wensch gevoed van een Kerkgebouw in haar midden, en met hetzelve eenen aan haar alleen behoorenden Herder en Leeraar te bezitten. Zij zag aanvankelijk haren wensch vervuld, ontving, door tusschenkomst van het Ed. Gr. Achtb. Collegie van toezigt, op de kerkelijke administratie in deze Provincie, hare bijzondere Kerkvoogden en Notabelen, en door

die van het Klassikale Bestuur van *Winschoten*, haren eigen Kerkeraad, werd van de Gemeente van *Zuidbroek* gescheiden, en mogt, bij het aangenaam vooruitzigt, dat haar binnen kort een Leeraar zoude worden toegewezen, heden voor de eerste maal in haar nu voltooid, zeer doelmatig ingerigt en algemeen behagend Kerkgebouw vergaderen. De Wel Eerw. Heer J. TINGA, die de gecombineerde Gemeenten van *Zuidbroek* en *Muntendam*, gedurende 16 jaren, en tot nu toe getrouw bediend had, wijdde heden dit Kerkgebouw, tot deszelfs heilige bestemming in, bevestigde den benoemden Kerkeraad, en nam van zijne, hem altijd waarde Muntendammeren, een plegtig, vermanend en zegenend afscheid. Hij sprak tot de nu geconstitueerde gemeente, over de gevoelens eener dankbare, eerbiedige, hartelijke en werkzame liefde, welk bij het eerste en nu voortaan volgende gebruik van haar Kerkgebouw, in haar behoorden te worden opgewekt en onderhouden. De tekst zijner, met een warm gevoel uitgesprokene, Leerrede, was *Psalm* XXVI:8. *Heere! ik hebbe lief de woninge Uwes huizes, in de plaats des tabernakels, Uwe eere.* De plegtigheid van het uur werd verhoogd, door de vereerende tegenwoordigheid van Zijn Exc. den Heer Staatsraad, Gouverneur der Provincie *Groningen*, den Edel Groot Achtbaren Heer, Mr. J. A. FRUITIER, Lid der Gedeputeerde Staten, en Medelid van het Kollegie van Toezigt, enz., den Heer Hoofdingenieur dezer Provincie, de burgerlijke en kerkelijke Autoriteiten der Gemeenten *Zuidbroek* en *Muntendam*, een Lid des Klassikalen Besturs van *Winschoten*, tevens als eerste Consulent des Kerkeraads aanwezig, en eene overgroote menigte ook van elders toegevloeid. De Redenaar was de tolk der Gemeente, in de betuiging

be-

harer pligtmatige dankbaarheid, eerst jegens God en het verheerlijkte Opperhoofd Zijner Kerk, en daarna jegens allen, die tot de stichting des Kerkgebouws- en de vestiging dezer Gemeente, door giften of daden hadden medegewerkt, bijzonder jegens het Ed. Gr. Achtb. Kollegie van Toezigt, het Eerw. Classikaal Bestuur van *Winschoten*, en het meest jegens Z. M. den geëerbiedigden Koning, die — bij hetgene uit de kerkelijke fondsen van *Zuidbroek* en *Muntendam*, en uit die van eenige gegoede Kerken, in de Provincie; door eene vrijwillige inschrijving te *Muntendam* zelve, en eene in dit gewest gehoudene Kollekte was verzameld, — het nog ontbrekende had aangevuld, door een Rijkssubsidie van *f* 4200, terwijl door Hoogstdenzelven als jaarlijksch traktement voor den te benoemen Predikant, boven hetgene hiertoe door de Gemeente zelve zoude worden gefourneerd, de som werd toegezegd van *f* 700.

De Gemeente ziet thans met hooge belangstelling de koninklijke benoeming des laatstgemelde tegemoet, zullende er inmiddels, tot dat ook dit gedeelte van haren wensch vervuld en de verwachte Leeraar bevestigd zal zijn, door de Leden van den Ring *Winschoten*, voor de bediening des Woords en de heilige instellingen worden zorg gedragen.

WINSCHOTEN, den 6 Oct. Op heden is, door het Klassikaal Bestuur, kerkelijk geapprobeerd de beroeping, te *Nieuw Scheemda*, uitgebragt op Ds. C. VAN WEERDEN ABBESCH, en is daarop de koninklijke approbatie verzocht.

BELLINGWOLDE, jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1837.

APPINGADAM.

OOSTERWYTWERT, den 20 Sept. 1840. De Heer ALBERTUS TEN OEVER, Kandidaat bij het Pro-

vinciaal Kerkbestuur van *Friesland*, overe
stig Art. 42 van het Reglement op de vak
alsmede op de beroeping en het ontslag va
dikanten, door Zijne Majesteit onzen geëerbi
Koning, bij Besluit van den 27 Junij ll. N°
tot Predikant bij deze Gemeente benoemd,
zoodanig door den Kerkenraad beroepen
werd heden onder ons in de H. Dienst be
Bij vriendelijken afstand van den Consule
S. R. SLOTHOUWER, Pred. te *Leeruwns*, ge
de Bevestigingsrede, door Ds. F. KOPPIUS
op *den Ham* en *Fransum*. Zijn Eerw.
tekst 1 *Cor.* III:9. De inzegening wer
oplegging der handen, verrigt door den Co
alsmede door Ds. C. KEISER, Pred. te *Eem*
Bevestigde deed des namiddags zijne intre
eene Leerrede over *Coloss.* I:28.

GODLINZE, den 29 Sept. 1840. D
Wel Eerw. Heer C. VAN WEERDEN ABRESCH
te *Termunten*, c. a., op den 17 Junij l. l
tot Predikant beroepen zijnde, na beraad
deze beroeping bedankt heeft, zoo is op he
beroepingswerk hervat, en zijn op de no
gebragt de navolgende Predikanten en Kan

Op het twaalftal:

DD. J. B. CRAMER VON BAUMGARTEN, Ka
M. CORSTIUS, Pred. te *Lellens*. C. VAN DER
Kandidaat. J. HEMMES, Kandidaat. B. F. JA
Kandidaat. M. MEES, Pred. te *Vierhuizen*.
MER, Pred. te *Jukwerd*. A. HAAGH MEIJER,
P. MULDER, Kandidaat. A. P. DU CLOUX, P
Losdorp. J. G. COOK, Pred. te *Bierum*.
HOLTS, Pred. te *Wester-Emden*.

Op het Zestal:

DD. C. VAN DER WOUDE, J. B. CRAMER VO
GARTEN, M. MEES, J. HEMMES, M. CORSTIUS, P.

Op het drietal:

DD. M. HEES, J. H. CRAMER VON BAUMGARTEN, M. CORSTIUS.

En werd daaruit beroepen, M. CORSTIUS, Pred. te *Lellens*.

MIDDELSTUM.

HORNHUIZEN, den 6 Sept. 1840. Onze beroepene Leeraar, de Heer L. S. P. MEIJBOOM, Theol. Doct. en Kandidaat tot de Heilige Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*, werd heden alhier bevestigd als Predikant der Hervormde gecombineerde Gemeente *Hornhuizen* en *Kloosterburen*, bij afstand van den Consulent dezer Gemeente, Ds. N. SMITH, Pred. te *Leens*, door deszelfs Schoonbroeder, den Heer E. U. THODEN VAN VELZEN, Pred. te *Ferwerd*, in *Vriesland*, met eene Leerrede over *Joh.* XVII: 9*a*. *Ik bidde voor haar.*

De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Heer Bevestiger en den Consulent, tevens door de Heeren: H. U. THODEN VAN VELZEN, Pred. te *Oudkerk*, in *Vriesland*, Schoonvader van den Heer MEIJBOOM, door S. K. THODEN VAN VELZEN, Th. Dr. en Pred. te *Wolvega*, en den Heer J. WITKOP, Pred. te *Metzlawier*, in *Vriesland*.

Na de inzegening door den Consulent, sprak nog de Eerw. Grijsaard, H. U. THODEN VAN VELZEN, over zijn Schoonzoon en het nu aangevangen dienstwerk eenen hartelijken zegenwensch uit. De Bevestigde aanvaardde des namiddags zijne bediening onder ons, predikende over *Joh.* XVII: 20, 21. *En ik bid niet alleen voor deze* enz.

STITSWERD vakant. Zie Febr. 1840.

NOORD-BRABAND.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband* werd, in de zitting van Woensdag, den 7den October j. l. geëxamineerd en tot de Heilige predikdienst toegelaten: de Heer HERMAN HEYMERIK HENDRIK STROES, Kandidaat in de Letteren en H. Godgeleerdheid te *Leiden*.

BREDA.

KLUNDERT, den 20 Sept. 1840. Heden vierde deze Gemeente de honderdjarige gedachtenis van de vernieuwde stichting harer Kerk, welke met den toren afgebrand is den 10 Maart 1737, en, weder opgebouwd zijnde, ingewijd den 11 September 1740. Onze Leeraar, T. VAN SPALL, predikte bij deze gelegenheid naar aanleiding van *Joh.* X:22*a*. *Het was het feest der vernieuwing des tempels te Jeruzalem*. Zijn Eerw. herinnerde ons, hoe de Gemeente in dien tijd de milddadigheid van het Doorluchtig Huis van *Oranje* had mogen ondervinden, en door eigene bijdragen, zoowel als door de liefdegiften van andere Gemeenten, weder in het bezit gesteld was geworden van een geschikt en fraai Kerkgebouw en eén welluidend Orgel. Hij wekte ons op, om hetzelve steeds in waarde te houden, getrouw en eensgezind op den dag des Heeren te gebruiken, en te beantwoorden aan het heilige en zalige doel, waartoe wij in hetzelve Godsdienstig vergaderen.

MOERDIJK, den 20 Sept. 1840. Heden mogten wij het voorregt genieten, gedachtenis te vieren van het vijf en twintig jarig bestaan niet alleen van onze Kerk, maar ook van onze Gemeente. Onze Leeraar, G. J. BRANDT WIJSMULLER, ging ons bij deze gelegenheid voor, ten grondslag zijner feest-

re-

rede leggende *Ps.* CXXVI: 3. *De Heer heeft groote dingen aan ons gedaan, dies zijn wij verblijd.* Zijn Eerw. hield ons volgens dezelve onze Godsdienstige voorregten voor oogen, deed ons daarin stof tot regtmatige blijdschap zien, en toonde aan, hoe *wij* nu en altijd onze blijdschap behoorden aan den dag te leggen. Ernstig waren zijne opwekkingen en vermaningen, hartelijk onze lofgezangen, dank- en smeekgebeden; groot was de deelneming, die een ieder in dezen feestdag blijken liet.

CHAAM vakant. Zie Maart 1840.

HEUSDEN.

'sGREVELDUIN EN VRIJHOEVEN KAPELLE, 4 Oct. Onze van *Elspeet* beroepen Leeraar, Ds. S. H. SIJPKENS, werd heden onder ons bevestigd, door den Consulent dezer Gemeente, Ds. A. VAN DER SLOOT, Pred. te *Waspik.* De Bevestiger predikte over 1 *Cor.* XV: 10*c.* De Bevestigde over *Tit.* II: 11. *De zaligmakende*, enz.

BEZOIJEN staat vakant te worden. Zie Julij 1840.

EINDHOVEN.

VELDHOVEN vakant. Zie Junij 1840.

LIMBURG, *enz.*

MAASTRICHT. Door Zijne Majesteit den Koning zijn benoemd geworden, tot Predikanten bij de Nederduitsche Protestantsche Gemeente te *Maastricht*, de Heeren:

W. P. C. VAN LAAR, Predikant te *Oudshoorn* en J. W. SURINGAR, Theol. Doct en Predikant te *Loenen.* Zullende gemelde Heeren aldaar, naar kerkor-

orde worden beroepen, en zulks in plaats van den Heer H. J. VELDWIJK, vertrokken naar *Arnhem*, en van den Heer D. DER LOO, Emeritus verklaard.

MAASTRICHT. (Nederduitsche Protestantsche Gemeente). Bij Besluit van Z. M. van den 23 Augustus 1840, N°. 102, zijn onze Leeraren, D. VAN DER LOO en C. VAN EPEN, *salvo honore*, en onder toekenning van een jaarlijksch pensioen van 1400 Gulden aan elk derzelve, te rekenen van 1 Januarij 1841, Emeritus verklaard.

Ten gevolge van een koninklijk Besluit van den 22 September 1840, N°. 77, heeft de Kerkeraad den 1 Oct. Ds. W. F. C. VAN LAAN, Pred. te *Oudshoorn*, in de plaats van Ds. H. J. VELDWIJK, naar *Arnhem* vertrekkende, en Ds. J. W. SURINGAR, Theol. Doct. en Pred. te *Loenen* (op de *Veluwe*), in plaats van Ds. D. VAN DER LOO, tot Predikanten beroepen, en dezelven hebben deze beroeping aangenomen.

MEERSSEN EN SCHIMMERT. Zie April 1840.

WAALSCHE KERK.

VOORBURG vakant.

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

WADDINGSVEEN en MOORDRECHT } vakant.
BOSKOOP. Zie Aug. 1840.

EVAN-

EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

AMSTERDAM, 7 Oct. 1840. Door de Evangelisch Luthersche Synodale Commissie, is op heden geëxamineerd en tot Proponent aangenomen, de Heer JACOBUS JOHANNES HENRICUS BANGE.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

JEMGUM vakant. Zie Junij 1839.
EMDEN (Fransche Gemeente) vak. Zie Jan. 1840.
WEENER vakant. Zie Maart 1840.
BOHMERWOLD vakant. Zie Mei 1840.
OLDERSUMMER-GASTE. Zie Sept. 1840.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

SCHUTTEROP jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Junij 1840.

KREITS SYNODE DUISBURG.

SCHERMBEEK eene Predikantsplaats vakant.
GARTROP vakant. Zie Oct. 1832.

CORRESPONDENTIE.

Het op nieuws ingezonden stukje; *de Vaderlandsliefde* enz., heeft, naar ons oordeel, die verbetering niet ondergaan, welke het noodig heeft, om aan den titel te beantwoorden.

Het-

Hetzelfde heeft plaats met het *dichtstukje* van den Heer K. op Prof. V. D. P.

Wij bedanken den Heer T. K. H. uit *Groningen* voor zijne opmerkingen, en zullen er gebruik van maken; maar als die Heeren zelve ons van hunne verkregen Doctorale waardigheid geene kennis geven of laten geven, kan men het van ons niet vorderen, dat wij dit altijd opmerken.

Ingezonden boekbeoordeelingen worden niet geplaatst.

Het ouderlijk gezag zal geplaatst worden. Insgelijks *De hulde aan mijnen Vader*, enz.

Elize op het graf van Eduard, bevat niets meer dan bij dergelijke gelegenheden, even goed gezegd is.

Wij kunnen niet altijd even spoedig de aangenomen stukken plaatsen, dewijl de grenzen van het Mengelwerk beperkt zijn.

Dit tot narigt van den Heer B. te *Z*.

ERRATA.

Bladz. 325, in de noot, *staat* וְתִפֹּל *lees* יִפֹּל

—— 326 327; in de noot, *staat herhaaldelijk* צָעִיךְ *lees bestendig* צָעִיף

———————— *staat* van den radix צָעַךְ Arab. صَفَفَ *lees* van den radix צָעַף Arab. صَفَفَ

———— het slot van die noot moet men dus lezen: » houdende ik צָעִיף niet voor eenen *sluijer*, maar voor eenen *reismantel* van aanzienlijke vrouwen.

In de *Boekzaal* voor Sept., pag. 381, *staat*: W. A. van Hengel, Leerredenen, 1834, 35, 36, gr. 8vo, *met Portret; moet zijn*: W. H. van Hengel, Leerredenen, *zonder Portret.*

Naam-

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Hervormde Kerk, met aanwijzing, onder welke der Provinciale Kerkbesturen hun Eerw's. geëxamineerd zijn.

GELDERLAND.

C. A. Moot.
P. N. Ham.
J. Bijsdijk Takens Lambrechts, Hulpprediker te *Amsterdam*.
J. Troste.
A. van Zuuk Wagenaar.
J. A. Timmerman.
J. A. Six Dijkstra.
D. Scheltema.
B. W. J. Kronenberg.
J. C. Römer.
J. A. van Kricken.
J. A. Diehl.
H. de Vries.
J. Hoek.
J. W. A. Boers.
J. H. A. C. Hanewinckel.
A. Brouwer.
J. Reiners.
E. van Bolhuis.
J. H. B. Brouwer.
R. Hattink.
J. H. ter Meulen.

ZUID-HOLLAND.

G. J. C. Harmsen.
P. Wijnsouw.
A. W. Vermeij, Hulpprediker te *Amsterdam*.
D. C. van Leeuwen Boomkamp.
A. C. Hanegraaf.
A. J. C. van Blokhuizen.
IJ. Loots, J. Z.

H.

H. Riebink.
A. ten Bosch, Czn.
D. Bijdendijk.
N. T. van Meurs.
C. J. Krafft.
A. M. Oliphant.
B. Elferink.
A. H. Blom, Th. Dr.
P. Haesebroek.
H. H. Sluiter.
J. P. Huijgens.
U. J. W. Roldanus.
J. Kooij.
D. van der Hoff.
J. H. Jonckers.
P. A. Borger, Th. Dr.
W. F. Menzel, Th. Dr.

NOORD-HOLLAND.

J. H. Chrisstoffels.
D. Uittenbogaart.
A. R. Hoetink.
A. Piper.
J. J. du Sart.
J. C. Smissaert.
H. Haesebroeck.
M. Hoogvliet, Adjutor interpretis Legati Warneriani aan de Hoogeschool te *Leiden*.
A. J. Clinge Liebert.
N. Jannink.
H. Marnstra.
D. G. van der Horst, Th. Dr.
G. Drost.
B. Gewin.
H. S. J. van Rijsoort.
J. P. van der Meer de Wijs, Th. Dr.
G. H. Dwars.

A.

A. F. Gerlach.
J. M. van Griethuijsen.
W. H. Linse.

ZEELAND.

H. W. C. Ilcken.
A. van Simmeren.
D. van Leeuwen.
C. E. Stollé, Adjunct te *Maastricht.*
A. Meursinge, Adjutor interpretis Legati Warneriani aan de Hoogeschool te *Leiden.*
D. van den Berg.
E. C. Groeneveld.
H. Z. A. Gutteling.
L. van der Plas.
P. H. Pottum.
A. C. Bredius.
P. E. van Driest.
C. van Heusden.
S. W. la Lau.
T. H. van den Honert, Th. Dr.
A. A. van de Kasteele.
H. J. R. G. Theesing.
P. N. Zijnen, P. J. Z.
P. Hofman.
B. Renier.
P. L. de Gaaij Fortman.
J. W. Haverkamp Begemann.

UTRECHT.

J. J. Lepping.
H. D. Bonebakker.
A. C. Stucki.
A. van den Ham van Heijst.
A. G. van Moock.
J. van Kesteren.
J. Boele.
F. van der Vliet.

C. H. van Dam.
A. de Nooij, Hulpprediker te *Dordrecht.*
N. A. Kuiperi.
T. Bussingh de Vries, tijdelijk Hulpprediker te *Langerak*, bezuiden de *Lek.*
A. Pitlo.
D. Slothouwer.
A. W. Kamp.
R. A. Soetbrood Piccardt.
H. Ruijs.
S. A. J. de Ruever Groneman, Th. Dr.
D. C. Pleijte, Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Doct. Rector te *Zaltbommel.*
D. J. van Haeften.
P. C. Farret.
H. P. Schuuring.
R. A. E. Snethlage.
P. A. Hajenius.
J. J. van Oosterzee, Th. Dr.
J. W. Nijenhuis.
A. J. J. Warnsinck.
A. M. Bokma de Boer.
J. W. Abresch.
A. C. Montijn.

VRIESLAND.

H. van der Helm.
K. H. B. Haselhoff Roelfsema, Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Doct. Rector te *Zevenaar.*
J. Kremer.
S. G. H. Hulsken.
J. ter Horst.
R. Beekhuis.
P. Post, Hulpprediker te *Pietersbieren.*
J. Niemeijer.
H. M. Metelerkamp Cappenberg.
G. de Bruin.

A. R. Holwerda.
P. A. Koppius, Phil. Th. Mag. Litt. Hum. Doct.
M. van Staveren, Th. Dr.
R. Ens.
P. H. B. Romer.
J. C. Fischer.
J. Koning.
J. J. E. Wilmers.
T. van Duinen.
A. C. van Maarseveen.
H. A. Nieuwold.
J. A. Grutama.

O V E R - IJ S S E L.

J. van Soelen.
H. N. Mulder, tijdelijk Hulpprediker te *Rolde*.
C. Ribbius, tijdelijk Hulpprediker te *Chaam*.
J. Buijs.
R. Jentink.
J. A. Barbas.
J. E. G. Landré.
A. L. van Woerden.
J. C. van der Veur.
P. H. J. Roos Schregardus.
L. J. van der Veen.
L. J. W. ten Bokkel.
J. M. D. Rombach.
M. D. de Bruyn.
H. J. Zilvergieter Hoogstad.
P. de Grient Dreux, Hulpprediker te *St. Johannisga*.
H. Indeweij, Dirksz.
J. F. L. Abresch.
J. A. ten Bokkel Huinink.
J. C. Verloren.
J. M. Verhoesen.
H. J. Janssen.

K. H. Kraamwinkel.
F. M. Caspers.
N. Osti.
P. B. van Buren.
J. J. Bos.
A. Davelaar.
H. Mensinga.
A. J. Boeser.
J. Dorper.
F. P. Florison.

GRONINGEN.

F. J. Stroman de Grave.
G. Holwerda.
B. F. Janssonius, tijdelijk Hulpprediker te *Solwert*.
E. H. Groenman.
Th. C. Cock Beilanus van Assen, tijdelijk Hulpprediker te *Paezens*.
M. Werndly.
H. Dijkema.
S. Kruisinga.
P. P. Mulder.
J. Doorenbos.
H. Braak, Jr.
A. A. van Riesen Scholtens.
C. J. Abresch.
E. van der Pers.
R. J. Enuma.
E. P. J. Jongsma.
S. Nicolai.
J. M. Doorenbos, H. Z.
J. P. Bruinewold Riedel.
W. Lolcama.
W. F. Pachlig.

NOORD-BRABAND.

H. C. van Doorn.
J. J. Boele.

J. H. Coenraadts.
J. B. Hoon.
E. C. van der Zaag.
D. C. Thomkins, Adjunct-prediker te *Amersfoort*.
G. P. Wijnmalen.
F. H. Fynje.
R. R. Hirschig.
W. A. Hirschig.
E. Enklaar.
J. Wassenaar.
G. C. Prillevitz.
F. U. van Hengel.
H. van Dorsser.
W. Pollen.
J. W. Lem.
H. J. Fijnebuik.
J. Wigeri François.
A. F. van der Scheer.
M. J. van Visvliet.
J. M. Loois.
J. Suringar.
Z. H. Poppe.
H. M. H. Stroes.

DRENTHE.

G. Okken Dreesman.
A. Okken Dreesman.
W. Wijbenga.
J. de Vries.
A. Leemhuis, H. G. fil. Herm. et Ger. fr.
P. Buisman, D. fil. H. K. fr.
T. Römeling.
H. Sijtsma.
J. Cramer van Baumgarten, G. J. F. fil.
. Eemten.
. Coolhaas van der Woude, Adjunct-Prediker te *Annerveen*, c. a.

A. J. Schey, Petr. fil. P. G. Fr.
E. P. Alderhoff, J. Fr.
G. Heeres, tijdelijk Hulpprediker te *Zuidhorn.*
H. van Gesseler, Th. Dr.
A. Brouwer.
A. Maagh Meijer, Joh. fil.
Æ. W. Begemann, S. H. A. fil.
R. Bennink Janssonius.
J. G. Borgesius Hemmes, J. H. fil.
T. W. van Sonsbeeck.
J. W. L. Scholtz, J. fil. Th. Dr.
A. Boon, Corn. Fr. Th. Dr.

Naamlijst der DD. Kandidaten, onder het ressort der Waalsche Commissie.

N. J. Franchimont.
J. A. Hoorn.
P. H. E. Schusler.
J. A. Stoop.
F. C. van der Meer van Kuffeler.
M. Spruit.
J. H. Gerlach, Abr. fil.
L. P. Trautmann.

Naamlijst der DD. Kandidaten, die in het derde vierde deel van het Jaar 1840, *tot Predikanten beroepen zijn.*

L. S. P. MEIJBOOM, Th. Dr., te *Hornhuizen.*
E. M. VAN KUIJK, te *Altforst* en *Appeltern.*
G. J. DE KLERK, te *St. Anthoniepolder.*
H. SCHOGT, te *Holysloot* en *Uitdam.*
S. ZANDSTRA, te *Parraga.*
G. KIM, te *Drogeham.*
J. VAN DER WERFF, te *Zwartsluis.*
J. F. G. BRUMUND, naar de *Oost-Indië.*
A. A. TEN OEVER, te *Oosterwijtwerd.*

Naam-

Naamlijst der DD. Kandidaten bij de Remonstrantsche Broederschap, die, in het derde vierde deel van het Jaar 1840, tot Predikanten beroepen zijn.

J. H. DE RIDDER, te *Boskoop.*

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Evangelische Luthersche Kerk.

A. G. A. Gebing.
W. D. Statius Muller.
J. H. M. Zimmerman.
A. H. Broens.
W. F. Barbiers.
A. J. K. Meijer.
J. Wilms.
J. F. Mammel.
J. B. Roll.
J. J. H. Bange.

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Evangelische Luthersche Kerk, die in het derde vierde deel van het Jaar 1840 tot Predikanten beroepen zijn.

C. M. MOES, te *Paramaribo.*

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Herstelde Evangelische Luthersche Kerk.

H. Joosten.
P. J. Helwig.

Naamlijst der DD. Kandidaten (Buitenlandsche) bij de Hervormde Kerk, met aanwijzing, onder welke Klasse hun Eerw's. geëxamineerd zijn.

OOST-VRIESLAND.

J. O. Dreesman.

H. H. Coster.
P. Buisman.
.. Pleines.
A. W. Driemeijer.
H. Sissing.
M. Boelman.
F. Diddens.
L. L. Wijchgram.
J. van Buiren.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

M. J. Iken.
G. W. Dreen.

Naamlijst der DD. Kandidaten (Buitenlandsch) bij de Hervormde Kerk, die in het derde vierde deel van het Jaar 1840 tot Predikanten beroepen zijn.

J. [illegible], te *Olderoemmer-Gaste.*

NB. *Zoo er, in deze Naamlijst der DD. Kandidaten, iets abusiefs mogt geplaatst zijn, verzoekt men daarvan opgave te doen, bij de Uitgevers dezes.*

BERIGTEN.

Diverse berigten School-Nieuws, moeten door gebrek aan plaats, tot de volgende maand overblijven.

Eenige berigten over het Kerk-Nieuws, na den 15den ingekomen, deelen in hetzelfde lot.

Bl. 369, r. 7 v. o., leze men SCHLUITER voor SLUITER, en bl. 370, r. 10 v. b., VAN GORIS, voor VAN GRUNS.

LEI-

LETTER-NIEUWS.

Door den Boekhandelaar H. W. van Harderwijk, te *Rotterdam*, is uitgegeven én verzonden:

DE EEUWIGE RUST DER HEILIGEN.

De heerlijke staat der Gezaligden en hunne voortdurende blijdschap in den Hemel; door Mr. RICHARD BAXTER. Naar de verkorte Engelsche uitgave van BENJAMIN FAUCETT. Met vignet. Prijs *f* 3,15.

R. W. EVANS, M. A. *De Predikantswoning van Valehead.* Uit het Engelsch vertaald, door C. A. VAN SCHAGEN, Predikant te *Capelle* op *den IJssel.* Met vignet; prijs *f* 2,40.

Dr. P. VAN GALEN, *Inleiding tot de Theorie der Zeevaartkunde*; prijs *f* 1,70.

——— *Verzameling van Vraagstukken uit de Zeevaartkunde*, ten gebruike bij den Cursus, in de Zeevaartkunde; prijs *f* 0,60.

Geschied- en Letterkundige Bijdragen, door Is. VAN HARDERWIJK, Lid van de Maatsch. der Nederl. Letterkunde te *Leiden*, en Pred. te *Katwijk aan Zee*; prijs *f* 0,60.

Godsdienstig Handboek voor kranken, door R. BAILEY, Predikant. Naar den 4den druk, uit het Hoogduitsch vertaald; prijs *f* 2,00.

CHRISTOPHILUS.

CHRISTELIJK JAARBOEKJE voor 1841.

PROZA en POËZIJ.

Bijeengebragt door onderscheidene Godsdienstvrienden.

Te *Nijmegen*, bij J. F. Thieme.

Aan dit Boekje werken mede: Mej. P. MOENS, de *Schrijfster der kleine Pligten*, de Heeren VAN DEN BERGH, BIKKERMAN, DOIJER, DE GRAAF, TER HAAR, HELDRING, JONCKERS, TEN KATE, KOBUS, KORNEN, LEESTURGEON, MUL-

Heller; Withuys, Prins, Rabus, van [illegible], van Benden, Verwijs, Warnsinck en verscheidene ongenoemde Vrouwen en Heeren. — Hetzelve is op best velin schrijfpapier keurig gedrukt; bevat 18½ vel druks, in kl. 8vo., porceleinen titel, 4 plaatjes van Nederlandsche Meesters, en wordt in eenen lederen prachtband afgeleverd, tegen omstreeks half November aanstaande, voor *f* 4,00. — Bestellingen op hetzelve worden van heden af, bij solide Boekhandelaren aangenomen.

De Boekhandelaar J. van der Vliet, Cz., te *Rotterdam*, heeft uitgegeven en bij de voornaamste Boekhandelaren in het Rijk verkrijgbaar gesteld:

Iets voor het Hart van Lijdenden, of *de Rampspoeden van dit leven en de groote Gelukzaligheid in God*, op eene christelijke, gemoedelijke, troostvolle en zakelijke wijze met elkander in beoefening gebragt, tot bevordering van ziels- en ligchaams Heil der *Lijdende* Menschheid. Prijs *f* 2,75.

GOEDKOOPE AANBIEDING.

Bij de Boekhandelaars L. Herdingh & Zoon en C. C. Menzel, te *Leiden*, wordt thans het belangrijke en bij iederen beschaafden Bijbellezer genoegzaam bekende Werk:

Niemeijer, *Bijbelsche Karakterkunde*, nieuwe druk, in 5 deelen kompleet, vertaald door den Wel Eerw. Heer A. C. Romswinckel, van heden af, tot het einde dezes jaars, aangeboden voor den veel verminderden prijs van *f* 12,50. Zullende het met den 1e Jan. des volgenden jaars, weder verhoogd worden, tot den gewonen prijs van *f* 25,00.

De Boekhandelaar W. Zuidema, te *Groningen*, berigt door dezen, dat er nog eenige Exemplaren te bekomen zijn van het *Weekblad over den Bijbel*, 6 deelen compleet ingenaaid, voor den verminderden prijs van *f* 6,00, in plaats van *f* 16,60, welke verminderde prijs

prijs met den laatsten December dezes jaars ophoudt, en ingeval er dan nog eenige Exemplaren mogten overblijven, geene meer worden afgegeven, dan tegen den vollen prijs van *f* 15,60.

Bij L. E. Bosch en Zoon, te *Utrecht*, zijn van de pers gekomen:

I. Dr. F. C. Kist, *de Toestand van het Protestantsche Kerkgezang in Nederland*, benevens de middelen tot deszelfs verbetering. Met muzijkplaten. *f* 1,70.

II. G. W. Dirks, *Handboek voor jonge Organisten*, ter verkrijging der onontbeerlijke kundigheden.

Heden is bij Blussé en van Braam, te *Dordrecht*, van de pers verschenen en alom te bekomen:

Leerredenen door H. J. Spijker, Theol. Doct. en Predikant te *Amsterdam*.

De Boekhandelaars J. C. Sepp en Zoon, te *Amsterdam*, hebben uitgegeven en alom verkrijgbaar gesteld:

Christelijke geloofsleer, opgemaakt uit de woorden des Nieuwen Verbonds, een leesboek voor Christenen. *f 0,90.*

Dit Boekje bevat de uitspraken van onzen Heer en Zijne Apostelen, vereenigd onder bepaalde opschriften, voorzien van een register, en is vooral aan H. H. Predikanten, zeer aan te prijzen.

Leven en Sterven, uittreksels uit het Dagboek eens Geestelijken. Naar het Hoogduitsch. *f* 1,40.

De beoordeelaar in waarheid en liefde, (1840, 4e stuk, pag. 837) zegt hiervan: het is geen onaardig boekje. De korte tafereelen, in hetzelve vervat, zijn veelal belangrijk, de stijl is beknopt, en er is menige waarschuwing zoowel als welkome opwekking en vertroosting, in die verhalen gelegen, ook menig jeugdig Predikant zal ter zijner opwekking in het pastorale leven, dit boekje met genoegen kunnen lezen.

De

De Boekhandelaar J. B. Wolters, te *Groningen*, heeft uitgegeven en alom verkrijgbaar gesteld:

I. D. F. Strauss, *Het blijvende en eigenaardige in het Christendom, of de dienst van het* Genie, met *de Beoordeeling en wederlegging daarvan*, door C. Ullmann. Uit het Hoogduitsch vertaald en met eenige ophelderende aanmerkingen vermeerderd, door W. [illegible], Pred. te *Winschoten*. In gr. 8vo. *f* 1,70.

II. Johannes Huss, *een Voorlooper der Kerkhervorming, of de dood voor Waarheid en Christendom*. Naar het Hoogduitsch. In gr. 8vo. *f* 1,20.

III. Mr. B. H. Lulofs, Eenige, deels boertige en satijrieke, deels meer ernstige *Zamenspraken van* Desiderius Erasmus, of *Tafereelen uit de zestiende eeuw*. In gr. 8vo. *f* 2,70.

Onder de echt Godsdienstige Volksdichters, verdient de nu reeds ontslapene Loosduinsche Predikant J. van Eijk, met regt eene plaats. Zijne *Liederen voor den Landman. Voor Dorp- en Stedelingen. Voor allerlei Godsvereerders*, bevelen zich evenzeer door eenvoudigheid en Godsdienstigen toon, als door dichterlijken zin en zoetvloeijendheid aan. Daar de Dichter bijna alles, wat het dagelijksch leven of de natuur opleverde, tot het voorwerp zijner Godsdienstige en dichterlijke betrachting maakte, werden deze liederen, weleer, in bijna alle Christelijke huisgezinnen gevonden, en, met de meeste stichting gelezen.

De Ondergeteekende door aankoop eigenaar van de nog overige Exemplaren geworden zijnde, wenscht een ieder, die belang stelt in de opwekking van Godsdienstig gevoel, vooral Godsdienst- en School-leeraars, de gelegenheid te geven, de liederen algemeen te verspreiden. De prijs van deselven, (netjes ingenaaid zijnde) is gesteld:

Liederen voor den Landman, 3 stukjes, te zamen *f* 0,60.
» » » Dorp- en Stedelingen » - 0,60.
» » » Allerlei . . . . - 0,25.

Dezelve zijn bij getallen, om, als prijsjes voor Landgemeenten of op Diaconie of andere Scholen te kunnen dienen, tot minder prijs te bekomen.

Ook

Ook zijn er nog enkele Exempl. voorhanden van: J. VAN EIJK, op het *Paaschfeest. Feest der Hemelvaart. Pinksterfeest en Kersfeest*, alsmede *Kerkelijke Redevoering* en *Leerrede* op het *derde Eeuwfeest der Kerkhervorming*.

R. STENVERS,
Boekhandelaar te Amsterdam.

BERIGT VAN INTEEKENING.

Onder de veelvuldige inrigtingen ter bevordering en ondersteuning van het edele en goede, die er van tijd tot tijd in Nederland ontstaan zijn, verdient *het Fonds voor de Noodlijdende Kerken en Personen bij de Hervormden in ons Vaderland* eene eerste plaats.

Hieraan zal men gereedelijk zijne toestemming geven, zoo men slechts eenigzins bekend is met het heilrijk doel dezer instelling, en bedenkt, dat er, in een tijdsverloop van twaalf jaren, uit genoemd Fonds omstreeks *twee honderd* behoeftige weduwen, of andere rampspoedige betrekkingen van Predikanten, die in de dienst onzer Hervormde Vaderlandsche Kerk werkzaam waren, ondersteund, — en bovendien vele zeer aanmerkelijke bijdragen geleverd zijn, zoo ter oprigting van geheel nieuwe gemeenten, als tot stichting, herstelling of instandhouding van meer dan *twee honderd en zestig* gebouwen, deels kerken, deels predikants-woningen, in ons Vaderland, welke, bijaldien er ook uit voornoemd Fonds geene hulp verleend was, of niet bestaan, of tot eenen volstrekt onbruikbaren staat zouden geraakt zijn.

Niettegenstaande het rigtig beheer en wijs overleg der Bestuurders, is het hun evenwel niet doenlijk, zonder merkelijke vermeerdering van ondersteuning, in hunne edele bemoeijingen naar wensch voort te gaan. De behoeften zijn daartoe te veel en te groot: het Fonds te onvermogend om in dezelve, hoe dringend ook, te kunnen voorzien of helpen. Meer dan vijftig verzoekschriften, van even zoo vele gemeenten, ter herstelling van hare kerkelijke gebouwen, onder welke vele in eenen hoogst gevaarlijken toestand verkeeren, zijn daarom reeds ter zijde gelegd, — de lief-

[illegible] van [illegible] personen, welke gift[illegible] [illegible] niet zeer aanzienlijk konden zijn, nog da[illegible] [illegible] [illegible] moeten worden. —

De overweging van deze bijzonderheden, voor een[illegible] [illegible] tijd door de Hooge Kerkvergadering medegedeeld[illegible] [illegible] mij aan, om in mijnen werkkring en na[illegible] mijn vermogen iets te beproeven, ten voordeele v[illegible] de uitwendige belangen mijner geloofsgenooten, eve[illegible] [illegible], dat die uitwendige belangen met de inwendi[illegible] [illegible] [illegible] in verband staan. Ik koos daartoe de [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] van legaten, giften en gesch[illegible] [illegible] aan kerken en kerkelijke personen bij de Herv[illegible] [illegible] in Nederland, vooral gedurende de laatst[illegible] [illegible] [illegible] jaren, met doel om dezelve te b[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] van het Fonds voor de N[illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] eene godsdienstige gelo[illegible] [illegible] op het Vaderlandsch Kerknieuws geeft [illegible] [illegible] mijn [illegible] bewijzen voorhanden; e[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], dat mijne keuze mijn [illegible] [illegible] zal zijn. Welligt ook geven de vele v[illegible] [illegible] van [illegible] weldadigheid, hierin ver[illegible] [illegible] en [illegible] [illegible] tot [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] het [illegible] niet ontbreken zal aan [illegible] [illegible] [illegible]. die gaarne, bij eigen [illegible] en [illegible]. [illegible] eene weldaad willen bewij[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] van den godsdienstigen zin e[illegible] [illegible] [illegible] mijner Land- en Geloofsgenoo[illegible] De [illegible] deed mij met lust de vele moeite[illegible] [illegible] op mij nemen, in de zamenstel[illegible] van [illegible] [illegible] [illegible], en ik heb[illegible] [illegible] dat de uitkomst die verwachting nie[illegible] [illegible] [illegible] zal.

Wie meer [illegible] van den inhoud van dit werkj[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] de titel genoegzaam te ken[illegible] en [illegible] [illegible] [illegible] zijn, dit hier in nadere [illegible] [illegible] te [illegible].

De [illegible] [illegible] [illegible], te Ams[illegible] [illegible]. [illegible] de [illegible] van dit werkje wel op [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] zal gedrukt worden op [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] letter, in groot oc[illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] zal elk vel dr[illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] uit elf of twaalf [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] het [illegible] [illegible] ƒ 1,50 kosten [illegible]

te betalen bij de aflevering. De Inteekening is opengesteld tot 30 November aanstaande.

K. F. VAN SETTEN.

Doesveren, Augustus 1840.

Bij den Boekhandelaar en Boekdrukker H. Lagerweij, te *Dordrecht*, is op heden van de pers gekomen, en mede in alle Boekwinkels in ons Vaderland, verkrijgbaar gesteld:

ONZE HOOP IS BIJ GOD.

Opwekkingsrede bij het afsmeken van den Goddelijken zegen, over de regering van Z. M. den Koning, Willem II, den 11den October 1840, door B. Glasius, Predikant te *Geertruidenberg*. à 30 Cents.

Ook is bij denzelven verkrijgbaar gesteld:

VERDEDIGING
VAN DEN
PRAKTIKALEN LANDBOUW,

tegen theoretische beschouwingen, in aanmerkingen op de voorstellen van de Zeeuwsche Kommissie van Landbouw, enz. enz., door K. Hoorweg, Bouwman te *Rockanje*, bij *Brielle*. Prijs 35 Cents.

Dit werkje zal gewis door elken Land- of Bouwman, die de eer van den Vaderlandschen Landbouw ter harte gaat, met genoegen gelezen worden; het boekje geeft mede beredeneerd op, hoe men, om de 10 jaren, elk jaar de meeste, beste en verschillende voortbrengselen, zelf van zijn land, duurzaam, en bij ondervinding gebleken, inoogsten kan.

GOEDKOOPE UITGAVE.

Bij den Boekhandelaar J. F. Schleijer, te *Amsterdam*, wordt uitgegeven:

ALGEMEENE GESCHIEDENIS DES VADERLANDS, *van de vroegste tijden tot op heden*, door

J. P. AREND.

MET PLATEN, KAARTEN EN PORTRETTEN.

Onder dezen titel is de zevende aflevering van een werk

liefdegiften aan noodlijdende personen, welke giften evenwel niet zeer aanzienlijk konden zijn, nog daarenboven verminderd moeten worden. —

De overweging van deze bijzonderheden, voor eenigen tijd door de Hooge Kerkvergadering medegedeeld, spoorde mij aan, om in mijnen werkkring en naar mijn vermogen iets te beproeven, ten voordeele van de uitwendige belangen mijner geloofsgenooten, overtuigd, dat die uitwendige belangen met de inwendige zoo naauw in verband staan. Ik koos daartoe de bewerking eener *opgave van legaten, giften en geschenken aan kerken en kerkelijke personen bij de Hervormden in Nederland, vooral gedurende de laatst verloopene honderd jaren*, met doel om dezelve te laten drukken *ten voordeele van het Fonds voor de Noodlijdende Kerken*. Hoezeer onze godsdienstige geloofsgenooten op het Vaderlandsch Kerknieuws gezet zijn, daarvoor zijn genoegzame bewijzen voorhanden; en ik mag daarom vertrouwen, dat mijne keuze mijn doel behulpzaam zal zijn. Welligt ook geven de vele voorbeelden van christelijke weldadigheid, hierin vermeld, ginds en elders aanleiding tot prijzenswaardige navolging. Dat het althans niet ontbreken zal aan een ruim aantal Inteekenaren, die gaarne, bij eigen genot en genoegen, anderen eene weldaad willen bewijzen, mag ik verwachten van den godsdienstigen zin en de bekende liefdadigheid mijner Land- en Geloofsgenooten. Die verwachting deed mij met lust de vele moeiten en werkzaamheden op mij nemen, in de zamenstelling van bovengenoemd werkje besteed, en ik houd mij verzekerd, dat de uitkomst die verwachting niet te leur stellen zal.

Wat men zich van den inhoud van dit werkje te beloven heeft, geeft de titel genoegzaam te kennen, en het zoude overbodig zijn, dit hier in nadere bijzonderheden aan te wijzen.

De Boekhandelaar G. J. A. Beijerinck, te *Amsterdam*, heeft de bezorging van dit werkje wel op zich willen nemen. Hetzelve zal gedrukt worden op goed papier, met eene duidelijke letter, in groot octavo formaat. Slechts tegen 12½ cent zal elk vel druks worden berekend, en het geheel uit *elf* of *twaalf* vellen bestaan: zoodat het ten hoogste *f* 1,50 kosten zal, te

te betalen bij de aflevering. De Inteekening is opengesteld tot 30 November aanstaande.

K. F. VAN SETTEN.

Doeveren, Augustus 1840.

Bij den Boekhandelaar en Boekdrukker H. Lagerweij, te *Dordrecht*, is op heden van de pers gekomen, en mede in alle Boekwinkels in ons Vaderland, verkrijgbaar gesteld:

ONZE HOOP IS BIJ GOD.

Opwekkingsrede bij het afsmeken van den Goddelijken zegen, over de regering van Z. M. den Koning, Willem II, den 11den October 1840, door B. Glasius, Predikant te *Geertruidenberg*. à 30 Cents.

Ook is bij denzelven verkrijgbaar gesteld:

VERDEDIGING

VAN DEN

PRAKTIKALEN LANDBOUW,

tegen theoretische beschouwingen, in aanmerkingen op de voorstellen van de Zeeuwsche Kommissie van Landbouw, enz. enz., door K. Hoogwin, Bouwman te *Rockanje*, bij *Brielle*. Prijs 35 Cents.

Dit werkje zal gewis door elken Land- of Bouwman, die de eer van den Vaderlandschen Landbouw ter harte gaat, met genoegen gelezen worden; het boekje geeft mede beredeneerd op, hoe men, om de 10 jaren, elk jaar de meeste, beste en verschillende voortbrengselen, zelf van zijn land, duurzaam, en bij ondervinding gebleken, inoogsten kan.

GOEDKOOPE UITGAVE.

Bij den Boekhandelaar J. F. Schleijer, te *Amsterdam*, wordt uitgegeven:

ALGEMEENE GESCHIEDENIS DES VADERLANDS,

van de vroegste tijden tot op heden, door

J. P. AREND.

MET PLATEN, KAARTEN EN PORTRETTEN.

Onder dezen titel is de zevende aflevering van een werk

werk in het licht verschenen, op hetwelk de Uitgever op nieuw de aandacht van het beschaafd publiek meent oplettend te moeten maken. Vereerd met de inteekening van al de leden van het Koninklijke huis, van de voornaamste en beschaafdste ingezetenen van ons Vaderland en onzer Overzeesche bezittingen, vindt hij zich aangemoedigd en in staat gesteld, met de uitgave van dit, naar de behoeften van onzen tijd ingerigt werk, voort te gaan, terwijl hij door eene keurige uitvoering steeds meer en meer aan de verwachting der inteekenaren zal trachten te beantwoorden. De geleerde Schrijver behandelt zijne taak, blijkens de reeds uitgegevene afleveringen, met al die naauwkeurigheid, naauwgezetheid, onpartijdigheid en oordeelkunde, welke de belangrijkheid der zaak vordert. De betrekkelijk *zeer geringe Prijs*, blijft bij inteekening nog steeds op 60 Centen bepaald voor elke aflevering van vier vellen klein folio formaat, op best velin papier, versierd met eene of meer platen, portretten en kaarten, door de beste Nederlandsche Meesters in staal gegraveerd. Maandelijks verschijnt eene aflevering in het licht.

Bij J. Oomkens te *Groningen* is gedrukt, bij W. Brave Jr., te *Amsterdam* en alom te bekomen:

Prof. H. C. van Hall, *de Volmaaktheden van den Schepper in Zijne schepselen beschouwd*, enz., in Redevoeringen, ten vervolge op de *Redevoeringen* van J. A. Uilkens, in leven Hoogleeraar te *Groningen*; vijfde en *laatste* deel, Natuurlijke Geschiedenis: *Geologie* en *Delfstof-kunde*. Met een *Algemeen Register* der voornaamste in alle de vijf deelen dezer Redevoeringen behandelde zaken, in gr. 8vo. à *f* 3,00.

Mr. A. L. Wichers en Dr. W. Gleuns, Jr., *het Hartzgebergte en de Rijnstroom*. Reisverhalen, 2 deelen, met platen, à *f* 8,30.

Dr. E. J. F. Meijen, *Reizen om de Aarde*, gedaan met het Koopvaardijschip *Prinses Louise*, onder de bevelen van Kapitein W. Wendt. Met eenige verkortingen uit het Hoogduitsch vertaald, door Dr. G. Acker Stratingh, met 2 gekleurde platen, 2de en laatste deel, à *f* 3,90.

Dito, de 2 deelen compleet à *f* 7,80.

Ri-

Ramon de la Sagra, *Reis door Nederland en België*, met toepassing op het lager Onderwijs, de Instellingen van Liefdadigheid en de Gevangenissen, à *f* 3,00.

Dr. R. Westerhoff en Dr. G. Acker Stratingh, *Natuurlijke Historie der Provincie Groningen*, eerste deel, eerste stuk, bevattende eene *Geologische* en *Natuurkundige* beschouwing van den *Bodem*, à *f* 300.

Dr. M. Dassen, Hzn., *Herinneringen aan Noordelijk Duitschland en Scandinavië*, 2 deelen, à *f* 5,50.

——————— *Verhandeling over de werkzaamheden van het Zenuwstelsel*, à *f* 2,00.

Mr. B. H. Lulofs, *Kort Overzigt van de Geschiedenis der Nederlanden*, van den vroegsten, tot den tegenwoordigen tijd. (Een leiddraad bij Onderwijs en Zelfoefening) 2 deelen, à *f* 6,60.

——————— *Nederlandsche Woord-afleidkunde*, voor zoo ver dezelve eenigzins zeker is, of *Woordontleedkundige Beschouwing* van de wijze, waarop in het Hollandsch de woorden uit elkander voortspruiten, en met elkaâr vermaagschapt of verbonden zijn, à *f* 2,40.

Prof. P. Hofstede de Groot, *de Christelijke Menschenliefde*, in hare werkzaamheden en kracht, à *f* 0,75.

Ds. P. Boelens, *Over Staatsregt*, *Hervormd Kerkbestuur en Separatismus*, à *f* 2,80.

——————— *De woorden des Eeuwigen Levens*, aangewend tot stichting van Christenen uit den beschaafden stand, à *f* 2,90.

Mr. H. A. Spandaw, *Gedichten*, 4 deelen compleet, post formaat, nieuwe uitgave, à *f* 5,00.

Jacob van Dam, Nieuwe verspreide *Gedichten*, post formaat, à *f* 1,50.

J. S. Magnin, *Geschiedkundig overzigt van de Besturen*, die, voor de herstelling van *Nederland* in 1814, elkander in *Drenthe* zijn opgevolgd; 2 deelen, à *f* 3,80.

Dr. J. H. Reddingius, Gz., *Leidraad voor Armbesturen*, inzonderheid voor *Diakenen*, tot aanwijzing van het gebruik der Wetten, betrekkelijk het Armwezen, à *f* 0,60.

Mr. T. P. Tresling, *de Warven en de Hoofdmannenkamer*, of het voormalig *Provinciaal Geregtshof* binnen de stad *Groningen*, in verband beschouwd met de staatkundige Geschiedenissen van dit Gewest, à *f* 1,50.

J. N. Bouilly, *Herinneringen uit mijn leven*, met het portrait, eerste deel, in carton, à *f* 2,00.

Dr. R. Postumus, *Gedachten van Blaise Pascal over den Mensch*, vertaald uit zijne *Pensées sur la Religion etc.*, benevens eene Levensschets van dien beroemden Geleerde, à *f* 2,00.

Dr. J. I. Bange, *het Boek der Natuur*, opengeslagen voor alle vereerders van God en Godsdienst, à *f* 1,50.

J. van Cleeff, *Catechismus der Zeevaartkunde*, of vragen en oefeningen over het beschouwende en werkdadige der *Stuurmanskunst*, à *f* 1,25.

——————— *Rekenboek der Beweeg- en Werktuigkunde*, ten dienste van verder gevorderde leerlingen, tweede druk, met zes nieuwe verbeterde platen, à *f* 1,25.

F. C. Walcke, *Antwoorden en Oplossingen op bovenstaande Werktuigkunde*, met eene plaat, à *f* 0,40.

R. G. Rijkens, *de Geschiedenissen van het Vaderland*, voor de hoogste klasse der lagere scholen, eerste deeltje, met een kaartje, tweede druk, à *f* 0,70.

Kolonel de Weiss, *Grondbeginselen der Zedekunde en Algemeene Wereldkennis*, (Naar het Fransch) in twee deelen, à *f* 6,00.

S. S. Blicher, *Novellen*, uit het Deensch vertaald, à *f* 2,50.

C. J. P. Spitta, *Harp en Psalter*, eene verzameling van Christelijke Liederen tot huisselijke stichting; uit het Hoogduitsch door W. R. van Hoëvell, Theol. Doct. en Pred. te *Batavia*, à *f* 1,25.

Dr. F. Theremin's *Avondstonden*, door denzelven, à *f* 1,25.

D. Horix, *Leerboek der Likeurstokerij*, *Parfumerijën en Chocolade*, of Handleiding ter bereiding van alle Likeuren, Ratafia's, kunstmatige Wijnen, Bitters, Punch-Siroop, welriekende Oliën en Waters, echte Eau de Cologne, Balsems, Staalkogels, welriekende Azijnen, Pomaden, Zepen, Chocoladen enz., benevens eene beschrijving der daarin voorkomende ingrediënten enz., à *f* 2,00.

W. Thomson, *Leerboek der Verlakkunst*, of Praktische Handleiding om alle soorten van *Lakken* en *Vernissen* te maken, voor Schilders, Verlakkers, Leder- en Schrijnwerkers, Instrumentmakers, Kunstdraaijers, Tin en Geelgieters, Metzelaars, Steenhouwers, Zadelmakers, Rijtuigschilders enz., à *f* 2,50.

H. Schrader, *Leerboek der Proefondervindelijke Wol-, Katoen-, Linnen- en Zijde-Verwerij*, naar het Hoog-

Hoogduitsch, met eene Voorrede en veele aanmerkingen van den Hoogleeraar Hermbstadt, en eene Voorrede van den Hoogleeraar S. Stratingh, Ez., 2 deelen, à ƒ 3,50.

J. T. E. Albrecht, *de Hoofdpijnen*, hare spoedige leeniging en volkomene genezing. Een hulpboekje voor allen, die aan aanvallen van *Hoofdpijn* lijden; naar de vierde vermeerderde en verbeterde uitgave, à ƒ 1,00.

Handleiding voor Duivenvrienden, of het houden, het aankweeken, het behandelen, het bezorgen enz. van de *Duiven*, à ƒ 0,50.

Dr. Robert Macnish, *Verhandeling over de Dronkenschap en derzelver gevolgen*, benevens *Voorbehoed- en Geneesmiddelen* tegen dezelve, 2e druk, à ƒ 0,90.

H. van Geuns, *Over het gebruik en misbruik van sterke Dranken*, bewerkt tot een Volksboek voor den tegenwoordigen tijd; door Ds. O. G. Heldring, à ƒ 0,60.

Deze beide stukken bij groote getallen ter verspreiding, tot veel verminderde prijzen.

Ook is dezelve door aankoop eigenaar geworden van:

Ds. H. van Heyningen, *Handboek der Bijbelsche Geschiedenis*, met een Voorberigt van den Hoogleeraar J. H. van der Palm; met vijf en vijftig fraaije platen, in gr. 4°., in carton; waarvan de prijs was ƒ 25,00, en nu gesteld is op ƒ 15,00.

Prof. A. Ypey, *Geschiedenis van het Patronaat- of Kollatieregt, in verband met het Christelijk Kerkbestuur*, sinds de vroegste, tot op den tegenwoordigen tijd, 2 deelen, met eene *verbeterde Lijst der Kollatiën* van Z. M. den Koning der *Nederlanden*, tweede verbeterde uitgave, in plaats van ƒ 7,00, nu gesteld op ƒ 3,00.

Op heden is bij de Boekhandelaars Joh. Noman en Zoon, te *Zaltbommel*, van de pers gekomen en alom verzonden:

I. *Beteekenis en afleiding van eigen namen*, bijeen verzameld door J. W. H. 8vo. (Schoolgebruik). ƒ 0,40.

II. *Reis in het Zuidelijk gedeelte des Russischen Keizerrijks en in de Krim, door Hongarijë, Wallachijë en Moldavië, gedaan in* 1837, door A. de Demidoff, en andere geleerden, gr. 8vo. 2 deelen kompleet, met zes platen. ƒ 7,80.

Deze belangrijke, wetenschappelijke Reis, die op-

gedragen is geweest aan den Keizer aller Russen; de aanzienlijke fondsen, waarvoor men bij het Fransche Gouvernement konde beschikken, de hooge bescherming, welke aan deze onderneming verleend werd, en de bekende kunde van hen die ze uitvoerde. Zijn waarborgen van het welgelukken derzelve. In Frankrijk mogt dezelve dan ook de algemeene aandacht en bijval tot zich trekken, waarom Uitgevers, ook onze Leesgezelschappen en Liefhebbers van solide lectuur, dit hoogst belangrijk werk, met alle bescheidenheid in hunne aandacht aanbevelen.

Bovengenoemden debiteeren met veel succes:

IIf. Lodewijk Philips, *Koning der Franschen*, en *zijne Familie*. Eene bijdrage tot de geschiedenis van *Frankrijk*, gr. 8vo, met vignet. *f* 2,40.

Bij H. Lagerweij, Boekhandelaar en Boekdrukker te *Dordrecht*, ziet op heden het licht:

GEDENKSCHRIFTEN

VAN

DE POTTER,

Aangaande de Belgische Omwenteling van 1828—1839,

MET BEVESTIGENDE BIJLAGEN.

In twee deelen kompleet, met portret van den Schrijver. *f* 6,80.

Al die de Belgische revolutie van haar begin af, in geheel haren omvang, wil leeren kennen, zal in de vele kuiperijen, onderschepte brieven en andere geheime zaken, alles gestaafd door autentieke stukken, zien wat er al op het spel is gezet, om dezelve tot stand te brengen, en eindelijk in dat zelfde Gedenkschrift ontwaren, dat de Potter weder op eene hereeniging met *Holland*, als het eenige red- en behoedmiddel voor *België*, met al zijne zeggenskracht aandringt.

VOOR LEESGEZELSCHAPPEN,

ziet mede bij bovengenoemden Uitgever, op den eersten van elke maand, het licht:

EUROPA.

Verzameling van in- en uitlandsche Lettervruchten, te

ter bevordering van wereldkennis en aangenaam onderhoud: inhoudende de drie laatst verschenen nommers.

Het Pruikenbal. — De vrouwen, het Huwelijk en het huisselijke Leven in Hindostan. Met eene plaat. — Een bezoek in *Straatsburg*. — De Bedelaarster. — Het Buskruidverraad, uit oorspronkelijke en onuitgegevene stukken bijeen gezameld. Met eene plaat. — Na Jaren. — Derde hoofdstuk van den humoristischen Roman, door O. G. Heldring en P. C. Peek. — De ongemakken van het reizen op Spoorwegen. — Een blik op *Manchester*. — Eene Veluwsche Wandelarij, door P. C. Peek. — Een avontuur in het Gebergte. — Het Oogstfeest. Met eene plaat. — De Mariagepartij. — Agnes, door P. C. Peek. Met eene plaat. — De Harpspeelster. — Goedkoope Vermakelijkheden te *Parijs*. Met eene plaat. — Zonderling avontuur van den Graaf Regnaud. — De Vrijbuiter, door A. B. van Buren Schele. Met eene plaat. — De Engelsche in *China*. — *Egypte*. Met eene plaat. — De Schrijver in eene Landstad, door Jonas. — Slaap en Dood, door Ferdinand Stolle. — Het heillooze Geschenk. Met eene plaat. — Schetsen en losse Gedachten, door J. Bierman. Jr., enz. enz.

De loopende Jaargang is circa uitverkocht, en van de beide vorige zijn nog enkele Jaargangen, elke jaargang, netjes ingenaaid, in 4 deelen, met 24 of meer platen, à ƒ10,00 te bekomen.

GOEDKOOPE AFLEVERING

VAN HET BEROEMDE WERK VAN

HEEREN.

Tot ultimo December dezes jaars, zal door den Ondergeteekende worden afgeleverd voor ƒ18,00, in plaats van ƒ28,60. De nog maar weinig voorhanden zijnde Exemplaren van het beroemde werk, getiteld: A. H. L. Heeren, *ideën over de Staatkunde, onderlinge Verkeering en den handel van de voornaamste volken der Oudheid*, met aanmerkingen voorzien, van Prof. G. Dorsseiffen, 6 dikke boekdeelen, met platen en kaarten. Op bestellingen is dit werk ook alom te bekomen.

S. de GREBBER,
Boekhandelaar te Amsterdam.

BELANGRIJKE AANKONDIGING.

Bij den Boekhandelaar J. C. van Kesteren, te *Amsterdam*, zijn van de pers gekomen en alom verkrijgbaar gesteld:

I. A. von Tromlitz, Juanita. *De Hertogin van Cleveland.* Twee Romantische Verhalen. Een deel kompleet, met vignet. *f* 2,90.

II. Kapt. Meadows Taylor, *Bekentenissen van een' Boosdoener, of het Leven van Ameer Ali, den Thugger.* Eene Indiaansche Geschiedenis. Twee deelen kompleet, met vignet. *f* 5,80.

Dit geheel op de waarheid gegronde Verhaal, kan als eene belangrijke bijdrage tot de Geschiedenis, de Zeden en Gebruiken der bewoners van *Indië* worden aangemerkt, en verdient als zoodanig de algemeene belangstelling.

III. Alexander Dumas, *Geschiedenis van Napoleon.* Vermeldende zijne Kinder-, Leer- en Jongelingsjaren, Militaire Loopbaan, Veldtogten; Consulaat en Keizerschap; Veldslagen; Kroonsafstand; Verblijf op het eiland *Elba*; de zoo gezegde Honderd dagen; hernieuwde Afstand; verbanning naar het eiland *St. Helena*; Gouvernement, Testament, Anecdoten, enz. Een deel kompleet. *f* 2,90.

In den tegenwoordigen tijd, kan deze eersteling, in het Historische vak, van den geliefkoosden Franschen Schrijver, niet anders dan welkom zijn, daar het in eenen beknopten stijl, eene geheel onpartijdige, en met de waarheid getrouw blijvende Levensbeschrijving, bevat van den Franschen Keizer.

IV. A. D. van der Gon Netscher, *een Bezoek op het eiland St. Helena.* In October 1837, versierd met 3 platen en eene kaart, in rojaal 8vo. *f* 1,50.

Hetzelfde werkje in de Fransche Taal. *f* 1,50.

Van dit werkje is hij door aankoop uit het fonds van *S. de Visser en Zoon*, eigenaar geworden.

V. A. R. Sloos, *de Procureur.* Oorspronkelijke Roman, twee deelen kompleet, met vignet. *f* 4,00.

VI. A. J. van Loon, *Tooneelen uit het Strafregt.* Eerste Verzameling, met vignet. *f* 2,75.

Deze Verhalen, geschreven in den smaak van de met zoo veel graagte ontvangene werken van Christemeijer en anderen, kunnen niet anders dan de algemeene belangstelling opwekken.

VII. *De Rentmeester*, Blijspel in vier Bedrijven, vrij gevolgd naar het Hoogduitsch door C. J. Roodoz. *f* 0,70.

VIII. *Frankrijk en Savooije*, Blijspel met Zang, in twee Bedrijven, vrij gevolgd naar het Fransch van Tharulon en Dartois. *f* 0,45.

Bij L. Schierbeek, te *Leeuwarden*, is gedrukt en alom te bekomen:

I. *De Postbode van Leeuwarden op Groningen en vice versa.* Met vignetten. Eerste aflevering. De prijs is 80 Cents.

II. S. L. Brue, *vroeg Rijp*, *vroeg Rot*, *vroeg Wijs*, *vroeg Zot.* Een leesboek voor de jeugd, in brieven en verhalen, ter bewaring van kinderlijken zin. 20 Cts.

III. ——— *De Heer Weerbrong en zijne Kinderen*, een leesboek voor de jeugd, ter waarschuwing tegen sterke dranken. 20 Cts.

IV. ——— *Gedichtjes tot Nieuwjaars-Wenschen* voor de jeugd, in scholen en huisgezinnen. 12½ Ct.

De Postbode zal zeker bij Leesgezelschappen, enz., algemeen bijval verwerven; zoo wel door den inhoud als zeer goedkoopen prijs.

Bovenstaande Schoolwerkjes worden H. H. Onderwijzers aanbevolen, als zeer geschikt voor het onderwijs der jeugd, en door den bovenmate goedkoopen prijs.

Van denzelfden Schrijver is in 1839 uitgegeven, en wordt met succes gedebiteerd:

I. *Iets over het spelend Onderwijs*, van J. H. Niewold. 30 Cts.

II. *Zedekundige Gedichtjes*, voor kinderen uit de lagere standen en voor Landscholen. 22½ Cts.

III. *Abéversjes* voor de jeugd. 1½ Ct.

IV. *Zangwijze der Abéversjes* voor de jeugd. 15 Cts.

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

MENGELWERK.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor NOVEMBER 1840.

TE AMSTERDAM, BIJ
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 320.

MDCCCXL.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

LEERREDENEN over de geschiedenis van JEZUS *lijden en sterven, door* G. H. VAN SENDEN. *Tweede Deel. Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1839. *VIII en* 367 *bladz. In gr. 8vo. De prijs is f* 3,50.

De aanmerking, in de beoordeeling van het *eerste* deel in de *Godgeleerde Bijdrage* voor 1839 te vinden, heeft de Eerw. VAN SENDEN zich ten nutte gemaakt: door zich niet zoo strikt aan het *Zwolsche passieboekje* te houden. Ik zelf, zegt hij, heb het drukkende van dezen band gevoeld en mij bij die opstellen, welke ik uitsluitend voor de uitgave in dezen tweeden bundel vervaardigde, meerdere vrijheid, zoowel in de rangschikking als verdeeling der Evangelische berigten, veroorloofd.

De lijst der hier geleverde Leerredenen is deze: XVI. HERODES. *Luk.* XXIII: 5—11. XVII. De Keus. *Markus* XV: 6—14. XVIII. De Bloedschuld. *Matth.* XXVII: 24 en 25. XIX Het Vonnis. *Joh.* XIX: 1—16*a*. XX. De Wegleiding. *Luk.* XXIII: 26—31. XXI. Het Kruis. *Joh.* XIX: 17—22. XXII. De Bede. *Lukas* XXIII: 34—36*a*. XXIII. De Moeder. *Joh.* XIX: 25—27. XXIV. De drie Kruiselingen. *Luk.* XXIII: 39—43. XXV. De Messiaspsalm. *Matth.*

 XXVII: 45—47.

XXVII: 45—47. XXVI. De Dorst. *Joh.* XIX: 28 en 29. XXVII. De Terugblik. *Joh.* XIX: 30*b*. XXVIII. Het Vooruitzigt. *Lukas* XXIII: 46. XXIX. De Wonderen. *Matth.* XXVII: 51—56. XXX. Het Graf. *Matth.* XXVII: 57—66.

Wij willen den lezer ook den inhoud dezer Leerredenen eenigzins nader doen kennen.

In de Leerrede over *Luk.* XXIII: 5—11, heeft de Eerw. VAN SENDEN

1.) het schijnbaar vreemde in het gedrag des Zaligmakers voor HERODES nader aangewezen, en in de

2de plaats hetzelve opgehelderd en er aanleiding uit ontleend tot verheerlijking van den lijdenden Verlosser.

Wij zien hier 1.) de aardsche grootheid door JEZUS juist gewaardeerd.

2.) Hij handelt hier op eene wijze geschikt, om het heilige met waardigheid te handhaven.

3.) JEZUS had het onverbeterlijke hart van den Viervorst doorgrond; en

4.) door dit zijn gedrag werd de gewenschte uitkomst juist bereikt. Hier is alzoo, op eene niet gewone wijze, van den lijdenstekst een nuttig gebruik gemaakt.

Hetzelfde hebben wij te getuigen van de XVIIde Leerrede, terwijl de tot tekst gekozene afdeeling der Lijdensgeschiedenis van den Zaligmaker beschouwd wordt, als een tafereel, hetwelk ons

1.) den mensch voor oogen stelt, gereed om eene gewigtige keuze te doen;

2.)

2.) den invloed leert kennen, welken anderen op die keus uitoefenen, en

3.) het raadsel oplost, waarom velen zich tot eene slechte keus laten bepalen.

Is het opschrift van de XVIIIde Leerrede eenigzins vreemd, hetzelve laat zich echter ophelderen uit dat gedeelte van den tekst, waarmede PILATUS verklaart: *Ik ben onschuldig van het bloed dezes regtvaardigen, gijlieden moogt toezien;* en het opgeruide volk roept: *Zijn bloed kome over ons en onze kinderen!* VAN SENDEN heeft zich in de behandeling, ook aan dit opschrift gehouden, beschouwende de bloedschuld,

1.) die een Heidensch regter op eene indrukwekkende wijze van zich wil afwentelen;

2.) de Joden op eene huiveringwekkende wijze op zich nemen, en

3.) die hoogere beschikking op eene treffende wijze toepast. Deze is eene hoog ernstige Leerrede, die de aandacht zeer boeit en ook bij de lezing groot nut stichten kan.

Minder eigenaardig is het opschrift van de XIXde Leerrede, en drukt niet den inhoud van den tekst uit. Ook komt ons het slotvers, waarin ons berigt wordt, dat PILATUS den Heiland overgaf, om aan het kruis gehangen te worden, meer voor als eene toelating, om het reeds door den Joodschen raad gevelde doodvonnis te laten uitvoeren, maar als een bewijs, dat de Romein lafhartig eindelijk bezweek voor de woede der Joden.

De Joden hadden het vonnis geveld, en begeerden de uitvoering. PILATUS gaf toe.

De schrandere Redenaar heeft dan ook eene andere orde van behandeling gekozen, meer naar den inhoud van den tekst gerigt: deze namelijk: Wij zien hier een tafereel: 1.) van bewegelijke ellende, die geen mededoogen vindt; 2.) van erkende onschuld, die geenen redder vindt, en 3.) van een vonnis des doods (liever van eene bekrachtiging daarvan), waardoor een hoogere beschikking vervulling wordt.

Naar ons oordeel heeft VAN SENDEN het: *ziet den mensch*, hier juist verklaard, en die uitdrukking zoo voorgesteld, als geheel met het verband overeenkomt, en uit den schakel der omstandigheden natuurlijk voortvloeit. Wij zouden, hier anders de menschkunde eerende, die in deze rede van VAN SENDEN bijzonder doorstraalt, echter in bedenking geven, of de uitdrukking *bloedhonden* niet beter met eene andere ware verwisseld geworden; hoezeer wij het in den kanselredenaar roemen, dat hij zijn getroffen hart ook verontwaardigd werken laat, om het hart van zijne toehoorders in zijn regtmatig gevoel te doen deelen. Het karakter van PILATUS is, naar zijne handelwijze, hier naar het leven ontwikkeld. Dat hij, met een lach van medelijden of bespotting, de vraag zoude gedaan hebben: *wat is waarheid?* kunnen wij ons evenwel niet voorstellen, maar schijnt ons zelfs te strijden met de omstandigheden en met zijne handelwij-

wijze. Ook kunnen wij ons niet voorstellen, dat τὸν βασιλέα ὑμῶν ςαυρώσω; anders dan vraagswijze zoude behooren te worden opgevat. Wij vinden er zelfs nog eene laatste poging in, om de Joden te bewegen, dat zij van hunnen eisch zullen afzien. Men denke aan het slotvers van den tekst vs. 16, τότε οὖν. *Toen dan*, *toen dus*, *toen eindelijk*, daar hij niets meer wist uit te denken.

In den tekst vaste oogpunten ter beschouwing zoekende, heeft de Eerw. VAN SENDEN opgemerkt, in de XXste Leerrede, dat dezelve ons een tafereel aanbiedt, hetwelk ons voor oogen stelt:

1.) de eer van menschen in hare ijdelheid;

2.) het mededoogen in deszelfs schoonheid.

3.) Liefde en wetenschap in alles overklimmende verhevenheid.

Het eerste heeft de redenaar welsprekend, in eene krachtige tegenstelling, vergelijkend zoeken te doen uitkomen, terwijl de twee andere hoofdpunten, uit en naar den tekst, krachtig ontwikkeld en met levendige en stoute trekken geschilderd zijn.

De XXIste keurstof uit 'sHeilands gewigtige Lijdensgeschiedenis is hier alzoo behandeld, dat de aandacht bijzonder wordt bezig gehouden, met de beschouwing

1.) der wreedheid, die JEZUS tot het voorwerp van hare martelingen stelt;

2.) der grootheid, die gereed is de pijniging te verdragen, en

3.) van het Goddelijk bestuur, hetwelk den lijder in zijn kruis verheerlijkt.

Onder de lezing zal welligt deze of gene met ons vragen: of deze schilderij der kruisiging niet wat sterk gekleurd is, ja of men wel kan aannemen, dat beide de medekruiselingen van JEZUS den bedwelmenden drank zoo gretig hebben opgedronken; en hoe het dan te verklaren zij, dat de een vervolgens zoo uitstekend van zijne verstandelijke vermogens en de gesteldheid zijnes harten gebruik heeft kunnen maken?

Bijzonder doelmatig is de behandeling van de XXIIste Leerrede, terwijl zij ook geheel beantwoordt aan het opschrift. Deze bede van den Verlosser aan het kruis toch wordt hier voorgesteld, als:

1.) treffend op zich zelve, 2.) nog treffender door de omstandigheden, en 3.) allertreffendst in de gevolgen. Zij toch baande 1.) den weg voor de Joden tot vergeving; zij predikte 2) oneindige genade aan de wereld, en zij bood 3.) het grootste voorbeeld aan van vergeving aan de Christenheid. Over de verhooring dezer bede is dus hier niet gesproken.

MARIA, de moeder, en JOANNES bij het kruis van JEZUS, in den tekst vermeld, geeft den Leeraar aanleiding, in de XXIIIste Leerrede, om de scheiding van JEZUS uit den kring Zijner betrekkingen te beschouwen, en aan te wijzen, dat die beschouwing uren van scheiding voor onzen geest roept en ons groote dingen omtrent dezelve leert.

Die scheiding staat toch als verheerlijkt voor ons, 1.) door de vriendschap, die niets ontziet.

2.)

2.) door de moederliefde, die getrouw blijft tot in den dood, en 3.) door de zorg des stervenden, die aanbiddelijk is. Ook onze scheiding is 1.) door God vastgesteld, 2.) zij vermaant tot ernstigen pligt, en brengt 3.) op de nablijvenden eene gewigtige zorg.

Men ziet ook hier dus, hoe de schrandere Leeraar aanleiding weet te nemen, uit den onderhavigen tekst, tot belangrijke overwegingen, hoezeer hij weet, dat dezelve ook bij andere teksten meer bijzonder en opzettelijk geleerd worden.

Eene, hoewel niet gemeene, evenwel natuurlijke aanleiding neemt VAN SENDEN in de XXIVste Leerrede uit en naar den tekst, om 1.) het sterven van den zondaar in deszelfs verschrikkingen, 2.) het sterven van den in de laatste uren boetvaardigen, in deszelfs waarschuwing en vertroosting, en 3.) het sterven van den wel voorbereiden in deszelfs voorbeeldige kracht te schetsen. Deze Leerrede munt wezenlijk uit boven andere, ook boven eene en andere hier voorkomende.

Bij de opgave van tekst- en opschriften zal zeker de bevreemding zijn opgewekt, over den titel van de XXVste Leerrede. Doch VAN SENDEN heeft in de inleiding zich daarover verklaard, door te zeggen:

» Verbaasd en versteld staan wij, vernemende, dat Hij heeft uitgeroepen: *mijn God, mijn God! waarom hebt gij mij verlaten?* Hoe, vragen wij, waarom is daar eensklaps de vertrouwelijke Vader-

 naam

naam geweken van de lippen van Hem, die van dien naam het kruis beklom, die met dien naam ook aan het kruis het hoofd boog en stierf? Waarom moet die nu eensklaps plaats maken voor den eerbiedwekkenden titel der hoogste Majesteit, God? Hebben Zijn kinderlijk geloof, Zijne gewillige onderwerping, Zijn onwrikbaar vertrouwen nu dan eensklaps schipbreuk geleden op de rots van *Golgotha?* Is de fiere Leeuw uit JUDA's stam daar overwonnen door het kruis, en klaagt Hij thans, klein in de ziel, over God, en beschuldigt den Almagtigen van onregt? Ziet Hij zich daar nu teleur gesteld in Zijne verwachting, nu er geene uitkomst opdaagt, er geen wonder Gods gebeurt, en er geene boden des hemels afdalen, om Hem te ontheffen van het kruis? — Geliefden! zij lossen mij deze vragen niet op, die zeggen: JEZUS was in die oogenblikken waarlijk van God verlaten geworden. De toorn Gods over de zonden van het menschelijke geslacht rustte toen juist in al het drukkende en verplettende gewigt op Hem, zoodat de heilige Regter vergramd het aangezigt moet afwenden en verbergen, tot dat het bloed gestort en aldus de wraak verzoend was. — Zij bevredigen mij evenmin, die spreken: ook voor de schuld, die de wanhoop en vertwijfeling van het menschdom had te weeg gebragt, moest immers betaald worden, en ten einde dit mogt geschieden, moest de CHRISTUS in de diepte van radeloosheid verzinken, opdat wij in hoop tot God, het hoofd opwaarts zou-

zonden heuren. — Toehoorders! zulk eenen God ken ik niet, van zulk eene voldoening weet ik niet, die gekweekt ben door het Evangelie, hetwelk mij gansch andere dingen, omtrent Gods liefde en den aard der verlossing, leert. Ook had men inderdaad niet noodig gehad, zulke denkbeelden te hulp te nemen, om te verklaren, hoe het bestaanbaar met JEZUS karakter konde geacht worden, dat Hij aan het kruis uitriep: *mijn God, mijn God! waarom hebt gij mij verlaten?* Men zag voorbij, dat deze uitroep geenszins de eigene woorden van JEZUS behelst, dat dezelve veeleer die is van eenen Psalmdichter, welke JEZUS, zoo als die daar in het oud lied stond, letterlijk overnam. Men hield niet in het oog, dat de Heiland, deze woorden uitroepende, dadelijk in de rede werd gevallen, daar de wrede spot der omstanders, het woord ELI in ELIAS verdraaijende, onmiddellijk inviel, zeggende: *Hij roept* ELIAS! *Laat ons zien of* ELIAS *komt om Hem te verlossen!* — Men bedacht niet, dat JEZUS aldus verhinderd werd, om meer dan het begin van den Psalm uit te spreken, en zich genoodzaakt zag, om het volgende terug te houden en in den geest voor zich te overdenken. Maar, onverhinderd hebbende kunnen voortgaan, zoude Hij voortgegaan zijn, luide den geheelen Psalm uit te spreken, gelijk Hij dien nu in stilte overdacht. Immers, terwijl er volstrekt geene redenen bestonden, om alleen den aanhef van het lied af te scheuren, en het lied zelf onaangeroerd

te

te laten, zoo bestonden er daarentegen alle redenen, om bij het begin ook het onmiddellijk volgende te voegen, waarmede het ten naauwste zamenhangt, om den ganschen Psalm, die één geheel is, tot zijne taal te maken. Geene plaats toch wordt er, in MOZES, in de Profeten of de Psalmen, gevonden, zoo toepasselijk op den tegenwoordigen toestand van JEZUS, als deze *twee en twintigste Psalm*. Geene taal der heilige oudheid konde Hem dan ook nader liggen dan deze, — geene Hem dien troost schenken, als dit lied van zijnen grooten voorzaat. — Gij bespeurt reeds, Geliefden! wat mijn onderwerp zijn moet. Het is de Messiaspsalm in zijnen vertroostenden invloed op JEZUS aan het kruis: want dezelve

I. vertoonde Hem treffend zijn beeld;

II. bood Hem kracht, om te lijden, en

III. opende Hem het heerlijkste uitzigt.

Deze beschouwing zal ons den troost, dien JEZUS in het Bijbelblad vond, leerende kennen, ook aanwijzing geven, ten einde wij door hetzelve vertroost mogen worden."

Men moge al eene andere wijze van zien aannemelijker rekenen, men moge ook de manier der behandeling van dezen lijdenstekst minder gewoon achten; men zal toch, des houden wij ons verzekerd, het nuttige dezer behandeling moeten erkennen en de geheele Leerrede overwegingwaardig achten.

De groote N. W. SCHROEDER, als een ijsbreker inderdaad aan te merken voor zijnen tijd, ver-

klaar-

klaarde aan zijne leerlingen, bij den aanvang der verklaring van den XXIIsten Psalm: *Ex argumento hujus psalmi certum et indubium est, eum totum esse propheticum, neque ullo modo ipsi Davidi sed soli Messiae convenire; quem Davides hic loquentem introducit et partim conquaerentem de gravitate et atrocitate suarum passionum, partim se consolantem certa spe opis Divinae ipsum sustentaturae, nec non praeclaris passionum suarum fructibus, quales forent gloriae Divinae amplificatio et ecclesiae per totum orbem propagandae salus.* Ondertusschen zal toch de levensgeschiedenis van DAVID hier niet moeten worden voorbijgezien. Men denke hierop dan verder na, en toetse zooveel mogelijk onbevooroordeeld, en met kennis van zaken, en oordeelkundig, en de waarheid zal er zeker niet bij verliezen,

In de XXVIste Leerrede beschouwt VAN SENDEN 1.) hoe de behoefte, in het kruiswoord: *mij dorst,* uitgedrukt, gewekt is; 2.) wanneer zij geopenbaard is, en 3.) op welk eene wijze zij bevredigd is.

De verklaring des grooten Lijders aan het kruis: *Het is volbragt!* wordt in de XXVIIste Leerrede beschouwd, 1.) als betuiging van JEZUS, bij den terugblik op Zijn leven, die hoogst treffend is, en 2.) als betuiging die voor ons van den meesten invloed is. Het hoogst treffende dezer verklaring blijkt, als zijnde afgelegd ten opzigte van eene taak, die geheel eenig is, omtrent eene werkzaamheid zonder voorbeeld, en een gevoel uitdrukkende, dat het

het reinste des stervenden is, terwijl zij ons ontvonkt tot eerbied voor JEZUS, ons opwekt tot navolging en ons vertroosting aanbiedt. Hier zou men wel iets meer verwacht hebben.

Naar aanleiding van den tekst, bepaalt VAN SENDEN in de XXVIIIste Leerrede de aandacht 1. bij het vooruitzigt van JEZUS op de eeuwigheid, als vast door Zijne overtuiging omtrent de voortduring der ziel, — gegrond in de zekerheid Zijner verwachting op heerlijkheid — en helder door het licht Zijner hoop des eeuwigen levens, en maakt vervolgens opmerkzaam op den invloed, welken het op den stervenden JEZUS uitoefende en dien het op ons nog uitoefenen moet.

De wonderen bij het sterven van JEZUS, in den tekst van de XXIXste Leerrede berigt, worden door VAN SENDEN in de eerste plaats beschouwd, en daarna de indruk aangewezen, dien zij op de getuigen van dezelve gehad hebben, en ook op ons, als vrienden van JEZUS, moeten uitoefenen.

De laatste hier voorkomende Leerrede vestigt de aandacht op 's Heilands graf en leert alzoo opmerken: eene liefde, die door den dood wordt verheven; eenen haat, dien de dood niet verzoent, en eene Goddelijke werking, die zich door beide verheerlijkt. Deze is voorzeker niet eene der minst gelukkig geslaagde Leerredenen, in dezen bundel medegedeeld.

Wij hebben alzoo dezen bundel doorgeloopen, en het voornaamste aangewezen, waardoor deze

Leer-

Leerredenen zich bijzonder onderscheiden, namelijk de orde van behandeling. Het is daaruit gebleken ja, dat daarin het gekunstelde en de zucht om bijzonder te zijn, wel wat veel doorstraalt, maar niemand zal toch ook kunnen ontkennen, dat men er aangename bewijzen in opmerkt, van oorspronkelijkheid, schranderheid en smaak.

Niet alle deze Leerredenen zijn even goed bewerkt, even gelukkig geslaagd, even juist naar den tekst behandelt, maar alle zijn ze toch lezenswaardig en van elke derzelver kan een nuttig gebruik gemaakt worden. Daar ze zeer afwijken van de gewone lijdenspredikatiën, is het geen wonder, dat eenigen aangemerkt hebben, dat ze het lijden zelve van den Heere JEZUS niet genoeg behandelden, en te weinig het groote doel daarvan doen uitkomen. Maar men moet het oogmerk niet voorbijzien van den welsprekenden kanselredenaar, en opmerken, dat hij door deze proeven heeft willen doen zien, hoe men, wegens den rijkdom der stoffen, uit onderscheidene oogpunten die zaken beschouwen, en er zeer onderscheiden, en tevens zeer nuttig op den predikstoel over handelen kan.

Wij verblijden ons dus over de hier gedurig voorkomende aangename blijken van vernuft, doorzigt, kennis, bekwaamheid en edele regt christelijke denkwijze, en prijzen de lezing ook van dezen tweeden bundel aan, met den wensch, dat het goede oogmerk bereikt worde.

Het

Het GEBED *der Godvruchtigen, ons ten voorbeelde bewaard in de boeken des Ouden Verbonds, door* C. E. VAN KOETSVELD, *Predikant te* Schoonhoven. *Naar aanleiding van:* J. FISCHER, the Achievements of prayer, *London* 1838. (*derde druk*). *Tweede Deel. Te* Amsterdam, *bij* J. F. Schleijer, 1840. 318 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 2,90.

Bij de beschouwing van het eerste deel (*) dezes werks, bewerkt naar aanleiding van het op den titel gemelde Engelsche, hetwelk in dat Land zoo wel ontvangen werd, hoorden wij den Eerw. KOETSVELD berigten, dat de geheele aanleg van het zelve geschiedkundig is, waarin hij alles, wat hij in den Bijbel aangaande het gebed vond opgeteekend, in afdeelingen heeft zoeken bij een te brengen, zoowel de enkele aanwijzingen van datgeen, wat niet uitvoerig beschreven is, en de leiding en opwekking tot bidden, als de afzonderlijke gebeden zelve. In het eerste deel werd alzoo het Oude Testament doorgeloopen, met uitsluiting van de schoone verzameling der Psalmen, en in dit tweede vinden wij het vervolg en slot, aanvangende dus met het leven en de schriften van SALOMO; vervolgens de geschiedverhalen onder de koningen van Is-

(*) Voor Sept. 1839, bladz. 295 en verv.

Israël en *Juda*, met die der Profeten, en eindigende met de latere tijden, waarbij nog een laatste, hier het XXIIste, Hoofdstuk is gevoegd, ten einde nog eens den afgelegden weg, gelijk KOETSVELD schrijft, te herdenken, de opgezamelde stukken over te zien en het nut, dat zij ons kunnen opleveren, te berekenen.

Het was ons aangenaam, bij de beschouwing van SALOMO en zijne nagelatene schriften, in het IXde Hoofdstuk, onder andere,, ook deze aanteekening aan te treffen, waarmede wij volkomen instemmen:" Op den voorgrond stellen wij hier de opmerking: dat het verstand van SALOMO (en, voegen wij er bij, zijn waarachtig Godsdienstig en verlicht gevoel) zich nimmer zoo ver kon verloochenen, ook bij de grootste (liever in 't oog vallende) verbastering (of verzinnelijking door wellust en weelde) van het hart, dat hij waarlijk aan de afgoden geloofde en daarom aan derzelver aanbidding boven Jehova's dienst de voorkeur gaf. Hoogstens kon SALOMO (uit te groote toegefelijkheid en wederliefde,) BAAL en ASTAROTH, KAMOS en MOLOCH als booze geesten, of liever nog als magtige natuurkrachten of bezielde hemelligchamen beschouwen. Neen, niet in het verstand, elders lagen de bronnen zijner afdwaling (voor ieder, die zien wil). Hem, den verlichten wijsgeer van zijnen tijd, (die eene Godsdienstige opvoeding genoten had) ontbrak niet de kennis der waarheid, veeleer zal hem de vurige liefde ontbroken hebben, (bij hem verkoeld

 zijn;

zijn, door het te veel botvieren aan de zinnelijkheid, die hooge stemming van het Godsdienstig geroof, waardoor (zijn vader) DAVID *verlangde nabij God te zijn, en 's Heeren goedertierenheid hooger achtte dan het leven.*

Van hetgeen de Bijbelboeken *Jona*, *Jesaja*: *Jeremia* en *Ezechiël* opleveren, ten aanzien van het gebed, is in afzonderlijke Hoofdstukken hier gehandeld. Bij hetgeen voorkomt in de boeken *Daniël*, *Haggai*, *Zacharia*, *Ezra*, *Nehemia* en *Maleachi*, is vervolgens de aandacht bepaald, van Hoofdstuk XVII—XX.

Zoo was de Schrijver nu van zelven genaderd tot latere tijden, en begreep daarom, in een later Hoofdstuk (het XXIste) eenen blik te moeten slaan ook op het grondgebied der *Apokryphe* boeken, meenende alzoo eenige Psalmen te beter te leeren verstaan, als den 44ste, 74ste, 79ste en 83ste.

Men heeft dus gezorgd, dat hier niets wierd overgeslagen, wat ook maar eenigzins kon gerekend worden in aanmerking te komen, en ten gevolge hiervan is ook het werk aanmerkelijk uitgedijd en wel wat omslagtig geworden. Vooral ook heeft hiertoe bijgedragen, het op zich zelven prijzenswaardig streven, om gedurig het een en ander tot toelichting mede te deelen, ten einde het regt gebruik des Bijbels te bevorderen. Onder die aanmerkingen komen dan ook verscheidene voor, die gegrond en juist zijn, ook eenige, welke hier minder vereischt werden, en ook eene en andere,

waar-

waaraan men niet zoo geredelijk zijne toestemming kan geven. Zoo keuren wij de aanmerking minder goed, welke op pag. 136 voorkomt: En indien men denken kon, dat de vervalsching hare ongewijde handen tot de Bijbelsche schriften had uitgestrekt; JEREMIA's schriften althans zijn boven zulk eene verdenking, door den hem eigenen geest die daarin leeft, verheven. Hoezeer het goede oogmerk toegevende, kunnen wij echter niet zien, waartoe dezelve strekken moet, hoe dezelve hier te pas komt en moeten vragen: of men niet door zulke reflectiën aanleiding geeft tot verkeerde gevolgtrekkingen, welke men in onzen tijd vooral vermijden moet.

Ofschoon wij wel iets waars erkennen, in de volgende waarneming, zouden wij dezelve echter liever wat anders voorgedragen hebben gezien.

»Bij *Ezechiël* heeft de verbeelding de overhand. Het kwam mij bij het lezen voor, alsof de verbeelding (de *fantasie*, indien ik van een' gewijden schrijver sprekende, dit woord gebruiken mag) voor de gebedstemming minder gunstig is. De gewone betrekking tusschen den mensch en God, »maakt daarbij plaats voor eene geheel andere wereld."

Men had kunnen volstaan met de aanmerking, dat men in dit Bijbelboek niet veel aantreft, dat stof oplevert voor het hier behandeld onderwerp.

Wij twijfelen ook, of voor het soort van lezers althans, waarvoor dit werk eigenlijk ons toeschijnt geschreven te zijn, aanmerkingen als de volgende wel zeer geschikt zijn:

» In deze hartstogtelijke klagten stuite ons Christelijk gevoel niet op de uitdrukking: » waarom doed God ons dwalen, en maakte onze harten ongevoelig?" Men bedenke, dat in de Israëlitische voorstelling van het Godsbestuur ons denkbeeld van toelating des kwaads, of nog ontbrak, of niet naauwkeurig werd uitgedrukt. *Toelaten* zou bij den Israëliet de voorstelling van onverschilligheid, de gedachte aan iets gebrekkigs in de Goddelijke almagt hebben opgewekt. » God doet het alles, Hij verhardt of beweegt het zondig gemoed:" ziedaar hunne denkwijze, meer dichterlijk en minder wijsgeerig dan de onze. En, indien het hier de plaats ware, om over de verschillende voorstellingen van het Godsbestuur uit te weiden; zou ik er bijvoegen, dat zelfs ons denkbeeld: » de Almagtige God veroorzaakt het goede, maar laat het kwade toe," niet zoo zuiver wijsgeerig is, als het schijnt. Er blijft eene gaping over, die geene menschelijke voorstelling vermag aan te vullen.

Maar hoe men hierover denke, zeker wordt in het gebed der Israëliten wel de daad en de gebeurtenis aan God, maar altijd de schuld aan den mensch toegeschreven."

In het laatste Hoofdstuk, zegt de Schrijver:

»Om een geschikt standpunt te hebben, vanwaar wij den rijken Bijbelschat overzien, keeren wij terug tot een denkbeeld, dat ons reeds in den beginne voor den geest zweefde, maar dat ons nu duidelijker voor oogen staat; — Het gebed komt in

de

de boeken des Ouden Verbonds niet voor als eene *wijsgeerige verheffing van den menschelijken geest*, die door eigene bespiegeling en onderzoek opklimt van het geschapene tot den Schepper, van het eindige tot den oneindige. Maar het is evenmin eene door ingeving onfeilbare taal, waarbij de mensch alleen een lijdelijk middel is: *het gebed is geene openbaring*. Het is in de Bijbelsche gebeden niet God, die spreekt in den mensch, maar de mensch, die spreekt tot God."

»En staan dan nu deze gebeden met anderen, ook met de onze, in gezag en waarde gelijk? Neen, maar hunne voortreffelijkheid boven anderen bestaat alleen daarin, dat zij het *antwoord* zijn *op de openbaring*, de *vrucht der openbaring*."

Men ziet hieruit reeds, dat men verkeerdelijk zou besluiten, indien men meent hier slechts een kort beredeneerd resultaat te zullen aantreffen.

Neen, na dit gekozen standpunt nader te hebben toegelicht, gaat de Schrijver dus voort:

»Maar reeds genoeg tot bepaling van het standpunt, waarvan wij zijn uitgegaan, en waartoe wij ook tot beter overzigt van het geheel, terugkeeren. Van daar uitgaande, hadden wij reden om een aanmerkelijk *verschil*, om afwisselenden *voortgang* en *teruggang* in den geest en toon der gebeden te verwachten. En de uitslag van ons onderzoek heeft ons niet bedrogen. In enkele hoofdtrekken willen wij ons dit herinneren. Wij zullen daartoe eerst *het geheel overzien*, om dan *op enkele lich-*

tende punten onze bijzondere aandacht te vestigen. Daarna zal het ons niet moeijelijk vallen, de vragen te beantwoorden: *welke is nu de slotsom van ons onderzoek? Wat mogen en moeten wij navolgen? En waar begeven ons de voorbeelden des Ouden Verbonds, zoodat zij ons naar iets hoogers doen uitzien?"*

Het is dan eene eenigzins, ook korte, wijsgeerige verhandeling, welke hier aan het slot geleverd wordt, die van des stellers kunde en heldere inzigten voordeelig getuigt en waardig is opzettelijk overwogen te worden. Tot verdere aanprijzing, achten wij het niet ondienstig dit slot af te schrijven:

» Beproeven wij dan nu, om met weinige woorden te bepalen, waarom de voorbeelden van het Oude Verbond dáár zoo zeldzaam worden of ons geheel begeven, waar wij nog zooveel leiding behoeven: *het is een volledig inzigt van het vaderlijke Godsplan met den mensch, dat de Godvruchtigen des Ouden Verbonds ontbreekt*, waarvan slechts enkele onbepaalde denkbeelden, als waren het blikken op eene dagende ochtendschemering, in hunne geboden gevonden werden. *Het Godsplan met het geheele menschdom;* welks openbaring de *voorbede* moest uitbreiden, het *nationale* matigen, den *toon der vloekpsalmen* en daarmede verwante geboden verzachten, en nieuwe rijke *stoffe* schenken *tot verheerlijking van den Oneindige*, tot *gebed en dankzegging*. En het *Godsplan met den enkelen mensch;* waarvan de kennis, het gevoel,

voel, die ondervinding ons de *lagere belangen des levens* minder doet achten, en die meer als *middelen* beschouwen tot hooger doel; *edeler behoeften* in ons aankweekt, *dieper verborgene kwalen* doet gevoelen, *volmaakter wenschen* opwellen; en inzonderheid het biddend oog verheldert, dat het zie, niet alleen naar den eindeloos hoogen hemel, maar ook op de eindeloos verre toekomst. Ja, *de openbaring van het ware leven en de onverderfelijkheid in* JEZUS CHRISTUS *ontbrak nog; en wij konden, daar het gebed noodzakelijk met de openbaring overeenstemt, geen antwoord verwachten op het woord, dat nog niet gesproken was.* Anders zou een JOB, een HISKIA, een JONA, een JEREMIA gebeden hebben in doodsgevaar, anders een *melaatsche* in zijne hopelooze ellende, anders zelfs DAVID in zijnen ouderdom en JAKOB op zijn sterfbed, indien zij de dagen hadden beleefd, waarnaar zoo velen hunner biddend hebben uitgezien!

En wij nu, die ze beleven, het zij verre van ons, het vroegere daarom te verachten! Integendeel, het gebed kon vóór JEZUS CHRISTUS niet hooger klimmen, dan het in vele der aangehaalde voorbeelden geklommen is. De waarlijk Godvruchtige geest en de krachtige taal des geloofs in dezelven, kan ons, wien zooveel meer geopenbaard is, en tot beschaming en ten voorbeelde zijn. Maar nu ook, waarom zouden wij op de helft blijven staan van den weg, die tot God geleidt? Waarom ook niet den Zoon Gods hooren, als Hij in éénen

 geest,

geest, lès en voorbeeld geeft? Waarom niet de eerste en zuiverste vruchten daarvan in de boeken des Nieuwen Verbonds opsporen? — Misschien dat ik mij — indien de eerste reize u niet vermoeid, maar naar het verdere begeerig gemaakt heeft, en andere omstandigheden of lotgevallen het altijd onzeker menschelijk plan niet verhinderen — misschien, dat ik mij later nog eens u als gids aanbiede, om te zien op JEZUS CHRISTUS IN HET GEBED, EN ZIJNE LEER EN ZIJN VOORBEELD, NAGEVOLGD DOOR ZIJNE DISCIPELEN. Moge God ons leeren, ook in Zijnen geest te bidden! Moge Gods genade onze gebeden verhooren, hier en in de eeuwigheid!"

Met deze bede ons vereenigende, moedigen wij den Schrijver aan, om zijn voornemen ten uitvoer te brengen.

EVANGELIEBLADEN, *of Tafereelen en Bespiegelingen uit het gebied der Openbaring*, *door* J. H. SONSTRAL. *Eerste Deel. Te* Amsterdam, *bij* G. J. A. Beijerinck, 1840. 255 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2,40.

Onder dezen titel levert de Eerw. SONSTRAL eene verzameling van losse stukken van gemengden inhoud, afwisselend in vorm en inkleeding, waarvan deze de inhoud is:

»De Karavaan te *Bethlehem*, of het heil der waarheid gevonden. Het Noorden. *Rome. Athene. Egyp-*

Egypte. Vriendelijke mededeeling over *Indië* en *China.* De puinen van *Persepolis.* ZOROASTER. *Jeruzalem.* — SIMEON. *Bethlehem.* — De verrassing. De Bijbel, de beste Huisvriend. In Brieven. Eerste Brief. Tweede Brief. Derde Brief. Vierde Brief.. Iets over de betrekking tusschen hemel- en aardbewoners. De eerste Christen-Pinksterdag. De eerste Christen-Pinksterdag onverwacht en welverwacht. De eerste Christen-Pinksterdag, schrikwekkend en verblijdend. De eerste Christen-Pinksterdag, heilloos en zegenvol in de gevolgen. PAULUS bekeering. SAUL vervolger, of de mensch, zonder het licht van Gods Geest bestraald, blootgesteld aan dwaling en verkeerdheid. SAUL bekeerd, of het Goddelijke door God te bewerken. SAULUS in PAULUS veranderd; of de omgekeerde vervolger gevormd, gewijd en optredende als Apostel van CHRISTUS. Slot. Iets over den invloed van PAULUS bekeering op zijn karakter als Apostel. JEZUS CHRISTUS altijd dezelfde."

De inkleeding van het eerste stukje is niet vreemd, is levendig en heeft een regt christelijk doel; het slot echter zou naar het breedvoerig relaas, dat vooraf is gegaan, wel wat uitvoeriger verwacht zijn geworden. Ondertusschen blijkt des Schrijvers doel alleen geweest te zijn, tot op *Bethlehem*, en niet verder hier nog voort te gaan. Voor dezulken, die met de duisternis van de volken, bij 's Heilands komst op deze aarde weinig of niet bekend

kend zijn, zal de lezing zeker verwondering wekken, maar anderen er veel weten bij te voegen. Niet ongeschikt voorzeker volgt hierop het tweede stukje, daar nu gebleken was, hoe ongelukkig wij, en hoe nietig onze Godsdienstige kennis wezen zouden, indien wij niet met den Bijbel begunstigd waren. Men ziet hier in eene en andere bijzonderheid, hoe dierbaar ons dat boek aller boeken zijn moet.

N°. 3 is een fragment eener Leerrede, over *Luk.* XV:7, waarin kortelijk ontwikkeld wordt: 1.) dat er betrekking is tusschen Hemel- en aardbewoners, 2.) dat die betrekking als rein beschouwd moet worden, en 3.) dat JEZUS de band is, die dezelve zamenhoudt.

In het vierde stukje is de tegenstelling duidelijk aangewezen.

Belangrijker en meer bewerkt is het vijfde stuk, hetwelk ieder Christen met veel genoegen lezen zal. De opvatting van 2 *Kor.* XII:7, moge minder aannemelijk voorkomen en voor den zamenhang niet geschikt geacht worden; de uitdrukking op pag. 205, betreffende het gezigt aan ANANIAS te beurt gevallen, volgens *Hand.* IX:10 en verv.: *deze aanwijzing schijnt niet toevallig geweest te zijn*, moge als veel te zwak, als verwerpelijk aangemerkt worden, gelijk SONSTRAL ook zelf in het vervolg zich veel beter daarover verklaard heeft; dit zal echter niemand kunnen weerhouden, om te erkennen, dat hier eene beschouwing geleverd is,

zeer

zeer vruchtbaar in belangrijke leering en geschikt, om regt christelijke gevoelens aan te kweeken, op te wekken of te vernieuwen en te bevestigen. Het slot willen wij overnemen, schoon wij de uitdrukking: *met de moordbijl boven het hoofd*, liever met eene betere verwisseld zagen:

»Zoo gewigtig was de bekeering van PAULUS, *Damascus* staat daar ten getuige, dat het Christendom, en 's menschen behoudenis een werk van God is. Het nageslacht staart met warme dankbaarheid op den man, die, uit de duisternis tot het licht gebragt, heinde en verre dit licht verspreid, den weg der zaligheid bekend gemaakt heeft. En als wij hem, den edelen getuige, zijnen Heer op de bane zijner Evangelie-prediking vergezellen, en aan het einde daarvan hem, met de moordbijl boven het hoofd, hooren juichen in verrukking: »Ik heb den loop voleind, den strijd volstreden, het geloof behouden, nu is mij weggelegd de krone der geregtigheid!" dan doen wij, wat hij getuigde, dat de geloovigen aangaande hem, na zijne bekeering, deden: WIJ VERHEERLIJKEN GOD IN HEM!"

Ook in het laatste stukje komt de Schrijver voor als een Christenleeraar, die uit overtuiging vast houdt aan de heilige waarheden des geloofs, zoowel als aan de noodzakelijkheid, om met de leere des geloofs die der zeden of pligten, als in een onafscheidbaar verband met elkander staande, onwrikbaar vast te houden, maar ook tevens als een ijve-

rig

rig voorstander van die regt christelijke denkwijze, welke alle menschelijk gezag in de Godsdienst ten hoogste afkeurt, en dus vasthoudt aan die overtuiging, door de leere der Apostelen, gegrond op die van den Goddelijken Meester zelven, zeer duidelijk gepredikt, dat men de christelijke vrijheid noch zelf aan banden leggen, noch toelaten moet, dat men ons of anderen daarin en daardoor belemmere.

» Wat bezit," dus heeft SONSTRAL onder anderen hier gezegd, » wat bezit in de Christelijke Kerk het hoogste gezag? Voorwaar eene vraag van zwaar gewigt. Ziet gij naar *Rome*, men verwijst u naar den vermeenden Opvolger van PETRUS, en weer elders wordt hetzelve aan menschelijke instellingen en regelen toegekend. Bijstere dwaling! JEZUS CHRISTUS, de Onveranderlijke, bepaalt, wat wij te gelooven en te doen hebben, en zijn gezag is niet geweken voor dat der menschen. Welk verschil van meeningen in de Kerk woele, en zich doe gelden, Hij handhaaft zijn gezag boven dezelve, en wie uit de waarheid is, hoort zijne stem. Wat menschen als waarheid aanwijzen, wat zij aanprijzen als deugd, men zoeke beide bij den Heere CHRISTUS alleen. Nergens anders zijn zij te vinden. Het magtwoord des bijgeloofs doe de knie buigen voor schepselen, die het met den titel van Heilig vereert, er is maar één God en één Middelaar! de mensch JEZUS CHRISTUS. De wijsheid dezer eeuw verheffe den mensch, en stelle hem bijkans buiten het bereik van den hemel; JEZUS CHRISTUS

noemt

noemt u zondaren, en troost u daarmede, dat Hij gekomen is om te zoeken en zalig te maken, wat verloren was. Elders worde de lezing van Gods heilig woord overbodig geacht en den leeken onthouden; onbegrijpelijk misverstand! Ware het dit slechts alleen! Maar geducht is de verantwoordelijkheid, welke men op zich laadt; want de Mond der waarheid heeft het gezegd: zoek in de Schrift, en zij is het, die van mij getuigt. »Het woord, dat ik gesproken heb, zal hen oordeelen ten jongsten dage." »Eén is uw Meester, CHRISTUS de Heer!" Ja en amen daarop. Er is maar één Wetgever onder de verloste kinderen Gods. Wat Hij geleerd en bevolen heeft, houdt immer kracht. Hemel en aarde zullen vergaan, maar zijne woorden nimmermeer."

»Juist daarom is JEZUS het middelpunt zijner belijders. Hoe ook door leuzen en vormen van elkander gescheiden, in CHRISTUS wordt eenheid geboren."

Na dit staal zullen wij wel niet noodig hebben, deze beschouwing hiermede eindigende, te verklaren, dat wij de lezing dezer Evangeliebladen met volle ruimte kunnen aanprijzen, en instemmen met den wensch van den hartelijken Schrijver:

»De Lezer vinde hier stof tot blijdschap, dat de waarheid van Gods genade, welke menschelijke wijsheid niet wist op te sporen, in CHRISTUS is gevonden. Hij worde opgewekt om den Bijbel tot zijnen gezelligen huisvriend te kiezen. — De lezing dezer bladen versterke den band, die ieder verbindt

bindt aan het betere land, die aldaar dierbaren naastaart en ze derwaarts nawandelt. — Wanneer de jaardag gevierd wordt van de plegtstatige invoering van het Christendom, worde zijne dankbaarheid hier verlevendigd door de herinnering aan den eersten Christen-Pinksterdag. — Het beeld van PAULUS, zoo als hij overgaat uit de duisternis tot het licht, zij ieder' eene hand op den weg naar de vdeworingen van den God des lichts! — En de Lezer worde onder het lezen vaster overtuigd, dat JEZUS CHRISTUS voor alle zijne belijders altijd de zelfde getrouwe Herder en Leidsman is."

Van het volgende Stukje hoopen wij ook spoedig eenig berigt te zullen kunnen geven.

JOHANNES HUSS, *een voorlooper der Kerkhervorming, of de dood voor Waarheid en Christendom. Naar het Hoogduitsch.*

> Uit liefde voor de waarheid en begeerte om haar aan den dag te brengen.
>
> LUTHER.

Te Groningen, *bij* J. B. Wolters, 1840. 118 *blads. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1,20.

Deze verhandeling is zoo wel geschreven, dat zij wel verdiende vertaald en alzoo ook voor het Nederlandsch Publiek meer bruikbaar gemaakt te worden. Zij behelst waarheid, geschiedkundige waar-

waarheid, en waarheid, welke in onze tijden wel behoort hernieuwd en op zulk eene ongekunstelde wijze voorgesteld te worden, als zulks hier geschied is. De nagedachtenis van zulk een uitmuntend man, van zulk een in alle opzigten eerwaardig Leeraar, van zoodanig eenen moedigen en getrouwen dienstknecht van den Heere JEZUS CHRISTUS, die zelfs niet door de gruwzaamste bedreigingen en hevigste martelingen, ja ook niet door de doodelijke vlammen des vuurs kon gedrongen worden, om ontrouw aan de waarheid, welke in CHRISTUS JEZUS is, te worden, verdient in hooge eere gehouden te worden. Ook kunnen wij niet twijfelen, of de eerzuil, die hem hier door eene eenvoudige herinnering aan de geschiedenis gesticht is, zal daartoe ook bij dezulken, die met de geschiedenis der Kerk, te weinig helaas! bekend zijn, heilzaam werken. Mogten alzoo ook de oogen dergenen, die nog blind worden gehouden, geopend en een verstandige heilige ijver ontstoken worden voor de waarheid, voor het alleen zaligmakend geloof, dat gegrond is op de leere der H. Apostelen!

Wij prijzen dus de lezing van deze verhandeling ernstig aan, en bidden, dat daardoor de gezegende hervorming, welke men nog in onzen tijd niet zelden uit onkunde, maar vooral uit boosheid, zoo verschrikkelijk lastert, krachtdadig bevorderd worde!

AR-

ARCHIEF voor Kerkelijke Geschiedenis, inzonderheid van Nederland. *Verzameld door* N. C. KIST *en* H. J. ROYAARDS, *Hoogleeraren te* Leiden *en* Utrecht. *Elfde Deel. Behelzende de Registers. Te* Leiden, *bij* S. en J. Luchtmans, 1840. 197 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 2,40.

Met deze uitgave hebben Heeren Verzamelaars aan hunne belofte voldaan en aan de bezitters van hun *Archief* zeker eene aangename dienst bewezen. Het Publiek ontvangt hier toch:

1.) Register der verhandelingen en mededeelingen naar en met de onderscheidene rubrieken.

2.) Register der zaken en personen, in de tien deelen voorkomende;

3.) Register der behandelde Bijbelplaatsen.

4.) Register der behandelde plaatsen, uit kerkelijke of andere Schrijvers, en

5.) Naamlijst der Schrijvers.

Deze bladwijzers zijn met naauwkeurigheid gesteld en dienen alzoo tot het oogmerk.

Wij zien met verlangen uit naar het nieuwe Archief, en hopen, dat de Verzamelaars daardoor verder wezenlijk nut stichten zullen.

Christelijk JAARBOEKJE. Gedachten en herinneringen op iederen dag. Door I. PRINS, *Predikant te* Amsterdam. *Tweede stukje. (Julij tot December). Te* Amsterdam, *bij* S. J. Prins, 1840. *Van bladz.* 153—316. *In kl.* 8*vo. De prijs is f* 1,30.

Bij de korte beschouwing van het eerste stukje (*) maakten wij onzen lezer met de aanleiding, strekking, inhoud en oogmerk reeds bekend, en hebben zulks derhalve, bij de aankondiging van dit vervolg, niet te herhalen. De Eerw. Amsterdamsche Kerkleeraar geeft ook hier overvloedige stof tot Godsdienstig christelijk nadenken op iederen dag des jaars, en heeft de behandeling van de aan het hoofd geplaatste Bijbelteksten zoodanig ingerigt, dat zij tot inlichting, ontwikkeling en toepasselijk gebruik, onder den Goddelijken zegen, wezenlijk dienen kunnen.

Hij heeft verstandig, menigwerf, bijzonder van de maand, en van den dag ook niet zelden, gebruik gemaakt, om iets goeds ter waarschuwing, aanmoediging of vertroosting aan te merken. Ook der Vaderlandsche Geschiedenis is soms opzettelijk gedacht, tot aankweeking van dankbare Godsdienstige gevoelens, waardoor de Christen Nederlander zich behoort te onderscheiden.

Niet

(*) Voor Maart l.l. bladz. 297 en verv.

Niet alleen dezulken die minder geoefend zijn en weinig tijd over hebben, kunnen uit deze korte voorstellingen en toespraken wezenlijk voordeel trekken, maar ook de andere klassen en rangen zijn daarbij tevens niet vergeten. Wij achten, om kort te zijn, dit Jaarboekje voor huisselijk gebruik aanbevelingswaardig, daar er veel stichting uit kan getrokken worden; vermits er de leere der waarheid naar de H. Schrift zuiver en duidelijk in voorgedragen en het bestuur daarop gebouwd is. Tot eene proef moge het volgende dienen:

Dec. 23. *Daar was een mensch van God gezonden, wiens naam was* JOHANNES. *Deze kwam tot een getuigenis, om van het licht te getuigen, opdat zij allen door Hem gelooven zouden.* Joh. I: 6, 7.

» Gelijk de geboorte van JOHANNES, bijgenaamd *de Dooper*, eene weldaad was voor den Godvruchtigen ZACHARIAS en ELIZABETH, zoo was zijne verschijning onder de Joden ook een zegen van God. Reeds het onverwachte van die verschijning onder een volk, dat in vele eeuwen geene buitengewone Godsgezanten bezeten had, was geschikt, om hetzelve van Gods groote gunst te verzekeren, en moest allerwege de meeste belangstelling in zijne prediking opwekken. Maar vooral moest dat de inhoud zijner leer doen. Hij sprak van het *licht*, van Hem, die, gelijk de zon aan de stoffelijke wereld licht en vreugde aanbrengt, alles koestert en vruchtbaar maakt, zoo in de zedelijke wereld het licht der zuivere kennis van God en Zijne dienst ont-

ontstoken zou onder hen, *die gezeten waren in de duisternis en schaduw des doods*, en die daardoor *hunne voeten rigten zou op het pad des vredes*, (Luk. I:79). Hij *getuigde van dat* ware *licht*, dat het even zoo onontbeerlijk voor een ieder was, als de zon voor onzen aardbol, wier liefelijke stralen allerwege de duisternis zoowel als de droefheid doen verdwijnen, het leven en het geluk voortbrengen. Hij kondigde Hem aan, die helpen zou, gelijk niemand helpen kon, dewijl hij met den Heiligen Geest doopen, en, als het Lam Gods, de zonden der wereld zou wegnemen. Dit alles deed Hij, *opdat allen door Hem*, door die prediking en dat getuigenis, bewogen zouden worden, om te *gelooven*, en Hem, dien eenigen Heiland, eerbiedig en gehoorzaam aan te nemen en te dienen. Waarlijk de Joodsche natie heeft geene reden voor haar ongeloof. God heeft het haar niet doen ontbreken aan roepstemmen en opwekkingen, om Zijnen Zoon te leeren kennen en eerbiedigen in deszelfs hooge en zalige betrekking. Dat wij haar niet gelijk worden in ongeloof en ongehoorzaamheid! JOHANNES getuigt nog, nadat Hij gestorven is, *van het licht* bij ons, opdat wij ook gelooven zouden. En weten wij, dat JEZUS *het ware licht is, dat door Zijne komst in de wereld een iegelijk verlicht* (vs. 9), o, dat van ons niet gezegd kunne worden: *het licht schijnt in de duisternis, maar de duisternis heeft hetzelve niet begrepen* (vs. 5). *Gez.* 152:3, 5.

De weinige bladeren, hier aan het slot toegevoegd, behelzen christelijke herinneringen, betrekkelijk het H. Avondmaal, welke niet alleen voor ligtzinnigen, maar ook voor dezulken die uit onkunde bekrompen denken, omtrent den aard en inhoud van het dierbaar Evangelie, en alzoo ook omtrent deze zoo eenvoudige als heilige en vertroostende plegtigheid tot eene heilzame artsenij kunnen verstrekken.

Het achteraan geplaatste register der Bijbelplaatsen kan het gemakkelijk en tijdig gebruik bevorderen.

Linguae Graecae syntaxis contractas. Leovardiae *apud* G. T. N. Suringar, CIↃIↃCCCXL. *Constat* 25 *Cents.*

De Heer OTTEMA geeft, in het korte Voorberigt dezer hernieuwde uitgave van de Syntaxis Contracta van wijleh den Hoogleeraar L. BOS, dit verslag: Graeca haec syntaxis, in concinnam methodum redacta a. L. BOS, adjecta est *Grammaticae wellerianae* Franeq. 1740. Quae quoniam utilis videbatur Graecam Linguam discentibus, ad regulas syntaxeos firmiter memoriae mandandas, eam de novo typis exprimendam curavi, additis quibusdam regulis ex Rudimentis STRUCHTMEIJERI, OUTHOFII et VERWEJI.

Pro dicendi formulis, quae in antiquioribus Gram-

Grammaticis more illius temporis ex Graeco Testamento desumtae erant, alias substitui aliunde petitas. Post singulas regulas indicavi, quae loca cum iis conferenda sint ex syntaxeos regulis, quas *Thematibus Graecis* praemisit J. BOSSCHA, V. Clar.

De druk dezer weinige bladzijden is zeer duidelijk. Voor eerstbeginnenden kan het van buiten leeren der hier opgegevene regelen, door voorbeelden opgehelderd, voordeelig werken.

Sed variis modis bene fit:

DICHTBLOEMEN, bij de Naburen geplukt. Door H. TOLLENS CZ. *Te* Leeuwarden, *bij* G. T. N. Suringar, 1839. *XIV en* 160 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 3,60.

Wij meenen verpligt te zijn, om meer dan eene reden, de Voorrede van onzen keurigen zanger voor den lezer hier grootendeels over te nemen.

»Toen ik," zegt TOLLENS, »in den aanvang van mijne poëtische loopbaan, niet wijzer dan vele jeugdige dichters van vroegeren en lateren tijd, mij eene eereplaats in den tempel van den Roem door overmaat van geschriften en gedichten dacht te kunnen verwerven, behoorde tot de veelvuldige door mij uitgegeven boekjes en blaadjes, eene verzameling van uit het Fransch vertaalde gedichten, die ik, onder eenen nog bloemrijker titel dan dien van den tegenwoordigen bundel, in het licht

 zond.

zond. Dat boekje, ofschoon niet minder gebrekkig en verwerpelijk dan alle andere onrijpe lettervruchten mijner onervarene en onbestuurde jeugd, bleef nogtans, tot mijn leedwezen, langer in aanzijn dan vele andere mijner mislukte dichtproeven, en menig goedwillig en inschikkelijk boekverzamelaar liet het, naast mijne latere bundels, eene onverdiende plaats beslaan. Ik heb voor deze onderscheiding geene andere reden kunnen opsporen, dan dat er, ondanks al mijne onhandigheid, hier en daar, als bij toeval, nog ietwes van den geest van enkele in 't oorspronkelijk fraaije stukjes in overgebleven zal zijn. Maar wat er dan ook de reden van wezen moge, genoeg! ik werd ernstig voor 't gevaar beducht, dat er eene tweede uitgave van dat onhebbelijk en lang door mij afgekeurd boekje zou kunnen verschijnen; en alleen om dat gevaar te ontgaan, besloot ik tot het rangschikken en ter perse leggen van eene andere verzameling van sedert door mij overgezette of nagevolgde stukjes, waarbij ik tevens zou kunnen opnemen of inlasschen zoodanige gedichtjes uit den ouden bundel, die zich niet al te slordig of afzigtelijk mogten voordoen, om, als ter sluik, eenige weinige bladzijden in den nieuwen te beslaan. Ik meende door dat middel het vorige boekje te onderdrukken en te verdringen, en het oude sinds lang verwelke ruiltje van zoogenoemde DICHTBLOEMEN voor eenen nieuwen ruiker te doen verwerpen."

» Met deze bedoeling dan, en ter bereiking van dit

dit oogmerk alleen, is deze bundel ter perse gegeven. Ik verzoek dienvolgens den beleefden en belangstellenden verzamelaar mijner dichtwerken, het oude boekje, waarvan al het bruikbare in dit nieuwere wordt teruggevonden, als van geene verdere waarde hoegenaamd, te willen uitschieten en er dit betrekkelijke beter voor in plaats te willen stellen." —

» Hoezeer al de hier verzamelde stukjes aan de dichters, wier namen er bij vermeld staan, zijn ontleend, zoo bevinden er zich echter vele onder, waarvan men den oorsprong niet uit de navolging zou herkennen, en die door verandering van versmaat en vorm — somtijds door toevoeging — dikwijls door uitlating — veeltijds door den Hollandschen tooi en tint, aanmerkelijk van het voorbeeld afwijken, zoodanig dat ik vele derzelve met minder gevaar en meerder regt voor mijn eigendom zou kunnen doen doorgaan, dan menig hedendaagsch poëet zijn zoo genoemd oorspronkelijk werk voor den zijnen."

De inhoudsopgave, welke hierop volgt, worde ook vooral niet overgeslagen, althans ingezien, voor de lezing van een en ander hier voorkomend dichtstukje.

Wanneer wij ieder der hier geleverde stukjes afzonderlijk wilden beschouwen, zouden wij de ruimte, waarover wij beschikken kunnen, verre moeten overschrijden. Wij hebben ook in geene vergelijkingen te treden, daar zulk een Dichter

 zelf

zelf zijn vroeger werk verbeterde, en wie zou dus ook weigeren aan zijn doordacht verzoek volgaarne te voldoen? Opregtelijk verklaren wij dit bundeltje met een bijzonder genoegen te hebben gelezen. Natuur en kunst kampen hier als om den voorrang. Het eene stukje beviel ons om den inhoud meer, het andere trok wegens de dichterlijke schoonheden bijzonder onze aandacht. Kon ons het *Wiegelied*, *in den Kersnacht* en *Maria Stuart in de Lente*, al niet zeer behagen, wij ontzeggen daaraan echter de dichterlijke waarde niet.

Wij beloven den lezer veel vermaak, bij de lezing en herlezing van al het schoone en bevallige dat hier voorkomt; men zou toch wel zonder gevoel moeten zijn, indien men dezen bundel koel ter zijde leggen konde. Dat wij niet zonder reden zoozeer met dit dichterlijk werk van TOLLENS zijn ingenomen, al heet het ook slechts navolging, blijke uit het volgende stukje, hetwelk wij als bij voorbeeld hier willen aanvoeren, daar het telkens meer en meer bevallen moet, voor het vaderlandlievend gemoed.

MIJN VADERLAND.

»Van alle landen, die er zijn,
Behaagt mij 't allermeest het mijn':
Het is er goed te wonen;
Het brengt juweel noch gouderts voort,
Maar' mannen — mannen van hun woord
En onbesproken schoonen.

Van

Van alle talen, die men leest,
Bevalt het Hollandsch mij het meest,
  Hoe slecht de vreemden 't spreken;
Het laat voor geen gevoel van 't hart,
Voor liefde, wrevel, vreugde of smart
  Mij 't regte woord ontbreken.

Van alle meisjes, die ik zag,
In Holland bloeit het liefste slag:
  Ze ontwennen nooit te blozen;
Zijn ze elders geestig, dartel, stout,
Hier zijn ze kuisch en rein als goud:
  't Zijn onbevlekte rozen.

Van alle vrouwen op heel de aard'
Is 't Hollandsch vrouwtje de eerkroon waard:
  Er leeft er nergens goeder.
Ze is vlijtig, zuinig, vroom en net
En eerbaar, ook in 't huwlijksbed;
  Zij is een teedre moeder.

Van elk gebruik en levenstrant
Verkies ik die van 't Vaderland,
  Onze oude, goede zeden.
Wij doen aan disch en beker eer,
Maar leggen 't hoofd niet 's avonds neêr,
  Of hebben eerst gebeden.

Ik groet u, volken, wijd en zijd,
Voor wat altaar gij God belijdt,

Wat kleur gij hebt gekregen!
De gansche wereld bloei en tier',
Maar in geen voller maat dan hier
Daal' ergens 's Hemels zegen."

De KONING heerscht niet meer! De Koning heerscht! Harptoonen voor Oranje en Nederland, na den overgang der Kroon, in October 1840. *Door* J. F. BOSDIJK. *Te* Schoonhoven, *bij* S. E. van Nooten, 1840. *De prijs is* 30 *Cents.*

De zoo geheel vrijwillige als diepdoordachte aftreding van eenen geliefden Vorst, en de overgifte van den schepter aan zijnen oudsten zoon, die als een moedig held voor het dierbaar Vaderland reeds zoo dapper als gelukkig streed, is voorzeker eene zeer merkwaardige gebeurtenis, waarop de late nakomelingschap nog bij het lezen der vaderlandsche geschiedenis met eene mengeling van aandoening zoowel als van berusting en wenschen staren zal.

Naauwelijks was deze gewigtige maar bekend, of zij was het onderwerp van het algemeen gesprek, hetwelk alomme met harstogtelijke levendigheid gevoerd, onderhouden en gedurig weder herinnerd werd.

Geen wonder dus, dat zij ook de pennen deed scherpen en de dichtaders aan het vloeijen bragt.

De Heer BOSDIJK was hierdoor ook zoo getroffen,

fen, dat hij zich gedrongen gevoelde, zijne vaderland- en Vorst-lievende gevoelens deswege uit te drukken, en zijne vurige wenschen in eenige dichtregelen openbaar te maken. Hij heeft alzoo eene regtmatige hulde aan vader en zoon beiden toegebragt, en een openlijk bewijs willen geven van zijne wenschen voor het heil des vaderlands, zoo naauw met dat van het edel, vorstelijk Stamhuis van Oranje verbonden.

Als zoodanig moet dit welmeenend gelegenheidsdichtstuk beoordeeld, en als zoodanig verdient het dan ook met onderscheiding vermeld te worden.

Het *heerschen* van den Koning, had liever met een zachter werkwoord, op den titel, verwisseld moeten worden, daar hier niet van tirannen, maar van Neêrlands geliefde Vorsten, WILLEM I en II, de reden is.

Wij verwachten dat er ook andere Dichters zullen optreden, om het hoogst gewigtig gebeurde, met levendige en treffende kleuren te schetsen, en met bekwame Geschiedschrijvers op eene wijze te vereeuwigen, welke Vaderland en Vorst waardig zal kunnen genoemd worden.

MEN-

MENGELINGEN tot nut en vermaak, voor onderscheidene standen. Proza en poëzij. Door A. HAZELHOFF. *Te* Groningen, *bij* P. S. Barg-heoorn, 1840. *XIV en* 208 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 2,50.

Twee redenen hebben den Schrijver bewogen, deze Mengelingen, gelijk ze teregt genoemd worden, in het licht te geven, niettegenstaande de eenigzins mislukte poging tot het verwerven van een genoegzaam getal inteekenaren, waarop hij gehoopt had. De eerste is, om zijne tegenwoordig ongunstige omstandigheden daardoor eenigzins te verbeteren, en de tweede, ten einde alzoo, door de voortbrengselen zijner zwakke pen, eenig nut en vermaak rondom zich te verspreiden.

Wij wenschen hartelijk, dat HAZELHOFF dit tweeledig doel moge treffen. Zij die behagen scheppen in en tevreden zijn met *eenvoudigheid*, *kortheid* en *verscheidenheid*, zullen deze Mengelingen met genoegen lezen, en ook anderen kunnen hunne goedkeuring schenken aan den goeden geest, den huisselijken, Vaderlandschen, Godsdienstigen zin, die hier doorstraalt. Verscheidene proza-stukjes onderscheiden zich inderdaad voordeelig, als het verhaal: *De weldenkende Smid en zijne Vrouw. Het Geld. Alle standen zijn nuttig. Het nieuwe Jaar. De Wereld. Het Leidsche laken is het* ber-

beste. Aanprijzing verdient ook: *Onze Voorregten*. *De Tabak*, en *de nadenkende Dienstmaagd*, hoewel wegens inhoud en doel ook van elders bekend. De dichtstukjes zijn doorgaans van een minder gehalte en laten veel te wenschen over. De best gelukte zijn getiteld: *Op eenen verkwikkenden regen, na lange droogte. De Oudejaars avond. Aan A. en G. toen zij in den huwelijksstaat bevestigd waren;* echter meer om den zin en het oogmerk, dan om derzelver dichterlijke waarde.

Wanneer de Schrijver dus aanmoediging mogt vinden, om deze mengelingen voort te zetten, dan raden wij hem ernstig, om in zijne dichtstukjes zuiniger en keuriger te zijn.

Met het volgend staaltje over te nemen, willen wij deze beschouwing eindigen, en aldus ook doen zien, waarom deze lectuur voor hen, voor welke HAZELHOFF eigenlijk schreef, mag aanbevolen worden. Het is getiteld: *Verkeerde Grootheid.*

Groot wil thans een ieder zijn,
't Zij in waarheid of in schijn;
  Elk wil zich verheffen,
't Zij door mode en kleederpracht,
't Zij door pretten in den nacht;
  Zonder te beseffen,
Dat het over kort of lang,
Uitloopt op hun ondergang.

Ve-

Velen zijn er, die gewis,
Schoon hun winkel schraaltjes is
  Vrij wat geld verteren;
Velen gaan, schoon vrouwlief klaagt,
Raad en hulp bij anderen vraagt,
  Als de grootste heeren;
Maar hier geldt het spreekwoord vast:
't Eindje draagt nog eens den last.

De opkomst van ons Nederland,
Door der vad'ren nijv're hand,
  Tot in top gestegen,
Werd geschraagd door matigheid;
Reine godsvrucht, eerbaarheid
  Strekten hun tot zegen;
Vrienden! keeren wij dan weer
Tot die deugden van weleer.

Dan zal 't velen beter gaan,
Dan laat ieder 't morren staan,
  Alles zal dan bloeijen;
Handel, ambacht, koopvaardij,
Groote en kleine visscherij,
  Niets zal die dan boeijen;
Ras dus tot het oude weer
Tot ons aller heil en eer!

MEN-

MENGELWERK.

DE VIER TEMPERAMENTEN

OF

PROEVE TER VERKLARING VAN *LUK.* IX: 51—62.

Onder bovenstaanden titel heeft de Berlijnsche Predikant FR. ARNDT eenige Overdenkingen (*Betrachtungen*) uitgegeven, welke strekken, om in de vier verhalen, *Luk.* IX: 51—62 voorkomende, eene voorstelling van de *vier temperamenten* te beschouwen.

1. In het eerste verhaal vs. 51—56, wordt het *cholerische temperament* voorgesteld in JACOBUS en JOHANNES, die wenschten, dat het vuur uit den hemel op de onherbergzame Samaritanen mogt nederdalen. JEZUS *bestrafte hen*, dit zal, naar den Heer ARNDT, geen verwijt in zich sluiten, maar aanduiden, dat CHRISTUS zijne jongeren zachtelijk op den aard van dien geest, waarvan zij kinderen waren, zal hebben gewezen. Dit woord drong heiligend door in de ziel van JOHANNES, en zoo werd hij de vertegenwoordiger van den geheiligden cholerischen. De omwenteling bij hem voorgevallen, openbaarde zich in de standvastige volharding in het lijden, in zijne liefde ademende schriften, in

in zijne redding van den jongeling, die roover was geworden.

2. In vs. 57, 58 meent hij het *sanguinisch* temperament aan te treffen, en verbeeldt zich den man, van wien hier gesproken wordt, met een gloeijend aangezigt, woordenrijk, levendig, weemoedig gestemd, zeer gevoelig. Dit temperament, maar geheiligd, bezat PETRUS.

3. Vs. 59, 60 vindt men het *phlegmatiek* temperament, dat het ernstig en doordringend woord van JEZUS behoefde. Het zal zich geheiligd in JACOBUS, den zoon van ALFEÜS, vertoond hebben, althans voor zoo ver men op het verhaal van zijnen marteldood, dat men bij EUSEBIUS uit HEGISSIPPUS vindt, kan afgaan.

4. Eindelijk vs. 61, 62 wordt het *melancholisch* temperament aangetroffen. De man was tot het besluit gekomen, om JEZUS te volgen; maar wenschte nog een weinig uitstel; eene donkere wolk verrees in zijn gemoed. Daar stond hij met neergeslagen oog en weemoedig gelaat; zijne geheele houding verried een diep, stil, verborgen vuur. Zulk een gemoed, dat zoo ligt door donkere gewaarwordingen kon beneveld worden, eischte een krachtig opwekkend en versterkend woord.

PAULUS zal de vertegenwoordiger van een geheiligd melancholisch temperament geweest zijn.

Lit. Zeit. 1840, n. 16.
S. 306.

WAAR-

WAARIN ONDERSCHEIDT ZICH DE PHARIZEESCHE WERKHEILIGHEID, VAN DE EVANGELISCHE GELOOFSIJVER DER WARE GODZALIGHEID?

De werkheilige blijft meer bij uiterlijke, zelf uitgedachte ceremoniën en handelingen staan, welke wel den schijn, maar geenszins het wezen hebben van Godzaligheid. *De ware Godzalige*, daarentegen, begint in het binnenste van zich, geregeld naar de Evangelische genade orde, de omzetting des harten.

Gene heeft zeldzaam eenen anderen grond, dan zelfzucht en hoogmoed. *Deze* word bestuurd door het geloof aan JEZUS, en opregte liefde tot Hem.

Gene is het meest werkzaam, wanneer er veel menschen bij zijn, die het zien en in aanmerking nemen. *Deze* oefent zich in stilte, en verbergt gaarne veel goeds.

Gene werkt steeds uit eigen kracht. *Deze* zoekt en laat zich, bij iedere werkzaamheid, door den Geest Gods leiden.

Gene wil zoo gaarne een ander overtuigen, dat God aan zijn werk een welgevallen heeft. *Deze* tracht zich, naar het voorbeeld van JEZUS en de werkelijke voorschriften des Evangeliums, te vormen.

Gene sluit daarom vele soorten, en trekken van Christelijke deugd uit, omdat dezelve geen tijdelijk voordeel, en weinig roem en aanzien naar de we-

wereld medebrengen. *Deze* daarentegen is naauwgezet op alles, en omvat alles, naar den innerlijken, geestelijken zin.

Gene bevindt in zich eene zekere zelfstevredenheid, maar dezelve is naar *Openb.* III: 17. *Deze* is, bij de opregte erkentenis van zijne groote te kortkomingen en verzuimen, nimmer met zich zelven te vreden.

Gene veroorlooft zich in stilte menige verborgen zonde, en involging van verderfelijke lusten. *Deze* is zoo getrouw met zich zelven, dat hij ook den schijn zelfs der zonde haat.

Gene laat het zich, bij moeijelijke handelingen, door boete, vasten, kastijdingen, zuur genoeg worden; maar alleen met het oogmerk, om Gode te voldoen, de zonde te verzoenen, en door de aangedane kwellingen zich bij anderen te beroemen, schoon hij zelf niet anders dan afkeerig en norsch blijft. *Deze* onderneemt ook wel de kruisiging des vleesches, met alle zijne lusten en begeerlijkheden, doch dezelve vloeit voort uit liefde tot CHRISTUS, zonder te pronken, zonder daarvoor boete te willen doen; neen, hij ondervindt daarbij alleen een pijnlijk gevoel van zijne eigene diep bedorvene menschelijke natuur.

Gene gelooft meerdere verdiensten te hebben dan hij noodig heeft, zelfs kon hij wel eenige heiligheden overdoen aan anderen. *Deze* gevoelt, dat, wanneer hij ook alles gedaan had, wat goed en prijzenswaardig was, hij toch niets meer gedaan heeft

dan

dan wat hij schuldig was te moeten doen. Het beste van zijn werk schrijft hij alleen aan genade toe.

Gene stelt zijn vertrouwen op zijn werk, veracht de leer der genade, en het verzoeningsbloed van JEZUS en, wanneer hij het met den mond mogt belijden, zoo is zulks slechts een gewoonte, geen eigenlijk geloof; door zijne goede werken alleen, vermeent hij zich voor God te kunnen regtvaardigen. *Deze* stelt zijn vertrouwen alleen op de geldende verdiensten van JEZUS, daardoor alleen wil hij geregtvaardigd zijn, en zalig worden. Hij gebruikt de werken, als oefeningen ter bewaring des geloofs, en als voorbereiding tot de gezindheden en werkzaamheden des toekomenden levens.

Gene ziet steeds op zich zelven en op zijne zoogenaamde deugden, meer dan op anderen. *Deze* zonder op zich zelven te zien, tracht steeds, zoo veel in zijn vermogen is, tot het algemeen welzijn werkzaam te zijn.

Gene vordert loon, en ontneemt het juist daardoor zich zelven. *Deze* werpt zijne kroon voor de voeten van JEZUS, en vergenoegt zich in zalige onderwerping alleen daarmede (en het is hem genoeg), dat hij van JEZUS bemind wordt.

Nijkerk, O.....
Sept. 1840.

HET OUDERLIJK GEZAG.

Gij Vaders! behandelt uwe kinderen niet te streng; maar voedt ze op naar kindertucht en vermaning des Heeren.

PAULUS.

Eph. VI:4.
VAN DER PALM'S overzetting.

Er bestaat, in de menschelijke maatschappij, geene naauwere meer teedere betrekking, dan die tusschen ouders en kinderen.

Deze betrekking is op de natuur gegrond, daar het toch de ouders zijn, aan welke de kinderen middelijk niet slechts hun aanwezen, maar ook hunne verzorging, opvoeding, in één woord, alles wat zij zijn, te danken hebben.

Het is dan ook uit dien hoofde, dat ouders eene billijke aanspraak kunnen maken, op den eerbied, het ontzag, de liefde en gehoorzaamheid hunner kinderen; terwijl het daarentegen dezer heiligste pligt is, hun die te betoonen.

Hoezeer zich hieruit de wettigheid en tevens de uitgebreidheid van het ouderlijk gezag gemakkelijk laat afleiden, zoo is het nogtans eene door verstand bestuurde liefde, die daaraan zekere grenzen voorschrijft, binnen welke zich hetzelve behoort

te

te bepalen; — worden deze overschreden, dan handelt men willekeurig, en maakt alzoo misbruik van die magt, hetgeen in de gevolgen niet anders dan noodlottig zijn kan. Nimmer echter loopen ouders grooter gevaar van daartoe te vervallen, dan wanneer hunne kinderen tot dien ouderdom gekomen zijn, dat zij ten huwelijk worden gevraagd, of wel naar eene wederhelft beginnen uit te zien. Het is dán vooral dat de raad der ouderen te pas komt, en van dezer goed- of afkeuring zoo onberekenbaar veel afhangt. Wordt, bij het geven van zulk eenen raad, bij het al of niet verleenen van zulk eene toestemming, minder op het belang der kinderen, dan wel op den wensch, dien men daaromtrent voor zich zelven koestert, gezien, — meer gehecht op aanwas van geldelijk vermogen, dan wel op innerlijke toegenegenheid en andere lofwaardige eigenschappen, die alleen den grond tot een gelukkig huwelijk leggen kunnen, zoo misbruikt men zijn gezag, en wie is in staat de jammerlijke gevolgen te berekenen, die zulk eene verkeerde handelwijze in de toekomst veroorzaken kan.

Hier zulks in een huiselijk tafereel, waarvan de trekken uit het gebied der wezenlijkheid genomen zijn, aan te toonen, meen ik, dat voor dezen of genen eene nuttige strekking zal kunnen hebben

Hoewel HOOGHART en diens echtgenoote, toen zij het zilveren feest van hunnen trouwdag vierden, het verlies van vijf hunner kinderen betreurden, *zoo* genoten zij niettemin het voorregt, van zich

bij die gelegenheid, door drie hunner nog overgeblevene zonen en ééne dochter omringd te zien. De oudste zoon had zich reeds sedert twee jaren, tot genoegen van wederzijdsche ouderen, in het huwelijk begeven, — de beide anderen verkeerden nog in den kinderlijken leeftijd, terwijl de eenige dochter, die thans den ouderdom van 20 jaren bereikt had, de hoofdpersoon zijn zal, die in deze onze aandacht bijzonder tot zich zal moeten trekken.

Wilhelmina was een meisje, dat zich onderscheidde door een helder verstand, zedige inborst en innemende manieren, terwijl zij daarenboven geheel niet ontbloot was van ligchaamsschoonheid, welke (hoe verkeerd dan ook) niet zelden in rang boven de gaven van verstand en hart gesteld wordt.

Daar deze Familie als eene niet onbemiddelde stond aangeschreven, en zich, uithoofde van den stand, waarin zij geplaatst was, nog al in deze en gene kringen zien liet, zoo laat het zich reeds vooraf vermoeden, dat het aldaar aan geene jongelingen zal hebben ontbroken, die op het bezit dier eenige dochter aanspraak maakten, en het zich tot een geluk zouden gerekend hebben, hun lot onafscheidelijk met het hare te verbinden. Twee opeenvolgende aanzoeken werden door haar van de hand gewezen, met een derde was zulks het geval niet. Daar zij voor den jongen Heer P. meer gevoelde, gaf zij dezen te kennen, dat, bijaldien hij

de

de toestemming harer ouders verzocht en verkreeg, zij het dan ook voor zich zelve eenigen tijd in beraad wilde nemen; daarbij voegende, dat men het in eene zaak van zoo veel aanbelang, toch wel niet ongepast zoude rekenen, om, vóór men een besluit nam, eerst het noodige onderzoek daar te stellen.

Verblijd door zulk een gunstig antwoord ter dezer zijde, vervoegde hij zich bij hare ouders en verzocht dezer toestemming in het aanknoopen eener nadere verkeering met het voorwerp dat hij beminde, »echter niet, (dus ging hij voort) voor en »aleer er ten opzigte van mijn persoon en gedrag »het naauwkeurigst onderzoek zal zijn gedaan. Ik »vlei mij, dat dit onderzoek niet in mijn nadeel »zal uitvallen, doch mogt ik mij hierin bedriegen, »(daar ik toch de eenige niet zijn zal, die buiten »den invloed van nijd en wangunst leeft,) zoo be»wijs mij de dienst, van zulke getuigenissen, als »die, welke mijn eer en goeden naam zouden te »na komen, aan mij mede te deelen, en mij de »personen te noemen, van welken zij herkomstig »zijn, opdat ik mij alsdan in de gelegenheid gesteld »zie, die in uwe tegenwoordigheid te ontmoeten, »en mij tegen de aanvallen van laster en kwaad»sprekendheid te verdedigen." Toen vader HOOGHART verder ging, en hem wilde doen gevoelen dat zijne dochter geheel niet onbemiddeld was, en zulks door dengenen, die naar hare hand dong, wel diende onder het oog te worden gehouden,

toonde P. zich eenigermate geraakt en zeide: »Mijn-
»heer! het zijn de goede hoedanigheden uwer
»dochter (die mij bekend waren,) alleen, die mij
»de hartelijkste genegenheid voor haar hebben doen
»opvatten; geld en goed zijn in tegenstelling
»daarvan slechts bijzaken, waarover ik mij in de
»eerste plaats minder bekommer, dat alles zal
»zich wel vinden laten; doch had ik gemeend, dat
»mijn stand zoo ver beneden den uwen stond, dan
»zou mijne keus zich in zoo verre niet tot haar
»hebben bepaald, dat ik het waagde u om hare
»hand te vragen." Wanneer men in aanmerking
neemt, dat hoogmoed en het daaruit voortvloeijende
zwak van gaarne te worden gevleid, één der grond-
trekken van HOOGHART's karakter uitmaakte, zoo
ligt het in den aard der zaak, dat eene ronde taal,
gelijk die van den Heer P., ofschoon daarop dan
ook niets met grond viel aan te merken, daarmede
in strijd stond, en hem niet konde aanstaan. Hij
nam nogtans den schijn aan, van daarmede vol-
daan te wezen, en bedong ééne maand tijds, ten
einde, na verloop daarvan, een beslissend antwoord
te kunnen mededeelen.

Alle getuigenissen ten zijnen opzigte ingewonnen,
waren voldoende en hem bij uitstek gunstig; —
doch hij had de eer niet gehad van vader HOOGHART
(de moeder was verpligt zich in zaken van belang
buiten stem te houden,) te bevallen; en dit was
genoeg om hem den voet dwars te zetten, en, bij
gebrek aan iets wezenlijks, allerlei nietigheden in
het

het midden te brengen, ten einde zijne dochter te doen begrijpen, dat haar belang het vorderde, om van dien persoon ten eenenmale af te zien. Hiermede bij haar, die altijd naar bewijs bleef vragen, niets kunnende winnen, was hij laag genoeg, haar door het aanbieden van geschenken daartoe te bewegen, dan ook deze werden met eene edele verontwaardiging van de hand gewezen. Uitgeput in middelen, begreep hij met strafheid te moeten handelen, en ging zelfs zoo ver, van haar het uitgaan te beletten, en tevens het verblijf in de ouderlijke woning zoo onaangenaam mogelijk te maken. Het brave meisje verkeerde gedurende dien tijd in den beklagelijksten toestand; men had ter naauwernood één goed woord voor haar overig, en het was voor ieder zigtbaar, dat zij met een volslagen verlies harer anders bloeijende gezondheid bedreigd wierd, schoon de ware oorzaak daarvan zorgvuldig moest verborgen blijven. Buiten staat dus langer te kunnen voortleven, onderwierp zij zich haars ondanks aan den vaderlijken wil, doch verklaarde plegtig, voortaan liever haar leven in eene treurige eenzaamheid te willen doen verkwijnen, dan zich ooit of immer te zullen verbinden aan iemand, voor wien zij geene liefde gevoelde, en die haar als het ware zou werden opgedrongen. Reeds vóór dat de bepaalde tijd verstreken was, deelde zij, hoewel met weêrzin, haar besluit aan den Heer P. mede, en alzoo nam deze zaak een einde.

Had de ontaarde HOOGHART zich in dezen, minder als vader, dan wel als dwingeland doen kennen, de ondervinding van in zijne oogmerkén te zijn geslaagd, had hem niet verbeterd; integendeel, zijne onbepaalde heerschzucht was daardoor krachtig gevoed, en van nu af, kende hij in zijn huisselijk bestuur, geene andere wet, dan zijnen wil, waaraan hij in alles eene blinde gehoorzaamheid meende te kunnen vorderen. Dit maakte hem onverdragelijk voor degenen, die tot hem in eene ondergeschikte betrekking stonden, terwijl het dan ook niet lang leed, of het beklagenswaardige meisje, nog niet bekomen van het geen zij vroeger had moeten doorstaan, zag zich wederom ten doel van 's vaders schandelijke willekeur gesteld.

Zeker jongeling, met name ZEEMAN, bevond zich sedert eenigen tijd bij HOOGHART in dienst, nemende hij tegen een gering salaris, het loopende kantoorwerk waar. Hij behoorde tot den geringeren stand, doch verdiende wegens zijne braafheid geacht te worden; alleen, (en dit is aan menschen uit de lagere volksklasse eerder toe te geven), hij kende het zwak van zijnen patroon; en wist door dezen te vleijen, en op eene bijna slaafsche wijze ten dienste te staan, daarvan meesterlijk partij te trekkèn, en zich van diens bijzondere toegenegenheid te verzekeren. Het was deze ZEEMAN, die, merkbaar door den vader daartoe aangemoedigd, op zekeren avond, waarop hij te voren wist dat WILHELMINA zich alleen te huis bevond, aanmeldde,

met

met verzoek om haar te mogen spreken. Daar deze niet anders dacht, dan dat hij, gelijk meermalen, iets betrekkelijk het kantoor te zeggen had, zoo werd hem zulks gereedelijk toegestaan; doch hoe stond zij verbaasd, toen hij haar in woorden, die den hevigsten hartstogt uitdrukten, zijne liefde verklaarde en om wederliefde smeekte. Geheel daardoor ontzet, verzocht zij hem de kamer te willen verlaten, en zoo iets geheel uit zijne gedachten te stellen.

Toen de vader kort hierop terug keerde, viel er tusschen dezen en zijne dochter, nagenoeg, het volgende gesprek voor.

Vader. WILHELMINA! zijn er dezen avond ook boodschappen, die mij betreffen, aangenomen?

WILHELMINA. Neen, vader! er is hier niemand geweest als ZEGMAN, en die scheen uitsluitend iets aan mij te hebben.

Vader. Aan u? wel dat maakt mij nieuwsgierig; wat mag die goede jongen aan u hebben te zeggen gehad?

WILHELMINA. Naar het mij toescheen, kwam hij mij een proef toonen van zijne geschiktheid in het spelen van de rol eens verliefden; een ander doel kan ik hem moeijelijk toeschrijven, ten zij ik hem voor de onbeschaamdheid zelve, of wel voor waanzinnig houde.

Vader. Het is toch een aardige jongen; geweten hebbende, dat gij u alleen bevondt, heeft hij u gewis de eenzaamheid willen verzoeten, door u iets geestigs voor te lezen.

WIL-

WILHELMINA. Dat zou waarlijk een aardige vond zijn, doch laat ik u zeggen, vader! hoe het zich heeft toegedragen, dan kunt gij zelf oordeelen. ZEGMAN meldde zich hier aan, met verzoek om mij te spreken; denkende dat hij iets aangaande het kantoor te berigten had, liet ik hem binnen komen, en wat was nu zijne boodschap? Even gelijk ik dat wel eens op het tooneel gezien heb, zoo stortte hij zich voor mij op de knieën neder, sloeg zijne verwilderde blikken dan eens naar boven, en dan weder op mij, terwijl hij met de hand op het hart verklaarde, dat hij mij innig lief had, en er, buiten dat ik hem van mijne wederliefde verzekerde, voor hem geene levensvreugde meer te smaken was, ja dat hem, zonder die verzekering, zijn aanwezen tot eenen ondragelijken last was.

Vader. En hoe liep dat verder af?

WILHELMINA. Dat laat zich gemakkelijk raden. Hoezeer eenigermate onthutst, zoo belette mij dit nogtans niet, om tegen hem te zeggen, dat hij mij genoegen zouden doen, met zoo spoedig mogelijk naar huis te gaan, en mij nimmer weder op zulk eene klucht te onthalen. Hij gehoorzaamde mij zonder verwijl; doch zal ik u mijne gedachten zeggen, zoo geloof ik, dat het hoog tijd is, dat die arme jongen met eenen geneesheer spreke, daar zulke invallen welligt uit een ongesteld ligchaam voortkomen; daar zijn toch wel meer voorbeelden van.

Vader. Ik kan het gedrag van ZEGMAN in de-

zen,

zen noch onbeschaamd, noch dwaas vinden. Hij verdiende van u zulk eene bitse behandeling niet. Ik voor mij, wil hem op verre na niet hebben gelijk gesteld met den trotschen P., en zou in tegendeel gaarne zien, dat gij u met hem verbondt; daardoor alleen, zoudt gij mij eene vergoeding schenken, voor het verdriet dat gij mij hebt aangedaan, door u één oogenblik gezet te betoonen op iemand, dien ik volstrekt niet verdragen kan.

WILHELMINA. Lieve vader! ach! doe mij het genoegen den Heer P. buiten het gesprek te laten. Ik bemin hem, zulks doet mij geene schande aan, en ik heb alleen ten uwen gevalle, volstrekt gedwongen van hem afgezien. Wat nu ZEEMAN betreft, ik wil de deugdelijkheid van zijn bestaan niet betwijfelen, doch liefde, neen! die kan, noch zal ik hem immer toedragen, en zonder deze (ik herhaal dit,) zal ik mij nooit aan eenig voorwerp, wie dat ook zijn moge, laten koppelen. Zal dat nu het genoegen moeten uitmaken, dat gij van mij vordert, dan kunt gij het u vrij ontzeggen.

Vader. Het mij ontzeggen... neen! dan zal ik het mij, door u te noodzaken, mijnen wil te doen, wel weten te verschaffen; — of meent gij aan het ouderlijk gezag geene gehoorzaamheid langer verschuldigd te zijn?

WILHELMINA. Van het tegendeel zijt gij overtuigd, vader! Ik betoonde u steeds mijne kinderlijke gehoorzaamheid, en hoop het altijd als duren pligt te blijven beschouwen, mij met eerbied, aan het onder-

derlijk gezag te onderwerpen, doch dat gezag moet dan ook *ouderlijk* blijven, het moet zich op redelijkheid gronden, en mijn geluk ten doel hebben; wordt het willekeurig, zou mijne onderwerping mij levenslang in het ongeluk storten, dan ben ik tot mijne smart gedrongen, daaraan gehoorzaamheid te weigeren. Zie, bid ik u, zulks in, en geloof mij, (ik zeg dat met eene diep bewogen ziel) eer verlaat ik het ouderlijk huis, en tracht onder vreemden met mijner handen arbeid het brood te verdienen, dan dat ik mij tot eene verbindtenis zal laten dwingen, waarvan het geluk mijns geheelen volgenden levens afhangt.

Vader. Wij zullen hier niet meer van spreken; handel gij, zoo als gij denkt dat uw belang zulks van u vordert, en ik zal weten wat mij te doen staat.

Hiermede liep dit gesprek af. De vader gevoelde (daaraan viel niet te twijfelen,) zijn ongelijk, doch de zucht tot onbepaald heerschen was zoodanig bij hem ingeworteld, dat hij het niet van zich verkrijgen konde, een plan, dat hij zich zoo vast in het hoofd gezet had, zoo eensklaps op te geven. Geene middelen (hoe laag dan ook,) werden onbeproefd gelaten, om WILHELMINA van zin te doen veranderen. Ik acht het onnoodig, de listige kunstgrepen, die daartoe werden aangewend, op te noemen, noch ook de onaangenaamheden te schetsen, die, ten gevolge hiervan, in HOOGHART's gezin plaats vonden; alleen zeggen wij, dat dit brave meis-

meisje zich, zonder één oogenblik hare kinderlijke verpligting uit het oog te verliezen, standvastig bleef betoonen; dat zulks dien invloed op den onverstandigen vader maakte, dat deze eindelijk afliet met het aanwenden van verdere dwangmaatregelen, en tot vroegere vriendelijkheid terug keerde; — dit kwam nogtans te laat. De goede WILHELMINA heeft de opgeruimdheid, haar anders eigen, geheel verloren, zij draagt de sporen van een verborgen zieleleed, en zonder eigenlijk ziek te zijn, verzwakt zij meer en meer, zoo dat het geene verwondering zou baren, wanneer hare levenszon, in de aanstaande lente reeds, beneden de kimmen des doods gedaald, en zij overgegaan was tot dien staat van vergelding, voor welken zich op Christelijk-Evangelische gronden te bereiden, het doel en de werkzaamheden uitmaakt van een leven, dat voor haar niets aantrekkelijk meer schijnt te hebben.

Zulke schromelijke, langblijvende gevolgen, kan het misbruik maken, of verkeerd aanwenden van het ouderlijk gezag, na zich slepen. Mogt vaders en moeders dit beseffen, en zich in het bestuur hunner kinderen, altijd door eene verstandige liefde laten leiden. Behoort willekeur aan alle gezag vreemd te zijn, het vinde vooral geen plaats bij dat der ouderen, wier pligt het is, voor hunne kinderen te leven, die geen geluk kennen, tenzij ook deze daarin deelen, en die, gelijk zij van het beantwoorden aan hunne kinderlijke verpligting,

zoo-

zoo ook eenmaal aan den Alwetenden Regter rekenschap zullen moeten afleggen, van de wijze, waarop zij hunne kinderen opgevoed, en zich ten hunnen opzigte van het hun door God aanvertrouwd gezag gekweten hebben.

Haarlem, J. D......
5 October 1840.

IETS OVER GESSNER EN ZIJN HUISSELIJK GELUK.

> *Eerbied voor ons zelven is de leidsvrouw van onze zeden; achting voor anderen de beheerscheres van ons gedrag.*
> STERNE.

GESSNER'S ziel was, even gelijk de Natuur, die hem omringde, zacht en verheven gestemd. Hartelijk deelende in het geluk van anderen, was hem niets aangenamer, dan, aan de bevordering daarvan, iets te kunnen aanbrengen. Hij beschouwde vooral de liefde jegens zijne medemenschen, als vleugelen tot groote daden. Hij was gulhartig jegens zijne vrienden, en met deze deugd baande hij zich eenen weg naar den hemel. Bescheiden en gedienstig jegens minder bekenden, was hij ook daardoor bemind van elk.

Hoe-

Hoewel zwaargeestig en in gedachten verzonken, was hij echter in den omgang de aangenaamste, de vriendelijkste, de genoegelijkste man, en, daar hij een gezelschap steeds wist te verlevendigen door vrolijke scherts of door belangrijke gesprekken, was ieder gaarne bij hem.

Gessner had een klein gevoelen van zich zelven; eene sierlijke parel aan den kroon des wijzen; maar welke men niet altijd bij hen vindt, en deze zijne zedigheid maakte hem bij ieder bemind. — Hij was gelukkig in zijn huisgezin, genoot de achting en de liefde eener Echtgenoote, die, bij hare zeldzame schoonheid, voortreffelijke zielsvermogens bezat. In de uren van droefgeestigheid beurde zij hem op; deelde met hem de zorgen aan den echtenstaat verbonden. Aan hare zijde, omringd van zijne bevallige kinderen, genoot hij het geluk van het huwelijksleven op de uitmuntendste wijze. Zij was eene Echtgenoote, die naar waarachtige verdiensten streefde, zoo geschikt voor haren stand als voor hare roeping. Zij was toegevend in het beoordeelen harer evennaasten, en rekende het zich voor eenen pligt, om de onschuld te verdedigen, en zelfs, ongevorderd, de voorspraak te zijn van allen, die, afwezig zijnde, gelasterd werden. — Zij maakte het zich ook tot eene hoofdbezigheid, bij elke slechte daad, welke haar van den een' of ander' ter ooren kwam, ook zijne gewis nog overblijvende goede zijde, en vooral zulke omstandigheden op te sporen, welke zijn misdrijf,

zoo al niet regtvaardigen, ten minsten eenigzins verontschuldigen konden.

Gessner spreekt elders aldus van zijn huisselijk geluk. »Mogt ik, o Goden! mogt ik mijn dank waardiglijk zingen! Alles, alles blinkt met rijpe schoonheid! Alles vloeit over van vollen zegen. Tevredenheid heerscht overal en vreugde: in ooft, boom en wijnstok lacht de zegen des jaars mij toe. Gelukkig, wiens onbevlekt gemoed geene bedrevene boosheid draagt, die zijn zegen weltevreden geniet en goed doet, waar hij maar kan. Hem wekt de heldere morgen tot vreugde, en de nacht omvangt hem zachtelijk met zoeten slaap."

»Zijn vrolijk gemoed geniet elke blijdschap, elke schoonheid; hem verrukt elke bekoorlijkheid van het wisselende jaar, elke zegen der Natuur."

»Dubbel gelukkig is hij, die zijne voorregten met eene gade deelt, die met schoonheid en met deugd versierd is, gelijk gij, Geliefde! Van den beginne af aan onzes huwelijks, was ons leven gelijk twee welgestemde fluiten, die op zachte toonen hetzelfde lied speelden. Geen mistoon stoort de zoete eenstemmigheid, elk die het hoort wordt vervuld met vreugde.

Z.....N. B......K.

ANEC-

ANECDOTE

UIT HET LEVEN VAN

JOHN LOCKE.

Onder de geleerde mannen, die, in de laatste helft der zeventiende eeuw, *Engeland* ten sieraad verstrekten, verdient ook JOHN LOCKE, (geb. te *Wrighton*, bij *Bristol*, in 1632, en overl. in 1704), naast Baron BOYLE, NEWTON, POPE en anderen, eene eervolle plaats. In de wijsbegeerte was hij onder de Engelsche geleerden een voorganger, en baande hun den weg. Veel en belangrijk zijn ook de geschriften, die er, bij zijn leven, en na zijnen dood nog van hem in het licht kwamen. Zijn *verstandig Christendom*, waarin hij betoogde, dat de Christelijke Godsdienst niets in zich bevat, hetwelk met de gezonde rede strijdt, wordt nog altijd als een werk van diepe geleerdheid en helder doorzigt geroemd; zijne *gedachte over de opvoeding der kinderen*, leverden ROUSSEAU bouwstof, toen hij zijne *Emile* en *Heloise* schreef; werken, waardoor deze zijnen naam in *Frankrijk* vereeuwigd heeft. Buiten eenige andere, zijn de overige meest wijsgeerige stukken. Zijn wijsgeerig stelsel grondde hij op de stelling, dat eenvoudige voorstellingen, wel verre van voortbrengsels der verbeelding of van het verstand te zijn, geheel be-

staan uit de verbinding van alle onze zamengestelde denkbeelden, die grootelijks uit ervaring, maar ook deels uit opmerking voorkomen.

De volgende anecdote, die nog al eens gevarieerd opgedischt wordt, zonder dat men weet van wien ze is, is eene gebeurtenis uit het leven van LOCKE, die letterlijk aldus is voorgevallen. De beroemde Graaf VAN SHAFTESBURY, had dikwijls van den grooten wijsgeer hooren spreken, en wenschten hem daarom gaarne eens te zien. Lord HARLEY, zijn vriend, die ook een vriend van LOCKE was, wilde hem daartoe in de gelegenheid stellen, door den geleerden Philosoof, op een avond, bij den Graaf te introduceeren; ook LOCKE, toen hij den wensch van den Graaf vernam, was niet ongenegen, om van dit aanbod gebruik te maken. Het onderhoud met een man als de Graaf VAN SHAFTESBURY, van wien de wereld met zoo veel achting sprak, moest toch altijd eene belangrijke bijdrage opleveren voor zijne wijsgeerige overdenkingen. De avond werd alzoo bepaald, dien Lord HARLEY, LOCKE, benevens nog een ander voornaam Lord, bij den Graaf zouden doorbrengen. Na een kort en vrij onbeduidend gesprek over het weder, de gezondheid, enz., werd er een kaartspel voorgeslagen. LOCKE verontschuldigde zich, door te verklaren, dat hij geen enkel spel met de kaart verstond, en liet ook niet onduidelijk gevoelen, dat, volgens zijn oordeel, het kaartspel voor menschen van kennis en verstand, niet boven al-

alle aanmerking verheven was. Nogtans de drie Heeren zetteden zich aan tafel en speelden, terwijl LOCKE een stil aanschouwer bleef, die nu zeer bedaard zijn zakboek uithaalde, met diepen ernst op het blad staarde, en van tijd tot tijd iets ter neder schreef. De Heeren spelers merkten dit ook op, en begrepen, dat belangrijke overdenkingen uit het geleerde brein, haar aanwezen op het papier kregen. Na eenige rondjes gespeeld te hebben, kon HARLEY zich niet onthouden van te vragen: » eilieve, LOCKE! laat ons eens hooren wat uw scheppend vernuft daar heeft voortgebragt? Wat hebt gij daar op papier gesteld?" — Na een paar malen geweigerd te hebben, antwoordde LOCKE op sterken aandrang: » Mylords! het aanbod om met drie der grootste mannen uit het koningrijk in gezelschap te zijn, was mij hoogst aangenaam en welkom; ofschoon ik er nooit aan gedacht had, dat mij die eer zou te beurt vallen, heb ik er echter veel van gewacht, dewijl ik mij overtuigd hield, dat zulk een onderhoud een onschatbaar voedsel voor mijnen geest zou verschaffen; thans valt mij die eer te beurt, en ik kan dan ook niet in gebreken blijven, om hunne redenering zorgvuldig aan te teekenen." HARLEY, die hierop hem schertsend het boekske uit de hand rukte, vond er eene menigte kaartpraatjes in opgeteekend, als: *Ik vraag in de harten. — De beurt is aan u Mylord. — Vijf klavres.! — Schoppen is troef. — Gij zit voor, Mylord!* enz. De Heeren spelers gevoelden en er-

 ken.

kenden de dwaasheid, legden de kaarten neder en begaven zich met LOCKE in een gesprek, dat door deszelfs belangrijkheid en nuttig onderhoud, door allen nog dikwijls is herdacht geworden.

Kon de sluijer opgeligt worden, die alle de wijsheid verborgen houdt, waarvan in zoo menig vernuftig brein de kiem ligt, doch die door het tijddoodend kaartspel, belet wordt zich te ontwikkelen, misschien zouden wij onze oogen naauwelijks kunnen gelooven.

Purmerende, 1840. G. VAN SANDWIJK.

SCHERTSEN.

Schuldelooze vrolijkheid is het beste middel tegen droefgeestigheid; daarom is schertsen niet ongeoorloofd, indien hetzelve binnen de behoorlijke palen blijft.

Het is goed te schertsen, maar niet om er zijn bedrijf van te maken. — De Graaf van *Leicester* wetende, dat koningin ELIZABETH zeer gaarne een edelman fraai zag dansen, bragt den meester eener dansschool voor haar. »Het is zijn beroep," zeide de Vorstin, »daarom wil ik hem niet zien." — Zij beminde het dansen niet, wanneer het eene hoofdbekwaamheid was, maar alleen, wanneer het aan andere bekwaamheden was toegevoegd. Hetzelfde zeggen wij van schertsen.

Scherts

Scherts niet met het tweesnijdend zwaard van Gods woord. — Deze scherts is spoedig geleerd en profane scherts komt er zonder twijfel uit. Indien gij tegen uwen wil of zonder opzet bij ongeluk de H. Schrift in een gewoon gesprek mengt, wend u dan dadelijk tot God, en bid, dat Hij het u vergeve.

Ontuchtige scherts doet dwazen lagchen en wijzen huiveren. — Daar wij beschaafde menschen zijn, laat ons geene naakte wilden in ons spreken worden: zulke ontuchtige gesprekken zijn het ergst in gevorderden leeftijd.

Laat uwe scherts niet, gelijk de mummien, zijn van gestorven vleesch. — Laat de dooden in vrede rusten, want het is slecht hunne nagedachtenis op die wijze van het doodskleed te ontdoen.

Spot niet met de natuurlijke gebreken van anderen, die niet in het vermogen zijn om dezelve te veranderen. — Het is wreed eenen kreupelen met zijne eigene krukken te slaan. Bespot niemand om zijn beroep, dat, hoewel arm en moeijelijk, echter eerlijk is; bespot nimmer eenen schoenlapper, omdat hij zwarte vingers heeft.

Hij, die eens anders booze scherts met genoegen verhaalt, doet die zijne eigene worden. — Reinig ze daarom van derzelver vergift. Indien godslastering uit den geest verwijderd wordt, is zij gelijk een stekelvarken, neem de stekels van den rug weg, en het wordt een goede spijs. — Maar indien godslastering over den geest heerscht, is zij gelijk een adder, vol venijn, en dan — speel er niet mede.

Hij, die door zijne scherts een vriend verliest, verliest eenen treurenden bij zijn graf. — Sommigen gelooven, dat hunne woorden gelijk zijn aan mostaard, die niet goed is, wanneer zij niet prikkelt. — Wij lezen, dat allen, die in het jaar 1349, na de groote sterfte in *Engeland*, geboren werden, hunnen vierden tand misten. — Laat ook zoo uwe scherts zijn, opdat zij den goeden naam van uwen vriend geen schade toebrengen, en antwoord nimmer door scherts, wanneer men ernstig tot u spreekt.

(FULLER.)

HULDE AAN MIJNEN DIERBAREN VADER A. JONCKERS, IN LEVEN PREDIKANT TE *HERVELD*, UITGESPROKEN BIJ ZIJNE BEGRAFENIS, TE *NIJMEGEN*, DEN 6den OCTOBER 1840.

Sluimer zachtkens, dierbre doode!
  Bij den schat, dien 't graf bewaart.
Ons zij 't ook een vredebode,
  Die ons stof eens roept tot de aard. —
  Waar de strenge dood gebiedt,
  Weert de sterv'ling 't sterven niet;
Doch Hij bragt, in plaats van schrikken,
U slechts lijdens oogenblikken.

Maar! dat lijden is geleden,
  En uw taak op aard volbragt. —
Heil'ge Godsvrucht, reine zeden,
  Vast geloof, dat biddend wacht,

IJver

IJver voor des Heilands leer,
Zijne gunst uw roem en eer,
Hierdoor kon de dood geen vreezen,
't Graf u geen verschrikking wezen.

Rust dan, na uw deugdzaam trachten,
Dierbaar overschot, hier stil.
Blijf den schoonsten morgen wachten;
Wij eerbiedigen Gods wil.
Hoe de nacht hier heerschen mag,
Zie, daar boven heerscht de dag!
Dat, in 't licht van Gods genade,
Daar uw reine ziel zich bade!

R. H. GRAADT JONCKERS.

VERGANKLIJKHEID.

Bloemen bloeijen om ons henen,
Als de zon der lente gloort;
Als geen zorg nog is verschenen,
Als geen enkle doorn ons stoort.
's Morgens vlecht het knaapje kransen,
Doet ze dan om 't hoofdje dansen;
's Avonds hijgt de knaap naar rust:
't Kransje werpt hij achtloos neder,
Zachtjes sluiten d' oogleên weder,
Door de moeder toegekust.

't Kransje kwijnt; een enkel roosje
Meer, door 't sap der daauw verkwikt,
Kleurt nog met een kwijnend blosje,
't Rozenblad een oogenblik,

't Veldviooltje, 's knaaps verlangen,
Laat nu reeds zijn knopjes hangen,
Daar het sap en voedsel beidt:
't Knopje welkt, en wij, o bloemen!
Kunnen u een toonbeeld noemen,
Toonbeeld der vergankelijkheid.

Lente siert met groen en lover,
Bloem en struik en boom en veld.
Zomer buigt de takken over,
Daar de vrucht reeds dikker zwelt.
Herfst doet meest die vruchten rijpen,
En met greet'ge handen grijpen,
Naar de beste, zachtste vrucht.
Rijken, boeren, ja zelfs schaam'len,
Trachten ieder wat te zaam'len,
Voor het naad'ren kwaad beducht.

Winter komt, met gure vlagen,
't Groene bladje wordt nu geel;
't Bloempje, dat wij gaarne zagen,
Krijgt een sneeuwvlok tot zijn deel.
Boomen, die ons vruchten gaven,
Liggen als in sneeuw begraven,
Hier en ginder dor verspreid:
Zoo vergaat de tijd des levens,
En het wijst den sterv'ling tevens,
't Toonbeeld der vergankelijkheid.

't Knaapje met zijn' blonde haren,
Springt en lacht op moeders schoot;
Denkt dan aan geen verdre jaren,
Noch aan smarten, graf en dood.
Bloeijend zijn des jonglings wangen,
Dat genot is zijn verlangen,

Vreugd

Vreugd alleen is 't, die hem vleit,
Zinlust houdt hem steeds geketend,
En de jong'ling zich vergetend,
Denkt aan geen vergankl ijkheid.

Wisselend zijn de huwlijks jaren,
Druk en kommer, zorg en leed;
Ziekten, voorspoed en bezwaren,
Vreugde, driften, kalmte en zweet,
Doen weldra de haren grijzen,
En den afgeleefden wijzen,
Op het land der eeuwigheid.
Bukkend gaat de grijs ter aarde,
Niets heeft hier voor hem meer waarde,
Alles toont vergankl ijkheid.

Zoo is 't beeld van mensch en bloemen,
Al wat stoflijk is, vergaat;
Kunt gij sterv'ling hier iets noemen,
Dat vergankl ijkheid weêrstaat?
Obelisken, pijramiden,
Hoe veel eeuwen er ook vlieden,
Knagend werpt de tijd ze eens neêr;
Hoe gewrocht, door menschen handen,
Hoe gestut door hechte wanden,
Alles, alles neemt een keer.

Slechts de ziel, den mensch gegeven,
De adem Gods, houdt eeuwig stand;
Vliedt uit dit vergankl ijk leven,
Naar het duurzaam vaderland;
't Ligchaam zij ten prijs der wormen;
Boven zal de ziel zich vormen
In een beeld der eeuwigheid;
Komt dan Broeders! treedt dan nader,

Naar

't Veldviooltje, 's knaaps verlangen,
Laat nu reeds zijn knopjes hangen,
  Daar het sap en voedsel beidt:
't Kransje welkt, en wij, o bloemen!
Kunnen u een toonbeeld noemen,
  Toonbeeld der vergankelijkheid.

Lente siert met groen en lover,
  Bloem en struik en boom en veld.
Zomer buigt de takken over,
  Daar de vrucht reeds dikker zwelt,
Herfst doet meest die vruchten rijpen,
En met greet'ge handen grijpen,
  Naar de beste, zachtste vrucht.
Rijken, boeren, ja zelfs schaam'len,
Trachten ieder wat te zaam'len,
  Voor het naad'ren kwaad beducht.

Winter komt, met gure vlagen,
  't Groene blaadje wordt nu geel;
't Bloempje, dat wij gaarne zagen,
  Krijgt een sneeuwvlok tot zijn deel.
Boomen, die ons vruchten gaven,
Liggen als in sneeuw begraven,
  Hier en ginder dor verspreid:
Zoo vergaat de tijd des levens,
En het wijst den sterv'ling tevens,
  't Toonbeeld der vergankelijkheid.

't Knaapje met zijn' blonde haren,
  Springt en lacht op moeders schoot;
Denkt dan aan geen verdre jaren,
  Noch aan smarten, graf en dood.
Bloeijend zijn des jonglings wangen,
Zoet genot is zijn verlangen,

Vreugd

Vreugd alleen is 't, die hem vleit,
Zinlust houdt hem steeds geketend,
En de jong'ling zich vergetend,
Denkt aan geen vergankelijkheid.

Wisselend zijn de huwlijks jaren,
Druk en kommer, zorg en leed;
Ziekten, voorspoed en bezwaren,
Vreugde, driften, kalmte en zweet,
Doen weldra de haren grijzen,
En den afgeleefden wijzen,
Op het land der eeuwigheid.
Bukkend gaat de grijs ter aarde,
Niets heeft hier voor hem meer waarde,
Alles toont vergankelijkheid.

Zoo is 't beeld van mensch en bloemen,
Al wat stoflijk is, vergaat;
Kunt gij sterv'ling hier iets noemen,
Dat vergankelijkheid weêrstaat?
Obelisken, pyramiden,
Hoe veel eeuwen er ook vlieden,
Knagend werpt de tijd ze eens neêr;
Hoe gewrocht, door menschen handen,
Hoe gestut door hechte wanden,
Alles, alles neemt een keer.

Slechts de ziel, den mensch gegeven,
De adem Gods, houdt eeuwig stand;
Vliedt uit dit vergankelijk leven,
Naar het duurzaam vaderland;
't Ligchaam zij ten prijs der wormen;
Boven zal de ziel zich vormen
In een beeld der eeuwigheid;
Komt dan Broeders! treedt dan nader,

Naar

Naar het huis van onzen Vader:
Dáár heerscht onvergankelijkheid.

Amsterdam, E. GERDES.
1839.

HET VADERLAND.

Waar ligt des Christens Vaderland,
Het doelwit van zijn streven,
Waarheen zijn hart verlangend brandt,
Bij d' onspoed van dit leven?
Voorzeker, 't ligt niet hier beneên;
Naar hooger rigt zijn oog zich heen,
Ver boven 't nietig stof der aarde:
Daar toch, daar ligt zijn doel, een schat,
Van onberekenbare waarde
Die zijn geluk in zich bevat.

Ja, daar, daar ligt zijn Vaderland!
Ver boven 't aardsch gewemel,
Wacht hem een hooger, zaalger stand,
De vreugde van den Hemel.
Daar is het land van vrede en rust,
Daar wenkt hem vriendlijk reeds de kust,
Als eens zijn strijd is afgestreden,
Op aarde, in 't worstelperk der deugd:
Daar wachten hem de zaligheden,
Waarvan reeds 't denkbeeld ons verheugt.

De groote heilstaat wacht hem daar,
Die God ons wil bereiden:
Hem toeft een juichende Englenschaar,
Die voor Gods troon hem leiden.

Ook

Ootmoedig knielt hij dan ter neer,
Voor aller scheps'len Opperheer,
Wiens woord verrukt hem klinkt in de ooren,
En onuitspreeklijk 't hart verheugt:
»U is de zaligheid beschoren,
»Gaat in, mijn Zoon! in de eeuw'ge vreugd!"

Hoe klopt, hoe brandt het harte in mij,
Bij de enkele gedachte,
Aan 't geen ons aan de gindsche zij,
Van 't somber graf zal wachten.
Daar, daar toch knaagt geen zorg, geen smart,
Of tegenspoed meer aan ons hart,
Daar zal 't geluk ons steeds omstralen;
Wordt 't heerlijkst loon ons aangeboôn,
En zullen we onzen dank betalen,
Aan God, in 't loflied voor Zijn troon.

Daar, in die reine Hemelsfeer,
Kent 't hart geen angstig vreezen:
Aanbiddend buigen we ons daar neer,
Voor 't oppermagtig Wezen,
Dat ons die groote zaligheid,
In zijn genade heeft bereid,
En zich zoo liefdrijk wou betoonen.
Dáár schalt het danklied uit den mond
Der Englen, met hun cithertoonen
Vereenigd, steeds de heemlen rond.

Ja, Reisgenooten! op het pad,
Naar 't eeuwig, zalig leven,
Gevoelt wat heilstaat, welk een schat,
Gods liefde ons eens zal geven.
Heft dan bij wat u treffen moog',
Geloovig steeds het hoofd omhoog,

De

De hoop op 't doelwit van uw streven.
Het heilgenot, dat ginds u wacht,
Zij u ten lichtster in dit leven,
En gorde u aan met moed en kracht.

Valt ook de strijd u somtijds bang,
Want God beproeft den vromen:
Verliest den moed dan niet, eerlang,
Zijt g' aan het doel gekomen.
Dan wordt gij weer met hen vereend,
Wier dood door u hier wordt beweend;
Dan is de vreemdlingschap vergeten,
Zoodra gij voet zet aan het strand,
Waar de Engelen u welkom heeten,
In 't eeuwig zalig Vaderland.

Amsterdam. F. WIJSMAN.

AKADEMIE-NIEUWS.

LEIDEN.

Den 14 Sept. Een smartelijk verlies heeft onze Hoogeschool getroffen. De Hoogleeraar JAN HENDRIK VAN DER PALM, zoo lang haar edelst sieraad, gelijk de roem van ons Vaderland, werd, op den 8sten dezer, haar door den dood ontnomen.

Te *Rotterdam* in 1763 geboren, en alhier, inzonderheid onder zijnen grooten voorganger, HENDRIK ALBERT SCHULTENS, voor zijne bestemming opgeleid, werd hij, na, sedert 1784, als Predikant te *Maartensdijk*, in de Provincie *Utrecht*, en, sedert 1787, als Hulpprediker van den Edele VAN DE PERRE, te *Middelburg*, werkzaam geweest te zijn, in 1796, als gewoon Hoogleeraar der Oostersche talen, aan deze Hoogeschool verbonden. In 1799 betrad hij, als Agent van Nationale Opvoeding en in andere aanzienlijke betrekkingen, de staatkundige loopbaan, maar keerde, in 1806, als Hoogleeraar der gewijde Welsprekenheid, naar deze Hoogeschool terug, bij welke hij, in 1808, na het overlijden van den Hoogleeraar RAU, ook zijne vroegere taak, het onderwijs der Oostersche Letteren wederom aanvaardde, om in dezelve met lust en ijver, niet slechts tot aan zijn Emeritaat, op 70 jarigen leeftijd, maar, op vereerenden aandrang, nog lang daarna te volharden; tot dat, nu ruim twee jaren geleden, ongesteldheid en toenemende verzwakking zijnen nog altijd werkzamen geest, meer en meer de rustc gebood, en hij, na een langdurig ziek- en sterfbed, hetwelk zijn christelijk geduld op de proef stelde, maar ook zijne lijdzaamheid, zijn eenvoudig geloof en zijne vaste

hoop

hoop openbaarde en versterkte, op ruim 77 jarigen leeftijd, zacht en kalm voor een beter leven ontsliep.

Groot als Geleerde, als Redenaar en als Schrijver, maar niet minder beminnelijk en groot als mensch en als Christen, zag men in hem eene schoone vereeniging der zeldzaamste hoedanigheden, deugden en gaven, door welke hij den uitgebreidsten en weldadigsten invloed op zijnen tijd geoefend heeft; en liet hij, in eene lange reeks van hoogst voortreffelijke geschriften, een' schat van wetenschap en smaak, van wijsheid en Godsvrucht achter, die niet slechts tot het late nageslacht den roem zijner verdiensten gaat overbrengen, maar door welke hij gewis gezegend werken zal, ook nadat hij gestorven is.

Niet zijne dierbare betrekkingen alleen treuren dan ook bij zijn verscheiden; maar zoo velen, die het aanminnige van zijnen omgang en zijne vriendschap smaakten; de schaar vooral zijner dankbare leerlingen, en duizenden, die hij, als onovertroffen kanselredenaar, aan zijne lippen boeide, staren hem met weemoed na; terwijl de Hoogeschool, die zoo lang in zijn licht zich verheugen mogt, de Christelijke Gemeente, bij welke hij zoo hoog verdiend zich gemaakt heeft, de Nederlandsche Letterkunde, die van hem een' nieuwen luister ontleende, en het geheele Vaderland, welks roem door hem verhoogd geworden is, niet ligt zóo groot een verlies zullen vergoed zien.

Roerend was de stille plegtigheid zijner ter aarde bestelling, op den 12 dezer. In Katwijks duin werd zijn overschot, naast dat van dierbare panden, in de nabijheid van het stof van BORGER, bijgezet. Daar vereenigden zich, in aanzienlijken getale, nevens bloedverwanten en betrekkingen, ook

ook Ambtgenooten, Leeraren der Gemeente en Kweekelingen dezer Hoogeschool, om aan den dierbaren Afgestorvenen de laatste eer te bewijzen. En dáár waren de Hoogleeraar VAN HENGEL en de Predikant DERMOUT, vroeger en later leerlingen des Ontslapenen, de tolken van aller gevoel, zoowel in de ontboezeming der weemoedige klagt, dat ook een VAN DER PALM sterven moest, als in het herdenken zijner verdiensten en beminnelijkheid, en in het geopende uitzigt op die gewesten van onsterfelijkheid en zaligheid, op welke de blijmoedige hoop des Ontslapenen, door het nederig geloof in CHRISTUS, gevestigd was.

Ook de Hoogleeraar VAN OORDT, op den volgenden dag voor een' der Leeraren eene predikbeurt waarnemende, heeft de Gemeente bij dit afsterven bepaald, en schetste, naar aanleiding van *Dan.* XII:3: *De Leeraars nu zullen blinken als de glans des uitspansels, en die er velen regtvaardigen, gelijk de starren, eeuwiglijk en altoos;* in eene opzettelijke rede, VAN DER PALMS verdienste en edele werkzaamheid, als Leeraar en teregtbrenger van velen, zoowel als het heerlijke loon, daarop voor hem weggelegd, gelijk voor allen, die, door weldadigen invloed op anderen, naar hunne mate, in zijne voetstappen treden.

LEIDEN.

Den 1 Sept. Van hier is verzuimd te melden, dat op den 3 April dezes jaars, na het openlijk verdedigen zijner *Dissertatio Theologica Exegetico-moralis de parte Epistolae Pauli ad Romanos paraenetica,* tot *Doctor Theologiae* bevorderd is, PETRUS ABRAHAM BORGER, eenige zoon van wijlen den Hoogleeraar BORGER; en dat, op den 22 Junij, l.l. diezelfde eer te beurt viel aan WILLEM FREDERIK HENZEL, van *Leiden,* insgelijks na het openlijk

verdedigen van zijn *Specimen Theologicum inaugurale*, *quo exhibetur* Ἑρμείου του Φιλοσόφου Διασυρμος τῶν ἔξω Φιλοσοφῶν.

SCHOOL-NIEUWS.

DELFT.

Op den 13 Junij, l. l., werd alhier het somerexamen gehouden. Ten gevolge van hetzelve, werden met Getuigschriften bekroond: voor alle leervakken, M. A. WIJNANDTS en J. W. C. BLANCHENAY; voor het Grieksch: P. POST UITERWEER, (van *Schiedam*), C. J. VAN BERKEL, W. C. JANSEN, G. J. VAN DER BOER, (van *Naaldwijk*) en G. P. AUGUSTIJN; voor het Latijn: P. POST UITERWEER en C. J. VAN BERKEL; voor de nieuwe Talen en Letterkunde: P. POST UITERWEER, G. J. VAN DER BOER en G. P. AUGUSTIJN; voor de Geschiedenis, enz.: C. J. VAN BERKEL, N. J. OVERVOORDE en P. M. KAMERLING; voor de Wiskunde: G. P. AUGUSTIJN.

Op den 15 Junij, l. l., werd het eerste leerjaar van het herstelde stedelijk Gymnasium, met een letterfeest gesloten. De verdienstelijke Jongeling, J. H. E. VAN DER SANDT, werd, na het uitspreken eener redevoering *de increscente apud Romanos plebis auctoritate*, met lof tot de Akademische Lessen bevorderd. Prijzen ontvingen: P. POST UITERWEER, C. J. VAN BERKEL, M. A. WIJNANDTS, J. W. C. BLANCHENAY, B. VERSELEWEL DE WITT HAMER, (van *Goes*), G. J. VAN DER BOER, C. W. C. LORETS, (van *Schipluiden*) en G. P. AUGUSTIJN. Aan J. J.

over

OVERVOORDE en P. M. KAMERLING, vielen vereerende Getuigschriften ten deel.

Op den 25 Augustus, l. l., eindigde het onderzoek naar de wijze, op welke de Leerlingen, gedurende de jongste groote vacantie, hunnen tijd hadden besteed. Ten gevolge van dit onderzoek, ontvingen Getuigschriften van den hoogsten lof: P. POST UITERWEER, C. J. VAN BERKEL, M. A. WIJNANDTS, J. W. C. BLANCHENAY en G. P. AUGUSTIJN; van grooten lof: B. VERSELEWEL DE WITT HAMER, G. J. VAN DER HOEK, C. W. C. LOBEYN, M. J. OVERVOORDE en P. M. KAMERLING.

LEEUWARDEN.

Op den 7 Julij had alhier de gewone zomerpromotie en prijsuitdeeling plaats. De Rector opende deze plegtigheid met eene prolusio: *de natura et usu Satirae Horatianae*, d. i.: *over den aard en het nut van Horatius hekeldichten.* Vervolgens hielden drie jongelingen, die met veel lof naar de Hoogeschool bevorderd werden, door hen zelve opgestelde declamatien. De eerste H. R. WARNOLTS, sprak: *de Q. Horatio Flacco ruris amatore*, d. i.: *over den dichter Horatius, beschouwd als vriend van het landleven*; de tweede: J. VAN LOON, *de instabilitate rerum humanarum in rebus Frisiae conspicua*, d. i.: *over de wisselvalligheid der fortuin, zigtbaar in de geschiedenis van Friesland*; de derde: J. H. DAMMAN DE WITT, *de utilitate historiae ad studium virtutis*, d. i.: *over de geschiedenis, als bron van levenswijsheid.*

Nadat de Rector deze Jongelingen welmeenend toegesproken, en hun vaarwel had gezegd, werden gewone prijzen uitgereikt aan E. MANGER CATS, H. J. ALBARDA, J. H. ALBARDA, W. L. LADENIUS, J. VITRINGA COULON, C. CAMMENGA en J. AHRINGA. Prijzen van naarstigheid aan M. C.

SIMON, J. P. A. ZILVERGIETER HOOGSTAD en J. B. VAN DER PLAATS, en een getuigschrift aan P. NOË.

Voor de Wiskunde werden prijzen gegeven, in de eerste Klasse, aan J. VAN LOON; in de tweede Klasse, aan J. H. ALBARDA; in de derde Klasse, aan U. CATS SPEELMAN. Getuigschriften aan T. RISSILADA en J. J. SCHOTBOURG SIMON.

Voor de vlijtige beoefening der Geschiedkundige vakken, ontvingen J. H. DAMMAN DE WITT, W. L. LADENIUS en F. BOOM, eervolle getuigschriften.

Naar gewoonte betuigden de met prijzen vereerde Jongelingen, op eene gepaste wijze, hunnen dank aan H. H. Curatoren, waarna de Rector de toehoorders voor hunne belangstelling in deze plegtigheid, bedankte.

FRANEKER.

Nadat, in den morgen van den 17 Julij j.l. de leerlingen van het alhier gevestigd Gymnasium naauwkeurig waren onderzocht geworden ten aanzien van hunne gemaakte vorderingen in het beoefenen der oude talen, en aan H. H. Curatoren de doorslaande bewijzen hadden gegeven van hunne vlijt en welbesteden tijd, had des namiddags, in de gehoorzaal van het Athenaeum, op de gewone wijze de Promotie en Prijsuitdeeling plaats, welke door den Rector geopend werd met eene Prolusio, waarin dankbare hulde werd toegebragt aan de verdiensten van den geleerden P. A. BOSSE, in leven Rector der Latijnsche Scholen te *Leiden*, (*) en leermeester van onzen Rector.

Hierop beklommen achtereenvolgende twee verdienstelijke leerlingen: H. OVERBEEK en J. HEPPNER het spreekgestoelte, en hielden hunne afscheidsredevoe-

(*) Een uitvoerig levensberigt van dezen Geleerde, vindt men in de *Kunst- en Letterbode* van Junij.

voeringen. De eerste sprak: *in laudem Poëseos*, de ander *in Poëseos contemptionem*. Beide genoemde leerlingen declameerden niet alleen op eene vrijmoedige wijze hunne eigen bewerkte stukken, maar mogten ook allezins de goedkeuring wegdragen der aanwezige toehoorders, en werden daarop, na met prijzen begiftigd, en door den Rector met hunne volbragte taak geluk te zijn gewenscht, tot het Akademisch onderwijs bevorderd. Vervolgens werden in de onderscheidene klassen de praemia ordinaria uitgereikt. In de tweede klasse, aan J. DE GRIENT DREUX, terwijl in dezelfde klasse, A. C. VAN CAMMINGHA, een getuigschrift ontving. In de vierde klasse: J. BOGTSTRA; in de vijfde: W. VAN NAUTA LEMKE; in de zesde: D. LAPSTRA. Op de ordo Inferior van laatstgenoemde klasse werden, aan S. A. BANGA en R. F. BURGHGRIEF, getuigschriften ter aanmoediging uitgereikt. Door de met prijzen begiftigde leerlingen werden op eene gepaste en bevallige wijze de gebruikelijke Gratiarum-actiones opgezegd.

Daarna ontvingen nog, in de onderscheidene vakken van wetenschap, getuigschriften: voor de Geschiedenis: H. OVERBEEK, J. HEPPENER, W. VAN NAUTA LEMKE, K. BANGA. Voor de Aardrijkskunde (oude en nieuwe) J. HEPPENER, D. LAPSTRA, J. BÖLGER en A. WILLEMS. Voor de Fabelkunde: L. PETRAEUS. Voor de Wiskundige Wetenschappen: H. OVERBEEK, J. DE GRIENT DREUX, J. BOGTSTRA en W. VAN NAUTA LEMKE.

MEPPEL.

Den 20 Julij 1840. Na het afgeloopen Examen des morgens, werd des namiddags de Promotie gehouden; bij welke gelegenheid, na eene voorafrede van den Rector, drie verdienstelijke jongelingen: H. BROUWER, van *Uithuizen*, W. L. SCHIFTER,

van *Weesp*, en J. L. TONCKENS, van *Westervelde*, hunne redevoeringen deden. De eerste: *de Pauli Apostoli literarum studiis*; de tweede: *de Historiae Graecae, Romanae et Batavae cognitione*; de derde: *de Agesilai praestantissimis moribus*; waarmede zij van deze school afscheid namen, en, met aanzienlijke prijzen begiftigd, naar de Hoogeschool bevorderd werden. Vervolgens werden nog met prijzen beschonken, de verdienstelijke jongelingen: J. ALINGH PRINS, H. UITTERWIJK TUIN en G. L. DE JONGE. die hunne dankbetuigingen daarvoor met gepaste vrijmoedigheid uitspraken.

Eindelijk zijn tot hoogere klassen bevorderd: J. ALINGH PRINS, J. BUISMAN SMIT en W. L. WESSELS, van den eersten rang tweede klasse, tot den tweeden rang eerste klasse; H. UITTERWIJK TUIN, C. BOLT, S. JONSTRA, J. K. WIGERI VAN EDEMA en H. CRULL; van den tweeden rang tweede klasse, tot den eersten rang van dezelfde klasse; G. L. DE JONGE, C. H. RADIJS, H. WESTRA VAN LIER, H. W. SCHUMMELKETEL en J. KNIPHORST, van den tweeden rang derde klasse, tot den eersten rang van dezelfde klasse.

DOETINCHEM.

Den 13 Aug. 1840. Heden had alhier, in het Kerkgebouw der Hervormden, het gewoon Jaarlijksch Examen, de Promotie van en de Prijsuitdeeling aan de Latijnsche schooljeugd, in tegenwoordigheid van eene aanzienlijke menigte, plaats. Nadat deze plegtigheid door den Rector, met het houden eener voorafspraak: *de veterum linguarum in societate communi utilitate et necessitate*, was geopend, nam het onderzoek naar de door de leerlingen gedurende den laatstverloopen Cursus gemaakte vorderingen eenen aanvang, waarin allen uitmuntende proeven van hunne vlijt aan den dag leg-

jeugdem, zoowel wat de oude talen, als andere bijkomende wetenschappen betreft. Daarna greep de plegtige promotie plaats, en werden met eerepryzen begiftigd de navolgende verdienstelijke jongelingen: H. W. A. VAN AKEN, J. GERRETZEN, E. G. COLSON ABERSON en J. NOORDINK DE WILDE, allen uit deze stad, W. A. ROELVINK, uit *Winterswijk*, H. A. W. D'HARVANT en W. F. H. LARET, beide uit deze stad, J. VAN DER FELTZ, uit *Epe*, E. J. J. COLSON ABERSON, uit deze stad, en J. H. SCHORER, uit *Harderwijk*, welke allen H. H. Curatoren op eene bevallige wijze hiervoor bedankten. Eindelijk beklom de Rector andermaal het spreekgestoelte, en bedankte, na eenige hartelijke toespraken aan de verzamelde menigte en voornamelijk aan de hem toevertrouwde jeugd, alle aanwezigen voor hunne in het heil van het aankomend geslacht betoonde belangstelling. Deze plegtigheid vooráfgegaan, afgewisseld en besloten door een fraai orgelmuzijk, nam tot genoegen van allen, die hetzelve met hunne tegenwoordigheid vereerden, een einde, en strekte alzoo ten bewijze van den voortdurenden bloei onzer school.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland* zijn, in de Vergadering van October l.l., geëxami-

mineerd en als Kandidaten tot de H. Dienst toegelaten: de H.H. W. KLUEVER en J. W. G. R. SCHORER.

ARNHEM.

LOENEN OP DE VELUWE, 4 Oct. 1840. Onze Leeraar, J. W. SURINGAR, Theol. Doct., gaf ons heden kennis van Z. M. Besluit van den 22 Sept. N°. 77, waarbij hij tot Predikant der Nederduitsche Protestantsche Gemeente te *Maastricht* werd benoemd; deze benoeming reeds door eene kerkelijke beroeping opgevolgd, is door hem, onder inwachting der noodige approbatie, aangenomen.

ARNHEM, 8 Nov. 1840. Heden werd onze beroepen Leeraar, Ds. H. J. VELDWIJK, door zijnen jongsten Ambtgenoot, Ds. F. H. G. VAN ITERSON, onder ons bevestigd, met eene Leerrede over *Hebr.* XIII: 17*b*. *Zij waken voor uwe zielen, als die rekenschap geven zullen.* De Bevestigde deed des avonds zijne intrede, predikende over 2 *Cor.* IV: 2*b*. *Door openbaring der waarheid ons zelven aangenaam makende bij alle conscientiën der menschen, in de tegenwoordigheid Gods.*

TERWOLDE staat vakant te worden. Zie Oct. 1840.

NIJMEGEN.

PUFLIJK EN LEEUWEN, 11 Oct. 1840. Wij werden onlangs diep bedroefd, door het overlijden van onzen Herder en Leeraar, Ds. ELIAS FREDERIK HENDRIK WOLF. Na gedurende bijna 12½ jaren de dienst des Evangeliums onder ons te hebben waargenomen, werd hij ons den 2den dezer ontnomen, en door eene hevige zenuwkoorts, in den ouderdom van bijna 37 jaren, grafwaarts gerukt. Hij was onder ons algemeen hoog geacht en hartelijk bemind, en het goede, door zijne leer en zijn voorbeeld bij ons gesticht, zal hem lang in eervolle en dankbare nagedachtenis doen blijven.

Na-

Nadat ons reeds op den vorigen Zondag door Ds. W. H. TEN HORT, Pred. te *Winssen*, bij gelégenheid eener liefdebeurt, voorloopig een gepast woord betrekkelijk ons verlies was toegesproken, werden wij heden door den Consulent dezer Gemeente, Ds. G. BRUINISSEN TROOST, Pred. te *Wamel* c. a., de eerste vakatuurbeurt vervullende, naar aanleiding van *Hand.* XIII: 36: *Als hij in zijnen tijd den raad Gods gediend had, is (hij) ontslapen*, meer opzettelijk bij hetzelve bepaald.

Het *annus gratiae* zal door den Ring van *Batenburg* voor de diep bedroefde Weduwe en hare zes kinderen worden waargenomen.

HUISSEN, 8 Nov. Met deelneming hoorde de Gemeente in de Voormiddag-Godsdienst de mededeeling van het overlijden van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. P. N. COX, Emeritus Predikant van *Rotterdam*, die gedurende een gedeelte van de jaren 1809 en 1810 in deze Gemeente als haar getrouw Herder werkzaam geweest was.

ELST. Zie Sept. 1840.

ALTFORST EN APPELTERN. Zie Sept. 1840.

HETEREN vakant. Zie Oct. 1840.

ZUTPHEN.

BUURLO, 25 Oct. Onze naar *Alkmaar* beroepen Leeraar, Ds. A. VAN MAURIK, nam heden, na van zijne betrekking op Klassis en Gemeente behoorlijk te zijn losgemaakt, van ons afscheid, naar aanleiding van *Joh.* XVII: 11*b*. *Heilige Vader! bewaar ze in uwen naam.* De Allerhoogste vervulle aan ons deze bede, en stelle hem in zijnen nieuwen werkkring tot eenen uitgebreiden zegen.

Na verkregene handopening, wenscht men spoedig tot het bereep van eenen Predikant over te gaan.

WINTERSWIJK vakant. Zie Nov. 1839.

AALTEN. Zie Oct. 1840.

HARDERWIJK.

ELSPEET, den 11 Nov. 1840. Nadat Ds. L. G. C. LEDEBOER, Pred. te *Benthuizen*, voor de op zijn Wel Eerw. uitgebragte beroeping bedankt had, werd heden door den Kerkeraad, onder voorzitting van den Consulent, Ds. A. DEKKERS, *Pred.* te *Garderen*, tot Herder en Leeraar dezer Gemeente beroepen, de Wel Eerw. Heer H. A. BRETHEN SIJPKENS, Pred. te *Lutkegast*.

OOSTERWOLDE. Zie Oct. 1840.

ZUID-HOLLAND.

ROTTERDAM.

MAASSLUIS, 13 September 1840. Een onzer Leeraren, Ds. J. P. KUYPER, had ons den 30sten der vorige maand medegedeeld, dat tot hem gekomen was eene beroeping als Herder en Leeraar naar de Gemeente van *Middelburg*. Heden gaf hij ons te kennen, dat hij zich verpligt vond, deze beroeping aan te nemen, onder inwachting der vereischte approbatiën.

ROTTERDAM, 1 Nov. 1840. Heden ontvingen wij het berigt, dat onze voormalige Herder en Leeraar, de algemeen geachte en door velen hooggeschatte Ds. J. P. N. COX, den 30sten Oct. ll., in den ouderdom van ruim 65 jaar, was ontslapen. Sedert den 20sten Oct. 1816 was hij onder ons in de dienst des Evangelies bevestigd. Ten gevolge van zijn verzwakt ligchaamsgestel, werd hij, den 1 Julij 1827, eervol *emeritus*, en vestigde zich later, vooral wegens familiebetrekking, te *Maastricht*, van waar hij echter niet ophield, nu en dan onze stad te bezoeken.

On-

Onze Leeraars gingen de Gemeente voor, in dankbare herinnering aan den doorkundigen en braven, den opregten en naauwgezetten Man, die gedurende bijna *elf* jaren, met hoogen ernst en hartelijke liefde, arbeidde aan haar heil. Terwijl wij der Weduwe de beste vertroosting en ondersteuning toebidden, zal bij ons steeds in zegening blijven de gedachtenis des waardigen Mans, wiens edel karakter en voorbeeldige wandel de beste aanprijzing waren zijner Evangelieprediking, die bovenal op heiliging van gemoed en leven zoo krachtig aandrong.

CHARLOIS. Zie Oct. 1840.

LEIDEN.

OUDE EN NIEUWE WETERING, 1 Nov. 1840. Onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer E. A. BRUNNER, van *Piershil* tot ons overgekomen, werd op heden, bij vrijwilligen afstand van den Consulent dezer Gemeente, Ds. H. VAN SCHELLE, Pred. te *Langeraar*, in de H. Bediening alhier bevestigd, door den Wel Eerw. Heer L. BLONK, Pred. te *Hekelingen*. De tekst der Bevestigingsrede was *Marc.* IV:26—29. *En hij zeide: Alzoo is het Koningrijk Gods*, enz. Terwijl de Bevestigde des nademiddags zijne Intreêrede hield, naar aanleiding van *Rom.* XV:29. *En ik weet, dat ik tot u komende, met den vollen zegen des Euangeliums van Christus komen zal.*

Aan zijn Wel Eerw. is Akte van Lidmaatschap in de Klasse van *Leiden* toegestaan.

OUDSHOORN, 1 Nov. Nadat onze Leeraar, W. F. C. VAN LAAK, op den 30 October, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Leiden*, den Wel Eerw. Heer A. VERWEY Bz., in eene vergadering van den Kerkeraad, en in tegenwoordigheid van den Consulent, den Wel Eerw.

Heer

Heer R. W. VAN ROSSUM, Pred. te *Alphen*, van zijne betrekkingen op deze Gemeente en van die op de Klassis van *Leiden* was ontslagen, nam zijn Eerw. op heden afscheid van ons, met eene hartelijke en welsprekende rede over 1 *Tim.* I: 13. *Houd het voorbeeld der gezonde woorden, die gij van mij gehoord hebt in geloof en liefde, die in Christus is.*

NOORDWIJK BINNEN. Deze Gemeente, welke tot hiertoe in hare Kerk geen Orgel had, is thans tot het lang gewenscht bezit van dit voorregt gekomen. Een aanzienlijk inwoner dezer plaats met zijne geëerde Echtgenoote, leden der Gemeente, schonken aan dezelve een, aan het ruime Kerkgebouw geëvenredigd, groot, schoon, krachtig en welluidend orgel, van welks innerlijke deugdelijkheid bevoegde kunstregters, na naauwkeurig onderzoek, het meest voldoende getuigenis afleiden. Dit pronkstuk onzer Kerk werd door den Amsterdamschen kunstenaar, den Heer KNIPSCHEER, vervaardigd. Om de gift volkomen te maken, hebben de geëerde stichters eene aanzienlijke som geschonken en vastgemaakt, welker jaarlijksche opbrengst ter goedmaking der kosten van bespelen en onderhoud uitsluitend bestemd is. De inwijding had plaats den 8 November, des voormiddags, waarbij de Leeraar, C. D. UMBGROVE, ten tekst had, *Psalm* XXXIII: 3. *Zingt Hem een nieuw lied, speelt wel met vrolijk geschal.* Na den middag werd een fraaije orgelmuzijk gegeven. Het feestelijke van den dag werd verhoogd, door den toevloed van deelnemende vreemdelingen. Nog dikwijls zal in het bijzonder deze Gemeente daaraan terug denken, terwijl zij door de ontvangene weldaad tot eerbiedige erkentenis van Gods liefderijke beschikking, en tot innige dankbaarheid jegens de edelmoedige ge-

gevers van dit kostbaar geschenk, zich duurzaam verbonden rekent.

WOUBRUGGE vakant. Zie Oct. 1840.

OUDSHOORN staat vak. te worden. Zie Oct. 1840.

D O R D R E C H T.

GIESSEN NIEUWKERK, den 11 October. Heden nam onze Leeraar, G. ALTING BRÖSKES, afscheid van ons, met *Hand.* XVIII: 21*a*. *Hij nam afscheid van hen.* Terwijl, na het eindigen dier plegtige Godsdienstoefening, zijn Eerw., in onze Kerkeraads-vergadering, van zijne betrekking op de Gemeente en Klassis van *Dordrecht*, behoorlijk ontslagen werd, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, Ds. W. VAN GENDT DE LEEUW, Pred. te *Hardinxveld*, in tegenwoordigheid van den Consulent W. JANS, Pred. te *Giessen Oudekerk.*

GIESSEN NIEUWKERK EN NEDERSLINGELAND. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van onzen geliefden Leeraar, naar de Gemeente van *Waddingsveen* en *Bloemendaal*, is, den 2 November, l. l., ten overstaan van den Consulent, door den Kerkeraad, na ontvangene handopening van den Minister van Eeredienst, voor de zaken der Hervormde Kerk, enz., en den Hoog Edel Welgeboren Heer, Baron D'ABLAING VAN GIESSENBURG, het navolgende twaalf-, zes- en drietal van Heeren Kandidaten, bij onderscheidene Provinciale Kerkbesturen, gemaakt: met name de Wel Eerw. Heeren:

A. F. VAN DER SCHEER, J. J. VAN OOSTERZEE, Th. Dr., A. J. BORKER, H. VAN STAVEREN, Th. Dr., G. J. DE KLERK, D. BIJDENDIJK, J. E. Ö. LANDRÉ, T. BUSSINGH DE VRIES, D. G. VAN DER HORST, Th. Dr., H. WEERENDLIJ, J. WIGERS FRANÇOIS, L. J. VAN DER VEEN.

Zes-

Zestal:

A. F. VAN DER SCHEER, J. J. VAN OOSTERZEE, Th. Dr., A. J. BORZER, M. VAN STAVEREN, Th. Dr., G. J. DE KLERK, D. BIJDRENDIJK.

Drietal:

A. F. VAN DER SCHEER, J. J. VAN OOSTERZEE, Th. Dr. en A. J. BORZER.

Waaruit met eenparige stemmen beroepen is, de Wel Eerw. Heer, ADOLPH FREDERIK VAN DER SCHEER, Kandidaat tot de H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*. Deze beroeping zijn Eerw. toegezonden zijnde, is dezelve, onder inwachting der vereischte approbatiën, door zijn Wel Eerw. volvaardig aangenomen.

'S GRAVENDEEL, 18 October 1840. Heden had de plegtige inwijding plaats van het, gedurende den loop dezes jaars, vergroot Kerkgebouw in ons midden. Sints jaren werd de behoefte, aan een ruimer en voor de Gemeente meer doelmatig ingerigt Heiligdom, alhier gevoeld, daar velen hier woonachtig, wegens den beperkten omvang van het vorige, zich verstoken zagen van de gelegenheid ter bijwoning der openbare Godsdienstoefeningen.

Het Collegie van Kerkvoogden, reeds geruimen tijd bedacht en werkzaam tot verhelping van dit gebrek, zag nu, ondersteund en aangemoedigd door aanzienlijke geldelijke bijdragen van wege Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, van wege Hunne Groot Ed. Achtb. Heeren Gedeputeerde Staten dezer Provincie, en van wege de Hoogeerwaardige Synode der Hervormde Kerk in ons Vaderland, verstrekt, zijne pogingen, met den gewenschten uitslag bekroond, zoodat wij ons heden over de voltooijing van een, aan de behoeften der Gemeente beter beantwoordend, Kerkgebouw in ons midden, mogten verblijden, en in het zelve opgaan.

On-

Onze Leeraar, Ds. B. RIENSTRA, sprak tot ons, bij deze gelegenheid, volgens *Efes.* III: 21. *Hem (zegge ik) zij de heerlijkheid in de gemeente, door* CHRISTUS JEZUS *in alle geslachten, tot alle eeuwigheid*, over de bestemming van CHRISTUS Kerk, en hare, hierin kennelijke, hooge waarde voor het menschdom in het algemeen, en voor ieder onzer in het bijzonder; ons opwekkende tot dankbaarheid, voor de ons bewezen weldaden, tot hooge prijsstelling, op het voorregt, dat ook wij in de Kerk van CHRISTUS leven, en tot getrouwe medewerking aan hare bestemming.

De Albarmhartige zegene steeds de prediking van CHRISTUS, binnen onze tempelwanden, opdat ook bij ons en onze kinderen, tot in de verste geslachten, Gode de heerlijkheid zij in CHRISTUS JEZUS.

MIJNSHEERENLAND VAN MOERKERKE, den 18 October 1840. Onze vorige Leeraar, Ds. J. KNOTTENBELT, tot hiertoe door ongesteldheid verhinderd zijnde, heeft heden zijnen Evangeliebediening onder ons nedergelegd, met eene Leerrede over 1 *Pet.* I: 25.

DORDRECHT vakant. Zie April 1840.

St. ANTONIEPOLDER. Zie Sept. 1840.

GOUDA.

KEDICHEM vakant. Zie Junij 1840.

WADDINGSVEEN. Zie Sept. 1840.

MEERKERK vakant. Zie Sept. 1840.

BRIELLE.

OUDENHOORN, 4 Nov. Nadat onze Leeraar, Ds. C. A. KAM, op den 25sten der vorige maand, zijne Afscheidsrede had gehouden, tot tekst hebbende: 1 *Cor.* XIII: 9*b*. *Wij wenschen ook dit, namelijk uwe volmaking;* is de Kerkeraad op den eersten dezer, bijeen gekomen, tot beroeping

ping van eenen anderen Leeraar. Uit een twaalftal van Kandidaten, bestaande uit:

DD. L. VAN DER PLAS, S. W. LA LAU, J. C. RÖMER, H. P. SCHUURING, J. H. D. ROMBACH, A. A. VAN DE KASTEELE, E. C. GROENEVELD, H. L. A. GUTTELING, A. C. STUCKI, P. B. VAN BUREN, P. HAKENBROECK en P. H. ZIJNEN, is een zestal gekozen, zijnde:

DD. ROMBACH, VAN BUREN, ZIJNEN, LALAU, VAN DER PLAS en VAN DE KASTEELE.

De drie eerste werden op het drietal geplaatst, en daaruit met meerderheid van stemmen beroepen, de Heer J. H. D. ROMBACH, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*, die de beroeping onmiddellijk heeft aangenomen.

PIERSHIL, 7 Nov. Den 18 October, l. l. nam onze Leeraar, Ds. E. A. BRUNNER, van deze Gemeente afscheid, met *Ps.* CXXII:8. *Om mijner broederen en mijner vrienden wil. — Vrede zij in u.*

Ter vervulling der bestaande vakature, is door den Kerkeraad, in vereeniging met het Gemeentebestuur, eene nominatie gemaakt van Kandidaten, zijnde:

DD. C. H. VAN DAM, J. C. VAN DER VEUR, L. VAN DER PLAS, D. VAN DER HOFF, S. W. LA LAU, E. C. GROENEVELD, A. BOON, Th. Dr., H. P. SCHUURING, U. C. PRILLEVITZ, W. POLLEN, D. BIJDENDIJK en P. H. J. ROOS SCHREGARDUS.

Welke nominatie tot een viertal is gebragt, zijnde:

DD. VAN DER PLAS, BIJDENDIJK, SCHUURING en PRILLEVITZ.

Op het tweetal zijn de beide eerstgenoemden geplaatst, en is door den Kerkeraad daaruit, met meerderheid van stemmen, beroepen, de Heer L. VAN DER PLAS,

Kan-

Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, welke beroeping, na de vereischte agreatien te hebben verkregen, aan den Beroepene toegezonden, en door zijn Eerw. is aangenomen.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM (Eng. Herv. Gem.) vakant. Zie Febr. 1840.

AMSTERDAM vakant. Zie Mei 1840.

KORTENHOEF staat vakant te worden. Zie Sept. 1840.

MUIDEN. Zie Sept. 1840.

HAARLEM.

HAARLEM, 13 Nov. Uit het door den Kerkeraad, op 20 Oct., geformeerde drietal van Predikanten:

M. N. J. HOLTZER, Pred. te *Zierikzee*. C L. JUNGIUS, te Pred. te *Rijswijk*. H. A. JENTINK, Pred. *Harlingen*. (De laatste met het lot tegen Ds. W. STORM, Pred. te *Delft*,) is, op den 27 Oct., beroepen, Ds. MARIUS NICOLAAS JACOB HOLTZER, van wien de Kerkeraad, den 12 dezer, het aangenaam berigt ontving, dat zijn Eerw. deze beroeping, in afwachting van de kerkelijke en koninklijke approbatiën, heeft aangenomen.

ALKMAAR.

ALKMAAR, 25 Oct. 1840. Bij de verkondiging van 's Heeren dood aan het Avondmaal, werd de Gemeente aangenaam verrast, door het gebruik van een nieuw, met zinnebeeldige voorstellingen van Geloof, Hoop en Liefde,

1 *Kor.* XIII:13, net bewerkt, waarbij een fijn damast Tafellaken en zes Servetten, van dezelfde allegorische voorstellingen. Dit kostbaar geschenk was H. H. Kerkmeesteren ter hand gesteld, door de Heeren Mr. J. A. KLUPPEL en P. GROEN, Rentmeester en Executeur van het fonds van wijlen Jonkheer FLORIS VAN JUTPHAAS. Twee honderd jaren waren verloopen sedert de eerste rekening geschiedde. De staat des boedels had immer bijzonderen zegen genoten, bij het naleven van den uitersten wil. De inkomsten mogen, ten nutte van Kerk en Armen, worden gebruikt. Daarom wilden genoemde Heeren, als een offer hunner erkentenis, een gedenkteeken in het Huis des Heeren stichten, ter gedachtenis tevens aan den menschenvriend, wiens stof, sints twee eeuwen, rust in het koor onzer Groote Kerk.

Met dankbaar gevoel wordt dit geschenk algemeen kenbaar gemaakt. Die ons zóó gunstig waren, strekt het tot eer. Hun voorbeeld vinde elders navolging! Iedere Avondmaalsviering zij tot versterking van hun geloof, tot vermeerdering van hunne liefde, tot bevestiging van hunne hope, en aan het betere Avondmaal mogen de vruchten van deze blijvende kenmerken des Christendoms hun deel zijn.

ALKMAAR, 8 Nov. 1840. Wij zagen heden onze eerste vakature, veroorzaakt door het overlijden van Ds. D. J. WOLTERBEEK, vervuld. De Wel Eerw. Heer A. VAN MAURIK, aanvaardde zijn dienstwerk, de betuiging van PAULUS, 1 *Kor.* II: 2, de zijne makende. De bevestiging had plaats door onzen Leeraar, J. L. KETTING, die daarbij sprak over den verhevenen stand en de dure verpligting van den Evangeliedienaar, volgens 1 *Kor.* IV: 1 en 2.

ALKMAAR. Zie Sept. 1840.

KOL-

KOLHORN. Zie Oct. 1840.

H O O R N.

HOORN, 2 Nov. 1840. Aan Ds. H. M. M. RAPPARD, bevestigd Pred. te *Grootebroek*, is Akte van Lidmaatschap der Klassis van *Hoorn*, afgegeven.

GROOTEBROEK, den 11 Oct. 1840. Heden hadden wij het genoegen, onzen beroepenen Leeraar, den Eerw. Heer H. M. M. RAPPARD, Kandidaat onder het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, onder ons te zien bevestigen, door zijn Eerw's. Vader, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer F. W. RAPPARD, Pred. te *Beusichem*, voormaals ook Leeraar in deze Gemeente, bij vrijwilligen afstand van den Consulent J. B. HARTMAN, AZ., Pred. te *Bovenkarspel*. De Bevestiger had ten tekst, 1 *Thess.* V: 25. *Broeders! bidt voor ons*. De oplegging der handen had plaats, behalven door den Bevestiger en Consulent, ook door de Wel Eerw. Heeren: J. WILLEMS, J. ADRIANI, LZ. en J. SNOEK, respective Predd. te *Hem*, *Lutjebroek en Westwoud*, c. a. Des namiddags deed de Bevestigde zijne Intreerede, met eene Leerrede over *Phil.* I: 1a. *Paulus en Timotheus, dienstknechten van Jezus Christus*. Het werk van den dag is, voor eene groote toegevloeide schare, met genoegen volbragt.

E D A M.

HOLIJSLOOT, den 8 Nov. 1840. Heden werd onze beroepen Leeraar, Ds. HERMANUS SCHOGT, in de H. Dienst alhier bevestigd, door den Consulent dezer Gemeente, Ds. H. BITTER, Pred. te *Broek* in *Waterland*, met eene Leerrede over *Matth.* V: 13a. *Gij zijt het zout der aarde*, De Bevestigde aanvaardde des namiddags zijne dienst, predikende over *Hand.* XVI: 31. *Geloofte in den Heere Jezus Christus*, enz. De oplegging der handen geschiedde door de Wel Eerw. Heeren

DIEPERINK, SIMONS en VINCKERS, respective Predikanten te *Kantsdorp*, c. a., *Zunderdorp* en *Zuiderwoude*.

EILAND MARKEN, den 8 Nov. 1840. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van Ds. J. G. BARGER, naar de Gemeente van *Meerssen* en *Schimmert*, heeft de Kerkeraad in eene vergadering, gehouden den 18 Oct., j. l., eene nominatie geformeerd, bestaande uit het volgende viertal Heeren Kandidaten:

De Wel Eerw. Heeren L. J. W. TEN BOKKEL, G. DROST, J. P. HUIGENS en T. LOOTS, JZ., en heden, onder voorzitterschap van den Consulent J. J. VINCKERS, Pred. te *Zuiderwoude*, tot de beroeping overgegaan zijnde, bleek het, dat de stemmen tusschen de Heeren G. DROST en J. P. HUIGENS, verdeeld waren; waarop het lot werd geworpen, het welke ten gunste van den Heer J. P. HUIGENS, Kandidaat onder het Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, besliste, aan wien de beroepbrief is toegezonden.

ZEELAND.

MIDDELBURG.

OOST- EN WEST-SOUBURG. Zie Aug. 1840.

GAPINGE staat vakant te worden. Zie Aug. 1840.

MIDDELBURG. Zie Sept. 1840.

ZIERIKZEE.

OVEZANDE, den 25 Oct. 1840. De dag van heden was voor deze Gemeente een blijde en gedenkwaardige dag, daar zij Godsdienstig mogt bijeenkomen, in haar zoo zeer verbeterd Kerkgebouw. Buiten staat, om hetzelve uit eigene fondsen te kunnen herstellen, heeft zij daartoe de aanzienlijke bij-

bijdrage van ƒ 1500 verkregen, van Z. M. onzen geërbiedigden Koning, uit 's rijks kas, waarbij de Gemeente, zoo uit eigene middelen, als vrijwillige bijdragen, en ondersteund door de giften van vele Roomsch Katholijke ingezetenen, eene som van ongeveer ƒ 500 heeft gevoegd. Onze Leeraar J. DAGEVOS, bragt bij deze gelegenheid openlijk de dankbare hulde toe, aan Z. M. onzen geliefden Koning, voor de hulp en ondersteuning in dezen aan ons verleend, als mede aan de welwillendheid van vele Roomsch Katholijken, en wekte ons tevens op, om de verkondiging van Gods Woord, in dit ons zoo geheel verbeterd Kerkgebouw, getrouw bij te wonen, en het gehoorde Woord steeds ijverig te betrachten.

St. MAARTENSDIJK vakant. Zie Junij 1840.

OOSTERLAND vakant. Zie Oct. 1840.

GOES.

COLIJNSPLAAT, 8 Nov. Heden morgen werd onze beroepen Leeraar, J. J. SNOUCK HURGRONJE, Th. Dr., van *Gapinge* tot ons overgekomen, onder ons bevestigd, door zijn Eerw's. Vader, A. J. SNOUCK HURGRONJE, Th. Dr., Ridder van den Nederlandschen Leeuw en Predikant te *Middelburg*, bij vriendelijken afstand van den Consulent, P. J. LANDSBERGT, Pred. te *Wissekerke*. De Bevestiger verrigtte zijn werk met eene Leerrede over 1 *Cor.* IV: 1—4; terwijl de Bevestigde des namiddags zijn dienstwerk onder ons aanvaardde, zich aan ons verbindende, met eene Leerrede over *Jac.* I: 21, 22*b*. Zijn werk drage de rijkste vruchten!

UTRECHT.

UTRECHT.

BAAMBRUGGE, 27 Oct. 1840. Onze Leeraar, Ds. G. H. VAN BOLHUIS, is, op zijn verzoek, bij Besluit van Z. M., van 29 Sept., l.l., gunstig *Emeritus* verklaard, *salvo honore et stipendio*, in te gaan primo Jan. 1841. Zoodat BAAMBRUGGE staat vakant te worden.

De Kerkeraad verzoekt verders H. H. Kandidaten tot de H. Dienst, die op hunne brieven geen antwoord ontvangen hebben, het daarvoor te houden, dat aan hun verlangen, met den besten wil, niet heeft kunnen voldaan worden.

AMERSFOORT.

ZOEST, 20 Sept. 1840. Onze Leeraar, C. L. F. METELERKAMP, Th. Dr., gaf ons heden berigt, dat zijn Eerw. de beroeping naar *Muiden*, welker ontvangst hij ons Zondag 8 September l.l. had bekend gemaakt, onder inwachting der vereischte goedkeuringen aangenomen heeft.

EEMNES BINNENDIJK, 27 Oct. 1840. Na verkregen handopening en dispensatie van Art. 35 van het Reglement op de Vakature, is de Kerkeraad heden zamengekomen, onder voorzitting van den Consulent, Ds. W. MOLL, Pred. te *Vuursche*, en heeft, ter vervulling der aanstaande vakature, gemaakt de volgende nominatiën:

Twaalftal:

L. J. W. TEN BOKKEL, D. C. PEKIJTE, Litt. Dr., J. F. L. ABRESCH, H. OSTI, A. H. BLOM, Th. Dr., B. GEWIN, W. H. LINSE, J. W. H. BERGEMANN, J. H. COENRAADTS, J. J. VAN OOSTERZEE, Th. Dr., B. A. BOKTEROOD PICCARDT, P. E. VAN DRIEST, Kandidaten bij onderscheidene Provinciale Kerkbesturen.

Zes-

Zestal:

J. J. VAN OOSTERZEE, Th. Dr., J. W. H. BERGEMANN, A. H. BLOM, Th. Dr., J. F. L. ABRESCH, W. H. LINSE, R. A. SONTBROOD PICCART.

Drietal:

J. J. VAN OOSTERZEE, Th. Dr., J. W. H. BERGEMANN, A. H. BLOM, Th. Dr.

En daaruit terstond beroepen, J. J. VAN OOSTERZEE, Th. Dr., Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, die deze beroeping, onder inwachting der vereischte approbatiën, heeft aangenomen.

AMERSFOORT. Zie Sept. 1840.

W IJ K.

TWAAL EN HONSWIJK, den 11 Oct. 1840. Heden maakte onze Leeraar, C. WAGENER, ons bij de openbare Godsdienstoefening bekend, met het afsterven van eenen onzer voormalige Leeraars, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer G. R. SCHUTTER. Weinigen konden zich den achtenswaardigen man herinneren, wijl zijn Wel Eerw. reeds in Nov. 1798, van hier vertrokken is naar *Oosterland*, in *Zeeland*.

NEDERLANGBROEK staat vakant te worden. Zie Oct. 1840.

V R I E S L A N D.

L E E U W A R D E N.

BEERS EN JELLUM. Op den 28 Sept. 1840 is alhier, ingevolge de stemming der Hervormde Floreenpligtigen, naar Kerkenorde beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. KONING, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Vriesland*,

 die

die deze beroeping, in afwachting der kerkelijke en koninklijke approbatiën, heeft aangenomen.

Benevens zijn Wel Eerw., die eene groote meerderheid van stemmen had bekomen, waren bij Floreenpligtigen in stemming gebragt: E. P. J. JONSSMA, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, en A. PITLO, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*.

GARIJP, SUAMEER EN EERNEWOUDE vakant. Zie Dec. 1839.

JORWERD vakant. Zie Aug. 1840.

IDAARD vakant. Zie Aug. 1840.

HARLINGEN.

SIXBIERUM vakant. Zie April 1839.

LONGERHOU EN SCHETTENS vakant. Zie Oct. 1840.

SNEEK.

IJLST, den 19 Oct. 1840. Van hier kan gemeld worden, dat de Diakonie der Hervormde Gemeente, door wijlen ALLE IDZERDS LAP, in leven Oud-Schoolonderwijzer te dezer stede, bij uiterste wilsbeschikking, tot eenige erfgenaam van deszelfs geheele nalatenschap is benoemd. Tot de aanvaarding van dezelve heeft nog Z. M., onze voorheen geëerbiedigde Koning, op aangevraagde autorisatie, de verlangde toestemming goedgunstig verleend.

Vereert dit bewijs van Christelijke liefde de nagedachtenis des weldadigen Afgestorvenen, het strekke tevens tot een aanmoedigend voorbeeld bij velen onzer Landgenooten en Medechristenen!

WOUDSEND. Op den 19 October werd, na het bedanken van Ds. J. J. KNAP, hier beroepen de Wel Eerw. Heer A. J. C. VAN BLOKHUIZEN, Kandidaat tot de H. Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*. Zijn Eerw. de beroeping bereidvaardig aangenomen hebbende en de Ker-

Kerkenraad de vereischte approbatiën gunstiglijk mogende inwachten, hoopt dezelve deze vakature eerlang te zullen zien ophouden.

PARRAGA. Zie Sept. 1840.

D O K K U M.

MORRHA EN LIOESSENS, den 12 Oct. 1840. De voor deze Gemeente reeds een' geruimen tijd gevreesde slag, trof haar heden morgen, door het overlijden van haren Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer PAULUS THEODORUS VAN KLEFFENS. Zijn Eerw. aanschouwde het eerste levenslicht op den 4 Mei van het jaar 1781 te *Nes*, in *Westdongeradeel*, in *Vriesland*, alwaar zijn Eerw.'s Vader, G. S. VAN KLEFFENS, toen het Leeraarsambt bij de Hervormden waarnam. Zijne moeder was Mejufvrouw TRIJNTJE PAULUS SNODERA. Zijn Eerw. werd reeds op den derden dag na zijne geboorte, door den Doop in de Christen kerk ingelijfd, en reeds van kindsbeen af, door zijne ouders, tot het Leeraarsambt bestemd. Ten dien einde werd hij door zijnen Vader, in de geleerde talen, en in de beginselen der Godsdienstleer onderwezen, met dat gevolg, dat hij reeds in het jaar 1798, de Groninger Hoogeschool bezocht, en aldaar met zulk eene vrucht van de lessen der beroemde Hoogleeraren van de Groninger Akademie, in die tijden, met name RUARDI, SYPKENS, BOSMAN, ABRESCH, LUBBERS, MUNTINGHE en meer anderen, gebruik maakte, dat hij op den 5 Sept. 1803, door de Eerw. Klassis van *Dokkum*, na een roemvol examen ondergaan te hebben, met algemeene stemmen, onder het getal der Vriesche Kandidaten, werd aangenomen. Op den 8 Julij 1804, begaf zijn Eerw. zich in den echt met JANTJE IDZES VAN EISINGA, dochter van IDS JAKOBS VAN EISINGA, oud Mederegter van *Oost-Dongeradeel*, uit welk hu-

welijk zijn voortgesproten drie zonen en drie dochters, nog allen in leven. In het begin van het jaar 1806, tot gewoon Herder en Leeraar bij de Hervormde Gemeente van *Nieuwehorne*, *Oudehorne*, *Schurega*, *Jubbega* en *Hornsterzwaag*, onder de Eerw. Klassis van *Zevenwouden*, beroepen zijnde, werd hij aldaar, op den 23 Maart deszelfden jaars, in het Heilig dienstwerk, plegtig ingezegend, en aanvaardde nog des namiddags van dien dag, zijne bediening, welke hij op den 14 Julij 1811, in die Gemeente eindigde, en den 4 Aug. daaraanvolgende, aanvaardde in de Hervormde Gemeente van *Morrha* en *Lioessens*, onder de Eerw. Klassis van *Dokkum*, werwaarts zijn Eerw. beroepen was. Den 30 Aug. 1840, trad hij voor het laatst nog tweemaal voor de Gemeente op. Van nu af nam zijne verzwakking zoo zeer toe, dat hij op den 12 Oct., bezweek. Zijn lijk werd den 19 Oct., grafwaarts gedragen, door de Leden des Kerkeraads, en door hen, die vroeger in die bediening geweest waren; waarna de Wel Eerw. zeer Gel. Heer F. C. K. BEILANUS, Pred. te *Paesens*, de aanwezigen in de Kerk geleidde, en aldaar, na een gepaste aanspraak, eenige dichtregelen uitsprak, waarin zijn Eerw. den overledenen in korte trekken schetste, en voorstelde, wat deze in en voor zijne Gemeente geweest was, het welk voorafgegaan en gevolgd werd door het aanheffen van *Ps.* XLII:3 en *Ps.* XC:2. onder geleide van het kerkorgel.

De Wel Eerw. zeer Gel. Heer E. A. C. REIGERSBERG, Pred. te *Nijkerk*, en Consulent onzer Gemeente, de eerste predikbeurt vervullende, nam deze gelegenheid waar, ons meer opzettelijk bij dit sterfgeval onzes Voorgangers te bepalen, sprak naar aanleiding van *Openb.* III: 3a, over het belang

lang, dat wij er bij hadden, om bij den dood van onzen Leeraar te herdenken, *wat* wij van hem gehoord hebben, *hoe* wij zijne prediking ontvangen hebben, en of wij het nu *alzoo* bewaren, dat de vrucht dier prediking ook bij ons gezien wordt in opregte bekeering van hart en wandel. Na bij de voorstelling der drangredenen, die ons hiertoe moesten nopen, een hartelijk woord van vermaning en opwekking tot ons te hebben gesproken, vereenigde zich de Gemeente met den Spreker, in het gebed tot God, om de ervaring van zijnen zegen voor ons, en den troost zijner nabijheid in CHRISTUS, voor de nagelatene Weduwe en hare Kinderen, voor welke de Ring van *Holwerd*, onder bewaring van het aandenken aan den overledenen Broeder, het *annus gratiae* zal waarnemen.

DROGEHAM, den 8 Nov. 1840. Heden had alhier de plegtigheid der bevestiging en intrede plaats van onzen beroepen Leeraar, den Wel Eerw. G. KIM, Kandidaat tot de H. Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*. De Bevestigingsrede werd, bij vriendelijken afstand van den Consulent dezer Gemeente, Ds. L. D. WESTERLOO, Pred. te *Augustinusga* c. a., gehouden door den Wel Eerw. Heer P. SIJTSEMA, Pred. te *Oostrum* c. a., die in bijzondere betrekking van vaderlijken vriend en vroegeren leermeester tot onzen jeugdigen Leeraar stond. De tekst, welken zijn Eerw. had gekozen, was 1 *Petr.* V: 4. *En als de overste Herder*, enz. De handoplegging geschiedde, door den Bevestiger bovengenoemd, alsmede door de Wel Eerw. Heeren: P. A. C. HUGENHOLTZ, Pred. te *Dokkum*, D. J. WESTERLOO, Pred. te *Gerkes-Klooster*, en den Consulent, die bij de inzegening eene hartelijke toespraak aan den Bevestigden deed. Des namiddags ving Ds. KIM zijne dienst aan, met eene

eene Leerrede over *Hebr.* III:13. *Vermaant malkanderen* enz.

ANJUM vakant. Zie Junij 1840.

SURHUISTERVEEN vakant. Zie Julij 1840.

WANSWERD EN JISLUM. Zie Julij 1840.

HEERENVEEN.

OLDEBOORN, den 18 Oct. 1840. Had onze waardige Leeraar, Ds. A. B. VAN BOLKEMA, ons voor veertien dagen bekend gemaakt, dat zijn Eerw. eene beroeping naar *Jorwerd* ontvangen had; heden zijn wij verblijd geworden door het berigt, dat zijn Eerw. zich gedrongen gevoeld had voor die beroeping te bedanken, en onder ons zijn Evangeliearbeid voort te zetten. Met eene Leerrede over *Philipp.* I:25, 26. *En dit vertrouwe en weet ik, dat ik zal blijven en met u alle zal verblijven*, enz., heeft zijn Eerw. zich weder op nieuw aan onze Gemeente verbonden.

WIJNJETERP, c. a. Door de Stemgeregtigden werd tot Predikant dezer Gemeente verkozen, de Wel Eerw. Heer H. J. W. SANNES, Pred. te *Donkerbroek*, c. a., doch zijn Eerw. heeft voor die beroeping bedankt, Dus blijft

WIJNJETERP, c. a. vakant.

OVER-IJSSEL.

ZWOLLE.

HELLENDOORN, den 8 Nov. 1840. Wij werden heden door onzen Leeraar, J. C. LIEFSTING, bekend gemaakt met het overlijden van den Wel Eerw. Heer J. P. N. COX, in leven rustend Pred. van *Rotterdam*, die ook alhier het Evangelium had verkondigd van 1796—1802. Weinigen slechts

slechts konden zich nog den Afgestorvenen herinneren; doch bij die weinigen zal zijne nagedachtenis in zegening blijven.

DEVENTER.

OOTMARSUM, twee Leeraarsplaatsen vakant. Zie Aug. 1840.

TUBBERGEN vakant. Zie Oct. 1840.

KAMPEN.

GENEMUIDEN, den 4 Oct. 1840. De Wel Eerw. Heer W. A. VAN MEURS, van *Longerhouw* e. a. tot ons overgekomen, werd heden onder ons in de dienst des Evangeliums, bij vriendelijken afstand van den Consulent dezer Gemeente, den Wel Eerw. Heer W. SCHRUËR, Pred. te *Mastenbroek*, door deszelfs Zwager, den Wel Eerw. Heer A. VAN MAANEN, Pred. te *Polsbroek*, bevestigd met *Joh.* I: 43*a*. *En hij leidde hem tot Jezus.* De Bevestigde heeft des namiddags zijne intrede gedaan, met eene Leerrede over 2 *Cor.* V: 14. *Want de liefde van Christus dringt ons.*

SCHOKLAND, den 4 Oct. 1840. Heden nam onze Leeraar, G. G. DE LA COUTURE, na alvorens op de gebruikelijke wijze, door afgevaardigden van het Eerw. Klassikale Bestuur van *Kampen*, te zijn losgemaakt, afscheid van onze Gemeente, in welke zijn Wel Eerw. bijna zeven jaren het woord des levens mogt verkondigen. Zijn Wel Eerw. handelde bij die gelegenheid, over 1 *Thess.* IV: 1. *Voorts dan Broeders! wij bidden en vermanen u in den Heere Jezus Christus*, enz. Lang nog zal zijne zuivere voordragt des Evangelies en het goede zaad door zijn Wel Eerw. uitgestrooid in gezegend aandenken blijven, bij elk edeldenkend Christen, en zijn vertrek uit deze Gemeente wordt met diep leedwezen betreurd.

KUINRE, 4 Oct. 1840. Heden werd ons bekend

kend gemaakt het overlijden van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer WILHELM SANDERS, rustend Pred. te *Vollenhoven*. Niet velen zijn hier meer overig, die zich het dienstwerk van den achtingwaardigen man, die van het jaar 1784 tot 1790 in deze Gemeente het Evangelie verkondigde, nog herinneren. Deze inzonderheid vernamen het berigt van zijnen dood met warme deelneming.

KAMPEN, 8 October 1840. De oudste onzer Leeraren, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. S. NOEK, vierde heden plegtige gedachtenis van zijne, in deze Gemeente vervulde 25 jarige Evangeliedienst, na vroeger in de Gemeenten van *Zijderveld* en *Engelen*, in dezelve werkzaam geweest te zijn. Zijne dankrede, ter dezer gelegenheid gehouden, had ten tekst *Ps.* XXXIV:4. *Maakt den Heere met mij groot, en laat ons Zijnen naam te zaam verhoogen.* Zij werd voor eene zeer talrijke schare uitgesproken en met algemeen zigtbare belangstelling aangehoord.

God spare nog lange den waardigen Leeraar, terwijl zijne verdere dienst met die zijner Ambtgenooten voor de Gemeente ten meesten zegen blijve verstrekken!

ZWARTSLUIS. Zie Oct. 1840.

GRONINGEN.

WINSCHOTEN.

BELLINGWOLDE, jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1837.

NIEUW SCHEEMDA. Zie Oct. 1840.

MUNTENDAM vakant. Zie Oct. 1840.

APPINGEDAM.

GODLINZE. Zie Oct. 1840.

MID-

MIDDELSTUM.

STITSWERD vakant. Zie Febr. 1840.

NOORD-BRABAND.

BREDA.

HOOGE ZWALUWE, den 19 Oct. 1840. Met dankbare blijdschap mogen wij van hier berigten, dat onze veelgeachte rustende Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. H. SCHULZE, onze Kerk met een geschenk van ƒ 1000 heeft begiftigd. Sedert het jaar 1824 geniet hij onder ons eene eervolle rust; en in dien tijd heeft menige behoeftige, menig huisgezin ondervonden, dat hij zelf de barmhartigheid beoefent, welke hij ons van den leerstoel aanwees. De waardige man, die onzen tegenwoordigen Leeraar, den Wel Eerw. Heer J. BACHIENE, toen deze, met de Kerkvoogden, hem in naam der Gemeente haren dank betuigde, tegemoet voerde: »Dank niet mij, maar den Gever aller goede »gaven, want ik gaf van het zijne!" is te afkeerig van des menschen lof, dan dat wij in denzelven zouden uitweiden: wij geven echter dit eenvoudige berigt, alleen uit gevoel van dankbaarheid, en in de hoop, dat ook dit voorbeeld vele vermogenden opwekke tot navolging, en het meer en meer blijke, dat het onder de Hervormden in ons Vaderland niet ontbreekt, aan belangstelling in de dienst onzes Heeren. Moge de achtingwaardige Grijsaard, die in deze maand zijnen 91sten verjaardag gevierd heeft, ondersteund en gezegend blijven door den God zijns levens, en het in de voorregten van gezondheid en christelijke vergenoegdheid, welke hij nog in ruime mate geniet, ondervinden, dat de

de mededeelzaamheid en de weldadigheid Gode wel aangename offeranden zijn!

CHAAM vakant. Zie Maart 1840.

HEUSDEN.

BEZOIJEN, 27 Sept. Nadat, op den 25 Sept., in eene Kerkenraads-Vergadering onze, met 1 October Emeritus verklaarde Predikant, J. BOLDERMAN, door den Wel Eerw. Heer L. P. SURINGAR, als Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Heusden*, in tegenwoordigheid van den Consulent, was losgemaakt van zijne betrekking op de Klassis van *Heusden* en deze Gemeente, nam zijn Wel Eerw. heden namiddag afscheid van ons, met eene Leerrede over *Openb.* III: 3*a*.

BEZOIJEN, 30 Sept. Na verkregene handopening tot het doen van een beroep, heeft de Kerkenraad heden, in eene wettige vergadering, de volgende nominatie geformeerd:

Twaalftal alphabetisch gerangschikt:

ABRESCH, BARBAS, BROUWER, GROENEVELD, GUTTELING, HARSEBROEK, HIEBINK, LINSE, VAN DER PLAS, SCHUURING, SLUITER, VAN DER VEUR. Alle Kandidaten bij onderscheidene Provinciale Kerkbesturen.

Uit dit twaalftal heeft de Kerkenraad op het zestal geplaatst de H.H.:

BARBAS, VAN DER VEUR, LINSE, GUTTELING, SCHUURING.

Het drietal bestond uit de H.H.:

BARBAS, GUTTELING, LINSE.

Waaruit met meerderheid van stemmen tot Herder en Leeraar dezer Gemeente is beroepen, de Wel Eerw. Heer J. A. BARBAS, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*, die dit beroep, geagreëerd door de Hoog Welgeb. Ambachtsvrouwe dezer Gemeente, onder inwachting der benoodigde approbatiën, heeft aangenomen.

HEUS-

HEUSDEN, den 18 Oct. 1840. Nadat in onze Gemeente reeds lang behoefte was gevoeld, aan een nieuw Orgel, zoo werd tot stichting van het-zelve eenpariglijk door H. H. Kerkvoogden en Notabelen besloten, terwijl onze jongste Predikant, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer C. F. J. PAPE, werd uitgenoodigd tot het opzigt over de uitvoering van het ontworpen plan. Deze op eene belanglooze wijze en welwillend aan deze uitnoodiging beantwoordende, bood vervolgens eene dispositie en bestek van een Orgel van twee klavieren en een vrij pedaal, ter goedkeuring aan H. H. Kerkvoogden aan; en werd weldra het geheele werk aanbesteed aan de Heeren NABER en QUELHORST, te *Deventer*, die, volgens oordeel van H. H. Examinatoren, den Wel Ed. Geb. Heer SNETHLAGE, liefhebber en beoefenaar van het vak der Orgelbouwkunde te *Beest*, en den Wel Ed. Heere G. DE VRIES, Organist der Groote Kerk te *Nijmegen* (aan beider belangeloosheid zij hier de verpligte hulde toegebragt!) op eene eervolle wijze zich zoodanig van hunne taak hebben gekweten, dat zij wegens hunne betoonde goede trouw, in de vervaardiging van het sierlijke, schoone en welluidende Orgel, allezins den dank dezer Gemeente, en de onbepaaldste aanbeveling bij anderen verdiend hebben.

De dispositie van het Orgel is als volgt:

Manuaal. 1. Prestant, 8 voet. 2. Bourdon, 16 voet. 3 Fagot, 16 voet. 4. Bourdon, 8 voet. 5. Roerfluit, 8 voet. 6. Octaaf, 4 voet. 7, Fluit, 4 voet. 8. Quint, 3 voet. 9. Octaaf, 2 voet. 10. Mixtuur, 2 voet, 3, 4, 5 en 6 sterk. 11. Cornet, 8 voet, 4 sterk. 12. Trompetbas, 8 voet. 13. Trompetdiscant, 8 voet.

Positief. 1 Prestant, 8 voet. 2. Holpijp, 8 voet. 3. Violadigamba, 8 voet. 4. Nachthoorn, 4 voet.

5. Roerfluit, 4 voet. 6. Woudfluit, 2 voet. 7. Fluta en Travers, 8 voet. 8. Dulciaan, 8 voet. 9. Vox humana, 8 voet.

Vrij pedaal. 1. Subbas, 16 voet. 2. Bazuin, 16 voet. 3. Prestant, 8 voet. 4. Trompet, 8 voet.

Heden had de plegtige inwijding van hetzelve plaats. Onze jongste Leeraar sprak bij die gelegenheid, naar aanleiding van *Ps.* C:2, over den *invloed der toonkunst op de bevordering van Godsdienstige blijdschap.* Het Orgel werd bespeeld, door den bovengenoemden bekwamen Heer G. DE VRIES, die daarenboven des avonds, in een Orgelconcert, ten behoeve der Armen, ons van zijn in ons Vaderland zoo weinig geëvenaard talent, op eene verpligtende wijze deed getuige zijn, waarmede tot algemeene tevredenheid en met de meeste orde de plegtigheid van dezen dag een einde nam.

EINDHOVEN.

VELDHOVEN vakant. Zie Junij 1840.

LIMBURG, enz.

MEERSSEN, 2 Aug. 1840. Heden hadden wij het genoegen, dat onze van het Eiland *Marken* tot ons overgekomen nieuwe Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. G. HARGER, onder ons werd bevestigd, door den Consulent dezer Gemeente, den Wel Eerw. Heer J. H. COX, Pred. van *Beek* en *Geul;* bij deze gelegenheid predikende over *Matth.* XXVIII:20. *Ziet, ik ben met ulieden alle de dagen tot de voleinding der wereld.* De Bevestigde aanvaardde zijn dienstwerk met eene Leerrede over 1 *Cor.* IV:1, 2. *Alzoo houde ons een ieder mensch als dienaars van Christus en uitdeelers der verborgenheden Gods*, enz.

MAAS-

MAASTRICHT. (*Nederduitsche Protestantsche Gemeente.* Den 16 Oct. 1840. Op daartoe gedaan verzoek, heeft de Kerkeraad dezer Gemeente, gezien hebbende de beschikking van Z. E. den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de zaken der Hervormde Kerk, enz., d. d. 13 Aug. l. l., N°. 1, behelzende kennisgeving, dat Z. M., bij Besluit van 4 Aug., l. l., N°. 83, de beroeping van Ds. H. J. VELDWIJK, Pred. alhier, tot Herder en Leeraar in de Gemeente van *Arnhem*, heeft goed gekeurd; en door deze kennisgeving zich verzekerd houdende, dat de vereischte stukken, betrekkelijk tot die beroeping, in orde zijn, Ds. H. J. VELDWIJK, van zijne betrekking op deze Gemeente en deze Vergadering, op eene eervolle wijze, en met zegenbede ontslagen, en aan zijn Wel Eerw. hiervan de noodige Akte verleend, met de daar bijgevoegde verklaring, dat hier geen Klassikaal Bestuur bestaat, en dat dus dit stuk door geenen Gecommitteerden van zulk een Bestuur onderteekend is kunnen worden.

Den 18 Oct. 1840. Ds. H. J. VELDWIJK, heeft heden plegtig, van deze Gemeente afscheid genomen, predikende over *Phil.* IV: 1. *Zoo dan mijne geliefde en zeer gewenschte Broeders! mijne blijdschap en mijne kroone, staat alzoo in den Heere, geliefde!*

Den 30 Oct. 1840. Ds. J. P. N. COX, rustend Pred. van *Rotterdam*, is, na eene langdurige sukkeling, in den ouderdom van ruim 65 jaren, heden in deze stad, zachtkens overleden, gelijk wij hopen en vertrouwen ten betere leven.

Onze Pred. D. VAN DER LOO, heeft den volgenden Zondag (1 Nov.) aan den Overledenen, in liefde gedacht en met hoogachting van hem gesproken, om deszelfs nagedachtenis, als die van eenen voortref-

treffelijken man, te vereeren en denzelve in zegening te doen blijven; voorts naar 1 *Kor.* XV: 26, ons daarbij bepaald, dat wij, als Christenen, des dood, ja, als eenen *vijand;* maar tevens als *den laatsten vijand*, en eenen, *die te niet gedaan wordt*, ons moeten voorstellen; en ons opgewekt, om dus steeds aan den dood te denken, ten einde zoo te leven, dat wij ook eens in de hope des beteren levens, dit leven kunnen afleggen.

MAASTRICHT. Zie Oct. 1840.

WAALSCHE KERK.

VOORBURG vakant.

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

WADDINGSVEEN en MOORDRECHT } vakant.
BOSKOOP. Zie Aug. 1840.

EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

MIDDELBURG, den 20 Sept. 1840. Door de ziekte van onzen waardigen Herder en Leeraar, den Wel Eerw. Heer H. MARINE, heeft, uit hoogachting voor zijn persoon en onze Luthersche Gemeente, de Wel Eerw. en zeer Gel. Heer R. SCHOUTEN, rustend Leeraar, eene predikbeurt vervuld, en

en nam deze gelegenheid waar, voor eene aanzienlijke schaar van toehoorders, niet alleen uit onze, maar ook van andere Gemeenten, om plegtig en zeer aandoenlijk eene Leerrede te houden, over het afsterven van den Hoog Eerw. en Hoog Gel. Heer J. H. VAN DER PALM, den laatsten Hoogleeraar, dien hij ook mogt overleven in de dagen zijner rust. Hij bepaalde zijne hoorders bij de Profeet DANIËL, Hoofdstuk 12 vers 13, en toonde het smartelijk verlies voor *Leiden's* Hoogeschool aan, voor de studerende jeugd en voor de geleerde wereld, voor Neêrlands Kerk en voor alle weldenkende en verlichte Christenen; en tevens hoe nuttig en dierbaar hij in zijn leven, door zijne predikgaven en zijne uitmuntende werken is geweest, en hoe hij na zijnen dood nog leeft, door zijne uitgegevene Bijbelvertaling en andere werken, in de harten van alle Christenen, die het rijk van waarheid en deugd bevorderen. Hij vuurde elk aan, den dag des doods niet verre af te stellen; maar dat wij toch trachten zouden om die hoop deelachtig te worden, dat ons einde vrede bij God zijn moge, en dat wij eenmaal met een hemelsch opgeklaard verstand, met VAN DER PALM en al de Gezaligden, JEZUS voor Zijn verlossingswerk mogen verheerlijken.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

JEMGUM vakant. Zie Junij 1839.
EMDEN (Fransche Gemeente) vak. Zie Jan. 1840.

WEENER vakant. Zie Maart 1840.
BOHMERWOLD vakant. Zie Mei 1840.
OLDERSUMMER-GASTE. Zie Sept. 1840.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

SCHUTTEROP jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Junij 1840.

KREITS SYNODE DUISBURG.

SCHERMBEEK eene Predikantsplaats vakant.
GARTROP vakant. Zie Oct. 1832.

NEDERLANDSCH BIJBELGENOOTSCHAP.

ROTTERDAM, den 15 Oct. 1840. Heden avond is alhier de jaarlijksche algemeene Vergadering van de Rotterdamsche Afdeeling, van het Nederlandsche Bijbelgenootschap, in de Groote Kerk, der Nederd. Herv. Gemeente gehouden.

De Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. N. VAN TEUTEM, Medelid van het Bestuur, gaf een beknopt verslag van den staat en de werkzaamheden van het Genootschap en de Rotterdamsche Afdeeling, en hield eene zeer gepaste opwekkende rede, van welke het onderwerp was: *Het merkwaardig verschijnsel der Bijbelgenootschappen, beschouwd als een opgerigt teeken onzer tijden*, vooreerst: *van gevoel van Godsdienstige behoefte*, ten tweeden: *van de Goddelijke waarde van het Bijbelboek*, ten derden: van

van de zegepraal der Christelijke vrijheid, en ten vierden: *van de naderende komst van het Koningrijk van God onder de menschen.*

Deze plegtige zamenkomst, tot algemeen genoegen afgeloopen, en door eene talrijke Vergadering bijgewoond, leverde wederom aangename bewijzen op, van de voortdurende belangstelling in de heilige zaak der Bijbelspreiding ook in deze stad.

HOOGWOUD, den 13 Sept. 1840. De jaarlijksche algemeene Vergadering der Afdeeling van het Bijbelgenootschap, gevestigd in den Ring van *Spanbroek*, is, voor dit jaar, in de Kerk der Hervormde Gemeente alhier, gehouden. — De Wel Eerw. zeer Gel. Heer, S. A. M. MENSINGA, Pred. te *Sybecarspel*, en medebestuurder dezer Afdeeling, die als afgevaardigde de algemeene Vergadering van het Nederlandsch Bijbelgenootschap, gehouden te *Amsterdam*, den 30 Julij, l. l., had bijgewoond, hield, bij het doen van het verslag, eene zeer gepaste en hartelijke rede tot opwekking waarvan het onderwerp was, naar aanleiding van *Matth.* XIII : 33, uit welke gelijkenis zijn Eerw. aanleiding nam, om te spreken, over de weldadige en krachtige, doch langzaam en onmerkbaar voortgaande werking des Evangelies. — Deze leerrede en het verslag werden door een aanzienlijk getal toehoorders, uit deze en andere nabij gelegene Gemeenten, met zeer veel genoegen aangehoord. Mogten de zoo hartelijke en krachtige opwekkingen van den waardigen Redenaar, tot het deelnemen aan de zaak des Bijbelgenootschaps, met een gewenscht gevolg bekroond worden.

OOSTBURG, den 5 Nov. 1840 Heden mogten wij ons, sedert eenige jaren, door onderscheidene omstandigheden, daarin verhinderd, op nieuw verheugen in eene algemeene Vergadering van de

Leden dezer Afdeeling van het Nederlandsch Bijbelgenootschap, welke tot algemeene vreugde en opwekking van de belangstelling in, en ijver voor de groote zaak, die ons vereenigt, is afgeloopen, en door vele blijken van weldadigheid voor de Bijbelverspreiding werd bekroond.

Des voormiddags ten elf ure werd in het Kerkgebouw der Hervormde Gemeente alhier, de opwekkingsredevoering uitgesproken door den Wel Eerw. Heer M. WAS, Pred. te *IJzendijke*, die deze Godsdienstige plegtigheid, als een Bijbelfeest, door gepaste herinneringen, opwekkingen, vermaningen, toespraken en gebeden, doelmatig ingerigt en bestuurd heeft. — Het hoogst belangrijk onderwerp, hetwelk de Redenaar gekozen had, was: de *voorstelling en aanprijzing van den Bijbel als het beste volksboek*, dit betoogende door eene korte ontwikkeling van het *stellige*, het *geschiedkundige*, het *duidelijke*, het *afwisselende*, het *uitsluitend aller behoeften bevredigende van des Bijbels voordragt, vorm en inhoud.*

Het voornaamste, hetgeen de Bedienaar vervolgens als verslag van de uitgebreide en weldadige werkzaamheden des Bijbelgenootschaps mededeelde, strekte der Vergadering ten bewijze, dat God de pogingen van het Genootschap, hetwelk zich naar den Bijbel noemt, kennelijk en liefderijk blijft zegenen.

Eene spoedig daarop volgende aanwinst van onderscheidene Leden, overtuigt ons van de belangstelling der Hervormde Christenen van dit gewest, in deze taak, en geeft blijken van den Godsdienstzin en van den goeden geest, die hen bezielt.

COR-

CORRESPONDENTIE.

De bepaalde ruimte van het Mengelwerk in dit Tijdschrift belet ons de plaatsing van uitgebreide dichtstukken. Het ingezondene van B... en dat van G., (*op Christus geboorte*) moeten wij, om die reden ook, ter zijde leggen.

Het ingezondene door een *Hervormd Protestant*, en door *Grammaticus quidam*, komt ons voor te weinig doordacht te zijn, dan dat het aan het publiek kan aangeboden worden.

BERIGTEN.

Van eenen onbekende uit Over-IJssel, onder de letters G. K., is ontvangen een Certificaat, Nat. Werk. Schuld, groot *f* 500. De opbrengst zal besteed worden voor twee derde gedeelten, ten behoeve van het Nederlandsche Zendelinggenootschap, en voor één derde gedeelte, ten behoeve der Protestantsche Maatschappij.

Utrecht, J. F. VAN HOOGSTRATEN.
20 Oct. 1840.

Een Kandidaat tot de Heilige Dienst, biedt zich aan, om, onder aannemelijke voorwaarden, voor een' Predikant ten platten lande, het Heilig Dienstwerk gedeeltelijk waar te nemen. Die hierop reflecteert, wordt verzocht zich met franco Brieven, onder Letter F., te adresseren bij den zeer Gel. Heer J. T. BERGMAN, tweeden Bibliothecaris aan de Hoogeschool, op het Rapenburg, te *Leiden*.

LANDSMEER, 28 Oct. 1840. Vermits hier ter plaats, als ter zijde gelegen, ook van gefrankeerd ontvangen brieven port moet worden betaald; ziet de Kerkeraad dezer Gemeente, na reeds, in weerwil van het vroeger van hier, in dit Tijdschrift geplaatste berigt, de ontvangst van zeer vele zulke brieven van Heeren Kandidaten te hebben moeten bekostigen, zich gedrongen tot het uiten van het verlangen, om, van nu voortaan, verschoond te blijven, om op nieuw te worden bezwaard met dergelijke stukken, als aan geen van welken toch eenig gevolg zou worden gegeven.

Uit naam van den Kerkeraad,
D. HEINS, *Ouderling.*
Bij afwezendheid van den President.

LETTER-NIEUWS.

De Boekhandelaar J. van der Vliet, Cz., te *Rotterdam*, heeft uitgegeven en bij de voornaamste Boekhandelaren in het Rijk verkrijgbaar gesteld:

Iets voor het Hart van Lijdenden, of *de Rampspoeden van dit leven en de groote Geluksaligheid in God*, op eene christelijke, gemoedelijke, troostvolle en zakelijke wijze met elkander in beoefening gebragt, tot bevordering van ziels- en ligchaams Heil der *Lijdende* Menschheid. Prijs *f* 2,75.

GOEDKOOPE AANBIEDING.

Bij de Boekhandelaars L. Herdingh & Zoon en C. G. Menzel, te *Leiden*, wordt thans het belangrijke en bij iederen beschaafden Bijbellezer genoegzaam bekende Werk:

NIEMEIJER, *Bijbelsche Karakterkunde*, nieuwe druk, in

in 5 deelen kompleet, vertaald door den Wel Eerw. Heer A. C. Romswinckel, van heden af, tot het einde dezes jaars, aangeboden voor den veel verminderden prijs van ƒ 12,50. Zullende het met den 1e Jan. des volgenden jaars, weder verhoogd worden, tot den gewonen prijs van ƒ 25,00.

Bij R. J. Schierbeek, *te Groningen*, zijn thans weder verkrijgbaar de volgende nuttige Werkjes voor Katechisatiën en Huisgezinnen:

G. J. F. Cramer v. Baumgarten, *Bijbelsche Geschiedenissen*, in Vragen en Antwoorden, voor mijne Leerlingen. Derde druk, à 25 Cts.

——————— *Kort Overzigt der Bijbelsche Geschiedenissen*. Vijfde druk, à 12½ Cts.

——————— *Eerste Beginsels der Bijbelsche Geschiedenissen*. Derde druk, à 7½ Cts.

D. Hendrikez, *Onderwijs in de leer van den Godsdienst, naar het kort begrip der Christelijke Religie*. Achtste druk, à 60 Cts.

Godsdienstig Onderwijs, naar het Kort begrip der Christelijke Religie. Tweede druk, à 12½ Cts.

Bij den Boekhandelaar Mestdagh, te *Vlissingen*, is uitgegeven, en bij vele voorname Boekhandelaars verkrijgbaar gesteld:

M. J. van Nimwegen, Emer. Predikant. *De vrije genade Gods, is eenig en alleen de bron en oorzaak van het zalig worden van zondaren*. à 90 Cts.

Bij den Boekhandelaar G. D. Bom, te *Amsterdam*, wordt uitgegeven:

D. Muslin, *Handleiding, tot gebruik van den Heidelbergschen Katechismus*, voor Nederlandsche Christenen en Leeraars, bij de Hervormden; vertaald door A. Boosman, tweede druk, in twee deelen, groot 8vo. formaat. Prijs ƒ 5,50.

BE-

BERIGT VAN INTEEKENING.

WAARHEID

TOT BEVORDERING DER

GODZALIGHEID.

VERZAMELING VAN LEERREDENEN,

DOOR

G. D. KRUMMACHER,

in leven Bedienaar des Evangelies te Elberfeld.

Deze verzameling van bij de zeventig Leerredenen, zal bij Afleveringen worden uitgegeven. Iedere Aflevering zal 4 Leerredenen bevatten, à 40 Cents de Aflevering bij inteekening; buiten inteekening à 50 Cts.

6 Afleveringen zullen een deel uitmaken, waarbij Titel, Inhoud, enz., gratis zal worden gevoegd.

Over het bedrag van elke 3 Afleveringen wordt telkens na de uitgave gedisponeerd.

Formaat, Papier en Letter zullen zijn gelijk aan het Prospectus, alom gratis te bekomen.

De Inteekening staat open tot 30 November 1840, bij den Uitgever dezes, mitsgaders bij de voornaamste Boekhandelaren des Rijks.

Amsterdam, H. Höveker.
September 1840.

Te *Utrecht*, bij J. G. van Terveen en Zoon, is van de pers gekomen en alom verzonden:

I. Jodocus Heringa, Eliza's zoon, als Voorstander van het Vaderland en deszelfs heilzame instellingen, gelijk mede in eenige andere betrekkingen geschetst, eene Redevoering met aanteekeningen en bijvoegsels van Hermanus Bouman. Dit stuk, versierd met het welgelijkende portret van den onvergetelijken Hoogleeraar Heringa, bevat omtrent denzelven onderscheidene minder bekende bijzonderheden, en eenige uittreksels uit zijne onuitgegevene schriften; het maakt een

een geheel uit met het onlangs door Prof. Bouman uitgegeven stukje: Heringa Ez., als Voorganger der Christelijke Gemeente geschetst.

II. *Twaalftal nagelatene Leerredenen*, door J. Heringa Ez.

III. *Leerrede gehouden na het afsterven van den Hoogleeraar* J. Heringa Ezn., door H. E. Vinke, Hoogleeraar te *Utrecht*.

Bij H. Höveker, Warmoesgracht te *Amsterdam*, komt heden van de pers en wordt alom verzonden:

I. Elija, door F. W. Krummacher, Predikant te *Elberfeld*, uit het Hoogduitsch vertaald, 1e deel. *f* 3,40.

II. *De natuur en het gewigt van eene echte Geloofsbelijdenis, om een waar Lidmaat der Kerk en geregtigde tot het H. Avondmaal te zijn.* Vervat in 4 Brieven van eene Vader aan zijn Dochter, bij het doen harer Belijdenis. 30 Cents.

III. *Het noodzakelijke en voordeelige der verborgene Godsdienstoefening.* 20 Cents.

IV. Christoph Möhrle, *Honderd Verhalen voor Kinderen*, uit het Hoogduitsch. 60 Cents.

M. Smit, te *Groningen*, heeft gedrukt en alom verzonden:

I. W. G. Hauff, *Naspelen* bij het uitgaan der Godsdienstoefening voor een *Orgel* met *twee Claveren* en *Pedaal*, à 75 Ct. II. A. Walraven, *Verzameling* van eenige Vraagstukken, ter toepassing van het geleerde in de *Beginselen* der hoogere *Meetkunst*, *Differentiaal* en *Integraal*-Rekening, met 63 figuren, à *f* 1,00. III. Korte *Levensschets* van A. Richters, eene *Bijdrage* tot de *Bode* voor het *Godsrijk*, à 15 Ct. IV. *Jezus de Kindervriend.* Een geschenkje voor Kinderen, *die Jezus liefhebben*, à 12½ Ct., bij de 25 Exemplaren à *f* 2,50.

VOOR LEESGEZELSCHAPPEN:

I. *Huisselijk Feestboek of Uren aan Godsdienst en Deugd gewijd*, vierde druk, à *f* 1,80. II. J. C. Bier-

BERIGT VAN INTEEKENING.

WAARHEID

TOT BEVORDERING DER

GODZALIGHEID.

VERZAMELING VAN LEERREDENEN,

DOOR

G. D. KRUMMACHER,

in leven Bedienaar des Evangelies te Elberfeld.

Deze verzameling van bij de zeventig Leerredenen, zal bij Afleveringen worden uitgegeven. Iedere Aflevering zal 4 Leerredenen bevatten, à 40 Cents de Aflevering bij inteekening; buiten inteekening à 50 Cts.
6 Afleveringen zullen een deel uitmaken, waarbij Titel, Inhoud, enz., gratis zal worden gevoegd.
Over het bedrag van elke 3 Afleveringen wordt telkens na de uitgave gedisponeerd.
Formaat, Papier en Letter zullen zijn gelijk aan het Prospectus, alom gratis te bekomen.
De Inteekening staat open tot 30 November 1840, bij den Uitgever dezes, mitsgaders bij de voornaamste Boekhandelaren des Rijks.

Amsterdam, H. Höveker.
September 1840.

Te *Utrecht*, bij J. G. van Terveen en Zoon, is van de pers gekomen en alom verzonden:

I. Jodocus Heringa, Eliza's zoon, als Voorstander van het Vaderland en deszelfs heilzame instellingen, gelijk mede in eenige andere betrekkingen geschetst, eene Redevoering met aanteekeningen en bijvoegsels van Hermanus Bouman. Dit stuk, versierd met het welgelijkende portret van den onvergetelijken Hoogleeraar Heringa, bevat omtrent denzelven onderscheidene minder bekende bijzonderheden, en eenige uittreksels uit zijne onuitgegevene schriften; het maakt een

een geheel uit met het onlangs door Prof. Bouman uitgegeven stukje: Heringa Ez., als Voorganger der Christelijke Gemeente geschetst.

II. *Twaalftal nagelatene Leerredenen*, door J. Heringa Ez.

III. *Leerrede gehouden na het afsterven van den Hoogleeraar* J. Heringa Ez., door H. E. Vinke, Hoogleeraar te *Utrecht*.

Bij H. Höveker, Warmoesgracht te *Amsterdam*, komt heden van de pers en wordt alom verzonden:

I. Elija, door F. W. Krummacher, Predikant te *Elberfeld*, uit het Hoogduitsch vertaald, 1e deel. *f* 3,40.

II. *De natuur en het gewigt van eene echte Geloofsbelijdenis, om een waar Lidmaat der Kerk en geregtigde tot het H. Avondmaal te zijn.* Vervat in 4 Brieven van eene Vader aan zijn Dochter, bij het doen harer Belijdenis. 30 Cents.

III. *Het noodzakelijke en voordeelige der verborgene Godsdienstoefening.* 20 Cents.

IV. Christoph Höhrle, *Honderd Verhalen voor Kinderen*, uit het Hoogduitsch. 60 Cents.

M. Smit, te *Groningen*, heeft gedrukt en alom verzonden:

I. W. G. Hauff, *Naspelen* bij het uitgaan der Godsdienstoefening voor een *Orgel* met *twee Clavieren* en *Pedaal*, à 75 Ct. II. A. Walraven, *Verzameling* van eenige Vraagstukken, ter toepassing van het geleerde in de *Beginselen* der hoogere *Meetkunst*, *Differentiaal* en *Integraal*-Rekening, met 63 figuren, à *f* 1,00. III. Korte *Levensschets* van A. Richters, eene *Bijdrage* tot de *Bode* voor het *Godsrijk*, à 15 Ct. IV. *Jezus de Kindervriend.* Een geschenkje voor Kinderen, *die Jezus liefhebben*, à 12½ Ct., bij de 25 Exemplaren à *f* 2,50.

VOOR LEESGEZELSCHAPPEN:

I. *Huisselijk Feestboek* of *Uren aan Godsdienst en Deugd gewijd*, vierde druk, à *f* 1,80. II. J. C. Bier-

naTZ-

NATHUSIUS, *de Hallig of de Schipbreukelingen op het Eiland in de Noord-zee*, uit het Hoogduitsch, door J. J. SWIERS, Predikant te *Havelte*, à ƒ 3,00. III. GEORG SCHEURLIN, *de Rooverhoofdman in Hongarije*, Karakterschets uit den nieuwsten tijd. Eene ware geschiedenis, à ƒ 1,80.

VOOR HET ONDERWIJS IN DEN GODSDIENST:

I. C. H. VAN HERWERDEN, C.Hz., *Christelijke Geloofsbelijdenis*, voor hen die begeeren *Lidmaten* der *Gemeente* te worden, à 12½ Ct. II. J. J. SWIERS, *Kleine Catechismus over den weg der Zaligheid*, tweede druk, à 7½ Ct. III. J. J. SWIERS, *Catechismus over den weg der Zaligheid*, à 20 Ct. IV. J. J. SWIERS, *Eenvoudig onderwijs in de leer der Zaligheid*, bijzonderlijk tot eene *Handleiding bij den Kleinen Catechismus* enz., à 75 Ct. V. J. J. SWIERS, *Kleine Catechismus over de Bijbelsche Geschiedenissen*, à 10 Ct. VI. J. J. SWIERS, *Bijbelsche Geschiedenissen*; een Leer- en Leesboek, à 30 Ct. VII. *Vraagboekje over de Christelijke Godsdienstleer*, ten dienste mijner Leerlingen, à 10 Cents.

Bij de Erven F. Bohn, te *Haarlem*, ziet het licht.

I. *Waarheid en Droomen*, door JONATHAN, met gegraveerde titel en vignet. ƒ 2,90.

Inhoud: 1. *De Haarlemsche Courant.* 2. *Vervolg op de Haarlemsche Courant.* 3. *Het Album.* 4. *De Huisklok.* 5. *Muzijk.* 6. *Ruiten Troef.* 7. *Het Schaap.* 8. *Sint Nicolaas.* 9. *Het Legaat.* 10. *De Stamboom.* 11. *Het Portret.* 12. *De Bibliotheek.* 13. *Schrijffouten.*

II. *Proza en Poëzij.* Verzameling van verspreide Opstellen en Verzen, inhoudende van HILDEBRAND, 1. *Vooruitgang.* 2. *Het Water.* 3. *Begraven.* 4. *Een Tentoonstelling van Schilderijen.* 5. *De Wind*, — voorts *De zwarte Tijd*, door NICOLAAS BEETS, en een aantal verspreide Gedichten van *Denzelfden.* ƒ 2,20.

III. N. G. VAN KAMPEN en D. VEEGENS, drietal Levensbeschrijvingen van beroemde Mannen. ƒ 4,20.

Bij

Bij de Boekhandelaren Johannes van der Hey en Zoon, te *Amsterdam*, is van de pers gekomen en alom verzonden:

Mr. J. van 's Gravenweert, *het Noorden en het Oosten.* Reisherinneringen. Eerste deel, in gr. 8vo. De prijs is ƒ 3,75.

Met nog twee deelen, waarvan het tweede deel reeds ter perse is, zal dit werk compleet zijn.

Door den Boekhandelaar S. E. van Nooten, te *Schoonhoven*, wordt heden uitgegeven en verzonden:

I. *De Oudejaarsavond.* Ernstige lectuur voor de laatste dagen des jaars, door C. E. van Koetsveld, Predikant te *Schoonhoven*, met vignet à ƒ 2,80.

II. *Schetsen uit de Regtszaal en den Kerker*, naar het leven geteekend. Eene nieuwe Bijdrage tot de geschiedenis der *Lijfstraffelijke Regtspleging* in ons Vaderland, door W. Vaissaard, met vignet à ƒ 2,60.

III. T. van Spall, *Vader en Moeder Stroomdal en hunne Kinderen*, met platen, à ƒ 0,70. — *Hetzelfde* met gekleurde platen, in carton, à ƒ 0,90.

IV. Blumauer, *de Kinderkring*, of Vertellingen voor kinderen, tweede verbeterde en vermeerderde druk, met gekleurde platen, à ƒ 1,30.

En debiteert met succes:

V. H. van Heijningen, *Bijbeloefening over het Evangelie van Joannes*, 1e deel, à ƒ 3,80.

VI. E. B. Swalue, (Theol. Doct. en Pred. te *Goes*) *Gedachten en Herinneringen bij der Engelen Kerst-Gezang*, à ƒ 0,30.

VII. J. B. Christemeijer, Proeve van beantwoording der vraag: *Wat is de reden*; dat wij, op het eerste aanschouwen van sommige menschen, een zeker gevoel van *behagen* of *mishagen*, omtrent hen, bij ons waarnemen? Eene Bijdrage tot mensch- en zielkundig onderzoek, à ƒ 0,90.

Van dit hoogst belangrijk boekske, werden in den tijd van *twee maanden*, ruim 500 Exempl. verkocht.

Bij

Bij ten Brink en de Vries, Boekverkoopers te *Amsterdam*, is van de pers gekomen en alom verzonden:

I. *Acht oorspronkelijke Nederduitsche Verhalen voor de Jeugd*, met 8 gekleurde platen, in karton ƒ0,90.

II. *Verhalen en leerrijke Voorbeelden*, *uit de Vaderlandsche Geschiedenis*, *voor de Jeugd*, met platen. ƒ0,80.

III. *Alexander Menzikof*, of *de gevaren des Rijkdoms*, een onderhoudend geschenk voor de Jeugd, door G. Nieritz, met platen. ƒ0,90.

IV. C. Schmid, *Genoveva*, een Geschiedenis uit den ouden tijd. Op nieuw verhaald. Naar de zesde druk vertaald, met platen. ƒ1,50.

V. ——— *De Kersavond*. Derde druk. Met nieuwe platen op staal gegraveerd. Prijs ƒ0,90.

VI. ——— *Bijbelsche Verhalen voor Kinderen*. Oud en Nieuw Testament, 2 stukjes. Prijs ƒ0,60.

VII. *Beknopte Geschiedenis der Christelijke Kerk*. Door W. Busch. Naar den *derden* Hoogduitsche druk. Op post formaat. ƒ1,50.

(Dit laatste wordt ook uitgegeven bij den Boekverkooper H. M. van Dorp, te *Utrecht*).

Door de Boekhandelaren Joh. Noman en Zoon, te *Zalt-Bommel*, is alom verzonden:

INTEEKENLIJST MET PROEVE VAN UITVOERING

OP EENE VOLLEDIGE EN GOEDKOOPE UITGAVE

DER STAATSBLADEN VAN HET

KONINGRIJK DER *NEDERLANDEN*

VAN 1813—1840.

Met een volledig register op al die jaren.

IN ÉÉN DEEL ROIJAAL FORMAAT.

Hetzelve gebonden in een netto Engelsche linnenband à ƒ15,00.

Jaar-

Jaarlijks, van 1841 af, zal dit werk vervolgd worden, en per jaargang kosten *f* 1,25.

Breedvoerig Prospectus met proeve van uitvoering alom *gratis* te bekomen.

De inteekening is alom opengesteld tot den 15 December 1840. Na dien tijd wordt de prijs aanmerkelijk verhoogd.

Bij F. Holtkamp, Boekdrukker en Boekverkooper te *Sneek*, is te bekomen en kan alom bij alle Boekverkoopers besteld worden:

I. Fenna Hasthusbroek, *Zedelijke Verhalen uit den Bijbel*, voor Vrouwen en Meisjes, derde druk. *f* 3.00.

II. R. C. Losetus, *de vroegste en nieuwste Geschiedenis van den Bijbel*, 3 deelen, met platen. *f* 3,75.

N°. 1 en 2, worden veel gevraagd in Katechisatiën en Scholen, tot Prijzen, en zijn tot dat einde bij getallen voor halven prijs te bekomen.

III. IJ. van Hamelsveld, *Bijbelverklaring van het Oude en Nieuwe Testament en de Apocrijfe Boeken*. Tweede druk, 10 deelen. In plaats van 25 Gulden voorden geringen prijs van *f* 7,50.

IV, Mr. C. M. van der Kemp, *het gedrag van Prins Maurits van Oranje omtrent de Remonstranten verdedigd*. In plaats van *f* 1,40, voor *f* 0,50.

V. *Nederlandsche Muzen-Almanak*, met platen, portretten, muzijkstukjes, enz. 13 Jaargangen, zijnde 1819, 1823, 1825, 1826, 1829, 1830 tot 1833, 1835 tot 1838. In plaats van *f* 3,50 ieder jaargang, voor den zeer geringen prijs van *f* 0,75.

De jaargangen 1824, 1827, 1828 en 1834, zijn maar weinig van voorhanden, en kosten, zoo lang de voorraad strekt, *f* 1,25 de jaargang.

De bezitters van dit belangrijk Jaarboekje, kunnen (Jaargangen mankeerende) dezelve met geringe kosten, kompleet maken. Mede zijn dezelve, daar ieder jaargang op zich zelf kompleet is; zeer geschikt voor St. Niko'aaspresentjes en eene aangename lektuur, in de winter avonden.

VI. *Het Register op de Nederlandsche Muzen-Almanak*. *f* 0,30.

BIJ INTEEKENING ZAL WORDEN UITGEGEVEN:

PRACTISCH HANDBOEK

DER

HEELKUNDIGE KLINIEK,

volgens de nieuwste mededeelingen van de voornaamste Heelkundigen uit alle Landen, waaronder voornamelijk de *laatste uitgave* van Chelius, de Werken van Arnan, Cloquet, Cooper, Dupuytren en vele anderen, tot grondslag genomen zijn; uit het Hoogduitsch door verschillende Kunstgenooten, onder leiding en van ophelderende aanteekeningen voorzien, door A. G. van Onsenoort, *Med. en Chir. Doctor*, enz., enz., te *Utrecht*, met bijvoeging der *Oog-*, *Oor-* en *Tandheelkunde*, *Syphilitische Ziekten* en *Orthopaedie*, oorspronkelijk door hem zelve bewerkt; waarvan een breedvoerig berigt bij de uitgevers C. L. Schleijer, te *Amsterdam* en N. van der Monde, te *Utrecht*, en in alle Boekwinkels gratis te bekomen is. — De inteekening staat open tot den 15den December 1840.

Bij W. Willems, Boekhandelaar te *Amsterdam*, wordt heden uitgegeven:

HET WOORD DES LEVENS

, OF

OVERDENKINGEN OP ELKEN DAG DES JAARS.

Door voorname Godgeleerden onzer Vaderlandsche Kerk, zijnde een Godsdienstig Huis- en Handboek voor het jaar 1841. In vier deelen. *f* 4,80.

MORGEN KERS-FEEST KINDEREN!

Kinderrede over *Jes.* IX : 5. Door J. van der Roest, in leven Predikant te *Haarlem*. à *f* 0,15.

O! DAT ZIJ WIJS WARE.

Nieuwejaarsrede aan de Jeugd. Door denzelfde. à ƒ 0,15.

Beide laatstgenoemde zeer geschikt ter uitdeeling aan kinderen, waarom dezelve bij getallen, even als de reeds vroeger uitgegevene kinderredenen, tot mindere prijzen te bekomen zijn.

Met succes wordt gedebiteerd:

DE TAALKUNST DER TAALKUNSTEN,

of *de volledigste en meest bespoedigende Leerwijze, ter aanleering der Fransche Taal*, 2de druk, 600 bladz. ƒ 6,00, door G. J. Dekker, *Professeur in Talen, Amsterdam*, Leliegracht, hoek Heerengracht. Van de *Taalkunst*, enz., zijn afzonderlijk te bekomen, 1o. *de Practicale Uitspraak*, 2de druk, ƒ 1,00. — 2o. *Woordenboek en Vervoeging* van 4,524 werkw., het *eerloden Deelwoord*, door één' regel, enz., 3de druk, ƒ 0,75. — 3o. *Woordenboek en geslacht* van 18,880 zelfst. naamwoorden, enz., 2de druk. ƒ 0,60.

Tabel-Gallerij, waardoor men de gronden of regels der Fransche Taal, aan meer dan 100 Leerlingen te gelijk, in 2 uren kan onderwijzen, ƒ 30,00. — NB. De 2de uitgave ligt ter perse, en zal voor diegene, die dezelve binnen eene maand door Franco brieven bestellen, voor ƒ 10,00 verkrijgbaar zijn. Deze *Werken* zijn mede te bekomen bij de Erven de Wed. F. G. Onder de Linden, *Bijbel-Magazijn*, Singel, bij de Blaauwburgwal, N°. 320.

INSTITUTION DEKKER: Pension.

Bij Dekker in de kost zijnde, kan men de Fransche Taal, in weinige maanden grondig leeren. Twee à drie jonge lieden kunnen op zeer voordeelige voorwaarden geplaatst worden.

Onder de Getuigschriften van beroemde Vaderlandsche Geleerden, aan Dekker, over de verdienste van

zijne *Leerwijze* uitgereikt, stelt hij voor al het volgende op hoogen prijs.

GETUIGSCHRIFT.

Willende voldoen aan het verzoek van den Heer G. J. Dekker, heb ik zijn Werk, getiteld: *Taalkunst der Taalkunsten*, gelezen, en het daarin vervatte leerstelsel overdacht. Het zoude zeer moeijelijk, om niet te zeggen onmogelijk zijn, onvoorwaardelijk al datgenen te billijken, wat in een zoo uitgebreid werk is vervat, of om alle door den Schrijver gegevene voorschriften te beamen; echter betuig ik met genoegen, dat het uit mijn onderzoek opgemaakt algemeen besluit, hem zeer gunstig is geweest. Zijn boek is, ontwijfelbaar, de vrucht van langdurige en naauwgezette studiën: de in hetzelve vervatte leerwijze verdient des te meer aanbeveling, doordien zij meer den natuurlijken gang der menschelijke verstandsontwikkeling volgt, en den Leerling bij de eerste schreden op zijne loopbaan, niet door eene opeenstapeling van moeijelijke en vervelende regelen afschrikt. Ik twijfel dus geenszins (en de ondervinding heeft het voldingend gestaafd,) dat zij, die zich tot den Heer Dekker wenden, het zij om de kunst van wèl en vloeijend de Fransche Taal te leeren spreken, het zij om in de kennis dier taal, tot de meest mogelijke volkomenheid te geraken, onder zijne leiding, gelukkige en spoedige vorderingen zullen maken.

(Get.) J. van Lennep,
Lid van het Koninklijk-Nederlandsche Instituut van Wetenschappen, Letterk. en schoone Kunsten.

Amsterdam,
15. Feb. 1840.

Bij J. Oomkens, te *Groningen*, is gedrukt, bij W. Brave Jr., te *Amsterdam*, en alom te bekomen:

Het aandenken van Hendrik van Zutphen, onder zijne Landgenooten, vernieuwd door C. H. van Herwe-

WARDEN, C.H.z., Theol. Doct. en Pred. te *Groningen*, à ƒ2,00. Dezen Landgenoot, een Vriend en Leerling van LUTHER, die binnen *Dordrecht* en *Antwerpen* aan de zaak der Hervorming dienstbaar was, het eerst een gezuiverd Evangelie binnen *Bremen* verkondigde, en voor deszelfs belijdenis in *Dithmarschen* den marteldood leed, heeft de Schrijver van bovenstaande Werkje ook met name in het aandenken van die allen willen terug roepen, welke, zonder eigenlijke Godgeleerden te zijn, op de zaak en de Geschiedenis der Hervorming, inzonderheid ook waar zij het Vaderland betreft, prijs weten te stellen. In *Dithmarschen* is voor eenige jaren HENDRIK's aandenken vereeuwigd door de Obelisk, welks Afbeeldsel het thans uitgegeven Geschrift versiert.

J. H. den Ouden, Boekverkooper te *Amsterdam*, geeft uit en heeft verzonden:

I. D. Hollebaak, Hervormd Leeraar te *'s Gravenhage*, *de Opstanding van onzen Heer*, beschouwd als den zekeren grondslag van onze verrijzenis, Leerrede naar *Rom.* VIII: 11. *f* 0,25. II. *Schets der Christelijke Godsdienstleer*, tweede vermeerderde druk. *f* 0,40. III. Liebel, Gewezen *Roomsch Priester*, maar bekeerd en overgegaan tot de Hervormde Kerk: *Het Gruwelijkst Bedrog*, of de aanstaande openbaring van den Mensch der zonde. *f* 0,75.

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

MEN-

INHOUD.

MENGELWERK.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor DECEMBER 1840.

TE AMSTERDAM, BIJ
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 320.

MDCCCXL.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

Geschiedenis der ISRAELIETEN vóór de tijden van JEZUS. *Door* JOHAN JACOB HESS, *in leven Evangeliedienaar te* Zurich. *Uit het Hoogduitsch overgezet. Tweede druk. Elfde deel. Te* Amsterdam, *bij* J. F. Schleijer, 1840. *XVI en* 376 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 3,00.

Dit deel behelst *eerst*, in twee boeken, het vervolg der Geschiedenis van de Israëlieten, tot het einde der Babylonische ballingschap, en *vervolgens*, in drie boeken, die geschiedenis na die ballingschap tot het einde der Levitische hervorming door NEHEMIA.

In Hoofdstuk I van het eerste boek, zijn de lotgevallen dezer natie in *Assyrië* en *Babylonië* beschouwd en is aan Profeet EZECHIËL bijzonder gedacht, zoodat de lezer het Bijbelboek, dat zijnen naam draagt, meer gemakkelijk leert verstaan; waartoe ook het tweede en derde Hoofdstuk bevorderlijk zijn, waarvan het *eerste* de voorzeggingen van dezen Profeet, wegens het lot van *andere volken* behandelt; en het andere zijne vooruitzigten in het verder afgelegen toekomende. Men ziet hier vooral ook weder, met welke heldere inzigten HESS de Profetische redenen des O. T. beschouwde en

hoe uitleg- en oordeelkundig hij dezelve wist uit te leggen.

Het IVde Hoofdstuk laatstelijk stelt DANIËL aan het hof van NEBUKADNEZAR voor en eindigt met eene korte herinnering aan het verhaal omtrent EVILMERODACH, zoon en opvolger van NEBUKADNEZAR, die JECHONIA gunstig was. Ook hier geeft HESZ als het resultaat zijner beschouwingen van de nog onvervulde voorspellingen der Profetiën van het O. T., bij de behandeling van DANIËL II, op: dat de Godsregering ten eenigen tijde de wereldlijke koningrijken verzwelgen, of dezen in die eindigen zullen.

In het eerste Hoofdstuk van het tweede boek wordt gedacht aan de opvolgers van NEBUKADNEZAR, namelijk EVILMERODACH, NERIGLISSOR, LABOROSOARCHOD en NABONNED (LABYNITUS) bij DANIËL BELSAZAR genoemd, koning van *Babylon*.

De verovering van *Babylon*, door welke vermeestering de heerschappij tot de Meden en Perzen overging, is de inhoud van Hoofdstuk II. Ingelascht is hier eene mededeeling van LOWTH over JESAIA, DANIËL II.

In het derde Hoofdstuk wordt DANIËL aan het hof van DARIUS *den Meder* (CYAXARES) gedacht, en in het vierde het van dezen Profeet vermelde onder de regering van CYRUS herinnerd, vooral van zijne laatste Profetische gezigten.

Het eerste boek van de tweede afdeeling dezes boekdeels behandelt de geschiedenis der Israëlieten

na

na de Babylonische ballingschap tot de aankomst van EZRA te *Jeruzalem*, en is afgeperkt in deze vier Hoofdstukken:

Hoofdst. I. CYRUS geeft den Israëlieten verlof, om weder naar *Judea* terug te keeren; en bevordert de herbouwing van den tempel.

Hoofdst. II. Begin en beletselen van die bouwing.

Hoofdst. III. HAGGAI en ZACHARIA, onder de regering van DARIUS, zoon van HISTASPES, wordt die herbouwing voltooid.

Hoofdst. IV. Toestand der Natie na den dood van ZERUBABEL tot EZRA. Geschiedenis van ESTHER.

Hetgeen hier aangemerkt is, omtrent de Godsdienst der Perzen van dien tijd, kan ten bewijze verstrekken, dat HESS met veel overleg ook hier is te werk gegaan, terwijl hij al het overdrevene zorgvuldig vermijdt.

Omtrent den beroemden Vorst CYRUS heeft HESS in het tweede Hoofdstuk aangemerkt:

»CYRUS stierf zeven jaren na het uitvaardigen van het bevelschrift ter bouwing van den tempel. Hij bereikte den ouderdom van zeventig jaren. De Israëlieten verloren aan hem eenen beschermer en weldoener, die in hunne geschiedenis niet minder, dan in de Jaarboeken van zijn eigen land, met roem herdacht wordt. Voor de kleinachters van de geschiedenis der Goddelijke openbaringen moet het een zonderling verschijnsel zijn, dat een Koning, die den leerling van SOCRATES tot lofredenaar kreeg,

 der

der Israëlitische natie en Godsdienst zoo zeer toegedaan was. Den vrienden der gewijde geschiedenis daarentegen is het belangrijk en aangenaam, deze natie zoo bij uitnemendheid begunstigd te zien, door den verlichtsten Monarch zijner eeuw, die de beste opvoeding genoot, en door het overwinnen van veel grooter volken, die onmagt hunner Goden dermate leerde kennen, dat hij van de Godsdienst dezer ballingen gewisselijk geen zoo gunstig gevoelen zou hebben opgevat, zoo hij dezelve niet van de eerbiedwekkendste zijde, en hunnen God als den allerhoogsten had leeren kennen. Men zou verre van den weg zijn, indien men eeniglijk aan zijne edelmoedigheid in het behandelen der overwonnen volken, of zelfs slechts aan zijne staatkunde wilde toeschrijven, hetgeen een blijk van zijne uitnemende hoogachting voor Israëls God was. In de oogen van den vriend der openbaring, moest dit zoowel CYRUS zelven, als de natie tot eer strekken. In onze gansche geschiedenis weet ik geen een meer in het oogloopend, en voor de Theocratie zelve gewigtiger, voorbeeld van hoogachting en eerbied van uitheemsche Vorsten voor de Godsdienst van Israël. Sommige Chaldeeuwsche-Babylonische Koningen, het is waar, hebben ook treffende getuigenissen van hunne hoogachting voor Israëls God afgelegd, doch het waren meestal uitwerkselen van eene voorbijgaande vrees of verootmoediging. Bij CYRUS was dit het geval niet. Zijne getuigenis van de grootheid van dien

God

God der Israëliten was de ongedwongenste; zij was een gevolg van de vergelijking van zijnen eigenen levensloop met de Godspraken, die men hem in de heilige Boeken aanwees. Trouwens, verdiende ooit eenig Oostersch Monarch, om van Israëls Profeten vooraf aangekondigd en bezongen te worden, zoo verdiende het CYRUS. — Die plaatsen in Jezaia, waarin hij zoo naar het leven geteekend wordt, en die in alle opzigten de kenmerken der verhevenheid van dezen Profeet dragen, moeten hem zekerlijk te sterker trekken, aangezien hier niets van de dubbelzinnigheid dier Godspraken gevonden werd, waardoor KROESUS, zijn bekende tijdgenoot, zich had laten misleiden. Ondertusschen is het niet waarschijnlijk, dat zoo verstandig een man als CYRUS was, eeniglijk uit hoofde van die schriftuurplaatsen, zonder voor het overige der Israëlietische Godsdienst nader te onderzoeken, dezelve, van het oogenblik af aan, zoozeer begunstigd, en door het bevorderen van het bouwen van den tempel, er zelfs als deel aan genomen zal hebben. Want inderdaad was het eene deelneming aan Israëls Godsdienst, dat hij zooverre ging, om uit zijne eigene schatkist voor den tempel van den God, dien hij voor de oorzaak van zijnen voorspoed erkende, zekere geldsommen te bepalen. Dit onderstelt bij eenen man als CYRUS, volgens zijne afbeelding door XENOPHON, nadenken, onderhandeling, onderzoekingen over dit onderwerp. Maar hij had een DANIËL aan zijn Hof."

Van den inhoud des Bijbelboeks *Esther* is hier aan het slot gepaste melding gemaakt.

Het tweede boek vervolgt de geschiedenis der Regenten van JUDA na de ballingschap, tot de komst van NEHEMIA te *Jeruzalem*, en beschouwt in het eerste Hoofdstuk de komst van EZRA in *Judea*; in het tweede de vernietiging der huwelijken met uitheemsche vrouwen; terwijl het derde voorstelt, hoe EZRA de priesters en het volk op nieuw bekend maakt met de wetten van MOZES en hen plegtig verbindt, om dezelve te onderhouden, en in het vierde de verdiensten van EZRA aangewezen worden, omtrent de verzameling der H. Schriften. Ter dezer gelegenheid heeft HESS niet alleen gezegd, maar ook bewezen, dat EZRA, die groote hervormer, ten opzigte van het bijeenverzamelen, volledig maken en bewaren der Heilige Schriften, groote verdiensten heeft — dat hij zooveel gedaan heeft, als naar de gelegenheid en overeenkomstig de vatbaarheid zijner tijd- en volksgenooten geschieden kon — en dat hij een man was, wiens verdiensten zelfs dan nog grooter blijven, wanneer men alles, wat de Joodsche overlevering tot zijn lof versierd heeft, verwerpt en hem eeniglijk in het licht beschouwt, waarin de geschiedenis, die hij zelf vervaardigde, hem vertoont. Te regt is hier ook gewezen op BIEHREIJER, *Bijbelsche Karakterkunde*, waar in het vijfde deel kenmerkend over hem gehandeld is.

In het derde boek, hetwelk de geschiedenis vervolgt tot het einde der Levitische hervorming door

NE-

NEHEMIA, herinnert Hoofdstuk I de aankomst van NEHEMIA in *Judea;* vermeldt het tweede de verdiensten van dezen mondschenker van koning ARTAXERXES, maar ook tevens edelen beminnaar van zijn volk, Godsdienst en Vaderland, met opzigt tot de herstelling der muren en poorten van *Jeruzalem;* vervolgt het derde de geschiedenis zijner loffelijke regering, en is het laatste Hoofdstuk toegewijd aan de beschouwing van den profeet MALEACHI, waarschijnlijk NEHEMIA's tijdgenoot en het Bijbelboek, dat door zijnen naam onderscheiden is, en de rol der H. boeken des O. V. besluit.

» Het is," zoo eindigt dit deel, » der moeite waardig, om van de tegenwoordige standplaats, over de gansche verzameling der oude Israëlietische schriften, die het werk van zoo vele eeuwen zijn, zijn gezigt te laten weiden; het zij dan, dat EZRA, of, hetwelk mij de waarschijnlijkste overlevering schijnt te zijn, NEHEMIA deze geschriften bijeen verzameld, gerangschikt, en den vorm van » eene nationale Boekzaal" gegeven hebbe. Dezelve behelst alles, wat men in zulk eene » Bibliotheek" met rede verlangen zou; namelijk, eene onafgebroken geschiedenis des lands, die nog hooger dan tot de tijden der Stamvaderen opklimt; » Wetboeken, en Godsdienstige geschriften," die met deze geschiedenis ten naauwste verbonden zijn; » volksliederen," van eenen Godsdienstigen, historischen en zedekundigen inhoud; bundels van *Zedespreuken*, geestrijke aanspraken aan het volk, van mannen,

 die

die als Regenten en Priesters de gewigtigste rollen speelden; » Godspraken" van de vroegste en van de laatste tijden die met elkander in het naauwste verband stonden, en allen gegeven werden van eenen God, die zich steeds als den Beschermgod der natie, en tevens als den Eenige en Eeuwige had doen kennen; voegt hier nog bij, eene reeks van nationale voorbeelden van Godsdienstige en burgerlijke sterkte en zwakte, zoo vele betrekkingen op de geschiedenis van andere volken, zelfs van de magtigste; en (ach! hoe gaarne wenschte ik er dit te kunnen bijvoegen, zonder bij velen de zoo gemeenzaam gewordene gedachten aan priesterlijke list, bijgeloof, verdichtselen van den nationalen trots, te vernieuwen) zoo vele teekenen en wonderen. Men wijze mij in de gansche geschiedenis der wereld behalve de Israëlieten, één volk aan, dat zulk een volks-boek in eigendom had."

Het aangestipte zal genoegzaam zijn, om tot de lezing op te wekken en te doen blijken, hoe veel nut er uit getrokken kan worden.

Eene duidelijke kaart van *Judea*, het zuidelijkst gedeelte van *Palestina*, versiert hetzelve.

BIJBEL-ATLAS, voornamelijk ten gebruike bij de Bijbelvertaling van den Hoogleeraar J. H. VAN DER PALM, *door* G. H. VAN SENDEN. (*Met eene getuigenis van den Hoogleeraar* J. H. VAN DER PALM). *Eerste en tweede Aflevering. Te* Leiden, *bij* D. du Mortier en Zoon, 1840. 32 *bladz. In gr.* 4*to. De prijs is f* 2,00.

De zeldzame kunde en naauwkeurigheid van den Heer VAN SENDEN, zoo getuigde de welversneden pen van den, nu wijlen, bij uitnemendheid beroemden Hoogleeraar VAN DER PALM, de vlijt aan dezen arbeid besteed, en de gelukkig geslaagde proeve van denzelven, strekken mij tot waarborg, dat dit belangrijk en bijkans onmisbare toevoegsel tot mijne Bijbelvertaling, niet slechts derzelver nuttig gebruik bevorderen, maar ook haar verrijken en versieren zal; waarvan ik gaarne zien zal, dat van dit mijn getuigenis tot aanbeveling van dit werk des geleerden Autheurs, zoodanig gebruik worde gemaakt, als men nuttig of noodig zal achten.

Dit uitstekend getuigenis zal voorzeker bij zeer velen eene groote aanbeveling zijn, en wie zou ook een oogenblik twijfelen aan de bevoegdheid van den in zijn vak grooten man, om hierover een beslissend oordeel te vellen?

Het

Het is ons dan ook een genoegen, dit getuigenis als volkomen bevestigd door deze twee eerste afleveringen te mogen bekrachtigen.

Geheel deze *Bijbel-Atlas* zal, blijkens den prospectus, bestaan uit de navolgende kaarten, welke in zes afleveringen zullen worden uitgegeven, als:

1ste Aflevering. I. De Aardbol naar *Gen.* I. II. Volkenkaart naar *Gen.* X. III. *Palestina*, natuurlijke gesteldheid. IV. *Palestina's* oudste en ondere bewoners.

2de Afl. V. *Egypte*. VI. *Arabië*. VII. *Palestina*, stamverdeeling. VIII. *Palestina* onder de Regteren en eerste Koningen.

3de Afl. IX. Het Rijk van DAVID en SALOMO. X. *Juda*. XI. *Israël*. XII. *Syrië* en *Fenicië*.

4de Afl. XIII. *Armenië*, *Mesopotamië*, *Babylonië*, *Medië*, *Assyrië*, *Persië*. XIV. *Palestina* onder *Persië*. XV. *Palestina* tot op *Jeruzalems* verwoesting. XVI. De oude wereld ten tijde van JEZUS.

5de Afl. XVII. *Palestina* naar het N. T. XVIII. *Jeruzalem* en de omtrek. XIX. *Klein-Azië*, *Griekenland* en *Italië*. XX. *Palestina* in de Vde eeuw.

6de Afl. XXI. *Palestina* ten tijde der kruistogten. XXII. *Palestina* in de XIXde eeuw. XXIII. Christelijke wereldkaart, N°. 1. XXIV. Christelijke wereldkaart, N°. 2.

De beschrijving, welke vooraf gaat, munt (wat althans deze twee eerste afdeelingen aangaat) uit in

kort-

kortheid, duidelijkheid en deftigen stijl, en de kaarten in zindelijkheid en naauwkeurigheid, ofschoon ze in helderheid misschien nog konden winnen. Wij beloven ons dus van het geheel een gelukkig geslaagd werk, dat voor den Bijbelvriend regt aangenaam en nuttig zijn zal.

Wij verblijden ons er te kunnen bijvoegen, dat een *volledig Register* het slot zal uitmaken. De Eerw. VAN SENDEN brenge deze onderneming verder gelukkig ten uitvoer en stichte ook met dit zijn belangrijk werk veel nut!

Het Wezen en de Geschiedenis der HERVORMING, in verband beschouwd met de verschijnselen van onzen tijd. In voorlezingen, door Dr. K. R. HAGENBACH, *Hoogleeraar te* Bazel. *Uit het Hoogduitsch vertaald. Vierde Deel. Te* Rotterdam, *bij* van der Meer en Verbruggen, 1839. 424 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs is* *f* 3,80.

Gelijk wij in dit Tijdschrift voor April l. l., bladz. 423 en verv. onzen Lezer verslag gedaan hebben van het derde, zoo willen wij het hier ook van het vierde geven. In de XIIde (hier de eerste) Voorlezing, beschouwt de Hoogleeraar HAGENBACH den inwendigen toestand der Protestantsche Kerk in *Duitschland*, en spreekt dus over de treurige twis-

twisten, welke met eene zoo groote hevigheid in de Luthersche Kerk gevoerd werden, dat men er niet zonder ontroering aan kan terug denken en wenschen zou, dat die bladen uit de geschiedenis konden worden uitgewischt. Dit treurig onderwerp wordt vervolgd in de XIIIde, aanvangende met de voorstelling van den Psychologischen indruk der strijdtheologie van dien tijd, en verder gehandeld over de verdere gevolgen van het eenigheids-formulier, over de krypto-Calvinistische onlusten, den strijd over het *Exorcismus*, over de *electio* in de Nederlanden, over de Dordrechtsche Synode enz. Ter dezer gelegenheid het oog van de Luthersche op de Gereformeerde Kerk vestigende, schijnt HAGENBACH al te partijdig, uit onkunde gesproken te hebben, hetwelk den Vertaler noodzaakte eene groote verandering ja geheele omwerking (gelijk hij zelf in de noot onder bladz. 58 verklaart) in de overzetting zich te veroorloven. Het is jammer inderdaad, dat HAGENBACH zich zulk eene correctie waardig gemaakt heeft, hetgeen voorzeker niet dienen zal, om aan zijne beoordeelende beschrijvingen eene hooge waarde te doen toekennen. Schoon ieder zal moeten erkennen, dat de Vertaler met veel bezadigdheid en duidelijke kennis van zaken in deze geoordeeld heeft, zullen toch niet allen, die meenen hierin mede eene stem te kunnen uitbrengen, volkomen met hem instemmen.

In de XIVde afdeeling spreekt HAGENBACH over het wezen der mystiek, werpt een terugblik op de on-

oudere geschiedenis en beschouwt dan C. SCHWENKFELD en THEOPH. PARACELSUS.

Toegevende, dat men ook in eenen goeden zin van de mystiek spreken, en erkennen kan, dat er geene Godsdienst zonder dezelve in het hart bestaat, heeft HAGENBACH hier te regt over de ontaardingen van dezelve gehandeld en geoordeeld, ter onderscheiding van dezelve, daarvoor het woord *mysticismus* te mogen bezigen, en deze beschouwt zoo als dezelve zich vertoont naar de zijde der *kennis* en naar den kant des *gevoels* en dikwijls ook *vermengd*. Omtrent de Mystieken van de XVIde en XVIIde eeuw, heeft de Schrijver goede aanmerkingen medegedeeld en daarop in de eerste plaats meer opzettelijk gedacht aan CASPAR SCHWENKFELD, vervolgens heeft PHILIPPUS AUREOLUS THEOPHRASTUS BOMBASTUS PARACELSUS VAN HOHENHEIM eene beurt gekregen.

Gelijk HAGENBACH over de bijzondere gevoelens van dezen man naar waarheid hier gesproken heeft, zoo bepaalt hij in de XVde Voorlezing de gedachten bij VALENTIJN WEIGEL en JAKOB BÖHME. Het oordeel over deze zooveel geruchts gemaakt hebbende Mystieken is zeer bezadigd en zacht, zonder evenwel het wezenlijk verkeerde te verheelen.

Met nog iets over BÖHME en zijne schriften vangt de XVIde Voorlezing aan en wordt verder gehandeld over JOHAN ARND en zijn werk *het ware Christendom* getiteld (*de vero Christianismo*). Zeer zacht is hier het oordeel, en het goede zeer geroemd.

De

De XVIIde Voorlezing beschouwt nog al breedvoerig, den minder bekenden, ernstigen en somtijds innigen Leeraar en Schrijver JOHAN VALENTIJN ANDREAE, en zijne schriften, later vooral bekend geworden door den Duitschen Godgeleerde HOSSBACH, Predikant te *Berlijn*.

In de XVIIIde Voorlezing spreekt HAGENBACH vooral over een drietal in de kerkelijke geschiedenis ook vermaarde namen, welke, zonder Godgeleerden van beroep te zijn, veeleer in andere kringen van weten en werken zich bewogen hebbende, echter op den gang der ontwikkeling van het kerkelijk en Godsdienstig leven eenen aanmerkelijken invloed hebben uitgeoefend; namelijk, FRANS BACO, Baron VAN VERULAM, een Engelschman, JOHAN KEPLER en HUIG DE GROOT, alle drie juist ook in de bekende Institutiones Hist. Christianae, a J. P. HILLERO in Compendium redactae, in dezelfde paragr. geroemd, als Literarum saec. XVII maxime et aeque felici studio emendatores. Ten aanzien van de beide eerste verdienstelijke mannen, heeft HAGENBACH naar waarheid getuigd en van hen met onpartijdigheid en lof gewaagd, edoch ten aanzien van onzen DE GROOT heeft de Vertaler geoordeeld van den Schrijver te moeten verschillen en daarom weder de vrijheid gebruikt om aanmerkelijke veranderingen te maken; dewijl, zegt hij, in eene noot, ook hierin de Schrijver toont, met de geschiedenis van ons Vaderland niet genoeg bekend te zijn, en door zijne op zich zelf prijsselijke liefde

tot

tot Christelijke verdraagzaamheid gedreven, zich te ligt door partijdige berigten dergenen, die zoodanig eene verdraagzaamheid voorwendden, maar ze zoo min als hunne tegenpartij in waarheid beoefenden, te hebben laten voorinnemen. Daar wij het Hoogduitsche werk zelve niet bij de hand hebben, kunnen wij over het meer of min gegronde daarvan niet oordeelen; maar zeker had de Vertaler naar ons oordeel veel beter gedaan, met onveranderd te geven, wat HAGENBACH liet drukken, en in eene of meer korte aanteekeningen onder de bladzijden ter teregtwijzing datgene aan te merken, hetwelk hij oordeelde noodig te zijn. Er zou daarenboven ook nu nog al iets zijn aan te merken tegen de wijze, waarop nu, in deze en vooral in de volgende Voorlezing, over dezen zeer beroemden Delftenaar, over zijne denk- en handelwijze geoordeeld is. De Overzetter heeft hen, die den grooten man naar waarheid en onpartijdig willen beoordeeld zien, naar de *Nederlandsche Stemmen* gewezen, D. V. pag. 29, maar men zou ook nog andere stemmen hierbij kunnen en dienen te vergelijken.

Na over deze drie Geleerden gesproken te hebben, heeft HAGENBACH te regt aangemerkt, in de XIXde Voorlezing: Het getal der mannen, die zich aan de werkzaamheid der Hervormers aansloten of dezelve vernieuwden, liet zich nog ligt vermeerderen; en er op laten volgen:

»Doch met de tot hiertoe genoemden, mogen wij ons vergenoegen. En zoo konden wij het tweede

deel onzer taak voor geëindigd houden, welke bestond, om de *inwendige* geschiedenis van het Protestantismus te beschouwen, nadat wij ons te voren met deszelfs uitwendige lotgevallen hadden bezig gehouden. Doch er blijft ons thans nog eene derde afdeeling te beschouwen over, namelijk de geschiedenis van *die* Christelijke Godsdienst-partijen, welke noch tot de Luthersche, noch tot de Gereformeerde Kerkgemeenschap behoorden, maar welke *óf* eene *bijzondere* vereeniging voor zich zelven daarstelden, óf welke in de oude Kerk achterbleven, met andere woorden, de geschiedenis der Protestantsche sekten aan de eene, de geschiedenis van het Catholicismus aan de andere zijde; waarbij dan eindelijk nog, tot besluit van ons eerste tijdperk, hetwelk ook het besluit van dezen wintercursus moge uitmaken, een algemeen overzigt, over de Christelijke en zedelijke betrekkingen in het groot en geheel, gevoegd zal worden."

Nu dus met de *wederdoopers*, die menigmalen door de Roomsch Katholijken zoowel als door de Protestantsche Overheden vervolgd werden, een' aanvang makende, leest men hier, dat dezelve eindelijk onder den Nederlander MENNO SIMONS zich in eene kleinere Kerkgemeenschap vereenigden, welke men van daar den naam van de partij der *Mennonieten* gaf.

Daar nu DAVID JORIS (of JOHAN VAN BRUCK, die zich vervolgens ook JOHAN VAN BENNINGEN noemde) die, om tegen vervolgingen veilig te zijn, zich met zijn gezin naar *Zwitserland* begeven had, in de

Ba-

Badensche Kerkgeschiedenis van bijzonder belang is, oordeelde HAGENBACH bij zijne persoonlijke verschijning wat langer te moeten vertoeven. Tot de Geschiedenis behoort zeker het hier vermelde, anders kunnen wij niet zeggen, dat het hier aangemerkte bijzonder volledig en juist is. Men zou verwacht hebben, dat de Overzetter tot beter verstand van zaken, voor den Nederlandschen lezer, hier het eene en andere over de Wederdoopers en Mennonieten zoude hebben aangeteekend. De Schrijver spreekt vervolgens van de *Unitarissen*, werpt een blik op de hervorming in *Italië*, en maakt opzettelijk melding van BERNHARDUS OCHINO, uit *Siena* geboortig, die zich aan de uit de Franciskaner orde voortgesproten orde der Capucijnen aangesloten had, en als Generaal derzelve niet slechts in *Napels*, maar ook in vele steden van *Italië*, waar men hem gedurende den tijd der vasten riep, met verbazenden opgang en met zonderlinge toejuiching predikte; tot dat hij om zijne gevoelens veroordeeld en vervolgd, uit *Italië* moetende vlugten, te *Genève* met CALVIJN vriendschap sloot, later naar *Duitschland*, van daar verbannen naar *Bazel* en *Straatsburg* zich begaf, vervolgens, onder de regering van EDUARD VI, eene toevlugt in *Engeland* vond, later door koningin MARIA verdreven, weder naar *Zwitserland* reisde en eindelijk in zijnen grijzen ouderdom naar *Polen* vlugtte en van daar ook weder verjaagd naar

 Mo-

Moravië reisde, waar hij, op het einde van 1564, in het dorp *Schlacken* stierf.

Hierop gewaagt HAGENBACH van LAELIUS SOCINUS, uit hetzelfde geboorteland afstammende, en van zijn neef FAUSTUS, bepaalt alzoo de aandacht bij de Hervorming in *Polen*, werwaarts SOCINUS zich begaf, en spreekt over het leerbegrip der Socinianen. Dit geschiedt met veel bezadigdheid en kennis van zaken en tijden; evenwel heeft de Vertaler geoordeeld het hier ter verontschuldiging voorkomende te moeten weg laten. Wij herinneren onzen lezer hierbij het reeds te voren aangemerkte en willen het ook hierop hebben toegepast. Men moest dus den Schrijver gegeven hebben, gelijk hij was, om den Nederlandschen lezer zelven te laten oordeelen. Voor menschen, die daarvoor nog niet rijp zijn, zijn toch ook zulke boeken niet geschreven.

De XXIste Voorlezing houdt den *lezer* bezig met het Roomsch Katholicisme, na de Hervorming, met de vaststelling der leer door het Concilie van *Trente*, met de instelling van nieuwe Orden, tot bewaking en uitbreiding van het Katholicisme, als Capucijners, Theatiners, Somaskers, Priesters van het Oratorium — der zending — barmhartige Zusters (*soeurs grises*) enz., bovenal met de instelling en voortplanting van de Orde der *Jezuiten* en met de zendingen van het Roomsch Katholijk Kerkgenootschap. Verscheidene goede aanmerkingen vindt men hier gemaakt, welke bewijzen geven van den Schrij-

Schrijvers gezond oordeel en gematigde denkwijze, zoowel als van zijne waarheidsliefde.

»Het is merkwaardig," zoo leest men hier onder andere, »hoe in het leven van zoodanige mannen, wier wegen ver uit elkander loopen, ja welke men als de verklaardste vijanden gewoon is voor te stellen, echter weder veel wordt aangetroffen, dat van een' gelijksoortigen aanleg en gezindheid getuigt. Onwillekeurig herinneren — gelijk een nieuw geschiedschrijver zoo voortreffelijk opmerkt — de boetstrijden, waaraan IGNATIUS in het klooster *Montserrat* blootgesteld was, dergelijke, welke LUTHER weinige jaren te voren, te *Erfurt*, doorstond. Maar het gevolg dezer strijden was verschillend. LUTHER werd heengeleid tot de bron der waarheid: in de Heilige Schrift; LOYOLA daarentegen zocht de openbaringen Gods in buitengewone gezigten, en geraakte steeds dieper in het doolhof van menschelijke verbeeldingen en van eigengeregtige monniksheiligheid. LUTHERS strijden voerden hem eindelijk tot scheiding van de Roomsche Kerk; LOYOLA werd daardoor tot haar werktuig gehard. Wat hij genen de banden verbrak, welke hem aan den pauselijken stoel verbonden, dat haalde hij dezen den band slechts des te naauwer toe, en maakte dien onverbreekbaar."

In de XXIste Voorlezing wordt eerst gehandeld over het Pausdom en de Pausen en de Hervorming; niet, gelijk men begrijpen zal, de gezamenlijke Pausen van den bedoelden tijd, in eene onafgebro-

 ken

kén rij beschouwende, maar bij slechts enkele merkwaardige karakters van deselve de aandacht bepalende, bij welke men eenigzins eene hervormingsgezinde of tegenwerkende strekking bespeurt; als: bij PAULUS IV. (CARAFFA), PIUS IV en V. GREGORIUS XIII en SIXTUS V. Vervolgens staat HAGENBACH een oogenblik stil bij twee aanzienlijke prelaten der Katholijken, die tegelijk ook zich met de Zwitsersche betrekkingen menigwerf ingelaten en zich als besliste en merkwaardige vijanden der Hervormden hebben doen kennen, te weten CARLO BORROMEO, Aartsbisschop van *Milaan* en FRANS VAN SALES, Bisschop van *Geneve*, hier een voorlooper van FENELON genaamd. Eindelijk gewaagt HAGENBACH hier van zulke hervormingsgezinde geesten in de Katholijke *Kerk*, welke derzelver hierarchie met Protestantsche kracht tegenwerkten, en daarmede overeenkomstig eene, met het Protestantismus in verband staande, oppositie vormden, met name van FRA PAOLO SARPI en MICHAËL BAJUS, de eerste een Serviter-monnik als verdediger van de Republiek *Venetië* tegen Paus PAULUS V, en door zijne beschrijving van het *Trentsche* Concilie bekend, en de laatste, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Leuven*, over wien de Jezuiten zich zeer ergerden.

De laatste of XXIIste Voorlezing heeft, naar den inhoud, tot opschrift: Kort overzigt over den invloed van het Protestantismus en Catholicismus op staatkunde, wetenschappen, kunsten, openbare eerdienst en zeden. Het Kerkgezang der Luthersche

sche en de Psalmen der Gereformeerden. *Palestina.* De predikwijze. Bijdrage tot de geschiedenis van de zeden der XVIde en XVIIde eeuwen. HANS VAN SCHWEINICHEN. DOROTHEA SIBYLLA. Slotbeschouwingen.

Er komt ook hier, ofschoon dit alles slechts vlugtig behandeld is, echter menige goede wenk en gegronde aanmerking voor, hoezeer men met den Vertaler, die hier wel eens, b. v. onder pag. 404, eene goede noot plaatste, moet toestemmen, dat een en ander wel eens nader en meer opzettelijk mag overwogen worden. Gaarne eindigen wij deze beschouwing, met hier het slot over te nemen:

» De stroom der geschiedenis voert goud met zich en slijk; zoeken wij dan het goud uit, en laten wij het slijk daar; maar vergeten we ook niet, ons gedurig weder tot de bron te wenden, waaruit ieder putten kan, die het ernstig wil. *Deze bron weder geopend te hebben, is en blijft de hoofdverdienste der Hervorming.* Uit haar ontspringt voor alle tijden de zegen der menschheid, en alleen hij, die door *haar* verfrischt en gesterkt, de hand aan het werk slaat, treedt in de voetstappen der Hervormers. Dat heeft ons ook *deze* tijd geleerd; dat zal iedere tijd ons leeren. Mugten wij ons slechts altijd laten onderrigten, zoo zal iedere geschiedenis, door Gods zegen, hare vrucht medebrengen. Dat ook deze geschiedkundige voordragten, hoe onvolkomen ook derzelver oogmerk bereikt worde, echter deze wezenlijke vrucht mo-

 gen

gen voortgebragt, of dat zij ten minste tot een vruchtbaar nadenken opgewekt en aanleiding gegeven hebben; dat, geëerde vrienden! is mijn innigste wensch, waarmede ik dezelve besluite, en wanneer ik tevens daarmede den dank vereenig voor uwe toegevenheid en het mij bewezen vertrouwen, zoo geschiedt het in de overtuiging, dat de kracht der ideën, de kracht van het ware en goede, welke God zelf in de geschiedenis, zoowel als in ieder menschenhart gelegd heeft, veel grooter is, dan de zwakke proef des stervelings, welke hem tot werktuig dient, en dat datgene wat op zich zelf een droevig stukwerk blijft, in verband met deze geestelijke kracht en door haar gedragen, ook mede eene bepaalde bijdrage geven kan tot de hoogere volmaking, waarnaar wij allen streven, altans voegen wij er bij, zulks behooren te doen."

Men leze alzoo ook dit deel met oordeel des onderscheids, doe zich voordeel met hetgeen hier naar waarheid en met een voortreffelijk doel is voorgesteld, en betrachte de waarheid en liefde, dat ook duidelijk het streven des Schrijvers hier blijkt te zijn.

Jezus de KINDERVRIEND. Een geschenkje voor kinderen, die Jezus lief hebben. Te Groningen, *bij* M. Smit, 1840. 20 *bladz. In kl.* 8vo. *De prijs is* 12½ *Cent.*

Een stichtelijk tractaatje voor kleine kinderen, waar-

waarin op eene nuttige manier gehandeld is, over en naar aanleiding van het aandoenlijk tooneel uit 's Heilands leven, in hetwelk de moeders met hare lievelingen, tot JEZUS, op haar minzaam verzoek toegelaten, en die kleinen van Hem gezegend worden.

Kinderlievende en eenigzins geoefende Christen-ouderen zullen, wanneer zij hunne kleinen dezen tekst leeren kennen en de fraaije plaat vertoonen, waarin deze zoo bevallige gebeurtenis aanschouwelijk gemaakt is, naar derzelver vatbaarheid, daarover tot hun nut een doelmatig gebruik weten te maken. Het lezen van dit blaadje moge daartoe mede bevorderlijk zijn!

HANDBOEKJE voor jonge Organisten en andere beoefenaren van het Orgel, ter verkrijging der onontbeerlijkste kennis van hetzelve. Naar het Hoogduitsch bewerkt door G. W. DERX. *Met eene plaat. Te* Utrecht, *bij* L. E. Bosch en Zoon, 1840. 70 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is* 80 *Cents.*

Dit werkje behelst hoofdzakelijk eene vertaling van W. A. MÜLLER, *die Orgel, ihre Einrichtung und Beschaffenheit* etc., terwijl het al te beknopte en ontbrekende is aangevuld, volgens het werk van J. H. ZANG, *der Vollkommene Orgelmacher*, etc.

Het is afgeperkt in deze zeven Hoofdstukken:

Hoofdstuk I. De hoofdbestanddeelen des Orgels;

 blaas-

blaasbalgen, windwaag, windlade, pijpwerk, registers, manuaal en pedaal.

Hoofdstuk II. Over eenige gebreken, die somtijds in de Orgels voorkomen.

Hoofdstuk III. Over de stemming van het Orgel.

Hoofdstuk IV. Over de Orgelregisters.

Hoofdstuk V. Over het regte gebruik, de harmonische zamenvoegingen, enz.

Hoofdstuk. VI. Over de Orgeldispositie. En

Hoofdstuk VII. Over het examinéren van een Orgel.

Wij gelooven met den Heer BERX, dat dit handboekje niet alleen voor jonge lieden, die tot het vak van Organist opgeleid worden, nuttig werken kan, maar ook dat het door mingeoefende Organisten en Schoolonderwijzers, die het Orgel bij de Openbare Godsdienstoefeningen moeten bespelen, en zelfs door allen die het Orgel als *liefhebbers* behandelen, tot vermeerdering hunner kennis van dit zoo veel omvattend instrument, met goed gevolg zal worden geraadpleegd.

Hij vraagt, niet zonder reden, verschooning voor den gebrekkigen stijl, maar waarom niet liever eenen kundigen Corrector geraadpleegd? Achteraan is voor de liefhebbers gevoegd:

1.) Korte beschrijving van het groote Orgel te *Frankfort aan den Main*, en

2.) Dispositie van het Orgel in de Nieuwe of Noorderkerk *te Groningen*, door den Heer KEMPE vervaardigd en door de bekwame Organisten

W.

W. G. HAUFF en S. A. HEMPENIUS, geëxamineerd en bij uitstek geroemd.

De Toestand van het Protestantsche KERK-GEZANG *in* Nederland, *benevens de middelen tot deszelfs verbetering, door* Dr. F. C. KIST. *Met muzijk-platen. Te* Utrecht, *bij* L. E. Bosch en Zoon, 1840. *VIII en* 142 *blads. In gr. 8vo. De prijs is f* 1,50.

Dat het Kerkgezang bij de Protestantsche Christenen in ons Vaderland over het algemeen niet is, wat het zijn kon en moest, is meermalen opgemerkt en aan geen twijfel onderhevig. Tot heden toe heeft men zich helaas! veelal in deze, met vrome wenschen vergenoegd, en geweigerd gehoor te geven, aan de stem van die verstandige Godvruchtigen, welke daartoe den weg aanwezen, en hunne pogingen zoo al niet tegengewerkt, dan ten minsten niet willen ondersteunen. Ja, wij gelooven het ook wel, dat het vooroordeel, de gewoonte en gebrek aan kunde en beschaving als oorzaken hierbij niet in de laatste plaats in aanmerking komen moeten; maar zijn toch ook tevens overtuigd, dat gebrek aan liefde voor God, gebrek aan Christelijk Godsdienstig gevoel, vereenigd met gierigheid hier en met verkwisting daar, wel degelijk te beschouwen zijn als voorname redenen, waarom er zoo veel stof is om zich te beklagen en te schamen,

dat

dat men, bij al de verlichting en beschaving onzer eeuw, in een zoo belangrijk gedeelte van de openbare Godsdienst, nog zoo jammerlijk ten achteren gebleven is. Wij moeten dus dezulken roemen, die hiertegen hunne stemmen verheffen, en tevens vooral ook hen, die toonen, dat zij gaarne ook van het hunne aanwenden, om de stichting en den luister van de openbare Godsverheerlijking te bevorderen. De blijken, welke daarvan in de berigten van dit Tijdschrift van tijd tot tijd voorkomen, moeten niet onopgemerkt blijven; mogten zij maar meer tot navolging dienen en den ijver van andere Gemeenten opwekken!

Ondertusschen is er meer in deze te verrigten; mannen van naam en kunde moeten zich laten hooren, om het kwade niet slechts aan te wijzen en het verkeerde verstaanbaar te doen opmerken; maar ook tevens den weg ter verbetering doen kennen en grondig de middelen voorstellen, waarvan men zich bedienen kan en moet, om van lieverlede het gewenscht gevolg, ter verheerlijking van God in CHRISTUS en tot wezenlijke onderlinge stichting, te verwerven.

Lof, aanmoediging en medewerking verdient dus alleszins Dr. KIST, dat hij tijd en vlijt besteedde, om dit werkje te schrijven en zich door geene terughoudende bedenkingen liet afschrikken, om hetzelve door de pers algemeen verkrijgbaar te stellen.

Hij erkent hier en doet hulde aan den hier en

daar

daar opgewekten ijver, om den smaak voor het goede en schoone, ook in de zang- en toonkunst, te veredelen en te doen toenemen, maar spreekt ook, als een vriend van waarheid en Godsvrucht, over de gebreken, het verzuim en de kwade gewoonten, welke veranderd en verbeterd kunnen en behooren te worden.

» Zijn nu," vraagt hij b. v., » de vruchten van verlichting en beschaving, zoo zigtbaar hier en daar op het gebied der zoogenaamde wereldsche toonkunst, ook merkbaar in het Kerkgezang? Zijn er geldelijke ondersteuningen van de zijde der hooge regering, voor het laatste, gelijk voor het eerste, bestemd? Worden er op de muzijkscholen eveneens uren voor het onderwijs in het protestantsche kerkgezang, als voor het wereldsche afgezonderd? heeft men gezorgd, dat jongelieden aldaar zich even goed in het orgelspel, als in dat van alle andere instrumenten, kunnen bekwamen? Of moet men ronduit erkennen, dat men, ja een medelijdenden blik op dat kerkgezang slaat, maar tot wezenlijke opbouwing, en verbetering van hetzelve nog weinig of niets heeft verrigt? Wilt gij u hiervan overtuigen, treedt dan onze kerkgebouwen op Zon- en Feestdagen, vooral ten platte lande, onbevooroordeeld binnen, en zegt, of uw Godsdienstig gevoel, bij het aanhooren van dat jammerlijk geschreeuw (want zingen kan men het veelal niet noemen), niet wordt gekwetst, of uwe Godsdienstige stemming, zoo al niet geheel weggeno-

nomen, niet ten minste verminderd wordt? En of gij, in plaats van u naar het hemelsche te voelen opvoeren, niet naar het aardsche wordt teruggetrokken, omdat pijnlijke aandoeningen naar ligchaam en ziel u schokken, en uwe aandacht van het goede en edele afleiden. Daarom merkte wijlen de Amsterdamsche leeraar CLARISSE te regt aan (Leerrede over *Kolos.* III: 16, enz., IV. d. pag. 571.): »*En* zeker een woest geschreeuw »aan te heffen, verwarde of wilde klanken in het »zingen te gebruiken, elkanderen meesterachtig »te overschreeuwen, en alle soortgelijke wanvoegelijkheden betamen niet bij een gezang, hetwelk »tot onderlinge stichting geschieden moet. Neen, »schoon men in het uiterlijke alleen niet moet blijven hangen, zoo is God toch een God van orde, »en niet van verwarring. Hij wil, dat in Zijne »Gemeente alles eerlijk en met orde geschieden zal."

»Het zij verre, dat ik ontkennen zou, dat er geene Protestantsche Gemeenten in ons vaderland gevonden worden, in welk dat gezang meer doelmatig wordt uitgevoerd: in welke de Voorzanger of Organist, bewijzen geven van eene goede muzijkale opleiding en oefening, zoodat zij zich op eene betere wijze, dan velen, van hunne pligten kwijten. Maar een onpartijdig onderzoek nogtans zal de slotsom opleveren, dat de uitvoering van het kerkgezang bij de Protestanten in het algemeen, vooral ten platten lande, in ons vaderland, op eenen bijzonder ligen trap staat, en dat de middelen ter ver-

verbetering van hetzelve, niet alleen ten hoogste wenschelijk zijn, maar in de daad krachtige pogingen vorderen."

» Ten einde nu mijnen landgenooten den afstand van dat gebrekkige tot het meer volmaakte, of van den toestand van ons kerkgezang, tot dien, waarin het behoorde te wezen, duidelijk aan te wijzen en te doen kennen, zal ik het gezang van den Voorzanger en der Gemeente eerst op zich zelf, en daarna met begeleiding van het orgel, in al deszelfs gebreken voorstellen; om vervolgens de regte wijze te beschrijven, waarop de Psalmen en Gezangen door den Voorzanger, den Organist en de Gemeente eigenlijk moeten worden voorgedragen, zullen zij tot ware stichting en opwekking van het godsdienstige gevoel kunnen medewerken."

De lezer kent hieruit dus het oogmerk, en ziet wat hij hier verwachten kan.

In het tweede Hoofdstuk wordt de wijze voorgesteld, waarop onze Psalmen en Gezangen door den Voorzanger en de Gemeente, op de meeste plaatsen van ons Vaderland, vooral ten platten lande, *zonder begeleiding van het orgel*, worden gezongen, en in het derde die, *met begeleiding van het orgel.*

Daarop besluit KIST het eerste gedeelte, met Hoofdstuk IV aan te wijzen, hoe de Psalmen en Gezangen behooren gezongen en met het orgel begeleid te worden, indien dezelve strekken zullen tot ware stichting en verhooging van de Godsdienst.

In het tweede gedeelte, *over de middelen tot ge-*

gekeele verbetering van het Nederlandsch Protestantsche Kerkgezang, werpt hij eerst (H. V.) een blik op den oorsprong van het Godsdienstig gezang, spreekt vervolgens, Hoofdstuk VI, over de herziening der Psalmen, en Hoofdstuk VII, over die der Evangelische Gezangen.

Daarna handelt hij, Hoofdstuk VIII, over een koraalboek voor Organisten; en Hoofdstuk IX, over zulk een boek voor den Voorzanger en de Gemeente.

In Hoofdstuk IX prijst hij het stichten van hooge en lage zangscholen aan, en in Hoofdstuk XI, van een orgelschool; terwijl hij, Hoofdstuk XII, over de herstelling en vernieuwing der gebrekkige orgels in ons Vaderland sprekende, hetzelve dus besluit:

»O! mogt de Godsdienstzin der besturen zich door een' waarachtigen, vurigen ijver tot verbetering van kerkgezang en orgelspel, kenmerken, en die laauwe en langzame tred, bij de meeste onzer ondernemingen zoo blijkbaar, in dit opzigt door warme deelneming en beraden *spoed* vervangen worden! — Hoe schoon lacht mij het verschiet, bij de verwezenlijking van deze mijne wenschen, toe! Hoe heerlijk staat langs dien weg de toekomst voor mij, wanneer ik de stemmen der Nederlandsche Christenen niet meer als ruwe, gillende, maar als edele, zachte stemmen, aan een treffend orgelspel harmonisch verbonden, de Lofzangen op reinere melodie meen te hooren aanheffen, *en onze* Godsdienst daardoor eene nieuwe, voor ons ongeken-

kende, aantrekkelijkheid zal verkrijgen. Maar, misschien vleije ik mij met een' ijdelen droom. Misschien zullen ijverloosheid, gemis aan goede gezindheid voor geldelijke opofferingen, en zwarigheden van allerlei aard, ons gebrekkig kerkgezang en orgelspel op den ouden weg maar doen voortsleuren. Misschien zal een deel onzer Medechristenen zich het harnas tegen mijne aanmerkingen onbillijk aangorden, en de goede gezindheid van de andere zijde daardoor verdoofd worden. Hoe wenschelijk dit ontwerp mij dan ook toeschijne, zoo zie ik toch de vele zwarigheden, aan hetzelve verbonden, geheel en al in, en ik heb het daarom gerade gevonden, althans tot gedeeltelijke bereiking van het voorgesteld doel, om ook de middelen daartoe leidende, in het volgende hoofdstuk, eenvoudig voor te stellen."

De twee laatste Hoofdstukken stellen dus de middelen voor, Hoofdstuk XIII, tot gedeeltelijke verbetering van den gebrekkelijken toestand van ons Kerkgezang en Orgelspel, en Hoofdstuk XIV, die tot meerdere verheffing van het Protestantsche Kerkgezang.

Wij verklaren over het algemeen met groot genoegen deze wenken, aanwijzingen, voorslagen en opwekkingen gelezen te hebben, verblijden ons over derzelver in het licht brenging, wenschen dat velen het boekje zich zullen aanschaffen, en hopen vooral, dat deze uitgave ten gevolge moge hebben, dat velen van onze Protestantsche Geloofsgenooten, voor

welke dit werkje vooral geschreven is, handen aan het werk zullen slaan, om wel van langzamerhand, maar tevens ook krachtdadig hunne pogingen aan te wenden, ter bereiking van het edel doel, de verbetering van het Protestantsche Kerkgezang in *Nederland*, hetwelk inderdaad dringende behoefte mag genoemd worden.

De muzijkplaatjes zijn niet nutteloos hier achteraan geplaatst.

BLADEREN en BLOEMEN. Poëzy van J. J. L. TEN KATE. *Te* Rotterdam, *bij* A. Wijnands, 1839. 190 *blads. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 2,40.

De Heer TEN KATE heeft deze verzameling zijner dichtstukjes toegewijd aan den Wel Eerw. Heer O. G. HELDRING, Predikant te *Hemmen*, met de hartelijkste vriendschap, hoogachting en dankbaarheid.

De hier geleverde stukjes zijn onderscheiden in Oden, *Αναξιφορνιγγες ὕμνοι*. (Bij PINDARUS in Olymp. Od. II. kennen wij wel *Ἀναξιφόρμιγγες ὕμνοι*. Dat zal dus wel eene kleine drukfeil zijn, bij eene zoo nederige vergelijking) Jamben, Minnedichtjens, Sonnetten en andere losse stukjens.

Treffend praalt het titelblad met het borstbeeld des Zaligmakers, het achtbaar hoofd omboliden met de doornenkroon.

Het

Het twaalftal Oden is aangevangen met een dichtstuk aan *de Ode*, een lierzang die misschien, door een werktuig der toonkunst begeleid, betere werking doen zal, dan bij de lezing.

N°. 2. Nog een *Halleluja*, is eene navolging, waarin van de licentia poëtica wel gebruik gemaakt wordt.

In N°. 3, aan de *Slapeloosheid* getiteld, had de verbeelding van *d' ongezienen zetel der Drieëenheid* niet moeten gewagen, en ware het epitheton *heilig* beter met een ander verwisseld.

Veel meer beviel ons N°. 4, of het lied aan de *Poëzy* gewijd.

N°. 5, *de achttiende Juny* 1836, ademt liefde voor Vaderland en Vorst, en wekt dankbare gevoelens dichterlijk op.

In N°. 6 vergeeft men gaarne wat stoute woorden en overdrevene uitdrukkingen, daar hier de grootste Nederlandsche dichter van zijnen tijd, de onvergelijkelijke BILDERDIJK, bezongen en zijne groote verdienste vereerd wordt.

Bij de lezing van N°. 7 roemt men den Dichter, die zijn kunstvermogen toewijdt aan Godsdienst en deugd.

De *Zomernacht* is verheven Godverheerlijkend. Het *ecce homo!* munt minder in dichterlijke schoonheid uit, dan in Christelijke gevoelens; uitdrukkingen, als God *zelven vóór 't voorhoofd bonzen* en — *hem de lendenen scheurende op*, moesten hier niet voorkomen.

 Lo-

LODEWIJK XVII, eene navolging, is geschoeid naar de verbeelding van een buitenlander en zal den troost voor een koningskind, een jeugdig martelaar bevatten.

In N°. 11 wordt eene uitdrukking als de *klaauw van Juda's leeuw*, vergeten door den dichterlijk schoonen inhoud, JEZUS glorierijke opstanding vermeldende.

Hoe gepast zou hierop *Zijne Hemelvaart* bezongen zijn!

N°. 12, *de Loutering* genoemd, sluit de rij der Oden, en kon veelligt nog beter het bemoedigd berouw heeten.

De alleenspraak des dichters en zijne dankbare beden in Jambische verzen uitgedrukt, nemen voor den jeugdigen zanger, wegens zijne Christelijke gevoelens, zeer in.

De Minnedichtjes zijn vier in getal, regt lief en zacht, maar volgen vreemd op de vorige rubriek.

Onder de laatste rubriek zijn hier geleverd deze 16 stukjes: Het Sonnet. De Sterrenhemel. Uitboezeming, bij het ontvangen van de tijding der bevalling van H. K. H. Mevrouw de Prinses der *Nederlanden*. Aan MARIA. Op een dwingeland. Albumblad. Liefde. Oostersche avond. Aan eene jeugdige Dichteres. Jeugd. De Zucht. Lied. De Priesters der Natuur. In het album eener Vriendin. Eenzaamheid, en Afscheid aan mijne Gedichten. Zij zijn van ongelijke waarde, maar alle dragen ze het merkteeken van de denkwijze en het

ver-

vermogen des jeugdigen Dichters, om zijn gevoel in vloeijende verzen uit te drukken.

De Heer TEN KATE ga ijverig voort, met zijnen schoonen aanleg te ontwikkelen en te beschaven, het goede voetspoor van Neêrlands puikdichters getrouwelijk te drukken, zijne lier aan verhevene onderwerpen te wijden en met zijn steeds toenemend dichtvermogen het schoone en goede nederig en ijverig te bevorderen en winst toe te brengen, aan het rijk der waarheid en Godsvrucht.

Tot een proefje, dat wel ter aanprijzing zal kunnen dienen, nemen wij deze coupletten over, uit de *Zucht*:

Wie zijt gij toch, onzichtbre, vlotte *Zucht*,
Die, zoo gij 't waagt uw diepe cel te ontglippen,
Flaauw wegsterft op de sidderende lippen,
En lispelend te saam vloeit met de lucht? —
Wat hartstocht heeft het aanzijn u gegeven?
Wiens bode zijt ge, ô ligchaamloos geluid?
Wie drijft u toch uwe enge woning uit?
Wat zegt uw stem, wat meldt gij onder 't zweven?

Gij zijt het kind van eene ontroerde ziel,
Waarin 't Gevoel zijn altaar heeft ontstoken,
Waar de uchtendstond der Vreugde is doorgebroken,
Of de avondstond der Smart in nederviel; —
Gij zijt gelijk het koeltjen, dat een morgen
Verkonden kan van purpergloed en goud,
Maar ook d'orkaan kan strekken ten heraut,
Die 't hoofd nog in de wolken houdt verborgen.

Een schoone Droom, een stille Mijmerij,
Een teedre Hoop die 't al belooft te schenken,
Waar 't hart naar dorst; het zaligend herdenken
Van 's levens eerste en zoetste Poëzij;
Een Smart die geen getuige durft vergunnen,
Maar toch door u gedachtloos zich verraadt,
Een Blijdschap die geen woorden uitlocht laat...
Ziedaar, wie al uw moeders wezen kunnen!

Gij zijt de spraak en de adem van 't Verlangst,
De troosteres bij innig boezemstrijden,
De fluistertaal van 't heilig Medelijden,
De zachte kreet van half bedwongen Angst;
De roerende welsprekenheid der Liefde,
Het schuchter JA van 't maagdlijk lipkoraal,
Een duifjen dat klapwiekend menigmaal
Het zoet geheim der weêrmin overbriefde.

Gij schenkt iets schoons, iets roerends aan de vrouw;
Gij zijt een stille en toch een bittre klachte,
Een roep, een vraag, een andwoord, een gedachte,
't Gevolg der vrees, en de echo van 't berouw,
Geheel een rede, een vloekspraak en een zegen,
En ô hoe vaak verhoogt ge u ten gebed,
Dat toch versterkt, indien het al niet redt,
Tot God gelijk een Engeltje' opgestegen!

Dit

De WAARDIN. Een verhaal uit het midden der zeventiende Eeuw. Door J. F. BOSDIJK.

> Het is geene kunst om het marmer uit de groeve te halen, maar wel om er glans en luister aan te geven, de schoonste aderen te doen uitkomen en er eene statige kolom van te vormen. — Daaraan mogen de vorderingen der opvoeding gelijk zijn.

In vier Deelen. Te Amsterdam, *bij* J. M. E. Meijer, 1840. *Eerste Deel* 270, *Tweede Deel* 251, *Derde Deel* 248 *en Vierde Deel* 278 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 10,80.

Een korte titel voor eenen niet zeer korten Roman. Echter, waarde lezer! laat het u niet afschrikken, om het werk te lezen, hetwelk wij u bij deze aankondigen, het gelijkt immers niet op zoo vele andere, wier weidsche titel de eenige verdienste is en wier schrijver zijne grootste zorg aan dezen besteed heeft. Integendeel, Schrijver dezes heeft alle moeite aangewend, om den titel eenvoudig en de geschiedenis zelve belangrijk te maken; in hoe verre hij zijn doel heeft bereikt willen wij kortelijk nagaan.

Het verhaal is ontleend aan het tijdperk van de laatste levensjaren van WILLEM II, en het voornaamste punt wat daarin de hoofdrol speelt is de mislukte aanslag op *Amsterdam* in 1650. Het Ro-

mantische gedeelte overtreft echter verreweg het geschiedkundige, in zoo verre namelijk hetzelve het uitgebreidste is, maar of de aanleiding ter ontdekking van den aanslag historisch waar is, laten wij liefst voor rekening van den Schrijver.

Even als in iederen anderen Roman vindt men hier eene pot-pourri van goede en slechte karakters, van medelijdenswaardige en afkeer inboezemende schepselen, van brave en slechte daden, van lichte en donkere punten, van verwarringen en ontwikkelingen; in het kort, van alle bouwstoffen, benoodigd tot het daarstellen van een verdicht verhaal.

De karakters, in dit verhaal geschetst, zijn vrij goed volgehouden, en boeijen de aandacht van den lezer op eene onderhoudende wijze; het licht en donker wisselt elkander van tijd tot tijd af en brengt eene zoo noodige als nuttige afwisseling te weeg.

Gaarne hadden wij gezien, dat de Schrijver eenige triviale uitdrukkingen, die men in het dagelijksche leven wel eens gebruikt, had weggelaten, of door andere, meer gepolijste, had doen vervangen. Het is wel geene zeer ligte, maar echter voor een auteur eene zeer mogelijke taak en zelfs pligt, om daar, waar hij karakters uit mindere standen wil schetsen, zulks niet te doen door de platte en voor velen hinderlijke spreek- en zegswijzen van die kringen, en dit schijnt BOSDIJK somtijds wel eens vergeten te hebben.

Wij willen echter gaarne erkennen, dat de zinsne-

sneden, die ons deze aanmerking hebben doen ter neder stellen, niet zoo veelvuldig zijn, dat zij de waarde van dit verhaal zouden wegnemen, maar willen dezelve meer hebben aangemerkt, als eene opmerking voor velen, die dit soms te veel uit het oog verliezen. Moge dan dit verhaal, door velen, met waar genoegen gelezen worden en een zoo gunstig onthaal vinden, als wij hetzelve gaarne toewenschen.

Beschouwingen omtrent de BROODZETTING; in betrekking tot de verbetering van het Brood, en de vermindering van den Broodprijs. Door eenen Ambtenaar, met werkzaamheden, dezen tak van bestuur betreffende, belast geweest. Te Utrecht, *bij* L. E. Bosch en Zoon, 1840. *IV en* 93 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is* 80 *Cents.*

»Toen," zegt de, door eene twintig jarige ondervinding geleerde, Schrijver, die hier van zijne resultaten een verstandig en menschlievend gebruik maakt, »toen, in vroegere tijden, oorlog, misgewas en andere openbare onheilen anders inwerkten op het maatschappelijke leven, dan dit tegenwoordig plaats heeft, en geheel het staatshuishoudelijke op een anderen voet dan thans geschoeid was, moest, van den kant der Besturen, vooral gezorgd worden, dat niet een zoo gewigtig artikel als het brood, door woekerzuchtigen, tot een

 voor-

voorwerp van monopolie en ongeoorloofd winstbejag wierd gemaakt. Toen later, bij veranderde omstandigheden, de aanbouw van granen en de korenhandel zich konden uitbreiden, werd, ook ten dezen aanzien, de zucht tot monopolie binnen engere grenzen beperkt. Van nu aan bepaalden zich de bemoeijingen der Besturen omtrent het brood, meer bijzonder, tot twee zaken. Deze waren: de goede hoedanigheid en de algemeene verkrijgbaarheid van het brood."

» Wat de eerstgenoemde aangaat, moest er gezorgd worden, dat het brood geene vreemdsoortige, of voor de gezondheid schadelijke bestanddeelen bevatte. En betreffende de algemeene verkrijgbaarheid deszelven, daarbij stond te letten, dat zekere hoeveelheid broods, die vooraf door het gewigt bepaald moest worden, voor ieder ingezetene tot een billijken prijs te bekomen was."

» De prijs van het brood was dus een artikel, dat hierbij vooral in aanmerking kwam. Van zelve stond deze in onmiddellijk verband met den prijs van andere levensmiddelen, inzonderheid met dien der granen. Daar nu de graanprijs, gelijk die van meest alle waren, onderhevig is aan rijzing en daling, moest ook de prijs van het brood gestadig afwisselen, en telkens òf verhoogd, òf lager gesteld worden. Bij alle andere waren, waarvan de prijs naar zeker peil van markt of beurs berekend wordt, is dit het werk van den verkooper. Doch bij het brood kon dit, van wege deszelfs volstrekte on-

onmisbaarheid boven alle andere waren, niet worden toegelaten, omdat de minste willekeur, die daarbij plaats kon grijpen, grootere ongeregeldheden na zich slepen, en van beteekenend nadeel voor de rust der maatschappij worden kon."

»Bovendien is het de graanprijs niet alleen, welke op dien van het brood invloed heeft. Daar het brood eene soort van fabrieaat uitmaakt, moest er mede acht genomen worden op hetgene tot de bereiding er van behoort. Bij de kosten daarvoor, voegden zich nog de lands en plaatselijke accijns, of impost, en andere, die de Bakker verpligt is voor te schieten, en op vergoeding waarvan hij dus aanspraak heeft. Een en ander, gelijk ook des Bakkers arbeidsloon en winst, behoorde naar billijke grondslagen te worden geregeld. De noodzakelijkheid bragt mede, dit op bepaalde tijden te doen. En deze werkzaamheid werd de Rijding, of Broodzetting, genaamd; welke naam vervolgens, ook aan het resultaat, dat door dit werk tot stand kwam, werd gegeven."

»Het naaste of onmiddelijk oogmerk dus van de broodzetting is: de wederzijdsche belangen van den Bakker of Verkooper, en van het Publiek, zoo na mogelijk, met elkander in overeenstemming te brengen. Dit geschiedt, wanneer ter eener zijde den ingezetene de weg geopend wordt, om zich een goed en voedzaam brood tot een' billijken prijs aan te schaffen; en ter andere zijde den Bakker eene behoorlijke winst en vergoeding wordt verzekerd.

kerd. Hiermede staat in regtstreeksch verband het einddoel dat beöogd wordt, te weten: het maatschappelijk belang, of algemeene volkswelzijn.

»Om dit te bevorderen, dient, van den kant der Besturen, een aanhoudend toezigt omtrent het brood te worden uitgeoefend. Dit toezigt kan beschouwd worden, van tweeledigen aard te zijn. Voor zoo verre het gewigt en de hoedanigheid van het brood daarbij betrokken zijn, behoort hetzelve, meer bijzonder, tot het Policie-beheer. Als zoodanig is het van de eigenlijke broodzetting afgescheiden. De werkzaamheden, tot de laatste betrekkelijk, zijn, meer uitsluitend, van een administratieven aard."

Dit begin zal zeker den lezer reeds doen zien, dat hij hier gezonde en duidelijke redenering verwachten kan, over een onderwerp hetwelk van een zoo algemeen belang is.

De verdere lezing zal deze verwachting volkomen bevestigen.

De Meelmolenaar, de Bakker en zij aan welke het zoogenaamd broodwegen is toevertrouwd, zullen met veel vrucht dit werkje kunnen gebruiken, en daar het meer levert dan men uit den titel zoude meenen te moeten afleiden, zullen ook anderen, die gaarne onderzoeken, zich met vrucht van deze onderwijzende handleiding kunnen bedienen. Het dient ook in ons oog tot aanbeveling, dat de Schrijver ook het belang van den gemeenen man niet uit het oog verloren heeft, en dat hij ver-

verklaart, gaarne teregtwijzingen en wenken te zullen vernemen, welke eene nadere ondervinding aan de hand mogte geven. Dat onder de broodstoffen niet van het zaagsel melding gemaakt is, schrijven wij toe aan de plaats van des Schrijvers woning.

ALMANAK voor het Schoone en Goede voor 1841. *Te* Amsterdam, *bij* G. J. A. Beijerinck. *De prijs is f* 1,80.

JUVENTA. Almanak voor jonge lieden. Te Amsterdam, *bij* G. J. A. Beijerinck, 1840. *De prijs is f* 2,20.

ALMANAK voor de Jeugd. Te Amsterdam, *bij* G. J. A. Beijerinck, 1840. *De prijs is f* 1,40, *zonder platen* 90 *Cents.*

ALMANAK voor Hollandsche Blijgeestigen, voor het jaar 1841. *Met platen. Elfde jaar. Te* Hoorn, *bij* Gebroeders Vermande. *De prijs is* 60 *Cents.*

Nederlandsche VOLKS-ALMANAK voor 1841. *Tiende Jaar. Te* Amsterdam, *bij* J. H. en G. van Heteren, 1840. *De prijs is* 75 *Cents.*

Nuttige en aangename TIJDKORTER in ledige oogenblikken, voor het jaar 1841. *Van* A. HAZELHOFF. *Voorzien met alle Jaar-, Paarden- en Beestenmarkten.* 29*ste Jaargang. Te* Groningen, *bij* P. S. Barghoorn. *De prijs is* 25 *Cents.*

N°. 1. Prijst zich door menig gevallig stukje aan, en

en munt uit in keurige netheid. De beperkte ruimte noodzaakte den Heer R. VAN DER AA, om een aantal hem vriendelijk toegezonden' bevallige bijdragen voor een volgend jaar te bewaren.

No. 2. De *Juvenia* zal voorzeker aan onze jonge lieden wel bevallen en hun menig aangenaam en nuttig uurtje kunnen verschaffen. Verscheidene stukjes trokken bijzonder onze aandacht en werden met veel genoegen door ons gelezen. Wij prijzen het gebruik van dit nuttig en aangenaam boekje met volle ruimte aan. Het stukje *Mathilde en Clara* hadden wij gaarne eenigzins veranderd gezien, wegens de onaangename herinneringen; en zulks zou waarlijk zeer gemakkelijk hebben kunnen geschieden, zonder het geheel eenigzins te benadeelen.

No. 3 beantwoordt insgelijks goed aan het oogmerk en is een nuttig kinderboekje, waarvan de plaatjes het voor de lieve jeugd nog bekoorlijker maken zullen.

No. 4. behelst, even als gewoonlijk, meerendeels stukjes van vrolijken inhoud in proza en poëzy. Hoewel de in deze voorkomende dichtstukjes zich geen van allen bijzonder door poëtische waarde onderscheiden, bevielen zij ons over het algemeen wel, en zullen, wij twijfelen er geenszins aan, strekken, om dit Jaarboekje op nieuw een gunstig onthaal te doen vinden en het debiet daarvan te vermeerderen.

No. 5. voldoet door den inhoud geheel aan den ti-

titel en levert voor alle soorten van lezers eene afwisselende en niet onaangename lectuur op. De plaatjes zijn vrij wel uitgevoerd en strekken tot een sieraad voor dezen almanak.

N°. 6. Deze tijdkorter verschijnt voor de 29ste maal in het licht, met het onveranderde goede oogmerk van den Verzamelaar, om te vermaken en nut te stichten. Mogt dit oogmerk door hem op nieuw bereikt worden en hij voldoening en aansporing vinden, om nog lang zijnen jaarlijkschen arbeid voort te zetten.

Later ontvingen wij nog:

Utrechtsche VOLKS-ALMANAK voor het Jaar 1841. *Te* Utrecht, *bij* L. E. Bosch en Zoon. *De prijs is* 90 *Cents.*

Deze met regt een *Utrechtsche* Volks-Almanak geheeten, doet den Verzamelaar eere aan en verdient dus eene loffelijke vermelding. Dezelve is netjes uitgevoerd; bevat eenige fraaije plaatjes, en het Mengelwerk behelst meerendeels oudheid- en geschiedkundige stukjes, die wel verdienden meer algemeen bekend gemaakt te worden. Vooraan praalt deze Almanak met het portret van den Baron VAN DER CAPELLEN, Voorzitter Curator der Utrechtsche Hoogeschool en eenige dichtstukjes sluiten denzelven.

MEN-

MENGELWERK.

IETS OVER

LUKAS XV:7 en 10.

Eene Voorlezing in den Ring van Scharwoude,

DOOR

J. C. MOHR,

Predikant te *Warmenhuizen.*

Onlangs *Luk.* XV:3—10 nalezende, met oogmerk, om ééne der aldaar geboekte gelijkenissen van onzen Heer en Zaligmaker, *van den verloren, doch wedergevonden penning*, of, *van het verdwaalde, doch teregtgebragte schaap*, tot eene Leerrede te bearbeiden, en daarmede mijne Gemeente te stichten, werd mijne aandacht vooral aangetrokken, door vs. 7 en 10, en er rezen bij mij de volgende vijf vragen op: *Vooreerst*, waarom stelt JEZUS *één* zondaar over tegen *negen en negentig* regtvaardigen? *Ten tweeden*, hoe kan JEZUS zeggen, dat er over één zondaar, die zich bekeert, meer blijdschap is, dan over negen en negentig regtvaardigen? Worden deze dan vergeten? *Ten derden*, hoe kunnen de hemellingen, zoowel als

God,

God, zich daarover verblijden? *Ten vierden*, is waarlijk de blijdschap in den hemel over éénen zondaar, die zich bekeert, zóó groot? *Ten vijfden*, wat moeten wij ons van den aard dier blijdschap voorstellen? Deze vragen kwamen mij van dat gewigt voor, dat ik derzelver beantwoording waardig keurde de stof uit te maken van eene korte voorlezing in onze tegenwoordige Ringsvergadering.

Eer ik echter één der *vijf* vragen opvat, merk ik vooraf aan, dat men, mijns inziens, nimmer vervallen moet tot het ongerijmde denkbeeld, dat *verloren schapen* alleen zulke zijn, die zich als *zoodanigen hebben leeren kennen*, en dus *aanvankelijk aan hun hart ervaren*, *dat zij afgedwaalde schepselen zijn — het zoo niet langer met hen kan — wel gaarne onder het opzigt van hunnen ouden Leidsman willen staan en Zijne komst reikhalzend te gemoet zien*. Daarvan wordt hier niets bepaald. Dan zou in de gelijkenis, welke JEZUS hier bezigt, moeten staan, dat de herder op het geblaat van het verloren schaap afkwam en het weder bij de kudde bragt; doch van zoo iets vinden wij niet het geringste. Integendeel, het beschreven *zoeken* van den herder, die alles aanwendt, om het verdwaalde teregt te brengen, toont duidelijk aan, dat hij naar zoo iets niet eerst vroeg; maar, zonder in aanmerking te nemen, hoedanig het verloren schaap was, zonder de minste bepaling van deszelfs bestaan, aanstonds hetzelve liefderijk gaat opzoeken. Ook moet men door de in den

tekst genoemde *regtvaardigen*, geene *ingebeelde regtvaardigen* verstaan. Dit zou ironie zijn, en daardoor zou men den Heiland zich zelven doen tegenspreken; even alsof zoodanigen dan zijne zorg niet noodig hadden, en Hij nooit pogingen gedaan had of doen wilde, tot hunne bekeering. Die ziek zijn, hebben, naar Zijne uitspraak, den medicijnmeester het meest van nooden, en zulke menschen, als regtvaardigen in schijn, waren aan de gevaarlijkste ziekte krank. Waanwijzen en waanheiligen toch zijn de beklagenswaardigste menschen. Vers 29 van dit Hoofdstuk, vergeleken met vers 7, doet ons zien, dat de *regtvaardigen*, hier bedoeld, worden verondersteld te zijn *volstrekt regtvaardigen*, gelijk de mensch in den staat der regtheid — menschen, die op den regten weg zijn, — hetzij ze dan de bekeering, in welk eene geringe maat ook, niet noodig hebben; maar die, bij wijze van spreken, die zuiverheid bezitten, met welke de eerste menschen uit de handen van hunnen Maker te voorschijn traden; — hetzij de Zaligmaker hier door *regtvaardigen* verstaat menschen, die reeds *werkelijk* bekeerd zijn, en dus de groote verandering der *eerste* bekeering niet behoeven. Zondaren en deugdzamen staan dan tegen elkanderen over. Na deze voorafgaande aanmerkingen, treed ik onverwijld ter zaak.

1.) *Waarom stelt Jezus één zondaar over tegen negen en negentig regtvaardigen?* De beantwoording van deze en alle de overige vragen is niet

moei-

moeijelijk, wanneer wij maar in aanmerking nemen, dat vers 7 en 10 het slot uitmaken van een paar gelijkenissen, in welke het alleen maar op een *derde* der vergelijking, door JEZUS bedoeld, aankomt, en altijd dient in het oog gehouden te worden. Het oogmerk dezer gelijkenissen was: *Om Gods vaderliefde en onvermoeide zorg voor afgedwaalde zondaren* in zulk een helder licht te plaatsen, dat daardoor de omgang van JEZUS, als Zaligmaker der menschen, met tollenaren en zondaren geregtvaardigd werd, gelijk blijkt uit vers 2, waar de Fariseën en Schriftgeleerden daarover murmureerden, dat JEZUS de tollenaren en zondaren ontving, bij gelegenheid bezocht en met hen at; hetwelk deze heilige mannen (wat het arme volk ook al niet voor heilig houdt!) Hem op eenen schamperen toon verweten. De Zaligmaker bragt deze menschen daarop onder het oog, dat dit juist het doel Zijner zending was, en hetgeen zij als een blaam op zijne waardigheid als Profeet wierpen, juist eene deugd in Hem was, gelijk Hij dan ook door den inhoud der drie gelijkenissen van dit Hoofdstuk doet, waarin dit eene heerschend denkbeeld is: *dat God alle moeite aanwendt, om den zondaar van den weg des verderfs af te trekken.* Dus zou daaruit volgen, dat het niet eens noodig is, om te vragen, waarom de Heiland een bepaald getal van *negen en negentig* tegen *één* overstelt? Immers een *zeker* getal wordt hier voor een *onzeker*, en *negen en negentig* tegen *één* getalmerk

 ge-

gesteld, om het groote onderscheid des te beter te doen uitkomen, en behoort in allen gevalle mede tot het *bij- en lofwerk* der gelijkenis. Ondertusschen geeft het boven aangehaald doel van JEZUS de beste oplossing aan de hand. Gelijk toch een herder alle moeite doet, om één afgedwaald schaap der kudde weder op te zoeken, en de vrouw al hare krachten inspant, om den verloren penning weder te vinden: alzoo wendt ook God alle middelen aan, om den verdwaalden zondaar teregt te brengen. En JEZUS maakt daarom zulk eene geheel onevenredige tegenstelling, om den moed van verslagene zondaren daardoor op eene zeer krachtige wijze op te beuren; — om Zijne hoofdstelling: *God wil den dood des zondaars niet, maar zijne bekeering en zijn leven*, meer in het hart te doen indringen, en alle bekrompene gedachten daaruit te verbannen; — om aan den *eenen* kant den zondaar niet alleen alle uitvlugten af te snijden, maar vooral ook aan den *anderen* kant, om hem te overtuigen en te doen gevoelen: *de Almagtige is Vader, een teêrhartig Vader, en zóó bezorgd, dat, als het om het redden van een enkel in het verderf loopend kind te doen is, Hij als het ware al Zijne andere bezigheden en genoegens vergeet en al de aandacht Zijner ziel alleen op dat voorwerp gespannen is.* Zoo natuurlijk als nu dit denkbeeld in zich zelve is, en de Heiland er ook waarlijk een zeer vruchtbaar gebruik van maakte, zoo bekoorend en treffend is het tegelijk ook voor ons,

om

om de verhevene Majesteit des hemels, voor ons zondaren in zich zelven zoo schrikbarend en ontzaggelijk, bevallig te bedekken, te verzachten en den nietigen, strafschuldigen mensch krachtig op te beuren en te bemoedigen. Geene pen, geene tong kan de vruchtbaarheid van dit denkbeeld: *God, de Almagtige, is Vader*, uitdrukken. Men moet het gevoelen, en bij den verbijsterden zondaar, die het leest of hoort, zinkt het diep in het hart: *God is Vader!*

2.) *Hoe kan Jezus zeggen, dat er over één zondaar, die zich bekeert, meer blijdschap is dan over negen en negentig regtvaardigen; — worden deze dan vergeten?* Het antwoord, dunkt mij, ligt opgesloten in het gedrag zelve van de hoofdpersonen der drie gelijkenissen van dit Hoofdstuk. Het spreekt dus van zelf, dat men dit alles menschelijk opvatten, zich de geheele zaak menschelijk voorstellen en Gode betamend verklaren moet. Een goede herder toch laat nooit, om één *afgedwaald* schaap, *negen en negentig* schapen ten prooi van gebrek of geweld. Eene brave vrouw stelt de *geheele hoofdsom* niet in de waagschaal om *éénen penning* weder te vinden. Een goed vader mishandelt zijn' te huis gebleven zoon niet, om een losbol te redden. Gods gedrag is gebouwd op onveranderlijke grondregelen; Zijn oordeel is onfeilbaar; Hij bedriegt zich nimmer en alles, wat Hij doet, is liefderijk, wijs en goed: dus kan Hij nimmer op zich zelven de onschuld en deugd beneden berouw

en bekeering stellen. Jezus was in Zijne [illegible] zoo zuiver; Hij gaf ons, *Luk.* XVIII en *Matth.* VI, zulke bemoedigende duidelijkheden van Gods vaderlijk opzigt over de braven, dat het ongerijmd ware, om den Geest des Vaders hier, in zijn woord, zulk een buitensporig denkbeeld toe te schrijven. Maar wat moeten wij er dan van denken? Iets anders, dunkt mij, dan dat Jezus, door een sterk gekleurde schilderij, van hetgeen men dergelijks onder de menschen ziet gebeuren, ons het beste begrip van Gods goedheid en het meest vertrouwen op Zijne genade jegens zondaren geven wil. Het is toch zielkundig waarachtig, dat een braaf herder, die een schaap onverwacht wedervindt, op dien oogenblik niet vatbaar is, om al zijne overige kudde, hoe groot ook, te denken, maar al zijne genegenheid over het onverwacht behoud van een ellendig schaap alleen voelt opwelen; — dat men zich doorgaans meer verheugt over het wedervinden van eene zaak van geringe waarde, op welke het hart gesteld is, dan over eenen grooten rijkdom, dien men zeker heeft; — dat een vader, eenen verlorenen zoon ontmoetende, in dien eigen oogenblik voor alle andere aandoeningen, zelfs jegens zijne overige geliefde kinderen, onvatbaar is. Gaat dan Gods liefde jegens zedelijke menschen, die van alle vaders en moeders [illegible] kinderen, weg verre te boven; [illegible] uit dien heilige mond ook die [illegible] liefde op God, op eene letterlijke

wijze, overbrengen, waardoor ons geleerd wordt: *De bekeering van zondaren is Gode altijd hoogst aangenaam; Hij stelt er Zijne vreugde en Zijn vermaak in; Hij keurt ze van harte goed en moedigt ze op alle mogelijke wijze aan.*

3.) *Hoe kunnen de hemellingen, zoowel als God, zich daarover verblijden?* Wij hebben geen' grond, om aan het Opperwezen die ongestadige opwellingen en veranderingen van aandoeningen toe te schrijven, door welke bij ons de blijdschap geboren wordt. God is een volmaakt zuivere Geest en de hoogste goede zelve. Bij Hem wordt dus geene eene menschelijke hartstogt gevonden. Hij is de Hooge, de Verhevene, de Onbegrijpelijke in Zijn wezen, en wij kunnen Hem derhalve geene menschelijke hoedanigheden toeschrijven, noch opwellingen, zoo als bij de menschen plaats hebben, toeeigenen. Nog minder reden hebben wij om te denken, dat door onze bekeering den Algenoegzamen en Gelukzaligen eenig meerder genot wordt toegevoegd. Al blijven wij in de zonde volharden, Hij wordt daardoor niet minder zalig, en zijn geluk niet gestoord, al bleven Hem ook alle menschen miskennen. Hij kan onze hulde gemakkelijk ontbeeren, en behoeft onze bekeering niet, om gelukkig te zijn. Dan het schijnt evenwel niet ongerijmd, te mogen vaststellen, dat, gelijk bij den Aanbiddelijken, de kennis van onze eigene voortreffelijkheid Hem vatbaar maakt voor die zuivere gelukzaligheid, welke Hem onderscheidt, Hij dus ook alles, wat eenigzins

 Hem

en bekeering stellen. JEZUS was in Zijne zedeleer zoo zuiver; Hij gaf ons, *Luk.* XVIII en *Matth.* VI, zulke bemoedigende denkbeelden van Gods vaderlijk opzigt over de braven, dat het ongerijmd ware, om den Gezant des Vaders hier, in zijn voorstel, zulk een buitensporig denkbeeld toe te schrijven. Maar wat moeten wij er dan van denken? Niets anders, dunkt mij, dan dat JEZUS, door eene sterk gekleurde schilderij, van hetgeen men doorgaans onder de menschen ziet gebeuren, ons het beste begrip van Gods goedheid en het meeste vertrouwen op Zijne genade jegens zondaren geven wil. Het is toch zielkundig waarachtig, dat een braaf herder, die één schaap onverwacht wedervindt, op dien oogenblik niet vatbaar is, om aan zijne overige kuddé, hoe groot ook, te denken, maar al zijne genegenheid over het onverwacht behoud van een ellendig schaap alleen voelt opgewekt; — dat men zich doorgaans meer verheugt over het wedervinden van eene zaak van geringe waarde, op welke het hart gesteld is, dan over eenen grooten rijkdom, dien men zeker bezit; — dat een vader, eenen verlorenen zoon omarmende, in dien eigen oogenblik voor alle andere aandoeningen, zelfs jegens zijne overige geliefde kinderen, ontoegankelijk is. Gaat dan Gods liefde jegens zondige menschen, die van alle vaders en moeders omtrent hunne kinderen, nog verre te boven; met alle regt kon uit dien hoofde JEZUS ook die verrukkingen der liefde op God, op eene betamelijke

wij-

wijze, overbrengen, waardoor ons geleerd wordt: *De bekeering van zondaren is Gode altijd hoogst aangenaam; Hij stelt er Zijne vreugde en Zijn vermaak in; Hij keurt ze van harte goed en moedigt ze op alle mogelijke wijze aan.*

3.) *Hoe kunnen de hemelingen, zoowel als God, zich daarover verblijden?* Wij hebben geen' grond, om aan het Opperwezen die ongestadige opwellingen en veranderingen van aandoeningen toe te schrijven, door welke bij ons de blijdschap geboren wordt. God is een volmaakt zuivere Geest en de hoogste goede zelve. Bij Hem wordt dus geene eene menschelijke hartstogt gevonden. Hij is de Hooge, de Verhevene, de Onbegrijpelijke in Zijn wezen, en wij kunnen Hem derhalve geene menschelijke hoedanigheden toeschrijven, noch opwellingen, zoo als bij de menschen plaats hebben, toeeigenen. Nog minder reden hebben wij om te denken, dat door onze bekeering den Algenoegzamen en Gelukzaligen eenig meerder genot wordt toegevoegd. Al blijven wij in de zonde volharden, Hij wordt daardoor niet minder zalig, en zijn geluk niet gestoord, al bleven Hem ook alle menschen miskennen. Hij kan onze hulde gemakkelijk ontbeeren, en behoeft onze bekeering niet, om gelukkig te zijn. Dan het schijnt evenwel niet ongerijmd, te mogen vaststellen, dat, gelijk bij den Aanbiddelijken, de kennis van onze eigene voortreffelijkheid Hem vatbaar maakt voor die zuivere gelukzaligheid, welke Hem onderscheidt, Hij dus ook alles, wat eenigzins

Hem gelijkt en verheerlijkt, als een deel van zich beschouwt, als ik mij zoo eens uitdrukken mag; dus: dat Hij, die den mensch tot Zijne heerlijkheid en vatbaar voor geluk, schiep, door de bekeering des zondaars, aanleiding bekomt, om Zijn welbehagen in Hem ten sterkste te gevoelen, en met eene Hem zelven alleraangenaamste goedkeuring te beloonen.

Als wij nu hierbij verder letten op het geen de Heiland, in vers 10, en *Matth.* XVIII: 10, zegt, en daarmede in verband brengen, hetgeen wij lezen, *Hebr.* I: 14; ja, wanneer wij onze aandacht vestigen, op het geen de Engelen werkelijk deden, *Luk.* II: 10, 13, 14, dan komen wij niet alleen op het denkbeeld, dat de Engelen op eene voor ons verborgene wijze in verband staan tot deze benedenwereld; maar ook dat zij in de herstelling van den zondaar een werkelijk aandeel nemen, en dat, daar wij zelfs opgewekt worden, om den Engelen gelijkvormig te worden, deze ook, aangespoord door de zuivere liefde voor Gods eer, en de onbeperkte welwillendheid voor de menschen, die eens hunne broeders zullen worden, vooral genegen zijn; namelijk, tot het verheugen over de bekeering van één' zondaar.

Leert JEZUS ons, dat ABRAHAM zich verheugde over zijnen dag; de gezaligden, die ook eens deze oefenschool doorwandelden, en nu het loon der deugd genieten, kunnen dan ook, het zij door middel van de Engelen, tot wien zij zeker in een

naau-

naauwer verband zijn gekomen, berigten ontvangen van de bekeering eens zondaars, en hunne deelneming in het lot hunner broederen, die eens hunne gelukzaligheid zullen komen vergrooten, in vreugde over hun behoud doen verliezen.

4.) *Is waarlijk de blijdschap in den hemel over één' zondaar, die zich bekeert, zoo groot?* Men kan zich daarvan geene te uitgebreide denkbeelden maken, inzonderheid als men aanmerkt: welk een moeijelijk werk de bekeering is; — hoe daarbij eigen zin en wil aan dien van God moet opgeofferd worden; — hoe veel strijd dezelve kost, eer men eindelijk zoo verre gekomen is, dat men zich zelve heeft leeren overwinnen, en men eene hebbelijkheid bekomen heeft, om de zonden na te laten, en de deugd overeenkomstig Gods wil, te beminnen en te betrachten. Het denkbeeld dier vreugde wordt uitgebreider, wanneer wij letten, uit welke gevaren dezelve redt — uit de smartelijkste gevolgen der ondeugd, voor dit leven en het toekomstige. Die vreugde moet ons nog veel grooter en uitgebreider voorkomen, wanneer wij verder letten op het nut der bekeering. Immers, het heil van den zondaar, en het nut der wereld vloeit er uit voort. Dan wordt het Opperwezen meer in Zijne eer op aarde erkend. JEZUS oogst dan de beste vruchten van Zijn werk in, en ziet het gebouw des Christendoms door de beste menschen bewoond, waartoe Hij het ook bestemde. En aan Engelen en Gezaligden verschaft dit een onuitsprekelijk genoegen;

vooral, omdat zij Gods wil op aarde zien vervullen, de genoegens onder het menschdom zien ververmeerderen, en zelve eens eene ruime toevoeging tot hun geluk, met eene groote schaar te gemoet zien: inzonderheid, wanneer wij erkennen, hoe diepgaand en levendig bij de hemellingen het besef van de verfoeijelijkheid der zonde en der ondeugd is; hoe dankbaar zij hunne redding of bevestiging reeds gevoelen, en met hoeveel genoegen zij aanvankelijk, in een streelend vooruitzigt, het groote goed, hetwelk voor hen is weggelegd, verbeiden. Wanneer wij dit alles onder het oog houden, dan kunnen en moeten wij er waarlijk van zeggen: dat deze blijdschap zeer groot zal zijn, geëvenredigd naar de grootheid en belangrijkheid der zaak. Zeker, wij kunnen ons daarvan geen te grootsch denkbeeld vormen, want het is eene hemelsche vreugde, die geen oog aanschouwd, geen oor gehoord heeft, en waarvan nog nooit eenig denkbeeld in 's menschen hart is opgekomen.

5.) *Wat moeten wij ons van den aard dier blijdschap voorstellen?* Zij zal zeker groot wezen. Maar, daar wij zoo even zeiden, dat daarvan nog nooit eenig denkbeeld in 's menschen hart is opgekomen, zoo is het zeker wat al te nieuwsgierig, om te vragen naar zaken, voor welke onze vermogens, ter bevatting derzelve nog niet verfijnd genoeg zijn, en die op dezen lagen trap van bestaan voor ons moeten verborgen blijven, vooral, omdat Gods wijsheid dezelve met eenen ondoordrin-

dringbaren sluijer bedekt heeft. PAULUS altans, die er van wist en in den derden hemel was opgetrokken geweest, zeide: *dat hij dáár gehoord had, onuitsprekelijke woorden, die geen mensch geoorloofd zijn uit te spreken.* Indien men echter daar naar gissen mag, dan zou men uit de blijdschap van den herder over het afgedwaalde schaap, uit de vreugde der vrouw over den vermisten, doch wedergevonden penning, en vooral uit de blijdschap van den vader over het wedervinden van zijnen zoon, wel dit volgende mogen besluiten: — dat zeker die blijdschap, ten aanzien van God den Vader, allerverhevenst is, en overeenkomstig Zijne heerlijkheid. Gelijk Hij toch bij de schepping zich verblijdde in Zijne werken, hoe onbeschrijfelijk moet dan Zijn genoegen worden, bij de aanwinst van ieder kind, hetwelk in de armen der deugd terugkeert; aan hetwelk Hij zich dan ook in stroomen van zegeningen kan mededeelen, en van het welk Hij verwachten mag, dat het ook Zijn lof wijd en zijd zal uitgalmen. Verder: dat zij in JEZUS een hoog gevoel van zegepraal opwekt over zondaren, die de vruchten smaken van Zijn lijden en Zijne regering, en het ervaren, dat hun Verlosser in eeuwigheid leeft, het bewind over alles, over hemel en aarde heeft ontvangen, en aan de regterhand der Majesteit Gods is verheven, om te geven genade en vergeving van zonden. Hij verheugt zich grootelijks over de overwinning, welke zijne gezegende Godsdienst behaalt op de har-

harten der menschen, en dat zondaren de kracht van Zijn verzoeningsoffer gevoelen. Nog al verder: Deze vreugde spoort de Engelen aan tot bewondering over Gods goedheid en genade, waardoor nietige schepselen tot hunnen rang verheven worden. Zij doet hen in derzelver lot opregt deelnemen; wijl daardoor Gods eer wordt vermeerderd, hunne zalige betrekkingen worden uitgebreid, en hun gezelschap hoe langer zoo grooter wordt: het welk hun eene vreugde moet verschaffen, die verrukkend is en niet kan nalaten zich naar buiten uit te zetten. Eindelijk besluiten wij, dat de gezaligde menschen zelve, door deze vreugde, aller aangenaamst verrast worden, vermits zij hun nieuwe bronnen van kennis en genoegens gedurig opent, hen tot verrukking stemt over Gods wondervolle wegen, die hun aanvankelijk bekend worden, en waarvan zij de schoonste ontwikkeling dus gedurig met verlangen te gemoet zien. JOHANNES, in de Openbaring, bij het vermelden van hunne nieuwe liederen, van de Halleluja's, die de gansche hemel eenparig, op eenen hoogen juichtoon, met nooit gehoorde maatklanken, aanheft, doet er ons iets van bemerken, ja zelfs gevoelen. — Genoeg, God geve, dat wij als Evangeliedienaars aan de bekeering van zondaren regt veel toebrengen, en eens in de blijdschap der hemellingen deelen mogen! Het zij zoo!

IETS

IETS OVER DE BEDILZUCHT,

TEN AANZIEN DER

LEERAREN VAN DE GODSDIENST.

Houdt de zoodanige; (die uwe voorgangers in de Godsdienst zijn), in waarde.
Phil. II : 29*b*.

Eenigen tijd geleden, uit de kerk komende, ontmoette ik toevallig iemand mijner kennissen, die zich dáár ook had bevonden. Ingenomen met de door mij gehoorde Leerrede, sprak ik daarover met zekere geestdrift; en wat was nu daaromtrent zijne bewering? » De man, (zeide hij) predikte goed, hij bleef geregeld bij zijnen tekst, en gaf menigen nuttigen wenk; alleen, zou ik voor mij gaarne hebben gewild, dat hij er nog dit — en dat — en dat had bijgevoegd; dat zijn toch oude beproefde waarheden, die niet genoeg kunnen worden herhaald." Dat het oude beproefde waarheden zijn, stemde ik toe, maar vroeg tevens, of hetgeen hij daar opnoemde, met eenige mogelijkheid bij het behandelen dezer schriftuurplaats kon worden te pas gebragt? » Dat kan ik juist niet zeggen, (was zijn antwoord) doch iemand, die zijne regtzinnigheid niet wil betwijfeld hebben, moet niet vragen, of het te pas komt? Waarheden ko-

komen overal en in alles te pas, die moeten nimmer verzwegen worden." Hoe juist en schrander geoordeeld! Ja, er bestaat in de maatschappij gewis geen stand of betrekking, welke zich meer aan de verschillende oordeelvellingen van het algemeen ziet blootgegeven, dan die der Geestelijkheid, en een bejaard Predikant had waarlijk niet zoo geheel en al ongelijk, toen hij, zoo als men mij verhaalde, eens eenige jaren geleden, met een gezelschap door *Haarlem's* omstreken rijdende, bij het zien van eenen staak, dien men tot schuring voor het rundvee, in de weide had geplaatst, eerbiedig zijnen hoed af nam, en op de vraag, waarom hij zulks deed? zeer naïf antwoordde: » Ik meen, in zulke wrijfpalen, altoos één mijner Collega's te ontmoeten." De toepassing van dit gezegde laat zich gemakkelijk maken, en om zich van de waarheid, daarin opgesloten, te overtuigen, bezoeke men slechts deze en gene gezelschappen; niet de zulke, waarin over alles mag worden gesproken, behalve over de Godsdienst, die men beschouwt als eene zaak, te beuzelachtig, dan dat de man van smaak en wereldkennis zich daarmede zou ophouden; want zij, die zoo denken, zullen gewis derzelver bedienaren, geene opmerking waardig keuren; maar in de zoodanige, welke hunne, op Godsdienstliefde, zoo niet op bijzondere vroomheid aanspraak maken, en die er zich dus ook eene gewetenszaak van zouden maken, een' enkele van derzelver openbare oefeningen, zonder drin-

dringende noodzaak te verzuimen. Het is in zulke kringen, helaas! dat niet zelden een aanmerkelijk gedeelte van den tijd besteed wordt aan het ziftend beoordeelen, ware het maar niet aan het liefdeloos veroordeelen van de Predikanten en derzelver openbare werkzaamheden. Zegt, of verzwijgt Dominé slechts één woord, waarop men voor zich zelven gezet is, dit alleen kan dikwijls genoeg wezen, om hem, onaangezien het meerdere of mindere goede, dat anders ook in zijn voorstel gevonden wordt, den stempel der goedkeuring te geven, of hem dien te weigeren; ja, niet zelden gaat de kleingeestigheid zoo ver, dat de vorm van zijn kleed, het dragen van een halskraagje of handboorden, zelfs de *coeffure* van het haar (*), daarop eenen vermogenden invloed uitoefenen. Dit is ten hoogsten af te keuren; want waarlijk zoo eenige betrekking, dan is het die van Bedienaar des Evangelies, omtrent welke men in zijne oordeelvelling, niet te behoedzaam zijn kan, zoo uit hoofde van *het gewig-*

(*) Hoezeer een Predikant, ook in kleeding, de deftigheid behoort in acht te nemen, is hij nogtans niet verpligt zich in dat opzigt geheel naar de kinderachtige grillen van ieder, die hem daarin de wet verkiest voor te schrijven, te schikken; want dit doende, zou hij dan nog wel, gelijk in vroegeren tijd, zich van zijn natuurlijk hoofdhaar moeten ontdoen, en dat verwisselen met eene zware pruik, uit varkens of ander beestenhaar, tamengesteld; hetgeen men dan welligt hovaardig zou noemen!

komen overal en in alles te pas, die moeten nimmer verzwegen worden." Hoe juist en schrander geoordeeld! Ja, er bestaat in de maatschappij gewis geen stand of betrekking, welke zich meer aan de verschillende oordeelvellingen van het algemeen ziet blootgegeven, dan die der Geestelijkheid, en een bejaard Predikant had waarlijk niet zoo geheel en al ongelijk, toen hij, zoo als men mij verhaalde, eens eenige jaren geleden, met een gezelschap door *Haarlem's* omstreken rijdende, bij het zien van eenen staak, dien men tot schuring voor het rundvee, in de weide had geplaatst, eerbiedig zijnen hoed af nam, en op de vraag, waarom hij zulks deed? zeer naïf antwoordde: „Ik meen, in zulke wrijfpalen, altoos één mijner Collega's te ontmoeten." De toepassing van dit gezegde laat zich gemakkelijk maken, en om zich van de waarheid, daarin opgesloten, te overtuigen, bezoeke men slechts deze en gene gezelschappen; niet de zulke, waarin over alles mag worden gesproken, behalve over de Godsdienst, die men beschouwt als eene zaak, te beuzelachtig, dan dat de man van smaak en wereldkennis zich daarmede zou ophouden; want zij, die zoo denken, zullen gewis derzelver bedienaren, geene opmerking waardig keuren; maar in de zoodanige, welker leden, op Godsdienstliefde, zoo niet op bijzondere vroomheid aanspraak maken, en die er zich dat ook eene gewetenszaak van zouden maken, één enkele van derzelver openbare oefeningen, zonder dris-

dringende noodzaak te verzuimen. Het is in zulke kringen, helaas! dat niet zelden een aanmerkelijk gedeelte van den tijd besteed wordt aan het ziftend beoordeelen, ware het maar niet aan het liefdeloos veroordeelen van de Predikanten en derzelver openbare werkzaamheden. Zegt, of verzwijgt Dominé slechts één woord, waarop men voor zich zelven gezet is, dit alleen kan dikwijls genoeg wezen, om hem, onaangezien het meerdere of mindere goede, dat anders ook in zijn voorstel gevonden wordt, den stempel der goedkeuring te geven, of hem dien te weigeren; ja, niet zelden gaat de kleingeestigheid zoo ver, dat de vorm van zijn kleed, het dragen van een halskraagje of handboorden, zelfs de *coeffure* van het haar (*), daarop eenen vermogenden invloed uitoefenen. Dit is ten hoogsten af te keuren; want waarlijk zoo eenige betrekking, dan is het die van Bedienaar des Evangelies, omtrent welke men in zijne oordeelvelling, niet te behoedzaam zijn kan, zoo uit hoofde van het gewig-

(*) Hoezeer een Predikant, ook in kleeding, de deftigheid behoort in acht te nemen, is hij nogtans niet verpligt zich in dat opzigt geheel naar de kinderachtige grillen van ieder, die hem daarin de wet verkiest voor te schrijven, te schikken; want dit doende, zou hij dan nog wel, gelijk in vroegeren tijd, zich van zijn natuurlijk hoofdhaar moeten ontdoen, en dat verwisselen met eene zware pruik, uit varkens of ander beestenhaar, tamengesteld; hetgeen men dan welligt eenvoudig zou noemen!

wigtige zijner ambtsbediening, als van de *moeijelijkheden*, die aan eene getrouwe vervulling van derzelver pligten verbonden zijn, gelijk ook uit aanmerking van de onberekenbaar *nadeelige gevolgen*, die door zulk ligtvaardig beoordeelen of veroordeelen worden te weeg gebragt.

Wanneer een gewijd Apostel het werk eens Voorgangers in de Godsdienst met weinige woorden beschrijft, zoo noemt hij het: *een waken voor de menschen zielen;* en is het zijn vermaanwoord: *acht de zulke om huns werks wille;* zoo sluit dit ongetwijfeld het hooge gewigt van dat werk in zich; en waarlijk om zich daarvan te overtuigen, behoeft men slechts, bij tegenoverstelling, de ziel met het ligchaam te vergelijken. Het ligchaam, hoe kunstig dat ook moge zamengesteld wezen, heeft zijnen oorsprong in het stof, en is na eenige weinige jaren, hier op dit benedenrond, der ziel tot woon- en werkplaats te hebben verstrekt, bestemd, om der slooping prijs gegeven, en wederom in stof ontbonden te worden, schoon uit deszelfs bestaan blijvende kiem, ten dage der algemeene opstanding, door het scheppend vermogen des Almagtigen, wederom een ligchaam in het aanwezen zal worden geroepen, geschikt om met den geest in onsterfelijkheid te deelen. De ziel daarentegen, maakt ons eigenlijk wezen, ons *ik*, den grondslag onzer redelijkheid uit. Het is door haar, dat wij zijn vermaagschapt aan den Eeuwigen, Onzienlijken, en gezegd kunnen worden, tot Gods geslacht te be-

behooren. En nu voor die ziel, welker duur zich niet binnen de enge grenzen dezes tijds bepaalt, maar die voor eene eeuwigheid geschapen is, en zoo hoog eene waarde heeft, te *waken*, voor derzelver welzijn te *zorgen*, maakt de veel omvattende taak des Godsdienstleeraars uit; en zou men dan nog kunnen aarzelen, daaraan een groot gewigt toe te kennen, en zich uit dien hoofde ook niet verpligt rekenen, om hem, die zich daarmede belast ziet, te achten, en van die achting een bewijs te geven, door zijn openbaar werk met de meeste behoedzaamheid te beoordeelen, en zich bovenal te wachten van daarover (vaak ligtvaardig, zonder eenigen grond) een veroordeelend vonnis uit te spreken?

Het zal wel niet moeijelijk vallen, om uit den aard der werkzaamheden, welke den Leeraar van de Godsdienst moeten bezig houden (ook zonder dat daaromtrent in bijzonderheden wordt getreden), te besluiten, dat het geene gemakkelijke zaak is, de pligten daaraan verbonden getrouw te vervullen. Tot dat einde stelle men op den voorgrond, dat de Voorganger in de Godsdienst *mensch* is, gelijk wij allen zijn; als zoodanig staat hij onder de heerschappij der zonde en zinnelijkheid; — heeft dus zijne gebreken en verkeerdheden; moet dagelijks daartegen kampen, en die te overwinnen, kost hem geenen minderen strijd noch opoffering, dan ieder ander mensch. Daarbij komt nog, dat zoo iemand, de Leeraar zich geroepen ziet, om

 zich

zich te wachten niet alleen voor het kwaad, maar ook voor den schijn des kwaads. Veel levensgenot, dat in andere standen minder te wraken is, en ook niet als geheel ongeoorloofd kan worden beschouwd, moet hij zich ten eenenmale ontzeggen, en zulks uit hoofde er op zijn voorbeeld algemeen acht wordt geslagen, en hetzelve in zulk een naauw onafscheidelijk verband staat met de vrucht en uitwerking, welke hij zich van zijne prediking, en de daaraan verbondene bemoeijingen beloven kan. En wat nu zijnen werkkring betreft, zoo bepaal ik mij alleen bij hetgeen hem als gewijd Redenaar te doen staat; niet omdat ik aan de andere deelen zijner bediening geene, of mindere waardij wil hebben toegekend, maar omdat het juist zijne openlijke voordragt is, die de meeste stof tot verschillende beoordeelvellingen oplevert.

Spreekt de Leeraar van de Godsdienst zijne Leerredenen uit, ten aanhooren van ieder die daarbij verkiest tegenwoordig te zijn, zoo spreekt het van zelve, dat zijne toehoorders zich in onderscheidene klassen laten rangschikken; allen zijn niet hetzelfde gestemd; — allen komen niet (hoewel dat zoo behoorde te wezen,) met hetzelfde doel ter Kerk: waaruit volgt: dat het voorstel des Predikants ook verschillend zal worden beoordeeld, hangende dat oordeel geheel af van het doel, dat de hoorder zich bij zijn Kerkgaan heeft voorgesteld. Zoo verschillend de bedoelingen, zoo uiteenloopende zullen ook ten deze de oordeelvellingen zijn.

Voor-

Voorbeelden zullen dit, mijns inziens, best ophelderen.

Zoo is SLEURMAN een gezet kerkganger; nimmer vraagt hij, wie er zal prediken, dit is hem om het even; allen, zegt hij, prediken Gods woord, en daarom ga ik naar die Kerk, welke digtst bij mijne woning gelegen is. Alle Leerredenen staan in zijne schatting gelijk aangeschreven, alléén, Dominé moet niet over zijnen tijd prediken: dit is het, dat zijne goed- of afkeuring bepaalt. Zijn kerkgaan is dus niet anders, dan het bloot opvolgen eener gewoonte, hem van kindsbeen eigen.

MODERNUS noemt zich iemand van smaak; hij behoort tot de zoogenaamde mode-kerkgangers. Redenaars-gaven, taal, stijl en wijze van uitvoering; zie daar alles, wat bij hem den prediker kan aanbevelen. Zijn gehoor en gevoel moet door kracht van welsprekendheid worden gestreeld en aangedaan, meer verlangt hij niet. Schouwburg en Kerk worden alzoo door hem met een en hetzelfde oogmerk bezocht, en zijn alleen daarin van elkanderen onderscheiden, dat in den eenen door een' Acteur, in de andere door eenen Dominé het woord wordt gevoerd.

Geheel anders is dit met vader STEILHOF gelegen; deze rangschikt zich onder dezulken, bij wie alles in het kerkelijk systema als in eenen cirkel rondloopt. Het woord *regtzinnig* ligt als in zijnen mond bestorven, en al wat ook door den Leeraar gezegd wordt, toetst hij, meer in uitdrukkingen dan za-

 ken,

ken, niet aan den Bijbel, maar aan den letter der Nederlandsche Geloofsbelijdenis, en meent hij daarvan eenige afwijking te ontdekken, zoo acht hij de Kerk in gevaar, noemt den Predikant een meineedige, een dwaalleeraar, waartegen hij zich verpligt rekent, anderen naar zijn vermogen te moeten waarschuwen. Zoo hoorde hij onlangs van den predikstoel (en naar ik meen niet ten onregte) aanmerken, dat de Catechismus, in de behandeling der 5de en 6de zondagsafdeelingen, minder gelukkig kon worden genoemd, als bepalende vooraf bij wijze van redenering de vereischten eens middelaars tusschen God en menschen, waarvan, buiten de schriften des N. Verbonds, niets kan geweten worden. Dit nam hij den Predikant in zijnen onverstandigen ijver zoo kwalijk, dat hij hem schier den naam van Hervormd Leeraar onwaardig keurde.

Tot een beter, en wel tot het beste doel der toehoorderen, kan men VROOMHART, en anderen, die met hem van gelijke gevoelens zijn, rekenen. Het doel, waarmede hij zich ter Kerk begeeft, is het eenige ware, om uit het woord van God geleerd en gesticht, — in zijn geloof opgebouwd en versterkt, — en tot eene Christelijke deugdsbetrachting meer aangemoedigd te worden. Gelijk de bij, uit de onderscheidene bloemen, meer of minder honig zuigt; zoo ook tracht hij, onder Gods zegen, uit elke Leerrede, die hij hoort, voedsel voor verstand en hart op te zamelen, waarin hij zich zelden geheel ziet te leur gesteld.

Om

Om nu voor zoo verschillende menschen, wier doel bij hun opkomen in de Christelijke vergaderingen zoo zeer uiteenloopt, rondborstig te spreken; zonder eenig aanzien des persoons den zondaar te bestraffen; den huichelaar te ontmaskeren, verkeerde opvattingen te bestrijden, en zich naar niemand ten koste der waarheid te schikken; dit is voorwaar hoogst moeijelijk, en daartoe wordt eene zelfstandigheid, eene onbeschroomde, doch bescheidene vrijmoedigheid, en eene mate van waarheidsliefde gevorderd, die zoo veel gevaar loopen van zich ten gunste dezer of genen te laten verzwakken, ten zij de waarheid: »Het is God, die mij oordeelt," diep, zeer diep in het hart des Leeraars verborgen ligt.

Eindelijk, de zucht tot het ligtvaardig beoordeelen of liefdeloos veroordeelen der Predikanten, sticht onberekenbaar veel *nadeel*, zoo voor dengenen, die zich dat tot eene gewoonte heeft gemaakt, als ook voor anderen, bij wie zijne woorden ingang vinden. *Beide* zien zich buiten staat gesteld, om, van de verkondiging der Goddelijke waarheden, eenig gewenscht nut te trekken; want vooroordeelen, hetzij men die voor zich zelven koestert, of wel door anderen in zich laat aankweeken, sluiten het hart voor alle goede indrukken.

Het is uit aanmerking van dit een en ander, dat ik ten slotte zegge: wachten wij ons voor de meer en meer toenemende verkeerde gewoonte van het werk onzer Leeraren, in stede, dat wij daarme-

mede nut voor ons zelven zouden doen, tot een voorwerp onzer bedilzucht te stellen; veeleer past het ons, hen in waarde te houden, hen door de meeste inschikkelijkheid tot hun gewigtig en moeijelijk werk aan te moedigen, en naar ons vermogen te zorgen, dat zij ook bij anderen, om hunner bediening wil geacht worden, en er van hunne dienst een meer getrouw en nuttig gebruik gemaakt werde.

Ik voege hier nog bij, dat ook de Leeraren zelven daartoe veel kunnen bijdragen, en wel door zich bij, of ten aanhooren hunner Gemeenteleden, te onthouden van; althans zeer omzigtig te zijn, in het beoordeelen van het werk hunner Ambtbroederen. Men wil Dominé daartoe zoo gaarne uitlokken, tast zijne zwakste zijde aan, en doet hem, vaak uit eene al te groote vertrouwelijkheid, zoo niet uit beginselen, die minder den toets kunnen doorstaan, daarop min gunstige aanmerkingen maken, al geschiedt dit dan ook maar door één enkel woord, of een bedenkelijk schouder ophalen; deze worden gretig aangehoord, daaraan eene uitsluitende waarde gehecht, en met een „ik heb het zelf van eenen Predikant gehoord, dien gij ook wel kent, doch wiens naam (dit is nog al kiesch!) ik liefst verzwijg," in de kringen verspreid, daar vaak vermeerderd, en in een ander licht geplaatst, terwijl helaas! niet zelden, in zoo iets, de oorzaak moet worden gezocht, dat een anders waardig Leeraar, zich de gelegenheid benomen ziet, om naar den wensch van zijn hart voor velen nuttig

en

en tot zegen te zijn. Hoe dit ook wezen moge: de Leeraar van de Godsdienst heeft aanspraak op de achting zijner Gemeenteleden. Het is eene Apostolische vermaning: » Houdt dezulken in waarde," doch dit vermaanwoord zal ook daarvan zijne kracht ontleenen, dat voorgangers in de Godsdienst, en voor zich zelven, en ten aanzien dergenen, die nevens hen in de heilige bediening gesteld zijn, die waarde handhaven, hetwelk niet anders dan weldadig kan terug werken op het heil der Gemeenten aan hunne zorg toevertrouwd.

Haarlem, J. D......
7 Dec. 1840.

TOESTAND DER ISRAËLIETEN IN HET GROOTHERTOGDOM *TOSKANE*.

In het begin van de 16e eeuw waren er zeer weinige Israëlieten in *Toskane*, slechts eene kleine Gemeente te *Florence* en *Livorno*. Doch de verdrijving der Joden uit *Spanje* deed hun aantal in *Italië* toenemen, en sedert zijn er *Spaansche* of *Portugesche* (*Sephardin*) en *Italiaansche* (*Bene Italia*). De Spaansche behielden in *Livorno* de overhand, en maakten door hunnen rijkdom haar tot eene voorname handelsstad. In 1659 voerden zij hunne eerdienst in de groote synagoge in, welke de schoonste van *Europa* is, en drie kasten met 60 heilige perkamentrollen bezit. Wanneer op

hooge feesten des avonds honderde kaarsen aangestoken zijn, de synagoge vol is en het koor het *Halleluja* zingt, dan is de indruk treffend.

Het getal der Israëlieten in *Toskane* beloopt thans ongeveer 8,500, van welke zich 6000 in *Livorno*, 600 in *Pisa*, 400 in *Siëna*, en de overige in *Pittigliano*, *Arezzo* en andere streken bevinden. Zij worden als onderdanen, maar niet als burgers van den staat beschouwd. Als onderdanen genieten zij, gelijk de Christenen, de regten van de wet; zij kunnen dus overal wonen, met een ieder en in alles handel drijven, goederen, landhuizen, fabrieken, huizen bezitten, de openbare scholen en universiteiten bezoeken, vrije kunsten uitoefenen, op de geneeskunde, heelkunde en bouwkunde zich toeleggen. Doch dewijl zij geene burgers van den staat zijn, kunnen zij geene Advokaten worden, geen ambt bekleeden, niet tot de krijgsdienst worden toegelaten, of stemgeregtigd zijn.

Aan de Israëlietische Gemeente te *Livorno* is echter, door COSMO I, Groothertog van *Toskane*, toegestaan, bij koninklijk privilegie:

1. Dat de Hebreeuwsche natie te *Livorno* in de stads magistraat een Israëlitischen plaatsvervanger hebben zou, die bij iedere gelegenheid de belangen der Israëlieten waarneemt.

2. Dat zij vertegenwoordigd worde door eenen permanenten raad van 40 leden hunner Gemeente, door den Landvorst benoemd. (Deszelfs voorzitter heet IL CANCELLARO).

3. Dat

3. Dat deze Gemeenteraad het regt zal hebben, aan vreemde Israëlieten, die te *Livorno* willen wonen, het burgerregt te geven.

4. Dat deze raad het opzigt zal hebben, over de armenkassen, stichtingen, synagogen, scholen en alle Israëlietische belangen, de eerdienst daaronder begrepen.

5. Dat deze raad de wettige vertegenwoordiging der Israëlieten wezen zal, door welke alles wat tot de openbare belangen van hen behoort, in ieder geval, behandeld wordt.

Elke stad, waar Israëlieten wonen, heeft ten minste ééne synagoge. In *Florence* zijn er 2, eene voor de Portugesche, en eene voor de Italiaansche. Te *Livorno* is de grootste synagoge van *Europa*, eene portugesche, en buiten die nog 6 afzonderlijke huizen voor het morgen- en avondgebed. De groote synagoge staat onder het toezigt van den Gemeenteraad. Onlangs heeft men een zangkoor voor alle zing-gebeden ingevoerd, waardoor het geschreeuw bij het gebed geheel ophoudt. De Rabbijnen zijn slechts redenaars of voorbidders. Zij worden onderscheiden in *Hakamim*, de geleerde en gestrenge, en *Maskilim*, de eenvoudige. Zelden wordt er gepredikt, en dan in slecht Spaansch, dewijl de meeste Rabbijnen uit de *Levant* komen. Dit verstaan de Italianen niet.

De minsten zijn rijk, zeer velen arm; middelstand is er niet. In *Florence* zijn 7 of 8 rijke, 50 a 60 welvarende, 150 diep armoedige huisgezinnen,

eene synagoge met een Rabbi en eenige bidplaatsen. Te *Pisa* weinig rijke, geen armen. In *Siëna* weinig welvarende, vele armoedigen. In *Livorno* vele rijke, vele Industriëls, en 3000 Bedelaars. (*). Aan de armen in *Livorno* worden jaarlijks door dezen Gemeenteraad, uit milde giften, stichtingen en inrigtingen, 60,000 Toskaansche Lira's uitgedeeld. Er wordt een Israëlietisch hospitaal gebouwd. Ook is er een schoolhuis gesticht voor 1000 jongens en meisjes. Het onderwijs bepaalt zich tot het lezen en schrijven van Hebreeuwsch en Italiaansch, rekenen, teekenen, Bijbelsche geschiedenis en Godsdienstig onderwijs. Na geeindigde schooljaren, worden de kinderen bij handwerkslieden besteed, en de behoeftigsten onderhouden. Hierdoor zijn de vroegere schoolinrigtingen, namelijk scholen voor kleine kinderen, scholen van verschillend onderrigt, en on-

(*) Later melden deze *Israëlietische Annalen* voor 1840, n. 22. S. 193, dat de *bemiddelde stand* in *Livorno*, ten jare 1837, bestond uit 34 Bankiers en groote Kapitalisten; 158 kooplieden van den eersten rang; 9 Grondbezitters, die te gelijk handel drijven; 29 Grondbezitters zonder handel; 42 welvarende; 88 handeldrijvende; 85 makelaars en agenten; 3 handelaars in kleine waren; 13 kramers en modewinkeliers; 3 Drogisten; 3 leertouwers; 1 Goudsmit; 5 arbeiders in koralen; 4 Boekdrukkers en Boekhandelaars; 1 Zadelmaker; 5 Geneeskundige, Heelmeesters en Advokaten; 3 Apothekers: samen 486. Daar en boven 501 arbeiders, en 363 die ondersteuning behoefden.

onderwijzingen in den *Talmud* en de *wet*, vervallen.

(*Isr. Ann.* 1840, n. 11, S. 93, 94. en n. 13, S. 113, 114).

FRAGMENT.

Behoeften.

Zij zijn de *banden* en *steunsels* der Maatschappij, *Prikkels* en *Wetsteenen* voor den geest en de ligchaamskrachten; doch te veel vermenigvuldigd, gekunsteld of ontaard, *kanker* der zamenleving en voor de welvaart van menigen bijzonderen stand, kring of persoon. — De Natuur behoeft niet veel, dringt men haar meer op, of iets anders, dan zij vraagt, zoo bezwijkt zij wel voor eene poos onder dien dwang en last, doch wreekt zich op het laatste verschrikkelijk aan haren geweldenaar, herneemt hare regten tot verderf des onzinnigen, die dezelve te na kwam, naar hare stem niet luisterde en haar *gebieder* en *tijran*, in plaats van haar *dienaar*, wilde zijn.

De behoeften *des geestes* zijn edeler en strekken zich verder uit. — Zoo is b. v. de *vriendschap* eene behoefte der ziel — ja! »*eene der edelste behoeften der edelste zielen.*" Verlichting des verstands; — opklaring des oordeels; — vernieuwing en vastheid van den wil, — in eens af, herschepping en vernieuwing van hart en wandel, en van den geheelen mensch; — Godsdienst en zedelijkheid,

heid, reine deugd, zijn onmisbare behoeften voor den mensch. — Geloof en Liefde: »het Geloof door de liefde werkende;" wel hem! wel haar! die daaraan behoefte *gevoelt*, — zij zijn, vereenigd, onmisbaar, heilrijk, Goddelijk in oorsprong en gevolgen.

OP HET

GRAF EENER JONGE MOEDER.

'k Heb, teedre moeder! u bespied,
Uw moederliefde en trouwe:
Ik zag uw bitter zielsverdriet,
En deelde in uwe-rouwe.
Ik zag u knielend op het graf,
Van 't kindje, dat Gods liefde u gaf,
En in Zijn wijsheid u ontnomen:
Ge waandet u met God alléen,
Maar ik, ik zag uw' tranen stroomen,
En hoorde uw klaagstem, uw geween.

Ik zag het, hoe met bloem en plant,
Ten prooi der felste smarte,
Gij 't graf versierdet van het pand,
Gedragen onder 't harte.
Toen welde ook mij een traan in 't oog,
Ik hief met u den blik omhoog,
Tot Hem, die vol van mededoogen,
Ter neêrzag op uw' diepe smart:
En zond met u mijn beê ten hoogen,
Om troost voor 't lijdend moederhart.

Slechts weinig maanden zijn voorbij,
Sints dat tooneel mij roerde:
Het bragt den Hemel mij nabij,
Daar 't mij aan de aarde ontvoerde.

En

En nu ik weer dien grond betreed,
Waarop ge uw tranen vloeijen deed,
En waar ik steeds zoo gaarn vertoeve:
Nu treft mij niet uw bittre klagt:
O neen! reeds rust gij in de groeve,
En dekt uw oog een eeuwge nacht.

Ja! God heeft u op nieuw vereend,
Met 't pand van uwe liefde,
Zoo teeder hier op aard beweend,
Wiens dood zoo diep u griefde.
Hij zag van uit der Hemelsfeer,
Vol liefde op uwe tranen neer,
En hoorde uw bittre zieleklagten;
En nam u in Zijn zalig Rijk,
Waar de Engelen uw komst verwachten,
En maakte u dáár aan hen gelijk.

»Geniet," sprak Hij, »de zaligheid,
»Het loon van uw vertrouwen,
»Dat ik aan elk heb toegezeid,
»Die op Mijn liefde bouwen!"
Toen vloog van uit der Englenstoet,
Een seraphijn u te gemoet,
En snelde juichend u aan 't harte:
Het was uw kind. Ja, bij den Heer,
Verheven boven aardsche smarte,
Vond ge uw betreurden lievling weer.

God, die uw kindje u eenmaal gaf,
Zag liefderijk en teeder,
Op 't wichtje, en in het vreedzaam graf,
Lag Hij 't omhulsel neder.
Maar 't zieltje vloog naar zaalger sfeer,
Naar haren grooten Schepper weer,
Het was gewis te schoon voor de aard.
Zoó werd het bloempje door de hand,

Des

Des Eeuwigen, in schooner gaarde,
Dan de aarde bieden kon, verplant.
Nog had de wereld 't niet bevlekt,
Nog was het argloos harte,
Door geene zondenschuld bedekt,
Daar 't geen verleiding tartte.
Vóór dat een spin of vuil gediert,
Heur zuivre blaadjes had ontsierd,
Verplantte God den teedren stengel,
En riep ook u van de aarde weêr:
En lag uw dochtertjen, als Engel,
In uwe moederarmen neêr.
O onuitspreekbre zaligheid!
O eindeloos verblijden!
Die ons Gods liefde heeft bereid,
Na moeite en bitter lijden.
Bij Hem, d' algoeden Opperheer,
Omhelzen we onze lieven weêr,
Waarvan de dood, op aarde ons scheidde;
Hoe vaak wij hier op 't kil gesteent,
Dat hen bedekt, hun dood beschreidden,
Dáár zijn wij eeuwig weêr vereend.
Zoo rust, dan zacht in 's aardrijks schoot,
Na kommer en na zorgen,
Het hulsel, dat u eens omsloot,
Tot aan den jongsten morgen.
Zóó rust, het bij uwe lievlings asch,
Die u op aard zoo dierbaar was,
Terwijl gij zelve omhoog, verengeld,
Op onnavolgbren hemeltoon,
Met 't Englenkoor uw juichtoon mengelt,
En 't loflied zingt voor 's Eeuwgen troon.

Amsterdam. F. WIJSMAN.

(Vervaardigd in *Bentheim.*)

SCHOOL-

SCHOOL-NIEUWS.

ZALT-BOMMEL.

Den 14den Aug. 1840. Nadat de leerlingen van de Latijnsche school, alhier gevestigd, den 26sten Junij l. l. voldoende bewijzen van hunne vorderingen in de oude talen, wiskunde en die wetenschappen, welke op de Gymnasia onderwezen worden, gegeven hadden, werd heden de Promotie op de gebruikelijke wijze gevierd. Na eene korte voorafspraak van den Rector, N. J. MATTHES Jr., in welke hij den Wel Ed. Gestrengen Heer Mr. T. T. H. VAN BENTHEM VAN DEN BERGH, en den Wel Eerw. Heer C. HOOYER met hunne benoeming tot Curatoren der Latijnsche school gelukwenschte, beklommen zeven verdienstelijke jongelingen, die tot hooger onderwijs bevorderd werden, achtereenvolgend het spreekgestoelte, en droegen hunne zelfbewerkte orationes voor. De eerste: F. G. THOOFT, sprak *de Jacobo Catsio*; de tweede: L. S. OUWERSLOOT, van *Amsterdam*, *de Laurentio Medico*; de derde: A. G. VAN ANROOY, *de Theramene*; de vierde: F. MIJSBERG, *de Hercule in Bivio*; de vijfde: A. N. BLOM, van *Gorinchem*, *de Pisistrato*; de zesde: J. VAN GALEN, van *Bergeik*, *de Claudio Galeno*, *medico celeberrimo*; en de zevende: A. G. VAN DER GARDE, *de Hermano Boerhavio*. Alle werden met prijzen begiftigd; F. G. THOOFT ontving bovendien een praemium assiduitatis, en een testimonium voor zijne vorderingen in de Mathesis; L. S. OUWERSLOOT, een testimonium voor betoonde vlijt in de beoefening der Geschiedenis, Mythologie en Mathesis; A. G. VAN ANROOY, een testimonium

voor

voor zijne vorderingen in de Nieuwe Aardrijkskunde en Mathesis; en F. NIJSBERG, voor die in de Oude Aardrijkskunde, aan den dag gelegd. Voorts wenschte de Rector hun, in eene toepasselijke aanspraak, geluk met hunne bevordering, bij welke, volgens besluit van HH. Curatoren, aan de drie eerstgenoemden de hoogste graad, en aan de vier overigen de tweede ten deele viel.

Van de derde tot de tweede klasse werd bevorderd, A. PHILIPS, met een praemium Latinum et Graecum; en van de vijfde tot de vierde: T. SIJBMACHER SIJNEN, wien de Latijnsche prijs geschonken werd, benevens een testimonium matheseos, en J. SCHOENMAKERS VAN NIEUWVEEN, wien de Grieksche prijs ten deele viel.

De plegtigheid werd vereerd met de tegenwoordigheid van een aanzienlijk getal toehoorders, en begonnen, afgewisseld en besloten door eene keurige muzijk, die de genoegens van dit letterkundige feest niet weinig verhoogde.

HEUSDEN.

Den 19den Augustus 1840. Na het voorafgegegane gewone Zomer-Examen greep heden alhier de openlijke promotie bij de Latijnsche scholen plaats. Na het ontvangen van welverdiende praemia Academica, beklommen de verdienstelijke jongelingen, O. VERMEULEN, van *'s Greveldwin Kapelle*, en N. A. SERET, uit deze stad, achtervolgens den predikstoel, en spraken de door hen zelven vervaardigde Redevoeringen uit, de eerste: *de Indole Achillis in Iliade obvia;* de tweede: *de fide et Constantia M. A. Reguli*, beide waren met lof naar de Academische lessen bevorderd. Voorts hield de vlijtige jongeling, W. POST DROST, van *Rotterdam*, met een praemium diligentiae in de hoogste klasse begiftigd, eene declamatie *de Jure-*

ju-

jurando Hannibalis, en de zesde, de ijverige H. VAN ANDEL, van *Op-Andel*, op eene bevallige wijze, den HH. Curatoren dank voor het boekgeschenk, dat hem, benevens een getuigschrift, wegens zijne Mathematische vorderingen, in dezelfde klasse was te beurt gevallen.

Dit letterfeest, door een fraai Orgelmuziek opgeluisterd, en door eene talijke schare bijgewoond, is tot algemeen genoegen afgeloopen.

DOESBORGH.

Den 25 Aug. Heden had de bevordering der discipelen van de Latijnsche scholen alhier en de uitdeeling der eereprijzen aan dezelven plaats. Van de tweede tot de eerste klasse werd bevorderd, H. B. A. BERENDSEN, met eenen prijs. Van de derde tot de tweede klasse werden insgelijks met eenen prijs bevorderd, P. H. L. HENDRIKSEN en A. GRAMBERGEN; welke laatste echter, even als BERENDSEN, onze scholen heeft verlaten. Uit de vijfde klasse zijn tot de vierde opgeklommen en met eereprijzen begiftigd: TH. KEUBEN, J. W. R. VERSTEEG en A. L. S. VAN DER HOON MESCH. De jonge lieden, (J. GRAMBERGEN, die, uithoofde van verandering van woonplaats, deze plegtigheid niet kon bijwonen, alleen uitgezonderd,) hebben vrijmoedig en op eene gepaste wijze hunne Gratiarum Actiones gereciteerd. Hierna hield de Wel Eerw. zeer Gel. Heer HENRICUS JANUS HAZENBERG, Ph. T. Mag. L. H. Dr. en Conrector aan de Latijnsche scholen alhier, die sedert 18 Januarij l. l. in functie is, eene inwijdingsredevoering: *de praestantia Literarum Humaniorum*, waarin zijn Wel Eerw. zeer Gel. de noodzakelijkheid, nuttigheid en aangenaamheid der wetenschappen in het algemeen, en der fraaije letteren in het bijzonder, benevens den invloed der laatste op de eerste duidelijk, krachtig en bevallig schetste.

Hadden wij het verlies van twee discipelen te betreuren, wij kunnen ons tevens in de aanwinst van zeven nieuwe leerlingen verheugen, te weten: J. A. W. [illegible], A. W. VAN DER BOSCH [illegible], J. C. [illegible], C. J. E. VERSTEEG, G. V. [illegible], P. IMMINK en D. N. [illegible], welke laatste in de vijfde klasse geplaatst is, terwijl de overige als tirones in de eerste klasse zijn ingeschreven.

GOUDA.

Den 26sten Aug. 1840. Heden had hier de gewone Halfjarige Promotie van de leerlingen der Latijnsche scholen plaats. Deze plegtigheid is, door den Rector, met eene korte voorafspraak geopend. Vervolgens beklommen twee verdienstelijke jongelingen het spreekgestoelte. De eerste: A. A. VAN [illegible] IJZERENDOORN, sprak zijne door hem zelven vervaardigde redevoering *de Pericle*, met veel vrijmoedigheid uit, waarna hij met eenen eerepenning beschonken, en *summa cum laude* tot de Akademische lessen bevorderd werd. De tweede: J. C. BROUWER [illegible], *magna cum laude* tot de Akademische lessen bevorderd, droeg de mede door hem zelven bewerkte redevoering *de Constantia Romanorum* duidelijk voor en werd met een boekgeschenk van buitengewone waarde vereerd. Een *praemium Graecum* was behaald door A. A. VAN [illegible] IJZERENDOORN, die ook een *praemium ordinarium*, en een *praemium diligentiae* wegdroeg, als ook een getuigschrift voor zijne vorderingen in de Wiskundige Wetenschappen, in de Oude en Nieuwe Aardrijkskunde en in de Grieksche en Latijnsche Fabelkunde. J. C. BROUWER [illegible] had een *praemium ordinarium* verdiend, en een getuigschrift voor zijne vorderingen in de Oude en Nieuwe Geschiedkunde. Van de derde klasse werden

den tot de tweede orde der eerste klasse bevorderd: W. en J. VAN DER GRIJP, met een *praemium ordinarium* en een *praemium diligentiae*, en P. KEYZER met een *praemium ordinarium*. In de vierde klasse was aan Y. KEYZER, op zijn verzoek, toegestaan, om nog een half jaar van het onderwijs van den Conrector gebruik te maken, en hij werd met een *praemium ordinarium* en een *praemium diligentiae* vereerd, benevens een getuigschrift in de Wiskundige Wetenschappen. Van de vijfde klasse werd tot de vierde klasse bevorderd: W. SCHELTEMA, met een *praemium ordinarium*, een *praemium diligentiae*, en een getuigschrift in de Nieuwe Aardrijkskunde en in de Oude en Nieuwe Geschiedkunde: en J. A. VAN DER AKKER met een *praemium ordinarium* en een getuigschrift in de Oude Aardrijkskunde, en in de Grieksche en Latijnsche Fabelkunde. Van de zesde tot de vijfde klasse werden bevorderd: H. J. KNOK, met een *praemium ordinarium*, en A. J. PUYK met een *praemium diligentiae*. Van de tweede tot de eerste orde der zesde klasse gingen over: H. SCHOUTEN PIELSE, met een *praemium ordinarium* en een *praemium diligentiae*, en J. A. P. F. VAN DER MERWEDE, met een *praemium ordinarium*.

De bovengenoemde met prijzen begiftigde leerlingen betuigden hunnen dank aan HH. Curatores, door het opzeggen hunner *gratiarum actiones*.

Deze plegtigheid, volgens gewoonte, in de Groote Kerk gehouden, werd met orgelmuzijk begonnen, afgewisseld en besloten.

ENSCHEDÉ.

Den 27 Aug. 1840. Nadat de leerlingen van de Latijnsche en Fransche school alhier, op het gehouden Examen, waarbij ook tegenwoordig was de Wel Edel Gestrenge Heer H. WIJNBEEK, Hoofd-

Inspecteur der Latijnsche scholen, enz., blijken van hunne gemaakte vorderingen, zoo in de oude en nieuwe talen, als in de wetenschappelijke vakken gegeven hadden, heeft heden, in de kerk der Hervormden, de openlijke Promotie en Prijsuitdeeling plaats gehad. De Rector opende deze plegtigheid met eene redevoering *over het Geluk.* Hierna werden met prijzen vereerd, in de zesde klasse der Latijnsche school, J. E. BRUIJNS en A. KAISER, voor betoonde vlijt en gemaakte vorderingen in de Latijnsche en Grieksche talen. In de eerste klasse der Fransche school; J. C. KÖHLER, voor de Fransche en Hoogduitsche talen; H. ELDERINK, voor de Fransche en Hoogduitsche talen en voor de Aardrijkskunde; G. P. VAN DE SIEPKAMP, voor de Fransche en Engelsche talen; J. TER WEELE, voor de Fransche en Hoogduitsche talen, en P. TER KUILE, met een getuigschrift voor de Hoogduitsche taal en voor de Aardrijkskunde. In de tweede klasse: J. HARBERS, voor de Fransche en Hoogduitsche talen; J. H. WENNINK, voor de Aardrijkskunde en de Geschiedenis, en W. A. J. NOORDHOEK HEGT, met een getuigschrift voor de Fransche taal en de Geschiedenis. In de derde klasse: A. KAISER, met een prijs voor de Fransche taal; S. BLIJDENSTEIN, met een getuigschrift voor de Fransche taal en de Geschiedenis, en J. STROINK, met een getuigschrift voor de Hollandsche taal en de Aardrijkskunde.

De leerlingen op eene gepaste wijze hunnen dank aan HH. Curatoren betuigd hebbende, werd dit letterfeest met orgelmuzijk besloten, gelijk het daarmede begonnen en afgewisseld was.

KERK-

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

TERWOLDE, den 8sten Nov. 1840. Onze Leeraar, Ds. J. C. VAN SCHERMBEEK, beroepen naar *Elst*, onder de Klassis van *Nijmegen*; hield heden namiddag zijne afscheidsrede, naar aanleiding van 1 *Joh.* II: 24 en 25. *Hetgeen gijlieden dan van den beginne gehoord hebt, dat blijve in u; indien in u blijft, hetgeen gij van den beginne gehoord hebt, zoo zult gij ook in den Zoon en in den Vader blijven, — en dit is de belofte, die Hij ons beloofd heeft, (namelijk) het eeuwige leven!*

Na het eindigen van de Godsdienstoefening, is vervolgens eene Kerkeraads-vergadering gehouden, waarin zijn Wel Eerw. van zijne betrekking op de *Klassis* van *Arnhem* en op zijne Gemeente ontslagen is, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Arnhem*, Ds. P. HARDER, Pred. te *Wilp*, in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. G. J. NAHUIJS, Pred. te *Twello*.

LOENEN OP DE VELUWE staat vakant te worden. Zie Nov. 1840.

NIJMEGEN.

HETEREN, den 13 Nov. 1840. Ter vervulling der vakature in deze Gemeente ontstaan, door het overlijden van onzen waardigen Leeraar, A.

JONCKERS, (zie Oct. 1840) vergaderde heden, na verkregene handopening, de Consulent en Kerkeraad onzer Gemeente; en werd door hen, op vertoonde Akte van Collatie, uitgebragt door den Hoog Geb. Heer F. C. Baron VAN LIJNDEN VAN HEMMEN, Unicus Collator dezer Gemeente, volgarne kerkelijk beroepen tot Leeraar alhier, de Wel Eerw. Heer J. H. JONCKERS, Kandidaat tot de H. Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland.* Zijn Eerw. heeft deze beroeping, in afwachting der vereischte approbatiën, aangenomen.

HH. Kandidaten, die zich ter verkrijging van eene predikbeurt schriftelijk tot den Kerkeraad hebben gewend, worden door deze vriendelijk verzocht, dit berigt als antwoord op hunne aanvraag te willen beschouwen.

BEST. Zie Sept. 1840.

ALTFORST EN APPELTERN. Zie Sept. 1840.

PUFLIJK EN LEEUWEN vakant. Zie Nov. 1840.

ZUTPHEN.

HENGELO, den 11 Oct. 1840. Ons Kerkgebouw, hetwelk reeds vele jaren in eenen zeer vervallen toestand verkeerde, werd door den hevigen storm, welke in de maand November des jaars 1836 woedde, zoo geweldig geteisterd, dat men voor eene instorting van het dak en de gewelven met grond beducht was, zoodat wij niet gerust meer in hetzelve de openbare Godsdienst konden uitoefenen. Onze vurige wenschen, om herstelling van onzen Christelijken tempel, werden langen tijd te leur gesteld, omdat de vrijwillige bijdragen der Gemeente niet toereikend waren, om door dezelve de noodzakelijkste herstellingen tot stand te brengen, waartoe eene groote som vereischt werd;

zoo-

zoodat wij ons door den nood gedrongen gevoelden, tot de bekende weldadigheid en hulpvaardigheid van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, alsmede van de leden der Hoog Eerw. Synode onzer Nederlandsch Hervormde Kerk, de toevlugt te nemen, hetwelk met dat gewenscht gevolg geschied is, dat wij met eene zoor aanzienlijke geldelijke bijdrage, zoo door Z. M. als door de Synode voornoemd, verblijd en in staat gesteld wierden, om ons Bedehuis uit deszelfs bouwvalligen staat te kunnen oprigten, waardoor dan ook de vrees, welke ons kwelde, dat wij weldra buiten staat gesteld zouden worden, om onze openbare Godsdienst onafgebroken uit te oefenen, gunstig is opgeheven.

De dag van heden was derhalve voor deze Gemeente een verblijdende en steeds gedenkwaardige feestdag, bestemd ter plegtige inwijding van ons vernieuwde Heiligdom. Onze Leeraar, Ds. J. H. VAN DIEST, verrigtte het werk der inwijding; droeg ons hersteld Bedehuis plegtig in het gebed Gode en den Zaligmaker op; bepaalde voorts onze aandacht bij hetgeen *Joan.* X:22*a.* staat opgeteekend, alleen deze woorden: *Feest der vernieuwing des tempels*; en maakte daarvan gebruik als grondslag zijner Inwijdings-leerrede. Voorts werd aan het einde der Leerrede hulde toegebragt aan Z. M., benevens aan de leden der Synode, voor de zoo aanzienlijke ondersteuning, ons ter wederoprigting van ons Kerkgebouw verleend. Vervolgens werd dankbare melding gemaakt van de veelvermogende medewerking, ons zoo welwillend verleend tot bereiking van ons doel, door de Hoog Wel Geb. Heeren VAN PALLANDT VAN KEPPEL, Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk, en den Heere Staatsraad VAN HEECKEREN TOT KELL, Gouverneur der Provincie Gel-

derland. Daarna werd, ook namens de Gemeente, aan HH. Kerkvoogden dankbare erkentenis toegebragt voor de menigvuldige zorg, moeite en inspanning van krachten, aan de herstelling van onzen Christelijken tempel besteed. Eindelijk werd hulde aan onze Gemeente toegebragt voor hare liefdegaven, besteed, om het huis des Heeren, in ons midden gesticht, te helpen oprigten en in den tegenwoordigen aanzienlijken staat te brengen. God geve, dat onze feestviering rijke vruchten drage voor de eeuwigheid, Hem en Zijnen Zoon, onzen gezegenden *Verlosser*, ter eer en ten wezenlijken zegen voor onze Gemeente!

WINTERSWIJK vakant. Zie Nov. 1839.

AALTEN. Zie Oct. 1840.

RUURLO vakant. Zie Nov. 1840.

TIEL.

BEUSICHEM, den 8 Nov. Heden maakte onze Leeraar, F. W. RAPPARD, ons bekend het overlijden van eenen zijner voorgangeren, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. P. N. COX, Emeritus Predikant van *Rotterdam*.

Deze Gemeente heeft het voorregt gehad, dat zijn Wel Eerw. van den jare 1810—1815 onder haar woonde en werkte. Velen mogten zich nog de trouw enden ijver van dezen achtingwaardigen man herinneren, waardoor zijne nagedachtenis onder ons lang in gezegend aandenken zal blijven. Mogten de opwekkingen, bij deze gelegenheid gedaan, met alle gewilligheid worden opgevolgd, dan zal de waardige COX, na zijn sterven, nog nut onder ons stichten, en wij zullen door het besef van onze eigene sterfelijkheid alzoo leven, dat wij den dood gemoedigd kunnen afwachten.

HARDERWIJK.

OOSTERWOLDE. Zie Oct. 1840.

EL-

ELSPEET. Zie Nov. 1840.

ZUID-HOLLAND.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland* is J. E. HEINEX, Pred. te *Hoogvliet*, ontzet van de H. Dienst.

ROTTERDAM.

CHARLOIS. Zie Oct. 1830.

MAASSLUIS staat vak. te worden. Zie Nov. 1839.

LEIDEN.

WARMOND, 15 Nov. 1840. Heden mogt deze Gemeente zich verblijden in het vijf en twintigjarig bezit van haren Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer W. M. KOOIJ. Een aanzienlijk getal toehoorders, zoo van hier als elders, woonde de Morgen-Godsdienstoefening bij, en getuigde van de algemeene belangstelling in zijn voorregt. Zijn Wel Eerw. predikte bij deze gelegenheid, over *Psalm* LXXI: 16*a* en 17. *Ik zal henengaan in de mogendheden des Heeren Heeren! O God! Gij hebt mij geleerd van mijne jeugd aan; en tot nog toe verkondig ik Uwe wonderen.* Hij erkende, met diep gevoel, de onderscheiding, in al dien tijd genoten, den Heere dankende, voor Zijne genade en trouw.

God spare hem nog lang voor de zijnen, en zegene hem in zijne gewigtige en verhevene betrekking, ten nutte dezer Gemeente!

WOUBRUGGE vakant. Zie Oct. 1840.

OUDSHOORN vakant. Zie Nov. 1840.

DORDRECHT.

St. ANTONIEPOLDER, den 6 Dec. 1840. Heden morgen werd onze beroepen Leeraar, G.

 J.

J. DE KLERK, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, in de H. Dienst, onder ons bevestigd, door den Consulent, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. H. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, Pred. te *Westmaas*. De Bevestiger sprak bij die gelegenheid, over 2 *Tim.* I:7. *Want God heeft ons*, enz. De oplegging der handen, is, behalve door den Bevestiger, mede geschied door de Wel Eerw. Heeren: H. VAN LIL, Pred. te *Maasdam*, J. LEM, Pred. te *Buitensluis*, W. C. KNOTTENBELT, Th. Dr. Pred. te *Mijnsheerenland*, en D. FIZEL, Pred. te *Dordrecht*.

Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijne bediening onder ons, met eene Leerrede over 2 *Kon.* IV:1 en 2. *Daarom dewijl wij deze bediening hebben*, enz.

DORDRECHT vakant. Zie April 1840.

GIESSEN NIEUWKERK EN NEDERSLINGELAND. Zie Nov. 1840.

GOUDA.

WADDINGSVEEN. Op heden, den 18 Oct., werd alhier in de dienst des Heeren bevestigd, de Wel Eerw. Heer, G. ALTING BÖSKEN, laatstelijk Pred. te *Giessen Nieuwkerk*, door den Consulent dezer Gemeente, J. H. VAN WAESEN, Pred. te *Reeuwijk*, met eene Leerrede over *Jac.* I:21*b*. De Bevestigde aanvaardde zijn dienstwerk, met eene Leerrede over *Eph.* III:10.

SCHOONHOVEN, 8 Nov. 1840. Heden gedachten beide onze Leeraars aan het afsterven van den Wel Eerw. Heer J. P. H. COX, laatst Emer. Pred. der Hervormde Gemeente te *Rotterdam*, en vroeger, van 30 April 1815 tot 13 Oct. 1816, onder ons werkzaam. Hoewel wij ons slechts korten tijd in zijn bezit mogten verheugen, en reeds in vele jaren, zijne hoog ernstige stem niet hoorden, is

is toch de gedachtenis van zijne kunde, van zijne nadrukkelijke vermaningen en van zijnen voorbeeldigen wandel, onder ons niet verloren gegaan, en zal die nog lang zijnen naam bij velen onzer in zegenend aandenken doen blijven, als den naam van eenen welmeenenden en hartelijken leidsman, die ons het enge pad van Christelijke Godzaligheid aanwees en zelf daarop voorging.

MEERKERK, 8 Dec. 1840. Ter vervulling der vakature, ontstaan door het vertrek van onzen Leeraar, J. H. SCHOLTEN, benoemd tot Hoogl. te *Franeker*, is, na verkregene handopening, op vertoonde Acte van Collatie, van den Wel Ed. Geb. Heer E. B. VAN NES, Ambachtsheer dezer plaats, tot Herder en Leeraar dezer Gemeente, kerkelijk beroepen, de Wel Eerw. Heer S. A. J. DE RUYTER GRONEMAN, Th. Dr. Kandidaat tot de H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*. Zijn Eerw. heeft de beroeping aangenomen, waarna de drie afkondigingen bereids hebben plaats gehad, en de beroepsbrief ter verdere approbatie, is opgezonden.

KEDICHEM vakant. Zie Junij 1840.

BRIELLE.

OUDENHOORN. Zie Nov. 1840.

PIERSHIL. Zie Nov. 1840.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

Door het Klassikaal Bestuur van *Amsterdam*, zijn, in deszelfs laatste Vergadering, geëxamineerd en met veel lof toegelaten tot het staan naar den post van Onderwijzer in de Godsdienst bij eene Ge-

Gemeente, JOB HENDRIK KETNER en LOURENS DULDEKKER, Jr., beiden van *Amsterdam.*

AMSTERDAM, den 8 Nov. 1840. Heden gedacht onze waardige Leeraar, Ds. H. WEILAND, bij eene Leerrede *over onzen Heer J. C., als het middenpunt van alle onze weldadige verwachtingen,* naar aanleiding van 1 *Tim.* I: 1*b*, des voormiddags, in de Wester Kerk, aan zijne vijf en twintig jarige Evangeliedienst, bij de Gemeente dezer stad. Wij verblijden ons met zijn Eerw., over het voorregt, hem geschonken, en bidden God, dat hij nog een' *geruimen* tijd, onze Gemeente ten zegen, in het werk zijns Heeren onbelemmerd moge bezig zijn.

AMSTERDAM, 15 Nov. De Amstel Kerk, ten gevolge van een daartoe bestemd legaat, van wijlen Mevr. de Wed. TONIS, inwendig aanmerkelijk veranderd en zeer verfraaid zijnde, werd heden op nieuw, ter openlijke Godsdienstoefening, gebruikt. Bij die gelegenheid predikte des voormiddags, Ds. G. A. VAN LIMBURG BROUWER, over *Openb.* XXI: 22. *En ik zag geenen tempel in dezelve; want de Heere, de Almagtige God, is haar tempel en het Lam,* en bepaalde zijne hoorders, bij *de thans bestaande, maar eens eindigende behoefte aan uiterlijke gemeenschappelijke eerdienst.* Des avonds sprak Ds. D. H. WILDSCHUT, *over de opbouwing der Christelijke kerk in haar geheel, en van elke Gemeente in het bijzonder, tot een heiligen en geestelijken tempel Gods,* naar *Efez.* II: 20—22. *Gebouwd op het fondament der Apostelen en Profeten, waarvan Jezus Christus is de uiterste hoeksteen, op welken het geheel gebouw bekwaamlijk zaamgevoegd zijnde, opwast tot eenen heiligen tempel in den Heere; op welken ook gij medegebouwd wordt tot eene woonstede Gods in den geest.*

Op

Op dien zelfden dag, is, in de Oudezijds Kapel, die, van wege eene aanmerkelijke herstelling, eenigen tijd niet kon gebruikt worden, ook de openbare Godsdienstoefening hervat, en heeft Ds. H. WEYLAND, des voordemiddags predikende, de Gemeente onderhouden over het *verlangen naar het bijwonen der openlijke Godsvereering*, uitgedrukt in *Ps.* LXXXIV : 2, 3. *Hoe liefelijk zijn uwe woningen, o Heere der heerscharen! mijne ziel is begerig en bezwijkt ook van verlangen, naar de voorhoven des Heeren: mijn hart en mijn vleesch roepen uit tot den levenden God.* Wij hopen, dat de Gemeente hare voorregten op prijs stellen, en niet achterlijk zijn zal in het bijdragen, om de Amstel Kerk van een orgel te voorzien, en daardoor aan de eeredienst in dat gebouw, allen luister bij te zetten; waartoe de aangewende pogingen gezegend worden!

KORTENHOEF, den 22 Nov. 1840. Nadat onze Leeraar, Ds. G. J. GIMBERG, op den 19 l.l., van zijne betrekkingen op deze Gemeente, en van die op de Klassis van *Amsterdam*, ontslagen was, door den Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur, Ds. B. H. CARP, Pred. te *Muiderberg*, in tegenwoordigheid van den Consulent, J. WIGERSJABERSON, Pred. te *Ankeveen*, nam zijn Eerw. op heden afscheid van ons, met eene Leerrede over *Joh.* XVII : 17. *Heilig ze in uwe waarheid! uw woord is de waarheid.*

Heeren Kandidaten, die zich ter vervulling der vakature hebben aangeboden, doch nog geene berigten mogten ontvangen hebben, gelieven het er voor te houden, dat men, bij het groot aantal, aan hun Eerw. verzoek niet heeft kunnen voldoen.

WEESP, 29 Nov. 1840. Onze jongste, naar *Amersfoort*, beroepen Leeraar, Ds. P. A. ROMIJN, na

na alvorens behoorlijk losgemaakt te zijn, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Amsterdam*, Ds. H. J. CALKOEN, Pred. te *Sloterdijk*, nam heden van ons afscheid, met eene Leerrede over *Hand.* XX: 36. *En als hij dit gezegd had, heeft hij nederknielende met hen allen gebeden.* In deze Gemeente is alzoo eene Predikantsplaats vakant.

MUIDEN, 6 Dec. 1840. Heden had onder ons de bevestiging en intrede plaats van onzen beroepen Leeraar, C. L. P. MEYELKERKAMP, Th. Dr. De bevestiging geschiedde, bij vriendelijken afstand van den Consulent dezer Gemeente, door onzen vorigen Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. FRANKEN, Pred. te *Utrecht*, naar aanleiding van *Marc.* IV: 26—29. *Alzoo is het koningrijk Gods, gelijk of een mensch het zaad in de aarde wierp*, enz. De Bevestigde aanvaardde des namiddags zijn dienstwerk onder ons, hebbende tot tekst, 1 *Thes.* V: 25. *Broeders! bidt voor ons.*

AMSTERDAM (Eng. Herv. Gem.) vakant. Zie Febr. 1840.

AMSTERDAM vakant. Zie Mei 1840.

HAARLEM.

HAARLEM. Zie Nov. 1840.

ALKMAAR.

OOST-GRAFTDIJK. Voor onze Gemeente was de 22ste Nov. een ware vreugdedag. Wij smaakten het genoegen, om op denzelven Godsdienstig, in een nieuw Kerkgebouw, te vergaderen, ten einde hetzelve plegtig aan de bewaring van den Heer des hemels en der aarde aan te bevelen, en Zijnen zegen over het werk, dat wij daarin verder wenschen te verrigten, eenparig af te smeken. Onze Leeraar, G. J. BRINKMAN, was ons daarbij ten voorganger; had tot tekst, *Openb.* XXI: 22a. *Ik*

zag

zag geenen tempel in dezelve; en bepaalde ons bij *de Godsdienst-tempelen op aarde, als kweekplaatsen van het heil der menschen voor die oorden, waar geene tempels meer zijn, of noodig wezen zullen.*

De talrijke opkomst bij die gelegenheid moge van de belangstelling in de openbare Godsdienstoefening getuigen; wij wenschen tevens, dat de Godsdienstige indrukken dezer plegtigheid mogen bewaard blijven, en eene getrouwe tempeldienst voor ons en het nageslacht strekken moge, om onze kennis te bevorderen, onze Godsvrucht te verhoogen, ons geloof te sterken, onze liefde aan te vuren, onze hoop te verhelderen, en om ons op te kweken voor dat zalig huis, hetwelk niet met handen is gemaakt, maar wiens kunstenaar en bouwmeester de Heer, de Almagtige God is.

ALKMAAR, 13 Dec. 1840. Onze beroepen Leeraar, Ds. J. J. PRINS, Th. Dr., werd heden morgen onder ons bevestigd, door zijnen Vader, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer I. PRINS, Pred. te *Amsterdam*, vroeger in deze Gemeente, (aan wien Ds. J. BOLDINGH deze beurt had afgestaan,) met eene Leerrede over 1 *Kor.* XVI: 10*b*. *Hij werkt het werk des Heeren, gelijk als ik.* Des avonds aanvaardde de Bevestigde zijn werk, in onze Gemeente, en had daartoe tot tekst gekozen, 2 *Kor.* III: 12. *Dewijl wij dan zoodanige hope hebben, zoo gebruiken wij vele vrijmoedigheid in het spreken.* Aan de Wel Eerw. zeer Gel. Heeren A. VAN MAURIK en J. J. PRINS, is het gewoon Bewijs van Lidmaatschap der Klassis van *Alkmaar*, uitgereikt.

KOLHORN. Zie Oct. 1840.

E D A M.

EILAND MARKEN. Zie Nov. 1840.

ZEE-

ZEELAND.

MIDDELBURG.

GAPINGE, 25 Oct. 1840. Heden nam onze, naar *Colijnsplaat*, beroepen Leeraar, Ds. J. J. SNOUCK HURGRONJE, van ons een liefderijk afscheid, met eene Leerrede over *Hand.* XX: 32. *En nu, Broeders! ik bevele u Gode, en het woord Zijner genade, die magtig is u op te bouwen, en u een erfdeel te geven onder de geheiligden.* De losmaking, welke deze Godsdienstoefening vooraf ging, geschiedde door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer, Ds. J. W. A. GREVE, Pred. te *Oostkapelle*, als daartoe gecommitteerd door het Klassikaal Bestuur van *Middelburg*, in tegenwoordigheid van den Consulent dezer Gemeente, Ds. J. GRIMS, Pred. te *Siroosterke*.

OOST- EN WEST-SOUBURG, den 1 Nov. 1840. Heden werd onze nieuwe Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer C. A. KAN, bij afstand van den Consulent, in zijne bediening bevestigd, door den Wel Eerw zeer Gel. Heer A. SLOTEMAKER, CZ., Pred. te *Middelburg*. De Bevestiger had tot tekst, 1 *Kor.* IV: 4*b*. En de Bevestigde aanvaardde zijne bediening onder ons, met *Gal.* I: 28.

GAPINGE, 3 Nov. 1840. Na verkregene handopening van het Ministerie der Hervormde Eeredienst, was de Kerkeraad heden werkzaam, in het bijzijn van den Consulent, Ds. J. GRIMS, Pred. te *Serooskerke*, tot het uitbrengen eener beroeping, ter vervulling van de bestaande vakature, veroorzaakt door het vertrek van Ds. J. J. SNOUCK HURGRONJE, naar *Colijnsplaat*.

Op het zestal werden de volgende H. H. Kandida-

daten, onder onderscheidene Provinciale Kerkbesturen geplaatst:

P. N. ZIJNEN, H. Z. A. GUTTELING, J. M. LOOIS, J. J. SIX DIJKSTRA, Z. H. POPPE, E. C. GROENEVELD.

Op het drietal geplaatst zijnde:

GUTTELING, ZIJNEN, LOOIS; is daaruit beroepen geworden, de Wel Eerw. Heer H. Z. A. GUTTELING, Kandidaat onder het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, welke deze beroeping heeft aangenomen.

MIDDELBURG. Zie Sept. 1840.

ZIERIKZEE.

St. MAARTENSDIJK vakant. Zie Junij 1840.

OOSTERLAND vakant. Zie Oct. 1840.

UTRECHT.

UTRECHT.

HARMELEN, den 1 Nov. 1840. Sedert eenen geruimen tijd bevond zich ons, overigens zoo voortreffelijk Kerkgebouw, in eenen hoogst gebrekkigen toestand. Daar de Gemeente zelve buiten staat was, om in de kosten der herstelling te voorzien, zoo werden er door H. H. Kerkvoogden, na zulks vroeger reeds te vergeefs beproefd te hebben, in den loop des vorigen jaars, bij vernieuwing pogingen aangewend, om van elders de noodige ondersteuning daartoe te erlangen, en alsnu met dien uitslag, dat, uit de toelage van Z. M. den Koning, de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk, en H. H. Gedeputeerde Staten dezer Provincie, in vereeniging met de vrijwillige inschrijvingen der Gemeente, (waaronder vooral die van den Ambachtsheer dezer plaats, den Wel Ed. Geb. Heer, Mr. A. VAN REUSICHEM,

ten bedrage van *f* 500, verdient vermeld te worden), eene genoegzame som werd bijeen gebragt, tot het doen der noodige herstellingen en verbeteringen; die dan ook ten gevolge daarvan, in de maand Julij dezes jaars, aangevangen, en nu vóór weinige dagen voltooid werden.

Uit hoofde van de werkzaamheden deswege, waren wij, drie maanden lang, verhinderd, van ons Kerkgebouw gebruik te maken, gedurende welke wij ons op eene zeer gebrekkige wijze moesten behelpen. Het strekte daarom velen onzer tot groote blijdschap, toen wij heden weder voor de eerste reize in ons Heiligdom konden opgaan, en hetzelve zoo uitnemend verbeterd en verfraaid zagen. Onze Leeraar, Ds. J. W. VAN RIJSWIJK, bepaalde ons bij die gelegenheid, naar aanleiding van *Ps.* LXXXIV: 2, bij de verpligting, die er ook op ons Christenen rust, om, even als de vrome Israëller, met hooge, hartelijke belangstelling voor de plaats des gebeds vervuld te wezen, en wekte ons dien ten gevolge op, om een dankbaar God en den Verlosser vereerend, ons zelven heilzaam gebruik van dit ons Kerkgebouw te maken. Waarna alles met gepaste dankbetuigingen en zegenbeden aan en over allen, die door raad en hulp, of wel door bijdragen, aan de belangen onzer Gemeente in dit opzigt bevorderlijk geweest zijn, besloten werd.

De Heer der Gemeente geve, dat de herinneringen en opwekkingen, dezen dag aan ons geschied, bijdragen mogen, om ons, doordrongen van de hooge waarde onzer Christelijke voorregten, bestendig, met dankbare blijdschap in God, te doen juichen: hoe liefelijk zijn ook ons Uwe woningen, o Heer der heerscharen!

UTRECHT, den 15 Nov. 1840. De Wel Eerw. zeer Gel. Heer S. G. JORISSEN, hield heden avond, on-

onder ons, eene plegtige Gedachtenisrede, van zijne, in onderscheidene Gemeenten volbragte, vijf en twintig jarige Evangeliedienst, naar aanleiding van *Phil.* I: 4. *Ik danke mijnen God, zoo dikwijls ik Uwer gedenke.*

Mogen wij onzen God danken, zoo dikwijls wij aan den ijver en zegen denken, waarmede zijn Eerw., gedurende negen jaren, in ons midden arbeidde, het is onze hartelijke bede, dat zijn nuttig dienstwerk, in vereeniging met dat van al zijne Ambtgenooten, voor den opbouw en bloei onzer Gemeente, nog lang gespaard moge blijven.

BAAMBRUGGE staat vakant te worden. Zie Nov. 1840.

AMERSFOORT.

ZOEST, 22 Nov. 1840. Onze Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer C. L. P. METZELEKKAMP, Th. Dr., beroepen naar *Muiden*, nam heden van ons afscheid, met eene Leerrede over *Hand.* XX: 32*a*. *En nu, Broeders! ik beveel u Gode.* Zijn Wel Eerw. was, op den 18 dezer maand, eervol ontslagen van zijne betrekking, op de Klassis van *Amersfoort* en op deze Gemeente, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Amersfoort*, den Wel Eerw. Heer J. HONDIUS, Pred. te *Vreeland*, in tegenwoordigheid van den Wel Eerw. Heer H. J. VAN HOORN, Pred. te *Amersfoort* en eersten Consulent onzer Gemeente, welke met dankbaarheid zal blijven gedenken aan 's mans dienstwerk onder haar, en welker beste wenschen hem ook in zijne tegenwoordige Gemeente volgen.

EEMNES BINNENDIJK, 29 Nov. 1840. Nadat onze Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. J. PRINS, Th. Dr., als beroepen te *Alkmaar*, in eene Kerkeraads-vergadering, op den 25 dezer, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Be-

stuur van *Amersfoort*, den Wel Eerw. Heer P. C. RIBBECK, Pred. te *Leusden*, in tegenwoordigheid van den eersten Consulent dezer Gemeente, Ds. W. MOLL, Pred. te *Vuursche*, behoorlijk was losgemaakt, nam hij op heden van ons afscheid, met eene Leerrede over *Hebr.* XIII : 1. *Dat de broederlijke liefde blijve!*

AMERSFOORT, 13 Dec. 1840. Heden zag onze Gemeente de reeds lang openstaande plaats, van onzen overledenen Leeraar, den waardigen W. W. VAN BEUSEKOM, vervuld. In de voormiddag Godsdienstoefening, werd onze beroepen Leeraar, P. A. ROMIJN, tot de bediening van het Evangelie onder ons, plegtig ingezegend, door zijnen Ambtgenoot, den Wel Eerw. Heer H. J. VAN HOORN, met eene Leerrede over 1 *Kor.* IV : 1*a*. In de avond Godsdienst aanvaardde daarop de Bevestigde zijne dienst, met eene Leerrede over 2 *Kor* V : 20.

Zijn Eerw. is door het Klassikaal Bestuur van *Amersfoort*, tot Lid der Klassis verklaard.

EEMNES BINNENDIJK. Zie Nov. 1840.

W IJ K.

NEDERLANGBROEK staat vakant te worden. Zie Oct. 1840.

V R I E S L A N D.

L E E U W A R D E N.

ROTTEVALLE, den 29 Nov. 1840. Heden berigtte ons onze Leeraar, Ds. T. PIETERSEN, dat hij de beroeping naar de Gemeente van *Wijnjeterp* en *Duurswoude*, van welker ontvangst hij ons den 15 Nov had kennis gegeven, onder inwachting der vereischte approbatiën, had aangenomen. Zoodat ROTTEVALLE staat vakant te worden.

GA-

GARIJP, SUAMEER EN EERNEWOUDE vakant. Zie Dec. 1839.

JORWERD vakant. Zie Aug. 1840.

IDAARD vakant. Zie Aug. 1840.

BEERS EN JELLUM. Zie Nov. 1840.

H A R L I N G E N.

SIXBIERUM vakant. Zie April 1839.

LONGERHOU EN SCHETTENS vakant. Zie Oct. 1840.

S N E E K.

PARRAGA. Zie Sept. 1840.

WOUDSEND. Zie Nov. 1840.

D O K K U M.

HOLWERD, den 29 Nov. 1840. Schoon op verren afstand van de hoofdstad onzes Rijks verwijderd, en aan de stranden der Noordzee gelegen, liet echter de talrijke Hervormde Gemeente dezer onzer aanzienlijke woonplaats de Inhuldiging van Koning WILLEM II, op gisteren te *Amsterdam* gevierd, niet onopgemerkt voorbijgaan. In de Morgen-Godsdienstoefening van dezen dag bepaalde onze Kerkleeraar, G. R. WIERINGA, ons bij het gewigt en de heiligheid dezer plegtigheid, als waardoor op eene hoogst Godsdienstige wijze het verbond der onderlinge trouw gesloten was tusschen onzen wettigen Koning aan den eenen kant en het volk van Nederland, door zijne Afgevaardigden vertegenwoordigd, aan de andere zijde; terwijl het heiligste, wat er op aarde is, de eed namelijk bij God Almagtig, die een einde is van alle tegenspraak, hen voortaan onderling vereenigt, den Koning met het volk, om het wel te regeren, en het volk met den Koning, om Hem als zijn' Koning naar behooren te eeren en te gehoorzamen. Hierop werd de opwekking aan ons gegrond, om ook *zelve* thans in *ons* Heiligdom dien Koning als on-

onzen Koning Godsdienstig te huldigen, welke gisteren in 's Rijks hoofdstad voor ons en geheel ons volk als zoodanig door de Vertegenwoordigers der Natie Godsdienstig gehuldigd was; (*) hetwelk wij dan ook ook volvaardig deden, door, naar 's Leeraars opgave, met de door hem aangebragte wijzigingen, biddende te zingen, en zingende te bidden uit den LXXIIsten *Psalm*, het eerste vers, de eerste helft van het 8ste, en het 11de of laatste vers; waarna wij eindelijk onzen Voorganger volgden in het hartelijk gebed, hetwelk hij voor Koning en Vaderland en voor de onsehendbaarheid van den Eed, die er tusschen beide, als de heiligste band, bestaat, ontboezemde. Heilig worde wederzijds het verbond gehouden, dat zoo heilig gesloten is, en Gods zegen ruste er op nu en altoos!

Zie hier de Psalmverzen met de noodig geoordeelde veranderingen:

Geef, Heer! den Koning uwe regten,
En uw geregtigheid
Aan 's Konings Zoon, om uwe knechten
Te rigten met beleid:
Dan zal hij al ons volk beheeren,
Regtvaardig, wijs en zacht;
En groot- en kleinen wel regeren;
Hun regt doen op hun klagt.

»Zoo moet de Koning lange leven!"
Bidt elk met diep ontzag:
Men zal hem huld' en eere geven;
Hem zeeg'nen dag bij dag.

Maar

(*) Ofschoon zulks niet uit alle oorden en Gemeenten vermeld moge worden, mag men zich echter verzekerd houden, dat geen der Predikanten verzuimd heeft, van deze plegtige verrigting openlijk op eene volks- en vorstlievende wijze Christelijk te gewagen.

De Redactie.

Maar hooger eer moet God ontvangen;
Hem loov' men vroeg en spa!
De wereld hoor, en volg mijn zangen
Met Amen, Amen, na.

ANJUM vakant. Zie Junij 1840.
SURHUISTERVEEN vakant. Zie Julij 1840.
WANSWERD EN JISLUM. Zie Sept. 1840.
MORRHA EN LIOESSENS vakant. Zie Nov. 1840.

HEERENVEEN.

WIJNJETERP c. a. vakant. Zie Oct. 1840.

OVER-IJSSEL.

DEVENTER.

HENGELO, 1 Aug. 1840. Diakenen onzer Gemeente, ontvangen hebbende, na behoorlijke autorisatie, eene som van *honderd en vijftig Guldens*, welke aan de Diakonie der Hervormde Gemeente alhier gelegateerd was, door wijlen JAN BRUGGINK, voorheen onder deze Gemeente woonachtig, en in het einde des vorigen jaars te *Borne* overleden, achten zich verpligt hiervan langs dezen weg bijzondere melding te maken, voornamelijk, omdat dit bewijs van Christelijke weldadigheid door iemand is betoond, die tot de *Roomsch Katholijke Gemeente* behoorde. Mogten dan vele *Protestanten*, die, even gelijk JAN BRUGGINK, het vooruitzigt hebben om kinderloos te sterven, en die door zuinigheid en eenvoudige levenswijze onder Gods zegen zijn rijk geworden, door dit voorbeeld van een' *katholijken* broeder opgewekt worden, om, bij hun leven, zonder aanzien des persoons of der

belijdenis, weldadig te wezen niet alleen, maar ook om, na hunnen dood, door liefderijke beschikkingen, hunne gedachtenis in zegening te doen blijven!

BORNE, den 8 Oct. 1840. Bij de Diakonie dezer Gemeente is, na daartoe verkregene magtiging, ontvangen eene som van ƒ 109,25; zijnde, na aftrek der successieregten, het bedrag van een legaat groot ƒ 125, ten dezen einde bij uitersten wil bestemd, door wijlen JAN BRUGGINK. Deze nu ontslapene weldoener van velen, beleed de Roomsch Katholijke Godsdienst, en was in de laatste jaren zijns levens alhier woonachtig. Hij gaf, gedurende zijn leven, veelvuldige blijken van nederige weldadigheid jegens behoeftigen, zonder onderscheid van Geloofsbelijdenis; en nog na zijnen dood kan hij ten bewijze verstrekken, dat er ook onder de Roomsch Katholijke Christenen gevonden worden, die, door opregte verdraagzaamheid bezield, andersdenkenden niet uitsluiten van hunne liefde. Zijn naam wordt daarom met achting en dankbaarheid onder ons genoemd.

DEVENTER, den 1 Nov. Ook in deze Gemeente heeft de Diakonie een aanzienlijk legaat ontvangen, namelijk een huis ter waarde van ƒ 2400, eene weide ter waarde van ƒ 5000, en een kapitaal groot ƒ 5000, zamen eene gift van ƒ 12,400, haar geschonken bij testamentaire dispositie van wijlen den Heer J. E. DIJKSTRA.

Mogen zulke voorbeelden anderen aanmoedigen, wier tijdelijke omstandigheden het veroorloven.

OOTMARSUM, twee Leeraarsplaatsen vakant. Zie Aug. 1840.

TUBBERGEN vakant. Zie Oct. 1840.

KAMPEN.

ZWARTSLUIS. Zie Oct. 1840.

SCHOKLAND vakant. Zie Nov. 1840.

GRO-

GRONINGEN.

WINSCHOTEN.

BELLINGWOLDE, jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1837.

NIEUW SCHEEMDA. Zie Oct. 1840.

MUNTENDAM vakant. Zie Oct. 1840.

APPINGEDAM.

GODLINZE. Zie Oct. 1840.

MIDDELSTUM.

PIETERBUREN, den 9 Nov. 1840. Heden overleed de Eerw. Heer JOHANNES SNETHLAGE, Pred. alhier, in den hoogen ouderdom van ruim 83 jaren. De Heer J. STEEN, Pred. te *Westernieland*, Consulent dezer Gemeente, heeft, op den 15 Nov. l. l. alhier, in de vakature het eerst predikende, naar aanleiding van *Lev.* X: 3. *Aaron zweeg stil*, aan den Overledene in liefde gedacht. Zoo is dan PIETERBUREN vakant.

STITSWERD vakant. Zie Febr. 1840.

NOORD-BRABAND.

BREDA.

FIJNAART EN HEININGEN, den 26 Nov. 1840. Reeds lang hadden wij groote en steeds noodzakelijker wordende behoefte gevoeld, om ons Kerkgebouw te vergrooten, wegens de sterke toeneming en de loffelijke opkomst der Gemeente; doch, bij gebrek aan hiervoor toereikende fondsen en bij afkeerigheid, om dit anders dan door eigene middelen te doen, werd er nu hiertoe eene lijst van vrijwillige inteekening aan de Gemeente aan-

geboden, en hierop dadelijk voor ƒ900 ingeteekend, en vervolgens eene inschrijving, ter negotiatie van eene somma van ƒ 7000 geopend, bij aandeelen van ƒ 50, tegen eenen jaarlijkschen interest van ƒ 2,25 voor ieder aandeel, en met jaarlijksche aflossing bij uitloting; welke negotiatie door gereede inschrijving tot stand gebragt is, en, door het verkrijgen van de gevraagde koninklijke approbatie, haar volle beslag gekregen heeft.

Den 31 Julij was hierop reeds voor onze Gemeente een regt aangename feestdag. Onze Leeraar, S. HOOGERZEIL Hz., sprak eerst in de Kerk, ten aanhooren van eene groote schare, waaronder ook van eene andere Gezindte, eene korte Leerrede uit, ten tekst nemende *Deut.* XVI: 14.: *Gij zult vrolijk zijn op uw feest* enz., om ons naar aanleiding hiervan te betoogen, hoedanig onze gesteldheid en ons vreugdebedrijf, bij het opbouwen of vergrooten van ons Kerkgebouw, behoorde te zijn. Nadat deze Leerrede met veel genoegen en stichting gehoord was, verzamelden zich het Gemeentebestuur, de Kerkenraad, de Kerkvoogden en de Notabelen in de kerkekamer, en begaven zich van daar in plegtigen optogt naar de bestemde plaats, die met vlaggen en groene versiersels, door meisjes uit eigene beweging zeer bevallig vervaardigd, prijkte, en waar de eerste steen gelegd moest worden; hetwelk nu geschiedde door GERARDUS MICHIEL HOOGERZEIL, oudste zoontje van onzen Leeraar, die nu nog, met korte toespraken aan de talrijke menigte van aanschouwers, deze plegtigheid eindigde. Hierop keerden gemelde Besturen op dezelfde wijze, onder het gejuich des volks, naar de kerkekamer terug. Uit aller naam bedankte hier de President der Notabelen, de Heer VAN DER POEST CLEMENT, Notaris en Lid van den Gemeenteraad, onzen Leeraar

regt

regt hartelijk en roerend voor het genoegen, dat zijn Eerw. hun en de geheele Gemeente door zijne Leerrede en toespraken verschaft had. Hierna werd alles besloten met eenen eenvoudigen maaltijd, waarop eenige toasten, ter eere van Z. M. den Koning, van de genoemde Besturen, en van onzen Leeraar, werden ingesteld, en van waar ieder zeer voldaan én verblijd huiswaarts terug keerde.

Was de dag van den 31 Julij alzoo voor ons tot blijdschap, niet minder plegtig en onvergetelijk was ons de dag van heden, daar wij de Godsdienstige inwijding van ons vergroot Kerkgebouw bijwoonden. De verdienstelijke schoolonderwijzer BOSSERS had zich vooraf met een zanggezelschap in het nieuw gebouwde gedeelte geplaatst; en, zoodra de Leeraar met de overige Leden des Kerkenraads in de Kerk trad, hief hij met hetzelve, op eene zeer aangename wijze, het 12de vers van den CXVIIIden *Psalm* aan. De tekst, welken de Leeraar ditmaal gekozen had, was *Ps.* XXVII:4.: *Eén ding heb ik van den Heer begeerd* enz.; en deszelfs behandeling strekte ter onze opwekking, om op de daartoe bestemde dagen in ons bedehuis te verkeeren, *vooreerst*, omdat de verkondiging des Evangelies op Gods bevel geschiedt, en *ten andere*, omdat wij als zondaars daaraan behoefte hebben. Na het uitspreken van den zegen, werd, tot groot genoegen der hoorders, door het zanggezelschap nog *Ps.* CXXXIV gezongén.

De God van alle genade zij met onze Gemeenté, die, onder zijne zorg, van naauwelijks 600 zielen, die zij, vóór twee en eene halve eeuw, bij hare stichting bevatte, thans tot een getal van meer dan 1600 opgeklommen is, en zich nu in het bezit van een Kerkgebouw verblijden mag, dat ruim 800 toehoorders bevatten kan! Hij geve, dat in

het

hetzelve JEZUS CHRISTUS, en die gekruist, tot heil van arme zondaren, in lengte van dagen verkondigd worde!

CHAAM vakant. Zie Maart 1840.

HEUSDEN.

BEZOIJEN. Zie Nov. 1840.

EINDHOVEN.

VELDHOVEN, den 15 Nov. Heden berigtte ons onze Consulent, Ds. D. TH. VAN WOELDEREN, Pred. te *Eindhoven*, het afsterven van den Wel Eerw. Heer J. P. H. COX, Emeritus Pred. van *Rotterdam*, overleden te *Maastricht*, op den 30 Oct. l. l. in den ouderdom van 65 jaren. Zijn Wel Eerw. bekleedde hier, van den jare 1803 tot 1806, het Leeraarsambt. Slechts zeer weinigen zijn er thans nog in deze Gemeente, die den waardigen man hebben gekend, maar bij deze weinigen zal de nagedachtenis van dezen ijverigen en getrouwen Evangeliedienaar in zegening blijven.

VELDHOVEN vakant. Zie Junij 1840.

DRENTHE.

KOEVERDEN.

KOEVERDEN, den 15 Nov. Op heden maakte onze oudste Leeraar, in de voormiddagbeurt, de Gemeente bekend met het overlijden van eenen onzer voormalige Leeraren, J. SNETHLAGE, die, van November 1783 tot Maart 1794, ons een dierbaar Herder was, gelijk hij, bij onderscheidene Gemeenten door hem bediend, deelde in de achting en liefde derzelven; en geen wonder: hij was toch een man van edele regtschapenheid, stond in hooge waarde bij allen, die hem van nabij kenden, en verdiende het dus.

ODOORN.

ODOORN, den 22 Nov. Nadat onze Leeraar, Ds. J. W. LIEFTINCK, in onze Morgen-Godsdienstoefening van dezen dag, onze harten had zoeken te stemmen, door het gemeenschappelijk zingen uit het 187ste Gezang, de drie eerste verzen, maakte hij ons, in zijne voorafspraak, bekend met het overlijden van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer JOHANNES SNETHLAGE, laatst Pred. bij de Hervormde Gemeente te *Pieterburen*, in de Provincie *Groningen*. Dit berigt werd, door degenen, die den waardigen man gekend en gehoord hadden, met hooge belangstelling vernomen, ofschoon er reeds vele jaren verloopen waren, sedert zijn Wel Eerw. in deze Gemeente als Kandidaat onder ons bevestigd werd, en wij ons ook slechts eenen korten tijd, van 1782 tot 1783, in zijne ijverige en getrouwe Evangeliedienst mogten verheugen. En vernamen wij met blijdschap, dat zijn Wel Eerw. zijn einde gelaten had verbeid, met innig verlangen, om in de heerlijkheid zijnes Heeren over te gaan; wij werden vervolgens in eene opzettelijke rede, naar aanleiding van *Luk.* XII: 40*a*, bij het bereid zijn tegen onzen dood nader bepaald, en tot het ijverig streven naar eene gegronde hope des eeuwigen levens met hoogen ernst opgewekt.

LIMBURG, *enz.*

VENLO, 1 Nov. 1840. Onze Predikant, Ds. J. H. BROUWER, berigtte ons heden, dat even te voren, bij den Kerkeraad, de tijding was ontvangen van het overlijden van éénen onzer voormalige Leeraren, Ds. J. P. N. COX, laatst Emeritus Pred. van *Rotterdam*, en vroeger, van 1803 tot 1809, Pred.

Pred. alhier, die eergisteren, in den ouderdom van 65 jaren, te *Maastricht*, zachtelijk, in den Heere ontslapen is. Onze Pred. sprak juist tot ons, volgens *Hebr.* XIII : 7, en maakte, in het toepasselijk gedeelte zijner Leerrede, van het berigt van den dood des waardigen COX, gebruik tot vermaning, om ook dezen voorganger steeds te gedenken, en zijn geloof na te volgen, opdat gelijke uitkomst zijner wandeling ook ons ten deele valle.

Met aandoening werd door allen, die Ds. COX, gekend hadden, het berigt zijns overlijdens gehoord. Moge de gegevene vermaning in aller harten eene goede plaats gevonden hebben, en de Heere genadiglijk onze gebeden, om troost en heil voor de bedroefde weduwe, verhooren!

Vóór veertien dagen zijn hier ook weder vijftien manschappen van het nu vertrokken derde Bataillon der vierde Afdeeling Infanterie, en één Huzaar, tot Leden van JEZUS Gemeente aangenomen, en plegtiglijk bevestigd, en bij die gelegenheid, met Schakot-Bijbeltjes begiftigd, welke de *Kerkeraad*, op verzoek onzes Leeraars, en door de welwillende medewerking van den Hoog Wel Geb. Heer Baron MACKAY, van het Bijbelgenootschap, Afdeeling *Rotterdam*, daartoe met dankbaar gevoel ontving.

MAASTRICHT. (*Nederduitsche Protestantsche Gemeente.*) Den 15 Nov. Heden is Ds. W. F. C. VAN LAAK, van *Oudshoorn*, herwaarts gekomen, na zijne Akten van Losmaking van de Gemeente van *Oudshoorn*, en van de Klassis van *Leiden*, aan den Kerkeraad vertoond te hebben, des voordenmiddags, in de H. Dienst bevestigd, door onzen oudsten Pred., D. VAN DER LOO, met eene Leerrede over 2 *Tim.* II : 19: en dezelve heeft des avonds zijne intrede gedaan, met eene Leerrede over 2 *Kor.* XII : 9. *Mijne genade is u genoeg.*

Den

Den 22 Nov. De Kerkeraad eenen brief van kennisgeving ontvangen hebbende, dat Ds. J. SNETHLAGE, Pred. te *Pieterburen*, ruim twee jaren, van in 1794 tot in 1796, hier Pred. geweest, aldaar in den ouderdom van ruim 83 jaren, overleden is, zoo heeft Ds. D. VAN DER LOO, in zijne voordenmiddag-predikbeurt, dit aan de Gemeente medegedeeld, ter herinnering voor de weinigen nog in leven, die den overledene gekend hebben, aan derzelver, en van allen aan onze sterfelijkheid.

WAALSCHE KERK.

ZWOLLE, den 29 Oct. Heden had alhier, in eene bijzondere Godsdienstoefening, de plegtige inwijding plaats van een Orgel, waaraan onze Gemeente sedert lang de behoefte gevoelde, welke thans door de bereidwilligste en aanzienlijkste giften, zoo uit de Gemeente, als van degenen, die onze Kerk bezoeken, tot aller genoegen en stichting vervuld is. Onze Leeraar, Ds. DEELEMAN, sprak daarbij eene met het gezang afwisselende rede uit, over de ware viering dezer plegtigheid, en wel naar aanleiding van *Neh.* XII: 27, *aan het einde*; welke woorden tevens het doel der bijeenkomst aldus bevatteden: *Om te doen de inwijdinge met vreugde, en met dankzeggingen, en met gezang.*

VOORBURG vakant.

RE-

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

ZEGWAART en SOETERMEER, 18 Oct. 1840. Deze dag was voor ons hoogst belangrijk en plegtig, daar onze Leeraar, de Eerw. Heer G. LINDENBERG, ter gelegenheid des Heiligen en Hoogwaardigen Avondmaals, ons dankbaar herinnerde aan den dag, op welken zijn Eerw. vijf en twintig jaren verleden, vóór de aanvaarding der Combinatie met de Gemeente van *Zevenhuizen*, na eene ruim zes jarige dienst alhier, zich op nieuw aan onze Gemeente verbond. Naar aanleiding van 1 *Cor.* XI:26: *Zoo dikwijls als gij dit brood zult eten, en dezen drinkbeker zult drinken, zoo verkondigt den dood des Heeren tot dat Hij komt;* maakte ons onze Leeraar opmerkzaam, op het uitnemend groot voorregt der herhaalde prediking van Gods heilig en ter zaligheid leidend woord, en in het bijzonder van de herhaalde viering des H. Avondmaals, als steeds vernieuwende de verbindtenis tot de gemeenschap der Christenen en onderlinge liefde, en geschikt om tot ware wijsheid zoowel, als tot heiligheid des levens op te wekken.

God spare onzen Leeraar, bij zijne klimmende jaren, nog lang bij gezondheid en krachten, en zegene bij voortduring zijn gewigtig dienstwerk, tot aanhoudende bevordering van het heil en welzijn der hem aanvertrouwde Gemeenten!

ZEVENHUIZEN, 25 Oct. 1840. Deze dag was voor onze Gemeente een aangename gedenkdag. Wij mogten, met onzen Leeraar, G LINDENBERG, plegtig gedachtenis vieren van zijne vijf en twintig jarige dienstvervulling in deze, met *Zegwaart* en *Soetermeer* vereenigde, Gemeente, en was ons dank-

ankbaar genoegen groot bij de herdenking aan en zoo heugelijk voorregt, niet weinig werd hetelve verhoogd door de tegenwoordigheid van den Eerw. Heer H. R. DE HOLL, Leeraar der Hervormden te dezer plaatse, die met eene talrijke schare ijner Gemeente in onze feestvreugde deelnam. De ankrede was *Ps* XLVIII: 10. *O God! wij gedenken uwer weldadigheid in het midden uwes empels.* Wij herinnerden ons met erkentelijkheid en uitnemenden zegen van God in CHRISTUS, gedurende den tot hiertoe verstreken tijd van des Leeraars bediening onder ons; werden tot dankaarheid genoopt, voor de Goddelijke hulp en ijstand, zijn Eerw. in zijne vereenigde dienstaarneming sints een zoo ruim tijdvak geschonken, n door ons dankbaar gevoel alzoo opgewekt, tot teeds vereende pogingen ter vermeerdering en uitreiding van *Christelijke* kennis, en eenen Gode n CHRISTUS welbehagelijken wandel.

De Allerhoogste bekroone deze vernieuwde verindtenis van Gemeente en Leeraar met zijnen lierbaren zegen! Hij sterke den Leeraar, ondersteune hem bij het klimmen zijner jaren, verleene em bestendige gezondheid en krachten, om zijn ewigtig werk voort te zetten, en met volstandigen jver te arbeiden aan de bevordering van de zaigheid der hem aanbevolen Gemeenten.

WADDINGSVEEN en } vakant.
MOORDRECHT }
BOSKOOP. Zie Aug. 1840.

HERSTELDE EVANGELISCH LUTHERSCHE GEMEENTE.

AMSTERDAM, 5 Nov. 1840. De Algemeene ker-

kerkelijke Commissie der Herstelde Evangelisch Luthersche Kerk heeft, in hare zitting op heden, den Heer G. H. SESBRUGGER, S. S. Theol. Cand. tot het Proponents-Examen toegelaten en hem, na afgelegde proeven van kunde, met eenparige goedkeuring tot Proponent bij het Kerkgenootschap aangenomen.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

JEMGUM vakant. Zie Junij 1839.

EMDEN (Fransche Gemeente) vakant. Zie Jan. 1840.

WEENER vakant. Zie Maart 1840.

BOHMERWOLD vakant. Zie Mei 1840.

OLDERSUMMER-GASTE. Zie Sept. 1840.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

SCHUTTEROP jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Junij 1840.

KREITS SYNODE DUISBURG.

SCHERMBEEK eene Predikantsplaats vakant.

GARTROP vakant. Zie Oct. 1832.

NE-

NEDERLANDSCH BIJBELGENOOTSCHAP.

ZAANDAM, 19 Nov. Heden avond werd alhier, in de Kerk der Hervormden, aan de Westzijde dezer stad, het openlijk verslag gedaan van de werkzaamheden des Bijbelgenootschaps, en bijzonder van den staat dezer Afdeeling. Bij die plegtige gelegenheid, hield de Wel Eerw. zeer Gel. Heer C. RICKE, Evang. Luth. Pred. ter dezer stede, eene doelmatige Godsdienstige redevoering, waarin hij het Bijbelgenootschap uit een verheffend oogpunt beschouwde, en wel als een werk van God; daarbij de aandacht vestigende op den aard des werks, op de bezwaren, en op de uitkomsten, welke hetzelve reeds heeft opgeleverd, en die eene aangename hoop voor de toekomst verlevendigen;

En 2.) op de verpligtingen wees, welke hieruit voor den Christen voortvloeijen; te weten, tot dankbare vreugde, tot vlijtige en doelmatige gebruikmaking van den Bijbel, tot de ijverigste belangstelling en levendigste deelneming.

Deze redevoering werd aangevangen met eene toewijding aan God, afgewisseld door gepaste gezangen, en besloten met een eerbiedig dankgebed.

Mogt ook deze, met eene gewenschte stilte en deelneming bijgewoonde, plegtigheid in de gevolgen blijken medegewerkt te hebben ter bevordering van het Christelijk doel dezer edele maatschappij, welke aanvankelijk reeds en bij toeneming, onder den Goddelijken zegen, zoo veel goeds gestigt of voorbereid heeft.

CORRESPONDENTIE.

Het huisselijk Geluk enz. van s. bevat aardige herinneringen, maar die geenszins beantwoorden aan den titel van het opstel.

Bemoediging heeft in de versificatie te veel gebreken, en is te arm aan denkbeelden om geplaatst te worden.

Het *Grafschrift* enz. zal geplaatst worden.

Het *gesprek over den Zondag*, hoewel men het minder oppervlakkig wenschte, kan, wegens de nuttige strekking, tot nadenken leiden, en zal daarom worden medegedeeld.

Het dichtstukje: *aan Clementine*, bevat niets, dat in die soort niet reeds dikwijls gezegd is, en maakt dus geene aanspraak op onderscheiding.

Het *Avondlied bij lichtende Maan* zou geplaatst worden, als het gelijk stond in waarde met het *Morgenlied*, waarvan het een *weerlied* heeten moet. Wij meenden, dat de *maan* bestemd was tot heerschappij des *nachts*. Hier evenwel wordt gezegd, dat de *maan* reeds *de eerste* DAGEN *el klaar scheen;* dat zij op *den* DAG, *dien wij beleven, ook nog hare vriendschap aanbiedt.* Voorts zij den inzender berigt, dat de *Redactie*, door zijn vroeger afgekeurd stukje, niet *geraakt* of *neergeslagen*, of door *de inspraak van 't gemoed* ontrust wierd.

Eene *uitboezeming op den* 24 Aug. 1840, der redactie nu eerst in handen gekomen, kan thans niet meer geplaatst worden.

LET-

LETTER-NIEUWS.

De Boekhandelaar J. van der Vliet, Cz., te *Rotterdam*, heeft uitgegeven en bij de voornaamste Boekhandelaren in het Rijk verkrijgbaar gesteld:

Iets voor het Hart van Lijdenden, of *de Rampspoeden van dit leven en de groote Geluksaligheid in God*, op eene christelijke, gemoedelijke, troostvolle en zakelijke wijze met elkander in beoefening gebragt, tot bevordering van ziels- en ligchaams Heil der *Lijdende* Menschheid. Prijs *f* 2,75.

GOEDKOOPE AANBIEDING.

Bij de Boekhandelaars L. Herdingh & Zoon en C. G. Menzel, te *Leiden*, wordt thans het belangrijke en bij iederen beschaafden Bijbellezer genoegzaam bekende Werk:

Niemeijer, *Bijbelsche Karakterkunde*, nieuwe druk, in 5 deelen kompleet, vertaald door den Wel Eerw. Heer A. C. Romswinckel, van heden af, tot het einde dezes jaars, aangeboden voor den veel verminderden prijs van *f* 12,50. Zullende het, met den Ie Jan. des volgenden jaars, weder verhoogd worden, tot den gewonen prijs van *f* 25,00.

Bij de Boekverkoopers ten Brink en de Vries, te *Amsterdam*, worden uitgegeven de volgende belangrijke werken, zoo bij de verklaring van de Lijdensgeschiedenis des Verlossers, als ter beoefening der huisselijke Godsdienst.

I. *Lijdensgeschiedenis van Jezus*, in veertig Leerredenen, waarvan *vijf* stichtelijke overdenkingen; met volledige aanmerkingen, van C. H. G. Moscas en andere beroemde Schriftverklaarders, 3 deelen gr 8vo., voor den verminderden prijs van *f* 6,50.

II. J. Bartels, *Karakters der voornaamste personen uit de Lijdensgeschiedenis.* f 2,80.

III. ——— *Gedenkwaardigheden uit het leven van Jezus.* f 2,50.

IV. J. F. Voigtlander, *Gods rijk op Aarde*, naar den inhoud des Bijbels, 2 deelen. f 4,50.

V. G. Gessner, *de Avondklok*, 9 deelen. f 6,00.

NB. Allen vertaald door H. Rietveld, in leven Pred. te *Amsterdam.*

VI. J. L. Ewald, *Overdenkingen over 't Lijden, Dood en Opstanding van Jezus*, met aanmerkingen van J. L. Weltevreden, Pred. te *Amsterdam.* f 2,90.

VII. J. H. Sander, *Gebeden en Overdenkingen*, bij de Feestvieringen der Christenen, 2 deelen. f 3,75.

VIII. C. Schmid, *Bijbel voor Kinderen*, 5 deelen. f 7,50.

IX. Een stel platen tot dito. f 1,80.

X. H. Berkhuis, *Het leven van Jezus en de Apostelen*, met eene Voorrede van Prof. J. Heringa Ez., 2 deelen. f 3,00.

Bij de Boekverkoopers ten Brink en de Vries, te *Amsterdam*, en verder alom, is te bekomen een tweede druk der *verbeterde uitgave*, van het met roem bekende werk: *de Godvreezende Zeeman*, door N. J. van Leeuwaarden, vermeerderd met eene handleiding tot het met oordeel lezen van den Bijbel. Op nieuw, volgens appointement van *Zijn Majesteit den Koning*, in dato 12 October 1828, door den Minister der *Marine* en *Koloniën*, aan Directeuren en Kommandanten der *Marine*, in de *Hoofd-Departementen* aangeschreven, om, bij voorkomende benoodigdheid aan het voorschreven werk ten dienste van *Zijner Majesteits* schepen en vaartuigen van Oorlog, op de voorschreven uitgaaf het noodig vereischt te doen slaan. De prijs is f 2,00. en gebonden f 2,50.

Door J. B. Wolters, Boekverkooper te *Groningen*, is uitgegeven en alom te bekomen:

I. F. A. W. Diesterweg, *Handleiding bij het onder-*

lerwijs in de Vormleer, als middel ter ontwikkeling van het verstand, en ter voorbereiding tot de beoefening der wiskundige wetenschappen. Naar den 3den druk, uit het Hoogduitsch vertaald, door J. Blouw. Met eene Voorrede van B. Brugsma. Met eene plaat. In 12mo. *f* 0,60.

II. F. A. W. Diesterweg, *Aanwijzing tot het gebruik van de Handleiding bij het onderwijs in de Vormleer*. Met 3 platen. In 12mo. *f* 1,80.

Over het hoogst nuttig gebruik, hetwelk van deze werkjes voor de verstandsontwikkeling der jeugd gemaakt kan worden, leze men: *Nieuwe Bijdragen, ter bevordering van het Onderwijs en Opvoeding*. Sept. 1840, blz. 757—787.

III. J. P. Hebel, *de Inrigting van het Heelal*. Een Leesboek voor Scholen en Huisgezinnen, om op eene bevattelijke wijze de groote werken der Schepping te leeren kennen. In kl. 8vo. *f* 0,20.

»Onder de verschillende werkjes, die voor de jeugd, over de inrigting van het heelal, handelen, kennen wij er geene, die zoo bevattelijk gesteld zijn als dit boekje. Wij lazen het met veel genoegen, en durven het ten gebruike in en buiten de school, met ruimte aanbevelen." (*Tijdschrift voor aankomende Onderwijzers*, 1840, N°. 3,)

IV. K. A. Wagner's *Bijbelsche Verhalen, voor scholen en huisgezinnen*. Naar het Hoogduitsch, door L. S. P. Meyboom. Twee stukjes, (1ste stuk, Oude Verbond; 2de stuk, Nieuwe Verbond.) Tweede druk. In kl. 8vo.; elk stukje *f* 0,30.

Dit werkje onderscheidt zich gunstig van andere gelijksoortige boekjes, vooral, doordien achter elk verhaal, korte, nuttige lessen gevonden worden, opdat de Geschiedenis, met toepassing op het leven behandeld, de Leermeesteresse der kinderen worde. Hetzelve is niet alleen zeer geschikt om als leerboekje op scholen en in huisgezinnen, maar tevens om als *leiddraad bij het katechetisch onderwijs* gebruikt te worden. — »*Als een niet duur en allergeschiktst Leerboekje voor de jeugd, bevelen wij het aan Ouders, Meesters en Predikanten ten sterkste aan.*" (Waarheid in Liefde, 1839, blz. 888.)

II.

II. *Christelijke Geloofsleer, opgemaakt uit de woorden des Nieuwen Verbonds.* Een Leesboek voor Christenen *f* 0,90. Dit werkje, dat onder 96 opschriften de uitspraken van onzen Heer en Zijne Apostelen bevat, mag vooral aan jeugdige Predikanten en Studenten in de Godgeleerdheid aanbevolen worden. Aan Bijbellezers in het algemeen zal hetzelve hoogst welkom zijn.

Bij den Boekhandelaar S. J. Prins, te *Amsterdam*, komt van de pers:

Christelijk Jaarboekje, gedachten en herinneringen op iederen dag, door I. Prins, Predikant te *Amsterdam*. Tweede druk. *f* 2,50.

Bij het begin des jaars 1841, neemt de Uitgever de vrijheid, bovenstaand werk aan alle Christelijke huisgezinnen aan te bevelen, daar hetzelve voor elken dag des jaars, eene nuttige, stichtelijke lectuur oplevert, en daarbij niet alleen voor het jaar 1841, maar ook voor elk volgend jaar even zeer, geschikt is. De tweede druk, die reeds binnen een jaar noodig was, en de verschillende openbare beoordeelingen van den eersten druk, zoo als die in de *Boekzaal* voor Maart en November 1840, bewijzen genoegzaam de waarde van hetzelve, en deszelfs geschiktheid tot het voorgestelde doel. De Uitgever durft dus met grond hopen, dat ook deze tweede druk in vele huisgezinnen, uitgebreid nut stichten, en door menig een met vrucht zal gebruikt worden.

Bij den Boekhandelaar J. van der Vliet Cz., te *Rotterdam*, zal bij Inteekening worden uitgegeven een herdruk van het werk getiteld: *Toetsteen der ware en valsche genade, in twee deelen, door* Theodorus van der Groe, in leven Predikant te *Kralingen*. Het werk zal in klein 8vo, bij acht Afleveringen maandelijks, worden uitgegeven en iedere Aflevering kosten *f* 0,50, over welk bedrag na iedere twee Afleveringen zal worden gedisponeerd.

De Inteekening staat open tot den 15 Januarij 1841, waarvan het berigt gratis bij de Boekhandelaren te bekomen is.

Voorts zijn bij hem nog te bekomen:

W. D. Smits, *Leerredenen over de worsteling Jakobs. Genesis* XXXII vers 24—30. à *f* 0,80.

J. van Lodensteijn, *Tweetal Leerredenen over de Geboorte van Jezus Christus en den geborenen Christus*, naar *Luk.* II vers 1—12. *f* 0,40.

J. W. Brouwer, te *Leeuwarden*, geeft uit en heeft verzonden:

I. *Schetsen van de Friesche Geschiedenis in het algemeen en wegens het strafregt in het bijzonder*, door Mr. Daam Fockema, Lid van Wetenschappelijke Genootschappen, 1e en 2e deel, van het begin der Christelijke jaartelling tot 1150. à *f* 5,90.

II. *Twee Bijdragen ter beantwoording van het Geleerd vraagstuk van onzen tijd: Geschiedenis of Mythus?* naar het Hoogduitsch van Dr. Ullmann, à *f* 1,25.

III. *Afscheidsrede van de Hervormde Gemeente van Beers en Jellum*, door T. E. Meijer, thans rustend Predikant. à 55 Cent.

Dezelve debiteert met succes:

IV. *Proeven van Taal- en Geschiedkunde, met eene Bijdrage over den Frieschen Kronijk van Ocko van Scharl en anderen*, door Mr. D. Fockema, à 80 Cent.

V. *Jezus de volmaakte Mensch; of over de zondeloosheid van Jezus;* door C. Ullmann, uit het Hoogduitsch vertaald, door Mr. H. van der Tuuk, à *f* 1,80.

Door den Boekhandelaar W. Eekhoff, te *Leeuwarden*, is uitgegeven, hoewel niet algemeen verzonden:

Een Woord van de Maatschappij van Matigheid, te Dragten, aan de Inwoners van Nederland. 20 Cts. doch bij tientallen ter verspreiding, à 15 Cts.

Bij den algemeenen wensch, dat er meer ernstige pogingen mogten aangewend worden, om het misbruik van sterke dranken, tegen te gaan, zullen dit woord en deze poging gewis bij elken verstandige, ingang en toestemming vinden; te meer, waar

de-

deze maatregel, waar hij aangewend wordt, dadelijk doel treft, en de heilzaamste gevolgen heeft. Menschenvrienden zullen, zoo wij hopen, aan den wensch voldoen, om dit werkje te verspreiden, en zich tot dat einde tientallen, tegen verminderden prijs, aanschaffen.

Indien er nog H. H., Predikanten of Leden van de Gemeente verkiezen in te teekenen, op de *Naamlijst der Doopsgezinde Predikanten*, enz., van den Eerw. Heer K. Ris, zoo wordt de mededeeling daarvan minzaam verzocht.

Bij den Boekhandelaar W. Eekhof, te *Leeuwarden*, is in het licht verschenen:

I. *Philalethes, over de Waarheidsliefde*, door W. Muurling, Hoogleeraar te *Franeker*, (beroepen te *Groningen*), 60 Cent.

Deze Dialoog zal den vereerders van Frans Hemsterhuis en Prof. van Heusde, gelijk allen beminnaars van Godsdienstige lektuur, zeker zeer welkom zijn.

II. *Flora Frisica*, of *Naamlijst en Kenmerken der zigtbaar-bloeijende Planten van de provincie Friesland, enz.*, door J. J. Bruinsma, Apotheker te *Leeuwarden*, *f* 2,00.

Beoefenaars van de Natuur- en Kruidkundige Wetenschappen, en inzonderheid Heeren Apothekers, zullen gewis groot belang stellen in dit met zorg behandelde werk, hetwelk onder begunstiging van het Gouvernement is uitgegeven.

III. *De Opkomst van het Vlek Dragten, in Friesland*, door J. G. van Blom, Notaris aldaar. Vermeerderd met Geschiedkundige Aanteekeningen en Bijlagen, benevens eene korte Kronijk en Kaart van *Dragten* en afbeelding van deszelfs voormalige Kerken, *f* 1,50.

Dit onderwerp, van speciaal belang, zal ook buiten de plaats, die hetzelve betreft, met genoegen gelezen worden.

IV. *Beknopte Aardrijkskundige beschrijving van de Provincie Friesland*; bevattende een Overzigt van den algemeenen en bijzonderen Toestand van dat Gewest; door W. Eekhoff, Archivarius van de Stad *Leeuwarden*; met uitvoerig Register, op best velin papier, 90 Cents.

Het

Het zelfde werkje, voor de Scholen, in twee stukjes, op gewoon papier, elk stukje 30 Cent.

Indien men de belangstelling in dit onderwerp zou kunnen afmeten naar de langdurige klagten over de behoefte aan een Schoolboek over de Aardrijkskunde van *Friesland*, dan mag de Schrijver met reden hopen, dat dit werkje, waaraan geene zorg en moeite is gespaard, algemeen op de scholen in *Friesland* mag ingevoerd worden.

Voorts zijn nog eenige exemplaren te bekomen, van het algemeen met succes gedebiteerde werk:

V. *Geschiedenis der Doopsgezinden in Friesland*; van derzelver ontstaan tot dezen tijd; uit oorspronkelijke stukken en echte berigten opgemaakt, door S. Blaupot ten Cate, Leeraar bij de Doopsgezinden te *Zaandam*, O. Z. Met Bijlagen en eene Kaart van de Provincie *Friesland*.

Men zie de zeer gunstige beoordeelingen van dit werk (van de Hoogleeraren N. Siegenbeek en S. Muller) in de Konst- en Letterbode en in het Jaarboekje voor de Doopsgezinden.

Benevens nog een gering aantal exemplaren van het beroemde werk:

VI. Prof. J. H. Regenboogen, *Christelijke Godgeleerdheid naar de behoeften van dezen tijd*, *f* 3,00; gelijk mede van

VII. F. N. van Loon, *Handleiding tot den Burgerlijken Scheepsbouw*, met *Atlas van twintig Platen*, à kontant voor *f* 20,00.

W. J. Thieme, te *Zutphen*, heeft verzonden:

Bomhoff's *English-Dutch and Dutch English Pocket Dictionary*. *f* 6.00.

J. F. Cooper, *de Reis naar Amerika of de Jagt op zee*. 2 dl. *f* 7.20.

W. S. W. Ruschenberger, *Verhaal eener Reis om de Wereld*, *gedurende de jaren* 1835—1837; benevens het verslag wegens een gezantschap naar den Sultan van Muscaten, den Koning van *Siam*, met eene plaat van *Canton*, 2 dln. *f* 8,80.

De

De Literary Gazette zegt hierop: » *Het is een belangrijk verhaal, bevat veel wetenswaardige, in verband met den Handel en de Staathuishoudkunde, benevens de zeden der volken, in een bevalligen vorm voorgedragen. Bij den tegenwoordigen oorlog van* Engeland *en* China, *is hetzelve hoogst belangrijk.*"

S. en J. Luchtmans, te *Leiden*, hebben gedrukt en verzonden:

Voorlezingen over de verscheidenheid en de overeenstemming der vier Evangelien, door Mr. I. da Costa, I deel, 2 stuk.

G.. Groen van Prinsterer, *Adviezen in de Tweede Kamer der Staten Generaal in dubbelen getale.*

Ook met den titel van: *Beschouwingen over Staats- en Volkerenregt*, 3de deel 1ste stuk.

Welk werk als nu bestaat uit achtereenvolgens uitgegevene Stukken, namelijk:

Iste deel, *Beschouwingen over Staats- en Volkerenregt.*

IIde deel, 1ste stuk, *de Maatregelen tegen de Afgescheidenen aan het Staatregt getoetst.*

IIde deel, 2de stuk, *Bijdrage tot de herziening der Grondwet in Nederlandschen zin.*

IIIde deel 1ste stuk, *Adviezen in de Tweede Kamer, der Staten-Generaal in dubbelen getale.*

Door J. B. Wolters, Boekverkooper, te *Groningen*, is alom gratis verkrijgbaar gesteld:

Berigt van Uitgave, van een werk, getiteld: *Handleiding tot eene Algemeene Kennis van den Aarbol*, door F. J. Houwen, Onderwijzer te *Midwolda*. In één deel, gr. 8vo. à ƒ 2,90.

Op grond van het doel, waartoe de uitgave van dat werk ondernomen zal worden, is de Uitgever zoo vrij, de aandacht van het publiek hierop in het bijzonder te vestigen.

IN-

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

MEN-

INHOUD.

MENGELWERK.

BE-

REGISTER

DER VOORNAAMSTE

ZAKEN,

voorkomende in de BOEKBESCHOUWING *van de* BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD, EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHE KERKEN IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN, *voor de zes laatste Maanden des Jaars 1840.*

BLAN-

G.

H.

J.

J.

K.

L.

SER-

REGISTER

DER VOORNAAMSTE

ZAKEN,

voorkomende in het MENGELWERK *van de* BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD, EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHE KERKEN IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN, *voor de zes laatste Maanden des Jaars* 1840.

Fa-

REGISTER.

RE-

REGISTER

VAN HET

AKADEMIE-, SCHOOL- EN KERK-NIEUWS,

voorkomende in de BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD, EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHE KERKEN IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN, *voor de ses laatste Maanden des Jaars* 1840.

Dou-

Hem-

Lam-

Moer-

PA-

SCHOL-

REGISTER.